This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Digitized by Google

OL 45490.40

Harvard College Library

FROM THE

SUBSCRIPTION FUND

BEGUN IN 1858

Google

Digitized by Google

Digitized by Google

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ

ՆԱԽՆԵԱՑ

ՎԱՐՔ ԵՒ ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՔ ՍՐԲՈՑ

Digitized by Google

ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՂԱՔԵԱՆ

ՏՈՀՄԻՆ

Digitized by Google

ՎԱՐՔ

ԵՒ

ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՔ

Ս Ր Բ Ո Ց

ՀԱՏԸՆՏԻՐ ՔԱՂԵԱԼՔ Ի ՃԱՌԸՆՏՐԱՑ

ՀԱՏՈՐ Բ

II.

ՎԵՆԵՏԻԿ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՑ

ՅԱՄԻ – 1874 – ՌՅԻԳ

Digitized by Google

~~IV. 10072~~

~~OL 40946.6~~
OL 45480.5
OL 45490.40

HARVARD COLLEGE
OCT 31 1901
LIBRARY

Subscription fund

Digitized by Google

ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՔ ՍՐԲՈՑ

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Մամասայ։

Ի ժամանակս Աւրելիանոսի կայսեր, յորժամ կռոցն մոլորութիւնն[1] յորանայր, պատանի մի՝ որում անուն էր Մամաս, հրաժարեալ՚ի բազմամբոխ քաղաքաց, ՚ի լերինս ունէր զբնակութիւն իւր. յաղօթս և յօրհնութիւնս և ՚ի պահս պարապեալ՚ի մանկութենէ. մրգով միայն շատացեալ՚ի դարմանս մարմնոյն։ Եւ զամենայն փոյթ ՚ի մէջ ածեալ, զի բարեպաշտ հաւատոյն և զգաստութեանն առաքինութիւն ուղղեսցի ՚ի նմա։ Եւ էր իմաստութեամբ և բարի խորհրդովք, և ընթերցուածովք աստուածային գրքոց անպակաս. ունէր և ձայն զարմանալի, որ իբրև զբազմաբարբառ քնար հանճարական ամենեցուն, իբրև զԴաւիթն. քանզի ՚ի սաղմոսելն՝ հալածէր զչարութեան ոգիս, և զցաւս մարմնոյ խաղաղացուցանէր. և էր որպէս զանմարմինս ոք յերկրի, երկնային կրօնիւքն վարժեալ[2]։ Տեսանէր տեսիլ աստուածեղէն. լսէր ձայն որ ասէր ցնա. Ժամանակ պատերազմի, ժամանակ խաղաղութեան, ժամանակ արհամարհելոյ զառժամանակեայս, և բուռն հարկանելոյ զյաւիտենական կենացն։ Եւ նորա լուեալ զայն՝ պնդէր զխորհուրդս իւր, և զերկիւղ մահուն ՚ի բաց ընկեցեալ առանց զանգիտելոյ այնուհետև ցուցանէր զինքն ամենեցուն։

Եւ տեսեալ զնա հեթանոսական հովուաց ոմք ՚ի

1. Մի օր. կռամոլութիւնն։

2. Մի օր. վարեալ։

լեռինսն[1] էին, և զվայրենի անասունսն՝ զոր ձեռասուն էր արարեալ, իջին 'ի քաղաքն և պատմեցին ամենեցուն. և բազումք եկանէին առ նա և տեսանէին զսքանչելիսն, մանաւանդ զեղջերուսն հանդերձ եղամբք իբրև իջևանս ինչ առնէին առ նա. նախ վասն աղբեւրացն որ անդ էին, դարձեալ և 'ի գազանացն փախուցեալք իբրև յամուրս ինչ անդր ապաստանէին. զոր ընտանեցուցեալ նորա բազում անգամ և կթէր, քանզի զի շուրջ զնորա յարկաւն ծնանէին զորթսն:

Եհաս համբաւն մինչև 'ի պիղծ հեթանոսս, և յոյժ խռովեցան զլսելիսն նոցա. քանզի բազումք վարդապետութեամբ նորա դառնային յԱստուած ճշմարիտ. որում ոչ կարացին համբերել պաշտօնեայք կռոցն, երթեալ առաջի իշխանին ասէին. Եթէ կախարդ ոմն է 'ի լերինսն[2], և կախարդէ զեղջերուսն, և զբազումս մոլորեցուցանէ յիմարութեամբ[3]. և ասէ, թէ չեն աստուածք որ զամենայն յօրինեն, այլ մի Տէր Յիսուս Քրիստոս է Աստուած, և զամենայն ինչ նա յօրինէ. զորմէ Հրեայք ասեն եթէ մոլորեցուցիչ է, վասն այնորիկ խաչեցին զնա: Եւ լուեալ զայս իշխանն Աղեքսանդրոս՝ հրամայեաց վաղվաղակի ըմբռնել զՄամաս և ածել: Եւ դահճացն երթեալ գտին զնա զի յաղօթըս կայր և երգէր զերգս հոգևորս. և զարմացեալ ընդ սքանչելի տեսիլ նորա՝ ոչ իշխէին բուռն ինչ գործել առ նմա[4]. այլ ողոքական բանիւք աղջագուրեալ աղաչէին զնա տանել առ իշխանն: Եւ նորա ուրախ եղեալ հաւանեցաւ երթալ, եթէ նախ կատարեսցի առ նոսա օտարսիրութեանն գործն: Եւ նոյնժամայն եդ առաջի նոցա միրգ և պանիրս եղանց. և նոցա կերեալ և արբեալ՝ անկանէին 'ի ճանապարհ հանդերձ նովաւ:

Եւ եկեալ առ իշխանն կացուցին առաջի զերանելին Մամաս: Եւ իշխանն ասէ ցնա. Որո՞յ բազդի ես, յառաջ քան զտանջանսն խոստովանեա զխաբէութիւնս քո: Մամաս ասէ. Ես զՔրիստոս ունիմ, ոչ կախարդ եմ և ոչ խաբեբայ. քանզի այնպիսիքն կռոց

1. Մի օր. լեռինն:
2. Մի օր. լերինն:
3. Մի օր. գիտութեամբն:
4. Մի օր. գործել նմա:

պաշտօնեայք են. այլ զմեզ Քրիստոս յամենայնէ փըր-կեաց վասն հաւատոյ մերոյ որ 'ի նա. զամենայն ինչ հնազանդեաց մեզ, զցամաքայինս և զջրայինս, զըն-տանի և զվայրենի. այլ զկախարդութիւն և լսել ան-գամ գարշիմք: Դատաւորն ասէ. Մի՛ բազում բանիւք խաբեր զամբոխդ. այլ յառաջ քան զտանջանսն ասա զինչ գործէիր: Մամաս ասէ. Կարծես սպառնալեօք զարհուրեցուցանել զիս. այլ իմ ամենայն փոյթ է զճշմարիտն ասել. քանզի ստութիւն հրաժարեալ է 'ի ծառայից Աստուծոյ. արդ լուր զհաւատս մեր. եթէ կամեսցիս հաւատալ՝ շահիս զայս կեանս և զհանդեր-ձեալսն: Մի Աստուած խոստովանիմք, որ զամենայն ինչ արար. և վասն զի բարերար է՝ երևեցաւ մարմնով, զաստուածութիւնն համապատուելով մեզ, զոր թո-ղեալ մարդիկ՝ զփայտ և զքարինս պաշտեցին. յան-ցանէ փրկեալս զմեզ 'ի բարեպաշտութիւնս էած, թէ պարտ է նմա միայն երկիր պագանել. ցոյց և մեզ թէ որպիսի՛ իրօք կեցեալք հաճոյ լիցուք Աստուծոյ: Դա-տաւորն ասէ. Զիա՞րդ սպանաւ խաչեալն իբրև զկա-խարդ: Մամաս ասէ. Ոչ այն կախարդութեան, այլ մարդասիրութեան. քանզի պարտ էր նմա չարչարա-կից մեզ եղանիլ, և զյարութիւն ցուցանել, և զճա-նապարհս որ յերկինս. և եթէ միւսանգամ եկեսցէ դատել զկենդանիս և զմեռեալս: Դատաւորն ասէ. Զի՞ երկայնաբանես՝ զանձն խաբելով. եթէ Աստուած էր նա, առանց անարգութեան արդեօք յարուցեալ էր զմեռեալս, բանիւ միայն և ոչ մարմնով վարեալ: Այլ զայդ ամենայն 'ի բաց թողեալ՝ զոհեա աստուա-ծոցն, և զկախարդութեան վնասն թողից քեզ. զար-մացեալ ընդ արեգակն՝ առանց որոյ կեալ անհնար է և երկիր պագանել[1]: Մամաս ասէ. Ոչ բարւոք արե-գական երկիր պագանել, որ վասն մեր զաշխարհաւ-շրջի[2]: Դատաւորն ասէ. Իսկ երկնի զոհեա, որ զամե-նայն ինչ ընդ ինքեամբ ունի: Մամաս ասէ: Եւ նա ա-րարած է Աստուծոյ, որում զոհ կենդանի զանձինս մեր պարտ է մատուցանել: Դատաւորն ասէ. Մի՛ հաւ-

1. Մի օր. Երկիր պագ նմա, զի առանց նորա անհնար է կեալ երկրի:

2. Մի օր. որ վասն մեր անդադար զերկիրս շրջի:

կեցուցանէր զիս այլազգ ինչ մատչել 'ի քեզ, այլ վաղվաղակի զոհեա աստուածոյն, որոյ և ինքնակամն զոհէ. եթէ ոչ՝ պատահեսցիս անհնարին չարեաց, և յետ տանջանացն ունիս ապականել։ Մամաս ասաց. Եթէ իմաստութեամբ հաւանեցուցանէիր զիս՝ տայի արդեօք պատասխանի առ հարցումն. ապա եթէ անմտութեամբ զբռնութիւն 'ի վեր արկանես, յաղթեալ լինիս յուղիղ բանէն. արա զոր ինչ կամիս. ոչ ամպարիշտ թագաւորաց հնազանդիմ, և ոչ անօրէն օրինաց հաւանիմ, և ոչ զոհեմ պիղծ և գարշելի կռոց։ Դատաւորն ասէ. Հաւանեա պարգևաց թագաւորին, որ շնորհէ քեզ պատիւ և փրկութիւն և մեծութիւն, և լեր կենակից մեր։ Մամաս ասէ. Այդ է որ մոլորեցուցանէ զձեզ և ապստամբել տայ յԱստուծոյ, զոր մեք արհամարհեցաք և ընկեցաք իբրև զխափանիչ առաքինութեանց և արգելիչ փրկութեան. և դուք եթէ այդիւ համարիք զձեզ բախտաւորս, յետ մահուան ձերոյ չիք ինչ քան զձեզ թշուառական։ Եւ շլջեալ դատաւորն յանուպատ բարկութիւն՝ հրամայեաց կախել զնա, և քերել այնչափ մինչև յաղիսն մերձենալ քերանացն։ Եւ քարոզն աղաղակէր. Տանջեսցի դա որ ոչ կամեցաւ զոհել աստուածոցն։ Ասէ ցնա դատաւորն. Զոհեա, թշուառական, զի մի և 'ի հոգւոյդ զրկիցիս։ Մամաս ասէ. Հաւատա ինձ, ով դատաւոր, զի դու թերևս տանջես զոգիդ շարժեալ 'ի բարկութիւն. այլ յիս ամենևին ցաւ ոչ մերձենայ, Աստուծոյ իմոյ մարդասիրի 'ի բաց առեալ յինէն, զոր օրհնեմ հոգւով և փառաւորեմ յամենայն զօրութենէ. զի արժանի արար զիս զտառապեալս վասն իւր զայս չարչարանս կրել։ Դատաւորն ասէ. Ցայտնի եղեւեցաւ ամենեցուն թէ կախարդ ես, վասն որոյ և հանից զքեզ 'ի քաղցր կենացս։ Եւ ցդահճացն ասէ. Մինչև 'ի ներքին անդամսն մերձեցուցանել զքերանսն և երկաթով զձեռսն գելուլ։ Իսկ նորա առնէին ըզհրամայեալսն. և բռնութեամբ զբազուկս նորա յօդախաղացս առնէին, և զկողսն մազեղէն խորգով շփէին, դարձեալ և աղիւ. զի աղն 'ի վէրսն հասեալ՝ առաւել ևս մորմոքեսցի 'ի տանջանացն։ Իսկ երանելւոյն ձայն բարձեալ 'ի լուր ամենայն ռամկին. Օրհ-

նեալ ես Տէր իմ Յիսուս Քրիստոս, որ ոչինչ զգայութիւն տանջանաց արար յիս։ Եւ լուեալ զայս դատաւորին 'ի բարկութիւն գրգռեալ, և 'ի վաղիւն հրամայէր գազանաց արկանել զսուրբն։ Մամաս ասէ. Ոչ երևեցին ինչ գազանքն վայրենագոյն քան զձեզ[1]։ Դատաւորն ասէ. Վստահ ես, ո՛վ թշուառական, յանօրէն մեքենայն քո. այլ ես լուծից զամենայն մեքենաւոր զօրութիւնս քո։ Եւ 'ի միւսում աւուր ընդ այգն ընդ առաւօտն յարուցեալ ամենայն բազմութեամբն երթայր 'ի տեսարանն. և բազումք 'ի հրէից և 'ի հեթանոսաց ժողովեալ էին անդր։ Եւ իբրև ածին զնա կապեալ, արձակեցին նմա արջ մի դժնդակ, որում բազում մարդ սպանեալ էր գազանն. և նորա երթեալ մերձ 'ի սուրբն, և ակնածեալ յաստուածեղէն երեսացն՝ դիմեաց 'ի գառագիղն։ Դարձեալ արձակեցին ինձ մի, և նորա երթեալ հեզիկ առ սուրբն՝ զվէրսն լեզոյր և սրբէր իբրև սպունգով. և զայն արարեալ՝ դարձեալ 'ի գառագիղն դիմեաց։ Իսկ դատաւորն կատաղէր, և ամենայն ամբոխն աղաղակէր՝ զի առիւծ արձակեսցեն նմա։ Եւ իբրև արձակեցին՝ եկ առիւծն գոչելով. և թողեալ զսուրբն դիմեաց յամբոխն։ Եւ դատաւորին տեսեալ զայն առաւել ևս զայրանայր, և խորհէր թէ որով մահու սպանցէ զսուրբն։ Մամաս ասէ. Աստուածատեաց և մարդատեաց և թշնամի ամենայն արդարութեան, զի՞ յապաղես, արա յիս զհրամանս հօր քո սատանայի։ Եւ դատաւորն լուեալ զայն՝ հրամայեաց գազանամարտկացն զի գրգռեսցեն զամբոխն զի քարկոծ արասցեն զսուրբն։ Եւ բազմութեանն կրճտեալ զատամունսն՝ քարաձիգ լինէին 'ի սուրբն Աստուծոյ. և նա զաչս յերկինս համբարձեալ փառաւորէր զԱստուած։ Եւ կացեալ յաղօթս իբրև ժամ մի 'ի քարկոծելն, և ասացեալ զամէնն, մինչդեռ հայէր յերկինս՝ աւանդեաց զհոգին 'ի ձեռս Աստուծոյ սուրբն Մամաս, բարի խոստովանութեամբ 'ի Հայր և յՈրդի և 'ի սուրբ Հոգին. որում փառք յաւիտեանս։

1. Մէ օր. ոչ երևեցին ինչ... [illegible]

Այլ վկայաբանութիւն Սրբոյն Մամասայ։

Յամն Աւրեղիանոսի ամպարշտ արքայի՝ այր ոմն քրիստոնեայ 'ի գաւառին պափղագոնացւոց, 'ի քաղաքին Գանգրեայ, և անուն նորա Թէոդոտոն, բարեպաշտ ամուսնաւ իւրով որոյ անուն էր Ռուփինա։ Եւ վասն զի ոչ զոհեցին կռոցն և ոչ ուրացան զՔրիստոս՝ առաքեաց զնոսա իշխան քաղաքին կապանօք 'ի Կեսարիա, առ դատաւորն Աղեքսանդրոս. և էր Ռուփինա յղի։ Եւ հարցեալ քննէր զնոսա դատաւորն. և նոցա համարձակութեամբ խոստովանելով զանունն Քրիստոսի, և հրամայեաց արգելուլ զնոսա 'ի բանտ։ Իսկ երանելին Թէոդոտոն հիւանդացաւ 'ի բանտին. և վաղճանեցաւ բարի խոստովանութեամբ։ Եւ բարեպաշտին Ռուփինայ լցան աւուրք յղութեան, և ծնաւ 'ի բանտին արու մանուկ, որ և վաղճանեցաւ նա ուղիղ դաւանութեամբ. և հանեալ թաղեցին զնա առ առն իւրում։ Եւ կին մի քրիստոնեայ և անուն նորա Մատրոնիա, հրամանաւ հրեշտակի առեալ զմանուկն 'ի բանտէն, և սնոյց քրիստոսական հաւատով։ Եւ յորժամ տարեկան եղև, 'ի գիրկս իւր ունելով համբուրեաց զնա Մատրոնիա. և ձայնեալ տղայն ասէ. Մամա. և անուանեցին զնա 'ի մկրտութեանն Մամաս։ Եւ մինչ զարգացաւ մանուկն՝ ետ զնա 'ի դպրոց և ուսաւ գիր. և ուսուցանէր Մամաս զդպրոցակից մանկունսն, 'ի բաց կալ 'ի սնոտի կռապաշտամանցն և հաւատալ յԱստուած կենդանի որ յեր-

Digitized by Google

կենսմն է։ Եւ լուեալ Դիմիկրատոս իշխանին՝ կոչեաց զՄամաս և հարցանէր թէ իցէ՞ քրիստոնեայ. և նա խոստովանեցաւ յայտնապէս զՔրիստոս, և էր ամաց մետասանից։ Եւ առաքեաց զնա առ Աւրիոս դատաւորն եղեռնացուոց քաղաքին, և ձաղկեցին զերանելին դահիճքն և այրեցին հրով զմարմինն, և տարան 'ի ծովն. և կապեցին ծանր կապար 'ի պարանոց նորա, և կամեցան ընկղմել զնա 'ի ծովն։ Եւ հրեշտակ Տեառն կորզեաց զՄամաս 'ի դահճացն, եհան զնա 'ի մերձակայ լեառն Կեսարու. և արարեալ անդ աւուրս քառասուն աղօթելով, և երևեցաւ նմա գաւազան յերկնից, և ձայն որ ասէր. Ընկալ զգաւազանդ, և զոր ինչ և խնդրեսցես յԱստուծոյ՝ տացի։ Եւ առեալ զգաւազանն հարկանէր զերկիր. և գտեալ առաջի իւր աւետարան և առեալ համբուրեաց. և շինեաց 'ի տեղւոջն յայնմիկ սեղան։ Եւ ժողովէին առ նա երէվայրիք. և յորժամ ընթեռնոյր զաւետարանն՝ երկիր պագանէին ամենայն կենդանիքն։ Եւ կթէր զեղունսն, և առնէր պանիր և բաշխէր աղքատաց և սրբոց հրամանաւ Աստուծոյ։ Եւ եկն առ նա առիւծ մի մեծ, և երկիր եպագ նմա, և ասէ ցառիւծն երանելին Մամաս. Եթէ համբերձեալ ես ածել զքեզ 'ի հանդիսի 'ի վերայ իմ։ Մատնեցին զսուրբն դատաւորին Աղեքսանդրոսի, եթէ կախարդ է, և մոգութեամբ ժողովէ առ ինքն զերէվայրիս։ Եւ հրամայեաց իջուցանել զնա 'ի լեռնէն։ Եւ յորժամ տարան զնա առաջի նորա՝ հարին զնա ուժգին և արկին 'ի բանտ. և աղաւնի մի բերէր նմա կերակուր, և նա տայր և այլ կապելոցն 'ի բանտին։ Եւ ապա արկին զսուրբն Մամաս 'ի հուր հընոցի, և ոչ մերձեցաւ 'ի նա հուր. քանզի հրեշտակք երևեցան 'ի հնոցն և հանին զնա 'ի հրոյն։ Եւ արձակեցին 'ի նա արջ և մատակ առիւծ մի ահաւոր, զնոյն՝ որ մինչդեռ 'ի լեառն էր՝ գնաց առ նա. և տեսեալ առիւծուն՝ ծանեաւ զերանելին, և երթեալ երկիր եպագ նմա. և խօսեցաւ մարդկային բարբառով, և յանդիմանեաց զամպարշտութիւն դատաւորին, և զբազումս 'ի կռապաշտիցն սատակեաց. և ինքն գնաց 'ի տեղի իւր։ Եւ ժողովեցան բազումք յամպարշտաց անտի 'ի վերայ սրբոյն հրամանաւ դատաւորին՝ քար-

կած ասանել զնա. և ընկեց մի երեքժանի տուաւրա-
եհար զատուրքն. և երանելույն եկեալ ի քաղաքէն կե-
տարու արտաքս ասպարէզս երկուս, և հեղոյր ի մարմ-
նոյ նորա արիւն որպէս յաղբիւրէ։ Եւ եկեալ ի վե-
րայ վիմի օրհնեաց զԱստուած. և նոյնժամայն ձայն
եղև ի Տեառնէ, և կոչեաց զնա յարքայութիւն եր-
կնից. և այնպէս աւանդեաց զհոգին ի [1]....։ Կատարե-
ցաւ սուրբ վկայն Քրիստոսի Մամաս յամսեանն
սեպտեմբերի երկու։

1. Աստ թերի է այս օրինակն։

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Մարկոսի Արեթուսայ եպիսկոպոսին, և Կիւրղի սարկաւագին և որք ընդ նոսա վկայեցին։

Ի ժամանակս յորում թագաւորեաց անօրէնն Յուլիանոս և սկսաւ մաքառել ընդդէմ քրիստոնէութեան հաւատոյն, և զամենայն փոյթ յօժարութեան իւրոյ 'ի մնոտի կռապաշտութիւն հեթանոսական պղծութիւնն դարձուցանէր. իսկ իբրև գտին իւրեանց դիպող համարձակութիւն անաստուած պաշտամանն հելլենացիքն, և անկասկածք լինէին յերկիւղէ աստուածասէր թագաւորին Կոստանդիանոսի, և գըտին արքանեակ իւրեանց չար խորհրդեանն զյանցաւորս զայս Յուլիանոս։ Այնուհետև համարձակեալ յայտնեցին զպատրուակեալ չարութեանն թոյնս դառնութեան իւրեանց, և սփռեալ հեղուին 'ի վերայ հօտին Քրիստոսի. և շինէին յայտնապէս բագինս և տաճար կռոցն, և կանգնելով 'ի նոսա անդրիս և պատկերս դիւացն անուանեալ աստուածոցն. և շաղախէին միւսանգամ զերկիր արեամբ զոհիցն, և պղծէին զօդս ճենճերօք և ճարպով աղջակիզաց ձօնեցելոց 'ի դիւանուէր քրմացն. և զհաւատացեալսն 'ի Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս՝ միւսանգամ անարգէին և անգոսնէին և թշնամանէին և այպն առնէին. ըզնոյն առնէին և քրիստոնեայքն ընդ անաստուած հեթանոսսն։ Եւ իբրև ոչ կարէին հանդուրժել նախատանացն՝ յարուցանէին մարտ պատերազմի 'ի վերայ նոցա. և էր այնուհետև խուճապ տագնապի 'ի մէջ նոցա և խռովութիւն անհնարին։ Իսկ անօրէն հե-

Digitized by Google

թանոսքն խրախուսեալք 'ի թագաւորին օգնականութիւնն, սկսան այնուհետեւ նեղել և կափահարել և ձաղել զպաշտօնեայս քրիստոնական հաւատոյն։ Ընդ բազում կալանաւորսն ըմբռնեցին և զերանելին եպիսկոպոսն Մարկոս, որում 'ի խնդիր իսկ էին իբրև չքնաղ մարգարտի, վասն զի համբաւ նորա եհաս 'ի լսելիս անօրինին, վասն որոյ գործեաց նա յաւուրսն Մեծին Կոստանդիանոսի ընդ պաշտօնեայս անուանեալ դիցն և ընդ մեհեանս նոցա։ Իսկ երանելւոյն իմացեալ զխորհուրդ չարութեան նոցա՝ խոյս տուեալ փախեաւ յանապատ տեղիս, զի մի ըմբռնեսցի յանօրինացն։ Յայնժամ անաստուած Հելլենացիքն զայլս ոմանս կալան փոխանակ նորա, զի տանջեալք սպանցին։ Եւ երանելւոյ եպիսկոպոսին լուեալ զայն՝ թէ փոխանակ նորա այլք ըմբռնեցան և մատնեցան 'ի ձեռս անօրէն դատաւորացն, յարուցեալ ինքնայօժար կամօքն եկն առ նոսա. և նոքա իբրև կատաղի շունք և իբրև զարիւնարբու գազանս զայրագնեալք, կալան զնա, և կրճտէին զատամունս իւրեանց 'ի վերայ նորա, ոչ պատկառելով 'ի մեծաշուք ծերութենէ նորա։ Մերկացուցին զնա և սաստիկ տանջանօք չարչարեցին և երկաթի բեւեռօք հեղուսին 'ի վերայ փայտի, և օծին մեղու զմարմինս նորա և զայլոց վկայիցն և 'ի տօթաժամուն 'ի տապոյ արեգակնակէզ միջօրէին կախեցին 'ի բարձրաւանդակ ապարանիցն։ Եւ յայնժամ ժողովեցան 'ի վերայ նոցա ամենայն շխթող պիծակք և մեղուք և գռոխք և շանաճանճք, և կեղեքեցին և քանցեցին զանդամս նոցա, և մինչև յոսկերս հասուցանէին զվէրս ցաւոց տանջանացն և մորմոքեցուցանէին զնոսա։

Յայնժամ սկսան սուրբքն աղօթել և ասել այսպէս. Տէր Աստուած արարիչ ամենայն արարածոց, որ վասն անուանդ քո մեծի և ահաւորի՝ սուրբ վկայքն ետուն զանձինս իւրեանց 'ի մահ զանազան և դառն տանջանաց, և կատարեցին զընթացս իւրեանց համբերութեամբ, և արժանի եղեն ժառանգորդ լինել երկնային պսակացն. դու նոյն ինքն Տէր մեր և փրկիչ Յիսուս Քրիստոս, արժանի արա և զմեզ նոցին բարեխօսութեամբ՝ հաղորդս լինել անմահական բա-

ժակլիդ, և նոցին համբերութեան և ժուժկալու-թեանն երկնայլին ուրախութեանցդ, և ընդ նորին փառաւորել զՀայր և զՈրդի և զսուրբ Հոգիդ, յաւի-տեանս, ամէն: Եւ ասացեալ զամէնն սրբոց վկայիցն հանդերձ երանելի եպիսկոպոսին, յայնժամ հրա-մայեաց դատաւորն, և ընդ յերկարս մահակօք տան-ջեցին զերանելին. ապա հրամայեաց իջուցանել զնա 'ի կախաղանէն, և պահանջել 'ի նմանէ զսակ ոսկւոյ և արծաթոյ, զոր շինեսցեն զաւերեալ բագինս մեհե-նից կռոցն առ 'ի նմանէ: Իսկ նա ոչ ինչ ունէր զոր տացէ պահանջողացն. պատասխանի ետ և ասէ ցնո-սա. Փոխանակ ոսկւոյ և արծաթոյ զանձն իմ տաց ձեզ, զի այլ ոչ ինչ ունիմ և ոչ ինչ պարտիմ հատու-ցանել: Ասէ ցնա դատաւորն. Դու էիր որ առ Կա-տանդնիւ կայսեր կործանէիր զպատկերս աստուա-ծոցն, և քակէիր զբագինս նոցա և այրէիր, և եկե-ղեցիս և մատրանոցս շինէիր, և արդ յուրաստ կաս և խաղ առնես, և չհատուցանես զպարտսն ըստ հրա-մանաց քաջաբանցն Յուլիանոսի: Պատասխանի ետ ե-րանելին և ասէ ցդատաւորն. Վասն աւերելոյ զբա-գինսն և խորտակելոյ զանուանեալ պատկեր աստուա-ծոցն՝ խոստովան լինիմ թէ արարի և ոչ ուրանամ. զի աստուածասիրին հրամանաւն ո՛չ միայն ես գործէի զայն գործ, այլ և յոլովք զնոյն առնէին. որ իշխա-նութիւն ունէր և ոչ ցասեաւ, և ոչ աստուածքն ձեր կարացին հատուցանել չար փոխանակ չարի: Եւ արդ ընդ ձեր անմտութիւնդ յոյժ զարմացեալ եմ, զի կռոց վրէժխնդիր ամբարձայք, զի աստուածք որ զեր-կինս և զերկիր ոչ արարին՝ կորիցեն 'ի ներքոյ երկնից:

Բռնաւորն ասէ. Եթէ ոչ անկեալ երկիր պագա-նիցէք մեծի աստուծոյն Հերակղեայ, և զոհեցէք որպէս ինքնակալն, և ոչ ամենեքեան որ 'ի խորհրդա-կան ողջակիզացն ճաշակիցէք, չարաչար և դառն տան-ջանաց մատնեցից: Սուրբն ասէ. Որպէս առնէր հրա-մանն և որպէս կամիս՝ տանջեա զիս, և վաղվաղակի ա-ռաքեա զիս առ այն որում ցանկացեալ եմ, և վարձս առցես վասն իմ 'ի Տեառնէ, զի ոչ եմ լսելոց քեզ: Յայն-ժամ հրամայեաց դատաւորն իջուցանել զնա 'ի կա-խաղանէն, և դնել 'ի ներքնում բանտին, և զոտսն

պնդել 'ի կոճեղ, և խնուլ զլուսանցոյց բանտին՝ զի
զլոյս մի տեսցեն և փակել զգուշութեամբ:

Եւ յետ բազում աւուրց անսուաղ մնալոյ նոցա 'ի
բանտին, հրամայեաց անօրէնն հանել զնոսա 'ի բան-
տէն և բերել զառաջեաւ. և դարձեալ հարցեալ զնո-
սա թէ զոհեն. և իբրև ոչ հաւանեցան՝ որք արգե-
լեալք էին ընդ երանելւոյ եպիսկոպոսին՝ մանկունքն
որք 'ի դպրոցացն ժողովեցին, և այլ քրիստոնեայք, և
հրամայեաց ծովակուր առնել զնոսա 'ի խորս ջուրցն.
և այնպէս վկայեցին նոքա 'ի Քրիստոս, որ օր քսան
էր յունուարի ամսոյ. և բանաւորն զարմացեալ էր ընդ
համբերութիւն որոց վկայիցն և ընդ մեծ յոյս քրիս-
տոնէից: Յայնժամ բանաւորն Յուլիանոս դարձեալ
հարցեալ զնա և ընդ բազում չարչարանօք արկեալ,
յետ այնորիկ իբրև ետես զանփոփոխելի և զանպար-
տելի միտս սրբոյ վկային, և իմացեալ եթէ ոչ ինչ
օգուտ և ոչինչ է լսելոց նմա, տարապահման արար զնա
'ի հեռաւոր կղզիս արևմտական ծովու, և անդ կո-
րուսանել զնոսա, զի մի ոք տեսեալ զհամբերութիւն
սրբոյ վկային և նախանձաւոր լիցի գործոց առաքի-
նութեան նորա. դարձեալ ասէ, զի մի գուցէ Գալի-
լիացիքն առցեն 'ի պատիւ զնշխարս ոսկերաց նորա:
Եւ անդ կատարեցաւ բարի խոստովանութեամբ 'ի
Քրիստոս: Այլ և զայլս բազումս 'ի քրիստոնէից զե-
պիսկոպոսունս և զքահանայս և զսարկաւագունս, և
զարս և զկանայս զխոստովանողս՝ չարչարեցին և խորա-
սոյզ արարին. և էր զոր կենդանւոյն այրէին, և զա-
զանաց մատնէին, և զանազան չարչարանօք զվճիռ
մահու ընդունէին. զոր ոչ ոք է բաւական ասել բա-
նիւք, կամ ընդ գրով արկանել զոր ինչ գործեցաւ,
և զինչ անցք անցին ընդ սիրելի վկայսն Քրիստոսի.
որ առաւել ևս սաստիկ էր քան զառաջին թագաւո-
րացն, որք հալածեցին զեկեղեցին Աստուծոյ, Մաք-
սիմիանոս և Դիոկղետիանոս, և այլոց հալածչաց
ամպարշտաց:

Իսկ զերանելի սարկաւագն Կիւրղոս, փոքր 'ի շատէ
յիշատակեսցուք և վասն վկայութեան նորա և յո-
ժարական մարտի նահատակութեանն. այն որ 'ի ժա-
մանակս նորին սրբոյն Կոստանդիանոսի երևեցաւ յեր-

կըլին Փիւնիկեցւոց, և աստուածային նախանձու վառեալ՝ 'ի հրամանէ աստուածասէր Թագաւորին, բազում տաճարս կռոց քակեաց և զբագինս խորտակեաց: Զայն յուշ առնէին աստուածամարտին Յուլիանոսի անօրէն Հելլենացիքն, և բորբոքէին իբրև զհրատ բոցոյ 'ի վերայ սրբոյն. և առաքեաց անօրէնն զինուորս, և հրամայեաց բերել զնա. և մատնեաց զսուրբն ամպարիշտն Յուլիանոս 'ի ձեռս անաստուած քրմացն: Եւ ամպարիշտքն ըմբռնեալ զնա և զանազան և պէսպէս չարչարանօք ականին զերանելին, և յիշեցուցանէին որ ինչ գործեաց նա ընդ նոսա և ընդ պաշտամունս նոցա յաւուրս Կոստանդիանոսի. և ստիպէին զնա ուրանալ 'ի հաւատոց անտի և զոհել, և ազատանալ յառաջին գործոցն զոր արար նա ընդ աստուածս նոցա. զի այսպէս հրաման ետ արանց քաջ արքային Յուլիանոս: Եւ երանելին ասէ ցնոսա. Մեք, ով անաստուած Հելլենացիք, զապականացու և զանաստուած Թագաւորի զհրամանս ոչ կատարեմք, մանաւանդ զուրացողի, և որ զտարբերս աստուած համարի. այլ զանմահ Թագաւորին փութամք պահել զհրամանս և զպատուիրանս, որ ասէ, Թէ՝ Որ ուրասցի զիս առաջի մարդկան, ուրացայց և ես զնա առաջի Հօր իմոյ որ յերկինսն է: Ասեն ցնա անօրէնքն. Եւ արդ ոչ կամիս առնել զկամս արքային մերոյ: Սուրբն ասէ. Ո՛չ: Ասեն ցնա. Արդ վասն յամառութեանդ քո դառնագոյն տանջանս պատրաստեմք քեզ: Երանելին ասէ. Թէպէտ և 'ի տանջանաց ձերոց մեռանիմք զառժամանակեայ մահս, այլ անստուերին հասանեմք լուսոյ, և յաւիտենական և անվախճան կենացն լինիմք ժառանգորդք, զոր խոստացաւ Աստուած սիրելեաց իւրոց:

Զայս լուեալ անօրէն քրմացն և Հելլենացւոցն և սրտմտեալ, արկին զնա 'ի հասարակաց բանտն, և հրամայեցին պահել զգուշութեամբ: Եւ յետ սակաւ աւուրց հրամայեցին բերել զառաջեաւ զերանելին, և ասեն ցնա. Բազում ներողութիւն Թագաւորին մերոյ որ առ քեզ եղև՝ ոչ ածին զքեզ յուղղութիւն, և ոչ դարձար 'ի նանիր խորհրդոց քոց. արդ այսուհետև յաճախեմք 'ի վերայ քո նեղութիւն, և մատնեմք 'ի չարաչար տանջանս՝ որպէս արժանի իսկ ես: Սուրբն

ասէ. Գրեալ է 'ի սրբում աւետարանին, թէ՝ Մի երկնչիք յայնցանէ որ սպանանեն զմարմին, և զոգին ոչ կարեն սպանանել. այլ երկերուք յայնմանէ որ զոգի և զմարմին արկանէ 'ի գեհենի. արդ մերձ է փրկութիւն մեր, և ոչ եմք հնազանդելոց ձերոց խաւարասէր կրօնիցդ, և մատնել անշէջ հրոյն տանջանաց, և կերակուր լինել անքուն որդանցն. զի պարտ է մեզ չարչարիլ վասն նորա, որ վասն մեր համբերեաց մահու չափ և մահու խաչի, զի և փառաց նորա հաղորդ լիցուք:

Յայնժամ անօրէնքն զարմացեալ 'ի վերայ նորա, և կրձտէին զատամունս իւրեանց և զայրանային յոյժ. և հարցանէին ցբռնաւորն թէ որո՞վ մահու սպանցուք զնա, զի աստուածամարտ է և քակիչ անմահից աստուածոցն: Իսկ նա հրամայէր պատառել զորովայն սրբոյն, և զլեարդն արտաքս հանել, և ամենեցուն հաղորդել 'ի լերդէ սրբոյն: Եւ նոյնժամայն սքանչելիք մեծամեծք եղեն, զոր և ամենեքեան որ շուրջ ժողովեալ կային՝ տեսին, զի նոյնժամայն թափեցան ատամունք նոցա 'ի բերանոց իւրեանց, և կուրացան բիբք աչաց նոցա, և սկսան աղաղակել և յայտնել զզօրութիւն քրիստոնէից: Եւ նոյնժամայն երանելին Ափուրղոս 'ի ձայն բարձր աղաղակեաց և ասէ, թէ՝ Տէր Յիսուս, ընկալ զոգի իմ. և աւանդեաց զոգին: Եւ 'ի քաղաքին Ասկաղոնացւոց և Գազացւոց և 'ի Պաղեստին 'ի քաղաքսն՝ բնակեալ էին բազում բարեպաշտ քահանայք և անապատական միայնակեացք, և կանայք կուսակրօնք և աշխարհականք, զորս կալեալ հրամանաւ անօրինին Յուլիանոսի՝ զանազան և պէսպէս չարչարանօք նեղէին զերանելիսն, և տանջէին քրքովք և քերանօք և դառն տանջանօք և կրտտանօք. յետոյ հերձուին զորովայնս նոցա, և գարի արկանէին, և զկինձս և զխոզս արձակէին 'ի վերայ սուրբ մարմնոցն և այնու կերակրէին: Եւ քաղաքին Սեբաստացւոց և մերձ 'ի Սամարիա 'ի կողմանս Գալիլիացւոց 'ի Պաղեստինէ, հրամայեաց անօրէնն թագաւորն բանալ զգերեզմանս սրբոյն Յովհաննու Մկրտչի և Կարապետի, և զմնացորդս նշխարաց նորա արտաքս հանել և այրել հրով, և զփոշին՝ հողմոց

Digitized by Google

ցրուել[1] յօդս։ Մի ոմն 'ի պատուաւորաց պալատանն՝ Արտեմիոս անուն կոչեցեալ, այր իմաստուն և հանճարեղ, որ 'ի ժամանակս Մեծին Կոստանդիանոսի՝ դուքս և օգոստալիոս լեալ էր յԵգիպտոս, կատարեալ 'ի հաւատս քրիստոնէութեան, որ և նորա բազում կուռս խորտակեալ էր, և զտաճար պիղծ զոհողացն այրեալ, զսա ընկենոյր 'ի պատուոյ իշխանութենէն անօրէնն Յուլիանոս, և բազում և չարչարանս ընդ նա անցուցանէր, և զվճիռ մահու ընդունէր 'ի նմանէ. զոր զնորայն զամենայն կիրս ճգնութեան՝ յիւրմէ պատմութենէն ծանիցեն, որք կամիցին ստուգապէս ընթեռնուլ։

Եւ զՅեմեղիանոս զքաջ զօրականն հրով այրեցին. և ոմն մի երիտասարդ և զօրական Թագաւորին Թէոդոտոս անուն, երթայր ընդ մէջ հրապարակին և ասէր 'ի ձայն բարձր բարբառոյ զերգս մարգարէին Դաւթայ, և ըստ իւրաքանչիւր տան սաղմոսին ասէր. Յամօթ լիցին ամենեքեան որ պաշտեն զկուռս հեթանոսաց, ալէլուիա։ Դարձցին յետս և ամաչեսցեն որք աստուածս անուանեն զնոսա, ալէլուիա։ Աստուածք որ զերկինս և զերկիր ոչ արարին, կորիցեն 'ի ներքոյ երկնից, ալէլուիա։ Նման նոցա եղիցին ամենայն յուսացեալքն 'ի նոսա, ալէլուիա։ Եւ կալեալ զնա 'ի մէջ հրապարակին, և արջառաջլօք զթիկունս նորա հարին յանխնայ, և զկողս նորա քերեցին երկաթի եղնգամբ, և զբոլոր օրն այնպէս թողին զնա 'ի կախաղանին։ Եւ իբրև երեկոյ եղև՝ իջուցին և կապեցին շղթայիւք, և արկին 'ի բանտ։ Եւ իբրև առաւօտ եղև, ասէ ամպարիշտն Յուլիանոս. Զարմանալի է համբերութիւն քրիստոնէից, զի մեծաւ ուրախութեամբ և յօժարութեամբ ընդունին չարչարանս և պարծին 'ի տանջանս։ Եւ հրամայեաց և արձակեցին զսուրբ վըկայն 'ի կապանաց և 'ի բանտէն առանց պատուհասի, որ և զխոստովանողական անուն ժառանգեաց. և ամս բազումս կենդանի մնաց նա բնակելով յանապատս մեծաւ ճգնութեամբ։ Հարցանէին ամենեքեան զսուրբ վկայն և ասէին. Եթէ՝ ի ժամու չարչարելոյն

1. Յօր. ուրանել։

զքեզ՝ զգայի՞ր սաստիկ ցաւոց տանջանացն. և ասէ. Ի սկզբան հարուածոցն 'ի ժամու հանդէս մտանելոյն, փոքր ինչ զգայի, իսկ յետ այնորիկ ընդարմանայր անձն իմ, և իբրև 'ի քուն թմբրեալ կայի:

Յայնժամ թագաւորն Յուլիանոս ժողովէր զամենայն զօրս իւր, և դիմեալ երթայր ընդդէմ Պարսից՝ 'ի մարտն. և նա ոչ գտեալ զբան խաղաղութեան, և ելեալ արքայն Պարսից ամենայն ուժով ընդդէմ Յուլիանոսի և զօրաց նորա 'ի պատերազմ, և եղև պատերազմ սաստիկ, և պարտեցան զօրքն Յուլիանոսի և 'ի փախուստ դարձան: Իսկ Յուլիանոս առընթեր կալեալ, արգելոյր զզօրն, և քաջալերէր յաղթել հմայիցն յուսով: Յայնժամ յանհերևութից դայ սուր արեալ և հարկանէ զսիրտն, և անդէն սատակեցաւ. զայս հաւաստեաւ ոչ ունիմ ասել, եթէ 'ի մարդոյ և եթէ 'ի պահանջող հրեշտակէ Աստուծոյ: Բայց Կալիստոն ոմն 'ի զինուորաց նորա՝ 'ի դիւէ հարեալ զնորա մահն ասէր. զի և էր իսկ դիւապաշտ, յորոց և զարժանն փոխարինի ընկալաւ 'ի դիւաց, ըստ Քրիստոսի վրէժխնդրութեանն. և այնպէս չարն չարաւ բարձաւ 'ի միջոյ, որ սպառնայր յետ դարձին՝ չար անցս անցուցանել ընդ քրիստոնեայսն. բայց ոչ որպէս նայն կամէր, այլ որպէս Աստուծոյ էր կամք՝ եղև: Մեռաւ երեսուն և մի ամաց. հինգ ամ կայսր լեալ, երկու ամ թագաւորեալ: Իսկ զսորայս անցք անցից՝ զոր 'ի սակաւ ժամանակս անցոյց ընդ քրիստոնեայս, ոչ ոք կարէ ընդ գրով բովանդակել:

Եւ կատարեցան սուրբ վկայքն 'ի փառս Քրիստոսի Աստուծոյ. զի Աստուած զփառաւորիչս իւր փառաւորէ յայսմ աշխարհիս և 'ի հանդերձեալ յաւիտենին. վասն որոյ և մեք ընդ նոսին արժանի լիցուք փառաւորել զանսկիզբն և զհամագոյ տէրութիւնն Հօր և Որդւոյ և սուրբ Հոգւոյն. այժմ և միշտ և յաւիտեանս. ամէն:

Digitized by Google

Պատմութիւն վարուց Երանելւոյն Մարութայի։

Ո՛վ եղբարք և հարք, լուարուք զպատմութիւն երանելւոյն Մարութայի, որ ինչ 'ի ձեռն նորա երևեցոյց Տէր սքանչելիս յերկրի. զի կոչեցաւ յորդեգրութեան շնորհս, և եղև հովիւ հօտին Քրիստոսի, որ զահավիժեալ էր 'ի դիւաց յարօտս մահաբերս և 'ի վիհս կորստեան. և սովաւ հաճեցաւ Աստուած դարձուցանել զկորուսեալս մերոյ աշխարհի։ Եւ ես ըստ իմում կարի ճառեցից. թէպէտ և ընդ աղօտ է միտքըս և անարուեստ բանս առ 'ի յասել զսքանչելիս առնն Աստուծոյ, որ զօրութեամբ Քրիստոսի երևելի ցուցաւ, և ոչ կարօտանայ արուեստաւոր բանից։ Արդ ունկնդիր լերուք ճշմարտեալք սիրով և հաւատով ճշմարիտ հովուին՝ որ հրաւիրեաց զմեզ 'ի Քրիստոսի յարքայութիւնն. և դուք ծարաւիք ծարաւմամբ հոգևոր խրատուն և սքանչելեացն աստուածայնոց, արբէք 'ի քաղցր ճաշակացն որ 'ի ձեռն երանելւոյն շնորհեցաւ ձեզ 'ի Քրիստոսէ, զոր 'ի բազմացն սակաւ ինչ ճառեսցուք։

Աշխարհս այս ըմբռնեալ էր 'ի կռապաշտութիւն դիւաց հրապուրանաց. և պաշտէին զոհիւք զարարածըս և ոչ զարարիչն՝ որ է օրհնեալ յաւիտեանս։ Եւ որպէս 'ի գիշերամարտութեան ըմբռնեալ և խառնափնդորեալ 'ի զանազան չարիս, որ ոչ ծագէ լոյս աստուածգիտութեան 'ի խաւարեալ պէսպէս մեղս[1]։

1. Մի օր. 'ի պէսպէս մեղս։

Իսկ յորժամ կամեցաւ Աստուած ապրեցուցանել զաշխարհս զայս և դարձուցանել 'ի մոլորութենէ յաստուածգիտութիւն, յաւուրս երանելւոյն Յակոբայ Մծբնայ եպիսկոպոսին, սքանչելւոյ առնն Աստուծոյ, կին մի անուն Մարիամ դուստր նախարարաց Հայոց տուեալ եղև կին Ոստայեցւոց[1] քրմապետի, որ էր տէր այսմ աշխարհի. և 'ի ձեռն կնոջ այնմ Մարիամու[2] երևեցաւ քրիստոնէութիւն յայսմ աշխարհիս, և շինեաց եկեղեցի[3] և վանս ուխտից. և կացոյց քահանայս և պաշտօնեայս, որք զհանապազորդ զփառաբանութիւն Աստուծոյ նուիրէին. և ինքն ըզպէտս պաշտօնէիցն անպակաս շնորհէր, և կրօնից հըպատակ քրիստոնէից զանձն յարդարէր առաջի Աստուծոյ և մարդկան. և զայրն հաւանեցուցանէր 'ի քրիստոնէութիւն, զի թողցէ զանօտի պաշտամանց զսպասաւորութիւնն, և պաշտեսցէ զԱստուած երկնի և երկրի. և ըստ բարոյ խորհրդակցութեան իւրոյ և հանապազորդ աղօթից որ վասն առնն առնէր, նորա հաւանեալ կամացն Մարիամու՝ հաւատաց յԱստուած ճշմարիտ, և մկրտեցաւ յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ, և կոչեցաւ անուն նորա Մարութա, որ թարգմանի տէր աշխարհիս, վասն զի էր իսկ տէր երկրին այնորիկ. և ոչ սակաւ ուրախութիւն լինէր 'ի վերայ եղելոցն՝ առնն և կնոջ 'ի փառս Աստուծոյ մերոյ: Իսկ յետ սակաւ ժամանակի եղև վախճան Մարութայի առնն Մարիամու. և թողու երիս որդիս ծնեալ 'ի Մարիամայ հաւատացեալ յԱստուած ամենակալ: Մին 'ի նոցանէ տէր էր աշխարհին կացեալ, և երկուքն զաբավարք թագաւորացն երևելիք և փառաւորք առ ամենեսեան. և ճշմարտեալ հաւատով և յուսով Մարիամ՝ զթագուհին առնն յօրինէր որպէս և վայելէր քրիստոնէից. և գոհանալով օրհնէր զԱստուած՝ որ հաւատացեալ յԱստուած ետես վախճանեալ զայրն: Եւ յետ այսորիկ կամեցաւ ելանել յԵրուսաղէմ, և պտղաբերել 'ի սուրբ եկեղեցիսն, և աղքատաց ինչս բաշխել[4] և սպասաւորացն եկեղեցեացն, վասն փըր-

1. Մի օր. ոստայեցի:
2. Երկ. օր. կնոջն Մարիամու:
3. Երկ. օր. շինեաց եկեղեցի... Աստուծոյ ընծայեցուցանէին... անծախապէս մատակարարէր:
4. Մի օր. դարմանս բաշխէր:

Digitized by Google

կուսութեան կենաց որդւոց իւրոց[1]. զի այնպէս մեծախորհուրդ էր կինն և բարեպաշտօն և երկիւղած յԱստուծոյ, և աղաչէր զԱստուած հանապազ զի արժանի արասցէ 'ի ծննդոց իւրոց քահանայանալ Աստուծոյ. զի զառաջին ազատաւորութիւն կռոց առն իւրում զմեղաց զօրէն ընջեսցէ՝ Քրիստոսի քահանայապետութեամբն[2]. և փառաւորի ամենասուրբ Երրորդութիւնն 'ի նորա զարմիցն հանապազ:

Եւ դարձաւ յԵրուսաղեմէ յԱնտիոք Ասորեստանի, և օթևանս առնէ 'ի վկայարանի սրբոյն Եղիազարու և Շմաւոնի Շամունեայ[3], և որդւոց նորա եօթանեցունց որ վկայեցին. և հանէր 'ի գլուխ յաղօթս Աստուծոյ զգիշերն ամենայն. բազում աղաչանօք և արտասուօք խնդրէր յամենեցունց Տեառնէն բարեխօսութեամբ սրբոցն կատարել զխնդրուածս որում ցանկայրն՝ որպէս նախ ասացաւ: Եւ տեսանէ 'ի տեսլեան զհրեշտակ Աստուծոյ, զի ասէր ցնա. Քաջալերեաց, ով կին դու, զի լսելի եղեն աղօթք քո առաջի Աստուծոյ, և զոր ինչ խնդրեցեր յԱստուծոյ՝ եղիցի քեզ բարեխօսութեամբ սրբոցդ յոր ապաւինեցարդ. և ահիւ և խնդութեամբ խառնեալ գոհանայր զԱստուծոյ, և փառս մատուցանէր. և հաւատաց ասացելոցն 'ի հրեշտակէն: Եւ իբրև եհաս 'ի տուն իւր եղև թոռն յորդւոյ իւրոյ՝[4] որ էր տէր աշխարհին, և զուարթացաւ սիրտ նորա. և տայր օրհնութիւն Աստուծոյ ամենակալի, և մկրտեաց զնա 'ի ձեռն աստուածասէր քահանային Մարմարայի, և անուանեաց զնա յանուն պապուն[5] իւրոյ Մարութա. և եդ 'ի մտի իւրում թէ նովաւ առնէ Աստուած այցելութիւն աշխարհիս այսորիկ, զի երևումն շնորհաց էր 'ի վերայ մանկանն: Եւ յետ հինգ ամի[6] ետ զնա յուսումն յաստուածասէր քահանայն Մարմարա. և ուսոյց նմա դպրութիւն և զճանապարհս իմաստութեան վարուց

1. Երկ. օր. վասն ճշմարտութեան հոգւոյ սուրբ խորոյ, և արդարութեամբ կենաց որդւոցն:

2. Երկ. օր. քահանայագործութեամբն:

3. Մի օր. Շմաւոնի: Միւս օր. Եղիազարու և Շմաւոնեայ:

4. Մի օր. եղև նմա բնակ յորդւոյն իւրմէ:

5. Մի օր. պապոյ:

6. Մի օր. եօթն ամի:

Digitized by Google

և հաւատոց արդարութեան. և 'ի չափ հասեալ ըստ կատարմանն Քրիստոսի, և ամենաշնորհ երևեալ և հաճոյ Աստուծոյ և մարդկան, կոչեն զնա 'ի սարկաւագութիւն, և յետ այնորիկ 'ի քահանայութիւն եկեղեցւոյն Աստուծոյ, որ 'ի հանգոյն իւրոյ Մարխանեայ շինեցաւ, և իմացաւ և ծանեաւ եթէ սնոտի է կենցաղս. և ընտրեաց զճանապարհս սրբութեան և արդարութեան, և արհամարհեաց զվարս աշխարհիս[1]. և երթալով երթայր և յառաջանայր 'ի բարեպաշտութեան ջանս ճգնողական հանդիսիւք 'ի Քրիստոս:

Յայսմիկ խնդութեամբ ընդ Մարիամ, քանզի ետես յոր հաւատացն զԹոռն իւր ամենայն բարեկարգութեամբ յարդարեալ, և ցնծայր և օրհնէր զԱստուած, և երանէր 'ի վերայ իւր զոր յառաջագոյն չէնեալ էր և անդ կրօնաւորէր բազում խստամբերութեամբ. զամենայն աւուրս կենացն իւրոց 'ի փառս Աստուծոյ կատարէր: Եւ ապա լինէր վախճան Մարիամու կատարեալ աւուրբք, և ամենայն առաքինութեամբ փոխեալ 'ի Քրիստոս, և գեղեցկապէս յօրինեաց զԹաղումն նորա Մարութա. և ինքն Մարութա՝ առաւել ևս յառաջանայր յառաքինութեան ասպարէզս. աղօթիւք և պահօք կրթէր զինքն հանդերձ ամենայն մաքրութեամբ, ոչ խորհրդով պղծուեալ և ոչ բանիւ և ոչ գործովք, այլ և զոչ ինչ ունել յաշխարհէ միշտ հոգ տանէր[2]. և յամենայնի հոգակաւոր և ականաւոր եղեալ 'ի մրցմունս առաքինութեան, վերակոչեն զնա յեպիսկոպոսութեան շնորհս ըստ լիութեան շնորհին որ երևէր 'ի նմա: Զի լուսաւորեցաւ անձն նորա շնորհօք և գիտութեամբ աստուածայնօք, և յառաջանայր միշտ յաւելուածով առաքինութեանն՝ տպաւորելով յինքեան. և գնաց զճանապարհս Քրիստոսի առաքելական քարոզութեամբ, դարձուցանել զմոլորեալս 'ի գիտութիւն ճշմարտութեան. և շինէր եկեղեցիս և կարգէր քահանայս և պաշտօնեայս փառաբանիչս ամենասուրբ Երրորդութեանն, և զվանորայս որ 'ի հանգոյն իւրոյ շինե-

1. Մի օր. յաւելու, և որ 'ի սմա զբօսանք աշխարհահաճոյականքն են:

2. Մի օր. այլ և ոչինչ առնելով յաշխարհէս՝ մերկ անկեալ գնայեր:

ցանս՝ բազմացուցանէր ճգնաւորօք, և հաստատէր 'ի հաւատս ուղիղս և 'ի կարգս աստուածային կրօնից, ըստ առաջնոց սրբոց հարցն. և զբնակիչս աշխարհի զայս և զկամսայս վերստին ըստ պատկերի Աստուծոյ նորոգէր, սուրբ վարուք և լուսաւոր վարդապետութեամբ և մեծամեծ սքանչելեօք. և յանհանճար աղանդիցն և 'ի բազմաստուած մոլորութենէն մաքրէր, և առաջնորդէր ամենեցուն յարդարութիւն. զի յայտնեցաւ որպէս զջամբար լուսաւոր, ոյք նստէին 'ի խաւարի և 'ի ստուերս մահու, հալածեաց զխաւարն անգիտութեան յայսմ աշխարհէ. վանեաց զձախակողմանն գունդս[1] զօրութեամբն Քրիստոսի, և զաջակողմանն զաս հրեշտակաց հաւատոց լինել պահապան հաւատացելոցն 'ի Քրիստոս. սրբեալ սիրտ նորա 'ի չար խորհրդոց աստուածային շնորհին ընդունակ, ճըշմարտեալ սիրով և բաղձանօք առաքինասէր վարուք, և լեզու նորա զիրաւունս բարբառէր, և զսրբութիւն աւետարանէր հանապազ ամենայն աշխարհի. ձրի առեալ և ձրի տուեալ զպարգևս արարչին։ Եւ ամենեքեան իբրև լսէին զբանս Աստուծոյ 'ի սրբոյ եպիսկոպոսէն, դառնային յԱստուած ճշմարիտ 'ի կռոցն պաշտամանց, զի աղօթիւք սրբոյն զմոլորականս միտս մարդկան ածէր յուղղութիւն, և զպատկերս աստուածոցն կործանէին, և շինէին վանորայս և եկեղեցիս, և խափանեցան քրմացն սպասաւորութեան պաշտամունքն, և փոխանակեցին զսպասաւորութիւն բագնաց յեկեղեցիս Աստուծոյ և առ նորուն հաճութիւն։ Իբրև ետես զայս ամենայն թշնամին արդարութեան՝ յաղթահարեալ զինքն 'ի սրբոյն 'ի հոգևոր պատերազմին, ճչեաց մեծաձայն յամենեցունց լսելիս, և ասէ. Վայ ինձ, և վայ իմոցն, զի հալածեալ եղաք 'ի մերմէ բնակութենէս, և 'ի ծառայէն Քրիստոսի Մարութայէ, և ոչ գիտեմք ուր երթիցուք. զի փառքն Քրիստոսի լցին զտիեզերս ամենայն, և անդէն որպէս ըզծուխ 'ի հողմոյ՝ 'ի միջոյ 'ի բաց բարձեալ եղաք։

Եւ երանելին Մարութա կնքէր զհօտն՝ որ հաւատացաւ նմա՝ խաչիւն Քրիստոսի, և զի այլ մի ևս մեր-

1. Մի օր. գունդս դիւաց։

ձեռցի հրապուրել զնոսա․ զի որպէս աշխատասէր հոգևոր մշակ խլեալ զփուշս ախտեցունց յանդոց և 'ի սրտից, և սերմանեաց զարդարութիւն և զսրբութիւն 'ի փառս Աստուծոյ․ զի որք մարգարէիցն ոչ լուան և առաքելոցն քարոզութեան ոչ անսացին, կամեցաւ Աստուած 'ի ձեռն Մարութայի դարձուցանել զմոլորեալս 'ի գիտութիւն ճշմարտութեան, աղօթիւք և բարեխօսութեամբ ամենայն սրբոց անդ ժողովելոց։ Զի հօտ էր առանց հովուի, գահավիժեալ 'ի գազանաց չար դիւաց․ և 'ի ձեռն երանելւոյս այսորիկ՝ Քրիստոս հովիւ քաջ որ ետ զանձն յաղագս ոչխարացն, հովուական գաւազանաւն՝ կենսատու խաչիւն իւրով հալածեաց զգէլս, և սովաւ ժողովեաց 'ի միաբանութիւն հաւատոց և 'ի գիտութիւն ամենասուրբ Երրորդութեանն փառաց, 'ի վայրի գալարուօք արածելով և 'ի ջուրս մկրտութեամբն լուանալ զաղտ հոգւոց և մարմնոց և լուսաւորեալ, յաստուածային փարախն ժողովեալ որ է եկեղեցի Աստուծոյ․ և զկորուսեալսն եգիտ, և զցրուեալսն ժողովեաց, զհիւանդս բժշկեաց, զի արասցէ վերստին ծննդեամբն և հոգևոր աւազանաւն և կենդանարար մարմնովն և արեամբ Փրկչին, որդիս Աստուծոյ Հօր և ժառանգակիցս Քրիստոսի որ ետ զինքն 'ի մահ վասն փրկութեան աշխարհի, և արար այցելութիւն հեռաւորաց և մերձաւորաց, և այժմ աշխարհի լոյս ծագեալ 'ի ձեռն երանելւոյն Մարութայի։ Նմանեալ սա Մովսէսի որ փրրկեաց զիսրայէլ յեգիպտոսական ծառայութենէ, և սեամբ հրոյ և ամպոյ առաջնորդեաց յերկիրն աւետեաց․ ապա և Պօղոսի քաջութեանն և նախանձուն, որ յառաջանայր քան զնախ առաքեալսն և նշանօք և արուեստիւք, մանաւանդ ամենաշնորհ թղթովքն, որ տիեզերաց եղև քարոզ և առաքեալ․ նոյնպէս և երանելին Մարութա լինէր այն աշխարհին քարոզ և վարդապետ, որ ամենայն առաքինութեամբ առլցեալ, և կատարելապէս և բազում նշանօք աճեցուցանէր օր ըստ օրէ զհօտ իւր․ և Տէր ձեռնկալու էր նմա յամենայնի, և ցանկայր զամենեսեան ընդունակ լինել երանութեանցն որ վարդապետեցաւ 'ի Տեառնէ․ երանելով զառաքեալսն՝ և որք բաղձան կցորդ լինել նո-

Digitized by Google

րաւ. և այնպէս ճշմարտեալ սիրով և հնազանդեալ աւետարանական քարոզութեան, մերժէր 'ի նմանէ զսատանայական մտածմունս և զչար խորհուրդս, և ոչ յումեքէ դրդուեալք 'ի ճշմարտութենէն որ նորա աւանդեցաւ կարգք և կրօնք հոգևորք: Եւ ինքն առաւել քան զառաւել ջանէր նահատակելով յամենայն վարս. և սիրեաց զԱստուած յամենայն սրտէ և յամենայն զօրութենէ, և կատարեաց զարդարութիւնս ամենայն, զոր չեմ բաւական պատմել զզօրութիւն և զսքանչելիսն զոր Տէր եցոյց նովաւ յամենայն աշխարհի: Եւ եղև այս յերկք հարիւր և 'ի չորս թուականութեան Յունաց[1], 'ի ժամանակս փոքր Թէոդոսի Հռոմոց թագաւորին: Ի վերայ այսպիսի պարգևատու շնորհացն Աստուծոյ, ազդեցութեամբ Հոգւոյն սրբոյ երթայր յԱսորեստան, զի և անտի խլեսցէ զչար սովորութեանցն զանօրէնութիւն զօրութեամբն Քրիստոսի. և նորոգեսցէ զհաւատացեալ ժողովուրդն որ 'ի մեղուցն բանութենէ խաւարամածեալ[2] ունէր զեկեղեցին Աստուծոյ. և նա որպէս ճառագայթ փայլեալ յԱստուծոյ շնորհացն՝ լուսաւորեաց զհաւատացեալսն, և յամօթ արար զմոլութիւն մոգուցն, և յայտնեցաւ յաղթութիւն ճշմարտութեան, և պայծառացան եկեղեցիք Աստուծոյ հանապազորդ պաշտօնէիւքն:

Եւ համբաւ սքանչելեաց սրբոյ եպիսկոպոսին եհաս առ թագաւորն Պարսից Յազկերտ՝ որ հալածիչ էր քրիստոնէից և կոչեցեալ եղև 'ի նմանէ: Մինչ դեռ գայր՝ ընդ առաջ եղև սրբոյ եպիսկոպոսին թագաւորն նախարարօքն հանդերձ. և ետես շնորհք աստուածային 'ի վերայ սրբոյն, և խոնարհեալ երկիր եպագ նմա առաջի մեծամեծաց իւրոց. սոյնպէս և սուրբն Աստուծոյ թագաւորին երկրպագէ և տայ ողջոյն. և խօսեցան բանս բարի, և սիրեաց թագաւորն զսուրբն Աստուծոյ յամենայն սրտէ. 'ի վերին աղբե-

1. Մի օր. Եւ եղև այս 'ի Լգ. թուականին Յունաց, 'ի ժամանակս Թէոդոսի Հռովմայ թագաւորին:

Միւս օր. Եւ եղև այս յամենայն ե երեք փոխարքին Յունաց. 'ի ժամն ամի չորրորդ Թէոդոսի հարէքայսր թագաւորին Հռովմայ: Անծանօթ է մեզ այսպիսի թուական, թերևս կատարեալ նուազօրէն չինութեանն իցէ:

2. Երկ. օր. խաւար մածեալ ունէր:

ցուցանէ չնորհացն, զոր կամեցաւ Աստուած այցելութիւն առնել ծառայից իւրոց՝ յաղագս սիրոյ արքային զուարթն: Զի էր Յազկերտ հալածիչ քրիստոնէից ընդամենայն երկիրն իշխանութեան իւրոյ, 'ի ձեռն զործակալաց իւրոց և մոգուց և մոգպետաց. և բազում չարչարանօք նեղէին զքրիստոնեայսն, երկիր պագանել արեգական և կրակի. բազումք եղեն վկայք Քրիստոսի որ ոչ հնազանդեցան հրամանի արքային. և էր նեղութիւն մեծ քրիստոնէից, և օգնութիւն ոչ ուստեք, և 'ի ձեռն երանելւոյն եղև այցելութիւն 'ի Տեառնէ քրիստոնէից. և այսպէս արգել հալածանաց, և զերծ 'ի բանտից և կապանաց: Էր որդի մի թագաւորին զեղեցիկ յոյժ, և սիրուն էր նորա քան զամենայն որդիսն, և էր անկեալ 'ի դիւէ չարաչար. և ոչ 'ի մոգուց և 'ի դիւթից և 'ի քաւդէից[1], և կամ այլ ուստեք բժշկութիւն գտեալ, և լինէր այս վասն 'ի նախախնամութենէ Աստուծոյ, պատճառ առ 'ի փրկութիւն ժողովրդեանն 'ի Տէր հաւատացելոց. զի զճշմարտութիւն Աստուծոյ գիտութեան[2] ցուցցի, և Աստուած փառաւորեսցի, և եղջիւր եկեղեցւոյ բարձրասցի: Եւ ասէ արքայ ցՄարութա. Է որդի մի ինձ սիրելի՝ որ չարաչար տանջի 'ի դիւէ և ոչ ուստեք գտեալ բժշկութիւն, և տրտմութիւն յոյժ է ինձ վասն նորա. և արդ խնդրեմ 'ի քէն, ծառայ Աստուծոյ բարձրելոյ, զի խնդրեսցես դու յԱստուծոյ և բժշկեսցի մանուկն իմ, և ելցէ դևն 'ի նմանէ և առողջասցի և կեցցէ: Եւ ասէ սուրբն. Եկեսցէ որդին քո և տեսից զնա: Եւ իբրև ածին առաջի ամենեցուն, ճչեաց դևն 'ի մանկանն և ասէ. Զի՞ կայ իմ և քո, ծառայ Քրիստոսի խաչելոյն, եկիր յաշխարհս հեռաստանէ հանել զիս 'ի բնակութենէ իմմէ. և զարկոյց զմանուկն զգետնի, և կայր 'ի վտանգի, և քաղէին ոգիք նորա. և էր տեսիլ նորա աղորմելի և ողորմ արժանի, և ահ կալաւ զամենեսեան: Էր և այլ ոմն սուրբ եպիսկոպոս ընդ երանելւոյն Մարութայի. և անկեալ 'ի վերայ երեսաց իւրոց յերկիր, և կային յաղօթս առ Տէր և ասէին. Տէր Աստուած ամենազօր, որ լը-

1. Մի օր. քաղդէից: 2. Երկ. օր. աստուածգիտութեան:

ւոր քանանուհւոյ կնոջն որ աղաղակէր առ քեզ, և գթացար 'ի նա, և հաներ զդեւն 'ի դստերէ նորա, և բժշկեցեր 'ի վտանգէ դիւրին զնա, և զլեգէոնն խոզկուք 'ի ծովն ընկղմեցեր, որ և զայլ դևս բազում հաներ 'ի մարդկանէ, զոմանս քև և զոմանս 'ի ձեռն աշակերտացն քոց. որոց ողորմեցար և արարեր այցելութիւն 'ի ձեռն նոցա. և այժմ, Տէր զօրութեանց, սաստեա յայսս չար՝ որ 'ի մանուկս յայս, և հալածեսցի 'ի նմանէ ամենազօր անուամբ քո, և ծանիցեն ամենեքեան եթէ դու միայն ես Ճշմարիտ Աստուած, և լիցի դադարումն հալածանաց հօտի քո՝ 'ի ձեռն սորա առողջութեան. զի դու կարող ես յամենայնի, և 'ի քո փառս կատարի ամենայն ինչ արարածոց. այժմ և յաւիտեանս: Եւ ասացեալ զամէնն որ իւրքն էին, և չարժլեաց դեւն և Ճչեաց մեծաձայն և ասէ. Վայ ինձ, վայ ինձ, յորքան փառաւոր բնակութենէ հալածեցայ: Եւ սթափեալ և զգաստացեալ մանկանն, և յարուցեալ տայր փառս Աստուծոյ:

Զայս տեսեալ արքային ուրախ եղև և ասէ. Արդարև մեծ է Աստուածն քրիստոնէից քան զամենայն աստուածս ազգաց. զի որպէս լուաք՝ այնպէս տեսաք զմեծ սքանչելիս 'ի ձեռն ծառային նորա. և ասէ արքայ. Արդ խնդրեա յինէն որ ինչ պիտոյ է քեզ և տաց: Եւ ասէ երանելին Մարութա. Ոչ ինչ պիտոյ է ինձ 'ի քէն, բայց միայն արձակեսցես զքրիստոնեայսն 'ի բանտից և կապանաց, և 'ի չարաչար տանջանաց. և համարձակ լինիցին պաշտել զԱստուածն իւրեանց, և նորոգեսցին եկեղեցիք փառաբանութեան անուանն Աստուծոյ՝ 'ի քում իշխանութեանդ. այլ և արա սէր ընդ Թէոդոսի թագաւորին Յունաց, և լիցի խաղաղութիւն ընդ ամենայն տիեզերս 'ի ձեռն քո. և ընկալաւ արքայն 'ի նմանէ զասացեալսն, և կատարեաց զամենայն խնդրուածս նորա:

Եւ ել աւետիք հրովարտակօք ընդ աշխարհ 'ի թագաւորէն, զի կապեալքն արձակեսցին 'ի բանտիցն և 'ի չարչարանաց, և նորոգեսցին եկեղեցիքն, և համարձակ պաշտեսցեն զԱստուածն իւրեանց, և որք հալածէին և նեղէին զնոսա՝ կրեսցեն պատուհաս յարքունուստ. և եղև սուգ մեծ մոգուցն, և հաւատացելոցն

Քրիստոսի ուրախութիւն մեծ 'ի փառս և 'ի գոհութիւնս Աստուծոյ. և արձակեցան 'ի բանտիցն կալանաւորք որ վասն Քրիստոսի կապեցան, և նախարարք Հայոց. և եղև խաղաղութիւն մեծ ընդ ամենայն իշխանութիւն արքային, և համարձակեցան քրիստոնեայքն 'ի նորոգել զեկեղեցիս Աստուծոյ, և պաշտել զԱստուած համարձակ։

Եւ այսոցիկ այսպէս եղելոց՝ դարձեալ խնդրեաց 'ի Թագաւորէն արձակել զինքն, և ետ պարգևս բազումս և թուղթս խաղաղականս և արձակեաց առ Թագաւորն Յունաց. և եկեալ երանելւոյն առ բարեպաշտն Թէոդոս և ետ ողջոյն, և մատոյց զհրովարտակ արքային Պարսից. և ընթերցեալ ուրախ եղև ընդ սիրոյ և խաղաղութեանն որ առ քրիստոնեայսն. և եհարց ընդ սուրբն զամենայն ինչ և նա պատմեաց զեղեալսն յանուն Տեառն զքաջանչելիսն, և զհալածանացըն զղառղարուածն. և նա ետ փառս Աստուծոյ, որ արար փրկութիւն 'ի ձեռն ողորմութեան իւրոյ աղօթիւք սրբոյն, և սիրեաց զնա առաւել քան զամենայն հայրապետսն իւր. և գոհանայր և օրհնէր զԱստուած բարեպաշտն Թէոդոս, և հարցանէր և ուսանէր 'ի նմանէ որպէս 'ի սրբոյ և յարժանաւորէ։ Եւ ապա խնդրեալ 'ի նմանէ զինչ և կամեսցի. և խնդրեաց այրն Աստուծոյ 'ի Թագաւորէն ամրացուցանել զքաղաքն Մոփաց ամրագոյն պարսպաւ, շինել և տաճար փառացն Աստուծոյ 'ի մէջ քաղաքին՝ յորում պատարագն Քրիստոսի և օրհնութիւնք Աստուծոյ միշտ կատարեսցին 'ի նմա. և անդր ժողովեցից յամենայն սրբոց մասն ինչ, և անուանեցից Մարտիրոսաց քաղաք։ Եւ ասէ Թագաւորն. Բարի է բանդ և Աստուծոյ հաճոյ իմացմունքդ. արդ արա որպէս և կամիս. և յինէն եղիցի շինուածոց ծախք՝ որքան պիտոյ է։ Եւ ետ գանձս ոսկւոյ և արծաթոյ, և ճարտարս 'ի Յունաց աշխարհէն, և գործակալս և գործաւորս որքան պիտոյ էր. և դարձեալ յուղարկեաց զնա ամենայնիւ և խաղաղասէր պատասխանեաւ գրոյ առ արքայն Պարսից։

Եւ եկեալ 'ի քաղաքն Մոփաց սկիզբն առնէր շինութեան պարսպին, և կարգեալ զգործաւորս 'ի գործ

և գործակալս 'ի վերայ նոցա, և ինքն գնաց 'ի Պարս, և այլ եպիսկոպոսունք ընդ նմա: Եւ տեսեալ արքային՝ պատուով ընկալաւ զնա և զամենեսեան որք ընդ նմայն էին, բայց զՄարութա առաւել մեծաւ պատուով սիրէր. և տայր զհրովարտակն Թէոդոսի թագաւորի, և ոչ սակաւ ուրախացաւ ընդ թուղթն և ընդ բանս պատգամին. և եղև խաղաղութիւն և սէր ընդ երկոսին թագաւորսն մինչև 'ի վախճան իւրեանց: Եւ ունէր ցաւ զգլուխ արքային 'ի վաղնջուց հետէ, և ոչ ինչ օգտեալ 'ի բժշկաց, և պատմեաց Մարութայի. և նորա աղօթս արարեալ եդ զաջն իւր 'ի վերայ գլխոյ արքային և առժամայն բժշկեալ եղև անուամբն Քրիստոսի. և այլ ոչ ևս վատնէր ցաւ զգլուխ արքային[1]. և յաւել ևս 'ի սէր և 'ի մեծարանս սրբոյն. զի ծանեաւ ճշմարտապէս թէ Աստուած ընդ նմա է:

Եւ մոգուցն 'ի նախանձ մտեալ խորհեցան որոգայթս դնել առնն Աստուծոյ, որպէս զի 'ի սիրոյ արքային մերժել կարասցեն. և խորամանկեալ ըստ նըմանութեան՝ որ առ Դանիէլիւն Բաբելացիքն որ առ թագաւորն Դարեհ, սոյնպէս և արարին զետնափոր տուն[2] 'ի ներքոյ կրակարանին. և կացուցին այր մի 'ի ներքս և ուսուցին նմա ասել թագաւորին[3], թէ ոչ ընդունիմ զքո երկրպագութիւնդ, զի սիրեցեր զքահանայն[4] քրիստոնէից՝ որ արհամարհել ուսուցանէ զպաշտօնեայս իմ: Եւ իբրև եկն թագաւորն ըստ սովորութեան իւրում յերկրպագութիւն կրակին, և արգելեալ այրն մեծաձայն բարբառով անարգեաց զթագաւորն. և որպէս 'ի կրակէն թուեցեալ նմա բարբառն և ասէ. Ե'լ աստի ամպարշտեալ, զի չընդունիմ զքո երկրպագութիւնդ, զի յարեցար 'ի քրիստոնեայն՝ որ հրապուրէ զքեզ 'ի պաշտօն խաչելոյն, և զի անարգել ուսուցանէ զպաշտօնեայս իմ[5]: Եւ լըւեալ թագաւորին զարհուրեցաւ և ել արտաքս, և կայր տրտմեալ և տարակուսեալ. և պղտորեցաւ 'ի խորհուրդս իւր. և ակն ածէր 'ի սրբոյն ասել ինչ: Եւ

1. Մի օր. և այլ ոչ ևս եղև գըլխացաւ արքային:
2. Մի օր. ճարտարագոյն տուն:
3. Երկ. օր. և եդին բանս 'ի բերան նորա՝ ասել նմա թէ չընդունիմ:
4. Մի օր. զքահանայսն:
5. Երկ. օր. և զնա անարգել... և զպաշտօնէայս իմ:

Քրիստոսի ուրախութիւն մեծ 'ի փառս և 'ի գոհութիւնս Աստուծոյ. և արձակեցան 'ի բանտիցն կալանաւորքն որ վասն Քրիստոսի կապեցան, և նախարարքն Հայոց. և եղև խաղաղութիւն մեծ ընդ ամենայն իշխանութիւն արքային, և համարձակեցան քրիստոնեայքն 'ի նորոգել զեկեղեցիս Աստուծոյ, և պաշտել զԱստուած համարձակ:

Եւ այսոցիկ այսպէս եղելոց՝ դարձեալ խնդրեաց 'ի թագաւորէն արձակել զինքն, և ետ պարգևս բազումս և թուղթս խաղաղականս և արձակեաց առ թագաւորն Յունաց. և եկեալ երանելւոյն առ բարեպաշտն Թէոդոս և ետ ողջոյն, և մատոյց զհրովարտակ արքային Պարսից. և ընթերցեալ ուրախ եղև ընդ սիրոյ և խաղաղութեանն որ առ քրիստոնեայսն. և եհարց ընդ սուրբն զամենայն ինչ և նա պատմեաց զեղեալսն յանուն Տեառն զսքանչելիսն, և զհալածանացն զդադարումն. և նա ետ փառս Աստուծոյ, որ արար փրկութիւն 'ի ձեռն ողորմութեանն իւրոյ աղօթիւք սրբոյն, և սիրեաց զնա առաւել քան զամենայն հայրապետսն իւր. և գոհանայր և օրհնէր զԱստուած բարեպաշտն Թէոդոս, և հարցանէր և ուսանէր 'ի նմանէ որպէս 'ի սրբոյ և յարժանաւորէ: Եւ ապա խնդրեալ 'ի նմանէ զինչ և կամեսցի. և խնդրեաց այրն Աստուծոյ 'ի թագաւորէն ամրացուցանել զքաղաքն Ծոփաց ամրագոյն պարսպաւ, շինել և տաճար փառացն Աստուծոյ 'ի մէջ քաղաքին՝ յորում պատարագն Քրիստոսի և օրհնութիւնք Աստուծոյ միշտ կատարեսցին 'ի նմա. և անդր ժողովեցից յամենայն սրբոց մասն ինչ, և անուանեցից Մարտիրոսաց քաղաք: Եւ ասէ թագաւորն. Բարի է բանդ և Աստուծոյ հաճոյ խնդրմունքդ. արդ արա որպէս և կամիս. և յինէն եղիցի շինուածոց ծախքն՝ որքան պիտոյ է: Եւ տայ գանձս ոսկւոյ և արծաթոյ, և ճարտարս 'ի Յունաց աշխարհէն, և գործակալս և գործաւորս որքան պիտոյ էր. և դարձեալ յուղարկեաց զնա ամենայնիւ և խաղաղասէր պատասխանեաւ գրոյ առ արքայն Պարսից:

Եւ եկեալ 'ի քաղաքն Ծոփաց սկիզբն առնէր շինութեանն պարսպին, և կարգեալ զգործաւորս 'ի գործ

և գործակալս 'ի վերայ նոցա, և ինքն գնաց 'ի Պարս, և այլ եպիսկոպոսունք ընդ նմա։ Եւ տեսեալ արքային՝ պատուով ընկալաւ զնա և զամենեսեան որք ընդ նմայն էին, բայց զՄարութա առաւել մեծաւ պատուով սիրէր. և տայր զհրովարտակն Թէոդոսի թագաւորի, և ոչ սակաւ ուրախացաւ ընդ թուղթն և ընդ բանս պատգամին. և եղև խաղաղութիւն և սէր ընդ երկոսին թագաւորսն մինչև 'ի վախճան իւրեանց։ Եւ ունէր ցաւ գլխոյ արքային 'ի վաղնջուց հետէ, և ոչ ինչ օգտեալ 'ի բժշկաց, և պատմեաց Մարութայի. և նորա աղօթս արարեալ եդ զաջն իւր 'ի վերայ գլխոյ արքային և առժամայն բժշկեալ եղև անուամբն Քրիստոսի. և այլ ոչ ևս վատնէր ցաւ գլխոյ արքային[1]. և յաւել ևս 'ի սէր և 'ի մեծարանս սրբոյն. զի ծանեաւ ճշմարտապէս թէ Աստուած ընդ նմա է։

Եւ մոգուցն 'ի նախանձ մտեալ խորհեցան որոգայթ լինել առնն Աստուծոյ, որպէս զի 'ի սիրոյ արքային մերժել կարասցեն. և խորամանկեալ ըստ նըմանութեան՝ որ առ Դանիէլիւն Բաբելացիքն որ առ թագաւորն Դարեհ, սոյնպէս և արարին գետնափոր տուն[2] 'ի ներքոյ կրակարանին. և կացուցին այր մի 'ի ներքս և ուսուցին նմա ասել թագաւորին[3], թէ ոչ ընդունիմ զքո երկրպագութիւնդ, զի սիրեցեր զքահանայն[4] քրիստոնէից՝ որ արհամարհել ուսուցանէ զպաշտօնեայս իմ։ Եւ իբրև եկն թագաւորն ըստ սովորութեան իւրում յերկրպագութիւն կրակին, և արգելեալ այրն մեծաձայն բարբառով անարգեաց զթագաւորն. և որպէս 'ի կրակէն թուեցեալ նմա բարբառն և ասէ. Ե՛լ աստի ամպարշտեալ, զի չընդունիմ զքո երկրպագութիւնդ, զի յարեցար 'ի քրիստոնեայն՝ որ հրապուրէ զքեզ 'ի պաշտօն խաչելոյն, և զի անարգել ուսուցանէ զպաշտօնեայս իմ[5]։ Եւ լըւեալ թագաւորին զարհուրեցաւ և ել արտաքս, և կայր տրտմեալ և տարակուսեալ. և պղտորեցաւ 'ի խորհուրդս իւր. և ակն ածէր 'ի սրբոյն ասել ինչ։ Եւ

1. Մի օր. և այլ ոչ ևս եղև գլխացաւ արքային։
2. Մի օր. ճարտարագոյն պատն։
3. Երկ. օր. և եդին բանս 'ի բերան նորա՝ ասել նմա թէ չընդունիմ։
4. Մի օր. զքահանայսն։
5. Երկ. օր. և զիս անարգել... և զպաշտօնեայս իմ։

դիտացեալ երանելւոյն Մարութայ՝ զխորամանկութիւն նոցա՝ ազդեցութեամբ Հոգւոյն սրբոյ, և մատուցեալ ասէ. Արքայ, դարձիր յերկրպագութիւն կրակին. և ուստի ձայնն լսի՝ բաց զտեղին, և գտցես զխաբէութիւն մոգուցն: Եւ դարձաւ անդրէն. և լուաւ զնոյն ձայն, և հրամայեաց բանալ զտեղին ուստի զձայնն լուեալ. բացին և հանին զայրն 'ի տեղւոջէն, և նա պատմեաց արքային զայն որք խորամանկեցին, և ըսպան զնոսա: Եւ մնացեալքն առաւել ևս չարացան, և արարին հոտոյ գարշութիւն յաթոռ թագաւորին. և եհարց զմոգսն, և նոքա զՄարութա պարտաւորէին, և զորս ընդ նմա եպիսկոպոսունսն. և քննեալ արքայ ստուգեաց որք արարին, և զնոսա ևս մահու մատնէր: Եւ այլ ևս յաւելան մախանք չարութեան մոգպետացն և նախարարացն Պարսից. և խորհեցան սպանանել իսկ զարքայ և զՄարութա: Եւ որ էր երկրորդ թագաւորին և սիրելի և երևելի և հզօր քան զամենայն նախարարս Պարսից, իբրև ետես զմահ մոգուցն՝ կամեցաւ վրէժխնդիր լինել կրակի պաշտօնէիցն. փորեաց 'ի տան իւրում հոր խորին[1], և ցցեալ 'ի նոսա սուսերս սուրս[2], և արար 'ի վերայ նորա մահիճս և բազմոց թագաւորին 'ի պատուականս և յերևելիս և 'ի պայծառ հանդերձից, զի բազմեալ 'ի վերայ՝ անկցի 'ի ներքս և խոցեալ 'ի սրոյն՝ մեռցի. և հրաւիրեաց զարքայ և զՄարութա յընթրիս: Եւ յայտնեաց Աստուած զխորհուրդն չարին՝ սրբոյն Մարութայի. և մատեաւ սուրբն առ արքայն 'ի ծածուկ և ասէ. Որովհետև գտի շնորհս առաջի քո, և արարեր ողորմութիւն քրիստոնէից, արա այցելութիւն անձին քում. և 'ի միտ առ զոր ասեմս, զոր Տէր եցոյց ինձ. այրն որ հրաւիրեաց զքեզ յընթրիս՝ որոգայթ մահու պատրաստեալ է քեզ 'ի ներքոյ բազմականին խորխորատ, և 'ի ներքս ցցեալ սուրս. զի յորժամ բազմեսցիս 'ի նա՝ անկցիս 'ի ներքս և մեռցիս: Զայս լըւեալ արքային՝ զարհուրեցաւ և ասէ. Անհաւատալի թուի ասացեալդ. զիարդ խորհի նա ինձ մահ, այնքան սիրեցեալն և մեծարեալն յինէն առաւել քան

1. Մի. օր. խորխորատ: 2. Երկ. օր. սուսերս երկաթս....:

զամենեսեան։ Ասէ Մարութա. Մի՛ երթար յընթրիսըն յայն. այլ թէ՛ երթաս, զնա բազմեցո՛ 'ի քում բազմականին, զոր քեզն է պատրաստեալ։ Եւ ասէ արքայ. Եղիցի այդպէս։ Եւ եկն այրն երանելի, և կոչեաց զարքայ և զՄարութա բազում աղաչանօք. և նոքա գնացին և մտին, որպէս պատրաստեալ էր զբազմականն արքային։ Եւ հրամայեաց նմա արքայ բազմել յիւրում տեղին։ Եւ նա ասէ. Զիա՞րդ ծառայս բազմեսցի յարքային տեղին։ Եւ արքայ ստիպէր. և նա լայր և աղաչէր 'ի գուճ կալով. և ոչ լինէր լսելի աղաչանք նորա. և հրաման տայր զինուորացն զի առեալ ընկեսցեն զնա 'ի բազմականն. և իբրև ընկեցին զնա 'ի վերայ բազմականին, անկեալ 'ի խորխորատն 'ի վերայ որոցն և մեռաւ։ Եւ տեսեալ արքային զեղեալն, և ճշմարտեալ զասացեալն 'ի սրբոյն, աղաղակեաց 'ի ձայն մեծ և ասէ. Մեծ է Աստուած քրիստոնէից՝ որ յայտնէ զծածուկս սրբոց իւրոց։ Եւ 'ի վերայ այսոցիկ առաւել սիրեցաւ և մեծարեցաւ երանելին յարքայէն. և հաւատաց արքայ յԱստուած ճշմարիտ, և յօժարութեամբ լսէր սրբոյն. բայց երկնչէր 'ի նախարարացն յայտնել զհաւատն, զի մի՛ յարուցեալ 'ի վերայ նորա Պարսիցն սպանցեն զնա, և առցեն զթագաւորութիւն նորա։ Եւ 'ի վաղիւն կոչեաց արքայ զամենայն երանելի նախարարսն իւր, և պատմեաց զամենայն եղեալն, և թէ որպէս ապրեցաւ 'ի ձեռն երանելւոյն Մարութայի, որ յառաջագոյն ազդեցոյց նմա զորոգայթն մահու։ Եւ ասեն ամենեքեան. Պատուեսցի և մեծարեսցի, և պարգևաց մեծամեծաց արժանի եղիցի յարքայէ և յամենայն նախարարացս։ Եւ ասէ. Այդպէս եղիցի որպէս ասէք։ Եւ ել յարքայէ հրաման զի զամենայն զոր ինչ կամիցի Մարութա առնել յիւրում իշխանութեանն՝ եղիցի նմա։ Եւ օրհնեաց երանելին Մարութա զԱստուած և ասէ. Օրհնեալ տէր Աստուած որ ապրեցոյց զարքայ յորոգայթադիր մահուանէ. և արդ եղիցի խաղաղութիւն և սէր առ քրիստոնեայսն և առ թագաւորն Յունաց[1] միշտ և հանապազ։ Եւ ձգեալ զգաւազանն ոսկի առ

1. Միօր. առ Թագաւորն Պարսից։

սուրբն առաջի մեծամեծաց իւրոց և ասէ. Որ ինչ և կամիս՝ եղիցի քեզ: Եւ երկիր եպագ արքայի. և ել յերեսաց նորա գոհանալով և օրհնելով զԱստուած:

Եւ ժողովեաց զնշխարս վկայիցն Քրիստոսի որք 'ի մոգուցն և յարքայէ կատարեցան. և ամփոփեաց ուրեք ուրեք 'ի համգստարանս մեծաւ պատուով, հրամանաւ արքայի. և մի մասն ինչ առեալ յամենեցունց նշխարացն՝ ընդ իւր տանէր 'ի քաղաքն Մարտիրոսաց: Եւ հրաժարեալ 'ի Թագաւորէն խաղաղասէր Թըղթով և բազում պարգևօք. և բաժակ մի ոսկի ևս 'ի յիշատակ արքայի լի ոսկւով՝ 'ի նիւթ շինուածոյ տաճարին որ 'ի քաղաքին շինեցաւ յանուն վկայիցն Աստուծոյ. և տեսեալ զաջողութիւն գործոյ քաղաքին և եկեղեցւոյն Աստուծոյ՝ օրհնէր զԱստուած: Եւ դարձեալ գայ և առ բարեպաշտն Թէոդոս. և պատմեաց զխիրոյ և զխաղաղութեան առ Թագաւորն, և զդադարումն հալածանաց և փորոգումն եկեղեցեացն Աստուծոյ, և զհաւաքումն նշխարացն 'ի համգստարանսն, և զբերեալ մասունսն 'ի քաղաքն Մարտիրոսաց. և զոր ինչ արար Տէր 'ի ձեռն նորա զքանչելիս, և ապրեցոյց զարքայն 'ի մահուանէ. զոր գրեալ իսկ էր արքայն Պարսից առ արքայն Յունաց Թէոդոս. և ընթերցեալ ուրախ եղև, և գոհանալով օրհնէր զԱստուած ամենակալն՝ 'ի վերայ մեծամեծ զքանչելեացն և այցելութեան Աստուծոյ՝ իւրոց հաւատացելոց որ նովաւ ցուցաւ: Եւ մեծարեաց և պատուեաց առաւել քան զառաջինն զերանելին Մարութա: Եւ խնդրեաց 'ի Թագաւորէն՝ զի տացէ հրաման ինքեան ժողովել 'ի նշխարաց ամենայն սրբոց որ յիշխանութեան նորա՝ մասունս, և տանել 'ի քաղաքն Մարտիրոսաց, որպէս նախ ինքն ասացեալ էր. և առնու հրրաման առնել որ ինչ կամ է նորա: Եւ ելեալ 'ի Հըռոմ և յամենայն քաղաքսն և 'ի գաւառսն և 'ի գիւղորն և 'ի վանորայս ճգնաւորացն, և ժողովեաց մասունս ըստ յաջողելոյն Աստուծոյ. և դառնայ առ բարեպաշտն Թէոդոս. և ոչ սակաւ ուրախութիւն լինէր Թագաւորին. և ետ պարգևս բազումս և գիւղս և ագարակս և այգիս և ձիթենիս ամենայն պտղաբերօք՝ եկեղեցեացն Աստուծոյ և մարտիրոսացն որ 'ի

քաղաքին ժողովեցան[1]. և յուղարկեաց զնա լի ուրախութեամբ որպէս և կամեցաւ երանելին։

Եւ եկեալ 'ի յաշխարհն իւր 'ի քաղաքն Ծոփաց՝ ղուարճացեալ սրտիւն օրհնէր զԱստուած. և շինեցաւ քաղաքն և եկեղեցիքն Աստուծոյ հրաշալի յօրինուածովք. և արարեալ յորմս տանն Աստուծոյ խորանս; և դնէ տապանակաւ 'ի նոսա զեղեցկայարմար խմաստիւք կարգեալ զնոսա. 'ի Հռովմայեցւոց իշխանութենէն հարիւր և քսան հազար[2], և յԱսորեստանեայց քսան հազար, և յիշխանութենէն Պարսից ութսուն հազար, և յիշխանութենէս մերմէ վաթսուն հազար. միահամուռ ընդ ամենայն նշխարս բերեալ սրբոցն՝ երկերիւր և ութսուն հազար։ Թողում ասել որ յետ այնորիկ ժողովեցան, և կամ կատարեցան 'ի նոյն քաղաքի սուրբ վկայք, և կան անդէն։ Որոց բարեխօսութեամբն մեզ ողորմեսցի Տէր, որք թարգմանեցաք յասորոյ 'ի հայ զվկայութիւնս, ես Գադիկ[3] և Գրիգոր սարկաւագ իմ որ ընդ իս. որոց լիցի ամենեցուն հաւատացելոց՝ արժանաւոր լինել մասին ժառանգութեան սրբոցն՝ որ ժողովեցան անդ։ Եւ այսպիսի ցանկութեամբ և մեծաւ յօժարութեամբ ժողովեաց Մարութա զնշխարս մարտիրոսացն 'ի Նփրկերտ քաղաք[4]. որոց անուանքն գրեալ են 'ի դպրութեան կենաց։ Եւ յաւուրս երանելւոյն արար Տէր խաղաղութիւն երկու թագաւորաց՝ Յունաց և Պարսից, և դադարումն հալածանաց, և նորոգումն եկեղեցւոյ, 'ի փառս անուան իւրում սրբոյ։

Յետ այսր ամենայնի լինի վախճան երանելւոյն Մարութայի, յունիսի ամսոյ, որ օր մի էր[5], 'ի Մարտիրոսաց քաղաքին։ Եւ պատուեալ մեծարեցաւ ընդ ամենայն սրբոց նշխարսն՝ յամենայն սուրբ հարանցն և 'ի հաւատացեալ ժողովրդոցն. վասն զի նովաւ արար Աստուած փրկութիւն ամենայն աշխարհի, և դարձոյց յանաստուածութենէ յաստուածգիտու-

1. Մի օր. և Մարտիրոսաց քաղաքին։

2. Մի օր. 'ի Հռովմայեցւոց իշխանութենէն ճ և ԻԲ։

3. Երկ. օր. հայր Գադիկ։

4. Մի օր. Նփրկերտ։

5. Մի օր. 'ի յունուարի ամսոյ որ օր ԻԱ էր։
Միւս օր. 'ի քսան և մին յունիսի ամսոյ։

թիւն ճշմարիտ, և յամբարշտութենէ՝ յարդարութիւն։ Այդ մի զանց արասցուք զաւանդեալն յերանելի հօրէն յաղագս ուղղափառ հաւատոյ՝ որ 'ի Հայր և յՈրդի և 'ի Հոգին սուրբ, և որ յաղագս տնտեսութեան Որդւոյն է բան հաւատոյ. որ միացաւ 'ի մարմնի և կատարեաց զարդարութիւնս ամենայն, անապականաբար նորոգելով զմարմին խոնարհութեան մերոյ՝ ըստ նմանութեան մարմնոյ փառաց իւրոց, աստուածային տնօրէնութեամբն. և որ յաղագս ապաքինութեան ասացաւ, սրբութեան և ամենայն ճգնութեան վարուց. զի հոգւով վարեսցուք և զցանկութիւն մարմնոյ արհամարհեսցուք. զի հասցուք մասին ժառանգութեան նոցա, և ամենայն սրբոց անդր ժողովելոց, 'ի փառս ամենասուրբ Երրորդութեանն։

Եւ եղև յետ վախճանելոյ թագաւորացն, Կաւատ թոռն Յազկերտի ժողովեաց զզօրս իւր և եկն 'ի սահմանս Յունաց 'ի քաղաքն Նփրկերտ, առնուլ զնա. և նեղեցան բնակիչք քաղաքին, և յաղագս վտանգին որ 'ի վերայ կայր՝ կամեցան տանել զբաժակն ոսկի՝ լի ոսկւով վասն փրկութեան քաղաքին, զայն զոր տուեալ էր պապն իւր 'ի պարգևս[1] երանելւոյն Մարութայի։ Եւ ինքն մատուցաւ առաջի արքային, և կարդաց զանուն իւրոյ պապուն որ գրեալ կայր 'ի վերայ բաժակին, արտասուեաց, և ասէ. Քաւ լիցի ինձ առնուլ զյիշատակ հարց իմոց, կամ առնել չար քաղաքիս այսմիկ. այլ լիցի սէր և խաղաղութիւն ընդ իս և ընդ քաղաքս յաւուրս կենաց իմոց։ Եւ դարձաւ խաղաղութեամբ յաշխարհն իւր. և զերծեալ ապրեցաւ քաղաքն և աշխարհն ամենայն 'ի վտանգիցն նորա. և ծանեան և գիտացին եթէ 'ի ձեռն սրբոյ բարեխօսութեան անդր ժողովելոց և երանելւոյն Մարութայի՝ արար Տէր փրկութիւն քաղաքին և աշխարհին։ Եւ նմա փառք, որ փրկէ և ապրեցուցանէ զյուսացեալս և զապաւինեալս իւր. այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

1. Մի օր. այն որ պատուեալ էր Յազկերտէ պապոյ նորա պարգեւօք։

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Մելեսի եպիսկոպոսի։

Ի ժամանակս Որմզդի Պարսից արքայի էր այր մի 'ի զօրաց նորա, զարդարեալ ամենայն առաքինութեամբ և սուրբ վարուք՝ որում անուն էր Մելէս, որ 'ի ծածուկ յառաջ ունէր զհաւատս քրիստոնէութեան, և ապա հրաժարէր 'ի զինուորութենէ և յամենայն աշխարհազբօս կենցաղոյս. զմիանձնական վարս ողջունէր, յանապատս բնակէր՝ պահօք և աղօթիւք, տքնութեամբ և արտասուօք և գետնախշտի անկողնօք, աղաչելով զԱստուած 'ի տուէ և 'ի գիշերի վասն փրկութեան անձին իւրոյ։ Յետ այնորիկ գնայր նա 'ի Մելէպօլիս ուր Դանիէլ մարգարէ զտեսիլն ետես և անդ 'ի բնակչաց երկրին հարկաւորեալ ձեռնադրեցաւ եպիսկոպոս Բիթբաղակայ քաղաքին 'ի Բիթբաղաթայ եպիսկոպոսապետէ։ Եւ երթեալ անդ՝ ոչ ընկալան զնա քաղաքացիքն այն, քանզի հրոյ և արեգական սպաս տանէին։ Եւ հալածեալ նորա անտի անէծ զքաղաքն, ոչ վասն հալածանաց իւրոց, այլ վասն ոչ հաւանելոյ աւետարանական քարոզութեան նորա և հաւատոյն Քրիստոսի։ Եւ յետ սակաւ աւուրց բարկացեալ թագաւորն Պարսից քաղաքացեացն, և հրամայեաց այրել զքաղաք նոցա. երեք հարիւր փղովք առաքեաց զօրս յատակել 'ի հիմանց։

Իսկ երանելի եպիսկոպոսն Մելէս գնաց յԵրուսաղէմ. և անտի իջեալ յԱղէքսանդրիա քաղաք և յԵգիպտոս, և ետես զմեծն Անտոնիոս զանապատականն,

և ոչ ինչ բարձեալ ունէր նա ընդ ինքեան բայց միայն աւետարան մի և գաւազան։ Եւ հրամանաւ Աստուծոյ երանելւոյ դարձաւ միւսանգամ 'ի Պարսիկս։ Եւ 'ի Ճանապարհի մինչդեռ գնայր յանապատ ուրեմն, յայրի եհաս նմա օթեվանս, յորում կայր բնակեալ միայնակեաց մի անապատաւոր. և էր անդ վիշապ մի որջացեալ։ Իսկ երանելի եպիսկոպոսն աղօթիւք սատակեաց զնա, և վաղվաղակի նոյնժամայն հերձաւ վիշապն։ Եւ ասէ անապատական միայնակեացն. Բազում ժամանակ է զի 'ի միասին բնակեմք ես և գազանդ յայրի աստ, և ոչ ինչ վնասեաց ինձ։ Եւ ասէ ցնա երանելին Մելէս. Թշնամութիւն եդ Աստուած՝ նորա և մարդոյն, և ոչ էր պարտ բնակակից լինել քեզ թշնամւոյ քո։ Եւ փոխեաց զնա 'ի տեղւոջէն յայնմանէ, և ինքն եկեալ հասանէր [1] առ երանելի աքանչելագործ եպիսկոպոսն Յակոբ։ Եւ սուրբն Յակոբ մարգարէացաւ նմա եթէ մարտիրոսութեամբ վախճանելոց ես։ Եւ տեսեալ զսուրբն Յակոբ զի եկեղեցի շինէր, քանզի առաջինն փոքր էր, և 'ի բազմանալ հաւատացելոցն խորհեցաւ մեծացուցանել զտաճարն Աստուծոյ որպէս և հրաման առ 'ի Տեառնէ 'ի ձեռն հրեշտակի սրբոյ. և զի ոչ ինչ ունէր ընդ 'ինքեան սուրբն Մելէս բայց միայն զաւետարանն, և փոխ առեալ 'ի վաճառականացն որ յերկրէ իւրմէ էին՝ երեք հարիւր դենարս, և ետ օգնութիւն վասն շինութեան եկեղեցւոյն։

Եւ զկնի այնորիկ ելեալ առ սուրբն Մարուգէ 'ի վանս նորա՝ ողջոյն տալ նմա և եղբարցն և դառնալ յաթոռ իւր։ Եւ յելանել սրբոյն անտի՝ ժողովեցան եղբարքն ամենայն և ողջոյն ետուն միմեանց։ Եւ յորժամ ողջունեցին զմիմեանս՝ ասէ սուրբն Մարուգէ. Ո՛վ այրդ Աստուծոյ, որ դու երբէք մարդկան ակն ոչ առնուս, ահա գնաս դու յերկիրն Արևելից և յանդիմանես անդ զՓիլիպպոս, որ նստեալ է պատրիարք յանձնէ իւրմէ վասն ամենայն չարեաց իւրոց, քանզի ոչ ընդունի նա սիրով զխրատ քո և դու նզովես զնա չարաչար, և զօսանայ մի կողմ նորա։ Յայնժամ սուր-

[1] Միւս օր. հասանէր 'ի Մծբին քաղաք։

բըն Մելէս պատասխանի ետ և ասէ. Ողջոյն քեզ, ծեր հօգևոր, որ տեսեր զօձն անիծեալ և զծնունդ նորա, և զապականումն իւր և զկորուստ ծննդեան նորա։ Յայնժամ ասէ սուրբն Մարուգէ. Ուստի եղև քեզ այդ, եղբայր, թէ տեսի ես զայդ։ Ասէ սուրբն Մելէս. Որ յայտնեաց զիմն քեզ, նա յայտնեաց ըզքոյն ինձ։ Ասէ ցնա սուրբն Մարուգէ. Երանի է քեզ, եղբայր իմ Մելէս, զի մերձեալ է ժամանակ մարտիրոսութեան քո, նմանապէս Պօղոսի որ պսակեցաւ 'ի ձեռաց Ներոնի ամպարշտի, յանդիմանեա զանօրէնս և վկայեա վասն Տեառն քո, և առնուս պսակ փառաց։ Եւ իբրև եկաց առ մեզ աւուրս երկուս՝ ողջոյն տուեալ ծերոյն առ հասարակ ամենայն եղբարցն և յուղարկեցաք զնա արտաքոյ վանացն։ Եւ ասէ ցմեզ. Աղօթս արարէք, զի արժանի արասցէ զմիմեանս տեսանել առաջի Աստուծոյ, քանզի յայսմ կեանս ոչ եւս հանդերձեալ տեսանել զմիմեանս։

Եւ իջեալ 'ի Տիքսիփոն որ է Տիսփոն, և գտանէր բազմութիւն եպիսկոպոսաց ժողովեալ զի վիճէին ընդ եպիսկոպոսապետին։ Եւ ծանեաւ սուրբն Մելէս զի անիրաւութեամբ և ամբարտաւանութեամբ վիճէր եպիսկոպոսապետն ընդ եպիսկոպոսունս իւր. և յանդիմանեաց զնա սուրբն Մելէս գրովք և աստուածայնոյն վարդապետութեամբ։ Եւ ասէ անուանեալ եպիսկոպոսապետն ցՄելէս. Ո՛վ յիմար, դու ուսուցանես զիս զոր գիտեմ։

Եւ երանելւոյն Մելեսի [1] բացեալ զաւետարանն ասէ. Սա ուսուցանէ և ոչ ես։ Եւ եդեալ եպիսկոպոսապետն այն զձեռն 'ի վերայ աւետարանին՝ ասէ. Ասա մեզ, աւետարան, զինչ ասելոց ես՝ ասա։ Իսկ երանելին Մելէս համբուրեաց միւսանգամ զաւետարանն և եդ 'ի մախաղ իւր, և ասէ ցեպիսկոպոսն ցայն. Որովհետև անարգեցեր զբանն Տեառն քո՝ դատ արասցէ քեզ Աստուած։

Յայնժամ եղև որոտումն մեծ և եկն կայծակն հրացայտ փայլատակմամբ, և անկաւ 'ի վերայ նորա, և չորացաւ աջոյ կողմն նորա։ Եւ յանցանելն երանելւոյն

1. Միւս օր. Մելիտոսի։

ընդ մէջ քաղաքին՝ բազում հիւանդս աղօթիւք բը-ժշկեաց, և բազումք հաւատացին 'ի Քրիստոս և եղեն քրիստոնեայք։ Եւ զոմն մի սնեռուամն[1] բանիւք բորոտեցոյց։

Եւ հասեալ 'ի գետ մի անհնարին խորութեամբ, և տեառնագրեալ նշանաւ խաչին անց 'ի վերայ գետոյն խոնաւութեան ջուրցն հողաթափօքն իբրև 'ի վերայ ցամաքի. և գնաց 'ի քաղաքն Մեղեկերտ, և արգե-լոյր զմարդիկ երկիր պագանել արեգական և զոհել հրոյ։ Եւ իշխան քաղաքին այնմիկ որոյ անուն էր Միա-տափարէս լուաւ վասն նորա, և բարկացեալ յոյժ հրամայեաց կոչել զնա։ Եւ երթեալ կալան զնա և կապանօք ածին առաջի նորա պարանոցեալ ձեռօք և ոտիւք։ Եւ բարկացեալ իշխանն, և ինքն յարուցեալ՝ իւրով սուսերաւն եհար զկուրծս սրբոյ եպիսկոպոսին։ Նոյնժամայն և Իբաս եղբայր իշխանին եհար սուսե-րաւ զսիրտ նորա։ Եւ երանելին ասէ ցնոսա. Եթէ վա-ղիւն յայսմ ժամու և դուք սատակելոց էք 'ի ձեռաց միմեանց։ Եւ եղև որպէս ասաց երանելին. 'ի վաղիւն հեծեալ էին երկոքին յերիվարս իւրեանց որսոց ինչ, և ահա այծեամն մի երևեալ առաջի նոցա, և ընթա-ցեալ մին ընդ մի կողմն այծեմանն և միւսն ընդ մի, և լարեալ զաղեղունս ձգեն զնետս. և այծեմանն ոչ ինչ վնասեալ, և հարեալ զմիմեանս սատակեցին, և անկեալք յերիվարացն մեռան չարաչար։ Եւ կատա-րեցաւ առ նոսա բան մարգարէին, որ ասէ, Թէ՝ Սուրք նոցա մտցեն 'ի սիրտս նոցա և աղեղունք նոցա փշրես-ցին։ Եւ զսուրբն Մելէս թաղեցին աշակերտք իւր մեծաւ պատուով, և ընկալաւ սուրբն զանթառամ և զանապական պսակն ըստ բանին Մարուգէի, զոր յառաջ մարգարէացաւ։

Իսկ զՆերսէս զեղբայր սրբոյն և զերկոսին զաշա-կերտս նորա զքահանայն Եբբոր և զՇինու[2] սարկա-ւագն՝ քարկոծեցին. և նոքա բարի խոստովանու-թեամբ կատարեցան, և եդին զնշխարս նոցա հաւա-տացեալք ոմանք 'ի քաղաքին Մեղկանս, յորում բա-

1. Այլաքէս յօր. Թուղ արեր-կանն։ 2. Միւս օր. Շենոս։

զուամ նշանքն լինին, և ոչ եւս թշնամիք յարձակեսցին 'ի քաղաքն յայն և 'ի գաւառն։

Կատարեցաւ սուրբ եպիսկոպոսն յամսեանն Նոյեմբերի երկոտասան։ Սա է զոր յիշատակեն 'ի կատարածի Ճառին Յակոբայ Մծբնայ եպիսկոպոսին, որ և արժանի իսկ եղև զանեղծութեան պսակին ընդունել 'ի Տեառնէ մերմէ Յիսուսէ Քրիստոսէ։ Վերին քաղաքին քաղաքացին, որ բազում և զանազանս եցոյց Աստուած 'ի ձեռն աղօթից նորա նշանս 'ի կենդանութեան, և յետ կենաց 'ի ձեռն սուրբ նշխարաց սորա, որ կուսութեամբ և աղօթիւք և արեամբ և ճգնաւոր ժուժկալութեամբ նահատակեցաւ և փառաւորեցաւ։ Զի Աստուած զփառաւորիչս իւր փառաւորէ յայսմ աշխարհի և 'ի հանդերձելումն, որ միշտ երկրպագի և փառաւորի, այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Մեռինոսի քահանայի:

Ի յերրորդում ամի անթիւպատութեանն Անդիպատրոսի յաշխարհին Ասիայեցւոց լինէր հալածումն մեծ. և ժողով բազմութեան ազգին Հելլենացւոց 'ի մեհեանս աստուածոցն: Եւ զկնի անցելոց հինգետասան աւուրց՝ գայր հասանէր տօն ծննդեանն Տեառն մերոյ և փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ, որ ծնաւ 'ի սուրբ կուսէն Մարիամայ, յաղագս փրկութեան մերոյ անօրինաբար մարմնանալոյն, զոր տօնեն ամենայն հաւատացեալք փառաւորապէս. և լինէր տօնն այն սուրբ և երանելի և պայծառ և լուսաւոր 'ի ժողովս քրիստոնէից: Յայնժամ զչարեալ անօրինին անթիւպատոսի՝ երթեալ մտանէր բռնաբար յեկեղեցին Աստուծոյ, կամեցեալ առնէր զհաւատացեալ քրիստոնեայսն, զի հաւանեցուսցէ զնոսա բազում տանջանօք զոհել աստուածոցն: Զայս ջանիւք կամէր կատարել անօրէնն և ամպարիշտն:

Յառաջ մատուցեալ մի ոմն 'ի քահանայիցն որում անուն էր Մեռինոս, ազգաւ երևելի և մեծատուն, հանճարեղ և իմաստուն յոյժ, երկիւղած և աստուածասէր յամենայնի, ասէ ցանթիւպատոսն. Ա՛յ վայրենի շուն և գազան չարիմաց, գուիչ և որսորդ չար, ընդէ՞ր ջանաս խափանել զեկեղեցիդ Աստուծոյ: Եւ դարձաւ 'ի ժողովուրդն, սկսաւ քաջալերել և յորդորել զամենեսեան ասելով. Ո՛վ որք իմաստունք և աստուածասէրք, հաստատուն եղերուք ապաւինելով 'ի

վէմն կենդանի՝ որ է Քրիստոս, փութացարուք մերձել յաղագս հաւատոցն ջանի, զի նա է որ շնորհիցէ ամենեցուն որք կայցեն բարեպաշտութեամբ, ժառանգեն զերկնից արքայութիւնն։ Արդ եղերուք քաջք, մնալով անփոփոխելի 'ի հաւատս Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. անկցուք առաջի նորա և աղաղակեսցուք. Տէր, ապաւէն եղեր մեր ազգէ յազգ, մինչ չև լեռինք հաստատեալ էին, մինչ չև ստեղծեր զերկինս և զտիեզերս. քանզի դու ես յոյս մեր յաւիտենից. փրկեա զմեզ, զի 'ի քեզ յուսացան անձինք մեր։ Զայս լուեալ 'ի մեծէ և յաստուածասէր քահանայէն Մեռինոսէ՝ ամենեքին հաստատէին 'ի հաւատս և 'ի գիտութիւն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։

Յայնժամ լցեալ ցասմամբ մեծաւ անթիւպատոսըն, ելեալ նստէր վաղվաղակի 'ի տեղւոջն որ կոչի Փաւռ, մերձ առ մեհեանն կռոցն որ կոչի Դիոնիսի։ Եւ հրամայէր ըմբռնել զերանելին և ածել զառաջեաւ իւր, ոչ իբրև զիրելի, այլ իբրև զդատախազ և զթշնամի. քանզի յառաջագոյն բարեկամ և սիրելի էր յոյժ անթիւպատոսին։ Արդ իբրև ածին կացուցին առաջի անթիւպատոսին, ասէ ցնա անթիւպատոսըն. Փութա զոհեա աստուծոյն Դիոնիսեայ, զի բազում բարեպաշտութեամբ զոհք քո ընծայեսցին աստուածոցն 'ի դատաւորութեանս մերում։ Ասէ ցնա սուրբ վկայն Քրիստոսի. Ո՛վ անթիւպատէ, ես դիւաց ոչ զոհեմ, այլ բազում բարեպաշտութեամբ և ջանիւ ակն ունիմ Թագաւորին իմոյ ամենակալի, այնմ որ բնակեալն է յերկինս. և նմա միայնոյ երկիր պագանեմ և խնդրեմ զփրկութիւն անձին իմոյ։ Այլ դու, ով անթիւպատէ, կռոցդ երկրպագելով՝ չարաչար մահուամբ և դառն տանջանօք 'ի կենացս սատակեսցիս։

Եւ բարկացեալ յոյժ անթիւպատոսն, հրամայեաց կախել զնա և քերել։ Եւ մինչդեռ քերէին զկողս սըրբոյն, ասէ ցնա անթիւպատոսն. Զոհեա Դիոնիսեայ։ Պատասխանի ետ սուրբն և ասէ. Ոչ զոհեմ, քանզի քրիստոնեայ եմ։ Իսկ դահիճքն ձանձրացեալ լինէին յոյժ 'ի քերելոյ զկողս սրբոյն. և նա առ ոչինչ համարելով զայն՝ յաղօթս կայր և ասէր. Պահեա զիս, Տէր,

Digitized by Google

յորոգայթէ որ թաքուցաւ ինձ 'ի գայթակղութենէ որսողէն. քանզի ես պատրաստ եմ 'ի չարչարանս և 'ի նեղութիւնս որ գան 'ի վերայ իմ, վասն անուանդ քո սրբոյ մեծի և ահաւորի, Տէր իմ և Աստուած իմ։ Եւ զայս իբրև ասաց՝ հրամայեաց անթիւպատոսն բոր- բոքել զհնոցն, մինչև եղև իբրև զհուր, և սպասաւո- րացն կատարեալ զհրամանն՝ ես առաւել բորբոքէին զհուրն ձիթով և որթով և ձիթենի պտղաբերօք. մինչև բարձրացեալ վերանայր բոցն իբրև կանգունս յիսուն։ Զոր եկեալ ետես անթիւպատոսն զբորբո- քեալ բոց հրոյն, և յայժ զահի հարեալ զարհուրե- ցաւ, և նստեալ 'ի տեղւոջն՝ հրամայեաց բերել զե- րանելին և արկանել 'ի հնոցն. և իբրև եկն՝ տեսեալ զհուր հնոցին՝ հայեցաւ յերկինս, աղաղակեաց 'ի ձայն մեծ և ասէ. Անցաք մեք ընդ հուր և ընդ ջուր, և հաներ զմեզ 'ի հանգիստ քո, Տէր։

Եւ արկեալ զերանելին Մեռխինոս 'ի հուր հնոցին մինչդեռ փառաւորէր զԱստուած. և նա շրջէր 'ի մէջ հնոցին իբրև 'ի թագաւորական առագաստի։ Քանզի տեսանէին բազումք զի արք երկու փառաւորագոյնք շրջէին ընդ նմա և պահէին զնա 'ի հրոյն, և ոչ տային մնասել նմա. և երանելին աղօթէր 'ի մէջ հնոցին և ասէր. Փառք քեզ Աստուած, փառք քեզ թագաւոր յաւիտենական, որ առնես զքանչելիս մեծամեծս միայն, զի յաւիտեան է ողորմութիւն քո. դու ես որ իսկզբանէ ստեղծեր զնախահայրն Ադամ, և եդիր զնա 'ի դրախտին փափկութեան. դու և զաղօթսն նինուէացւոցն ընկալար, և դարձուցեր 'ի նոցանէն զվճիռ մահուն. դու և 'ի Բաբելոնի հնոցին փրկեցեր զերիս մանկունսն իջանելով քո առ նոսա, և ցրուեցեր զհուր հնոցին կիզելով զքաղդէացիսն. վասն որոյ այժմ աղաչեմ զքեզ Աստուած, որ եսդ յառաջ քան զյաւիտեանս, դու ցրուեա զհուր հնոցիս 'ի թշնամիս քո՝ հրկէզ առնելով զնոսա, զի փառաւորեսցի անուն քո յաւիտեան։

Եւ 'ի նմին ժամու ցոլացեալ հուրն 'ի հնոցէ անտի, կիզեաց զբազումս 'ի հելլենացւոց անտի, առ թուով իբրև հարիւր և յիսուն. իսկ անթիւպատոսն իբրև ետես զեղեալ սքանչելիսն, յարուցեալ վաղվաղակի

փախստական լինէր 'ի տեղւոջէ անտի, և հայեցեալ յետս տեսանէր զսուրբն Մեռինոս 'ի մէջ հրոյն պարելով որպէս յառագաստի։ Եւ արք երկու լուսեղէնք ընդ նմա, որոց կերպարանքն պայծառագոյնք փայլէին որպէս զճառագայթս արեգականն, ընդ որ հիացեալ յոյժ և զարհուրեալ անթիւպատոսն, հրամայեաց սպասաւորացն զի երթեալ հանցեն զսուրբն և տարցեն 'ի բանտ. և ինքն խորհուրդ արարեալ ընդ խորհրդակիցսն չարեաց, թէ որպէս կորուսցեն զերանելին դառն տանջանօք։ Իսկ չարին պաշտօնեայք և խորհրդակիցք՝ յորդորմամբ բանսարկուին պատասխանի տուեալ ասեն. Հրամայեսցէ քո քաջութիւնդ զի հանցեն փոկս զմորթ մարմնոյ նորա։ Եւ դատաւորին հաճոյ թուեցեալ բանք խորհրդակցացն, նստէր դարձեալ 'ի տեղի ատենին. և հրամայեաց ածել զմեծ նահատակն Քրիստոսի զսուրբն Մեռինոս, իբրև զապստամբ և զանհնազանդ եղեալ հրամանաց թագաւորին։

Եւ մինչդեռ բերէին՝ սուրբն սաղմոսէր և ասէր. Լուր ինձ Տէր, զի քաղցր է ողորմութիւն քո, ըստ բազում գթութեան քո խնայեա յիս և մի դարձուցաներ զերեսս քո 'ի ծառայէ քումմէ. զի նեղեալ եմ ես, վաղվաղակի լուր ինձ, Տէր, և իրաւ արա ինձ 'ի փրկութեան քում։ Եւ եկեալ 'ի տեղին ուր նստէր անթիւպատոսն, տեսին զերեսս նորա ամենեքեան պայծառացեալ, որ փայլէր իբրև զարեգակն։ Այլ ասէ ցնա. Դու իցես Մեռինոսն, որ կախարդութեամբ քով զհուրն շիջուցեր, և զբոց հրոյն ցրեցեր և զբազումս կորուսեր կիզմամբ հրոյ։ Սուրբն Մեռինոս ասէ. Այո ես իցեմ, որ յանուն Աստուծոյ և Քրիստոսի նորա, զմեքենայս հօրն քո սատանայի ցրուեալ կործանեցի։ Ասէ ցնա անթիւպատոսն. Արդ յայսմհետէ ոչ ներեցից քեզ, այլ հրամայեմ զի զմորթս մարմնոյ քո փոկս հանեալ՝ ձևացուսցեն իբրև զլարս, զի յայտնի լիցի ամենեցուն արուեստ կախարդութեան քո։ Պատասխանի ետ Մեռինոս և ասէ. Արա զոր ինչ հաճոյ թուեսցի կամաց քոց. քանզի և հայրն քո սատանայ այսպիսի արիւնարբութեամբ հարստանայ։

Յայնժամ անթիւպատոսն զայրացեալ յոյժ, հրա-

մայեաց լարահատացն՝ զի հանցեն զմորթ մարմնոյ երանելւոյն։ Եւ մատուցեալ անօրինացն պատառէին զմորթն իբրև զփոկս, սկսեալ 'ի թիկանց երանելւոյն մինչև ցդարշապարս սուրբ ոտիցն։ Իսկ սուրբն և առաւել սուրբն, ոչինչ փոյթ առնէր զայնմանէ. այլ իբրև օտար մարմնով ընկալեալ զչարչարանսն, յաղօթըս կայր և ասէր. Համբերելով համբերի Տեառն, հայեցաւ առ իս և լուաւ ձայնի աղօթից իմոց. Եհան զիս 'ի գբոյ տառապանաց 'ի կաւոյ և 'ի տղմոյ. հաստատեաց 'ի վերայ վիմի զոտս իմ, և ուղղեաց զգնացս իմ։ Եւ կատարեալ զաղօթսն՝ գոհանայր զՏեառնէ. և այնպէս անհնարին դառն տանջանաց համբերեալ քաջ և արիագոյն նահատակն Քրիստոսի սուրբն Մերինոս, մինչև ամենայն բազմութիւն ժողովրդեանն զարհուրեալ յոյժ։ Եւ նա տարեալ համբերութեամբ ամենայնի, իբրև զանմարմին 'ի մարմնի գոլով փառաւորէր զԱստուած։

Եւ ձգեալ զձեռն իւր երանելւոյն՝ առ զմի 'ի լարից մարմնոյն իւրոյ, և հար զերեսս դատաւորին ասելով. Ո՛վ անօրէն և ամպարիշտ և թշնամի ամենայն արդարութեան, ա՛յդպէս խորոխտալով նստեալ դատիս ըզմարդ՝ մարմնաւոր իբրև զքեզ, և հրամայես լարս հանել իբրև զմորթս անասնոց, և պերճացեալ ցնծաս 'ի վերայ հեղման արեան մարմնոյ իմոյ. ոչ գիտես, եթէ այսմ ամենայնի համբերեմ վասն յուսոյն Աստուծոյ, և կրեմ զչարչարանս՝ զի առից զպսակն կենաց ընդ հաճոյացեալսն և ընդ կամարարս սուրբ անուան նորա։ Այլ դու մի ակն ունիցիս ապրել 'ի ձեռացն Աստուծոյ, ով անօրէն և անիմաստ և անպիտան Աստուծոյ և մարդկան. վասն որոյ առեալ զմորթ մարմնոյ իմոյ պահեսցես, որ բերելոց է քեզ զտանջանս և զչարչարանս յաւիտենականս, որում ոչ կարասցես համբերել բարկութեանն Աստուծոյ։

Յայնժամ անթիւպատոսն բարկացեալ հրամայեաց ձգել ճանկս երկաթիս և քարշել զմիս մարմնոյ սրբոյ վկային արտաքս յոսկերացն, մինչև քանցեալ ելցեն և ոսկերքն ընդ նմին։ Եւ դահճացն կատարեալ զհրամանսն, անողորմաբար տանջէին։ Իսկ երիցս երանելւոյն բազում համարձակութեամբ և անխռովիւ մտօք զաչս

յերկինս համբարձեալ՝ ասէր այսպէս. Որ Թագաւորդ ես և Աստուած յաւիտենականն, որ փառաւորեալդ ես յամենայն զօրաց երկնաւորաց, որ շնորհես քաւութիւն ամենեցուն որք անխարդախ սրտով և հաւատով խոստովանին զանուն քո սուրբ. դու Տէր Աստուած իմ, հաճեաց ընդ տառապանս իմ, և արա զիս արժանի ժառանգել զփառս քո զանվախճան: Եւ 'ի նմին ժամու ձայն եղեալ յերկնից՝ որ ասէր. Ահա փառաւորեցար յերկինս աստուածային սուրբ փառօքն, և պատրաստեցաւ քեզ տեղի յարքայութեանն Աստուծոյ, որով լինիցիս 'ի բազում խաղաղութեան. զի զընթացս նահատակութեան քո բարիոք կատարեցեր: Եւ լսելի եղեալ ձայնս այս ամենեցուն առ հասարակ, ոմանք ասէին՝ Հրեշտակ խօսեցաւ ընդ նմա. այլք ասէին՝ Գործով կախարդութեան ափշեցուցանէ զամենեսեան. այլք ապա այլ ինչ խօսէին: Իսկ անթիւպատոսն բնաւին կախարդութիւն համարէր զեղեալ ձայնն, և ասէր ցերանելւյն Մեռինոս. Դադարեա այսուհետև 'ի կախարդութեանց քոց և զոհեա աստուածոց, մանաւանդ մեծին Դիոնիսեայ, ապա թէ ոչ զոհեսցես՝ գիտասջիր թէ գազանաց կերակուր տամ արկանել զմարմինդ քո: Սուրբն Մեռինոս ասէ. Արա զոր ինչ հաճոյ թուեսցի քեզ, ահաւասիկ կամ առաջի քո. բայց գիտասջիր զի ես քրիստոնեայ եմ և դիւաց ոչ զոհեմ:

Յայնժամ հրամայեաց անթիւպատոսն տանել զնա 'ի բանտ, և 'ի վաղիւն կազմել զթէատրոնն զի զսուրբըն գազանակուր արասցեն: Արդ 'ի վաղիւն ժողովեալ զամենայն բազմութիւն ամբոխին, ոչ միայն տեսանել զչարչարանս սրբոյն Մեռինոսի, այլ զմարդասիրութիւնն Աստուծոյ որ լինելոց էր 'ի վերայ նորա: Իսկ իբրև ածին զերանելւյն 'ի թէատրոնն, տեսանէին ամենեքեան զի անարատ և ամբողջ մարմնով, և զուարթերես կայր իբրև զառաջինն, որպէս զի ոչ ճանաչել ումեք՝ եթէ կրեալ իցէ բնաւ զչարչարանս: Եւ իբրև եկն եմուտ յասպարէս թէատրոնին և եկաց 'ի մէջ ամբոխին, արարեալ զնշան խաչին Քրիստոսի 'ի վերայ երեսաց իւրոց, և սկսաւ ասել այսպէս. Զայնիւ իմով ես առ Տէր կարդացի, ձայնիւ իմով զՏէրն

աղաչեցի, և նա եղև ինձ 'ի փրկութիւն։ Եւ զայս ասացեալ մատուցին 'ի հարցափորձութիւն առաջի անթիւպատոսին։ Ասէ ցնա անթիւպատոսն. Մեծ են կախարդութիւնք քո, Մեռինոս։ Սուրբն Մեռինոս ասէ. Մեծագոյնք են դատաստանքն Քրիստոսի։ Եւ նոյնժամայն հրամայեաց անթիւպատոսն՝ արձակել նմա արջ մի դժնդակ և գիշախանձ, որ ընդմանեալ էր զբազումս 'ի մահապարտացն։ Եւ իբրև ածին արձակեցին նմա զգազանն, մռնչեաց իբրև զառիւծ, և ընթացեալ եկաց 'ի մէջ թէատրոնին իբրև ժամս երկուս և ոչ բնաւ մերձեցաւ 'ի սուրբն, այլ դարձաւ եմուտ 'ի գառագիղն իւր։

Դարձեալ հրամայեաց դատաւորն զի արձակեսցեն նմա առիւծ մի որ և մեծագոյն էր քան զամենայն, զոր ոչ ոք երբէք էր տեսեալ այնպիսի. քանզի յահէ դժնդակութեանն նորա բազումք զարհուրեալ մեռան։ Որոյ ընթացեալ եկն առաջի սրբոյն, և խոնարհեցուցեալ զծունկսն՝ եդ զգլուխն 'ի գետնի, և երկիր եպագ սրբոյն գոչելով և մռնչելով. և դարձեալ 'ի վեր հայեցեալ տեսանէր զամբոխն հանդերձ անթիւպատոսիւն և մռնչելով զարհուրեցուցանէր զամենեսեան. և դառնայր առ կապանս սրբոյն՝ զոր կապեալ էին երկաթի կապանօք, և ատամամբք կտրեալ 'ի բաց ընկենոյր 'ի նմանէ վաղվաղակի. և սկսաւ խօսել մարդկօրէն բարբառով և ասէ ցանթիւպատոսն. Ահա յանուն ահաւորին և անապականին Աստուծոյ՝ յանդիմանին և կշտամբին անաստուած բնութիւնք քո. քանզի հուրն և ամենայն տեսակ տանջանաց և բնութիւնք գազանաց վայրենեաց ճանաչեցին զամենեցունցն Աստուած, զնորոգօղն և զստեղծիչն. և հրամանաւ նորա հնազանդին այնոցիկ՝ որ կատարեն զընթացս իւրեանց վկայութեամբ մարտիրոսութեանն՝ յաղագս հաւատոցն և սիրոյ նորա, օգնական ունելով զզօրս երկնային հրեշտակացն, որպէս և կան բազումք առընթեր սրբոյս այսորիկ. վասն որոյ և ես յանդիման առեալ 'ի Տեառնէ՝ յանդիմանեմ զքեզ այսօր. զի ահա յայսմհետէ դառն տանջանօք և չարաչար մահուամբ սատակեսցիս 'ի կենաց։

Եւ նոյնժամայն ոտամունք եղեալ և ճայթմունք

մեծամեծք, մինչ զի ամենեքեան որք էին 'ի թէատրոնին զարհուրեալք և դողացեալք գոչէին մեծաձայն իբրև ընդ մի բերան և ասէին. Մեծ է Աստուածըն քրիստոնէից որ օգնական եղև մարդոյս այսմիկ. զի ահաւասիկ գիտացաք և ծանեաք ամենեքեան, թէ ոչ գործովք կախարդութեան կամ մոգութեան՝ սանձին զօրութիւնք հրոյ և կամ հնազանդին բնութիւնք գազանաց և կամ խափանին տեսակք տանջանաց և չարչարանաց: Արդ, ով անթիւպատէ, արձակեա զարդարդ զայդ, զոր և գազանք վայրենիք պատուեալ պատկառեն 'ի դիմանէ, և կեցո զանձն քո յայսմհետէ: Եւ այսպիսի ձայնիւ մեծաւ աղաղակեալ ամենեցուն յաղագս փրկութեան արդարոյն: Իսկ անթիւպատոսն պատասխանի տուեալ ասէ. Ոչ կարեմ արձակել զդա, այլ առաքեմ յաքսորս 'ի կղզին Սիցիկոն ըստ հրամանի ինքնակալին:

Յայնժամ սուրբն Մեռինոս աղաղակեաց 'ի ձայն մեծ, մինչդեռ կայր առիւծն մերձ առ նմա և ասէ. Օրհնեալ է Տէր և փառաւորեալ յաւիտեան, որ ետ յաղթութիւն աղքատութեանս իմոյ, և զբազում չարչարանս անօրինացն յամօթ արար. և համբերութեամբ զսիրելիս իւր պսակեաց հոգւոյն սրբով: Դու նոյն ինքն Տէր և Աստուած իմ, որ յամենայն տեղիս խնդրիս և վաղվաղակի գտանիս, և այժմ վաղվաղակի թափանցիկ լուսով հոգւոյդ սրբոյ ընկալ զհոգի ծառայիս քո, զի գտից զհանգիստն մշտնջենաւոր 'ի բարերարութենէդ քումմէ, և հանգեայց խաղաղութեամբ և լուսով մեծաւ: Եւ զայս ասացեալ երանելւոյն, տեսանէին զի լայր առիւծն առաջի ամենեցուն, և երկրպագեալ սրբոյն մտանէր 'ի գառագիղն իւր: Իսկ անթիւպատոսն յարուցեալ կամէր գնալ 'ի տեղւոջէ անտի, և ելեալ նստէր 'ի կառսն. և նոյնժամայն հասանէր բարկութիւն յԱստուծոյ 'ի վերայ նորա, և չարաչար կատաղմամբ զայրացեալ սկսաւ ատամամբք իւրովք ուտել զմարմին իւր, և յարձակեալ առ զուսերն և սպան զանձն իւր. այսպէս բարձաւ չարն չարաւ 'ի միջոյ:

Յայնժամ սպասաւորք դատաւորին առեալ տանէին զերանելւյն և զսուրբ վկայն Քրիստոսի Մեռինոս 'ի

Digitized by Google

կղզին Կիզիկոն, զի կատարեսցէ անդ զընթացս մարտիրոսութեանն իւրոյ նախախնամութեամբն Աստուծոյ։ Եւ մատուցին զսուրբ վկայն առաջի այնմ անթիւպատոսին՝ որ էր իշխան կղզւոյն այնորիկ. և նորա տեղեկացեալ և ստուգեալ զամենայն որ ինչ եղեն, հրամայեաց ընդ սրոյ պատուհասիւ արկանել զսուրբըն, գրեալ վճիռ 'ի վերայ նորա այսպիսի օրինակաւ. Զայրս զայս աստուածոցն անհնազանդ եղեալ և հրամանաց ինքնակալ թագաւորացն ոչ հաւանեալ՝ յետ բազում ժամանակաց տանջանաց և հարուածոց հրամայեն օրէնքն սրով սպանանել։ Եւ ինքն յարուցեալ գնաց։

Եւ առեալ տանէին զսուրբ վկայն Քրիստոսի և զերլիցս երանեալ քահանայն զՄեռինաս 'ի տեղի կատարմանն. և նորա ծունր կրկնեալ յաղօթս եկաց և ասէ. Արեգակն արդարութեան Քրիստոս, որ զշնորհըս Հոգւոյդ սրբոյ պարգևեցեր առաքելոց քոց, ընկալ և զիս խաղաղութեամբ վասն անուանդ քո մեծի և ահաւորի. զի եկեալ ընկալայց 'ի քէն զխոստացեալ պարգևսն։ Եւ ձայն եղեալ յերկնից առ նա՝ որ ասէր. Եկեսցես և հանգիցես խաղաղութեամբ, զի ահասիկ բացան քեզ դրունք արքայութեանն երկնից, յոր մտեալ վայելեսցես և առցես զխոստացեալ պարգևսն։ Եւ ձայնս այս լսելի եղեալ ամենեցուն. վաղվաղակի յառաջ մատուցեալ խոնարհեցուցեալ զպարանոցս իւր առաջի սրոյն, և ձգեալ դահճին զսուրն՝ հատանէր զգլուխ մեծի նահատակին և արիագոյն մարտիրոսին և վկային Քրիստոսի։

Կատարեցաւ մեծ քահանայն Մեռինաս յառաջ քան զտասն և չորս կաղանդացն սեպտեմբերի ամսոյ. 'ի թագաւորութեանն Դեկոսի ամպարշտի, և յանթիւպատութեանն Անդիպատրոսի յԱքայիա, և 'ի միւսում անթիւպատութեանն իշխանի կղզւոյն Կիզիկոնի։ Իսկ 'ի մեզ՝ 'ի թագաւորելոյ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որում փառք և պատիւ ընդ Հօր և ամենասուրբ Հոգւոյն, այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

Digitized by Google

Վկայաբանութիւն սուրբ և ճգնազգեաց վկային Քրիստոսի Մեռկուրիոսի։

Ի ժամանակս թագաւորութեան Դեկոսի և Վաղերիանոսի [1] 'ի Հռոմ քաղաք, հասարակաց հրամանս առաքեցին զոհել և խնկել աստուածոցն։ Կոչեցեալ առաջ զամենայն սինկղիտոսն՝ ծանուցին նոցա զզուգաձայնապէս առ 'ի նոցանէ զօրինադրեալ հրամանքն, և գտին զնոսա համախորհուրդս եղեալ կամաց իւրեանց, ուրախ եղեն յոյժ։ Իսկ և իսկ առաջ զթագաւորական դրաւորական և զսինկղիտոսին հասարակաց զհրամանն առաջի դնել հրամայեցին, և առաջադրեցաւ 'ի տաճարին՝ ունելով օրինակ զայս.

Թագաւորք ինքնակալք քաջք և յաղթողք, պաշտօնատարք և բարենշանք, Դեկոս և Վաղերիանոս հանդերձ սինկղիտոսաւս առ 'ի համաձայն կամաց զբարեգործութիւնս աստուածոցն և զպարգևս ունեալ միանգամայն և վայելեալ յաղթութեանն որ հակառակ ազգաց 'ի ձեռն նոցա մեզ շնորհեցաւ։ Եւ ոչ միայն այս, այլ և սակս զփարթամ պարգևս, և զանազան պտղոց երկրի և զհամեղութիւն ընկալեալք, բարեգործս զնոսա եղեալք և յաղագս հասարակաց խաղաղութեան. վասն այնորիկ օրինադրեմք միով հրամանաւ, որպէս զի բոլորից հասարակաց՝ ազատից և ծառայից, զինուորեցելոց և գեղջկաց բարեմտութեամբ զոհս աստուածոցն մատուցանել առաջի ան-

1. Յոր. ուրեք ուրեք Վաղէնտիանոս։

Digitized by Google

կեալ և աղաչել։ Իսկ եթէ կամիցի ոք զաստուածեղէն մեր գրաւորութիւնս արհամարհել զհամաձայնաբար առ 'ի մէնջ ստորագրեալ, զայնպիսին հրամայեմք կապանօք արգելեալ լինել, և այնպէս ընդ զանազան տանջանօք արկանել. ապա եթէ հաւանեսցի՝ զպատիւս ոչ սակաւս առ 'ի մէնջ ընկալեալ։ Իսկ եթէ ընդդիմակաց լիցի՝ բազում տանջանօք 'ի ձեռն սրոյ կրել զչարչարանս. կամ 'ի խորս ընկենուլ, կամ հաւուց և շանց տալ կերակուր, և առաւել ևս եթէ 'ի քրիստոնէից կրօնս ումանք իցեն՝ պատժիցին. ապա եթէ աստուածային մերոց հաւանել աւանդութեանց, պատուոյ և պարգևաց արժանասցին բարի գործելով։

Իսկ առաջինն գրեցելոց թագաւորական գրոյ՝ ամենայն քաղաքք խռովութեամբ լցաւ. յամենայն քաղաքս զանաստուած զգիրն զայն բերեալ առ հասարակ խռովէին։ Դէպ եղև ըստ այնմ ժամանակի պատերազմ յառնել 'ի վերայ Հռովմայեցւոցն առ 'ի բարբարոսաց. պատրաստել զինքեանց զինուորութիւնս թագաւորացն ձակատել նոցա հրամայեաց, որոց ամենայն քաղաք նստելոց դրօշուց առ 'ի մարտակցութիւն հասանել։ Եւ ապա իւրաքանչիւր քաղաքաց և գաւառաց հասեալ յայնպիսի պատերազմի կազմութիւն, եհաս և ապա ասացելոցն Մարտինոսացւոցն թիւ եղելոցն ընդ Առաջին Հայոց ընդ Տրիբունաւն՝ որոյ անուն Սամուանելիոս։ Ելանելով ապա Դեկաւ 'ի պատերազմ, Վաղերիանոս պարծիւր 'ի Հռովմ հասանել. և պատերազմին գումարեցելոց բարբարոսաց և Հռովմայեցւոց յարձակեցաւ. ապա ժամանակս բազումս յամելով նոցա։ Ապա 'ի դաշինս տեսիլ երևեցաւ ումեմն որ էր 'ի թուոց Մարտինոսացւոց որոց եղելոց ընդ Առաջին Հայոց. այր ոմն լուսաւոր և գերամեծար երևէր նմա, յաջոյ ձեռինն սուսեր ունելով, ասելով նմա. Մեռկուրիէ, մի երկիցես և մի զանգիտիցես. քանզի առաքեցայ օգնել քեզ և յաղթող զքեզ ցուցանել. ընկալ ապա զսուրս զայս և մուտ հակառակ բարբարոսաց. և 'ի յաղթելն մի մոռանար զՏէր Աստուած քո։ Իսկ նա 'ի զարմացման եղեալ՝ զմի առ յիշխանացն գումարելոցն կարծեաց. և ընկալեալ նորա՝

ներանեալ յարձակեցաւ 'ի վերայ բարբարոսացն. և հարեալ նովաւ զզօրապետան նոցա սպան, և զայլս բա-զում կոտորեաց. որպէս զի յոյժ վաստակել բազկի նորա և սա 'ի յարենէն մածնուլ սրոյն 'ի ձեռս նորա. և այնպէս փախեան բարբարոսքն՝ իբրև հարան 'ի Հռով-մայեցւոց:

Յայնժամ Դեկոսի ուսեալ զմեծագործութիւն առնն, կոչեալ զնա ետ նմա պատիւ ստրատելատութեան՝ կարգեալ զնա իշխան զօրուն: Եւ կարծեալ Դեկոսի 'ի ձեռն նախախնամութեան աստուածոցն՝ պատե-րազմին յաղթեալ, բազում 'ի զօրականացն առաքեալ յիւրաքանչիւր տեղիս. իսկ ինքն 'ի քաղաքն շրջելով պատուասիրեալս լինէր յամենեցունց մեծապէս, զճա-նապարհն ունելով դէպ 'ի Հռովմ: Եւ 'ի միում գի-շերի ննջելով ստրատելատին, մերձ եկաց առ նմա հրեշ-տակն Տեառն ըստ ձևոյ առաջնոյն, և խթեալ 'ի կողս նորա զարթոյց զնա. յերկիւղի եղեալ մնաց հիացեալ. և ասէ ցնա հրեշտակն. Մերկուրիէ, յիշեա զոր ինչ ասացաւ քեզ 'ի գումարել պատերազմին, թէ մի մո-ռանար զՏէր Աստուած քո. քանզի պարտ է քեզ յա-ղագս նորա օրհնութ ձգնել և պսակ յաղթութեան ընդունել 'ի փառաւորեալ յարքայութեանն ընդ ա-մենայն սուրբս: Եւ զայս ասացեալ 'ի բաց եկաց 'ի նմանէ հրեշտակն:

Իսկ նորա եկեալ յինքն և յիշեալ՝ գոհացաւ զԱս-տուծոյ, քանզի գիտէր 'ի նախնեացն զհաւատս քրիս-տոնէից: Եւ հայր նորա Գորդիանոս պրիմիկիւռոս գո-լով նորուն դրօշու, ասէր բազում անգամ, թէ՝ Երանի՜ որ զինուորեսցի երկնաւոր Թագաւորին, քանզի պար-գևի նմա արքայութիւնն երկնից. քանզի Թագաւորն այն բոլորակերտեաց բանիւ զամենայն արարածս, և նա է որ հանդերձեալ է գալ դատել զկենդանիս և զմեռեալս, և հատուցանէ իւրաքանչիւր ըստ գործոց իւրոց: Յինքն ապա բերեալ զբանս հօրն և զտեսու-թիւնն որ ինքեան երևեալ, սրտացաւ 'ի հոգւոյն սըր-տոյ, սկսաւ արտասուել, խոստովանել և ասել այս-պէս. Վա՜յ ինձ մեղաւորիս, քանզի 'ի բարւոյ արմատոյ ծառոյ շառաւեղ գոլով՝ եղէ ցամաքեալ, ոչ ունելով պտուղ զգիտութիւն Աստուածոյ: Եւ յասել նորա զայս՝

առաքեցաւ առ 'ի Թագաւորէն Մեղենտրիոս հանդերձ ևս այլովք բազմօք կոչել զնա առ Թագաւորն։ Իսկ նորա հրաժարելով՝ ժամադրութիւն արար Թագաւորին ժողովոցն. և 'ի վաղիւ անդր դարձեալ կոչէ զնա. եկաւորեալ ապա նմա և ժողովոցն ընդով, ասէ ցնոսա Թագաւորն. Երթիցուք ամենեքեան առ 'ի յարտեմեան տաճարն և զոհս մատուսցուք բոլորից աստուածոյն։ Ապա ժողովելով առ Թագաւորն՝ և Մեռկուրիոս կոչեցեալ երթայր առ Թագաւորն 'ի հրապարակն։ Եւ ոմն 'ի մեծամեծացն չարախօսէր զնմանէ առ Թագաւորն, ասելով. Ո՛վ մեծ Թագաւոր, քաջ յաղթող ընտրեալ առ 'ի յաստուածոցն, զԹագաւորութիւն ունելով խաղաղութեամբ, լուր եղև որ պատուիրեալ առաջի ձերոյ իշխանական աջոյդ և փառաւորեալ խաղաղարար մատակարարեալ 'ի Թագաւորէդ զհռովմայեցւոց իրս, սա ոչ եկն ըստ աստուածեան ձերոյ հրամանի 'ի տաճար մեծի աստուծոյն Արտեմեայ, զոհս մատուցանելով յաղագս ձերոյ զօրութեանդ։

Թագաւորն ասէ. Ո՞վ է սա։ Կասեգոս հիպարքոս ասէ. Մեռկուրիոս է, զոր պայծառացուցիք և մեծացուցիք յառաջ քան զայլս զանազան պատուով. նա և զայլս յերկուացուցանէ ոչ պաշտելով զաստուածսն, ծանուցանէ ձեզ զրաւ նորա որ ձեզ պատասխանէ։ Դեկոս ասաց. Թերևս մախանօք ըմբռնեալ յայլոյն՝ բամբասեցար զայսպիսիս. այլ ոչ լսեմ քեզ եթէ ոչ ես ինձէն ծանեայց զճշմարիտն, քանզի արժանի հաւատալոյ աչս է քան զականջս. լուեա, մի՛ ապա չար ինչ ունէիր առ այլս. և որպէս ասացաք, եթէ չարակամ ուրեք խորհրդով զրպարտեալ բամբասեցար զայսպիսիս, վրէժս տացես ոչ սակաւս. իսկ եթէ ճշմարիտ է որ 'ի քէն ասացաւդ՝ պարգևս և պատիւս ընկալցիս յինէն որպէս բարեմտաբար և միամտութեամբ առ աստուածսն։ Եւ հրամայեաց նմա գալ առ ինքն պատշաճ պատուով։ Որոյ եկեալ ասաց Թագաւորն առ նա. Մեռկուրէ, ո՞չ ես զքեզ պատուեցի մեծաւ պատուովդ այդուիկ, զօրավար կացուցի զքեզ ամենայն զօրացն, սակս որ առ 'ի քէն կամաւ աստուածոցն լինելով զյաղթութիւն պատերազմին. և

զիա՞րդ արհամարհեալ զիմ պատուէն՝ օրինակ ինչ չա-
րաբարութեամբ առընկալար, և զպատիւս իմ արհա-
մարհել կամիս, ոչ երկիր պագանելով աստուածոցն,
որպէս ահա լուայ յումանց։
Իսկ հզօր և քաջ զինուորն Քրիստոսի 'ի բաց մեր-
կացեալ ըստ Առաքելոյ, զհին մարդն հանդերձ գոր-
ծովք իւրովք և ցանկութեամբք, և զգեցարուք զնորն
ըստ Աստուծոյն ստացեալ մկրտութեամբ, և վստա-
հացեալ 'ի Քրիստոս՝ ձայնիւ մեծաւ ասաց առ նա. Ա՛ռ
զպատիւս քո զայս յինէն, քանզի ես ըստ պարտեաց
Աստուծոյ զայս եկի և յաղթեցի սատանայի, որպէս
յաղթեցի բարբարոսացն 'ի ձեռն Տեառն մերոյ Յի-
սուսի Քրիստոսի. համայն ընկալ զառ 'ի քէնդ՝ որպէս
ասացերդ՝ ինձ պարգևեալ պատիւ. քանզի մերկ ելի
յորովայնէ մօր իմոյ և մերկ դարձեալ յայն աշխարհն
երթամ։ Եւ 'ի բաց մերկացեալ զքղամիդն և լուծեալ
զգօտին՝ ընկեաց յոտս թագաւորին աղաղակելով և
ասելով. Քրիստոնեայ եմ ես. և ամենեցուն լուեալ
թէ քրիստոնեայ է։ Յայնժամ Դեկոս բարկացեալ
միանգամայն և զարմացեալ ընդ համարձակութիւն
նորա, և ընդ գեղեցկութիւն և ընդ մեծութիւն նո-
րա հիացեալ, հրամայեաց արկանել զնա 'ի բանտ, ա-
սելով. Այրս այս ոչ իմացաւ զպատիւն, գտնեա զանպա-
տուութիւն զգասցի. կարծելով այնու հաւանեցուցա-
նել զնա և փոխել 'ի բարեպաշտ խորհրդոցն։ Երթա-
լով վկային 'ի բանտն՝ գոհանայր և ցնծայր փառաւո-
րելով զԱստուած։
Եւ 'ի գիշերին յայնմիկ առաքեցաւ նմա հրեշտակ
'ի Տեառնէ ասելով. Քաջալերեա, Մեռկուրիէ, և մի
զանգիտեր, հաւատա 'ի Քրիստոս զոր խոստովանե-
ցար Տէր, քանզի զօրաւոր է առ 'ի փրկել զքեզ յա-
մենայն նեղութեանց. և սուրբ վկայն Քրիստոսի տես-
լեամբ հրեշտակին առաւել զօրացաւ։ Եւ 'ի վաղիւն
նստաւ Դեկոս 'ի վերայ բեմին, հրամայեաց ածել զնա
և յանդիման կացուցանել. ասէ ցնա. Այդպէս քեզ
վայելէ պատիւ՝ վասն չար բարուցդ։ Սուրբ վկայն ա-
սէ. Այո, այսպէս վայելէ ինձ պատիւս այս. քանզի
զանցաւորս առեր, իսկ որ յաւիտենականն է՝ մնայ.
փոխանակ այդոցիկ որ 'ի քէն՝ 'ի Քրիստոսէ ընդու-

նիմ։ Թագաւորն ասէ. Ասա դու ինձ զազգն քո և զհայրենիսն։ Իսկ նա ասէ. Զճշմարիտ հայրենիսն իմ ես ասեմ քեզ. հայր իմ Գորդիանոս կոչիւր, սկիւթացի յազգէ, զինուորեալ 'ի դրօշու Մարտինացւոց. իսկ հայրենիքն իմ յոր փութամ՝ երկնաւորն Երուսաղէմ, որ է քաղաք երկնաւոր Թագաւորին։ Թագաւորն ասէ. Անունդ այդ 'ի ծնողաց կոչեցաւ թէ 'ի զինուորութեանդ։ Սուրբն ասաց. Ի զինուորութեանն, 'ի տրիբունէն կոչեցայ Մերկուրիոս։ Թագաւորն ասէ. Զի՞նչ ապա ասես ըստ հրամանաց տուելոց[1] ամենայն մարդկան. երկիր պագանե՞ս աստուածոցն՝ առընդունելով քո զառաջին պատիւն, եթէ մանաւանդ հաճոյ է տանջանօք մեռանել. ասա վաղվաղակի, գիտելով թէ վասն այնորիկ կոչեցար։ Մերկուրիոս ասաց. Հաճեալ եմ ընդ տանջանս որ վասն Քրիստոսի, որպէս ասացեր, և յայս եկաւորիմ՛ զի յաղթեցից քեզ և բանսարկուին գտողի ամենայն չարեաց. և պսակ յաղթութեան առից առ 'ի մարտադրէն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։ Մի՛ յապաղեր և մի՛ յամեր, այլ կատարեա զհաճոյսն քո, քանզի առի ես զսպառազինութիւն հաւատոյ և զվահանն Աստուծոյ՝ որով յաղթեցից ամենայն հնարաւորութեան շարժելոց հակառակ ինձ։ Յայնժամ թագաւորն սրտմտեալ և բարկութեամբ լըցեալ՝ ասէ. Վասն զի ասացեր՝ զէն և ասպար ունելով, մերկ գոլով հրամայեմ քեզ ձգիլ 'ի չորս հեղոյս և բարձրանալ յերկրէ։ Այսոցիկ եղելոց տանջանաց՝ ասէ ցնա Թագաւորն. Երդուեալ 'ի դիսն, զի մեծապէս ձգեցար։ Իսկ սուրբն Մերկուրիոս հայեցեալ յերկինս ասաց. Տէր Յիսուս Քրիստոս, օգնեա ինձ ծառայի քո։ Եւ թագաւորն հրամայեաց սուր դանակաւ հատանել և կոտորել զմարմին նորա, և յետ այսորիկ 'ի վերայ հրոյ տարածանել. և յաճախութեամբ արեանն հուրըն շիջանէր և սուրբն հզօրապէս ժուժկալեալ տեւեալ այնպիսի տանջանացն։ Իսկ Դեկոս հրամայեաց լուծանել զնա զի մի՛ վաղվաղակի մեռցի, և ուրեք 'ի խաւարային տան արգելուլ զնա զգուշութեամբ։ Բարձեալ այնուհետև ընկեցին զնա 'ի տուն, ուր

1. Յօր. փոանելոց։

ինչ վերջնչումն ունելով, կարծեցեալ յետ սուղ ինչ մեռանել:

Իսկ 'ի գիշերին յայնմիկ երեւեալ նմա հրեշտակն Տեառն ասելով առ նա. Խաղաղութիւն ընդ քեզ, հզօր ճգնաւոր. և մերձեցեալ 'ի նա՝ արար զնա ողջ, բժշկեալ զվէրս մարմնոյն. որպէս զի յառնել նմա և փառս վերառաքել Աստուծոյ երեւեցելոյն նմա: Լուեալ ապա Դեկոսի թէ կենդանի է երանելին՝ հրամայեաց ածել և յանդիման կացուցանել զնա իւր. և տեսեալ զնա ասէր. Մեռեալդ և բարձեալդ առ 'ի մէնջ՝ որպէս այժմ զգնայ, թերևս ոչ սպի ունի 'ի մարմնի իւրում: և հրամայեաց զինուորացն մերկացուցանել զնա և շօշափել. և նոքա ասեն ցնա. Երդուեալ 'ի մեծութիւնդ քո բարեյաղթ, որպէս ոչ առնլով ապտակ՝ այնպէս մարմին նորա փափուկ, ամենևին վէրս ոչ ունելով: Թագաւորն ասէ. Ամենայն իրօք ունի ասել թէ Քրիստոսն իմ բժշկեաց զիս. միթէ զոք 'ի ներքս ածիք առ 'ի մխիթարութիւն նորա բանտի: Իսկ նոքա ասեն ցնա. Երդուեալ առ 'ի ձեր զօրութիւնդ՝ որ մատակարարէ զամենայն զտիեզերս, ոչ ոք ետես զնա. քանզի ակն ունէաք եթէ հանդերձեալ է մեռանել, բայց թէ որպէս առողջացեալ յանդիման կայ՝ ոչ գիտեմք: Թագաւորն ասէ. Տեսէք զմոգութիւն քրիստոնէիցդ՝ թէ որպիսի է, զի մինչ յառաջ քան զայս մեռեալ կարծիւր, իսկ այժմ առողջացեալ յանդիման կայ:

Եւ սրտմտեալ թագաւորն ասէ ցնա. Ո՞վ է որ բժշկեաց զքեզ, ասա համարձակ ամենայն ճշմարտութեամբ. քանզի առանց կախարդութեան ոչ կարծեմ ողջանալ քեզ: Սուրբն Մեռկուրիոս ասաց. Որպէս յառաջագոյն ասացի, Տէր իմ Յիսուս Քրիստոս որ ճշմարիտ բժիշկն է հոգւոց և մարմնոց. բայց զկախարդս և զդիւթս և զխորասուզեալս և զկռապաշտս 'ի բաց տորոհէ Քրիստոս, և անլուծանելի կապանօք կապեալ 'ի հուրն գեհենին առաքէ, փոխանակ զի ոչ ծանեան զճշմարտութիւն Աստուծոյ որ արար զնոսա: Թագաւորն ասէ. Դարձեալ զմարմինդ քո ծախեցից տանջանօք, և տեսցուք թէ բժշկէ՞ զքեզ Քրիստոս որդին Աստուծոյ որ ասես: Մեռկուրիոս ասաց. Հաւա-

տամ 'ի Տէր Յիսուս Քրիստոս 'ի ճշմարիտ Աստուած, եթէ որչափ ածես 'ի վերայ իմ զանազան տանջանս՝ ոչ ինչ կարես յաղթել ինձ. քանզի ինքն ասաց Տէրն իմ Յիսուս Քրիստոս. Մի՛ երկնչիք 'ի սպանողաց ըզմարմին և զոգի ոչ կարողաց սպանանել. այլ երկիռուք, ասէ, մանաւանդ յայնմանէ՝ որ կարող է զոգի և զմարմին կորուսանել 'ի գեհենի. նա է որ յետ մահուանն դարձեալ յարուցանէ զիս՝ ահաւոր և արդար դատաւորութեամբն իւրով։

Զայս լուեալ Թագաւորին՝ հրամայեաց բերել շամփուրս և դնել 'ի վերայ նորա։ Այսոցիկ այսպէս եղելոց՝ գոլորշի անուշահոտութեան որպէս 'ի խնկոյ 'ի մարմնոյն շնչեալ 'ի մերձակայսն, և զարմանային 'ի վերայ հրաշափառ սքանչելեացն այնոցիկ։ Իսկ Մեռկուրիոս ոչ յոգւոց հանելով 'ի վերայ այնպիսի տանջանացն՝ կայր անվեհեր։ Դեկոս ասէ. Ո՞ւր է բժիշկն քո, եկեսցէ այժմ և բժշկեսցէ զքեզ, քանզի ասացեր թէ և 'ի մահուանէ կարող է յարուցանել զիս։ Սուրբն Մեռկուրիոս ասաց. Զի՞ ընդունայն աշխատիս. այլ զինչ կամիս. իշխանութիւն մարմնոյ իմոյ ունելով ունիս, քանզի անձին իմոյ Աստուած իշխէ. զի որչափ և մարմինս իմ ապականի, նոյնչափ և ոգի իմ անապական մնայ։ Եւ սրտմտեալ Թագաւորն հրամայեաց զնա կախել, որպէս զի հերձեալ 'ի քարէն՝ դժնդակ տանջանօքն զհոգին հանցէ։ Իսկ Աստուծոյ զօրացուցանելով զինքեան վկայն՝ ոչինչ դժնդակ զոր իմացաւ Դեկոս՝ կրեաց սուրբն, այլ գոհանայր զԱստուծոյ ասելով այսպէս. Ի նեղութեան կարդացի առ քեզ և լուար ինձ յանդորր։ Մնաց յայնպիսի տանջանս ժամս բազումս։ Տեսեալ ապա Դեկեայ եթէ հզօրապէս համբերէ եկելոցն 'ի վերայ նորա, և ոչինչ 'ի դժնդակագունիցն մերձենայր առ նա՝ հրամայեաց լուծանել. և կոչեցեալ առ ինքն փորձել զնա բանիւք փաղաքշանօք, հաւանեցուցանել կամելով։ Իսկ նորա ոչինչ հաւանեալ ամենևին բանից նորա՝ դժնդակապէս և անհնարին հակառակ կացեալ նմա։ Թագաւորն զայրացեալ հրամայեաց հարկանել զնա պղնձի դաւազանօք այնքան՝ մինչ զի արիւնն նորա զերկիրն ելից։ Իսկ ստուգապէս անպարտելի վկայն կրեաց զամենայն նեղու-

թիւնոյն գոհանալով զԱստուծոյ և ասելով. Փառք քեզ, Տէր, զի և զիս արժանացուցեր վասն անուանդ քո այսչափ չարչարելոյ:

Յայնժամ ծանուցեալ թագաւորին Դեկեայ թէ անփոփոխելի ունի զխորհուրդն և ոչ հաւանիլ նմա, խորհուրդ արարեալ, քանզի փութայր երթալ 'ի Հռովմ, եհատ նմա վճիռ սրոյ վախճանի, ասելով. Մերկուրիոս՝ որ զաստուածսն անարգեաց և զթագաւորութիւնս մերոյ քաղցրութեան ոչինչ համարեցաւ, հրամայէ զօրութիւնս մեր 'ի գաւառն Կապպադովկացւոց տանել, և անդ զգլուխն հատանել առ 'ի ցոյցս բազմաց. քանզի որ ոք թագաւորի հակառակ գործէ՝ պատուհասեալ և կծեալ 'ի նմանէ, յետ բազում տանջանացն 'ի ձեռն սրոյ կրեսցէ զվախճան մահու: Եւ առեալ զնա որոց հրամայեալ էր զինուորք՝ տարան եդին 'ի վերայ գրաստու կապեալ: Իսկ երանելւոյ մարտիրոսին լուծելոյ 'ի գերառաւել տանջանացն՝ համբերելով մեծաւ հանդարտութեամբ. եդեալ զնա 'ի վերայ գրաստու այնպէս գնացին՝ մինչև հասանէին 'ի քաղաքն Կեսարացւոց: Եւ 'ի վերայ կացեալ նմա Տէր՝ ասաց. Մերկուրիէ, եկ այսուհետև հանգիր, զի զընթացսն կատարեցեր, զհաւատսն պահեցեր, արդ ընկալ զպսակն ձգնութեան քո. քանզի աստ վիճակեցաւ քեզ մեռանելով կատարել: Եւ վկայն Տեառն զօրութեանց՝ հոգւով սրբով ցնծայր տեսլեամբն զոր ետես, յաղագս հրամանաց Տեառն: Յայնժամ ասէ սուրբն որոց ընդ նմա զօրականացն. Եկայք, եղբարք, կատարեցէք այսուհետև զհրամայեալսն ձեզ. իսկ Տէրն իմ որ զամենայն մարդ կամի կեցուցանել՝ և զձեզ արժանի արասցէ շնորհաց իւրոց, և տացէ ձեզ մասն ընդ արդարսն իւր: Իսկ նոքա առեալ հանին զնա արտաքոյ քաղաքին, և նա գոհանայր և օրհնէր զԱստուած: Եւ ձգեալ երանելւոյն զպարանոցն՝ հատին զգլուխն նորա, կատարել զվկայութիւն Փրկչին մերոյ Աստուծոյ, յամսեանն նոյեմբերի, որ օր քսան և հինգ էր, և հրաշափառապէս սքանչելիք եղեն, զոր արժան է յիշատակել:

Քանզի յետ կատարման նորա՝ մարմին մարտիրոսին եղև սպիտակ իբրև զձիւն, բուրելով հոտ իւղոյ և

խնկոց անուշահոտութեան. և վասն նշանիս այսորիկ բազումք հաւատացին յԱստուած. և եդին զսուրբն Աստուծոյ 'ի տեղւոջն յորում կատարեցաւ. ուր և բժշկութիւնք բազումք կատարէին 'ի փառս Աստուծոյ և Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, հանդերձ ամենասուրբ Հոգւովն. որում փառք և պատիւ և զօրութիւն, այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Մինասայ եգիպտացւոյ։

Յամն թագաւորութեանն Դիոկղետիանոսի և Մաքսիմիանոսի էր հալածումն սաստիկ հաւատացելոց՝ 'ի հրամանաց նոցա, յամենայն աշխարհս և 'ի գաւառս որ ընդ իւրեանց իշխանութեամբ. որք բազում խոշտանգանօք և տանջանօք նեղէին զքրիստոնեայս, որքանեակք չարին. այլ քաջքն և առաքինիքըն վկայէին, առ ոչինչ համարելով զտանջանս և զմահ. իսկ թոյլքն և երկմիտքն արտաքոյ նորին հանդիսիցն լինէին։ Յորս երևեցաւ և երանելին Մինաս սուրբ և ճշմարիտ, անպարտ զօրականն Քրիստոսի. որպէս լուսաւոր աստղ 'ի մէջ աստեղաց՝ որ լուսաւոր առնէ զխաւար, այսպէս սուրբն 'ի մէջ սրբոց պայծառ և երևելի երևեցաւ առաքինութեամբն։ Զինչ և Մինաս. ազգաւ եգիպտացի, զինուորեալ 'ի զօրս թագաւորաց. իբրև լսէր զհրամանս ամպարշտացն՝ խորհեցաւ 'ի բաց կալ 'ի զինուորութենէն և բնակել յանապատս, զի էր ամպարշտացն հրաման հրովարտակին օրինակ այս. Թագաւորք յաղթողք, որք զնշան յաղթութեանն զգեցեալք՝ Դիոկղետիանոս և Մաքսիմիանոս, ամենեցուն որ ընդ մեր օրէնս էք՝ ողջոյն, բազում լիութիւն և առատութիւն ձեզ յաստուածոցն տացի։ Վասն որոյ լաւ համարեցաք մեք զպաշտօն նոցա ամենայն փութով կատարել անխափան 'ի քաղաքս նոցա, և ամենեքեան յամենայն տեղիս իշխանք և քաղաքապետք այսու օրինակաւ 'ի պաշտօն աստուա

ծոցն յօրինուածքը, ամենեքումբք հանդերձ յամենայն տեղիս, արամբք և կանամբք և որդւովք՝ զպատիւ և ըզ-զոհ աստուածոցն անխափան կատարեցէք. և որ ոք դիմադարձ մերոց հրամանաց լինիցի՝ հրամայէ մեր քաջութիւնս ամենայն տանջանօք և չարչարանօք 'ի կենացս բառնալ։

Եւ այսպէս հրամանն ընդ ամենայն տեղիս քարո-զեալ լինէր. և 'ի բազում խռովութենէն և 'ի սաս-տիկ ահէն հալածեալ լինէին ուր ուրեք զանձինս կա-րիցեն ապրեցուցանել։ Զայս տեսեալ երանելւոյն Մի-նասայ և լուեալ զհրամանս ամպարշտացն՝ գնաց յան-ապատ տեղիս, և անդադար փառաբանութեամբ օրհնէր զԱստուած զցայգ և զցերեկ։ Իբրև անցին ամք երեք՝ խորհեցաւ իջանել 'ի տեսարանն, զօրու-թեամբ և շնորհօքն Քրիստոսի, և այնպէս իջանէր 'ի քաղաքն՝ յորում ժողովեալ էին ամպարշտութեամբն ժողովքն. և ջերմութեամբ Հոգւոյն սրբոյ և պնդ-հաւատով եմուտ 'ի ժողովարանն՝ յորում էր ամպա-րիշտ բռնաւորն. աղաղակեաց և ասէ. Ցայտնի եղէ այնոցիկ որ զիս ոչ խնդրէին, գտայ այնոցիկ որ զինէն ոչ հարցանէին։ Եւ լռեաց ամենայն թատրն, և զար-մացեալ հիացեալ կային վասն համարձակութեան առնն. քանզի տեսանէին զնա 'ի կերպարանս միայնա-կեցի։ Հարցանէր զնա իշխանն. Ո՞վ ես դու կամ վասն է՞ր աղաղակես։ Պատասխանի ետ սուրբն և ասէ. Ծա-ռայ եմ ես Քրիստոսի թագաւորին անմահի, արարո-ղին զերկինս և զերկիր և որ 'ի նոսա արարածք իցեն երևելիք և աներևոյթք, և եկի քարոզել զճշմարտու-թիւնն և վկայել վասն սուրբ անուան նորա։ Եհարց իշխանն զբազմամբոխ ժողովն. իսկ առաջաւորքն ա-սեն. Գիտեմք զդա յառաջագոյն քան զերիս ամս 'ի զինուորութեանն կարգի՝ ըստ Փիամիանոս զօրագլխի. իսկ այժմ այսու կերպարանօք զայս բարբառեալ՝ ոչ գիտեմք։ Ասէ իշխանն. Այր դու, թէ արդարև այդ-այդպէ՞ս իցէ։ Մինաս ասէ. Այո՛ այդպէս իցէ. բայց իբրև լուայ ես զհրամանս անօրէն թագաւորացն՝ 'ի բաց եղէ 'ի պատուոյն և 'ի զինուորութենէն, վասն զի ընտրեցի ընդ աղբ գալ 'ի տան Աստուծոյ յանապա-տըս, քան բնակել յարկս մեղաւորաց. և այնպէս զէ-

Digitized by Google

րիս ամս կրօնաւորեալ՝ աղաչեցի զԱստուած զի արժանի արասցէ զիս առանց երկիւղի քարոզել զսուրբ անունն իւր առաջի թագաւորաց եւ իշխանաց, եւ մեռանել վասն սուրբ անուան նորա, զի այնպէս հաղորդեցայց 'ի մասն սրբոցն: Ասէ իշխանն. Զիա՞րդ ոչ զարհուրիս 'ի տանջանաց՝ որ ըստ հրամանի թագաւորաց, որպէս լուարն, եւ ո՞րպէս զքեզ քրիստոնեայ ասես: Մինաս ասէ. Տէր է իմ օգնական եւ ես ոչ երկեայց, զի՞նչ արասցէ ինձ մարդ. եւ քրիստոնեայ էի եւ եմ եւ եղէց, զի մի հաւատարեցայց պիղծ իսկ պաշտամանց ձերոց եւ անօրէնութեան գործոց, որոց խաւարեալ են միտք եւ օտարացեալ էք 'ի կենաց անտի վասն տըգիտութեան սրտից ձերոց, որ ոչ ծանեայք զարարիչըն երկնի եւ երկրի: Յայնժամ իշխանն հրամայեաց կապել զսուրբն եւ տանել 'ի տուն կապելոցն, զի մի խափանեսցի թատրոն եւ խաղ բազմութեանն:

Եւ միւսում աւուրն նստեալ իշխանն յատենի՝ հրամայեաց ածել զերանելին Մինաս զառաջեաւ եւ ասէ. Զիա՞րդ իշխեցեր երեկ մտանել 'ի թատրոն եւ խափանել զխաղն եւ արհամարհել զամենակալ աստուածսն եւ զթագաւորն, մանաւանդ զի անուանեցեր եւ զքեզ քրիստոնեայ աներկիւղ համարձակութեամբ: Ասէ երանելին Մինաս. Խնդրեցի յԱստուծոյ որ տայ առատապէս ինձ համարձակութիւն՝ վասն անուան նորա վկայել առաջի հեթանոսաց եւ ամպարշտաց. վասն զի սիրեցի ես զերկնաւոր թագաւորն եւ զինուորեցայ նմա, եւ 'ի բաց եղէ յառժամանակեայ զինուորութենէս, լաւ համարելով զմահ քան զկեանս խղճիւ. եւ խնդրեցի 'ի նմանէ մի կորուսանել ընդ ամպարիշտս զանձն իմ, եւ մի ընդ արս արիւնահեղս զկեանս իմ տանել. եւ այնպէս հրաժարեալ յամենայն կենցաղականացս՝ ետու զիս Աստուծոյ եւ մահու, վասն սուրբ անուան նորա: Ասէ ցնա իշխանն. Ի բաց թող զայդպիսի յախուռն եւ յանդուգն բանս, եւ պաշտեա զդիքն զոր թագաւորքն պաշտեն, եւ թողցին քեզ յանցանքն զոր համարձակեցար առաջի բազմաց հայհոյել. եւ զերծցիս 'ի տանջանաց, եւ զզինուորական պատիւն առաւել ընկալցիս 'ի թագաւորացն, եւ մեծասցիս ընդ իշխանս աշխարհիս: Ասէ երանելին Մինաս. Ես ցան-

կամ հաճոյ լինել թագաւորին յաւիտենից, և ընդունել զանապական պսակն և զանմահական կեանսն. և դու մի ակն ունիր ինձ յայսմ յուսոյ յայդ խոնարհել 'ի յանցաւոր պատիւս, որ այսօր են և վաղիւ կորնչին՝ պատիւն և որք զպատիւն տան. Նա և զամենայն տանջանս քո արհամարհեմ՝ զոր ածելոց ես 'ի վերայ իմ, վասն սիրոյն Քրիստոսի. զի Նա տայ ինձ ոյժ և զօրութիւն, և յամօթ առնէ զայնոսիկ որք ոչ հաւատան 'ի Նա: Յայնժամ բարկացեալ իշխանն հրամայեաց. պըրկել զնա և հարկանել արջառաջիլօք սաստիկ յոյժ, մինչև արիւնն ոռոգանէր զերկիրն ամենայն, և սուրբըն գոհանայր զՏէառնէ և խնդրէր ժուժկալութիւն համբերել տանջանացն. և սպասաւորք բռնաւորին ստիպէին զսուրբն հաւանել կամաց դատաւորին: Իսկ սուրբն Աստուծոյ ոչ առնոյր յանձն թողուլ զԱստուած և պաշտել զկուռս, և ասէր. Ունիմ ես օգնական զԱստուած՝ որ կարող է զտանջանս զայս թեթեւացուցանել, և զիշխանն ձեօք հանդերձ յամօթ առնել, որ ստիպէք զծառայն Աստուծոյ հեռանալ յԱստուծոյ և դառնալ 'ի պաշտօն դիցն մնոտեաց իբրև զձեզ, և կորստեան ճանապարհին ուղևորս լինել ընդ ձեզ, որ տանի 'ի կորուստն յաւիտենից: Ասէ իշխանն. Եթէ արդարև ո՛չ զգացեր այդպիսի դառն և անողորմ տանջանացդ: Ասէ երանելին Մինաս. Մի ակն ունիր 'ի ձեռն դառն տանջանաց յաղթել իմոց իմաստուն խորհրդոցս, զի ոյժ և զօրութիւն մեծի թագաւորին մերձ է առ իս, և զօրագոյն առ ամենայն տանջանս պահէ զիս:

Յայնժամ հրամայեաց իշխանն զսուրբն կախել ընդ փայտէ և քերել յերկար. և քարոզն աղաղակէր և ասէր. Մի թագաւոր զայլ ոք խոստովանիր հակառակ մերոց թագաւորացն: Ասէ երանելին Մինաս. Մի հայհոյէք զերկնաւոր և զանմահ թագաւորն ընդ մահկանացուի հաւասարել. Նա է թագաւոր մեծ 'ի վերայ ամենայն երկրի, Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս, որ ունի իշխանութիւն սկզբանց և իշխանութեանց: Իշխանն ասէ. Ո՞ր է Աստուած մեծ զոր ասես՝ թէ Նա ետ զիշխանութիւն թագաւորաց, և Նա է որ զամենայն աշխարհս իշխանութեամբ ունի: Ասէ երանելին

Մինաս. Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս, որդին Աստուծոյ կենդանւոյ, որ առաքեցաւ 'ի Հօրէ և 'ի Հոգւոյ, և ետ մեզ աւետիս բարեաց, որում երկրպագութիւն կրկնեսցի երկնաւորաց և երկրաւորաց, և ամենայն ազգ խոստովան լիցի եթէ Տէր է Յիսուս Քրիստոս 'ի փառս Աստուծոյ Հօր և սուրբ Հոգւոյն: Իսկ իշխանն ասէ. Զգիտեմ զինչ խօսիս վասն աներևութից, և երևելեացս անհաստատելի, բայց զի հրամանք թագաւորացն անողորմ բարկութեամբ գքեզ 'ի կենացս բառնայ: Ասէ երանելին. Զայդ Դաւիթ յառաջագոյն եւս մարգարէանայ ասելով. Տէր թագաւորեաց, բարկացան ժողովուրդք, որ նստի 'ի քերովբէս, սասանեցաւ երկիր: Եւ այսորքիկ վասն անօրէնութեանն են ասացեալքդ՝ զոր ոչ կարես իմանալ, խաւարեալդ միտք: Զի ճառք սրբոյ աւետարանին՝ կորուսելոցդ յիմարութիւն է, իսկ մեզ փրկելոցս՝ նորոգութիւն կենաց 'ի կեանս. Քանզի ոչ մեկնեսցէ զմեզ 'ի սիրոյն Քրիստոսի, ըստ Պաւղոսի, նեղութիւնք, թէ անձկութիւնք, թէ հալածանք թէ սով, թէ սուր, և որ այլ ինչ վտանգք և պէսպէս տանջանք՝ ոչ յաղթեսցեն ծառայից Աստուծոյ:

Յայնժամ իշխանն հրամայեաց աղ ցանել 'ի վերայ վիրաց նորա և մազեղէն քրձիւ շփել: Իսկ սուրբն Աստուծոյ զմիտսն առ Աստուած ունելով և ցանկութեամբ բարեպաշտութեանն անպարտելի լեալ օրհնէր զԱստուած: Եւ ամենայն տեսողքն հանդերձ իշխանաւն հիացեալ զարմացեալ կային ընդ ժուժկալութիւն սրբոյ վկային: Ասէ իշխանն. Զիարդ այդպէս յամառեալ և պնդեալ կաս 'ի տանջանս անզգայաբար: Ասէ երանելին Մինաս. Թագաւորն իմ և Աստուած՝ նա տայ ինձ ոյժ և զօրութիւն յաղթել քոյ ամենաչար հնարիցդ, զի արժանի եղէց անսուտ խոստմանցն՝ զոր ակն ոչ ետես և ունկն ոչ լուաւ, զոր պատրաստեաց Աստուած սիրելեաց իւրոց: Եւս առաւել բարկացեալ իշխանն հրամայեաց հրով այրել ըզծառայն Աստուծոյ: Եւ այնպէս այրեցին և խորովեցին կայծականբք զմարմին սրբոյն. իսկ սուրբն ոչինչ տայր պատասխանի, այլ իմանալեօքն աղաչէր զԱստուած զօրացուցանել զնա 'ի չարաչար և 'ի դառն տանջանսն:

Digitized by Google

Իշխանն ասէ. Ո՛վ Թշուառական և վայրենաբարոյ, զի՞նչ ունիս բնութիւն արտաքոյ մարդկային բնութեանս։ Ասէ երանելին Մինաս. Աստուած է որ զօրացուցանէ զիս և տայ զօրութիւն մարգարէին ասացեալ. Թէ անցանիցես ընդ հուր՝ մի այրեսցիս, և բոց նորա զքեզ մի կիզցէ. և դարձեալ Տէրն մեր ասէ. Մի՛ երկնչիք յայնցանէ որ սպանանեն զմարմինն, և զոգի ոչ կարեն սպանանել. այլ երկերուք յայնմանէ որ կարող է յետ սպանանելոյն արկանել 'ի հուրն յաւիտենից՝ զոր պատրաստեալ է սատանայի և կամակարաց նորա։ Եւ զարմացեալ իշխանն ոչ կարէր տալ պատասխանի իմաստուն և զօրաւոր բանիցն, և կամ զարհուրեցուցանել տանջանօքն զոր ած 'ի վերայ սրբոյն, և ասէ. Կամի՞ս զի Թողից զքեզ աւուրս ինչ, որպէս զի խորհելով զվարս կենցաղոյս եկեսցես 'ի լաւութիւն, և փոխեսցիս յայդպիսի կամացդ, և արասցես զհրամանս Թագաւորացն։ Ասէ երանելին. Խորհեցայ բազում անգամ և ծանեայ զճշմարտութիւնն, պաշտել զԱստուած կենդանի և գնալ 'ի ճանապարհս նորա, և ոչ պաշտօն մատուցանել դիւաց, և կամ հաւանել հրամանաց Թագաւորաց՝ որք և մերժեն յԱստուծոյ կենդանւոյ։ Եւ սրտմտեալ իշխանն հրամայեաց բրօք հարկանել սաստիկ և արկանել տատասկ երկաթի և շրջշրջել 'ի վերայ նորա. և այնպէս արիւնն ոռոգանէր զերկիրն։ Իսկ սուրբն ոչինչ տայր պատասխանի, այլ գոհանայր և օրհնէր զԱստուած։

Եղիոդորոս ոմն դեսպանապետ ասէ ցիշխանն Պիւռոս. Ո՞չ գիտես եթէ հպարտ է ազգ քրիստոնէից և քաղցր է նոցա մահ որ վասն աստուծոյն իւրեանց քան զկեանս. տուր սմա այսուհետև վճիռ ըստ փոխելութեան դորա, և սպան զդա որպէս զմահապարտ՝ զի արհամարհեաց զաստուածսն և զԹագաւորն։ Իսկ իշխանն ողոքական բանիւք հրապուրէր զսուրբն Աստուծոյ և խոստանայր նմա պարգևս և պատիւս։ Իսկ երանելին Մինաս ասէ. Պարգևք քո քեզ լիցի և հօրն քո սատանայի՝ որ հրապուրէն քև զիս, որ շարժեաց զԹագաւորն և զքեզ 'ի վերայ ծառայից Աստուծոյ. այլ ես փութամ 'ի պատիւն անանց Թագաւորին յաւիտենից Քրիստոսի, զոր խոստացաւ սրբոց իւրոց.

քանզի այս պատիւս անցաւոր է, իսկ այն յաւիտենական, զի անանց լուսոյն և կենացն յաւիտենից ժառանգորդս զմեզ կացուցանէ ընդ ամենայն սուրբս։ Իսկ իբրև ետես իշխանն զանշարժ հաւատսն որ 'ի Քրիստոս և զանփոփոխ միտսն, հրամայեաց զերանելին սրով սպանանել։ Իսկ սուրբն զուարթ երեսօք և հաստատուն մտօք ցանկայր ելանել 'ի մարմնոյս և մըտանել առ Աստուած՝ առ որ անձկացեալն էր. և ամբարձեալ զաչս իւր յերկինս և տարածեալ զձեռսն իւր՝ ասէ. Գոհանամ զքէն, Տէր, որ արժանի արարեր զիս մեռանել վասն անուանդ քո սրբոյ, և ոչ թողեր զիս զծառայ քո՝ 'ի զօրութենէ քումմէ, և ոչ հեռացաւ յինէն պարգևք շնորհաց քոց. այլ ետուր ժուժկալութիւն պնդութեան 'ի պէսպէս տանջանս՝ զոր ածին 'ի վերայ իմ, և հաստատուն և անշարժ պահեցեր զմիտս իմ և զխորհուրդս 'ի սէր աստուածութեանդ քո. և արդ, Տէր, մի թողուր 'ի զօրութենէ քումմէ և 'ի շնորհաց, զի կատարեցից զընթացս իմ քաջութեամբ և ճշմարիտ խոստովանութեամբ, և արժանի եղէց ընդ վկայս քո ժառանգել զանպատում զկեանսդ, և փառաւորել զՀայր և զՈրդի և զսուրբ Հոգիդ, այժմ և յաւիտեանս։ Եւ խոնարհեցուցեալ ծունր՝ վաղվաղակի հատին զգլուխ երանելւոյն Մինասայ, ըստ հրամանի բռնաւորին։ Եւ այսպէս կատարեցաւ սուրբն Մինաս եգիպտացի, յամսեանն Նոյեմբերի մետասան, 'ի փառս և 'ի գովութիւն Աստուծոյ։ Եւ հրամայեաց անօրէն իշխանն այրել զմարմին սըրբոյն. և զմնացեալ նշխարսն 'ի հրոյն՝ ժողովեալ հաւատացելոցն 'ի ծածուկ տեղւոջ պատսպարեցին, անմոռաց յիշատակաւ մինչև դադարեաց հալածումնն և շինեցաւ վկայարան յանուն սրբոյ վկային. յորում տեղւոջ բժշկութիւնք լինին բարեխօսութեամբ սըրբոյն, 'ի փառս ամենասուրբ Երրորդութեանն, Հօր և Որդւոյ և սուրբ Հոգւոյն. այժմ և միշտ և յաւիտեանս։

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Մինասայ, Երմոգինեայ և Գրաքոսի։

Ի ժամանակս ամպարիշտ արքային Մաքսիմիանոսի՝ եղև խռովութիւն 'ի մէջ քաղաքին Աղեքսանդրացւոց առ իշխանն. վասն որոյ առաքեաց թագաւորն այր մի իմաստուն և հանճարեղ, Աթենացւոց ուսմամբըն ճոխացեալ, որոյ անուն էր Մինաս, առ 'ի խաղաղացուցանել զխռովութիւն Աղեքսանդրացւոց որ առ միմեանս, և գալ սիրով 'ի միաբանութիւն։ Եւ տեսեալ զվարս քրիստոնէիցն որ անդ՝ հաճեցաւ ընդ այն և եղև քրիստոնեայ։ Եւ էր փոյթ 'ի բարեպաշտութիւն, բաշխէր զինչս իւր կարօտելոց, և աղօթիւք ողջացուցանէր զամենայն հիւանդս։ Զայս լուեալ թագաւորն՝ բարկացաւ յոյժ, և առաքեաց զեպարքոսն զԵրմոգինէս անուն, և սա ևս աթենացի գոլով, զի դարձուսցէն զՄինաս 'ի քրիստոնէական հաւատոյն։ Որ եկեալ յԱղեքսանդրիա և նստաւ յատենի հրապարակաւ. և կոչեաց զՄինաս առաջի իւր, և խօսեցան ընդ միմեանս յառաւօտէ մինչև ցեօթներրորդ ժամն. և աստուածեղէն իմաստութեամբն յաղթեաց սուրբն Մինաս եպարքոսին։ Եւ նա բարկացեալ ետ կտրել զլեզուն և զթաթ ոտիցն Մինասայ, և զաչս հանել. և այնպէս արարեալ արկին 'ի բանտն։ Եւ յերրորդ պահու գիշերոյն երևեցաւ Տէրն 'ի բանտին և ողջացոյց զՄինաս։ Իսկ եպարքոսն Երմոգինէ զզջացաւ ընդ չարչարանս Մինասայ, քանզի ուսումնակից և սիրելի էր նմա 'ի վաղուց հետէ, վասն որոյ զամենայն գիշերն

Digitized by Google

արթուն եղեալ, լայր անմխիթար զՄինաս։ Եւ ընդառաւօտն առաքեաց 'ի բանտն բերել զմարմին սըրբոյն Մինասայ, զի լացցէ 'ի վերայ նորա և օրհնօք թաղեսցէ։ Եւ գնացեալ զինուորացն՝ տեսին զնա ողջացեալ ամենայն անդամօքն, զի ոտիւքն գնայր և աչօքն տեսանէր և լեզուաւն խօսէր արագ, և առաւել քան զոր յառաջն էր։ Եւ առեալ բերին առաջի եպարքոսին ողջացեալ անդամօք. զոր տեսեալ՝ և հաւատաց 'ի Քրիստոս Երմոգինէս, և առաջի ամենայն ժողովրդեանն խոստովան եղև զանուն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։ Յայնժամ հրամայեաց Մինաս դպրին իւրոյ Գրաքոսի կոչել զքահանայս և զեպիսկոպոսունսն. որք եկեալ հեղին ջուր մկրտութեան 'ի վերայ գլխոյն Երմոգինեայ, և ասէին. Փառաւոր եպարքոսն Երմոգինէս մկրտի շնորհօքն Քրիստոսի, վերստին ծննդեամբն 'ի թողութիւն մեղաց և 'ի յարութիւն կենացն յաւիտենից, և ընկալցի զպսակն յաղթութեան նահատակաց յանուն Հօր և Որդւոյ և սուրբ Հոգւոյն։ Եւ յետ աւուրց ինչ պատրիարգն Աղեքսանդրոս ձեռնադրեաց զԵրմոգինէս եպիսկոպոս. և ուրախացեալ ամենայն հաւատացեալքն՝ խորտակեցին զամենայն բագինս կռոցն յամենայն սահմանս քաղաքին։ Այլ և ինքն եպիսկոպոսն Երմոգինէս շըրջէր յամենայն տեղիս, զկուռսն կործանէր և զՔրիստոսի աստուածութիւն քարոզէր. զոր լուեալ արքայն Մաքսիմիանոս և ելեալ ինքն գնաց յԱղեքսանդրիա, և տասն հազար հեծելազօրք ընդ նմա։ Եւ կացուցեալ յատենի զսուրբն Մինաս և զԵրմոգինէս՝ և հարցանէր զնոսա բարկութեամբ. յայնժամ սուրբ եպիսկոպոսն Երմոգինէս պատասխանեալ արքային զեղեալ սքանչելիսն առ սուրբն Մինաս։ Եւ մինչդեռ պատմէին զբանն Աստուծոյ՝ հրեշտակ Տեառն երևեալ նոցա և զարհուրեցոյց զնոսա. և հրամայեաց արքայն, և զորբոյն Երմոգինեսի պատառեցին զորովայն, հատին և զձեռնն և զոտսն և ընկեցին 'ի գետըն, և զմնացեալ մարմինն այրեցին հրով։ Եւ զսուրբն Մինաս կախեցին 'ի խաւարային բանտի զմի ոտանէ, և վէմ մի մեծ կապեցին զմիոյ ձեռանէն։ Եւ 'ի գիշերին յայնմիկ հրեշտակ Տեառն ժողովեալ զամենայն

մանրեալ և զայրեցեալ անդամս Երմոգինեայ, և հանեալ 'ի գետոյն՝ կենդանացոյց զնա հրամանաւն Աստուծոյ։ Եւ զսուրբն Մինաս իջուցեալ 'ի կախաղանէն և հանեալ 'ի բանտէն հրեշտակն Աստուծոյ, և տարաւ առ Երմոգինէս։ Եւ 'ի վաղիւն կացեալ առաջի արքային և յանդիմանեցին զանաստուած մոլորութիւն նորա։ Եւ ասէ Գրաքոս երագագիր դպիրն Մինասայ ցԹագաւորն. Ընդէ՞ր այնքան տկարանաս, ով արքայ. քանզի եկիր գոչմամբ որպէս զառիւծ, և եղեր նկուն իբրև զաղուէս. եկիր շառաչմամբ որպէս զարծիւ, և դարձար անզօր իբրև չղջիկան։ Եւ ստամբեալ Թագաւորն ընդ համարձակութիւնն Գրաքոսի՝ յարեաւ յաթոռոյն և իւրովի ձեռամբն սպան զնա։ Նոյնպէս հրամայեաց զսուրբն Մինաս և զԵրմոգինէս սպանանել։ Եւ այնպէս կատարեցան 'ի Քրիստոս, 'ի դեկտեմբերի ամսոյ 'ի տասն։ Եւ սուրբն Մինաս խնդրեաց յԱստուծոյ՝ զի մարմինք նոցա երթիցեն 'ի Բիւզանդիա։ Եւ եղև զի յետ կատարմանն նոցա հրամայեաց Թագաւորն դնել զնոսա յերկաթի տապանին և ընկենուլ 'ի ծով։ Եւ հրեշտակ Տեառն առաջնորդեաց տապանին, և տարեալ եհան 'ի Բիւզանդիա, 'ի դուռն քաղաքին որ ընդդէմ Քաղկեդոնի է։ Եւ 'ի մէջ գիշերին երևեալ հրեշտակ Աստուծոյ եպիսկոպոսին Մետրոփանոսի և ասաց նմա վասն սրբոցն. և նա յարուցեալ գնաց 'ի ծովեզերն, հանդերձ խնկօք և մոմեղինօք, ամենայն ուխտիւն, և տեսեալ զտապանն սրբոցն, և սիւն լուսեղէն ամպոյ 'ի վերայ տապանին. և էած 'ի քաղաքն և պահեաց 'ի Թագըստեան, մինչև 'ի հրեշտակէ Աստուծոյ խօցեալ եղև Մաքսիմիանոս բռնաւորն և սատակեցաւ չարաչար։ Եւ ապա եդին զնշխարս սրբոցն յեզր ծովուն՝ յորում ել տապանն. և շինեցին 'ի վերայ վկայարան, 'ի պահպանութիւն քաղաքին, 'ի փառս Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ։

Digitized by Google

Սքանչելիք սրբոյն Մինասայ.

Արդ լուարուք զսքանչելիսն՝ զոր արար Աստուած 'ի ձեռն վկային իւրոյ սրբոյն Մինասայ։ Այր ոմն յոյժ մեծատուն՝ եկեալ 'ի քաղաքն Աղեքսանդրիա 'ի պէտս վաճառականութեան. և լուաւ զսքանչելիսն զոր առնէր սուրբն Մինաս, և կամեցաւ երթալ 'ի տաճարն սուրբ վկային ընծայիւք։ Եւ յարուցեալ եառ ընդ իւր զքսակն ոսկւոյն, և մտեալ 'ի նաւ՝ անց յայն կոյս ծովուն։ Եւ հասեալ 'ի պանդոկ մի և խնդրեաց օթևանս, վասն զի ընդ երեկս էր։ Ասէ պանդոկապանն. Մուտ, եղբայր. և տարեալ 'ի տուն՝ եդ առաջի նորա սեղան և կերակրեաց զվաճառականն։ Եւ իբրև ննջեաց՝ ետես պանդոկապանն զքսակն լի դանձով. և եմուտ 'ի նա սատանայ և յարուցեալ սպան զայրն և առ զքսակն ամենայն դանձիւն։ Եւ ասէ ընդ միտս իւր. Զինչ արարից զմարմինն սորա. արդ կտրատեցից զսա անդամ անդամ և եդից 'ի կողով մի և արկից 'ի լիճն։ Եւ մինչդեռ արար այնպէս, և կախեալ զկողովն՝ որպէս զի ընկեսցէ 'ի լիճն, զայս կամեցաւ կատարել, ծագեաց արեգակն և երկեաւ ընկենուլ 'ի լիճն։ Եւ առեալ զգլուխն զի մանրեսցէ և արկցէ 'ի կողովն. և ահա սուրբ վկայն Մինաս եհաս ձիընթաց բազում հեծելօք, որպէս թէ 'ի թագաւորէ առաքեալ։ Եւ տեսեալ պանդոկապանն՝ երկեաւ և ոչ գիտէր թէ զինչ առնէր. և փութանակի շտապով կախեաց զգլուխն 'ի մէջ պանդոկին։ Եւ հասեալ սուրբն Մինաս, կալաւ զպանդոկապանն և ասէ. Ասա ինձ, ուր է այրն որ օթեցաւ առ քեզ 'ի գիշերիս։ Եւ նա 'ի դողման լեալ՝ ասէ. Ոչ ոք օթեցաւ առ իս։ Ասէ սուրբն. Թէ դու ոչ խոստովանիս վասն առն, ես գտից զնա։ Եւ տարեալ զձեռն՝ առ զսակառին, և եգիտ 'ի նմա զմարմին մարդոյն կտրատեալ և առ զգլուխն։ Յայնժամ մեծաւ տագնապաւ աղաչէր պանդոկապանն զսուրբն Մինաս և զզօրականս, ոչ գիտելով թէ ով ոք իցէ. քանզի այսպէս կարծէր թէ 'ի թագաւորէն առաքեցան։ Եւ ասէր թէ խոստովանիմ առաջի Աստու-

ծոյ և առաջի ձեր զանօրէնութեան գործս իմ, քանզի յորժամ տեսի զգանձն սորա՝ լցաւ սիրտ եղկելւոյս յիմարութեամբ. և սպասեցի սմա մինչև ննջեաց, և յարուցեալ սպանի զսա, զի ժառանգեցից զգանձն։ Արդ ահաւասիկ քսակ սորա լի գանձիւն իւրով, տաց քեզ և հարիւր դահեկան յիմոց գանձուց, միայն ազատեա զիս 'ի սպանմանէս։ Ասէ սուրբն. Զղջացիր, և և ես թողում քեզ։ Եւ նա ասէ. Որպէս հրամայես տէր իմ՝ առնեմ. և թէ փրկիմ յայսմ որոգայթէս՝ զի մի սպանցէ զիս թագաւորն, երթամ 'ի սուրբն Մինաս և ապաշխարեմ։ Իսկ իբրև ետես սուրբն Մինաս զզղջումն առն այնորիկ, ասէ ցնա. Դիր 'ի միջի առաջի իմ զսակառիդ, զի յայտնի լիցին փառքն Աստուծոյ 'ի սուրբսն իւր։ Յայնժամ եդեալ զկողովն լի անդամօքն սպանեալ մարդոյն առաջի սրբոյն. և սուրբն Մինաս ծունր կրկնեալ աղօթեալ առ Աստուած, զի յարիցէ սպանեալն։ Եւ դարձեալ յաղօթիցն՝ ասէ ցկտրատեալ մարմինն. Քեզ ասեմ յանուն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, արի և կաց կենդանի հաստատութեամբ ամենայն անդամօքդ քոյ։ Եւ նոյնժամայն յարեաւ այրն ողջանդամ կենդանի, որպէս և էրն յառաջագոյն, և անկեալ երկիր պագանէր սըրբոյն Մինասայ և գոհանայր զԱստուծոյ։ Իսկ սուրբն Մինաս օրհնեաց զնոսա, և եգև 'ի նոցանէ աներևոյթ զօրօքն իւրովք։ Եւ առեալ պանդոկապանն զդահեկանն և վաճառականն զքսակն իւր և յարուցեալ գընացին 'ի վանս սրբոյն Մինասայ, և ետուն զնուէրսն զոր խոստացեալ էին։ Եւ ապա խոստովանեցաւ պանդոկապանն առաջի ամենայն ժողովրդեանն՝ զոր ինչ գործեաց առ վաճառականն, և թէ որպէս սուրբն յարոյց զնա աղօթիւքն։ Եւ ամենեքեան որք լսէին՝ փառս ետուն Աստուծոյ. հիանայր և վաճառականն եթէ որպէս սուրբն յարոյց աղօթիւք զնա. և դարձեալ զարմանայր թէ սպանաւ և յարեաւ. և տայր փառս Աստուծոյ մեծաւ գոհութեամբ։ Եւ կեցեալ անդ պանդոկապանն մեծաւ ճգնութեամբ և առաքինի վարիւք ամս հինգ՝ և փոխեցաւ առ Քրիստոս ընդունելի աղօթիւք։ Իսկ վաճառականն դարձաւ ուրախութեամբ և պատմեաց յամենայն Աղեքսանդրիա

զփառսն Աստուծոյ և զսքանչելագործութիւնս սրբոյն Մինասայ. վասն որոյ բազումք 'ի հեթանոսաց հաւատացին 'ի Քրիստոս և 'ի սուրբ վկայն նորա Մինաս:

Պատմեցից միւս այլ ևս սքանչելիս լեալ 'ի սրբոյն Մինասայ.

Այր ոմն անուն Աւագիոս խորհեցաւ ընդ միտս իւր և ասէ. վասն զի Աստուած լցոյց զիս բարութեամբ պարգևօք իւրովք և ունիմ ինչս բազումս, արդ արարից երկու սկիհս արծաթի, զմինն տաց 'ի տաճարն սրբոյն Մինասայ, և զմիւսն կալայց ինձ 'ի սպաս: Եւ ասաց արծաթագործին առնել զերկուսն միաչափ, և ետ գրել 'ի մինն զիւր անունն և 'ի միւսն սրբոյն Մինասայ: Եւ սրբոյն Մինասայ գեղեցիկ հանդիպեցաւ քան զմիւսն. և տեսեալ զայն Աւագիոս՝ ցանկացաւ անօթոյ սրբոյն. և ասէ ընդ միտս իւր. Երթայց 'ի սուրբն Մինաս և տաց նմա զսկիհն իմ և զսրբոյն կալայց առ իս. և յետ մահուան իմոյ զայն ևս տաց 'ի տաճարն սրբոյն: Եւ մտեալ 'ի նաւն գնաց. և իբրև եղև ժամ ճաշոյն՝ եկն ծառայ նորա և եդ սեղան, եդ և զսկիհ սրբոյն՝ առն իւրում. և յետ ճաշոյն էառ ծառայն զսկիհն և գնաց լուանալ 'ի ծովն, և հարեալ ալեացն զսկիհն 'ի ձեռաց ծառային: Եւ երկուցեալ ծառային եթէ արկցէ զնա տէրն իւր 'ի տանջանս, ձգեաց և զինքն 'ի ծովն զհետ սկւոյն: Իբրև գիտաց այրն զիրսն որ եղեն՝ տրտմեցաւ յոյժ և ասէ. Վա՜յ է ինձ, զի մեղայ առաջի Տեառն Աստուծոյ, և նախանձեցայ ընդ սկիհն սրբոյն, վասն որոյ և կորուսի զծառայն իմ, և եղէ ամօթալի յԱստուծոյ և 'ի մարդկանէ. զի լաւ էր ինձ ընդ միոյն երիս տալ, և ոչ անկանել յայսպիսի ամօթ և 'ի նախատինս, և կորուսանել զծառայն իմ ազնիւ, և մանաւանդ այնպիսի մահուամբ: Արդ միայն եթէ գտից զմարմինն և թաղեցից, տաց զերկրորդ սկիհն 'ի տաճար սրբոյն Մինասայ, և զկորուսեալ սկուտեղի զգինն: Եւ մինչ նա այսպիսի բանիւք և թախանձանօք կշտամբէր զանձն իւր և լայր, եհաս նաւն 'ի հանգիստն. և նա հայե-

ցեալ յեզր ծովուն նկատէր և զննէր յայսկոյս և յայնկոյս, վստահացեալ թէ ալիքն ձգեալ իցէ և հանեալ 'ի ցամաք զմարմինն նորա։ Ասեն ցնա նաւավարքն. Զի՞նչ է այդ անմտութիւն քո, զի երկու աւուրք անցեալ է՝ յորմէհետէ անկաւ ծառայն քո 'ի ծովն, և ամստ որոնես։ Ասէ ցնոսա Աղապիոս. Թողութիւն արարէք ինձ, եղբարք, և մի՛ մեղադրէք. յուսամ 'ի Քրիստոս և 'ի սուրբ վկայն նորա Մինաս, որ կտրատեալ մարդոյն կեանս ետ, գոնէ և զմարմին ծառային իմոյ ցուցցէ ինձ զի թաղեցից։ Եւ զայս նորա ասացեալ, ահա ծառայն նորա գայր, ունելով զսկիհն 'ի ձեռին, և քննեալ որոնէր զնաւուն վասն տեառն իւրոյ. և տեսեալ նաւավարացն զծառայն՝ ձգեցին զլարն, և նորա քարշեալ ելին 'ի ցամաքն։ Եւ գիրկս արկեալ համբուրէր տէր ծառային և ասէր. Ահա ծառայն իմ, արդարև մեռեալ և յարուցեալ. ուրախ եղէց և ցնծացայց հոգւով, զի ողորմեցաւ ինձ Աստուած բարեխօսութեամբ սրբոյն Մինասայ։ Ո՞ւմ ոչ պատմեցից զայս ամենայն, սուրբդ Աստուծոյ, զսքանչելիսն և ըզնշանս զոր ցուցեր առ իս։ Եւ արդ, որդեակ իմ, պատմեա ինձ, թէ զիարդ անկար 'ի ծովն իբրև հաներ 'ի ջուրն, և ո՞րպէս ապրեցար։ Ասէ պատանին. Տէր իմ, իբրև ելի լուանալ զսկիհն 'ի ծովն, հար ալիքն և ձգեաց զայն 'ի ծովն 'ի ձեռաց իմոց. և երկուցեալ 'ի քէն՝ ընկեցի զիս 'ի ծովն. իբրև հասի 'ի ջուրն՝ տեսի այր մի լուսաւոր և այլ ևս երկու արք ընդ նմա պայծառ տեսլեամբ, և ասէր ցնոսա այրն լուսաւոր, թէ՝ Կալարուք զդա և մի՛ թողուցուք՝ մինչև հանիցէք զդա 'ի ցամաք. և 'ի ժամէն յայնմանէ ոչ բաժանեցան յինէն, մինչև հասի 'ի ցամաք։ Եւ որք լուան՝ փառս ետուն Աստուծոյ և արագահաս վկային իւրոյ սրբոյն Մինասայ։ Եւ գնացեալ 'ի տաճարն սրբոյ վկային՝ ետ անդ զերկու սկիհսն, և զծառայն 'ի սպասաւորութիւն եկեղեցւոյն, և ինքն դարձաւ 'ի տունն իւր՝ փառաւորելով զՔրիստոս Աստուած, որ է օրհնեալ յաւիտեանս. ամէն։

Digitized by Google

Դարձեալ միւս այլ սքանչելիս պատմեմ ձեզ, սիրելիք, եղեալ 'ի սրբոյն Մինասայ.

Հրեայ ոմն էր յԱղեքսանդրիա վաճառական, և բնակէր մերձ առ ումեմն քրիստոնէի, և էին միմեանց սիրելի և բարեկամք. և եղև Հրէին գնալ 'ի վաճառականութիւն. և տարեալ զքսակն իւր գանձիւն, կնքեալ մատանեաւն իւրով եդ 'ի պահեստի 'ի քրիստոնէայն։ Եւ իբրև դարձաւ 'ի ճանապարհէն՝ առաքեաց քրիստոնէին ածել պաշար. և առեալ քրիստոնէին զպաշարն՝ ծիծաղեցաւ ընդ միտս իւր և ասաց. Ես զպաշարս առի, և թէ խնդրեսցէ զիւրն՝ ասացէ և ոչինչ։ Եւ ասէ ցկինն. Ո՛վ կին, եթէ հնար է արտացուք զքսակն Հրէին, և երդումն տաց, մեզ զինչ վնաս է, զի Հրեայ է։ Եւ այսպէս ուրացաւ սուտ քրիստոնեայն զքսակ Հրէին, և ընդ միմեանս մարտընչէին, մինչև գիտացեալ ամենայն քաղաքն։ Ապա ասէ Հրեայն. Ե՛կ, եղբայր, երդուիր ինձ 'ի սուրբն Մինասայ, զի լուեալ է իմ զփառս նորա, եթէ ոչ ինչ ետու ցքեզ, և դու գնա խաղաղութեամբ. և յարուցեալ գնացին 'ի տաճար սրբոյն Մինասայ։ Եւ ասէ Հրեայն ցքրիստոնեայն. Երկի՛ր և վախեցի՛ր դու յԱստուծոյ, ընկեր, և ողորմեա անձին քում. որչափ և կամիս՝ 'ի գանձէն առ քեզ, և զմնացորդն տուր ինձ, և մի երդնուցուս սուտ։ Իսկ եղկելի և սուտ քրիստոնեայն ոչ կամեցաւ լսել նմա։ Եւ կրկնեալ Հրեայն ծունր յարտաքին սրահ եկեղեցւոյն, և արտասուօք աղօթեաց առ Աստուած և ասաց. Աստուած Աբրահամու, Սահակայ և Յակոբայ, որ արժանի արարեր զիս մտանել 'ի տաճար սուրբ վկային Մինասայ. դու լեր միջնորդ ինձ և քրիստոնէիս 'ի ժամուս յայսմիկ։ Եւ դարձեալ աղաղակեաց 'ի ձայն բարձր և ասաց. Սուրբդ Մինաս, թէպէտ և չեմ արժանի կոչել զանուն քո, ցոյց ինձ այսօր զսքանչելիս քո։ Եւ մտեալ քրիստոնէին ոչ ունելով զերկիւղն Աստուծոյ 'ի միտ՝ երդուաւ. և Հրեայն նայէր թէ լինիցի ինչ նշան վասն երդմանն. սակայն երկայնամտեաց նմա սուրբն Աստու-

ծոյ։ Եւ իբրեւ կատարեցաւ երդումն՝ դարձան անդրէն երկոքին եւ գնացին 'ի ճանապարհս իւրեանց։ Իբրեւ չոգան մղոնք երեք՝ յանկարծակի 'ի վեր վաղեաց ձին քրիստոնէին եւ ընկեց զնա 'ի գետինն, եւ անկաւ 'ի նմանէ մատանին եւ բանալին յորում էր քսակ Հրէին։ Իբրեւ որոնեաց քրիստոնեայն զմատանին եւ ոչ եգիտ՝ խնդաց յոյժ, զի անկեալ 'ի ձիոյն եւ յարեաւ ողջանդամ, համարելով թէ այն եղեւ հատուցումն երդմանն իւրոյ։ Եւ երթային երկոքեանն 'ի միասին. եւ հասեալ 'ի ջուր ինչ նստան զի ճաշ կերիցեն. եւ Հրեայն զղջացաւ ընդ միտս իւր եւ ասէ. Ընդէ՞ր հաւատացի օրինացն Քրիստոսի եւ կրօնից քրիստոնէիցն. զի զսքանչելիս զոր լուեալ էի, եւ ոչ մի ինչ տեսեալ 'ի նոցանէ. զի թէ չէր երդմնեցուցեալ իմ զսա, յետ աւուրց ինչ տուեալ էր ինձ ինչ արդեօք յիմոցն։ Եւ արտասուելով ասէր. Ի զուր կորուսի զամենայն, ինչ արարից ոչ գիտեմ։ Եւ գոհացեալ զԱստուծոյ ասէր. Ընկենում, Տէր, զհոգի իմ 'ի քեզ եւ 'ի սուրբ վկայն քո Մինաս։ Եւ մինչդեռ նստէին նոքա երկոքեանն եւ հաց ուտէին, ահա գայր ծառայն քրիստոնէին եւ ունէր 'ի ձեռինն զանձով զքսակ Հրէին. զոր տեսեալ սքանչացան երկոքեանն. եւ քրիստոնեայն յոյժ զարհուրեցաւ եւ ասէ ցծառայն. Ուստի՞ գաս եւ կամ զի՞նչ է այդ զոր ունիսդ։ Պատասխանի ետ ծառայն եւ ասէ. Եկի վասն որոյ առաքեցեր, տէր իմ, կատարել զհրամանս քո։ Եւ նա ասաց. Զի՞ առաքեցի, եւ դու զո՞ր հրաման եկիր կատարել։ Եւ նա ասէ. Տէր իմ, այսօր եկն առ տիկինն իմ ձիաւոր մի յոյժ բարձր եւ ահաւոր, եւ ունէր զմատանին քո եւ զբանալին յորում եդեալ էր քո զգանձն։ Եւ ասէ ցտիկինն. Ճանաչե՞ս զայս, այր քո առաքեաց զիս եւ աղաչեաց զքեզ ասելով, տուր զքսակ Հրէին 'ի ձեռն ծառային իմոյ, զի տանջիմ չարաչար 'ի սուրբ վկայէն. վասն որոյ տիկինն իմ փութացոյց զիս, եւ ես ընթացայ եւ բերի զքսակս, ահաւասիկ մատանին քո եւ բանալի գանձուցդ։ Եւ յարուցեալ Հրեայն առ յինքն զքսակն իւր նովին կնքովն, եւ ուրախութեամբ աղաղակէր ասելով. Մեծ է Աստուածն քրիստոնէից եւ սուրբ վկայն իւր Մինաս։ Եւ նոյնժամայն յարուցեալ դարձաւ 'ի վանք սրբոյն

Մինասայ, և զմի մասն գանձուցն ետ եկեղեցւոյն սըրբոյն Մինասայ, և ասաց. Դու գիտես, սուրբդ Աստուծոյ, զի առաջի քո ասացի ցնա, թէ որչափ և կամիս առ քեզ և զայլ տուր ցիս, և նա ոչ կամեցաւ. արդ տաց զայն քում սրբութեանդ։ Եւ հրաժարեալ 'ի պաշտմանէ հրէութեան՝ մկրտեցաւ ինքն, և ամենայն տուն իւր հաւատացին 'ի Քրիստոս. և քրիստոնեայն գնաց մեծաւ ամօթով և տրտմութեամբ 'ի տուն իւր։ Եւ յայնմ օրէ ոչ ոք իշխէր երդնուլ 'ի սուրբն Մինաս և ոչ 'ի տաճար նորա, ոչ սուտ և ոչ իրաւ։ Եւ առեալ քրիստոնէին զկէս ընչիցն իւր և գնաց մատոյց սրբոյն Մինասայ. և կեցեալ անդ ապաշխարեաց զկեանս իւր, և ոչ մեկնեցաւ 'ի տաճարէն, մինչև յայտնեցաւ նմա ընդունելի ապաշխարութիւն նորա. 'ի փառս Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ։

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Մովկիմայ քահանայի։

Յամի չորրորդի անթիւպատութեանն Լաւոդիկեայ 'ի կողմանս Ովերայ, էր մոլեգնութիւն բազում հեթանոսացն. յամենայն քաղաքս և 'ի գեօղս և յամենայն աշխարհս՝ բազում միաբանութիւն լինէր 'ի կռոցն տօնսն։ Արդ յԱմփիպօլիս մոլեգնեալք պարէին Դիոնիսեայ, զդիւական մոլորութեանն կատարել ըզպաշտօն։ Իսկ Մովկիմոսն ողջախոհութեան վարդապետն երեց լեալ յԱմփիպօլիս՝ սուրբ և կաթողիկէ եկեղեցւոյ, ցուցանել կամեցեալ ամենեցուն զինքն, վասն զի բազում ժամանակք էին զի ուսուցանէր ըզբանն փրկական, պատուիրելով և ասելով. Նայեցարուք և փախերուք 'ի կռոցն մոլեգնութենէ, և դարձարուք առ Տէր Աստուած, որ միածնիւ Որդւովն իւրով ծագեաց զլոյս արդարութեան և լուսաւորեաց զմեզ. զանզգայիցն տօն առ ոտն հարկանելով, և զօրհանապազ զգործն Աստուծոյ 'ի քաղաքին կատարելով։ Արդ հասեալ մոլեգնութեանս այսօրիկ՝ ամենեքեան առհասարակ պարէին, լուծեալք և սակմեալք Դիոնիսեայ պարմամբք։

Իսկ 'ի հինգերորդ ամսեանն՝ Լաւոդիկոս անթիւպատոսն եկն յԱպողոնիա յԱմփիպօլիս, զի և նա պարեսցէ Դիոնիսեայ. և ընդ առաւօտն ասեն նմա վասն զինուորին Քրիստոսի Մովկիմայ, եթէ դարձուցանէ զբազումս 'ի պաշտամանէ Դիոնիսեայ, ընդունայն և խաբող վարդապետութիւնս ուսուցանելով՝ դառ-

նալ 'ի յԱստուած իմ խաչեալ և թաղեալ. և նմա հաւատացեալ թագուէք դարձան 'ի գիտութիւն իմ քարոզելով սոցա. արդ եթէ նմա թողացուցես՝ ամենեքեան հաւատան 'ի նա և ընդունայն արասցեն զմեր զողջակէզսն։ Իսկ Լաւոդիկոս անթիւպատոսն իբրև լուաւ զայս՝ նստաւ 'ի բարձր բեմի յատենի, և հրամայեաց զինուորացն զի կալցեն զՄովկիմոս և ածցեն յատենին։ Արդ եկեալ զօրականին Քրիստոսի՝ զուարթերես կայր առաջի։ Ասէ ցնա անթիւպատոսն. Ընդէ՞ր ոչ զոհես աստուածոցն, և որք զոհենն դարձուցանես ընդունայն խաբէութեամբ։ Մովկիմոս ասէ. Անգիտութեամբ մի հարցաներ, այլ զգիտութիւն 'ի խորհուրդս քո հաստատեա, և ուսիր զճշմարտութիւնն. իսկ, ով անթիւպատոս, իմ կեալս Քրիստոսիւ է, վասն որոյ փութամ զամենեսեան ածել 'ի գիտութիւն ճշմարտութեան. վասն զի ուսեալ 'ի սքանչելի դպրոց խրատեցայ՝ եթէ կուռք հեթանոսաց դևք են և զօրութիւն նոցա է մոլեգնութիւն։ Լաւոդիկոս ասէ. Շատախօսութիւն ուսեալ ես։ Մովկիմոս ասէ. Ոչ շատ խօսիմ, այլ զճշմարիտն ասեմ քեզ, զի դևք են և կուռք անշունչք։ Լաւոդիկոս ասէ. Շահ արասցես քեզ եթէ զոհես, զերծցիս 'ի տանջանացն։ Մովկիմոս ասէ. Ի տանջանացն Աստուծոյ զերծանիմ և 'ի դատաստանացն՝ եթէ ոչ զոհեմ։ Լաւոդիկոս ասէ. Շահեա զանձըն քո և զոհեա։ Մովկիմոս ասէ. Ոչ զոհեմ, վասն զի մահաբեր է ինձ յաւիտենական առաջի Աստուծոյ։ Լաւոդիկոս ասէ. Կախեցէք զդա և քերեցէք յականողեաց մինչև 'ի ծնօտս դորա՝ մինչև մերկասցի ոսկրըն 'ի մարմնոյն, զի խրատեսցին ամենեքեան դովաւ՝ ոչ հայհոյել զաստուածսն, այլ զոհել յօժարակամութեամբ։ Արդ մինչդեռ քերէին զնա դահիճքն՝ քաջ նահատակն Քրիստոսի 'ի ձայն բարձր աղաղակեաց և ասէ. Որ թագաւորդ ես յաւիտեան, Աստուած, որ արդարութեան ճառագայթիւքդ լուսաւորեցեր և զխաւար մարդասպանացն ցրուեցեր, որ անգողանալի գանձուց և անմահութեանց տուօղդ ես, ծանիր զծառայս քո, փութապէս զընթացս որ վասն քո ճշմարտութեանդ կատարեմ. և տուր ինձ անխափան հանդիպել քոյոյ խոստմանութեանդ։

Արդ մինչդեռ նա զայս ասէր՝ դահիճքն քերէին զնա և մինչ յոսկրսն հասուցանէին զմէրսն. և իբրև տկարացան սպասաւորքն և ոչ կարէին չարչարել զնա, աստուածատեացն Լաւոդիկոս հրամայեաց իջուցանել զնա. և իբրև իջուցին՝ եկաց առաջի դատաւորին. իսկ Լաւոդիկոս ասէ. Զոհեա աստուածոցն Դիոնիսեայ, և փրկեա զքեզ 'ի բազում տանջանաց: Իսկ սուրբն Մովկիմոս լուռ ևեթ կայր. և յետ այսորիկ ասէ. Աստուածք որ արուեստիւ մարդկան լեալ են՝ փայտ անձայն և անշարժ կացեալ, ասես եթէ զոհեա. ոչ երբէք կարես հաւանեցուցանել զիս զոհել դոցա՝ որք ոչ են Աստուածք, անամօթ և ամենևիմք հնազանդեալ բանսարկուին. ո՞չ տեսանես զի ամենեքին ոչ այլագունեալ մարմին իմ 'ի տանջանացդ, և ոչ մերձենայ յիս ցաւք չարչարանացդ, վասն զի տկար և անժոյժ են չարչարանքդ քո: Արդ լուեալ զայս Լաւոդիկեայ՝ ասէ. Ոչ եթէ օգնութիւն քո յԱստուծոյ քումմէ, այլ կախարդութեամբ զամենեսեան խաբես. բայց արդ հրամայեմ հրոյ ծախել զքեզ, զի ամենայն ցաւք մարմնոյ քո խմորեսցին և 'ի հող ցըրուեսցին:

Եւ հրամայեաց հնոց լուցանել, ձիթով և որթով և վշով զնա տոչորել, մինչև ելանէր բոցն շուրջ զհնոցաւն իբրև կանգունս վաթսուն: Եւ իբրև ետես զբոցըն Լաւոդիկոս զի սաստիկ էր՝ հրամայեաց ածել զերանելին Մովկիմոս, հարցանէր զնա և ասէր. Զոհե՞ս Դիոնիսեայ եթէ ոչ. իսկ նա լուռ կայր. դարձեալ ասէ Լաւոդիկոս. Ըստ չար խորհրդոյդ զպատրաստեալ տանջանսդ՝ ահա տեսանես. իսկ զմեծին աստուծոյ Դիոնիսեայ զպայծառութիւն քաջապէս ծանիցես և զառ 'ի քեզ զաստուածառաք օգնականութիւն նորա՝ որ 'ի նմանէ լնուցին, և 'ի փառս հասանիցես. արդ զոհեա աստուծոյն Դիոնիսեայ: Մովկիմոս ասէ. Ասացի, անթիւպատէ, եթէ ոչ զոհեմ խլից և կուրից և համրոց, որ կորուսանեն զհոգիս մտաւորս մարդկան. բայց դու կամիս ճանաչել, զոր դու աստուածս անուանես, ոչ է Աստուած՝ այլ կռածոյ և քերածոյ: Լաւոդիկոս ասաց. Ա՛յ չարագլուխ. և քերածոյ է այն՝ որ զօրութեամբն Աստուած լեալ է, զի որ 'ի նոսա

զօրութիւնքն բնակեալ են՝ զառ 'ի մէնջ ողջակէզմն ընդունելին և կեանս մեզ շնորհեն։ Մովկիմոս ասէ. Կամիս դու, պայծառդ և վայելուչդ, զի մեռից և զոհեցից դիցն՝ իմով ողջակիզովք, և ճանաչիցեք ամենեքեան զզօրութիւն Դիոնիսեայ։ Լաւոդիկոս ասէ. Մեռ և զոհեա՝ կի ծանիցուք զզօրութիւն մեծ աստուծոյն Դիոնիսեայ։

Եւ հրաման առեալ երանելւոյն մտանել. և արարեալ զնշանն Քրիստոսի 'ի ճակատն իւր, զզէնն Յիսուսի ընդդէմ բանսարկուին զգեցեալ, վազեաց 'ի ներքս 'ի տաճարն և կացեալ առ պատկերին Դիոնիսեայ՝ ասաց. Աստուած ամենակալ, որ զամենայն ինչ փառօք Քրիստոսի ստեղծեր, որ զոտարացեալն 'ի քումմէ աստուածութենէդ յամօթ արարեր, և պարկեշտ երկիւղիւ պատուիրանաւդ զծառայսն քո վառեցեր, որ զանձայն և զանշարժ կուռսն Բաբելացւոց փշրեցեր, և զհաստատութիւն ճշմարտութեան և արդարութեան քո Դանիէլի յայտնեցեր, որ զոտարսն և զքրիստոսատեացն 'ի ձեռն աստուածազգեաց փառացըն ջնջեցեր, որ առ երից մանկանցն զբարձրացուցեալ բոցն ցրուեցեր, և զալէկոծեալ և զտաշորեալ սրտմըտութիւնն Փարաւոնի և զընտրելոց նորա՝ յանդունդսըն ընկղմեցեր, և զխայտառակող բռնութիւն խափանեցեր, որ ակնարկելդ արդարոյ ձայնին լուար, և գաւազանաւն 'ի վիմէն աղբիւր բղխեցուցեր, և կեանս ժողովրդեան որ զքեզ ճանաչէին՝ շնորհեցեր։ Զքեզ որ եսդ յառաջ քան զյաւիտեանս, վասն փառաց Թագաւորին Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի՝ աղաչեմ և պաղատիմ, լուր և եկ ինձ յօգնականութիւն, և ցոյց այնոցիկ որ զճշմարտութիւնն իբրև զստութիւն համարին։ Վասն զի դու ես որ յաւիտեանս կեաս և մընաս. և 'ի ձեռն քո լոյս անթառամ ծագեաց. զմոլորութիւն դիւացն 'ի բաց արարեր և զկիրծ կռոցն։ Եւ զայս ասացեալ 'ի ձայն բարձր աղաղակեաց և ասէ. Անպտուղ կոյր և անկատար խուլ, անշարժ Դիոնիսիէ, քեզ ասեմ վասն անուանն Աստուծոյ ահաւորի և փառաւորի որ 'ի բարձունս բնակեալ է, անկիր 'ի մեհենէդ 'ի գետին. վասն զի 'ի ծածուկ մոլորութեան կաս այսր և 'ի գայթակղութիւն անմտաց։

Digitized by Google

Եւ առժամայն եղև որոտումն մեծ, և անկեալ Դիոնիսիոս մանրեցաւ և եղև իբրև զփոշի, մինչև ամենեքեան որ տեսին՝ փախեան և զարմացան ընդ եղեալ իրսն: Այսպէս երանելին Մովկիմոս ցԼաւոդիկոս. Տեսե՞ր զմոլորութիւնդ որով զանմեղաց զխորհուրդս արգելելով 'ի մահ ածէիր. արդ իջեալ ժողովեա զմոխիր դորա, և իմացիր թէ յորպիսի չարիս էք մոլորեալք:

Յայնժամ խռովեալ Լաւոդիկոս վասն պատկերին Դիոնիսեայ, հրամայեաց արկանել 'ի հնոցն բորբոքեալ. և իբրև արկին զնա 'ի հնոցն, տեսանէր զինքըն 'ի մէջ հնոցին՝ զի էր չորրորդ, իսկ միւսոցն կերպարանքն էին իբրև զճառագայթս արեգական գերազանցեալ քան զառաջին պայծառութիւնն: Եւ բացեալ երանելւոյն զբերան իւր ասաց. Փառք քեզ Աստուած, փառք քեզ փառք քեզ Թագաւոր յաւիտենական. փառք քեզ, լուսաւորիչ անապական, պայծառութիւն օրհնեալ յաւիտեանս. գոհանամ զքէն Տէր Աստուած հարցն մերոց, զի բանիդ քո ամենայն ինչ հնազանդեալ է. օրհնեալ ես Տէր Աստուած հարցն մերոց, որ 'ի զօրաց քոց երկնաւորաց երկրպագիս, գովիս օրհնիս և փառաւորիս 'ի բերանոյ սրբոց քոց հրեշտակապետացս, որ են ընդ իս 'ի հնոցի աստ. ցրուեա, Տէր, զբոց հրոյս այսորիկ, և երևեցո զփառս քո, և այրեա զայնոսիկ որ յանզգայութեան անթիւպատոսին, և ածին 'ի վերայ իմ զդառինս զայսոսիկ և զանիրաւ սպառնալիսս. զի ամենեքեան ծանիցեն թէ դու միայն ես Ճշմարիտ Աստուած յաւիտեանս. ամէն:

Եւ առ ժամայն ցրուեցաւ բոցն յանթիւպատոսն կոյս, և այրեաց զնա պիղծ ընկերօքն և սպասաւորօքն Դիոնիսեայ, մինչև ոչ կարացին զմարմինս իւրեանց ժողովել, վասն զի Աստուծոյ սպառնալիք էին 'ի վերայ սպանման նոցա: Արդ լեալ այսպիսւոյ՝ ամենեքին 'ի դողումն եղեալ, և երանելւոյն Մովկիմոսի ելեալ 'ի հնոցէն, ոչինչ ամենևին կարացեալ տիրել 'ի վերայ նորա հրոյն: Իսկ Թաղիոս ոմն զօրագլուխ անթիւպատոսին արկ զնա 'ի բանտ: Իսկ իբրև անցին աւուրք քսան և վեց՝ եկն 'ի տեղի նորա այլ անթիւպատոս. և նորա լուեալ 'ի զինուորացն վասն երանելւոյն Մովկիմայ քաջութեանն անթիւպատոսին, զայրացաւ վասն

Digitized by Google

նորա դառնապէս, և զառաջին օրն խորհուրդ առեալ
ընդ պիղծսն եթէ որպիսի՛ օրինակաւ զարդարն կո-
րուսցեն. և էր երանելին Մովկիմոս 'ի բանտին օրհնե-
լով զԱստուած և փառաւորելով։ Իսկ յերկրորդ ա-
ւուրն եկեալ անթիւպատոսն և կորուսանել զնա կա-
մեցեալ, և նստեալ 'ի բարձր տեղւոջ ուրեմն որ կո-
չէր Փորոս, հրամայեաց ածել զերանելին Մովկիմոս.
և ասէ ցնա անթիւպատոսն. Ասա ինձ, զի՞նչ անուն է քո.
Ասէ ցնա երանելին. Զանուանէ իմմէ հարցանես, լուր
անթիւպատէ. պատուական հայրն իմ Եփրատէս, և
գովելի իմաստութեամբ մայրն իմ Եւստաթիա՛ ըն-
ծայեցուցին զիս Քրիստոսի, և կոչեցին ինձ անուն
Մովկիմոս. և աճեցեալ մնայ 'ի նոցանէ իբրև զճշմա-
րիտ որդի։ Եւ լուեալ զայս անթիւպատոսն՝ ասէ. Յոր-
մէ՞ ազգէ ես, և կամ զի՞նչ են կեանք քո։ Մովկիմոս
ասէ. Հայրն իմ դիոկանդիդիմ վախճանեցաւ 'ի մե-
ծըն Հռովմ, իսկ մայրն իմ անթիւպատեայ Ղեմպու էր
դուստր Ոսկղարայ։ Անթիւպատոսն ասէ. Իսկ զի՞արդ
այդպիսւոյ ազգի՝ յարձակեալ մանրեցեր զքաջն Դիո-
նիսիոս, և զսիրելին ինքնակալ թագաւորին հրոյ մատ-
նեցեր, և զօրինադրութիւն ողջակիզացն խափանե-
ցեր։ Մովկիմոս ասէ. Ես, ով անթիւպատէ, կարծեմ
թէ աստուածս ոչ մանրեցի, և ոչ զսիրելի ինքնակա-
լին հրով այրեցի, և ոչ զպարկեշտ ողջակիզաց թըշ-
նամանեալ այպանեցի. այլ երկիւղիւ մեծին Աստուծոյ
յերկինս նայեցեալ՝ զկուռս խուլս և զքերածոյս և ըզ-
բնակութիւն սատանայի խորտակեցի, և զսիրելին բանս-
արկուին և զթշնամին արդարութեան հրոյ ծախեցի,
և զպիղծ ողջակէզս մարդասպանին ցրուեցի և ծաղը
արարի, և զծոց բարիատեցին պարկեշտ աղօթիւք ու-
նայն երևեցուցի. բոլորով սրտիւ կացեալ 'ի խոստո-
վանութիւնս վկայութեամբ։ Մաքսիմիանոս ասէ։
Քաջ զքեզ գիտես այդպիսի չարաբարս լեալ։ Մովկի-
մոս ասէ. Վասն երկիւղին զոր ունիմ առ Աստուած՝
քաջ էի 'ի կործանումն կռոց ձերոց։ Մաքսիմիանոս
ասէ. Մոռացիր զբազում յիմարութիւնդ քո, և մա-
տուցեալ զոհեա Ապողոնի՝ զի մի չարաչար կորիցես։
Մովկիմոս ասէ. Զարաչար մեռանիմ, ով անթիւպատէ,
եթէ մոռացայց զբարերարութիւնն Աստուծոյ և զօգ-

նականութիւն ճշմարտին Աստուծոյ. և մերձեցայց 'ի դոսա որք ոչդ են և ոչ լեալ են երբէք։ Մաքսիմիանոս ասէ. Արդ թէպէտ և վասն մոլեգնութեանդ քո զմեծ աստուածն Դիոնիսիոս մանրեցեր անզգամութեամբ, և վասն համբերելոյ նորա զտեր թողութիւն, բայց առեալ միտս դիւցազնական մարդոյ՝ զօհեա Ապողոնի։ Մովկիմոս ասէ. Մի մոլեգնակից լինիր՝ բանսարկուին, ով անթիւպատէ, և մի յիշեր ըզվատամտութիւն Լաւոդիկեայ, որ զօրութեամբն Աստուծոյ վատնեցաւ, վասն բարկացուցանելոյն իւրոյ. այլ յիշեա և նայեա յօգնականութիւնն Աստուծոյ՝ որ յիս կատարեցան, և փախիր յայսպիսի պատուհասէ. զի մի և դու չարաչար պատուհասեալ եղցես 'ի կենացս յայսցանէ։

Իսկ Մաքսիմիանոս լուեալ զայս՝ ոչ երկեաւ յԱստուծոյ, ամբարտաւանական մտօք. հրամայեաց պրկել զնա 'ի վերայ երկուց անուոց, զի 'ի հոլովել անուացն քակտեսցին անդամք նորա։ Իսկ նա յահագին ցաւոցն ծանրացեալ՝ ասէր. Տանջանքդ քո և չարխորհրդութիւնդ՝ ինձ փրկութիւն ոգւոց գործեն առ Աստուած։ Արդ ընդէ՞ր ոչ փութաս զկարօտութիւնս իմ լնուլ և զկամս հօրն քո սատանայի կատարել. ինձ կեանք Քրիստոս է և մեռանելն շահ 'ի խոստովանութիւնս յայս։ Արդ 'ի հոլովել անուացն ջախջախէին անդամք սրբոյն, բայց սակայն ոչ տիրէին նմա տանջանքն. իսկ իջուին արեան 'ի մարմնոյն՝ 'ի վերայ սուանցն ցայտէին և ընդ անիւսն 'ի բաց հոսէր։ Իսկ մեծ իմաստունն բացեալ զբերան իւր ասէր. Որ պարկեշտ գիտութեան տուող ես, Աստուած օգնական. և ապաւէն և փրկիչ, գոհանամ զքէն, զի զիս զանարժանս արժանիս արարեր ընդունելոյ զհանդէս ընդդէմ բանսարկուին. վասն զի դու ես Աստուած, որ քակես զիմաստութիւն նորա, մի տիրեսցեն ինձ խորհուրդք աղտեղիք՝ որ 'ի քէն ոչ սիրեցաւ, վասն զի մեծ է անունն քո 'ի վերայ երկիւղածաց քոց։ Եւ վաղվաղակի ինքնակամեալ[1] անիւն՝ և ել արդարն. և տեսեալ ամենեքեան զնորա վկայութիւնն, և Մաքսիմիանոս տրտմեալ վասն

1. Յօր. այսպէս։

զի և նա յաղթեցաւ 'ի նմանէ՝ եդ զնա 'ի բանտի։ Եւ երանելին Մովկիմոս 'ի բանտին փառաւորէր զԱստուած։

Եւ յետ երից աւուրց հրամայեաց զի արկցեն զնա վայրենի գազանացն. և իբրև ժողովեցան ամենայն բազմութիւնն 'ի թէատրոնն՝ հանդերձ անթիւպատոսիւն, հրամայեաց Մաքսիմիանոս մտանել 'ի թէատրոնն. և մտեալ զինուորն Քրիստոսի 'ի թէատրոնն առողջ մարմնով, մինչև ամենեցուն զարմանալ և ասել զնմանէ, թէ՝ Չէ սա այն որ ընդ տանջանօք անկեալ էր. վասն զի տեսին զնա յոյժ զուարթ։ Արդ իբրև ժողովեցաւ բազմութիւնն, վերացոյց թև մի զգառագղին՝ որ դարմանիչն էր գազանացն, և ելանէր մատակ առիւծ մի մեծ յոյժ սաստկապէս, և ընթացեալ անկանէր առաջի ոտից նորա, և լիզոյր զոտնատեղիս սրբոյն. և իբրև ժամ մի անց՝ զտեղի առ մատակ առիւծն վայր մի, և ապա ընթացեալ վաղվաղակի դիրկս արկանէր զնովաւ և լիզոյր զքիրտն մարմնոյ նորա։ Եղեն երկու գազանաբոյծք և շողոքորթէին նմա, զի մտցէ անդրէն 'ի գառագիղն իւր. և նա ընթացեալ սպան զմի 'ի նոցանէ, և դարձեալ 'ի սուրբն համբուրեաց զնա, և ապա եմուտ 'ի գառագիղն։ Եւ յետ այսորիկ վերացուցեալ զթև այլոց գազանաց գառագղինն և զանազան մարտկացն, և ելանէր առիւծ մի՝ որ ոչ էր կերեալ զաւուրս երիս. և ընթացեալ դիրկս արկանէր երանելւոյն Մովկիմայ, և զագին տատանէր, ողորմութիւն խնդրէր 'ի նմանէ. և համբուրելով զմարմին սրբոյն՝ ընդ բազմութիւնն այսր անդր հայէր։ Իսկ բազմութիւնն աղաղակէր ասելով. Արձակեա զարդարդ, զերանելիդ Մովկիմոս, զոր և գազանքն սիրեն, և Աստուած՝ բարեպաշտութեան նորա ողորմի։ Արդ մինչդեռ ամբոխն աղաղակէր՝ վազեաց առիւծն և անկեալ առ ոտս երանելւոյն թաւալէր։

Իսկ Մաքսիմիանոս լուեալ զձայն ամբոխին՝ հրամայեաց առաքել զսուրբն առ Փիլիպպոս եպարքոս, 'ի Հերակլէ Պերինթացւոց, գրեալ վասն նորա։ Եւ եկն 'ի Հերակլէ. և եղև 'ի բանտին զաւուրս ութ. հրամայեաց եպարքոսն տանել 'ի Բիւզանդիոն, և անդ

Digitized by Google

հարցանել. և հանեալ 'ի Բիւզանդիա, մուծին զնա առաջի խորհրդական դատաւորայն: Պատմէր զամենայն զոր ինչ արար յանուն Յիսուսի Քրիստոսի. տեղեկացեալ առնն վասն ամենայնի զոր ինչ արար առաջի անթիւպատոսին. և իբրև հարցեալ լինէր երանելին Մովկիմոս 'ի դատաւորայն՝ պատմէր նոցա զսքանչելիսն Աստուծոյ: Արդ իբրև ասաց նա զայս՝ արարին նմա վճիռ զի հատցի գլուխ նորա սրով: Իսկ մինչդեռ հանդերձեալ էր զկատարումն վկայութեան ընդունել, համբարձ զձեռս իւր, յաղօթս եկաց և ասէ. Լոյսդ 'ի քեզ հաւատացելոց, Աստուած, օրհնեալ ես, Տէր, որ զյաւիտեանս հաստատեցեր, որ փառաւորեալդ ես 'ի սուրբս և հրեշտակաց Տէրդ ես. մի՛ թաքուցաներ զխորհուրդս 'ի սրբոց. և ընկալ զիս խաղաղութեամբ. զի քեզ վայելէ փառք յաւիտեանս. ամէն: Եւ զայս ասացեալ, հատին զգլուխ երանելւոյն սրով. և վախճանեցաւ երանելին Մովկիմոս քաջ նահատակն Քրիստոսի. և առ ժամայն ձայն եղև յերկնից և ասէ. Ուրախ լեր բարեյաղթ Մովկիմոս, նահատակ Քրիստոսի, քանզի յոյժ յաղթեցեր բանսարկուին, և զզօրութիւն նորա կործան արարեր: Եկ համարձակ, և մուտ յարքայութիւն երկնից, և ուրախ լեր ընդ հարսն որ աշխատեցան յերկրի, արդ վայելեն յարքայութեանս: Եւ իբրև լուեալ լինէր ձայնս այս՝ առեալ վկայն Քրիստոսի զյաղթական պսակն վերին կոչման, և կատարեցաւ երանելին Մովկիմոս 'ի մետասաներորդի մայիս ամսոյ. զորոյ զվայելուչ և զսուրբ նշխարսն թաղեցին Փիլիպպոս և Դաղմասիոս և Կիւրակոս եպիսկոպոսք, հանդերձ ամենայն եպիսկոպոսօքն. շնորհօք Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որ պսակեաց զերանելին Մովկիմոս ընդ ամենայն քրիստոսասէրսն, և որք կատարեն զյիշատակս նորա խնդութեամբ. զի նորա բարեխօսութեամբ և մեզ ողորմեսցի սուրբ Երրորդութիւնն. որում փառք և պատիւ և զօրութիւն յաւիտեանս. ամէն:

Digitized by Google

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Յակովբայ Մծբնայ հայրապետին։

Մովսէս աստուածային օրէնսդիրն՝ որ եհերձ զԿարմիր ծովն, և եհան զժողովուրդն յանապատ անջրդի, և արար այլ սքանչելիս մեծամեծս, զոր գրեալ է մի ըստ միոջէ, յորժամ էառ 'ի պատմել զվարս սրբոց առաջնոցն, ոչ աւանդութեամբ զոր ընկալաւ յեգիպտացւոցն, այլ ծագմամբ շնորհացն Աստուծոյ՝ որ տուաւ նմա յայնմ ժամանակի. իսկ ես ուստի՞ կարիցեմ պատմել զայլ սրբոցն զվարս, զառաքինութենէն Հաբելի, կամ զաստուածպաշտութենէն Ենովքայ[1], կամ զարդարութենէն Նոյի, կամ զհաւատոցն Աբրահամու և զընդունելի պատարագէ նորա. արդ կարճ 'ի կարճոյ ասացի ձեզ զվարս սրբոցն և զշնորհացն որ 'ի նոսա էր, և նշանակեցի զանուանս սրբոցն, զի թերևս օժանդակեսցեն ինձ, և տարցեն զիս 'ի նաւահանգիստ ճառիս սրբոյն Յակովբայ։

Մծբին քաղաք էր եդեալ ընդ սահմանօք Հոռոմոց և Պարսից, քանզի նախ ընդ Հոռոմոց իշխանութեամբն էր քաղաքն. և երանելին Յակովբ անդ նախ ըղմիայնակեցութիւն յանձն ընկալեալ էր և յանապատի միայն բնակէր, և 'ի գլուխ լերանցն էր բնակութիւն նորա. գարուն և ամառն և աշուն անյարկ կայր, բայց միայն հովանի ինչ նմա յերկնից լինէր. և միայն 'ի ձմերայնի ժամանակի բնակութիւն նորա էր յայրի

1. Այլօր. Ենովքայ։

միում փոքրիկ՝ որ լոկ իւր մարմնոյն[1] բաւական էր միայն 'ի ներքս կալոյ. և կերակրէր ոչ մարմնականօք՝ որով սովոր են մարդիկ բուծանել, այլ 'ի շնորհաց Հոգւոյն սրբոյ կերակրէր. Ժողովէր զպտուղս ծառոցն որ 'ի լերինն, և այնու շատանայր. քանզի հրաժարեալ էր 'ի մարմնական սպասաւորութենէ հրոյ, և վերարկու այծեաս զգենոյր։ Քանզի այնպէս ձնշէր զմարմինն իւր խստամբերութեամբ, զանազան և պէսպէս տանջանօք. և զհանդերձեալսն առաջի աչաց ունելով միշտ, որպէս բանն Պաւղոսի ասէ. Իբրև ընդ հայելի օրինակաւ տեսանեմք։ Եւ աղօթք նորա միշտ և հանապազ յաստուածայինսն խոկայր, և կերպարանք նորա փայլեալ փոխէր փառաց 'ի փառս, որպէս Տեառն Հոգւով[2]. և 'ի հրաշալի վարուցն բազում նշանք լինէին 'ի ձեռն նորա. և զոր ինչ խնդրէր յԱստուծոյ՝ անյապաղ տայր նմա. և շնորհք մարգարէականք տուան նմա, և յառաջ քան զլինել խորհրդոյն՝ պատմէր. ընկալաւ նա 'ի շնորհաց Հոգւոյն սրբոյ նշանս առնել և բժշկութիւնս կատարել. զոր սակաւուք գրեցից զնշանսն զոր առնէր, և զվարս ձգնութեան նորա յայտնի արարից այնոցիկ որք ոչն գիտեն։

Ի ժամանակին յայնմիկ ննջեաց եպիսկոպոսն Մրծբընայ, և եղև ընտրութիւն 'ի քաղաքին[3], թէ ո արժանի իցէ աթոռոյ եպիսկոպոսութեան. և էին արք հինգ, զորս ասէին ոմանք արժանի լինել. և բազում հակառակութիւն էր 'ի քաղաքին վասն արանցն այնոցիկ թէ ով 'ի նոցանէ յառաջ մատչիցի յաթոռ հայրապետութեանն. զի ոմն զայս անուն ասէր և ոմն զայն. և 'ի տրտմութենէն 'ի միաբանութիւն ոչ եկին։ Յայնժամ խորհեցան արք քաղաքին որք գլխաւորքն էին՝ երթալ առ սուրբն Մարուգէ՝ յանապատ նորա, տեսանել թէ զինչ հրամայեսցէ. և իբրև գնացին նոքա 'ի դուրս խցին, սուրբն Մարուգէ ըստ սովորութեանն իւրում էր յաղօթս։ Յայնժամ աշակերտն եկեալ ասէ. Գնացէք 'ի դաւիթս եկեղեցւոյն մինչև կատարեա

1. Մի օր. առ լոկ իւր մարմնոյն։
2. Երկ. օր. որպէս 'ի Տեառնէ և 'ի Հոգւոյն սրբոյ։
3. Մի օր. Մծբնի… ընտրու- թիւն քահանայիցն։

ցէ զաղօթսն և եկեսցէ առ ձեզ։ Իսկ սուրբն Յակովբ եկեալ էր յառաջ քան զերիս աւուրս առ սուրբն Մարուգէ. նա մարգարէացաւ նմա և ասէ. Այսօր համբուրեմ զքեզ որպէս միայնակեաց, և վաղիւն համբուրեցից զքեզ որպէս զառաջնորդ և զհովիւ հօտի քո։ Ասէ ցնա սուրբն Յակովբ. Թոյլ տուր, եղբայր, զի չեմ բաւական այդմ բանի զոր ասեսդ։ Եւ եկեալ սուրբն Մարուգէ 'ի ժողովն՝ ետես զնոսա խռռովեալս, և դասս դասս նստեալ 'ի գաւթին։ Իբրև տեսին զերանելին՝ յարեան ընդ առաջ նորա, զի էր տեսիլ նորա իբրև զհրեշտակի. և նա ակնարկէր ամբոխին լռել[1] մինչև ինքն աղօթեսցէ յեկեղեցին։ Եւ զկնի աղօթելոյն՝ ժողովեցան առ երանելին. և նա կայր հաստատեալ 'ի վերայ գաւազանին 'ի միջի նոցա, և ամբոխն համբուրէր զոտս և զձեռս նորա. և հրամայեաց նոցա նստել և ունկն դնել բանից նորա, և ասէ ցնոսա. Վասն է՞ր իրիք ժողովեալ եկեալ էք աստ։ Եւ նոքա ասեն. Վասն խնդրոյ եպիսկոպոսութեան։ Իսկ նա ասէ. Զի՞ կամիք եթէ նստցի յաթոռ եպիսկոպոսութեան. և ոմանք զայս անուն ասէին և ոմանք զայն, և էր հակառակութիւն 'ի մէջ նոցա։ Նա խաղաղացոյց զնոսա և ասէ. Գիտեմ զի տրտմեալ էք ընդ մահ առաջնորդին ձերոյ, և յարանցն զորս ընտրեցիք՝ չեն արժանի եպիսկոպոսութեան. այլ արիք ելէք յԱմիթ[2], զի անդ ժողով է եպիսկոպոսաց, և գայ անդ պատրիարքն Անտիոքայ, և անդ յայտնէ Հոգին սուրբ 'ի ձեռն նորա[3] զայն՝ որ հանդերձեալ է նստել յաթոռ եպիսկոպոսութեան։ Եւ նոցա ընկալեալ զբանս նորա որպէս 'ի հրեշտակէ Աստուծոյ՝ յարուցեալ գնացին 'ի քաղաքն իւրեանց։

Եւ յետ աւուրց ինչ գնացին 'ի ժողով եպիսկոպոսացն, և տուեալ նոցա ողջոյն՝ նստան։ Հարցին ցնոսա և ասեն. Զի՞ խնդրէք առաջնորդ. և նոքա ծանուցին նոցա զբանն զոր ասաց սուրբն Մարուգէ, թէ՝ Հոգին սուրբ տացէ ձեզ առաջնորդ. և նոքա առին զբանն 'ի մտի և ասեն. Մատուցանեմք այսօր աղօթս առ Աս-

1. Երկ. օր. նափէլ։
2. Երկ. օր. յԵմթ։
3. Երկ. օր. 'ի յձեռն նոցա։

Digitized by Google

տուած, որ յայտնէ մեզ զարժանին աթոռոյն։ Եւ 'ի մէջ գիշերին ամենայն բազմութիւնն հանդերձ կաթուղիկոսաւն [1] սկսան աղօթել սաղմոսիւք և օրհնութեամբ և երգովք հոգևորօք. հանդերձ արտասուօք պաղատանօս առ Աստուած մատուցանէին վասն խնդրոյն այնորիկ։ Այլ որ զկամս երկիւղածաց իւրոց առնէ Տէր և աղօթից նոցա լսէ, ընկէց ափշութիւն 'ի վերայ կաթուղիկոսին որպէս թէ 'ի քուն ինչ, և տեսեալ գեղեցիկ երիտասարդ մի որ ասէր. Սուրբն Յակովբ է այրն այն. և ցուցեալ նմա զտեղին՝ յորում բնակեալ էր, զի էր միայնակեաց սքանչելագործ։ Եւ ընդ համբառնալ հրեշտակին՝ զարթեաւ կաթուղիկոսըն. և յարուցեալ գոհանայր զԱստուծոյ, զի սովոր էր նա զհոգևոր տեսիլն տեսանել։ Եւ վաղվաղակի յարուցեալ իջանէ յեկեղեցին. և առաքեալ կոչեաց զեպիսկոպոսն և զերկեալսն 'ի Մծբնայ. և պատմեաց նոցա զտեսիլ հրեշտակին՝ որ ասաց նմա զանուն սրբոյն Յակովբայ։ Եւ յարուցեալ միաբան ամենեքեան իջին 'ի Մծբին, և գրեցին թուղթ՝ միաբան ժողով եպիսկոպոսացն. և առաքեցին առ հաւատարիմս, և կոչեցին զնա 'ի ժողովն։

Իբրև եկն առ նոսա՝ ծանուցանեն նմա վասն խնդրոյն այնորիկ. և սուրբն յառաջագոյն տեղեկացեալ և գիտէր զգալուստ հայրապետացն 'ի Մծբին, քանզի Հոգւոյն սրբոյ յայտնեալ էր նմա. և նա պատկառէր ընդդէմ կալ պատուիրանացն Քրիստոսի. և զի բազում անգամ լուեալ էր 'ի սրբոյն Մարուգէէ՝ եթէ հանդերձեալ ես առնուլ զաստիճան առաքելական. և ազդեալ նմա 'ի Հոգւոյն սրբոյ իջանել 'ի ժողովն, քանզի անդ էին ժողովեալ բազմութիւն քաղաքին, և մնային գալստեան սրբոյն, զի ամենեքեան գիտէին զվարս սրբոյն։ Իբրև եկն 'ի մէջ հայրապետացն՝ ողջոյն ետ նոցա. և հրամայեաց նստուցանել զնա կաթուղիկոսն։ Ասէ ցնոսա սուրբն. Վասն է՞ր իրիք կոչեցէք զիս աստ։ Եւ նոքա ասեն. Ի Տեառնէ յայտնեցաւ որ արժանի ես ունել զաթոռ եպիսկոպոսութեան 'ի քաղաքիս։ Եւ նա ասէ ցնոսա. Ձեմ բաւական այդմ

1. Մի օր. ամենայն բազմութեանն և պարբերորդն։

Digitized by Google

բանի. և ժողովուրդն փութացուցանէր զՀայրապետն, և առաւել չափային նմա բազմացուցանել զխօսսն: Եւ վաղվաղակի յարուցեալ Հայրապետն առեալ զՅակոբ՝ մտին յեկեղեցին, և կատարեցին 'ի վերայ նորա զկարգ եպիսկոպոսութեանն: Եւ իբրև ձեռնադրեցին զսուրբն Յակոբ եպիսկոպոս՝ եղև ուրախութիւն մեծ 'ի քաղաքին, և տային օրհնութիւն և փառս Տեառն Աստուծոյ, որ կացոյց նոցա հովիւ և առաջնորդ զսուրբն Յակոբ:

Իսկ իբրև անցին աւուրք ինչ՝ իջեալ սուրբն Մարութէ յաւուր կիւրակէի բազում եղբարբք իւրովք՝ ողջոյն տալ սուրբ եպիսկոպոսին Յակոբայ և օրհնել 'ի նմանէ. և իբրև ողջունեցին զմիմեանս, սկսաւ սուրբն Մարութէ օրհնել զԱստուած, որ հաստատեաց եկեղեցւոյ իւրում հովիւ զուարթուն: Յաւուր յայնմիկ անդամալոյծ մի գոսացեալ անկեալ կայր 'ի դաւիթս եկեղեցւոյն՝ ամաց հնգետասանից, և լուծեալ էին ամենայն անդամք նորա: Իբրև իջանէին 'ի խորհրդոյն՝ Տէր Յակոբ և սուրբն Մարութէ՝ ամոլք սրբութեան, տեսեալ զայրն անդամալոյծ որ անկեալ կայր, ասէ սուրբն Մարութէ ցՏէր Յակոբ. Եկ աղօթեսցուք վասն անդամալուծիս այս, զի ողորմեսցի Տէր և բժշկեսցէ զսա: Յայնժամ հրամայեցին սարկաւագացն դարձուցանել զերեսս նորա յարևելս, և խոնարհեցուցեալ ծունր եդին արտասուօք, և ասեն այսպէս. Տէր Աստուած զօրութեանց, որ արժանի արարեր զքաղաքս զայս քարոզութեան անուանդ քում սրբոյ 'ի մէջ հրէից և կռապաշտից, և ծանեան թէ դու միայն ես ճշմարիտ Աստուած, և հաւատան յանուն Որդւոյ քո սիրելւոյ Տեառն Յիսուսի Քրիստոսի. արդ զոր արարեր 'ի ձեռն սրբոց քոց առաքելոց նշանս՝ արա և այժմ 'ի ձեռն նուաստ ծառայից քոց. զի զօրութիւն քո քարոզեսցի և անուն քո փառաւորեսցի, և բարձրանայ զօրութիւն սուրբ խաչի քո. և որպէս ետուր յայտնապէս զնշան քո յԵրուսաղէմ 'ի ձեռն սրբոց քոց առաքելոցն՝ յորում Հրեայքն հծծէին ընդ միմեանս և ասէին. Ահա է նշան որ լինի 'ի քաղաքիս յայսմիկ և նոքա յամօթ լինէին, և աւետարան քո զըւարճանայր, և սուրբ խաչ քո պայծառանայր, և եղ-

ջիւր սուրբ եկեղեցւոյ քո բարձրանայր 'ի փառս քո։ Եւ արդ, Տէր բարերար, լուր աղաչանաց ծառայից քո, և բժշկեա զանդամալոյծս զայս, և կարկեա զբերանս այնոցիկ՝ որ նախատեն զսուրբ խաչ քո, որ է պարծանք եկեղեցւոյ քում սրբոյ, և արա առ մեզ զնշան քո բարի՝ զի տեսցեն ատելիք քո և ամաչեսցեն և յամօթ լիցին։ Եւ իբրև կատարեցին զաղօթսն, ասէ սուրբն Մարուգէ ցՏէր Յակովբն. Մերձեցիր և տեառնագրեա՛ 'ի վերայ անդամոց դորա։ Եւ նա ասէ. Դու մատիր։ Ասէ սուրբն Մարուգէ. Քեզ է պարտ և արժան դմա ձեռն դնել[1] և աղօթս մատուցանել, զի պատիւ եպիսկոպոսութեան ունիս։ Յայնժամ ասէ Տէր Յակովբն. Ես ընդ աջմէ և դու յահեկէ։ Եւ բուռն հարեալ զնմանէ՝ ասեն. Այր դու, արի կաց յանուն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. և նոյնժամայն յարեաւ և կանգնեցաւ 'ի վերայ ոտից իւրոց, և հաստատեցան անդամք նորա. տարածեաց զձեռս իւր 'ի վեր և փառաւոր առնէր զԱստուած։ Եւ ժողովուրդըն իբրև տեսին զսքանչելիսն՝ անկանէին և երկիր պագանէին Տեառն, և բարձր ձայնիւ օրհնէին զԱստուած և ասէին. Օրհնեալ ես դու Քրիստոս, որ յամենայն ժամ լսես այնոցիկ՝ որ հաճոյ են քեզ, և 'ի ձեռն ծառայից քոց առնես սքանչելիս, զի բարձրասցի և փառաւորեսցի անուն քո սուրբ. զի դու միայն ես Տէր Աստուած, և քեզ փառք յաւիտեանս. ամէն։ Յայնժամ ասէ սուրբն Մարուգէ ցանդամալոյծն. Արի, զգեցիր զպատմուճան քո, և պնդեա զմէջ քո, և քարոզեա զզօրութիւն Աստուծոյ՝ որ 'ի ձեռն ծառայից իւրոց եղև քեզ։ Իսկ Հրեայքն իբրև լուան՝ զարմանային ընդ սքանչելիսն որ եղև զօրութեամբն Աստուծոյ 'ի ձեռն սրբոյն Յակովբայ, հակառակելով ընդ հաւատացեալսն՝ որք զԱստուած փառաւորէին վասն սքանչելեացն որ եղև 'ի միջի նոցա։ Յետ այսր ամենայնի երևեցաւ այր մի անուն Կեդրոն[2], որ ունէր զկարգն Մարկիոնի կախարդի, և կայր հակառակ ընդդէմ քրիստոնէից, և էր յերկրէն Պոնտացւոց, և յայտնի էր առաջի Թագաւորին Կոստանդիանոսի. և էր

1. Մի օր. դմա խաչ հանել։

2. Մի օր. Կերդոն։

եղբայր նորա զինուորեալ 'ի գունդն արքունի, և հաճոյ էր արքային։ Եւ ասէ ցնա արքայ. Տեսիլ երեւաց քեզ գեղեցիկ է, և դու յոյժ պիտանի. մի ինչ պակաս է 'ի քէն՝ զի զԱստուած ոչ ճանաչես, որ արար զերկինս և զերկիր և որ 'ի նոսա արարածք իցեն. և արդ ծանիր զճշմարիտն Աստուած և ընկալ զկնիքն Քրիստոսի, և եղիցիս երևելի և պատուական, և արարից զքեզ իշխան, և տաց զքեզ 'ի Միջագետս 'ի Մծբին քաղաք։ Պատասխանի ետ այրն և ասէ. Հաւատամ յԱստուած զոր դուն քարոզեցեր և ծանուցեր ինձ։ Եւ 'ի խնդութեան եղեալ արքայն՝ հրամայեաց վաղվաղակի մկրտել զնա, և մեծարեաց զնա մեծաւ պատուով, և առաքեաց զնա 'ի Մծբին քաղաք մեծաւ պատուով։ Եւ եղբայր նորա քանզի էր երևելի և մեծատուն 'ի քաղաքին, և երկիր պագանէր կռոց և պիղծ դիւաց, և էր կազմեալ զտուն իւր յոսկւոյ և յարծաթոյ և յականց պատուականաց։ Եւ երանելին Կոստանդիանոս թագաւոր անգամ խնդիր էր արարեալ Կեդրոնի՝ եղբօր եպարքոսին՝ զի մկրտեսցէ զնա, և ոչ կամեցաւ երթալ, զի խմորեալ էր յաղանդն Մարկիոնի կախարդի. և էր որդի Կեդրոնի անդամալոյծ [1] 'ի ծնէ. և պատառէին ոտք նորա իբրև զփոկ զմիմեամբք 'ի թաթէ ոտիցն մինչև ցծունկսն. և գօսացեալ էին անդամք նորա, և անկեալ դնէր 'ի մահիճս, և էր պատկերաւ գեղեցկատեսիլ և գանգրահեր և զուարթատեսիլ երեսօք. Եւ լուաւ Կեդրոն եթէ անդամալոյծն որ անկեալ դնէր 'ի գաւիթս եկեղեցւոյն՝ բժշկեցաւ 'ի ձեռն սուրբ հայրապետին Յակովբայ. և առաքեալ կոչեաց զայրն բժշկեալ՝ զի 'ի նմանէ ստուգեսցէ զճշմարիտն։ Եւ իբրև ածին զնա առաջի Կեդրոնի, եհարց զնա և ասէ. Ո՞վ բժշկեաց զքեզ։ Եւ նա ասէ. Հնգետասան ամ է որ եղէ անդամալոյծ, զոր դուք քաջ գիտէք, և բժշկեցին զիս ծառայքն Աստուծոյ։ Եւ ասէ Կեդրոն. Ո՞յր անուամբ արարին զզարմանալիսդ։ Եւ նա ասէ. Յիսուսի Նազովրեցւոյն։

Իբրև լուաւ զայն Մարկիոն լի եղև սրտմտութեամբ և ասէ. Ասեմ քեզ սաստելով, զայդ քեզ քրիստո-

1. Մի օր. անդամախեղ.

նեայքն ուսուցին. չէիր անդամալոյծ, սուտ ես։ Զայս իբրև լուաւ անդամալոյծն 'ի գաւառութիւն եղեալ էր պատմամբ և ասէ. Խաբեբայ և անօրէն, սուտ դու ես, և աղանդ քո կախարդութեանդ՝ անուամբ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի խափանեսցի, և հայրն քո սատանայ յամօթ լիցի, և դու չարամահ կորիցես. և եթէ ոչ էր սրբոցն պատուիրեալ քարոզել՝ դու ոչ էիր ամենևին պատասխանւոյ արժանի, բայց զհրամայեալս 'ի սրբոցն պատմեմ այնոցիկ որ լսեն և 'ի միտ առնուն։

Եւ Կեդրոն ունկն դնէր և ախորժելով լսէր զասացեալսն։ Յայնժամ դարձեալ 'ի Մարկիոն՝ [1] ասէ. Ես գիտեմ զի բարի և իմաստուն եղբայրդ եպարքոսին որ խնդրեաց զիս աստ, ստուգել կամի զճշմարտութիւնն՝ վասն բժշկութեան որդւոյն իւրոյ. զի յորժամ ճանաչէ զճշմարտութիւնն և զմոլորութիւն խաւարին գնացից [2] ձեր՝ ընդունի զաւետարանն փրկութեան, որ հանդերձեալ է հալածել զմոլորութիւն ձեր 'ի քաղաքէս յայսմանէ։ Եւ դարձուցեալ զերեսս 'ի կախարդէն՝ ասէ ցԿեդրոն. Լուր, տէր իմ Կեդրոն, զի վասն կամաց քոց կոչեցայ ես 'ի տան քում, և արժանի է ինձ քարոզել զարքայութիւնն Քրիստոսի. ես ճշմարտապէս անդամալոյծ էի, որպէս բազում անգամ տեսեալ էք զիս 'ի դաւթին 'ի սաստիկ ցաւս անդամալուծութեան՝ որպէս ասացի. և, տէր Կեդրոն, եթէ հաւատաս յանուն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի՝ որ ծնաւ 'ի սուրբ Կուսէն Մարիամայ, և մերձենաս առ ծառայս նորա, յայնժամ բժշկի որդին քո 'ի ձեռն նոցա։ Իբրև լուաւ զայս յանդամալուծէն՝ սքանչացաւ և յերկուս խորհուրդս եղև. իսկ ապա բարի 'ի միտ արկեալ, դարձոյց զխորհուրդս իւր 'ի Մարկիոնէ կախարդէ, և ցանկայր աւետարանին Քրիստոսի, և ասէր 'ի խորհուրդս իւր. Որ երևեցուսցէ զբժշկութիւն որդեկին իմոյ՝ նա է Աստուած ճշմարիտ։

Յայնժամ ասէ Մարկիոն կախարդ. Ընդէ՞ր երկմը-

1. Մի օր. ասէ ցՄարկիոնոս։ Միւս օր. ասէ ցՄարկիոն։

2. Մի օր. Ճշմարտի — Նոյնս զմոլորութեան և զխաւարային գնացսն։

տեցաւ սիրտ քո 'ի հաւատոյն զոր ունէիր 'ի մանկութենէ, և արդ զմնուղայս բարբառիս։ Յայնժամ ծիծաղեցաւ Կեդրոն և անարգեաց զբանս կախարդին, և ասէ. Այսուհետև կամիմ ստուգել զճշմարտութիւնն, և զստութիւն 'ի բաց թողուլ։ Եւ նոյնժամայն յարուցեալ գնաց յեկեղեցին հանդերձ տամբ իւրով։ Եւ մտեալ պատմեցին սրբոյն Յակովբայ և Մարուգէի և ասեն. Կեդրոն եղբայր եպարքոսին կայ 'ի դուրս ձեր և կամի տեսանել զձեզ։ Յայնժամ հրամայեցին նմա մտանել 'ի խաղաղութիւն. և անդ էր եղբայր նորա եպարքոսն։ Իբրև եմուտ Կեդրոն առաջի սըրբոցն՝ խոնարհեալ ողջունեաց զնոսա սիրով, քանզի հեռացեալ էին միտքն յառաջին ստվորութենէն[1]. և տուեալ ողջոյն՝ կայր կանգնեալ առաջի նոցա, և ասէ ցնոսա բարձր ձայնիւ. Ես մինչև ցայսօր, ով տեարք, կարծէի եթէ ճշմարտութիւն ունէի և ոչ զմոլորութիւն, և բազում անգամ զիս 'ի պատուոյ թագաւորին արգելեալ, զի մի մկրտեսցէ զիս Կոստանդիանոս թագաւորն՝ որպէս զեղբայրդ իմ, և յերկուս շաւիղս երթամ միտք իմ և խորհուրդք, և զուղիղ ճանապարհն ոչ գիտեմ. յոյս ունիմ 'ի բժշկութիւն անդամալուծին, թէ որպէս նա բժշկեցաւ 'ի ձեռն աղօթից ձերոց՝ բժշկեսցի որդեակն իմ, և միտք իմ հաստատեսցին 'ի հաւատս ճշմարիտս. և Մարկիոն՝ որ ասէ թէ՝ Ջէ զգեցեալ մարմին Քրիստոս և ոչ ծնեալ 'ի սուրբ Կուսէն և չիք յարութիւն՝ յամօթ լիցի. և թէ այսպէս՝ որպէս ասեն, Նազովրեցին[2] ծնեալ 'ի Կուսէն, խաչեալ և թաղեալ, և յերիր աւուր յարուցեալ, և հաստատեալ զյոյս յարութեան մեռելոց։ Այսուհետև տարակուսեալ եմ և ոչ ունիմ այլ ինչ նշան, բայց զբժշկութիւն որդեկին իմոյ. որ զայն գօսացեալ մարմինն բժշկէ՝ նա է ճշմարիտ Աստուած, և զհետ այնորիկ բժշկեսցի մարմին իմ և հոգի։

Եւ Մարկիոնի ժողովեալ զաշակերտսն իւր լսէր զոր ինչ ասէր Կեդրոն. և 'ի ցասումն եղեալ՝ ասէ. Մի՛ լըսեր Գալիլեացւոյդ, ոչ զկաղ բժշկել կարեն և ոչ

1. Երկ. օր. յառաջին մոլորութենէն։

2. Երկ. օր. որպէս ասեն Նազովրեցին՝ ծնեալ 'ի Մարիամայ։

զանդամալոյծս առողջացուցանել։ Յայնժամ ասէ սուրբն Յակովբ առաջի ամենայն ժողովրդեանն. Մեք անօգուտ բանս ոչ խօսիմք, այլ յանուն Տեառն մերոյ որ ծնաւ 'ի սուրբ կուսէն Մարիամայ, և մերձեցաւ 'ի չարչարանս խաչին վասն փրկութեան մերոյ, էջ 'ի գերեզմանս և արար Ադամայ յոյս յարութեան և ամենայն ծննդոց նորա, և խորտակեաց զմահ և փշրեաց զզօրութիւն նորա, և յերրորդ աւուր յարուցեալ 'ի մեռելոց, և յարոյց ընդ իւր զբնութիւնս մեր. շրջեցաւ ընդ աշակերտս իւր աւուրս քառասուն, և ասէ ցնոսա, եթէ՝ Երթամ պատրաստեմ ձեզ տեղի. և սաստէր նոցա յԵրուսաղեմէ մի մեկնել մինչև ընդունիցին զՀոգին սուրբ. և հրամայեաց նոցա աշակերտել զամենայն հեթանոսս և մկրտել զնոսա յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ. որ հաւատայ կեցցէ և որ ոչ հաւատայ դատապարտեսցի. և ասաց թէ՝ Որ հաւատայ յիս՝ զգործսն զոր ես գործեմ և նա գործեսցէ. և մեք հաւատամք և հաւատացեալ եմք 'ի նա, և զամենայն զոր ինչ խնդրեմք 'ի նմանէ՝ տայ մեզ, և անուամբ նորա զգլուխ վիշապին աներկիւղ կոխեմք։ Եւ դարձեալ ասէ ցքուրմսն. Դուք, ով քուրմք, եթէ հաւատս ունիք 'ի կուռս ձեր՝ կարդացէք առ չաստուածս ձեր, թէ ունիցին զօրութիւն՝ լուիցեն ձեզ, և բժշկեսցեն զմանուկս զայս, և եթէ ոչ բժշկեսցեն՝ ապա յայնժամ հանդիպեսցի ձեզ որպէս Սիմոնի կախարդին 'ի Հռովմ։ Արդ մեք ակն ունիմք առաջի Աստուծոյ և խնդրեմք զբժշկութիւն մանկանս այսորիկ, ոչ վասն մեր՝ այլ վասն ժողովրդեանս այսմիկ որ հաւատան յանուն նորա։ Ասէ Մարկիոն բեկ սրտիւ և ցած ձայնիւ. Ոչ մեք կարեմք բժշկել և ոչ դու։

Իսկ սուրբն Մարութէ ծիծաղելով զնովաւ ասէ. Ես յուսացեալ եմ յԱստուած ճշմարիտ և 'ի յՈրդին համագոյ և 'ի սուրբ Հոգին, որ զինչ և խնդրեմք՝ անյապաղ կատարէ զամենայն. յուսացեալ եմ յանուն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, զի յորժամ մկրտեսցէ զդա սուրբ հայրապետս Յակովբ, բժշկեալ եղանէ յաւազանէ անտի։ Քանզի վստահ էին ամենքն սրբութեան 'ի Տէրն իւրեանց, որպէս և սուրբ առաքեալքն։ Յայնժամ պատասխանի ետ Կեդրոն և ասէ.

Digitized by Google

Ի մի ժամ կամէի ես մկրտել ամենայն տամբ իմով, բայց մկրտեցէք յառաջ զորդեակն իմ, և ապա ես և տուն իմ։ Ասէ սուրբն Մարուգէ ցՏէր Յակովբ. Հրամայեա մի 'ի քահանայից որ պատրաստեն զաւազանն։ Եւ Կեդրոն ոչ կամեցաւ, այլ ասէ ցսուրբսն. Այլ դք մի մկրտեսցէ զորդեակն իմ՝ բայց միայն սրբութիւնդ ձեր։ Եւ կազմեցին զաւազանն, և յարուցեալ սուրբքն եդին ծունր և մատուցին աղօթս, մի յաջմէ կողմանէ և միւսն յահեկէ աւազանին և ասեն. Տէր Աստուած արարիչ ամենայնի և Տէր ամենեցուն, որ կամիս զկեանս որդւոց մարդկան, լուր ձայնի աղաչանաց ծառայից քոց, նայեաց յաղօթս մեր և արա առ մեզ զնշան քո բարի, և բարձրացո զանուն քո 'ի մէջ Հրէից և հեթանոսաց՝ 'ի քաղաքիս յայսմիկ, և ծանիցեն զքեզ՝ զի դու միայն ես Աստուած զօրութեանց, և քեզ վայելէ փառք յաւիտեանս. ամէն։

Եւ կանգնեալ յաղօթիցն՝ հրամայեցին իջուցանել յաւազանն զմանուկն, և էր ամաց ութից. և առեալ զձէթն սուրբ՝ օծին զամենայն մարմին նորա, և մկրտեալ զնա յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ. և բարձեալ սարկաւագացն հանին յաւազանէն. և հրամայեաց սուրբն Յակովբ տարածել և բաժանել զոտսըն 'ի միմեանց, և կալեալ զձեռանէ մանկանն կանգնեաց զնա և հրամայեաց գնալ։ Եւ ժողովուրդն իբրև տեսին զի գնայր մանուկն՝ սկսան փառս տալ և գոհանալ զԱստուծոյ 'ի վերայ սքանչելեացն որ եղև 'ի ձեռն սուրբ հայրապետին Յակովբայ. զի Աստուած զփառաւորիչս իւր փառաւոր առնէ։ Իսկ Մարկիոն իբրև ետես զեղեալսն 'ի ձեռն Քրիստոսի՝ անկաւ առ 'ի վերայ նորա. և ժողովուրդն նեղէին զմիմեանս տեսանել զմանուկն։ Յայնժամ Մարկիոն և աղանդակիցքըն իւր այլանշանեալ[1] զինքեանս ելին ընդ ամբոխն և փախեան 'ի քաղաքէն. և հետամուտ եղեալ խընդրեցին զնոսա և ոչ գտին։ Եւ 'ի վաղիւն մկրտեալ ըզԿեդրոն և զամենայն ժողովուրդն. և էին որք մկրտեցան յաւուր յայնմիկ ոգիք երեք հազարք և երեք հարիւր։ Իսկ սուրբն Մարուգէ գնաց 'ի վանս իւր մեծաւ

1. Մի օր. այլափոխեալ։

ուրախութեամբ եւ օրհնէր զԱստուած 'ի վերայ անպատում սքանչելեացն։

Եւ արար ուրախութիւն մեծ յաւուր յայնմիկ Կեդրոն, եկեալ 'ի տուն իւր խաչիւ եւ ջահիւք լուցելովք, ինքն եւ ամենայն ժողովուրդն՝ որ եկեալ էին 'ի մկրտութիւն։ Եւ զի էր գնացեալ սուրբն Մարուգէ 'ի վանս իւր, յապաշաւ եղեալ Կեդրոն արձակեալ կոչեաց զնա. եւ մտեալ 'ի տուն նորա ասէ սուրբն Մարուգէ. Բերէք զգիրս կախարդութեանն Մարկիանի, եւ արարին զհրամայեալսն 'ի նմանէ, եւ եդին հուր առ 'ի յայրել զնոսա։

Եւ բազումք գային առ սուրբն Յակովբ զօրհանապաղ աշակերտել Տեառն. եւ յայնմհետէ խորհեցաւ սուրբն Յակովբ շինել եկեղեցի մեծ. քանզի յայնմ ժամանակի քրիստոնեայքն սակաւք էին եւ եկեղեցին փոքր։ Եւ ապա սուրբն Մարուգէ կամեցաւ ելանել 'ի վանս իւր. ասէ ցնա Պաւղոս որ էր յառաջ կոչեցեալ Կեդրոն, զի այսպէս անուանեցաւ 'ի մկրտութեանն, Կեդրոնի՝ Պաւղոս, եւ որդւոյ նորա՝ Յովհաննէս. Տէր, մինչ եկեսցուք 'ի վանս քո, զի օրհնեսցուք յեղբայրութենէն։ Իսկ նա ասէ. Ոչ ոք արգելու զձեզ, յամենայն ժամ որք կամիցին գալ՝ եկեսցեն։ Եւ եղեւ յետ այնորիկ իբրեւ աւուրք տասն անցին՝ յարուցեալ Պաւղոս հանդերձ տամբ եւ ծառայիւք իւրեանց եւ կընաւ իւրով որ կոչեցաւ Մարիամ, եւ որդւովն իւրով, ելանէ 'ի Մարուգէի վանսն, զի օրհնեսցին 'ի նմանէ եւ յեղբայրութենէն։ Եւ յայնմ գիշերի եղեւ հանդիպել մանկանն ցաւոյ մահաբերի, որ յայնմ ժամանակի անուանեցաւ ցաւն այն՝ ցաւ Յակովբայ. եւ իսկոյն հրամայեաց արկանել 'ի վերայ գրաստու զամենայն զոր ինչ պատրաստեալն էր, եւ ասէ. Գնացէք դուք զճանապարհդ, եւ ես եւ կին իմ մնամք տեսանել զինչ լինիցի մանուկս։ Եւ արարին ծառայքն զհրամայեալսն 'ի նմանէ. եւ ցաւն եւս քան զեւս սաստկանայր 'ի վերայ պատանւոյն։ Իսկ Պաւղոս 'ի միտս իւր ասէ. Այս մարտ եւ հակառակութիւն դիւաց է, եւ կամի զմեզ խափանել 'ի գնալոյ առ սուրբսն. ապա առեալ զպատանին եդին 'ի վերայ գրաստու, եւ ինքեանք հեծեալ յերիվարս իւրեանց եւ չուեալ գնացին։ Իսկ

Digitized by Google

հայրն իբրև եւես զպատանին զի մերձ էր 'ի վախճանել, գոհացաւ զԱստուծոյ և ասէ. Եթէ կեայ՝ Տեառն կեայ, և եթէ մեռանի՝ Տեառն մեռանի. և հրամայեաց ծառայիցն երթալ փութանակի մինչ չև էր մեռեալ մանուկն։ Իբրև գնացին հանդէպ վանացն՝ մերձեցաւ փոխիլ 'ի կենցաղոյս մանուկն, և խնդրեաց ջուր և ոչ կարաց ըմպել, զի յոյժ հեղձեալ էին փողք նորա, և նոյնժամայն աւանդեաց զհոգին։ Եւ էին ոմանք որ ասէին՝ 'ի կախարդաց եղեալ գործն այն. և ոմանք ասէին թէ գինի արբ 'ի գիշերի և թոյնք իժի կայր 'ի նմա. և եթէ այսպէս և եթէ այնպէս ոչ գիտեմ՝ գործ սատանայի գործեցաւ[1]. և ծառայքն ակն ունէին վաղվաղակի դառնալ 'ի քաղաքն զի թաղեսցեն զմանուկն։ Իսկ հայր նորա ասէ. Մինչ ոչ եմ տեսեալ զսուրբն Մարութէ և զեղբարսն՝ ոչ դարձայց։ Եւ իջին Պաւղոս և կին նորա յերիվարացն, գնացին հետևակք. և հրամայեաց միումն 'ի ծառայիցն բառնալ զմանուկն 'ի վերայ բազկաց իւրոց, և տարեալ եդին առաջի սրբոյն Մարութէի, և ասեն. Ահա չեղաք արժանի գալ առ ձեզ ուրախութեամբ՝ հանդերձ մանկամբս մերով, բայց այժմ տուեալ եմք զդա 'ի ձեռս ձեր և գիտեմք եթէ զամենայն զոր ինչ հայցէք յԱստուծոյ՝ շնորհէ ձեզ։ Իսկ սուրբն Մարութէ ոչինչ տուեալ պատասխանի, քանզի եկն նմա տրտմութիւն վասն նոր խոստովանողացն, զի դարձեալ տեղի եղև չարին և հերձողաց այլազգեացն, և անօրէն կախարդին Մարկիոնի։

Յայնժամ յղեաց սուրբն Մարութէ առ երանելին Յակովբ, զի եկեսցէ 'ի վանս նորա վասն բժշկութեան մանկանն, զի նմա տուեալ էր յԱստուծոյ շնորհք բժշկութեան այնր ցաւոց։ Իսկ սուրբն Յակովբ իբրև լուաւ վասն մանկանն՝ յարուցեալ գնաց վաղվաղակի հանդերձ եպարքոսիւն որ էր իշխան քաղաքին և եղբայր Պաւղոսի, նա և այլ մեծամեծք քաղաքին վասն առ 'ի թաղել զմանուկն։ Իբրև եկն սուրբն Յակովբ՝ հրամայեաց ժամ հարկանել և ժողովել զկրօնաւորսն, և առեալ զմանուկն 'ի վերայ սուրբ բազկաց իւրոց եդ-

1. Մի օր. գործն կատարեցաւ։

զնա 'ի վերայ աշտիճանի բեմին, և ինքն խոնարհեալ եդ ծունր՝ կայր յաղօթս և ասէր. Տէր Յիսուս, բըժիշկ բարի և ողջացուցիչ հիւանդացեալ բնութեանս մերում, որ անկեալ կայաք 'ի մահիճս մահու՝ կանգնեցեր զմեզ 'ի գլորմանէ և խոստացար տալ մեզ ըզկեանս անմահականս. ձայնս արձակեցեր 'ի գերեզմանն Ղազարու և հրամայեցեր մահու դարձուցանել զչորեքօրեայն 'ի մեռելոց և կենդանացուցեր զնա. այո, Տէր, լուր պաղատանաց ծառայի քո Նուաստի՝ այսօր, դարձո 'ի կենդանութիւն զպատանիս զայս. և զոր արարեր 'ի ձեռն Եղիսէի և Եղիայի, շնորհեա այսօր մեզ. ոչ վասն արժանեաց մերոց, այլ վասն սուրբ անուան քո՝ զի փառաւորեսցի, և եկեղեցի քո բարձրասցի, և սուրբ խաչ քո պայծառասցի քարոզութեամբ ընդ ամենայն ազգս և ազինս և լեզուս. զի ծանիցեն ամենեքեան որ մոլորեալ են և թիւրեալ են՝ եթէ դու ես Աստուած ճշմարիտ, որ սպանանես և կեցուցանես, իջուցանես 'ի դժոխս և հանես. ապրեցո այսօր զպատանիս զայս և կեցո. Տէր Աստուած, լուր պաղատանաց ծառայի քո։

Եւ իբրև կատարեաց զաղօթսն՝ բղխեաց արտասուս յաչաց սրբոյն, մինչև զգետինն թանալ առաջի սրբոյ սեղանոյն. և առեալ զկաւն որ յարտասուացն եղև՝ եդ 'ի վերայ փողից պատանւոյն և շարժեաց մանուկն զձեռն իւր 'ի վերայ կրծից իւրոց։ Եւ սուրբն Յակովբ բուռն հարեալ զձեռանէ մանկանն՝ ասելով. Յովհաննէս որդեակ, արի կաց յանուն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։ Եւ նոյնժամայն բացեալ մանկանն զաչս իւր, և տեսանէր զսուրբն և զժողովուրդն. և նստոյց զնա 'ի վերայ աշտիճանին. և ինքն ուրախալից սրտիւ օրհնէր զԱստուած, և գոհանայր և փառաւորէր ըզպարգևատուն այնպիսի շնորհացն։ Իսկ եպարքոսն և ամենայն ժողովուրդն իբրև տեսին զեղեալսն, յահի մեծի եղեալ պատկառէին 'ի տեսլենէ սրբոյն, քանզի ոչ տեսանէին իբրև զմարդ՝ այլ իբրև զհրեշտակ Աստուծոյ. աղաղակեցին միաբան ձայնիւ և ասեն. Սուրբ, սուրբ, սուրբ, Տէր զօրութեանց, լի է ամենայն երկիր փառօք քո։ Եւ կալեալ զձեռանէ մանկանն ետ զնա հօր և մօր իւրում. և նոքա աղաչէին զի կալցի զմա-

Digitized by Google

նուէրն առ իւր։ Իսկ նա ասէ. Չէ պարտ թողուլ զմանուկդ առ իս զի տղայ է, ուսցի դա և 'ի չափ երիտասարդութեան հասցէ։ Եւ արարին յաւուր յայնմիկ տօն մեծ և ուրախութիւն բազում, և պահեցին զօրն ողջոյն ոչինչ ճաշակելով. և վաղիւն մտեալ յեկեղեցին մատուցին պատարագ, և բաշխեցին զփրկական խորհուրդն. և յետ պատարագին հրամայեաց սուրբն Յակովբ ճաշակել միայն աղ և հաց. քանզի ոչ անկանէր 'ի մտաց նոցա սքանչելիքն զոր տեսին։ Յայն ժամ օրհնեցան 'ի սրբոյն Մարուգէէ և յեղբարց նորա Պաւղոս և կինն իւր և որդի նոցա, զոր յարոյց Տէր 'ի մեռելոց 'ի ձեռն սրբոյն Յակովբայ։

Եւ յարուցեալ սուրբն Յակովբ և եպարքոսն համդերձ ժողովրդեամբն՝ գնացին 'ի քաղաքն։ Ազդ եղև վասն սքանչելեացն և յարութեան պատանւոյն ընդ ամենայն կողմանս գաւառացն որ շուրջ զքաղաքաւն էին, և որք 'ի բացեայ էին լուեալք՝ մատուցանէին օրհնութիւն Աստուծոյ, տուողին այնպիսի շնորհաց։ Եւ 'ի մերձենալ նորա 'ի քաղաքն՝ ելին ընդ առաջ նորա միահամուռ արք և կանայք, ծերք և տղայք գային առ նա դասս դասս գունդք գունդք, և 'ի հիւանդաց պէսպէս ցաւօք անկանէին առ ոտս նորա և բժշկէր զամենեսեան։ Քանի՜ միակողմանիք բժշկեցան և քանի՜ ախտաժէտք բժշկեցան 'ի ցաւոց իւրեանց, զի անյապաղ առնէր զբժշկութիւնսն. և զի զանուանս ամենեցուն ոչ գիտեմ, վասն այնորիկ աւելորդ համարեցայ գրել 'ի ճառիս, և ոչ մի ըստ միոջէ ընդ գրով արկանել զսքանչելիսն և զանպատմելի զվարս և զխստամբերութիւն ընտրելոյն Աստուծոյ։

Իսկ եպարքոսն գրեաց առ բարեպաշտ թագաւորն Կոստանդիանոս զնշանսն և զսքանչելի զգործսն՝. որ եղեն 'ի ձեռն սրբոյն Յակովբայ զօրութեամբն Քրիստոսի և սուրբ Հոգւոյն, և զյարութիւն եղբօրորդւոյն իւրոյ. և մեծն Կոստանդիանոս առեալ ընթերցաւ զթուղթն և գոհացաւ զԱստուծոյ, և գրեաց պատասխանի այսպէս առ եպարքոսն. Երեք են որ փայլեն յաշխարհի 'ի ժամանակս մեր, ընտրեալ ծառայք Աստուծոյ կենդանւոյ, և որպէս 'ի սիւն հաստատութեան կայ աշխարհս նոքօք, և որպէս զջահս լուսաւո-

ըրս փայլեցին ընդ տիեզերս, լուսաւորեցին զխաւարեալ միտս մարդկան, և սրբեցին զորոմն զոր սերմանեաց մշակն չար, և սերմանեցին սերմն բարի զվարդապետութիւն Քրիստոսի. սոքա են պանդուխտք և աղքատք և օտարք յաշխարհի և բազմաց պարգեւս ստացան. Անտոն յերկրին Եգիպտացւոց, և Աղեքսատրոս 'ի Հռոմ՝ 'ի յերկրիս մերում, և Յակոբ 'ի Մծբին քաղաք՝ որ է 'ի Միջագետս. յիշատակ նոցա օրհնութեամբ եղիցի, և աղօթք նոցա 'ի վերայ ամենայն արարածոց: Արդ աղաչեմ զգաստս և խնդրեմ զի աղօթս արասցեն վասն մեր և խնդրեսցեն 'ի Տեառնէ, զի ընդ հովանեաւ սրբութեան իւրոյ պահպանեսցէ զիշխանութիւն թագաւորութեանս մերոյ. և յաւուրն յետնում յորում ծագի սրբութիւն Քրիստոսի՝ արժանի արասցէ զմեզ ընդ նոսին փառս մատուցանել ամենասուրբ Երրորդութեանն:

Եւ յետ այսր ամենայնի եղեալ սուրբն Յակոբ 'ի միջնակեալն՝ շրջէր տեսանել զտունկ քրիստոնէութեան, և քարոզէր նոցա զաւետարանն արքայութեան, և հաստատէր 'ի հաւատս ճշմարիտս: Եւ ետես յաղբեր միում աղջկունս որ լուանային հանդերձս. իբրև տեսին զերանելին՝ ոչ պատկառեցան 'ի փառաց երեսաց նորա, և ոչ ծածկեցին զվարսս և զգլուխս իւրեանց, այլ անամօթաբար ընդ երեսս նորա հայէին: Եւ այս՝ լրբութիւն թուեցաւ սրբոյն, և կամեցաւ խրատել զնոսա. անէծ զաղբիւրն և վաղվաղակի ցամաքեցաւ, և զհերս նոցա դարձոյց 'ի սպիտակութիւն: Իբրև տեսին զաղբիւրն ցամաքեալ և զհերս իւրեանց սպիտակացեալս՝ ընթացեալ զհետ սրբոյն անկանէին յոտս նորա, և աղաչէին դառնալ յաղբերն և հանել զջուրն. և նա դարձաւ աղօթեաց, և բղխեաց ջուրն իբրև զառաջինն. բայց զհերս աղջկանցն ոչ դարձոյց 'ի սևութիւն, զի տեսանելով զայն՝ զԱստուած մի մոռասցին:

Եւ երթեալ 'ի քաղաք մի՝ տեսանէ զի առնէր դատաւորն զդատաստանն անիրաւութեամբ վասն բաժանելոյ երկուց եղբարց. կամեցաւ յանդիմանել զանիրաւութիւն նորա. անէծ զվէմն որ կայր հանդէպ նորա, և վաղվաղակի անկեալ փշրեցաւ առաջի նորա. և

անկաւ ահ 'ի վերայ ամենեցուն որ անդ կային. և դատաւորին զայն տեսեալ՝ արար զդատաստանն ուղիղ: Եւ այսու Տեառն իւրում նմանեաց սուրբն Յակովբ. ոչ անէծ Տէր մեր զխաչահանուսն, այլ զթզենին անէծ չբերել թուզ, և այսու ուսոյց զաշակերտսն իւր. և սուրբն Յակովբ այսու նմանեաց Տեառն իւրում, ոչ անէծ զդատաւորն անիրաւութեանն՝ այլ փշրելով վիմին յիրաւունս դարձուցանէր զդատաւորն:

Եւ յորէ յորմէ կոչեցաւ յեպիսկոպոսութիւն, ոչ զկերակուր իւր փոխեաց և ոչ զհանդերձս. զերկիր փոխեաց և զվարս իւր ոչ փոխեաց: Զհետ այսորիկ երթեալ 'ի քաղաք մի և կային անդ աղքատք, և կեղպարանեցին զմին մեռեալ, և եկեալ աղաչէին զնա տալ նոցա ինչ զի թաղեսցեն զնա. և եդեալ զձեռն 'ի վերայ նորա և խնդրեաց զթողութիւն մեղաց նորա. և իբրև սակաւ մի հեռացաւ 'ի նոցանէ տէր Յակովբ, ձայնեցին ընկերին որ անկեալ կայր, և տեսին զնա մեռեալ. և ընթացան զհետ սրբոյն և աղաչէին զնա դարձուցանել զոգի նորա, և ասէին. Վասն աղքատութեան արարաք, թողութիւն արա մեզ. իսկ նա դարձաւ աղօթեաց և յարոյց զմեռեալն: Այս սքանչելիք նմանեալ Պետրոսի առաքելոյ զոր արար առ Անանիա և Սափիրա, յորժամ գողացան զլումայսն և ստեցին. եկն 'ի վերայ նոցա պատիժ մահուն: Նոյնպէս և երանելիս այս զաղքատն՝ որ զճշմարիտ կեանս իւր 'ի մահ փոխարկեաց. բայց երանելւոյն Պետրոսի ազդ եղև 'ի Հոգւոյն սրբոյ մահու վճիռ հանդէս առնել 'ի վերայ նոցա. իսկ երանելիս այս քանզի ոչ գիտէր զխորհուրդըս նոցա՝ աղօթս արարեալ առ Աստուած վասն քաւութեան մեղաց նորա, և ոչ իմացաւ զմահ նորա. իսկ Աստուած զաղօթս նորա արդիւնացոյց, մահ ածելով 'ի վերայ կենդանւոյն, և ոչ ստեաց պաղատանաց նորա. իսկ երանելի առաքեալն որ զմահու վճիռն եդ 'ի վերայ նոցա, քանզի ահ առնել պիտանի էր 'ի սկզբան քարոզութեան նոցա, և այս երանելիս նմանեալ Տեառն իւրում փոխադրեաց զնա 'ի կեանս:

Ընթանամ այսուհետև յայլ սքանչելի գործս նորա, և համառօտ ասացից և պատմեցից: Արիոս գլուխ հերեսիովտաց, որ եղև նա հայր հայհոյութեան, և

Digitized by Google

հայհոյեաց զՄիածինն և զՀոգին սուրբ, և սրեաց զլեզու իւր ամբարշտել զԱստուած, և պղտորեաց նա զԵգիպտոս չար և դառն վարդապետութեամբ իւրով. իսկ Կոստանդիանոս թագաւորն հաւատացեալ նման Զօրաբաբելին առաքինոյ, յիշատակ նորա օրհնութեամբ եղիցի. զի նա 'ի ժամանակին յայնմիկ դարձոյց զդե-րութիւն հաւատացելոց 'ի յօտարութենէն, և շի-նեաց զտաճարն՝ որ քակեալն էր յայլազգեաց: Սա հրամայեաց եպիսկոպոսացն ժողովել, և առաջնոր-դեաց եկեղեցւոյ 'ի քաղաքն Նիկիա, երեք հարիւր և տասնեւութ հայրապետաց վասն կործանմանն Արիոսի. պատահեցաւ ընդ նոսա երանելին տէր Յակովբ: Կա-յին անդ ոմանք 'ի ժողովն որ ունէին յաղանդոյն Ա-րիոսի, այնր աղագաւ աղաչէին զԱքիլաս և զԱղէք-սանդրոս վասն Արիոսի լուծանել 'ի կապանացն: Եւ սրբոյն Յակովբայ խորհուրդ արարեալ ընդ այլսն կալ 'ի պահս աւուրս եօթն, նշան ինչ խնդրելով վասն Ա-րիոսի. և երանելին Յակովբ իբրև զնաւավար էր ժո-ղովոյն. և յաւուր կիւրակէի մատուցին պատարագ և նշան մեծ երևեցաւ յԱստուծոյ. խնդրեալ Արիոսի տեղի ուր վճարել զպէտս մարմնոյ իւրոյ, և ընդ աղ-բոյն աղիքն 'ի վայր վայթեցաւ, և մեռաւ այրն գարշե-լի 'ի գարշ տեղւոջ, քանզի խնդրուածք երանելոյն հայ-րապետին աղդեաց. և ամենեքին գնացին 'ի տեղիս իւրեանց:

Իբրև դարձաւ սուրբն Յակովբ 'ի ժողովոյն, եւտես զի բազմացեալ է տունկ քրիստոնէութեան, խորհե-ցաւ եկեղեցի շինել. և եկեալ առ սուրբն Մարութէ յանապատն. և տուեալ ողջոյն միմեանց՝ ասէ սուրբն Յակովբ. Խորհուրդ ունիմ եկեղեցի շինել, եթէ Տէր կամեսցի. արդ արիք որ իջանեմք տեսանել զտեղին սրբութեան: Եւ ասէ սուրբն Մարութէ. Արժան է իջանել զի եօթներեակս մերձեցեալ է. արի էջ, և առաքէ Տէր զհրեշտակ իւր և ցուցանէ քեզ զտեղին՝ ուր պարտ է շինել, զի տեղի կռոց լեալ է և երգ ան-օրէնութեան 'ի նմա. արդ փոխանակ այնր երգոց՝ երգ աստուածայինք երգեսցին անդ, և պատարագես-ցի 'ի նմա մարմին և արիւն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: Ասէ սուրբն Յակովբ. Աղօթք ձեր եղիցին

Digitized by Google

'ի վերայ մեր որպէս և առաջէք. և յարուցեալ իջանէ 'ի քաղաքն, և ժողովէ զմեծամեծս և զգլխաւորս քաղաքին, և ասէ ցնոսա. Ո՞ւր հրամայեցէք շինել եկեղեցի. և նոքա ցուցին նմա տեղիս երիս կամ չորս: Իսկ սուրբն Յակովբ լռեալ մինչև ցգիշերն. իբրև եղև երրորդ ժամ գիշերոյն, յարուցեալ առ զշիշ իւղոյն և ել արտաքս 'ի խրճթէն իւրմէ, և հրեշտակ Տեառն երևեցաւ նմա, և մատուցեալ ողջունեաց զնա. և սուրբն Յակովբ հարցանէր զնա և ասէր. Ո՞վ ես դու: Եւ ասէ ցնա հրեշտակն. Ես եմ որ առաքեցայ 'ի Տեառնէ ցուցանել զտեղի եկեղեցւոյն և զչափ նորա: Եւ ոչ զարհուրեցաւ երանելին ընդ տեսիլ հրեշտակին, զի բազում անգամ սովոր էր տեսանել զտեսիլ Աստուծոյ. և գնաց ընդ նմա հրեշտակն մինչև ցտեղին՝ որ էր լեալ տեղի կռոց Անտիոքայ արքայի, և ասէ. Այս է տեղի եկեղեցւոյն. և եցոյց նմա զչափ նորա: Յայնժամ եկեալ սուրբն Մելէս[1] եպիսկոպոս յԵրուսաղէմէ, և տեսեալ զսուրբն Յակովբ զի սկսեալ էր եկեղեցի շինել՝ ուրախացաւ ուրախութիւն ոչ սակաւ: Եւ առեալ փոխ 'ի վաճառականաց որ յերկրէ նորա էին՝ երեքհարիւր դահեկան, և ետ օգնականութիւն եկեղեցւոյն, զի ոչ ինչ ունէր ընդ իւր բայց միայն զաւազան և աւետարան:

Զկնի այսորիկ ել առ սուրբն Մարուգէ ողջոյն տալ նմա և դառնալ 'ի յաթոռ իւր. և 'ի գնալ սրբոյն՝ ժողովեցան ամենայն եղբայրութիւնն և ողջոյն ետուն նմա. և յորժամ ողջունեցին զմիմեանս, ասէ սուրբն Մարուգէ. Ո՛վ այր Աստուծոյ, որ ակն ոչ առնուս. ահա գնաս դու յերկիրն արևելեան, և յանդիմանես անդ զՓիլիպպոս[2] որ նստեալ է անդ պատրիարք յանձնէ, և վասն զի ոչ ընդունի զխրատ քո՝ նզովես զնա չարաչար և գօսանայ մի կողմն նորա: Յայնժամ պատասխանի ետ նմա սուրբն Մելէս եպիսկոպոսն և ասէ ցնա. Ողջոյն քեզ, ծեր սքանչելագործ, որ տեսեր զօձն անիծեալ և զծնունդ նորա և զսատակումն նորա և զկորուստ ծննդոց նորա: Յայնժամ ասէ ցնա Մա-

1. Մի օր. Մէլիտոս, որպէս և զինի:

2. Մի օր. Փիլպոս, որպէս զինի:

րուդէ. Ուստի՞ եղև քեզ այդ, եղբայր, եթէ տեսի զայդ: Ասէ սուրբն Մելէս. Որ յայտնեաց զիմն քեզ, նա յայտնեաց զքոյն ինձ: Ասէ սուրբն Մարուդէ. Երանելի ես, եղբայր իմ Մելէս, մերձեալ է ժամանակ մարտիրոսութեան քո, նման Պաւղոսի որ վկայեաց 'ի ձեռն Ներոնի անօրինի, յանդիմանեաս և դու զանօրէնս, և վկայես վասն Տեառն քո, և առնուս զպսակն փառաց: Եւ կացեալ առ մեզ աւուրս երկուս[1], յետ այնր առեալ ողջոյն եղբարցն առ հասարակ՝ յուղարկեցաք զնա արտաքոյ վանացն, և ասէ ցմեզ. Աղօթս արարէք, զի արժանի եղիցուք տեսանել զմիմեանս առաջի Տեառն, քանզի յայս կեանս ոչ եւս հանդերձեալ տեսանել զմիմեանս:

Իբրև էջ Մելէս 'ի քաղաքն Արեմացւոց, և անդ յանդիմանեաց զՓիլիպպոս վասն իրիք ինչ, զի ոչ առաջնորդէր բարւոք. իսկ Փիլիպպոս ասէ ցնա. Ուստի՞ ասես զայդ ամենայն ցիս: Ասէ ցնա սուրբն Մելէս. Ընթերցիր զաւետարանն սուրբ և նա ուսուսցէ քեզ: Եւ նորա առեալ զաւետարանն 'ի ձեռն՝ ասէ խիզախելով. Խօսեա, աւետարան, խօսեա: Յայնժամ ասէ ցնա սուրբն Մելէս սաստելով. Ո՛վ այր դու, զՏէր քո անարգես. և նզովեաց զնա, և զօսացաւ աջ ձեռն նորա կողմամբքն հանդերձ, ըստ բանին Մարուդէի, և այլ ոչ ընկալաւ զբժշկութիւն: Եւ սուրբն Մելէս ել գնաց յերկիր իւր, և աշակերտէին նմա բազումք, և բժշկութիւնս բազումս առնէր Տէր 'ի ձեռն նորա. և իբրև եկն նա յաթոռ իւր՝ չարախօսեցին զնմանէ առաջի իշխանին և ասեն. Ահա սա մկրտեաց զամենայն երկիր մեր: Յայնժամ հրամայեաց թագաւորն կապեալ ոտիւք և կապեալ ձեռօք առաջի իւր ածել և ամենայն հրապարակին: Իբրև ածին զերանելին առաջի դատաւորին՝ սկսան ամբաստանել զնմանէ և ասել. Ահա այս կախարդս մկրտէ զուստերս և զդստերս մեր, և դարձուցանէ զամենեսեան 'ի հաւատն իւր: Եհարց զնա դատաւորն և ասէ. Ո՞յր հրամանաւ մկրտես դու զհրեայս և զմոգս: Ասէ ցնա երանելին. Ես ոչ զոք բռնադատեմ; այլ զվարդապետութիւն Քրիստոսի

1. Մի օր. աւուրս երկուս:

քարոզեմք, և նորա կամօք իւրեանց մկրտին։ Իբրև լուաւ զայս իշխանն՝ ոչ կարաց համբերել, այլ լի եղև ցասմամբ, և տրտմութեամբ զայրագնեալ՝ կանգնեցաւ 'ի վերայ ոտից իւրոց, և հանեալ զսուրն՝ զարկեալ զԹիկամբն հերձեալ ձեղքեալ և 'ի բաց եհան զաջոյ կողմն նորա. և նոյնժամայն յարուցեալ եղբայր իշխանին յարձակեցաւ գազանաբար, և հարեալ զձախոյ կողմն Թիկամբն 'ի բաց ընկէց։ Եւ ասէ սուրբն Մելէս. Ի ձեռաց միմեանց սատակելոց էք սրով ձեր 'ի ժամնուս յայսմիկ յորում զիս սպանէք. և եղև որպէս ասաց երանելին։ Ի վաղիւն հեծեալ երկոքեան յերիվարս իւրեանց որսալ ինչ, և ահա այծեամն մի երևեցաւ առաջի, և ընԹացեալ մի ընդ աջմէ կողմանէ այծեմանն և միւսն ընդ ձախմէ հանդէպ միմեանց ընդդէմ, և լարեալ զաղեղունս իւրեանց ձգեն նետս, և այծեմանն ոչ ինչ վնասեալ՝ հարեալ զմիմեանս սատակեցին, և անկեալ յերիվարացն մեռան չարաչար։ Եւ կատարեցաւ առ նոսա բան մարգարէին որ ասէ. Սուրք նոցա մտցեն 'ի սիրտ նոցա, և աղեղունք նոցա փշրեսցին։ Եւ զսուրբն Մելէս Թաղեցին մեծաւ պատուով, և ըստ բանին Մարուգէի՝ զոր յառաջագոյն մարգարէացաւ, ընկալաւ զանԹառամ փառաց պսակըն 'ի Քրիստոս Յիսուս 'ի Տէր մեր. յիշատակ նոցա օրհնութեամբ և աղօթք նոցա 'ի վերայ ամենայն հաւատացելոց։

Արժան է մեզ և զայլսն պատմել զգործսն և զսքանչելիսն սրբոյն Յակովբայ և ոչ ծուլանալ։ Յայնմ ժամանակի խորհուրդ 'ի մտի եդեալ սուրբն Յակովբ գնալ ուր հանգեաւ տապանն՝ 'ի լերինն Արարատ, աղօթս առնէր հանապազ և խնդրէր 'ի Տեառնէ՝ զի ցուցցէ նմա զտապանն, որ եղև նորոգումն յերկրի նովաւ. և եկեալ առ սուրբն Մարուգէ հաւանեցուցանել զնա գնալ ընդ իւր, և նա ոչ առնոյր յանձն, ասելով նմա վասն ծերութեանն և անկարութեան մարմնոյն և ասէ ցսուրբն Յակովբ. Դու մի խափաներ զխորհուրդդ և մի ծուլանար. լինի քեզ որպէս և կամիս, առաքէ առ քեզ Տէր զհրեշտակ իւր և նա ցուցանէ քեզ որ ինչ կամք են Տեառն. մերձեցուցանէ հրեշտակն զձեռն իւր 'ի ծոց երկրի, և հանէ քեզ

Digitized by Google

տախտակ մի մասն վասն աշխատութեան քո։ Իսկ սուրբն Յակովբ անյապաղ առնէր զգնալն 'ի լեառնն. և իբրև եհաս 'ի ստորոտ լերինն՝ հրեշտակ Տեառն առաջնորդէր նմա. և աշխատեալ սրբոյն աւուրս ինչ յաղօթս ևննջեաց[1]. և առեալ հրեշտակ Տեառն տախտակ մի, և բերեալ եդ ընդ մնարօք սրբոյն, և ասէ 'ի տեսլեանն. Ոչ է պարտ ումեք տեսանել զտապանն, այլ զտախտակդ ընդ փափաքանաց քոց և գնա 'ի տուն քո։ Եւ իբրև զարթեաւ 'ի քնոյն՝ առեալ զտախտակն մեծաւ ուրախութեամբ գոհանայր զԱստուծոյ. և յուղի անկեալ գայ 'ի տուն իւր. և եկեալ առ սուրբն Մարուգէ 'ի փապարն ուր բնակեալն էր, և պատմեաց նմա զլեառնէն ուր էր տապանն. և առեալ զտախտակն 'ի ձեռս իւր՝ համբուրէր, և օրհնէր զԱստուած և զերկայնմտութիւն[2] նորա և ասէր. Զսա արար մեզ 'ի քարոզ, զի տեսանիցեն և դարձցին 'ի չարեաց իւրեանց։ Իսկ սուրբն Յակովբ առեալ զտախտակն գնաց 'ի քաղաքն իւր, և շինեաց վանս և եդ զտախտակն 'ի նմա։

Ընդ այն ժամանակս մեծն և հրաշալին Կոստանդիանոս փոխեցաւ յաշխարհէս, և յաջորդեն զաթոռ թագաւորութեան նորա որդիք իւր։ Իսկ Շապուհ արքայն Պարսից նշկահեաց զորդիս թագաւորին, ասելով, ոչ կարեն նոքա լինել որպէս զհայրն իւրեանց։ Եւ ելեալ գայ յերկիրն Միջագետաց 'ի Մծբին քաղաք՝ բազում զօրօք և հետևակօք, և փղօք բազմօք տալ պատերազմ. և բաժանեաց զզօրս իւր ընդ չորս և պատեաց զքաղաքն. և բազմահնար խորամանկութեամբ ջանայր առնուլ զքաղաքն յաւարի, և զբնակիչսն կամէր սրով վատնել, և գերի վարել զմանկունսն և զկանայսն. շինեաց աշտարակ և հանեալ 'ի նմա աղեղնաւորս և վահանաւորս, և ձգէին նետս բազում 'ի քաղաքն և վիրաւորէին զմարդիկն. և ոչ կարաց հնարս գտանել, զի զոր խորհէր Շապուհ արքայ՝ 'ի ձեռն սրբոյն Յակովբայ [illegible]ծանէր ամենայն խորհուրդ նորա։ Դարձեալ հնարս խնդրէր թէ որով օրինակաւ կարասցէ պաշարել զքաղաքն. և հրաման ետ զօրաց

1. Մի օր. աւուրս ինչ յաղօթս եկաց և ննջեաց։

2. Մի օր. համբուրէր, և օրհնէր զերկայնմտութիւնն [illegible]Աստուծոյ։

իւրոց կապել զգետս և անցուցանել շուրջ զպարսպաւ քաղաքին. և արարին որպէս հրամայեաց. և անցեալ ջուրն շուրջ զպարսպաւ քաղաքին, և սկսաւ խախտել զհիմն պարսպին, և տեղի տեղի անկաւ 'ի պարսպէն. և սկսան աղաղակել զօրքն Պարսից թէ յաղթեցաք. և 'ի մեծի վտանգի և 'ի տարակուսի էր քաղաքն: Իսկ սուրբն Յակովբ իբրև ետես զյանդգնութիւնն Շապհոյ և զզօրաց իւրոց, ոչ կարաց հանդուրժել. եկաց յաղօթս առ Աստուած, և խնդրէր հնարս զի թերևս ապրել կարասցեն 'ի ձեռաց անօրինացն. և լուաւ Աստուած աղաչանաց նորա, և նզովեաց Յակովբ զՇապուհ և զզօրս նորա. և յանկարծակի եկն 'ի վերայ նոցա խառնիճ և պիծակ և գոռող և մժեխ. նա աղօթեաց, և Աստուած որպէս Մովսիսի լուաց. և երիվարք նոցա և փիղք ոչ կարէին զտեղի ունել 'ի բազմութենէ պիծակացն և գոռոխիցն, մինչև բազում երիվարաց մեռանել, և այլոցն թափել զպախուցս' վազս առնելով այսր անդր ընթանային. և 'ի բազում վտանգի կայր բանակն յաստուածառաք հարուածոցըն' որ եկն 'ի վերայ նոցա: Յայնժամ այրն Աստուծոյ Յակովբ ելեալ շրջէր 'ի վերայ պարսպին. և եկեալ դէմ յանդիման Շապհոյ նստաւ, և զտախտակն առեալ 'ի գլխոյ իւրոյ, և երևեցաւ Շապհոյ իբրև զթագաւոր զգեցեալ ծիրանիս, և զօրք հրեշտակաց իբրև զզօրս մարդկան շուրջ զնովաւ երևէին: Եւ տեսեալ Շապուհ արքայն' յոյժ խռովեցաւ յոգի իւր և յերկիւղ մեծ եղեալ և 'ի դողման, և լցեալ սրտմտութեամբ և բարկութեամբ' հրամայեաց կոչել զայնոսիկ որք առաջնորդք եղեն նորա գալստեանն, և եհատ 'ի վերայ նոցա վճիռ մահու, և ինքն փութանակի զօրօքն հանդերձ խաղայր գնայր յերկիր իւր:

Եւ Մանաճիհր Ռուշտունի առեալ գերի յերիցանց և 'ի սարկաւագաց գեղջէիցն որ շուրջ զքաղաքաւն էին, և տարեալ զնոսա 'ի բերդն որ է մերձ 'ի սահմանս Ռուշտունեաց' որ կոչի Մանազկերտ: Եւ զայս աքանչելիս զոր եցոյց Աստուած 'ի ձեռն երկրորդ Եզեկիայի[1], զի որպէս նա աղօթիւք իւրովք փրկեաց զԵրուսա-

1. Մխս օր. ԵԶԵԿԻԵԼ:

ղեմ 'ի ձեռաց արքային Ասորեստանեայց, նոյնպէս սուրբն Յակովբ աղօթիւք իւրովք ապրեցոյց զքաղաքն 'ի ձեռաց արքային Պարսից։ Եւ ես ասեմ իսկ գեր 'ի վերոյ քան զնա. զի բռնաւորն և ամպարիշտն՝ որ փքացեալն էր ամբարտաւանութեամբ, բազմահնար մեքենայիւքն իւրովք ոչ կարաց յաղթել և կործանել զպարիսպ նորա 'ի միջոյ անտի. և էր այլովք զարմանալի, զի անէծք նորա անյապաղ կատարէր. ոչ խնդրեաց հուր արկանել 'ի վերայ նոցա որպէս Եղիայն. զի լուեալ էր 'ի Տեառնէ, որ ասէր ցՅակովբոս և ցՅովհաննէս, յորժամ խնդրեցին նոյնպէս հուր յերկնից, ասէ ցնոսա Տէրն. Չգիտէք որոյ հոգւոյ էք դուք. վասն այնորիկ չսատակեաց զբանակն անօրինաց, այլ անզօր ճանճիւքն խոցոտեաց փախոյց զնոսա։ Յետ այսր ամենայնի յարուցեալ գնայր զհետ չարին Մանաճիհրի իշխանին Ռուշտունեաց, և խնդրէր զերիցունս և զսարկաւագունս և զայլսն։ Իսկ նա ոչ առանոյր յանձն կատարել զխնդրուածս նորա, այլ ըստ ամենաչար բարուցն իւրոց պիղծն և թշնամին արդարութեան՝ հրաման ետ զօրաց իւրոց 'ի պտոյտս ջուրց ծովահեղձոյցս առնել զերիցունսն և զսարկաւագունսն։ Իսկ սուրբն Յակովբ տեսեալ զչարին արկածսն, խռովեցաւ և ել գնաց տրտմութեամբ և լի ցասմամբ յերկրէն Մանաճիհրի. և գայր հասանէր մերձ 'ի գաւառն Աղձնեաց 'ի ձորն Երկաթահատաց, և անդ հանգեաւ. և ծարաւեալ՝ վասն զի ժամանակ ամառային էր, և արեգակն տապով իւրով խարշէր զամենայն ինչ, և հանեալ ջուր 'ի զովացումն իւր և որք ընդ նմա էին. և ելեալ 'ի բարձրաւանդակ տեղի մի և տեսանէ զերկիրն Ռուշտունեաց, անէծ զՄանաճիհր և զերկիր նորա և զզօրս նորա, վասն արանցն զոր ծովահեղձոյցն արար։

Եւ ինքն չուեալ գնաց յերկիր իւր և անդ լինէր. և բազում ճգանց և աշխատութեանց համբերեալ տէր Յակովբ և բազում նշանս արարեալ, և այսպիսի վարուք կացեալ զամենայն աւուրս կենաց իւրոց, յետ սակաւ աւուրց ննջեաց և փոխեցաւ յաշխարհէս յայմանէ 'ի հանդերձեալ աշխարհն յօթևանսն փափաքելի։ Եւ յետ մահուան Յակովբայ պակասեաց զօրք

Հռովմայեցւոց ’ի քաղաքէ անտի, և եկեալ արքայն Պարսից առնու զքաղաքն ոչ պատերազմաւ՝ այլ սիրով: Իսկ երկիրն Ռուշտունեաց զոր անէծ սուրբն՝ մեծաւ հարուածով տանջեալ լինէր յԱստուծոյ, զի հերձեալ պատառէր հող երկրին առ ’ի չբուսուցանել զբոյս դալարոյ առ ’ի պէտս մարդկան և անասնոց, և տունկք այգեստանեացն փոխանակ խաղողոյ փուշ պտղաբերէին:

Յետ այսորիկ ազդ եղև ’ի Հոգւոյն սրբոյ արանց խարազնազգեստից, եթէ ոչ է հնար օրհնիլ երկրին Ռուշտունեաց, եթէ ոչ երթեալ բերիցեն մասն ինչ ’ի նշխարաց սրբոյն Յակովբայ. և նոքա եկեալ պատմեցին մեզ զամենայն որ ինչ եղեալ էր յերկիրն իւրեանց. և մեք ողորմութիւն արարաք վասն պատմելոյ զանցս անցիցն որ ընդ նոսա անցանէր: Եւ առեալ ’ի նշխարացն մասն ինչ տուաք նոցա. և նոքա առեալ մեծաւ ուրախութեամբ գնացին յաշխարհն իւրեանց, ’ի տեղի՝ որ է մերձ յաշխարհն Աղձնեաց. և անդ կան նշխարք նորա մինչև ցայսօր ժամանակի, և բազում բժշկութիւնք լինին նովաւ ’ի փառս Աստուծոյ: Զայս պատմեցի վասն առն Աստուծոյ սրբոյն Յակովբայ. և նշանագրեցի վասն սրբոյն Մարութէի և վասն Մելէսի եպիսկոպոսի, զի աղօթք նոցա և օրհնութիւն մեզ յօգնութիւն հասցէ: Կատարեցաւ վարք և սքանչելագործութիւնք առաքելաշնորհ առնն Աստուծոյ սրբոյն Յակովբայ Մծբնայ հայրապետին, ընդ նմին և սուրբ հօրն Մարութէի խարազնազգեաց կրօնաւորի, և սրբոյն Մելէսի եպիսկոպոսի Պարսից. ’ի փառս Աստուծոյ. յաւիտեանս յաւիտենից:

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Յակովկայ:

Եղև յերկրորդում ամի Վռամայ որդւոյ Յազկերտի արքայից արքայի Պարսից, երևեցաւ այր մի աստուածապաշտ, անուն Յակովիկ, թագաւորազն, 'ի Բեթլապատ քաղաքէն, յոյժ երկիւղած 'ի Քրիստոսէ ինքն և ամուսին իւր. ըստ բարեպաշտ ծնողաց իւրոց ջերմեռանդն հաւատոցն զոր ունէին առ Քրիստոս, յոյժ երևելի 'ի դրան արքունի, և բազում համարձակութիւն ունէր առաջի թագաւորին Վռամայ: Եւ յաւուրս հօր նորա Յազկերտի արքայի Պարսից՝ պարգևս և պատիւս ընդունէր 'ի թագաւորէն Յազկերտէ, վասն բազում սիրոյն զոր ունէր ընդ նմա: Եւ ջանայր թագաւորն 'ի բազում ժամս դարձուցանել զնա 'ի քրիստոսական հաւատոցն՝ զոր ունէր նա 'ի ծնողաց իւրոց, և դարձուցանել զնա յետս 'ի սուրբ Երրորդութենէն. զոր հնազանդեցաւ առնել զկամս թագաւորին, մինչև մոռանալ նմա զսուրբ հաւատն զոր ունէր:

Զայս լուեալ մօր նորա աստուածասիրի և քրիստոսասիրի ամուսնոյ նորա, եթէ 'ի ճշմարիտ հաւատոցն զոր ունէր՝ 'ի բաց եկաց վասն անձնահաճոյ կամաց թագաւորին, և սիրեաց զառժամանակեայ կեանքս առաւել քան զյաւիտենականն, քանզի 'ի դրան արքունի էր երանելին. և գրեալ երանելւոյ մօր նորա և քրիստոսասիրի ամուսնոյ նորա թուղթ՝ առաքեցին առ նա, որ ունէր օրինակ զայս. Լուայ եթէ դու վասն առժամանակեայ կենացս և վասն մարդկան հաճութեան և անցա-

Digitized by Google

ւոր պարգևաց մանկանացու Թագաւորի, 'ի միոյ Աստուծոյ՝ որ է Ճշմարիտ Աստուած բան կենդանի 'ի կենդանւոյ Աստուծոյ յետս դարձար և ուրացող եղեր։ Արդ ո՞ւր է Թագաւորն քո՝ զորոյ զկամսն կատարեցեր. ո՞չ ապաքէն իբրև զմի 'ի մեռելոց 'ի գերեզմանի անկեալ դնի, ակն ունելով յաւիտենից տանջանացն. ոչ պարգևք նորա կարեն օգնել քեզ և ոչ պատիւք նորա կարեն փրկել զքեզ յանշէջ հրոյն։ Արդ այսուհետև գիտութիւն լիցի քեզ, եթէ ոչ դառնաս 'ի մոլորութենէդ յորում կաս, և ուրանաս զանօրէն օրէնսդ Մազդեզանց, և դառնաս յԱստուած Ճշմարիտ և յՈրդի նորա Միածին և 'ի համագոյ սուրբ Հոգին, դատաստանք կան և մնան Թագաւորին քում սիրելւոյ, և քեզ նմին գործակցի հասանելոց է։ Բայց մեք այսուհետև օտարացեալ եմք 'ի քէն, մասն լծակցութեան և սիրոյ ոչ ունիս ընդ մեզ։

Եւ իբրև զայս Թուղթ ընկալեալ երանելին Յակովբիկ, զղջումն մեծ անկաւ 'ի սիրտ նորա, և 'ի միտս իւր եկեալ ասէ, արտասուելով զանձն իւր. Եթէ մայր իմ և ամուսին իմ որ են յայսմ աշխարհիս՝ Ճշմարտիւ երդուեան և ուրացան զինէն, յորմէ յետ կացի 'ի սուրբ հաւատոցն որ 'ի Քրիստոս և Ճշմարտութեանն ստեցի, առաւել Աստուած դարձուցանէ զերեսս իւր յինէն յաւուրն յետնումն, և յաշխարհին յայնմիկ վրէժխնդրութիւն հատուցանէ ինձ։ Եւ նոյնժամայն յարուցեալ գնաց 'ի տուն իւր, զսուրբ Թուղթն ունելով 'ի ձեռին իւրում. և առեալ զեկեղեցական գիրսն ընթեռնոյր, և բանիւք սուրբ գրոց մխիթարէր զանձն իւր, և յուսովն յաւիտենից հաստատէր զսիրտ իւր. և եկեալ 'ի զարհուրումն՝ շքեղացան դէմք երեսացն, և մեռելութիւն նորա 'ի կենդանութիւն փոխեցաւ։

Սկսանէր այնուհետև ընդ անձին իւրում կռուել, և ասէր այսպէս. Ո՛վ անձն ողորմելի, ուրեմն եթէ մայրն իմ որ ծնաւ զիս՝ այսպէս սգայ ընդ կորուստ անձին իմոյ. և ամուսինն իմ այսպէս ամօթալից եղեալ կորացաւ վասն նախատանաց իմոց՝ որ է յաշխարհիս յայսմիկ, և ամենայն սիրելիք իմ և ծանօթք իմ այսպէս ուրացեալ մերժեցան յինէն, վասն դի-

պելոյ ինձ այսմ ամենայնի, և յաւուր յորում լցի խորհրդութիւն ամենայն աստուածապաշտից, յորժամ ընդունիցին արդարքն զհատուցումն ըստ վաստակոց իւրեանց և ուրացողք զտանջանսն յաւիտենից, յորում բաժնի լինիցիմ ես, վասն զի փոխանակեցի զճշմարտութիւնն ընդ ստութեան. բայց արդ գիտեմ զոր դիւրութիւն խնդրեցից անձին իմոյ, զի մի կորեայց. այլ ընդ որ ելի ես դուռն՝ ընդ նոյն դուռն յաճախեցից բախել. զի գիտեմ եթէ բարերար է Տէրն, և նոյնժամայն բանայ ինձ և մուծանէ զիս։

Եւ մինչդեռ նա զմտաւ ածէր, ոմանք յուրացողաց անտի իբրև լուան զբանս նորա, և տեսին զի կարդայր զգիրս քրիստոնէից, փութապէս 'ի ձեռն մերձաւորաց զեկուցին զայս ամենայն թագաւորին։ Եւ յորժամ լուաւ թագաւորն զհամբաւ նահատակին Քրիստոսի, նոյնժամայն հրամայեաց մուծանել առաջի իւր։ Իբրև եմուտ երանելին Յակովիկ առաջի նորա, ասէ ցնա թագաւորն. Քրիստոնեա՞յ ես, Յակովիկ։ Սուրբն Յակովիկ ասաց. Այո։ Թագաւորն ասէ. Ո՞չ մոգ էիր։ Ասէ ցնա երանելին Յակովիկ. Ոչ։ Թագաւորն ասէ. Ո՞չ պարգևս և պատիւս ընկալար յառաջագոյն 'ի հօրէն իմմէ վասն մոգութեան։ Սուրբն Յակովիկ ասէ. Արդ ո՞ւր է հայրն քո՝ յորմէ զպատիւն ընկալայ։ Առ այս յոյժ բարկացեալ թագաւորին խորհէր զանազան տանջանս ածել 'ի վերայ նորա։ Կրկնեալ թագաւորին դարձեալ ասէ ցնա. Մի՛ կարծեր եթէ փոքր մահուամբ կորուսանեմ զքեզ, թէ ոչ դառնաս 'ի ճանապարհէդ յորում կաս։

Հայեցեալ 'ի նա երանելւոյն Յակովկայ ասէ. Մի՛ աշխատ առներ զանձն իմ, տէր իմ արքայ, և բազում բանիւք երկեցուցաներ զիս առանց գործոց։ Քանզի ոչ անկանի 'ի միտս իմ զոր խօսեսդ. այլ որպէս հողմ զի հարկանէ զհաստատուն վէմ, նոյնպէս և բանք քո յականջս իմ։ Ասէ ցնա թագաւորն. Յաւուրս հարց իմոց՝ պաշտօնակիցք քո այդպէս հաստատուն կային և դառն մահուամբ սպանեցան. քանզի ոչ կամեցան ունկնդիր լինել թագաւորաց։ Սուրբն Յակովիկ ասէ. Զայս աղօթս յամենայն ժամ մատուցանեմ Աստուծոյ, զի արժանի եղէց ժառանգել զմահս նոցա, և

Digitized by Google

վախճան իմ եղիցի իբրև զվախճան նոցա։ Ասէ ցնա թագաւորն. Մի՞ կար 'ի յիմարութեանդ և հակառակ ընդդէմ թագաւորութեանս իմոյ, զի մի՛ մեռցիս։ Սուրբն Յակովիկ ասէ. Մահս այս համարեալ՝ չէ մահ, այլ որպէս քուն, իբրև թէ ննջիցէ ոք և յառնիցէ։ Ասէ ցնա թագաւորն. Մի՞ մոլորեցուցեն զքեզ քրիստոնեայք՝ որք կոչեն զմահս քուն, եթէ մի՛ երկիցես. զի ահա թագաւորք և բռնաւորք՝ որք երկեան 'ի մահուանէ։ Ասէ ցնա երանելին Յակովիկ. Ամենայն թագաւորք և բռնաւորք յիրաւի երկնչին 'ի մահուանէ, քանզի զայն գործեցին զոր Աստուած ոչ հրամայեաց նոցա. քանզի գրեալ է, եթէ՝ Մեռաւ ամպարիշտն և կորեաւ յոյս նորա. և դարձեալ ասէ. Յոյս ամպարշտաց չիջցի։ Ասէ ցնա թագաւորն. Հեթանոսս համարիք զմեզ, մի՛ քրիստոնեայք, և իբրև զձեզ մոլորեալս, քանզի ոչ գիտէք զաստուածս և ոչ արեգական երկիր պագանէք, և ոչ լուսնի և ոչ հրոյ և ոչ ջրոյ, որ են որդիք Աստուծոյ։

Իսկ երանելին Յակովիկ ասէ. Ոչ քեզ մեղադրեմ, մի՛ արքայ, քանզի գրեալ է վասն մեր, և վասն այնոցիկ որք արժանի եղեն մտանել այսպէս յայս պատերազմ, եթէ՝ Եկեսցէ ժամանակ զի ամենայն որ սպանանիցէ զձեզ՝ համարիցի պաշտօն մատուցանել Աստուծոյ։ Այլ գիտասջիք զի ըստ մոլորութեանդ ձերոյ կարծէք թէ դուք միայն գիտէք զԱստուած. և փոխանակ արարչին՝ արարածոց երկիր պագանէք, լուսոց և կուրաց, և կոչէք զնոսա աստուածս որ չեն աստուած. և բարկացուցանէք զնա որ ետ ձեզ զթագաւորութիւնդ, և լինիք սիրելի այնոցիկ որ ոչ բարիս իմիք կարեն առնել և ոչ չար։

Յայնժամ թագաւորն լցեալ բարկութեամբ և սրտմտութեամբ իբրև զհուր վառեալ, և հրամայեաց կոչել զամենայն իմաստունս և զխորհրդականս իւր, եթէ որպէս տայցեն հրաման վասն մահուան նորա, ըստ յամառութեան նորա. քանզի ոչ կամեցաւ առնել զհրամանս թագաւորին։ Եւ խորհրդականք թագաւորին հանդերձ մոգովքն մտին 'ի խորհուրդ՝ թէ որպէս արժան իցէ դառն մահուամբ մեռանել վկային։ Իսկ մի ոմն 'ի նոցանէն չարախորհուրդ և անօրէն՝ զայս

խրատ ետ նոցա և աւէ. Ոչ է արժան այդպիսիդ առանել միով հարուածով կամ երկուք կամ երիւք կամ հնգիւք, այլ պրկեսցի 'ի ձեռաց և յոտից իւրոց, և կտրեսցի մի մի մասն տասն մատունք ձեռաց նորա, և մի մի մասն տասն մատունք ոտից նորա, և լուծցին մի մի յարմկանէ դաստակք ձեռաց նորա, և ճեղքեսցին յուսոյ երկոքին թիկունք նորա, և լուծցին 'ի ծնկաց երկոքին ոտք նորա, և խորտակեսցին երկոքին բարձք նորա. և յետ այսր ամենայնի հատցի և գլուխ նորա:

Իբրև եւ հրամանս այս խիստ յերեսաց արքային, քարշեցին զսուրբն Յակովիկ մոլեգնաբար և տարան զնա 'ի տեղի տանջանացն ուր վկայելոցն էր: Եւ նոյնժամայն իբրև լուան ամենայն քաղաքն զհրամանս թագաւորին՝ դիմեցին ամենեքեան հանդերձ զօրականօքն զհետ երանելւոյն, 'ի տեղին՝ ուր պսակելոցն էր. և բազումք 'ի հաւատացելոցն իբրև լուան զմահ երանելւոյն՝ անկեալ յերեսս իւրեանց հանդերձ արտասուօք աղաչէին զԱստուած և ասէին. Օրհնեալ ես Աստուած և Տէր զօրութեանց, որ տաս համբերութիւն յուսացելոց 'ի քեզ, և զօրացուցանես զտկարս, որ եկիր 'ի փրկել զկորուսեալս. զօրացո, Տէր, զծառայն քո զՅակովիկ՝ ըստ բազում ողորմութեան քում, զի եղցէ յաղթող 'ի պատերազմէս. քանզի քեզ բարերարիդ վայել է յաղթութիւն. զի դու ես գլուխ ամենայն յաղթութեանց, Քրիստոս, որդի Աստուծոյ, փրկիչ ամենայն աշխարհաց:

Եւ յորժամ մերձեցաւ եւանել սուրբն 'ի տեղի տանջանացն՝ խնդրեաց 'ի սպանողացն զի թողացուսցեն նմա ժամ մի գոհանալ զՔրիստոսէ, վասն որոյ չարչարելոցն էր: Եւ կացեալ յարևելս կոյս՝ եդ ծունր, և զսիրտն համբարձեալ յերկինս 'ի բարձունս առ Տէր Աստուած իւր՝ որ բնակեալ է յերկինս, և յաղօթելն իւրում ասաց այսպէս. Լուր, Տէր, աղօթից ծառայի քում Յակովկայ, և փրկեա զորդի աղախնոյ քո, որ գոչեմ առ քեզ 'ի ժամուս յայսմիկ, և արա առ իս նշան բարութեան, զի եղէց օրինակ բարի սիրելեաց անուան քում. և այնոցիկ որ հալածեսցեն և հալածեսցին վասն անուան քում սրբոյ, զի յաղթեցից դառն մահուանս զօրութեամբդ քո մեծաւ, և ընկա-

լոյս զպսակն անեղծութեան ընդ կատարելոյ քո, որք սիրեցին զքեզ, Տէր, և պսակեցան 'ի քէն. զի տեսցեն ատելիք իմ և ամաչեսցեն, զի դու, Տէր, օգնեցեր ինձ և մխիթարեցեր զիս։ Յայնժամ մատուցեալ արկեցին զնա 'ի չորից կողմանց 'ի ձեռաց և յոտից նորա անողորմ, և սկսան ասել ցնա դահիճքն. Տես, զինչ գործելոց ես, քանզի ահաւասիկ հասեալ կամք կատարել զամենայն մարմինս քո, որպէս եւ հրաման 'ի թագաւորէն։ Դարձեալ ասեն ցնա. Տես և խորհեաց 'ի միտս քո, և ընտրեա զկեանս քան զմահ. զի միով բանիւ կարես ապրել 'ի տանջանաց որ կան առաջի քո, ապա թէ կայցես 'ի նմին յամառութեան՝ կրելոց ես զայդ ահագին և ամենայն դառն չարչարանս։

Եւ լուին բազումք յամպարշտաց անտի որք դիպեցան անդ յաւուր յայնմիկ, վասն պայծառութեան գեղոյ նորա և շքեղութեան հասակի նորա, որ էր պատուական. և ամենեքեան իբրև ընդ մի բերան առացին ցնա. Մի՛ կորուսաներ զայդպիսի գեղեցկութիւն քո ընդունայն, այլ կատարեա զկամս թագաւորին և կեցցես, և յետ այնորիկ արա զկամս քո։ Բացեալ զբերան իւր երանելին ասէ ցնոսա. Մի՛ լայք 'ի վերայ իմ, այլ լացէք 'ի վերայ անձանց ձերոց, որ վայր մի փափկանայք 'ի վայելչութիւն աշխարհիս այսորիկ, և յետ այնորիկ ժառանգէք զտանջանսն յաւիտենականս, ոչ միայն դուք այլ և դևօքն խաւարելովք՝ որոց երկիր պագանէքն. այլ ես այսուհետև փոքր մահուամբս յուսացեալ եմ 'ի Քրիստոս՝ զի ըզկեանսն յաւիտենականս ժառանգեցից. և կատարումն անդամոցս իմոց յաճախէ ինձ վարձս 'ի Տեառնէ իմմէ. քանզի ամենայն ոք ըստ վաստակոց իւրոց առնու զհատուցումն յԱստուծոյ իւրմէ, և ոչ արգելու 'ի նմանէ։

Ասէ դահճապետն ցհաւատարիմ թագաւորին, որոյ առեալ էր զհրաման սպանմանն նորա. Զի՞ անցեալ կաս հեղգացեալ, հրամայեա կատարել զհրամանս թագաւորին վաղվաղակի։ Եւ սկսան այնուհետև կատարել զմատունս ձեռաց նորա. իբրև կտրեցին զաջոյ ձեռին նորա զբոյթն, բացեալ զբերան իւր երանելին Յակովբիկ սկսաւ ասել այսպէս. Փրկիչ ամենայն յուսացե-

լոց 'ի քեզ, ընկալ ոստ 'ի ծառոյս զոր տնկեցեր ողորմութեամբ քո. վասն զի որչափ հատանեն ձեռք կտրողացս, գայ գարունն և նորոգէ և պայծառանայ պտղալից: Սկսաւ լալ հաւատարիմ Թագաւորին՝ որոյ առեալ էր զհրաման սպանման նորա, և ասէ ցերանելին Յակովիկ. Շատ է քեզ զի հատաւ մի մատն ձեռաց քոց, եթէ կամիս դիւրին է բժշկել զդա դեղովք, զի մի ապականեսցին մարմինք քո փափուկք. քանզի ունիս ոսկի և արծաթ բազում, բաշխեա կարօտելոց, զի կեցցէ անձն քո և մի մեռցիս չարաչար: Բացեալ զբերանն սրբոյն Յակովկայ ասէ ցնա. Ի բարունակէ ոչ ուսար, զի յորժամ մերձ 'ի ձմեռն լինի՝ անկանի վաղվաղակի վարսաւոր գեղեցկութիւն նորա և մերկանայ, իսկ յորժամ գայ գարունն՝ առաւել պայծառանայ՝ արձակելով զպտղալից շառաւիղս իւր. զի թէ առժամանակեայ բարունակին այնմիկ այնպէս նորոգումն լինի, ո՞րչափ ևս առաւել մարդ հաւատացեալ յԱստուած և տնկեալ 'ի Ճշմարիտ յայգւոջն՝ առաւել ծաղկի և պտղալից լինի, 'ի ձեռն Քրիստոսի Ճշմարիտ մշակին:

Եւ իբրև կտրեցին զերկրորդ մատն նորա՝ գոչեաց երանելին մեծաձայն և ասէ. Ցնծասցէ անձն իմ 'ի Տէր, և ուրախ եղիցի սիրտ իմ 'ի փրկութեան նորա: Եւ յաւելեալ 'ի գոհութիւնս իւր ասէ. Ընկալ, Տէր, զերկրորդ ոստ 'ի ծառոյ՝ զոր տնկեցեր հրամանաւ քով: Խնդայր և ուրախ էր 'ի ժամուն յայնմիկ, և 'ի փառս Տեառն իւրոյ խոկայր: Եւ իբրև կտրեցին զերրորդ մատըն նորա՝ աղաղակեաց սուրբ նահատակն Քրիստոսի և ասէ. Ընկալ, Տէր, ընդ երիս մանկունսն որ օրհնէին զքեզ 'ի մէջ հնոցին. զի ես արժանի եղէց ընդ նոսա փառաւորել զքեզ, և ընդ գունդս մարտիրոսաց դասմասեցից անուան քում բարձրելոյ: Եւ իբրև կտրեցին զչորրորդ մատն նորա, գոչեաց երանելին և ասէ. Քանզի յերկոտասան որդիսն Յակովբայ 'ի վերայ չորրորդին հանգեաւ օրհնութիւն Աստուծոյ, և ես չորրորդ ոստովս մատուցից օրհնութիւն անուան Տեառն Աստուծոյ. քանզի օրհնութիւն նորա փրկութիւն եղիցի ամենայն հաւատացելոց: Իբրև կտրեցին զհինգերորդ մատն նորա, բացեալ երանելին զբերան իւր.

օրհնութեամբ և ասէ. Հինգերորդ մատամբ Թաթի աջոյ իմոյ մատուցից տնկողիդ ծառոյ իմոյ՝ զպտուղ իմ։

Իբրև մատեան ’ի ձախու ձեռին նորա կտրել զմատունս նորա, ասէ ցնա իշխանն որ ունէր զհրաման սպանմանն նորա. Յակովբիկ, մարթ է քեզ և արդ կեալ եթէ արասցես զհրամանս թագաւորին, զի բազումք են ’ի մարդկանէ որոց կտրեալ է մի ձեռնն և կեան յաշխարհի, և դու խնայեա յանձն քո զի մի կտրեսցին փափուկ անդամք քո առաջի աչաց քոց. քանզի ահա որքան կտրին անդամք քո՝ ընդ միոյ միոյ անուս զմորմոքումն վիրաց քոց։ Պատասխանի ետ երանելին և ասէ. Քանզի և զոչխար յորժամ կամիցին կտրել և առնուլ զբոլոր գեղմն նորա, ոչ եթէ զաջոյ կողմն կտրեն և զձախոյն թողուն. զի ոչխարն որ է անասուն և այպանելի՝ այնպէս զգուշութեամբ կտրեն զի մի ոչխարն այպանեսցի, և կտրողքն ’ի գործ ճարտարութեան իւրեանց թերակատարք երևեսցին. քանզի ես ոչխար ’ի հօտէն Քրիստոսի եմ, և զիս որ տրուպս եմ՞ արժանի արար ’ի ձեռն կտրողացս լինել զոհ կենդանի, որպէս և ինքն իսկ ’ի մէջ խաչահանուացն։ Վասն որոյ այսօր պատարագեմ Տեառն Աստուծոյ ’ի հօտ անուշից զանազան տանջանօքս.

Իբրև կտրեցին զբոյթն նորա որ է վերջին մատն, սկսաւ համարձակութեամբ ասել երանելին Յակովբիկ. Տրուպ[1] եմ ես առաջի մեծիդ, որ փոքրկացուցեր զանձն քո, և զբազում տկարս իբրև զիս արժանի արարեր պատարագել. որպէս և դու եղեր պատարագ փոխանակ ամենայն արարածոց, և վասն այսորիկ ցնծամ և ուրախ եմ, և մատնեմ զանձն իմ և զմարմին իմ, զի դու, Տէր, ’ի ժամու իւրում կանգնես զիս և նորոգես հաստատութեամբ։ Եւ իբրև կտրեցին զեօթներորդ մատն նորա, առաւել ևս վառեալ հոգւովն Աստուծոյ՝ ասաց. Եօթն անգամ եօթներորդ մատամբ բլս օրհնեցից զՀայր և զՈրդի և զՀոգին սուրբ։ Իբրև կտրեցին զութերորդ մատն նորա՝ այսպէս ասաց. Յութերորդ աւուր թլփատեցան որդիք Եբրայեցւոց, և մերձեցան և հեռացան յանթլփատից, արժանի ա-

1. Յոր. տրուպէք։

րա և զիս զծառայս քո այսօր մերժել և հեռանալ յանթլփատից սրտիւք և յամպարշտացս. Տէր Աստուած իմ, առ քեզ ծարաւի է անձն իմ, Երբ եկից և երևեցայց երեսաց քոց.

Իբրև կտրեցին զիններորդ մասն նորա, եբաց զբերան իւր և ասէ. Յիններորդ ժամու տարածեցեր ըզձեռս քո 'ի վերայ խաչափայտին վասն մեր մեղաւորացս, և արդ իններորդ մասամբս գոհանամ զքէն, Տէր Աստուած իմ. արա զիս զանարժան ծառայս քո տարածել զոտս մատանց մարմնոյ իմոյ զկոտորեալս վասն անուանդ քո սրբոյ: Իբրև կտրեցին զտասներորդ մասն նորա՝ գոհացեալ ասէր. Յովտ մի գիր՝ որ է նշանակեաց մի, ըստ զամենայն զբանս և զթիւս, և 'ի ձեռն Յիսուսի եղև փրկութիւն ամենայն արարածոց. և վասն այնորիկ ես տրուպ մի անարժան՝ տասնաղեան քնարաւ երգեցից Աստուծոյ իմոյ զերգս օրհնութեան նորա և փառաւորեալ մեծութեան նորա, որ արժանի արար զիս այսօր լինել պատարագ 'ի հոտ անուշից. և փոխանակ տասնաղւոյն՝ տասն մասամբ քնարաւ հոգւոյ իմոյ գոհացայց զնմանէ և բարի սաղմոս ասացից անուան ամենասուրբ Երրորդութեանն, Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ, յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն.

Եւ սկսան ասել դարձեալ մեծամեծքն ցնա. Եթէ կամիս այսուհետև՝ գոյ քեզ հնար ապրել, թէպէտ և տասն մատունք ձեռաց քոց կտրեցան. Են աստ բժիշկք ճարտարք արքունականք, որք կարեն բժշկել զվէրս. միայն արա զկամս թագաւորին զի մի մեռցիս և ելցես 'ի փափաքելի աշխարհէս. զի այր թագաւորազն ես, կարող ես դարմանել և տեսանել զվէրս քո. Եթէ աղքատ էիր՝ պարտ էր քեզ յայնժամ հոգալ և ասել, թէ՝ Որովհետև տասն մատունք ձեռաց իմոց կտրեցան, զինչ օգուտ է ինձ աշխարհս այս, զի վաստակել և դարմանել զանձն իմ ոչ կարեմ: Բայց մեք գիտեմք զի այր մեծատուն ես դու, և կարող ես դարմանել զանձն քո 'ի մեծութենէ քումմէ և 'ի գանձուց թագաւորին զոր պարգևէ քեզ. և հայիս 'ի գեղեցկութիւն ամուսնոյ քո, և մխիթարես զեղով նորա զանձն քո, քանզի ինքն դուստր մեծատան է և յե֊

րեւելլի ազգէ, նոյնպէս և դու թագաւորազն ես. ընդէ՞ր կամեցար կորուսանել զանձն քո, զի ոչ ել բան մի 'ի բերանոյ քումմէ ըստ կամաց թագաւորին, որով նախանձայն հնար էր քեզ դառնալ 'ի կեանս քո։

Հայեցեալ 'ի նոսա երանելւոյն Յակովկայ և ասէ. Հնա՞ր ինչ իցէ երկուց տերանց ծառայել, կամ միով ձեռամբ երկուս գործս գործել. դնել զձեռս 'ի վերայ մաճոյ հերկոյն և դառնալ յետս՝ միթէ յաջողեսցի՞ արքայութիւնն Աստուծոյ։ Ոչ եթէ մայրն իմ և ամուսինն իմ պատուականագոյն է քան զՏէր Աստուած մեր, և մանաւանդ որպէս ասէն իսկ, թէ՝ Ամենայն որ կորուսանէ զանձն իւր վասն իմ՝ գտցէ զնա. և որ ոչ թողու զհայր և զմայր, զքոյր և զեղբայր, զկին և զորդիս և զամենայն ինչ զոր և ունիցի յաշխարհիս յայսմիկ, և առցէ զխաչ իւր և եկեսցէ զկնի իմ՝ չէ ինձ արժանի. և՝ Որ ոք թողցէ և եկեսցէ զհետ իմ՝ տաց նմա զկեանս յաւիտենականս, և յոյսն յաւիտենից որ ոչ անցանէ։ Այլ ինձ ոչ ինչ պիտոյ են ձեր շողոքորթանքդ, և բանքդ զոր խօսիքդ. քանզի ինձ վնաս է և ձեզ աւիթ կորստեան, այլ վաղվաղակի կատարեցէք զհրամայեալսն ձեզ և մի խնայէք։

Յայնժամ մատեան դահճիքն արիւնարբուք յառաջ ոտն նորա. իբրև կտրեցին զկոճ բութի նորա, և բացեալ սրբոյն Յակովկայ զբերանն ասաց. Փառք քեզ, Յիսուս Քրիստոս, որդի Աստուծոյ կենդանւոյ, որ զգեցար զմարմին տկարութեանս մերոյ և խոցեցին զկողս քո 'ի վերայ խաչին, և թացաւ ոտն քո յարենէ քումմէ, որ եղև փրկութիւն արարածոց քոց բոլորեցունց. վասն որոյ և ես անարժան ծառայս քո խնդութեամբ ընդունիմ զտանջանս զայսոսիկ 'ի մարմնի իմում հանդերձ սենեկովս [1]։

Եւ իբրև կտրեցին զերկրորդ մատն նորա, սկսաւ երանելին ասել. Մեծ է օրս այս քան զամենայն աւուրս կենաց իմոց. քանզի մինչև մտեալ էր իմ 'ի պատերազմն յայս՝ փոքր 'ի շատէ օրհնէի զԱստուած իմ, քանզի 'ի հոգս և 'ի զբաղմունս աշխարհիս յապաղէր միտս իմ, և բազում անգամ խափանէր զիս յաղօթից

1. Այսպէս յօրինակին։

խմոց վասն սիրոյ աշխարհիս այսորիկ. տակայն թէպէտ և կայի յաղօթս՝ միտք իմ անպտուղ էին, և ոչ էին աղօթք իմ սուրբ առաջի Աստուծոյ իմոյ. մարմին իմ յեկեղեցւոջ լինէր, իսկ խորհուրդք իմ երամէին յեր-կինս և իջանէին յանդունդս. իսկ առեալ իմ այսօր փոխեցի զխորհուրդս յաշխարհէս յայսմանէ՝ բոլորով սրտիւ իմով յամենայն փափաքմանց սորա, և փու-թացայ յառաջիկայ յաշխարհն յայն. և որչափ կո-տորին անդամք մարմնոյ իմոյ՝ խնդութեամբ փառա-ւորեցից զամենասուրբ զԵրրորդութիւնն, որ արժանի արար զիս այսօր տանջանաց:

Իբրեւ կտրեցին զերրորդ մատն նորա և ընկեցին ա-ռաջի նորա, տեսեալ երանելւոյն ծիծաղեցաւ և ասէ ցմատն իւր. Երթ և դու, ով երրորդ մատն, զհետ ըն-կերաց քոց և մի ինչ տրտմիր. քանզի և հասկն ցո-րենոյ 'ի ժամանակի յորժամ բողբոջք առաքեսցին և բոյսքն ծաղկեսցին, առեալ ածցեն զընկերակիցսն իւ-րեանց ընդ ինքեանս. սոյնպէս և դու յական թօթա-փել յառնել ունիս ընկերօդ յայդոսիկ:

Եւ իբրեւ կտրեցին զչորրորդ մատն նորա, սկսաւ ասել յանձն իւր. Ընդէ՞ր վհատիս, ով անձն իմ, կամ ընդէ՞ր ես խռովեալ, յուսա յԱստուած, գոհացիր զնմանէ. քանզի փրկիչ երեսաց իմոց Աստուած է: Իբրեւ կտրեցին զհինգերորդ մատն նորա, ասէ ե-րանելին. Այժմ սկսայ խօսել առաջի Տեառն իմում. որ սիրեաց զիս՝ մատնել յապականեցաւ յայս և զօրացոյց զիս և հաստատեաց զիս:

Եւ մատուցեալ 'ի ձախու նորա՝ կտրեցին զբոյթ ս-տին նորա: Ասէ երանելին ցբոյթն իւր. Մի՛ երկնչիր, փոքրիկ մատնիկ, քանզի փոքուն և մեծին մի յարու-թիւն լինելոց է. որպէս զի մազ մի ոչ կորիցէ 'ի գլը-խոյ, նոյնպէս և դու ոչ պակասիս 'ի թուոյ ընկերաց քոց:

Եւ իբրեւ կտրեցին զեօթներորդ մատն նորա, սկսաւ ասել երանելին խնդութեամբ, քանզի ցնծայր 'ի Տէր. Քաղեցէք, քաղեցէք զխախտեալ տունս, քանզի գա-լոց է Ճարտարապետն և պայծառագոյն ես քան զայս նորոգէ:

Եւ իբրեւ կտրեցին զութերորդ մատն նորա, ասէ

ցնոսա երանելին. Գիտէք զսալ գարբնաց, որչափ գանելով զանի՝ ինքն ինչ ոչ վնասի, այլ գործն կատարի. Նոյնպէս և մարմին իմ, թէպէտ և տանջելով տանջի՝ այլ հոգի իմ ցնծայ 'ի Տէր: Իբրև կտրեցին զիններորդ մատն նորա, բացեալ երանելին զբերանն ասաց. Օրհնեալ Տէր, որ զիս 'ի պատերազմիս զօրացոյց, որ յաղթողն է յամենայնի, յոր յուսացեալ եմ յաղթել նովաւ, և փառաւորէ նա զհոգի իմ: Եւ իբրև կտրեցին զտասներորդ մատն նորա, իբրև 'ի քնոյ զարթուցեալ երանելին՝ ասաց. Դատեա, Տէր Աստուած իմ, զդատաստանս իմ, և խնդրեա զվրէժս յամպարշտացս և 'ի դառն գազանէս յայսմանէ, քանզի ոչ խնայեցին 'ի գործս ձեռաց քոց գայլքն ապականիչք: Տէր Աստուած իմ, զօրացո զիս զի յաղթեցից հակառակամարտից, և կատարեալ զխոստովանութիւն անուանդ քո՝ փառաւորեցից զամենասուրբ զԵրրորդութիւնդ, զՀայր և զՈրդի և զՀոգին սուրբ, յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

Տեսեալ զայս ամենայն ազգի ազգի տանջանս և ընդհամբերութիւն վկային Քրիստոսի՝ անօրինացն և ամպարշտացն, սկսան հարցանել ցմիմեանս երիտասարդք և տղայքն, և ասէին ցծերքն. Լուեա՞լ է ձեր կամ տեսեալ յաւուրս ձեր, կամ յաւուրս հարցն ձերոց՝ եթէ մարտիրոսացաւ ոք այսպէս կամ կրեաց ոք այսպիսի տանջանս դառն: Եւ առաւելեալ սրբոյն քաջակորութեամբ՝ ասէ ցդահիճսն. Ընդէ՞ր հեղգայք իջուցանել զոստս 'ի ծառոյս և կտրել զսա, քանզի ցնծայ հոգի իմ 'ի Տէր և բարձրանայ սիրտ իմ յայն՝ որ զխոնարհս սիրէ:

Եւ բարկացեալ դահիճքն՝ կրճտեցին զատամունս իւրեանց և մատուցեալ անողորմ՝ լուծին զծունկն աջոյ ոտին: Ասէ ցնոսա երանելին. Ամենայն անդամք իմ կտորեցան յինէն, և իբրև զպատարագ մատուցան առաջի Աստուծոյ: Եւ իբրև լուծին զծունկ ձախու ոտին նորա, ասէ երանելին. Լուր ինձ, Տէր, զի քաղցր ես և անպատում են շնորհք քո առ ամենեսեան որ կարդան առ քեզ: Եւ իբրև լուծին յարմըկանէ զաջոյ ձեռին նորա զդաստակ, ասէ երանելին. Բազմացան շնորհք Տեառն իմոյ 'ի վերայ իմ, և փըր-

Digitized by Google

կեցեր, Աստուած, զանձն իմ 'ի դժոխոց 'ի ներքնոց։ Եւ իբրեւ լուծին յարմկանէ զձախու ձեռին նորա զդաստակ, ասէ երանելին. Ահա և մեռելոց տանես զգանձելիս քո, Տէր։ Եւ մատուցեալ իբրեւ արիւնարբու գազանք խզեցին յուսոյ զաջոյ բազուկ նորա, յաւելեալ 'ի ձայն իւր ասէ. Օրհնեցից զՏէր 'ի կեանս իմ, սաղմոս ասացից Աստուծոյ իմոյ մինչև եմ ես. քաղցր եղիցի նմա օրհնութիւն իմ, և ես ուրախ եղէց 'ի Տէր. պակասեսցեն մեղաւորք յերկրէ և ամպարիշտք մի՛ ևս գտցին 'ի նմա. օրհնեսցէ անձն իմ զՏէր։ Եւ իբրեւ կտրեցին յուսոյ զձախոյ բազուկ նորա, ասէ երանելին. Բարձրացաւ անձն իմ 'ի վերայ թշնամեաց իմոց որք պաշարեցին զիս. զօրութիւն և օգնութիւն իմ Տէր է, և եղև ինձ 'ի փրկութիւն։

Եւ մատուցեալ՝ 'ի բաց լուծին զաջոյ բարձ նորա յերանաց նորա։ Եւ յայսմ ամենայնի տանջանաց ոչ ինչ զանգիտեաց երանելին Ցակոբիկ, այլ և էր բերան նորա օրհնութեամբ, և յաւելեալ 'ի գոհութիւնս իւր ասէր. Տէր Յիսուս Քրիստոս, օգնեա ինձ և փրկեա զիս, զի պատեցին զիս երկունք մահու։ Ասեն ցնա դահիճքն. Ո՞չ յառաջագոյն ասացաք քեզ՝ եթէ դառն և անողորմ տանջանք գան 'ի վերայ քո։ Ասէ ցնոսա սուրբ վկայն. Եւ ես վասն այնորիկ զամենայն ինչ փորձեցի, զի ծանեայց եթէ մարմին զգեցեալ եմ, և առաւել չարչարեցայց վասն Տեառն Աստուծոյ իմոյ. և զանողորմ տանջանս զոր ածէք 'ի վերայ իմ՝ ոչ զգացի, քանզի առ Տէրն իմ Յիսուս Քրիստոս յափշտակեալ էր սիրտն իմ բոլորովին։ Եւ յաւելեալ երանելին ասէ ցնոսա. Ընդէ՞ր հեղգայք և ափշեալ էք, կատարեցէք վաղվաղակի զհրամայեալսն ձեզ։ Եւ լքան դահիճքն կոտորել զանդամս որթոյն, բայց նա առաւել զօրանայր 'ի սէր Տեառն իւրոյ։ Եւ մատուցեալ այնուհետև լուծին և զմիւս բարձ նորա յերանաց նորա։ Իբրեւ կտրեցին զամենայն անդամս նորա, և ոչ ևս մնաց 'ի նմա անդամս ողջ՝ բայց միայն գլուխն և լանջքն և որովայնն. քանզի նման էր երանելին անուշահոտ լիբանանան ծառոյ, որոյ զոստսն կոտորեալ իցէ և ստեղն միայն կայցէ։

Եւ իբրեւ յօշեցին զամենայն անդամս նորա, ան-

Digitized by Google

կեալ դնէր երանելւոյն յերկիր իբրև կոճղ կիսամահ, և առեալ ուժ 'ի Հոգւոյն սրբոյ՝ սկսաւ աղօթել և ասել այսպէս. Տէր Աստուած իմ, գթած և ողորմած, խնդրեմ 'ի քէն և աղաչեմ, լուր խնդրուածոց ծառայի քում, քանզի ահա անկեալ դնիմ 'ի գետնի օտարացեալ յամենայն յանդամոց իմոց: Ոչ կայ իմ մատունք՝ եթէ աղաչեցից զքեզ, Տէր, նոքօք, և ոչ բազուկք՝ եթէ տարածեցից զնոսա առ քեզ, Տէր, և ոչ ոտք՝ եթէ կրկնեցից ծունր և փառաւորեցից զքեզ, Տէր. քանզի ահա լուծեալ քակտեցին զբարձաբերձ աշտարակ մարմնոյ իմոյ, և խախտեցաւ գեղեցկութիւն շինուածոյս իմոյ, և եղէ ստուերացեալ՝ որպէս մնացէ սակաւ նշմար յաւերածի: Արդ խնդրեմ 'ի քէն, հան 'ի բանտէ զանձն իմ, գոհանամ զանուանէդ քում. և 'ի կարդալս իմում և յաղաչելս՝ դադարեսցէ սրտմտութիւն քո, և եղիցի ողորմութիւն քո 'ի վերայ աշխարհի հանդերձ սուրբ վկայիւքն, այն որ յառաջին հաճոյ եղեն առաջի քո, և 'ի վերայ ժողովրդեան քո հալածելոյ վասն անուան քո սրբոյ. և եղիցի խաղաղութիւն և օրհնութիւն 'ի ձեռն քաղցրութեան քո, և ժողովեսցին ամենայն ցրուեալ անդամք իմ առ միմեանս. և ես ծառայ քո տրուպ և անարժան՝ օրհնեցից և գոհացայց զքէն 'ի ժամուս յայսմիկ, և մատուցանեմ փառս և պաղատանս հանդերձ ամենայն սուրբ վկայիւք և խոստովանողօք, որ են յարևելս և յարևմուտս, 'ի հիւսիսի և 'ի հարաւ, քեզ Տեառն Աստուծոյ ամենակալի և Միածնի որդւոյ քում Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, և կենդանարար Հոգւոյդ սրբոյ, փառք յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն: Իբրև կատարեաց զաղօթսն և առաքեաց զամէնն, մատուցեալ մի ոմն դահճաց անտի դանակաւ եհատ զգլուխ նորա, և աւանդեաց զոգին երանելի սուրբ վկայն 'ի ձեռն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի:

Եւ այսպէս վկայեցաւ սուրբն Յակովբիկ խաղաղութեամբ պսակեալ 'ի Քրիստոսէ անեղծ պսակաւն, 'ի լուսաքնակ[1] կամարն վերնոյ քաղաքին և մշտապայ-

1. Յօր. լուսոյ բնակ:

ծառ խորանին, ընդ կամարաւ և հաճեցուցիչ ամենասուրբ Երրորդութեանն, Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ։

Կատարեցաւ սուրբ և մեծ վկայն Քրիստոսի Յակովբիկ, որ օր քսան և եօթն էր քաղոց ամսոյ, յաւուր շաբաթու, յերրորդ ամի Վռամայ որդւոյ Յազկերտի Պարսից արքայի։ Իսկ մարմին սրբոյն կայր այնպէս ընկեցեալ յերկրի, և էին ցրուեալ ամենայն անդամք նորա։ Եւ ժողովեալ ամենայն հաւատացելոցն՝ գանձ բազում մատուցին դահճացն, որպէս զի առցեն զնշխարս երանելւոյն, և ոչ կամեցան։ Իսկ յիններորդ ժամուն գնացին ամպարիշտքն, և եկեալ քրիստոնէիցն ամփոփեցին զմարմին երանելւոյն և թաղեցին, և ինքեանք մնացին անդէն գաղտաբար մինչև 'ի գալ գիշերոյն, վասն ժողովելոյ զցրուեալ անդամս երանելւոյն։ Եւ իբրև երեկոյ եղև՝ ժողովեցին զցրուեալ անդամս նորա զամենայն՝ զմեծ և զմանր, զոտիցն և զձեռաց նորա, որ էին թուով քսան և ութ, և ժողովեալ միանգամայն անդամս և զմարմին նորա՝ եդին 'ի միում տեղւոջ 'ի թաքստեան։ Բայց արիւն երանելւոյն՝ որ էր հեղեալ 'ի վերայ խոտոյ և 'ի վերայ երկրի, առաւօտուն մինչդեռ ժողովեալք մեք հաւատացեալքս և զայս սաղմոսս ասէաք. Ողորմեա ինձ, Աստուած, ըստ մեծի ողորմութեան քում. յանկարծակի եղև նշան ահաւոր, քանզի էջ հուր յերկնից և պատեաց զմեզ 'ի տեղւոջն ուր հեղաւ արիւն երանելւոյն և սրբեաց զնա. և մեր տեսեալ զայն յահի և 'ի դողման եղեալ, անկեալ յերեսս մեր 'ի վերայ երկրի՝ եղեաք իբրև զմեռեալս, մինչև կարմրանալ մարմնոյ մերոյ իբրև զվարդ 'ի սաստիկ ջերմութենէն։ Եւ իբրև վերացաւ հուրն 'ի միջոյ՝ դիմեալ մեր առ հասարակ ուր կայր նշխարք երանելւոյն, և աղաչէաք բարեխօսել առ Տէր Աստուած վասն մեր, քանզի կարծէաք ցասումն ինչ լինել 'ի վերայ մեր. և յորժամ ծանուցեալ մեր զշնորհսն Աստուծոյ՝ յաղօթս նորա ապաւինեալք օրհնեցաք զմի Աստուած, որ արժանի արար զմեզ այսպիսի տեսլեան. քանզի կարծէաք մեք զառաջինն թէ վասն տանջանաց ամպարշտաց երևեցաւ այս, բայց ապա ծանուցեալ մեր գի-

տացաք եթէ 'ի պատիւ և 'ի փառս սրբոյն եղև այս նշան։ Եւ դարձեալ հանեալ մեր զնշխարս երանելւոյն Յակովկայ անտի դաղտաբար, և օծեալ իւղովք անուշիւք և պատեալ սուրբ կտաւօք, եդաք 'ի պատուական տեղւոջ, որպէս վայել էր երանելւոյն. և փառաւորեցաք հանդերձ նոքօք զՀայր և զՈրդի և զսուրբ զՀոգին, յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

Digitized by Google

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Յիզտիբուզտեայ:

Ընդ ժամանակս թագաւորութեանն Խոսրովու որդւոյ Կաւատայ արքային Պարսից՝ առաւել զայրացեալ լինէր խոստովանութիւնն որ առ Քրիստոս, և ոչ սակաւք նահատակեցան յաշխարհին Պարսից և 'ի դրան արքունի: Յորում ժամանակի այր ոմն Մախոշ մոգ՝ 'ի նորին աշխարհէ, 'ի գաւառէն որ կոչի Բերշապուհ, 'ի գեղջէ որոյ անուն Քունարաստան, որոյ ծնողքն պաշտօնեայք էին կրակի, և ինքն 'ի մանկութենէ մոգութեամբ վարժեալ. և էր զօրաւոր խրատու և գիտութեամբ հրապաշտից և խորհրդով իմաստուն: Սա 'ի դիպուածոյ իմեքէ 'ի բանակս թագաւորին հասանէր, և պատահէր չարչարանաց սուրբ վկայի ուրումն՝ որում անուն էր Գրիգորիոս: Հրաշացեալ ընդ համարձակութիւն նահատակին, և զհաւատոց բարուք նախանձն նախանձեալ՝ ասէ 'ի սրտի իւրում. Տէր Աստուած քրիստոնէից, նայեաց յիս և ցոյց ինձ ճանապարհ որով գնացից, և բաց ինձ դուռն ողորմութեան ընդ նահատակի քում, զի արժանի եղէց արքայութեան քում, որ Տէրդ ես երկնի և երկրի: Իսկ 'ի նմին գիշերի տեսիլ սքանչելի երևէր նմա, որպէս թէ լինէր ինքն 'ի սուրբ եկեղեցւոջ, և այր ոմն սպիտակազգեստ երևեալ նմա ասէ. Երանելի ես դու, զի այսպիսի լուսաւոր եկեղեցւոյ եղեր արժանի. և հաւատացես յայսմհետէ յԱստուած յարարիչն երկնի և երկրի և յՈրդին համագոյ և 'ի Հոգին հա-

մագործ, և ուսցիս զայդ յաւանդութենէ սորայ աւետարանին։ Եւ զարթուցեալ իմացաւ զտեսիլն, և հաւատաց բոլորով սրտիւ և ասէ. Աստուածն քրիստոնէից է ճշմարիտ Աստուած։ Եւ յայնմհետէ զղջմամբ ունէր զմոգութիւնն։

Գայր անտի յաշխարհն Սիւնեաց, պարապելով յունկնդրութիւն գրոց սրբոց. և լեալ անդ սակաւ ամիս հասանէ 'ի Հայս. և եկեալ յԱյրարատ գաւառ՝ բնակէր յոստանին Հայոց 'ի Դուին, յարեալ 'ի մոգս ուրումն Հայոց համակարի, որում անուն էր Խոսրով Պերոզ. և արհամարհանօք զմոգութիւնն անցուցանէր։ Եւ լինէր 'ի ձմերային ժամանակի, 'ի մեհեկանին՝ ըստ Պարսկաց ամսոյ սկիզբն, և ըստ սովորութեանն իւրեանց զոհս աղտեղ մատուցանէին հրոյն յապարանս համակարին։ Եւ երանելին Մախոշ կայր ընդ նոսա յաւակի, պնդեալ զբերանն։ Եւ բարձրացեալ բոցն 'ի ճարպոյն, հասանէր 'ի դարաւանդակ տանն և բորբոքէր։ Իսկ մոգուցն ժողովեալ զզոհեն՝ զհուրն փութացան շիջուցանել, և ոչ կարացին. և արտաքս ընթացեալ պատմէին զիրսն։ Եւ որ հազարապետն էր Հայոց՝ իբրև լուաւ զձայն ամբոխին, փութապէս հասանէր 'ի դուռն եկեղեցւոյն, առիպէր ըզպաշտօնեայսն առնուլ զսուրբ խաչն և բերել յապարանսն, զի թերևս մերժեսցի հուրն, որ առ նեղութեանն ակամայ հաւատայր։ Եւ սպասաւորացն առեալ զնշանս սուրբ խաչին՝ արագ հասանէին 'ի տեղին. և հասեալ յանդիման ապարանիցն սուրբ խաչն՝ և բոցն տարածեալ շիջանէր առ հասարակ։ Այս մեծ նշան եղև աստուածական սուրբ խաչիւն յաշխարհիս Հայոց՝ 'ի խնդութիւն բարեպաշտից և յամօթ կռապաշտութեան։ Եւ տեսեալ կնոջ համակարին՝ մեծ գոհութիւն առաքէ սպասաւորաց սքանչելագործ սուրբ խաչին։ Իսկ երանելին Մախոշ իմացեալ զայսպիսի սքանչելիս, զուռն որովք հրամայէր՝ ջարդեալ 'ի բաց ընկենոյր, նոյնպէս և զբերանակապն. և մատուցեալ առնոյր զբուրվառն 'ի ձեռաց սարկաւագին՝ և արկանէր խունկս առաջի սրբոյ խաչին, և յայտնէր զհաւատսն զոր ունէր 'ի Քրիստոս. և յուղարկելով զսպասաւորս խաչին ասէր. Խնդրեմ յԱստուծոյ

Digitized by Google

վասն իմ, զի և ես քրիստոնեայ եմ։ Եւ տեսեալ մոգուցն՝ ասեն ցնա. Ընդէ՞ր զայդ իշխեցեր առնել։ Ասէ երանելին. Ես 'ի բազում ժամանակաց հաւատացի քրիստոնէից, և խղճիւ մոգէի, բայց արդ յայտնապէս քարոզեմ զհաւատս որ 'ի Քրիստոս, և այլ ոչ ես սպասաւորեցից հրոյ, զայդ ամենայն զարմանալիս տեսեալ։

Ի վաղիւ անդր երթեալ մոգուցն առաջի Հայոց իշխանին՝ որ կոչէր Նիխորական, և ամբաստանէին զերանելւոյն։ Եւ ածեալ զնա առաջի՝ ասէ դատաւորն. Ա՛յ Թշուառական, ընդէ՞ր զհայրենի մոգութիւնս թողուս, և յիմար և ուխտակորոյս լինիս։ Պատասխանի ետ երանելին և ասէ. Ճշմարտիւ ասեմ, ով դատաւոր, վասն իմ, զի քսան և հինգ ամ ունիմ, որով ընդ վայր աղանդաւորեցայ. իսկ այժմ ծանուցեալ զՃշմարիտն Աստուած՝ 'ի հայրենի բազմաստուածութենէն հրաժարեցի։ Վասն որոյ ոչ այսուհետև կենցաղոյս պատրանք յայսց հաւատոց անջատեսցեն զիս, քանզի հանդերձեալ եմ տանել հասելոց տանջանաց։ Եւ զայրացեալ իշխանն՝ հրամայեաց հարկանել զերանելւոյն երկոտասան կրկին, և կտրեալ զմօրուսն և զհերս, և գրեալ զհարցումն՝ կապէր զոտս և զձեռս և տայր 'ի բանտ։ Եւ գտանէր սուրբն իւր վշտակից զոմն 'ի բանտին, որում անուն էր Ներսէս, որ 'ի բազում ժամանակաց էր կապեալ 'ի բանտին վասն Աստուծոյ։ Եւ ուսանէր 'ի նմանէ երանելւոյն զսուրբ հաւատս և զսաղմոսս քսան, և այսպէս անդադար պաշտէր զԱստուած և աղօթէր։

Յետ սակաւ ժամանակի փոխանորդէ զկնի Նիխորականին Նախապետն անուանեալ. և նստեալ յատենի՝ ածին զերանելին Մախոշ առաջի նորա։ Ասէ Նախապետն. Զիա՞րդ իշխեցեր զհայրենի աստուածն թողուլ և հաւատացեր անծանօթին Քրիստոսի։ Ասէ երանելին. Մի է Աստուած՝ հասարակաց արարիչ, որ ունի զմտաց ամենայն բարեգործաց. որոյ տեսեալ զմիտս իմ թուլացեալ 'ի բազմաստուածոցն երկրպագութենէ՝ առաջնորդեաց ինձ 'ի ճշմարիտ աստուածգիտութիւն։ Եւ սրտմտեալ Նախապետին՝ հրամայեաց գան հարկանել զնա սաստիկ, և կապեալ նորին երկաթովք տարան 'ի բանտ։ Եւ լեալ 'ի բանտին այլ-

եւ ամս երիս՝ հայցէր 'ի քահանայէն առնուլ զտէրունական կնիքն զի անուանեսցէ զնա Ցիզտիբուզիտ, որ թարգմանի Աստուածատուր, այսինքն է յԱստուծոյ փրկեալ, զոր և Հոգին սուրբ կենդանագրէր. որ և զօրացեալ լինէր 'ի բանտին հոգւոյն, և հանեալ տայր զհանդերձս իւր կարօտելոց, և ինքն զգենոյր այծեայս և հողաթափս: Եւ այսպէս պահօվք և աղօթիւք հսկէր սաղմոսելով անդադար գեղեցիկ կրօնաւորութեամբ:

Եւ 'ի լնուլ այց եւ երից ամացն՝ յաջորդէր զՆախապետն որում Քնարիկն ասէին: Դպիր ոմն սորա երթեալ 'ի բանտն՝ հնարէր պատրել զերանելին. ասէ ցնա. Քեզ միայն Արեաց աշխարհն չեղև բաւական, զի մոլորեալ ես 'ի մոգութենէ, անձամբ զքեզ գերի վարելով առ հասարակ յաշխարհէ և 'ի դենէ մոլորեալ: Պատասխանի տուեալ սրբոյն ասէ. Ամենայն անծանօթք ճարտարաց բնութեամբ սպասաւորին, և կենդանիքս 'ի ստացողէն ստրկացան. այսպէս և մարդիկ իւրեանց արարչին պարտին ծառայել միայն Աստուծոյ. վասն որոյ և ես յանտեսութեան իմում նանրութեան ծառայեցի. իսկ յորժամ գթացաւ յիս Աստուած, կալեալ զմտածութենէ իմմէ կապեաց 'ի սէր պատուիրանաց իւրոյ՝ ներկեալ յուսով շնորհի իւրոյ, զոր ոչ կարասցեն կենցաղոյս փորձութիւնքս փոփոխել: Եւ լուեալ զայս ատենադպրին՝ յոտն յարեաւ ցասմամբ, և սկսաւ հարկանել զնա բրով անողորմ: Եւ այլ ես բազում ազգի ազգի տանջանս հասուցանէր երանելւոյն, զի հաւանեսցի ունել զմոգութիւնն:

Ցայնմ ժամանակի լուեալ թագաւորն զբազում բռնութիւն և զտառապանս զոր հասուցանէին աշխարհին Հայոց գործակալքն, առաքէր երիս իշխանս հաւատարիմս այց առնել երկրին, անուն միումն Նատոյ՝ որ կոչի Դրովանդական, և երկրորդին Պերոզ՝ որ էր Ռէոյ գաւառին մոգպետ, և երրորդին Խոյապ՝ որ էր սպասաւոր արքային. որք եկեալ 'ի Հայս բազում ուղղութիւնս արարին: Եւ յաւուր միում հրապարակաժողով արարեալ՝ նստէին յատենի յաղագս հրամանին արքունի: Ի նմին ժամու արք ամպարիշտք զգա-

ցուցին իշխանացն և ատեն. Էին այր երեք ’ի բանտի, որոց զմեր պաշտօնն թողեալ և զքրիստոնէութիւն են յանձն առեալ, Ներսէս ոմն Ռաժիկ, և Սահակ ոմն յԱտրպատականէ, և Ցիզտիբուզիտ Պարսիկ: Եւ հրամայեցին ածել զնոսա: Ասէ մոգպետն ցՆերսէս. Ընդէ՞ր եղեր քրիստոնեայ: Ասէ երանելին. Մայր իմ քրիստոնեայ էր, և ’ի տղայութեանն էի հաւատացեալ ’ի Քրիստոս, չգիտեմ բնաւ զձեր դենդ: Հարցեալ և ընդ Սահակ. և նա ասէ. Ի տղայութեանն լեալ էի քրիստոնեայ: Իսկ երանելւոյն Ցիզտիբուզիտ կայր յետոյ, և նուաղ ձայնիւ սաղմոսէր զվերջերորդ սաղմոսն. Տէր, մի սրտմտութեամբ քով յանդիմաներ զիս, և մի բարկութեամբ քով խրատեր զիս: Եւ դատուցեալ զնոսա՝ ասէ ցՑիզտիբուզիտ. Ա՛յ թշուառական, ընդէ՞ր զլուսաւոր դենն թողեր և նսեմաւոր քրիստոնէութեան հաւատացեր, և դարձեալ ստիպելով զոհեալ քո հրոյ: Ասէ սուրբն. Այո, զոհեալ, և զմոգութիւն առաւել գիտեմ քան զքեզ. և եթէ հրամայես ասել և յայտ առնել, ծանիցես որքան լաւ է քրիստոնէութիւն քան զամենայն պաշտամունս, զոր ես քննեալ և հաւաստեաւ ծանուցեալ, քրիստոնէութեան միայն է կարողութիւն փրկել յահագին ’ի մահուանէն: Եւ լուեալ մոգպետին՝ հրամայէր սպասաւորացն պատառել զպարեգօտս նորա և հանել զկնգուղն. հարկանէին զգլուխ երանելւոյն և զմօրուսն խլեալ արմատաքի: Եւ դարձեալ զերեսեան երանելիսն հրամայեցին պահել զերիս աւուրս. և յետ այնորիկ ածեալ զնոսա՝ ոչ կարէին հաւանեցուցանել. ապա արգելին զնոսա ’ի տան միում անկերակուր: Եւ հրամայեաց մոգպետն արկանել ծուխ զգիշերն ամենայն: Վտանգեալ սուրբքն՝ աղաղակէին և ասէին. Աստուած, յօգնել մեզ նայեաց, և Տէր, յընկերել մեզ փութա: Եւ այսպէս անդադար սաղմոսէին մինչև ցառաւօտն. և լեալ ’ի բանտին աւուրս տասն: Եւ ’ի գիշերի միում յաւուր կիւրակէի, յորում հանդերձեալ էր Ցիզտիբուզիտ վկայել, տեսութիւն երևէր նմա. այր ոմն ունէր ’ի ձեռինն վարոց, և հասուցեալ ’ի գլուխ նորա՝ և հոսէր արիւնն ’ի միջէ աչաց նորա: Եւ երևեալ երից լուսազգեաց արանց՝ ’ի բաց մերժե-

Digitized by Google

ցին զայրն որ եհարն, և բերեալ պսակ յընտիր մարգարտէ՝ դնէին 'ի գլուխ նորա։ Եւ զարթուցեալ պատմեաց ընկերացն, և գիտացին եթէ հասեալ է ժամ նորա։ Եւ 'ի վաղիւն եկեալ հաւատարիմքն երթեալ 'ի բանտն ածել զսուրբն. և եկեալ դահճապետն 'ի բանտն՝ տանել, և նա հրաժարեալ յեղբարցն գնայր. և յերթալն սաղմոսէր զչորրորդ սաղմոսն, սկսեալ 'ի բանտէն մինչև 'ի տեղի ատենին. Ի կարդալ իմում լուար ինձ ըստ արդարութեան, 'ի նեղութենէ ինձ անդորր արարեր. և կատարեալ զսաղմոսն՝ հասանէր 'ի տեղի ատենին։ Եւ լուեալ քրիստոնէիցն՝ առ հասարակ դիմեցին անդր տեսանել զնահատակութիւն սրբոյն։ Եւ սուրբն Յիզտիբուզիտ կայր առաջի չորից դատաւորացն, և կազմեալ երիս փայտս մահապարտաց. զոր բերեալ առաջի՝ ասէ մոգպետն ցսուրբն. Տեսանե՞ս զփայտդ՝ յորում հանդերձեալ ես մեռանել. խնայեա 'ի քեզ, և մի 'ի նմին յամառութեան կար։ Պատասխանի ետ սուրբն և ասէ. Առաւել ես հաստատեալ եմ 'ի Քրիստոս, որ է յոյսն իմ. բայց դու զհրամայեալսն քեզ վասն իմ՝ կատարեա։ Եւ հրամայեաց տանել 'ի փայտն. և սուրբն յօժարութեամբ սրտիւ և զուարթ մտօք երթայր 'ի փայտն. և հանեալ 'ի նմանէ 'ի բաց զերծուցին զհանդերձիկն զոր ունէր։ Ասէ երանելին. Յիրաւի է այս այսպէս, զի իմ տեառնորդին 'ի կամաւոր խաչելութեանն Միածնին փրկչին՝ մերկ 'ի խաչին բևեռեցաւ, զի զնախահօրն մերոյ զմերկութիւնն զգեցուսցէ, որ և զիս զօրացուսցէ, զի պարտեցից զատանայական խորամանկութիւնս 'ի մարմնի իմում։ Եւ տարածեալ զձեռսն 'ի վերայ փայտին՝ սկսաւ ասել զքառասներորդ երրորդ սաղմոսն. Արի, Տէր, օգնեա մեզ և փրկեա զմեզ վասն անուան քո. համարեցաք որպէս զոչխար 'ի զենումն։ Եւ 'ի կանգնել զփայտն՝ յղէ առ նա մոգպետն, զի թերևս դարձցի։ Եւ արհամարհեալ չտայր պատասխանի. կայր 'ի փայտին պնդեալ 'ի բազմամբոխ ատենին, և խոցէին նետիւք զկողս նորա։ Դիպեցաւ 'ի նմին աւուր հանել 'ի փայտ երկուս մահապարտս, զորս և հանին իսկ ընդ նոսա. մինն էր 'ի ժողովըն Խուժկաց, զոր ածեալ 'ի փայտն՝ համբուրէր զոտս սուրբ վկային,

Digitized by Google

և առեալ հող արիւնախառն որ 'ի կաթուածոց վըկայիցն՝ ընկենոյր 'ի ծոց իւր: Եւ դահճապետն կափելով զգլուխ նորա, հանէին ընդ աչմէ վկայիցն 'ի փայտն, և 'ի նա ձգեալ զնետն և այնպէս աւանդեաց զոգին: Իսկ միւսն Հրեայ էր. իբրև ածին 'ի փայտն, բողոքեաց առ դատաւորն. Մի կորուսանէք, զմկրտութիւն յանձն առնում. և չկալեալ միտ դատաւորացն՝ հանէին զնա 'ի փայտն յահեկէ սրբոյն: Եւ երանելին 'ի մէջ երկուց մահապարտացն 'ի բարձր տեղւոջ ողջակիզեալ յանդիման արեգականն և ամենայն ժողովըրդոցն: Որ ունէր խորհուրդ զարմանալի. որ և յիշատակեալ 'ի նա տէրունւոյն բանն՝ ըստ ճշմարիտ խոստմանն, թէ՝ Որ հաւատայ յիս՝ զգործն զոր ես գործեմ և նա գործեսցէ, և մեծամեծ ևս քան զնոյնս: Եւ առաքեալ ասէ. Զորս յառաջն ճանաչէր՝ յառաջագոյն հրաւիրեաց կերպարանակից լինել պատկերի որդւոյ իւրոյ:

Եւ այսպէս քաջութեամբ վկայեաց սուրբն Յիզտէ բուզիտ 'ի քսաներորդի երրորդի ամին Խոսրովու թագաւորի, որ օր երկու էր քաղոց ամսոյ, յաւուր կիւրակէի յերրորդ ժամու. և հրամայեաց պահել զմարմինն երանելւոյն 'ի վերայ փայտին: Իսկ հաւատացելոցն ըստ յաջողելոյն Աստուծոյ առեալ զմարմին սրբոյն՝ և պատուական հանդերձիւք պատեալ, իջուցին 'ի հանգիստ պայծառ պատուով, տօն կատարելով մեծաւ ուրախութեամբ. յորում այսպէս լոյս փայլեալ զուարճացոյց զանձինս ուղղափառ հաւատացելոց: Վասն զի ամենափրկչին Յիսուսի Քրիստոսի Տեառն մերոյ, հանդերձ Հօր ամենակալի և Հոգւոյն սրբոյ՝ վայելէ փառք պատիւ, այժմ և միշտ:

Digitized by Google

Պատմութիւն վարուց
Սրբոյն Յովհաննու Ոսկեբերան Վարդապետին։

Բազում են խօսք վարդապետութեան և մեկնութեան սուրբ Գրոց՝ զոր եթող երանելին տէր Յովհան Ոսկեբերան, Կոստանդնու եպիսկոպոսն, 'ի խրատ և յուսումն մանկանց ուխտի եկեղեցւոյ սրբոյ. որ են ընդ ամենայն՝ երկոտասան հազար ճառ 'ի գիրս հաւաքեալ, վասն որոյ Ոսկեբերան կոչեցաւ։ Բայց վասն զի անաչառութեամբ յանդիմանէր զոչ եկեալսն յուղղութիւն, ատելի անիրաւաց լինէր, և գլխովին իսկ թագուհւոյն, քանզի չարացուցին զնա ասելով, թէ առ քեզ է բանն, զոր նա առ հասարակ առ կանայս ճառեաց։ Եւ եղև 'ի ժամանակի՝ զայգի ուրումն հանեալ թագուհւոյն անիրաւութեամբ իշխանութեան աղագաւ, իսկ այրւոյն թախանձեալ զերանելին Յովհան, և նա խրատէր զթագուհին դարձուցանել զայգին. և ասէր ցթագուհին, թէ՝ Յաղագս այսպիսի իրաց կրեաց զբարկութիւն յանբարկանալոյն Աստուծոյ՝ Յեզաբէլ։ Ընդ որ առաւել բարկացեալ թագուհւոյն՝ խորհեցաւ զսուրբն ընկենուլ յաթոռոյն. և առ ձեռն եգիտ զԱկակ Ասորւոց եպիսկոպոսն, զի ոխայր ընդ երանելին Յովհան վասն հռչակաւոր անուանն. և այլ ևս չարախորհուրդս գտեալ յազգմանէ չարին, զՍևեռ Անտիոքու եպիսկոպոսն և այլ ևս յուխտաւորաց և 'ի ժառանգաւորաց, զապիրատս և զորոշեալս վասն յանցանաց իրիք։

Դնէին զանուղղայս ինչ 'ի վերայ սրբոյն Յովհաննու.

Digitized by Google

նաև պալատան քահանայն՝ զոր աքսորեալ էր որդւոյն Յովհաննու, միաբանեալ էր բազում անիրաւօք՝ զզօրավարս և զներքինապետս թագուհւոյն։ Արտաքսել խորհեցան զերանելին հանդերձ թագաւորաւն. և առնքեանս համարէին զբանն, զոր նա 'ի բեմասացութեանն վասն մարմնոյ և արեան Տեառն զգուշացուցանէր զամենեսեան առ հասարակ, զառաջնորդս եկեղեցւոյ և զթագաւորս և զզօրավարս և զգլխաւորս, ասէր. Զգոյշ լեր որ այդ խորհրդոցդ տէր ես. եթէ թագաւոր ես, եթէ զօրավար, եթէ այլ ոք անարժանութեամբ մերձենայ, արգել, զի մեծ քան զնորայն ունիս իշխանութիւն. և ոչ պարէգօտս սպիտակս՝ զորս կոկեալ յղկեալ փերևետեալ շրջիք։ Եւ այս ամենայն ոչ գայլին 'ի տիեզերական եկեղեցին՝ ուր էր Յովհան. այլ 'ի պալատան եկեղեցւոջն հաղորդեալք մարմնոյ և արեան Տեառն. և խնդային ընդ լուսաւոր կերպս վարդապետութեան առն Աստուծոյ. զի որպէս հոսանս գետոց շնորհօք Հոգւոյն սրբոյ զեղոյր առ հեռաւորս և մերձաւորս։ Եւ յղեալ յԱնտիոք ուսանել զվարս մանկութեանն, թերևս գտցեն սխալանս ինչ, կամ բիծ կամ արատ. զի էր որդի հօր Որեկենթոսեայ, և առ հօրաքեռն իւրում սնեալ, որ էր կին յոյժ բարեպաշտօն և երկիւղած յԱստուծոյ. և խրատեալ և վարժեալ ըստ երկնային կոչմանն և աւետարանին Քրիստոսի, և յիմաստնական յուսմանն խոկայր 'ի տուէ և 'ի գիշերի։ Ի մանկութենէ հասակի եռայր հոգւոյն, յութ և 'ի տասնամենիցն 'ի բաց կացեալ 'ի վարժիցն, աստուածայնոյն պարապեալ գրոց. և ընտիր և անուանի լեալ, 'ի Զենոնէ եպիսկոպոսէ երուսաղեմացւոյ, և 'ի Մելիտոսէ Անտիոքու հայրապետէ՝ ընթերցող նորին եկեղեցւոջ կարգեալ զերիս ամս, տեսեալ զյառաջադիմութիւնն. և յետ երից ամաց 'ի լեառն փութայր, սիրել զկրօնաւորութեան վարս, և աշակերտեցաւ լուսաւոր կարգաց և կրօնից ձգնաւոր միաբանակեցաց. և էր նոցա հնազանդ յամենայն ձգնու կրօնից յօժարամիտ, որ ոչ երբէք դադարէր 'ի բարի վաստակոց։ Եւ յետ այսորիկ յայրի ուրեմն վաստակէր փորձեալ առանձնանայր ամս եօթն, և զմի ամս անքուն անցուցանելով յանկացութեամբն. և բա-

Digitized by Google

զում մարտ և կռիւ ընդ Թշնամւոյն արդարութեան մարտնչէր և յաղթէր փորձողին՝ պահօք և աղօթիւք, տքնութեամբ և արտասուօք, ցրտով և մերկութեամբ. և տաժանմունս բազում վասն անուան Տեառն յանձին իւրում կրէր, զի զհոգին ազատեսցէ յաշխարհէ աստի չարէ:

Եւ դառնայր անդրէն յեկեղեցին Անտիոքացւոց 'ի տեսչութենէ Աստուծոյ. և 'ի հայրապետէն Մելիտոսէ ձեռնադրեալ սարկաւագ, որպէս կամքն Աստուծոյ հրամայեցին. որպէս զի զամենայն աստիճանս ընկալցի և հասցէ մեծագոյն աթոռոյն. և երիս ամս կալեալ զսարկաւագութիւն լուսաւոր վարդապետութեամբն՝ լուսաւորէր զամենեսեան շնորհօք բանին որ ելանէր 'ի բերանոյ նորա. վասն որոյ Ոսկեբերան կոչէին զերանելին Յովհան, յաղագս առաւելութեան շնորհացն: Դարձեալ օծմամբ և հոգւով կոչեցեալ 'ի քահանայութեան շնորհս և յաստիճանս. և առաւել յորդորէր վարդապետութիւն իւր, որպէս զհոսանս ինչ զեղեալ. այլ 'ի վերայ այլոց՝ բնախօսութեամբ և աստուածային գրոց մեկնութեամբ և յորդորանօք վասն ամենայն բարեպաշտ վարուց առաքինութեան որ զհոգի և զմարմինն լուսաւորէ, և Քրիստոսի մերձ կացուցանէ, զարս և զկանայս, զծերս և զտղայս և ըզմանկունս որք 'ի քաղաքս, ամենասփիւռ վարդապետութեամբ իւրով զամենեսեան լուսաւորէր, տուեցելոյ նմա 'ի վերուստ 'ի Հոգւոյն սրբոյ:

Եւ ծով ոք կարասցէ զառաւելութիւն շնորհացն և զլուսաւորութիւն բանից նորա պատմել: Եւ ամենայն կարգօք քահանայութեան կացեալ, հռչակաւոր և անուանի լեալ առաւել քան զառաւել. և յաղագս առաւելութեան շնորհաց նորա մեծաւ ցանկութեամբ կոչեն զնա յեպիսկոպոսութեան պատիւ. բռնութեամբ հրամանի թագաւորին և սինկղիտոսին, հանդերձ եպիսկոպոսօք և ժառանգաւորօք եկեղեցւոյն, ձեռնադրեն եպիսկոպոս Կոստանդնուպոլսի, 'ի քառասուն ամին երանելւոյն Յովհաննու. և բազում ուրախութիւն լինէր որք ընդ ձեռամբ նորա վիճակեալք էին. իսկ մեզ յոյժ տրտմութիւն է՝ որ զրկեցաք 'ի նորա վարդապետութենէ: Զայս լուեալ Թա-

գուհւոյն յԱնտիոքացն՝ հանդերձ չար միաբանելովքն,
ոչ ինչ գտեալ զնոսա, խորհեցան այլովք դաւաճա֊
նութեամբ արտաքսել զսուրբն յաթոռոյն, և ընկե֊
նուլ 'ի մետաղս, զի համարձակ լիցին գործել զանօ֊
րէնութիւնս և ոչ յումեքէ յանդիմանել. և համբաւ
սուտ 'ի սուտակապասիցն՝ որ համբաւէին զայս ինչ
կամ զայն, և եթէ զՈրոգինէին ուսուցանէ և մու֊
ծանէ յեկեղեցիս հաւատացելոց։

Եւ ժողովս արարեալ, զհամախորհն անօրէնու֊
թեան զԹէոփիլոս զԱղեքսանդրացւոց եպիսկոպոսն՝
զոր հաւանեցոյց Թագուհին 'ի կամս իւր, նաև զմե֊
ծըն Եպիփան կոչէին 'ի ժողովն տիպով։ Թէպէտ և
ոչ կամէր և ոչ հաւանէր չար ժողովյն, 'ի սադրելոյ
չարին և 'ի համոզել՝ 'ի բաց յուղարկեն, և կարծիս
ետուն միաբան լինել ընդ իւրեանս զԵպիփան։ Ա֊
ոյս պատասխանի տանէր երանելին Յովհան և ասէր.
Ո՛վ երանելիդ Եպիփան, թէ արդարև միաբանեալ ընդ
դաւողդն՝ որ ոչ հասցէ յաթոռ իւր։ Եւ լուեալ մեծն
Եպիփան ասէ. Թէ արդարև նահատակն Քրիստոսի
կարծիս բերելով, և նա ոչ հասցէ յաթոռ իւր։ Դար֊
ձեալ երկոցունց բանք կատարեցան սրբոցն։

Եւ ժողովն ամբաստան եղեալ գրով առ Թագա֊
ւորն, թէ ոչ եկն Յովհան 'ի ժողովն վասն իւր վնասուն.
և ինքեանք ցրուեցան յիւրաքանչիւր տեղիս. և Յովհան
աքսորեցաւ 'ի Թագաւորական հրամանէն, և 'ի սա֊
դրելոյ Թագուհւոյն 'ի կղզի ինչ. և ոչ դադարէր 'ի
գրելոյ զմեկնութիւն 'ի սուրբ Գրոց 'ի շնորհաց բար֊
ձրելոյն։ Եւ իսկոյն աքանչելիս երևեալ՝ մահ մեծամե֊
ծաց անկաւ 'ի քաղաքին և յարքունական ապարան֊
սին. ընդ որս զարհուրեալ Թագուհւոյն՝ հաւանեցոյց
զայր իւր դարձուցանել զՅովհան յաթոռ իւր. և ոչ
կամեցաւ գնալ։ Եւս բռնադատէին զնա երթալ մե֊
ծաւ աղաչանօք՝ մինչև հաւանէր դառնալ։ Եւ եկեալ
երանելին Յովհան 'ի քաղաքն՝ պայծառացուցանէր ըզ֊
լուսափայլ վարդապետութիւնն, և զհակառակորդսն
կշտամբէր գալ յուղղութիւն ճշմարտութեան աւանդ֊
գիցն։ Սակայն չարն անդրէն բորբոքէր, մխացեալ
ընդ առն ճշմարտի և ողջախոհի և լուսաւոր վարդա֊
պետի և խորհողի զօրէնս Տեառն։ Դարձեալ չար֊

Digitized by Google

ժէր 'ի բարկութիւն զԹագուհին, այսպիսի պատճառաւ. կանգնէր անդրի արծաթի 'ի վերայ ծիրանի սեանն՝ 'ի գաւառնս իւր և՛ 'ի մերձաւորացն և խաղ ռամկացն. զոր խրատէր երանելին 'ի բաց կալ ամենեքին 'ի խաղուցն: Ասելի է Աստուծոյ, ասէ, որ հեղու ըզպարկեշտութեան հաստատութիւն անձանց: Ընդ որոյ չարացեալ Թագուհւոյն՝ խորհէր չար վասն Յովհաննու. զոր իմացեալ՝ 'ի բեմասացութեան ձայնին ասէ. Դարձեալ մոլեգնի Հերովդիադա, կտրել զգլուխն Յովհաննու անիրաւութեամբ՝ յաղագս ճշմարտութեան:

Եւ զայս՝ լուեալ Թագուհւոյն՝ յղէ առ Թէոփիլոս Աղեքսանդրացւոց եպիսկոպոսն, կրկին ժողով առնել վասն անկմանն Յովհաննու Ոսկեբերանին. և նա անյապաղ կատարէր: Փութով առաքէ եպիսկոպոսս, և տայ տանել կանոնս արիանոսացն, որ էր գրեալ ընդդէմ Աթանասի կանոնացն, թէ՝ Զեպիսկոպոսս աքսորեալ, թէպէտ իրաւ թէպէտ անիրաւ, առանց ժողովոյ ընկալեալ, դարձեալ մերժել արժան է: Զայս ուղիղ կարծելով՝ դարձեալ մերժեն զՅովհան կրկին անգամ. և արարեալ ժողով Թէոփիլոսեանքն, երեսուն և վեց, և արդարախորհ.քն Յովհաննու քառասուն, և կոչէին զՅովհան Թէոփիլոսեանքն, և ոչ թողին քառասունքն. քանզի ասէին թէ մեք առաւելագոյն եմք ըստ կանոնաց. միանգամայն 'ի դժրանաց երկուցեալ, գիտելով զչարութիւն Թագուհւոյն, և ամբաստան եղեն թէ ոչ եկն 'ի ժողովն: Դարձեալ աքսորեն զՅովհան Ոսկեբերան հրամանաւ արքունի:

Եւ յափշտակեալ զերանելին զինուորացն բռնութեամբ 'ի միջոյ ժողովոյն, և եդեալ 'ի նաւ յուղարկեցին զսուրբն 'ի հեռաւոր աշխարհն: Եւ իսկոյն զքանչելիք եղեն յԱստուծոյ 'ի վերայ քաղաքին. հուր երևեալ 'ի վերայ աթոռոյն՝ յորում և նստէր երանելին և վարդապետէր զբանն կենաց. և ձայն լսելի եղև որ ասէր. Ո՞ւր ես պատմող բանին ճշմարտութեան. և հուր ցոլացեալ 'ի վերայ երթևեկացն խորանաձև, և զտուն սինկղիտոսին այրեաց, բայց մարդոյ ոչ մեղաւ. և եղև կարկուտ սաստիկ յոյժ 'ի քաղաքին: Եւ ահիւ ըմբռնեալք ամենեքեան՝ ևս առա-

ւել վրէժխնդրութիւն անկմանն առն Աստուծոյ համարեալ յերկիւղէն՝ [1] վախճանէր յետ երից աւուրց. և Քաղկեդոնի եպիսկոպոսն՝ որ նախատէր զերանելին Յովհան 'ի ժողովոյն Թէոփիլեանցն՝ չարամահ սատակեցաւ. այս նշան եղև յանկմանն Յովհաննու:

Իսկ զերանելին տարան 'ի Կոկիսոն 'ի քաղաքն Հռովմայեցւոց. և նորա լուսաւոր վարդապետութեամբն աղբերաբար բղխեալ զՃառս աստուածահրաշս, և հաւաքէր 'ի գիրս և զքաղցունս աշակերտէր: Զոր լուեալ չարակամաց նորա չարակնեցին. և տան փոխել յԱրաբիսոն. և առաւել յորդէր զհոսանս վտակաց արբուցանելով զիմանալիս աստուածախրաց անձանց: Եւ համբաւ հռչակեալ յատենլիս նորա, վասն որոյ կամեցան յանբնակ տեղիս տանել: Եւ պատահեալ 'ի գիւղ մի յԱղեքսանդրիա՝ օթևանի. և երևեալ վկայ տեղւոյն Բասիլիոս, ասէ. Ո՛վ երանելի Յովհան, լուսաւոր վարդապետութեամբ քո լուսաւորեցեր զազգս մարդկան, և ամբարեցեր քեզ գանձս երկնայինս՝ որ կան և մնան. արդ եկ և հանգիր ընդ մեզ: Եւ ասէ Բասիլիոս ցընկերն իւր Ղուկիոս մարտիրոս և քահանայ. Պատրաստեա տեղի տեառն Յովհաննու, զի վաղիւն գայ առ մեզ:

Եւ 'ի վաղիւն երանելին Յովհան զգեցաւ նոր հանդերձս և կօշիկս, և զհինն տուեալ մերձաւորացն, և մատուցեալ պատարագ՝ Ճաշակէր զմարմին և զարիւն Տեառն. և տուեալ զվերջին աղօթսն, և տուեալ ամենեցուն զամէնն, աւանդեաց զհոգին 'ի փառս Աստուծոյ: Եւ թաղեցին զնա առ սրբոյն Բասիլիոսի. և որպէս յԱստուծոյ առաք հրաման՝ զօր հանգստեան նորա 'ի մարերի ութևտասն կատարեն: Եւ փոխանորդէ զաթոռ նորա այլ յայլմէ. մինչև յերանելին Պրոկղոս, որ եկեալ յետ երեսուն և հինգ ամի մահուան նորա, տանի 'ի Կոստանդնուպօլիս և նստուցանէ յաթոռ իւր: Եւ էր մարմին նորա անապական մնացեալ յետ այնչափ ամաց. և որպէս կենդանւոյն ձայն լսելի եղև որ ասէր. Խաղաղութիւն ընդ ձեզ: Եւ լուեալ զայս՝ տային օրհնութիւն Աստուծոյ:

1. Պոնտոս Թուի:

Յորժամ[1] աքսորեցին զՅովհաննէս՝ տանէին զնա անողորմաբար աշխատութեամբ ընդ դժուարին ճանապարհս, յաւուրս ձմերայնոյ սառնամանեաց, 'ի Կուկիսոն Հայոց. հասանէ 'ի Կոմանիս գեօղն. եմուտ յեկեղեցին յորում էին նշխարք սրբոյ վկային Բասիլիսկոսի. աղօթեաց և գոհացաւ զԱստուծոյ. և երևեցաւ 'ի տեսլեան սուրբ վկայն Բասիլիկոս Յովհաննու Ոսկեբերանին և ասէ. Զօրացիր, եղբայր իմ Յովհաննէս, քանզի վաղիւն 'ի միասին լինիմք առաջի Աստուծոյ. և երևեցաւ սպասաւորի նշխարացն և ասէ. Պատրաստեա տեղի մեծի ճգնաւորիդ Յովհաննու, զի գալոց է առ իս. և յարուցեալ Յոհաննէս զգեցաւ սպիտակ պատմուճան քահանայութեան, և մատոյց զանարիւն պատարագն Քրիստոսի, և հաղորդեցաւ 'ի պատուական մարմնոյ և արեան Որդւոյն Աստուծոյ: Եւ ասաց զսովորական բանն իւր. Փառք քեզ Աստուած յաղագս ամենայնի. և ողջունեալ զամենեսեան յեկեղեցւոջն, աւանդեաց զհոգին իւր 'ի ձեռն հրեշտակաց. և թաղեցին մերձ առ տապանին Բասիլիսկոսի: Եւ զչարախօսքն զՈսկեբերանին՝ Աստուած չարաչար մահուամբ սատակեաց. ոմանց նեխեալք բերանքն և որդնալից լեալ լեզուացն՝ կորեան. ոմանք 'ի խելաց թափեցան, և այլ ընդ այլ խօսելով մեռան. ոմանք 'ի պէսպէս անբժշկելի ցաւս և յանբուժելի ախտս անկեալք սատակեցան: Իսկ Թէոփիլոս Աղէքսանդրու պատրիարքն բազում աւուրս յոգեվարի լեալ՝ հոգին ոչ ելանէր, աղաղակէր ցաւագին վշտօք և ասէր. Տեսանեմ զոտերն իմ Յովհաննէս՝ զի արգելու զհոգի իմ յելանելոյ, և չտայ թոյլ երթալ առ Աստուած. քանզի զի բազում համարձակութիւն ունի առ Քրիստոս. և այնպէս խոստովանելով զոր մեղաւն առ Յովհաննէս, և ապա աւանդեաց զհոգին:

Եւ զերեսուն և զերիս ամն Եւդոքսեայ տապանն երերէր և շարժէր անդադար, յաղագս այնորիկ որ զՈսկեբերանն աքսորեաց. մինչև առաքեաց որդի նորա փոքր Թէոդոս Թագաւորն 'ի Կոմանի, զի բերցեն զպատուական մարմին սրբոյն Յովհաննու Ոսկեբերանի

1. Աստի և անդր այլոց և յետնոց պատմիչք են բանք:

հայրապետին. որ և հոգեկան զաւակ էր նորա Թէոդոս, քանզի 'ի մկրտութեան կնքահայր էր Յովհաննէս Թէոդոս Թագաւորին։ Եւ երթեալքն հնարս ոչ գտանէին հանել 'ի տապանէն, վասն զի սուրբն ոչ կամեցաւ. ապա գրեաց Թէոդոս հրովարտակ արտասուօք ձեռամբ իւրով թագուհի պաղատանօք, և հրամայեաց կարդալ 'ի վերայ գերեզմանին, որպէս և առ կենդանի։ Եւ յորժամ տարան և ընթերցան՝ առժամայն թոյլ ետ սուրբն, և բացաւ տապանն. և գտին զՈսկեբերանն ամբողջ, որ և մազ 'ի գլխոյ նորա ոչ էր պակասեալ, և ոչ մարմինն թարշամեալ, և ոչ երեսն այլագունեալ, այլ որպէս կենդանի 'ի քուն. և բուրէր հոտ անուշութեան 'ի սուրբ մարմնոյն։ Եդին 'ի փայտէ տապանն, և պաշտամամբ և մոմեղինօք և խնկօք տարան մերձ 'ի Կոստանդնուպօլիս յայնկոյս ծովուն։ Եւ առաքեաց Թագաւորն երկոտասան նաւս 'ի պատիւ սուրբ հայրապետին. և զնաւն յորում էր տապանն՝ տարաւ ծովն մինչև յայգի այրւոյն՝ որով Թշնամութիւն եղև Եւդոքսէի ընդ Յովհաննու. և անտի գնացին 'ի նաւահանգիստն Սոփիայ 'ի սուրբ Թումայի առաքելոյ եկեղեցին. և գնաց Թագաւորն ընդ առաջ ամենայն իշխանօքն և ժողովրդօքն, մոմեղինօք և խունկօք։ Եւ բացեալ տեսին զմարմինն Յովհաննու ամբողջ որպէս կենդանի 'ի քուն, և բուրէր հոտ անմահութեան. զա՞հի հարեալ փառս ետուն Աստուծոյ, և բարձեալ անտի զտապան սրբոյն՝ տարան յեկեղեցին սրբուհւոյն Եռինեայ, յորում Ոսկեբերանի պատրիարքարանն էր. և նստուցին յաթոռ իւր 'ի վերայ աստիճանաց բեմին։ Եւ եղև մեծ սքանչելիք 'ի ժամուն յայնմիկ. մարմինն առանց հոգւոյ կանգնեցաւ 'ի վերայ պատուանդանի աթոռոյն, և աջովն իւրով խաչ եհան 'ի վերայ ժողովրդեանն, և ասաց մեծաւ բարբառով. Խաղաղութիւն ընդ ամենեսեան։ Եւ ասացին ժողովուրդքն. Եւ ընդ հոգւոյդ քում։ Եւ մարմինն որպէս կենդանի առանց մարդոյ նստաւ յաթոռն. և միաբան ամենայն ժողովուրդքն գոհութեամբ փառս ետուն Աստուծոյ, որ արար սքանչելիս մեծս։ Եւ ապա միաբանեցան ամենայն եպիսկոպոսունքն և ժողովուրդքն՝ որ հերձան 'ի միմեանց վասն անկմանն և աքսորանաց

Ոսկեբերանին։ Եւ անտի առեալ տարան յեկեղեցի սրբոց Առաքելոցն, յորում էր տապանն Եւդոքսեայ Թագուհւոյն, և նոյն ժամայն դադարեաց յերերմանէն. և հանգուցին զսուրբ մարմին հայրապետին Յովհաննու Ոսկեբերանի՝ 'ի ներքս 'ի խորանին 'ի ձախակողմն բեմին։

Եւ ապա խորհուրդ արարեալ Թագաւորն և սուրբըն Պրոկղոս պատրիարքն և այլ եպիսկոպոսքն, և միաբան աղաչեցին զԱստուած և խնդրեցին 'ի նմանէ զի երևեցուսցէ նոցա թէ յոր փառս և 'ի հանգիստ իցէ աշխարհապատում վարդապետն. և երևեցաւ սրբոյն Պրոկղի պատրիարքին և միւս այլ ճգնաւոր կրօնաւորի, որոյ անունն էր Մարկոս. և տեսին լուսաւոր տաճար մեծ և զարմանալի, յորում ամենայն հայրապետքն փառօք նստեալ յաթոռս հանգստեան, և զԵպիփան զԿիպրոսի արքեպիսկոպոսն. իսկ զՅովհաննէս զցանկալին զոր փափաքէին՝ ոչ տեսին, և յոյժ տրտմեցան։ Եւ այր մի լուսազգեաց հարցանէր թէ զո՞վ խնդրէք։ Եւ նոքա ասեն. Զտէր մեր զՅովհաննէս։ Ասէ լուսաւոր այրն. ԶՄկրտի՞չն խնդրէք թէ զԱւետարանիչն։ Ասէ Եպիփան. ԶՅովհաննէս կամին տեսանել զՈսկեբերանն, զԿոստանդնուպօլսոյ հայրապետն։ Ասէ լուսաւոր այրն. ԶՅովհաննէս խնդրէք զապաշխարութեան վարդապետն. զնա ոչ ոք 'ի մարդկանէ կարէ տեսանել, քանզի ընդ սերովբէսն է և ընդ քերովբէսն՝ առաջի աթոռոյն Աստուծոյ։ Նոյնպէս և 'ի Կոմանիս յորժամ հանգեաւ Ոսկեբերանն, ետես եպիսկոպոսն զնոյն տեսիլն. և այլ ոմանք ճգնաւորք և երկիւղածք յԱստուծոյ տեսին զՈսկեբերանն ընդ Մըկըրտչին և ընդ Աւետարանչին դասեալ։ Դարձեալ հանգուցին զմարմին նորա յեկեղեցւոջ սրբոց Առաքելոցն, յունվարի քսան և եօթն, և տօնեն ամ յամէ 'ի փառս Աստուծոյ՝ որ է օրհնեալ յաւիտեանս. ամէն։

Վկայաբանութիւն Սրբոյ կուսին Յուլիանեայ։

Յինքնակալութեանն Մաքսիմիանոսի ամպարշտի Հռովմայեցւոց 'ի գեղեցկագոյն քաղաքի Նիկոմիդացւոց՝ որ է 'ի նահանգին Բիւթանացւոց, 'ի ժամակի հալածանացն մերոց, այր ոմն երեւելի 'ի նմին քաղաքի, որում անուն Եղեսիոս կոչիւր, յոյժ խորհրդակից ինքնակալին Մաքսիմիանոսի և ընդ սիրելի բարեկամս համարեալ. այլ առաւել եւս ջատագով և հաւատարմագոյն դիցն պաշտամանց, հարսն առնու իւր զաղջիկ մի պայծառ և գեղեցիկ և չքնաղ կերպարանօք զարդարեալ։ Ազգաւ էր երեւելի, յեղանակաւ գովելի և պարաբարձող առաքինասէր ողջախոհութեամբ. սա ոչ սակաւ ունելով զբարեացն յիշատակացն համեմատութիւն, զոր և զարդ անձին իւրում ստացեալ՝ նման մեծապէս 'ի կատարեալ ձրիութիւնսն ձեպէր, և առ բարեպաշտութիւնս քրիստոսադիր հաւատոյն ձկտեցուցանէր զմիտս իւր հանապազօր. ունելով առաջնորդ և զօրացուցիչ՝ զաստուածային Հոգւոյն նախախնամութիւնն. զի ոչ պատճառս բարեաց ինչ ունէր 'ի ծնողացն՝ կոյս այս։ Քանզի հայր նորին 'ի կռապաշտութիւնն պանծալի գոյր, և ամենևին բարեկամ Հելլենացւոյն գտանիւր, նա և քրիստոնէից անմարտնչելի թշնամի ես եղեալ. իսկ մայրն կիսասահման էր Հելլենացւոց միանգամայն և բարեպաշտութեանն, ոչ մի քան զմի առաւելագոյն համարեալ։

Այլ ամենապարկեշտ աղջիկն Յուլիանէ՝ ոչ այնպիսի ինչ խորհրդովք այսր անդր տատանաւութեամբ թօթափէր. ըստ բարի բուսոյ բնութեան՝ 'ի բարւոյն խորհրդածէր տեսութիւնս. տեսանելով զերկին և զերկիր, զօդ և զծով, զջուր և զհողմ, զլոյս և զխաւար, զշրջան երկնային լուսաւորացն, և զփոխումն եղանակաց, և զզօրութիւնսն զամենայն որ կային 'ի նոսա. և 'ի խոյզ անկեալ խոհեմական իմաստութեամբ՝ խնդրէր զգոյացուցիչն նոցա. վասն զի զօրութիւն ամենիմաստին Աստուծոյ, և ճարտարապետին ամենեցուն հոգւոյն սրբոյ՝ համբառնայր զմիտս նորա նկատել ըզգերակայիցն տեսարանն, և զշարժողն և զխնամողն երեւելի եղականացս, թէ յորպիսի էութենէ այս ամենայն կառավարեալ կան։ Եւ յայտ հանճարեղապէս իմացեալ լինէր, և 'ի վերայ հասանէր ներգործական խորհրդոցն Աստուծոյ, և զխորհրդածուն անեղ Երրորդութեանն գիտութեան, որ վերագրէ յիւրում աստուածաբանական մատենին ասելով, թէ՝ Երեւելի արարածով աշխարհիս զաներեւոյթն իմացեալ տեսանեմք։ Եւ այս բան միշտ և հանապազ լինէր արմատացեալ 'ի միտս մարգարտագունին Յուլիանեայ. և սէր աստուածային զնովաւ շրջապատեալ, մի Աստուած խոստովանէր, և արարիչ երկնի և երկրի ասէր լինել զայն՝ որ զամենայն տեսակս գոյութեանց շարժեալ ունի. և ասէր յինքեան՝ նմա երկիր պագանել. և զայլսն, ասէր, ոչ երբէք արդեօք Յուլիանէ առ աստուածս կալցի, և ոչ պաշտօնս և պատիւս մատուցանել է նոցունց։

Զայսոսիկ ասէր բանիւք և համանգամայն արդեամբք զգործն կատարէր։ Վասն զի առաւօտ լուսոյ ծագեալ էր 'ի նմա 'ի վերին օգնականութենէ, և գըրգայր 'ի վերայ նորա հոգւոյն ճշմարտութեան. և յերեւելի զգայութեանցս համբարձեալ զմտութիւն նորա՝ անճառիցն առնէր հանդիսակից. և զիղձս բաղձանաց վերին երանութեանն յոգի նորա տրամադրէր, և յամենայն երկրական պատաղմանցս իրաց փախուցեալ երեւէր։ Եւ յերիս յայս զիւր բաշխէր զկենցաղն. հետեւեալ անդադար 'ի տաճարն Աստուծոյ՝ առ 'ի յաղօթս յարաձիգս և յընթերցումն աս-

տուածային գրոց, և այսպէս հանդերձ պահօք անցու-
ցանէր զժամանակն. և հասու լինէր ամենայն անօրէ-
նական խորհրդոցն Աստուծոյ բանին։ Լսէր գրոց և
ուսանէր 'ի վարդապետացն՝ որ 'ի ժողովուրդն քա-
րոզէին, զիջումն 'ի հայրական ծոցոյ, և զծննունդն 'ի
Մարիամայ, զմկրտութիւն 'ի Յովհաննէ առ 'ի Յոր-
դանան գետ, զաստուածագործ նշանսն որ առ Ե-
բրայեցիսն, զհանդէս մահուն և զկենդանացուցիչ չար-
չարանսն՝ որ վասն արարածոց, զխորհուրդ խաչին և
զլուծումն բռնութեան սատանայի՝ որ 'ի ձեռն մահու-
նորա գործեցաւ, զթաղումն երեքօրեայ, և զյարու-
թիւնն հրաշափառ, զհամբարձումն աստուածապէս,
և զամենայն տնտեսութիւն մարդեղութեանն փրկա-
ցեալ ճշմարտապէս. և իմացեալ զծածուկս աստուա-
ծային խորհրդոցն, թէ որպէս կարգք եկեղեցւոյ յա-
ռաջ եկեալ եղեն, և արմատ հաւատոյ հաստատեցաւ
'ի ձեռն առաքելական քարոզութեանն։ Այլ և ծա-
նեաւ զհանդերձեալ երանութեանցն բարիսն. և
զփառսն անճառ՝ զոր պատրաստեալ պահի հետեւելոցն
զկնի օրինացն Աստուծոյ. զյարութիւն համաշխար-
հական և զարհաւիրս ահեղ միւսանգամ գալստեանն.
զանպերելի տանջանացն տեսիլն՝ որ առ մեղաւորացն
եղանին, և զանսահման թագաւորութիւնն արդա-
րոցն յանվախճան յաւիտեանսն։ Այսու ամենայնիւ
պարունակեալ պարսպէր զանձն իւր սրբուհի կոյսն.
և ամրապատ վահանօք Հոգւոյն աղխէր զգայարանսն
իւր ընդդէմ դիմամարտ չարին. և տենչայր ծարաւի
ոգւով 'ի հաճոյս երկնաւոր փեսային գտանիլ։

Այլ քանզի և Եղևսիոս 'ի հարսանիս փութայր,
իսկ հոգեհրաշ իսկուհիս այս և ջերմեռանդն բաղ-
ձանօք ցանկացողս Յիսուսի՝ 'ի բաց դարձուցանել հր-
նարաւորէր զառաքեալսն առ նա, ասելով. Մի փու-
թար առ 'ի առնել զհարսանիսդ. գիտեա զայս ըս-
տուգապէս, եթէ ոչ է հնար հաւանել քեզ ինձ, եթէ
ոչ յառաջագոյն զեպարքոսական իշխանութիւնն առ-
ցես 'ի թագաւորէն։ Զայս ասելով 'ի խորհուրդս իւր,
այնպէս ունելով զդիտաւորութիւն իւր՝ իբրև թէ նա
իսկ հաւանեսցի, և թերևս ոչ կարասցէ ձեռնարկել
յիրն յայն, և պատճառ լիցի առ 'ի մերժել զամուս-

Digitized by Google

նութիւնն Եղեսիոսի. ապա եթէ առցէ զայն ինչ զոր եղեալ է առաջի՝ հնարաւորեալ ինչ և ունէր երկրորդ պատճառ. զոր եթէ հաւանեսցի առնել և զայն՝ որոշեսցի, և զանձն իւր ոչ կորուսցէ. և կամ ոչ կարասցէ առնել, ապա և զմտածմունս նորա որ յամուսնութեան՝ կորուսցէ անյիշելի։ Եւ ծածկեալ ունէր 'ի սիրտ իւր զխորհուրդս զայս մեծահռչակ աղջիկն։

Այլ զի Եղեսիոս սաստիկ սիրով հարեալ էր յաղջիկն, զի յոյժ պարկեշտ և անհամեմատ գեղեցկութեամբ հաճոյացեալ էր յաչս ամենեցուն. իսկ Եղեսիոս բղջախոհական ցանկութեամբ օրիորդին մաշեալ, շարժեալ զքաղաքն և զմեծամեծս թագաւորական պալատանն, բազում ոսկւով և արծաթով գնել զիշխանութիւնն զայն. և արձակեալ առ աղջիկն ազդ առնելով նմա զգերապայծառ ճոխութիւն փեսայացելոյն իւրոյ. այլ և պահանջէր 'ի նմանէ զհարսանիս 'ի նմին ժամու կատարել։ Իսկ երանելի կոյսն հարկաւորապէս յայտնէ զխորհուրդն նմա, և պատասխանի առնէ եկելոցն առ նա այսպէս. Երթայք ասացէք Եղեսիոսի եպարքոսի՝ այսպէս. Թէ այդոքիկ բաւական են պատճառք բարւոյ մեզ այսմ կենացս լինել. այլ թէ դու իմոյն ոչ երկիր պագանիցես Աստուծոյն, և խոստովան լինիցիս այնմ զոր ես պաշտեմ, խնդրեա դու քեզ զայլ ոք ամուսին. քանզի Յուլիանէ ոչ հաւանի բնակակից լինել այնմիկ՝ որ ոչ իցէ գտեալ 'ի քրիստոնէական հաւատս. և եթէ զայս, ասէ, ոչ արասցէ, գնասցէ ընդ այլ ումեք զուգեսցի։

Իսկ առաքեալքն գնացին պատմեցին զբանս զայս Եղեսիոսի եպարքոսի. և նա 'ի տագնապի եղեալ տրտմութեամբ՝ կոչէր զհայր նորա և պատմէր զամենայն. և ընդ բանսն խառնէր սպառնալիս մեծամեծս։ Իսկ նորա լուեալ և 'ի դողումն հարեալ, և 'ի տրտմութենէն զարհուրեալ, և անգիտանալ զինքն այնր իրի խոստովանէր. քանզի և նա 'ի հելլենական կրօնսն յոյժ էր բարգաւաճեալ, սիրելի աստուածոցն և նորա հաւասար մոլեալ. դառնայր 'ի տուն իւր սրտաբեկեալ և թախծեալ անձամբ, և վաղվաղակի ոչ դառնութեամբ և ոչ բարկութեամբ կաճառէր ընդ կոյսն, կասկածելով զի մի յանկարծակի գրգռեսցէ, և նեղ-

կեալ այսպիսի բանիւք գտանիցի անզեղջ։ Ցայնժամ յաւէտ և հեշտաբար հայրական խնամածութեամբ մերձ կոչէր առ ինքն, գիրկս արկեալ զպարանոցաւն՝ համբուրէր և ասէր. Ասա ինձ, դուստր իմ սիրելի և լոյս խնդալի աչաց իմոց, սակս որո՞յ իրի 'ի հարսանիս ոչ յօժարանաս և զեպարգամն մերժես։

Իսկ բանքն այն իբրև զթոյնս օձի եհաս 'ի լսելիս կուսին, և ասէ. Դադարեա, հայր իմ, յայդմ բանէ. քանզի երդնում 'ի յոյսն իմ 'ի Տէր Յիսուս Քրիստոս, եթէ ոչ նախ պաշտաման իմոյ հաւատասցէ, և ոչ ամուսնութեան իմոյ լինիցի հաղորդ։ Քանզի որպիսի իցէ այն՝ եթէ մարմնով շարամերձեալ իցեմք և հոգւով իցեմք թշնամիք։ Ցայնժամ ցասումն մեծ և սաստիկ ըմբռնեալ զայրն, և անտանելի վշտով լցեալ՝ ասէ. Ո՛վ դու յիմարեալդ և 'ի ներքոյ անկեալդ դիւական պատրանաց, ցանկացող տանջանաց և ամենայն սաստից մահու. երդուեալ իմ յանմահն և 'ի մեծագոյն աստուածսն՝ յԱպողոն և յԱրտեմիս, զի գազանաց և շանց զմարմինդ քո տացեմ կերակուր։ Իսկ երանելի վկայուհին ասէ։ Իւ զի՞ յապաղես. եկեսցեն շունք, բերցեն գազանք, և ամենայն տեսիլք տանջանաց մահու, փոխանակ միոյ բազումք. զի ես ուրախ եմ բազում անգամ մեռանել վասն Աստուծոյն իմոյ, և բազում փոխարինաց ակն ունել 'ի նմանէ։

Դարձեալ ահագինն այն և նենգաւորն՝ ընդ նա հատակաւն զրոյց իւրն առնէր զբանն զայն. զահեղութիւն և զխոշորութիւն սրտին վաղվաղակի 'ի բաց թողոյր, և յառաջին գայր հնարս. քանզի հայրենական փափագն և կրօնիցն ցասումն՝ յերկուս բաժանէին զնա, և զանազան առնէին զբնութիւնն։ Վասն որոյ հաւանական սուտակասպասութեամբ և գրգանօք աղետական սիրով փութայր ածել զնա 'ի կամս իւր։ Իսկ բարունակն աստուածային և մեծ մարտիրոսուհին՝ բարբառ իւր այսպիսի լի համարձակութեամբ արձակէր ասելով. Միթէ և դու քոյոց նմանես աստուածոցն. զի ականջս ունելով ոչ լսես, աչս ունելով ոչ տեսանես. քանզի գիտես եթէ երդմամբ զբանն հաստատեցի՝ եթէ ոչ ինչ է իմ Եղեւսիոս՝ եթէ ոչ հաւանեալ երկիր պագանէ Քրիստոսին իմոյ։

Digitized by Google

Արդ զայսօրիկ ասելով նահատակուհին, լուսահայրն և մատնեաց զնա 'ի բանտ: Եւ 'ի գիշերի դարձեալ եբեր զնա առ ինքն, զի փորձեսցէ եթէ թողացաւ 'ի մտաց անտի իւրոց եթէ ոչ: Իսկ երանելի նահատակն աղաղակէր առ նա ասելով. Ոչ զոհեցից կռոց և ոչ երկիր պագից դրօշելոց. ոչ եղէց սպասաւոր և պաշտօնատար դիւաց. զՔրիստոս միայն պաշտեմ, և նմա միայն երկիր պագանեմ, որ արարիչն է երևելեաց և աներևութից, և տուիչ հոգւոց ամենայն մսեղեաց:

Արդ իբրև գիտաց հայր նորա եթէ հաստատուն խափանեցաւ առ նմա սնոտիապաշտութիւնն և սպառնալիքն, մրրկեալ խորհրդով չարին և ծարաւի արեանն նորա եղեալ՝ իբրև զգազան չար, 'ի բաց մերկացաւ զհայրենի ողորմութեան գութն. և այնչափ անհնարին գանս էարկ զմարմնով կուսին՝ մինչև զարմանալ ամենեցուն ընդ տևել ոգւոյ նորա 'ի նմա: Եւ ապա մատնէր զնա 'ի ձեռն եպարքոսին Եղևսիոսի՝ արում և խօսեալն էր իսկ, զի որպէս և կամեսցի արասցէ ընդ նմա: Արդ քանզի արհամարհեալ փեսայն 'ի նմանէ, զարհամարհող հարսն դատել հրամայէր, քանզի զիշխանութիւն թագաւորական հրամանաց ունէր. որ և բորբոքէր սաստմամբ, և կրճտէր զատամունս, ոչ վասն նորօրէն հաւատոցն, այլ և վասն անարգանացն որ 'ի նմանէ:

Արդ իբրև ածին մուծին զնա յատեան դատաստանին, և կացուցին առաջի նորա, գեղեցկութիւն և չքնաղ կուսին կերպարանք զայս ամենեցուն շլացուցանէր. Եւ առաւել բեկանէր զսիրտ իշխանին, գթայր և նորա բարքն 'ի կերպարանէն. շիջանէր ցասումն, զգօնանայր և յանդգնութիւնն, ցածնոյր և ամբարհաւաճութիւնն. ընտանեցուցանէր զթշնամանողն իւրոյ մեծութեանն, և քաղցրագոյն և կակղագոյն խոնարհութեամբ ընդ նմա գտանիլ հնարաւորէր: Զրուցատրութեամբ հրճուողական 'ի մէջ բերեալ ասէր պակշոտական ցանկութեամբ. Հաւանեաց ինձ, ով գեղեցկագոյնդ և հանճարեղդ 'ի կանայս, և մի զայդպիսի հրաշատեսիլ տիպ պատկերաց տար յապականութիւն մահու. և եթէ աստուածոցն

ոչ կամիցիս զոհել, և ոչ մեք 'ի վերայ քո հատուցանեմք բռնութիւն. լուր միայն ինձ, զամուսնութիւն խոստացիր, և ոչինչ նուազ արարից զքեզ երկրական փառացն այնոցիկ՝ որ կայսերական Թագիւ զուգաւորեալ են ընդ ինքնակալ Թագաւորին։

Առ այսոսիկ ետ պատասխանի սուրբ վկայուհին և ասէ. Ոչ փառք և ոչ մեծութիւն բոլոր աշխարհիս հրապուրէ զիս ընդ ասն ամպարշտի լինել. ոչ բանտ և ոչ տանջանք և ոչ նոյն իսկ մահ՝ հաւանեցուցանէ զիս շարամերձիլ ընդ քեզ, եթէ ոչ 'ի միասին ընդ Քրիստոսին իմ եղիցիս և աստուածային մկրտութեամբն կատարեալ գտցիս։ Առ այսոսիկ ետ պատասխանի Եղևսիոս եպարքոս և ասէ. Եւ զայդ ինչ արդեօք կատարէի, մի՛ սիրեցեալդ 'ի կանայս, եթէ ոչ անհնարին վիշտք և սպառնալիք կային 'ի վերայ. զի եթէ այդպիսի բան հասանէ յունկն Թագաւորին, ոչ միայն 'ի պատուոյ զրկեցիմ, այլ և դառն պատուհասիւ և անողորմ մահուամբ ելցեմ 'ի կենցաղոյս յայս։

Եւ պատասխանի կոյսն ազնուական և ցանկալի և ասէ. Եթէ դու յառաժամանակեայ և 'ի մահկանացու Թագաւորացս՝ որ մարմնոյ միայն ունին իշխանութիւն և ոչ հոգւոց՝ այդպէս սոսկաս և զարհուրիս երկիւղիւ, ես զանմահ և զարարից Թագաւորն և զտէրն ամենայն շնչոց և հոգւոց՝ 'ի բաց դիցեմ, և անարգողացն զնա և ուրացողացն՝ յամուսնութիւն ածեա՛լ լինիցիմ։ Ո՞չ Թուեսցի քեզ անարգանս բազում, եթէ ոք անցեալ 'ի ծառայից քոց՝ առ Թշնամիսն քո սիրելութիւն ստասցի, և յամուսնութիւնս և 'ի զուգաւորակութիւնս շարամերձեսցի։ Այսուհետև մի՛ պատրիր, և մի՛ պաշարեսցիս զիս բանիւք հաւանեցուցանել, զոր անհնարին է լինել. այլ Թէ ախորժես զիս քեզ կենակից լինել, մատիր առ Աստուածն իմ և հաղորդ լեր հաւատոյս իմոյ. ապա Թէ ոչ՝ աւասիկ եմ պատրաստ 'ի հուր, 'ի սուր, 'ի քերանս, 'ի յօշումն անդամոց, և զոր այլ ինչ ածես 'ի վերայ իմ՝ զայն ոչ գիտեմ և ոչ վհատիմ. սպան որպէս և կամիս, ցրեա տանջանօք, մատնեա գազանաց. 'ի կեր արկ յիս զամենայն մեքենայս զինչ և առ միտս քո նկատեսցի, զի դու ինձ զաւ

չէլի ես, և ամուսնութիւն քո իբրև զդժոխս համարեալ կայ, իբրև զգերեզման բացեալ առաջի աչաց իմոց։

Չայսուհետև լուեալ եպարքոսն՝ հուր առ հուր յաւելեալ զցասումն սաստկացուցանէր, և բոլորովին արտաքոյ բնութեանն լեալ՝ զվայրենական գազանացն բերէր զնմանութիւն. և փոխանակ եղծանելի անձկալի տրփման՝ բորբոքէր առաւել տրտմութիւնն, և հնարէր դժուարին և անհանդուրժելի հասուցանել զնահատակուհւոյն տանջանսն։ Նախ և առաջին հրամայէր չարագոյն դահճացն լարիւք իմն քառակոյս տարածեալ 'ի վերայ տրամի երկրին, և կարծրագոյն առջառաջիօք և վարոցիւք գալարօք առ յերկար հարկանել։ Արդ իբրև լքան վաստակեցան դահիճքն, և նա 'ի հաստատութեան միտս կայր կազմ, և զոր ինչ հարցանէին վաղվաղակի տայր պատասխանի. և այնպէս յերկարէր զտանջանսն՝ մինչև մատաղ մարմին նորա խառնեալ ընդ արեան առօգանէր զվայրսն ամենայն։ Եւ երանելին Յուլիանէ այնչափ վառեալ սիրովն երկնային՝ մոռանայր զամօթ իգական պատկառանաց, այլ առնաբար քաջութեամբ բարբառ արձակէր՝ ասելով.

Որ բնակեալդ ես 'ի բարձունս, բոլորից արարիչ, և անքուն ակն քո հայի յամենայն ճանապարհս որդւոց մարդկան, որ քննես զսիրտս և զերիկամունս, տեսանես զյայտնիս և զգաղտնիս ամենեցուն. աղաչեմ և խնդրեմ 'ի քէն, անքնին և ամենազօր յամենայնի, հայեաց 'ի նուաստութիւն մարմնոյս իմոյ, և առաքեա զաներևոյթ զօրութիւն Հոգւոյդ սրբոյ 'ի յօգնութիւն պատրաստեալ անձին իմոյ. զի որովհետև արժանի արարեր զանարժանութիւնս իմ հասանել անսահման մեծութեանս այսորիկ, և գրիլ 'ի գիր վըկայիցն որք հրաւիրեալք են յընթրիս անմահ փեսային, շնորհեա զարիւն իմ լինել աւազան մկրտութեան, և զամենայն հնար մեքենայից բանսարկուին հերքեա 'ի մտաց իմոց, և արժանի արա անարատութեամբ յանդիման լինել երեսացդ Աստուծոյ։ Որովհետև կալար զձեռանէ իմմէ և զերծուցեր 'ի ցանկութենէ խաւարասէր աշխարհիս, այժմ անմոլար պա-

Digitized by Google

հեա 'ի ճշմարտութեան ճանապարհի քում, և աներկիւղ 'ի լեռնացեալ բարձրացեալ կոհակաց ծածուկ ծովուս փորձութեան՝ յորում տարաբերեալ ծփիմ։ Ակնարկեա յիս, նաւապետ բարի, յանբաւ գերակայութենէդ քումմէ, և տուր ինձ անվրդով անցանել յանքոյթ նաւահանգիստն։ Վասն զի քեզ ամենայն ինչ կարելի է, անմահ և անմահից թագաւոր. և քեզ փառք յաւիտեանս. ամէն։

Արդ մինչդեռ նա զայս աղօթս մատուցանէր, և ձեռք դահճացն վերացեալ 'ի սրբոյն՝ դեռ ևս ոչ դադարէին 'ի հարկանելոյ զամենամաքուր մարմինն, յայնժամ հրամայեաց եպարքոսն դահճացն՝ դադարեցուցանել զտանջանսն. և ասէ ցվկայուհին. Լուր յինէն, ով Յուլիանէ, և իմացիր ճշմարտութեամբ. քանզի այդ սկսմունք են և նախերգանք առ զանազանութիւն պատուհասիցն որ կան առաջի քո. արդ մատիր առ մեծն Արտեմիս, և զոհելով կարդա առ Ապողոն՝ զի թողցէ զյանցանս քո. խոնարհեա առ Աթենաս՝ զի հաշտեսցի ընդ քեզ. երկիր պագ Արամազդայ՝ զի առցէ զքեզ 'ի սպաս պաշտաման իւրոյ, և լցիս քահանայուհի անմահիցն և մեծամեծ աստուածոցն, որովք կեան և կրեն ամենայն արարածք զկենդանութիւն։ Իսկ եթէ տակաւին յամառեսցիս կալ 'ի քո անբարեսէր միտսդ՝ հասանեն քեզ այլ ևս անհնարին վիշտք, որում ոչ կարես համբերել, և ծաղր լինիս բազմամբոխ ատենիս. և արհամարհեալ յամենայն հելլենական նահանգէս, զի ոչ ևս լինի քեզ հնար կալ և զարև տեսանել։

Առ այսոսիկ ետ պատասխանի ամենազօր վկայուհին և ասէ. Արա զոր ինչ կամիս, ո՜վ յիմար հաւատի և անիմաստ, որչափ հայրն քո սատանայ հնարաւորէ 'ի սիրտ քո՝ զամենայն մեքենայս տանջանաց գործել, և անողորմ և զանազանաբարու բնութիւն քո շրջել, և հրապուրել ջանայ քև զիս՝ յանստուեր լուսոյն շիջուցանել. նոյնպէս և հայրն իմ երկնաւոր՝ կարծր և ադամանդեայ ևս զհաւատս իմ հաստատեաց. և իբրև երազք զարթուցելոց մահու տարեալ ինձ զցաւսն որ վասն անուանն իւրոյ մեծի. և ամենայն եկեալքն 'ի վերայ իմ 'ի քումմէ բռնութենէդ՝

առիթ լինելոյ մեծի փառացն որ յայտնելոցն է 'ի մեզ՝ յահեղ և 'ի միւսանգամ գալստեան մեծի, յորժամ նորոգէ զամենայն եղականս. և հնարաւոր մեքենայս դառն պատուհասիցդ՝ որով զմարմինս իմ կամիս ըմբռնել, քանզի ինձ զգանձս երկնայինս, և զաւանդս աներևոյթս յայտնէ, որում ծարաւի եմ յոյժ. զորոյ զտեսութիւն ոչ արժէ ամենայն տեսութիւն բոլոր արարածոցս, որում ցանկամ իսկ. և յոյժ ուրախ եմ եթէ հասուցանիցես զիս այնմ պարգևի։

Զայսոսիկ լուեալ անբարեսէր եպարքոսն Եղևսիոս, 'ի ցասումն մեծ դրդեալ՝ հրամայեաց կախել զնա ըզհերաց գլխոյ նորա, և կեալ այնպէս մինչև առցէ ըզչափ զօրութեան իւրոյ։ Արդ մինչև տարամերժեալ օրն անցանէր և մերձ լինէր առ երեկոյն, և նա կախեալ կայր այնպէս տարաբերեալ օդովն, ոչ համդուրժէր բնութիւն մարմնոյն, զի մազ գլխոյն համդերձ մորթովն 'ի բաց լինէր, և աչացն շփոթումն եղեալ, և այնչափ յոնիցն ձկտեալ՝ մինչ զի վերագոյն քան զճակատն երևեալ. և ապա հրաման տայր իջուցանել զնա, և տանել կապանօք 'ի բանտ, և զգուշագոյն պահել։ Քանզի յետ այսր ամենայնի դեռ ևս խորհէր 'ի միտս իւր հաւանել մոլեկան ցանկութեանցըն, և օրինօք կնութեան առնուլ զնա առ ինքն։

Արդ յետ աւուրց ինչ անցանելոյ՝ հրաման ետ ածել զկոյսն առաջի իւր, և յետ այնչափ չարագոյն պատուհասիցն եկելոցն 'ի վերայ նորա, դարձեալ բանս մատուցանէր զցանկութեան իւրոյ և ասէր. Հաւանեա ինձ, ով Յուլիանէ, և լեր երանելի քան զամենայն կանայս Յունաց աշխարհիս. և մի լինիր ինձ մեղադիր յաղագս անաչառ պատուհասիցն որ ածի 'ի վերայ քո, զի օրէնք թագաւորացն և իրաւունք աստուածոցըն պահանջէին զայն. բայց ցաւ մեծ և աղէտ անձին իմոյ հասանէին։ Արդ փոխանակ այնորիկ բիւր բարիս առաւելապէս յինէն տեսանել ունիցիս. և այնպէս ամենայն մեծութեամբ և բարեվայելչութեամբ աշխարհիս պայծառացուցից զքեզ, որպէս զի ոչ ումեք եղեալ իցէ 'ի վերայ երկրի՝ առն ամուսնոյ իւրոյ այնպիսի հպատակութիւն սիրոյ ցուցանել. վասն զի տէր իսկ և անձին իմոյ արարից, և հրամանատար ամենայն

Digitized by Google

կայսերական պալատանն։ Արդ մի՛ դարձեալ Թշուառացուցանես զանձն իմ, և մի՛ զայդպիսի գեղեցկութիւն կորուսանես, և մի՛ զրկիր 'ի քաղցր լուսոյ կենաց աշխարհիս այսորիկ, և դարձեալ զալիս հօր և մօր քո կենդանւոյն իջուցանես 'ի դժոխս։ Եւ որպէս ասացի յառաջագոյն՝ զուգաւորեա ընդ իս օրինաւոր ամուսնութեամբ, որպէս և խօսեալ իսկ ես 'ի մանկութենէ քումմէ, և զայլ ամենայն պաշտամունս քո Թողացուցից 'ի կամս քո։

Արդ յորժամ զայս ամենայն մեկուսի 'ի բազմացն խօսեցաւ ընդ նմա, և այլ ևս բազում սոցին նմանս, ետ պատասխանի սուրբ վկայուհին և ասէ. Մի՛ հնարաւորիր ամենևին՝ Թէ մեքենայական բանիւքդ քո կարասցես պատրել զմիտս իմ, կամ իջուցանել յանբաւ բարձրութենէ գերակայիցն՝ զորմէ գիրկս արկեալ եմ. քանզի ստացայ ինձ զայն մեծութիւն, որ Թէ բոլոր տեսակք արարածոց շրջին 'ի բնութիւն ոսկւոյ և արծաթոյ, առ այնու իբրև մէտ մի փոշւոյ համարեալ է։ Հրաժարեցայ յայն փառսն՝ որ բնաւին լոյս եղականացս իբրև զխաւար է առաջի նորա. խառնեցայ 'ի դասն յայն՝ զորոյ զտեսութիւն միայն 'ի նոցանէ ոչ կարէ կրել ամենայն արարածք. գտի և զայն փեսայ՝ որոյ զանուն ոչ բաւանդակեն ունել երկինք և երկիր։ Վասն որոյ աստեմ քեզ համառօտաբար, զի դիւրին է վիմաց ապառաժաց խօսել, և կամ մանրից քարեղինաց գնալ 'ի վերայ ծովու, և Թռչել ձրկանց ընդ ամպս երկնից, քան բանից քոց հպել 'ի լսելիս իմ. քանզի պիղծ են յաչս իմ և իբրև զգաղանս վայրենիս համարեալ են ամենայն կուռք հեԹանոսաց, և ամենայն պաշտօնատարք նոցին. և ծանր գոյ հայելն առ նոսա առաւել քան զմերձենալն իժից և քարբից, Թող Թէ խօսակից և բարեկամ նոցա լինել։

Արդ լուեալ զայսոսիկ եպարքոսին՝ և հատեալ ամենայն յոյս փրկութեան նորա, և զամենայն չարութիւն բանսարկուին առ ինքն գրաւեալ, մռմռեալ իբրև զառիւծ, յարուցեալ իբրև զհեղեղատ սաստիկ՝ տագնապէր վարանէր յոգի իւր. և ըստ չարութեան մտացն հնարաւորէր կենդանւոյն կլանել զնա։ Ցայն-

ժամ հրամայէր ձգել երկաթաց բերել և եռացուցանել զնոսա 'ի բովս դարբնաց. և մինչդեռ հրացեալ լինէին շանթքն, ետ առնուլ ունելեօք և դնել յանթըս կողի նորա աստի և անտի, և զբազուկսն պրկել 'ի վերայ նորա. և այլ երկաթս հրացեալս վարել ընդ մէջ անդամոց նորա և պնդել ուժգնապէս, և թողուլ այնպէս մինչև արձակեսցէ զոգին. և ետ տանել 'ի բանտն նովին կապանօք, և զդուրսն կնքեալ, զի, ասէ, լիցի գերեզման նորա։

Իսկ մեծ վկայուհին այն՝ այսմ անտանելի տանջանաց համբերեալ 'ի բանտին. վասն զի զօրութիւն աստուածային մերձ կալով պահէր զհոգին անշփոթ 'ի նմա. քանզի չէր հնար 'ի հողեղինացս կրել զայն և ապրել՝ եթէ ոչ նախախնամութիւնն Աստուծոյ պահէր զնա կենդանի։ Արդ մինչդեռ նա անկեալ կայր 'ի վերայ երեսաց իւրոց 'ի տան բանտին, և այսպէս ասէր. Տէր Աստուած ամենակալ, հզօր և փառաւորեալ, անքնին և անսահման մեծութիւն, զոր ոչ բնութիւնք արարածոց տանին, և ոչ հոգիք հրեղինացն նկատեն զանակնարկելի կայանս աստուածութեանդ քո. չիք սահման գթութեան քո, և ողորմութեան քո ոչ գոյ բաւ. վասն զի տէր ես ամենայնի, որ 'ի բարձրութիւնս ես և 'ի խորութիւնս մեծաց և փոքունց. և նախախնամական ողորմութիւն քո հասանէ յարժանաւորս և յանարժանս։ Ոչինչ է որ 'ի միտս մարդկան նկարի և կամ հրամանաւ քո գոյացեալ է՝ արտաքս մնալ 'ի քո տեսչութենէդ, զի քոյով հրամանաւդ կառավարին երկինք և երկիր. և ամենայն որ 'ի նոսա արարածք իցեն՝ քոյով ակնարկութեամբդ խնամարկին և կան 'ի կայանի իւրեանց։ Վասն որոյ և ես անարժանս ոչ անյոյս եղեալ 'ի յիմմէ փրկութենէ, և ոչ վհատի սիրտ իմ յամենագութ ողորմութենէդ. զի փոխանակ ամենայն կենցաղական մեծութեանս՝ զրգանաց և փափկութեանց և ամենայն ինչ որ ընդ արեգակամբս բերին կենցաղական հեշտութեանցս՝ զքեզ սիրեցի, զքեզ ընտրեցի, 'ի քեզ հաճեցայ. և անձկալի փափագանօք և բաղձանօք յօժարեցի հասանել անմահ բարեաց քոց։ Վասն զի դու իսկ եղեր առաջնորդ ճանապարհիս այսորիկ, և բա-

ցեր զխաւարեալ աչս հոգւոյս նկատել զանդունդս անքննին շաւղաց քոց. և ծանուցեր զծածկեալ աստուածութիւնդ՝ ստորիջելոցս 'ի դժոխս. զի 'ի ժամնիս չարութեան վիշապին կայի ըմբռնեալ կռապաշտութեամբ 'ի վիհն յաւիտենականն: Արդ որովհետև զանկեալս վերածեր 'ի կեանս անմահս, և ձգեցեր զիս 'ի հանդէս մարտիրոսական ասպարիսիս, արդ մի բացեայ առնիր յինէն, և մի տար ապականիչ գայլոյն մուտ առ անդաստանս հոգւոյ իմոյ. զբահիւք Հոգւոյն զինեա զմարմինս իմ, զի նետք մուխք չարին արգելցին յինէն. և իգական բնութեանս տուր կարողութիւն հարկանել զզօրութիւն սպառազինութեան Թշնամւոյն, վասն զի զօրութիւն քո 'ի տկարութեան կատարի: Թէպէտ և չեմ արժանի չարչարակից լինել քեզ, անհասանելի զօրութիւն Հօր, այլ դու անարգամեծար ես և մարդասէր. և այնչափ զօրացեալ եղև սէր քո յարարածս՝ մինչև զանեզրական և զանսահման աստուածութիւնդ իջուցեր 'ի կերպարանս մահու: Եւ արդ ընկալ, Տէր, զկամաւոր պատարագս հոտի քո, և շնորհեա ինձ զամենայն անդամս մարմնոյ իմոյ ողջակիզել առաջի քո՝ փոխանակ սիրոյ քո առ մեզ հեղեալ. զի ձեռքդ այդ որ արար զերկիր և պարգևաց զհաստատութիւն երկնի՝ ընկալաւ զհարուածս բևեռացն, և խոցումն գեղարդեանն կրեալ եղև 'ի կող կենարարիդ. ապա որչափ ևս առաւել իմոյ մեղաւորս բնութեանս պարտ է հրասուզել, բազկաց և կողից և անդամոց գանալի վիրօք լինել. և հասո զիս անարատ արդարութեամբ զկատարումն բարեաց գտանել: Եւ օրհնեալ է անուն քո յաւիտեանս:

Եւ մինչդեռ այս աղօթք 'ի բերան սրբուհւոյն կային, եկն առ նա ամենեցուն Թշնամին և պատերազմողն սատանայ 'ի կերպարանս հրեշտակի Աստուծոյ. և իբրև զբարեկամ և զսիրելի յունկնն նորա մատուցեալ ասէր. Գիտես, ով Յուլիանէ, զի յոյժ չարաչար և անհանդուրժելի կազմեաց քեզ գործիս տանջանաց եպարքոսն Ելևսիոս. այլ դու լուր խրատու իմոյ. յոր ժամ հանեն զքեզ 'ի բանտէդ, ընթացեալ վաղվաղակի անկիր առ ոտս աստուածոցն, և զոհեա փութապէս առ ժամանակ մի, և զկնի աւուրց ինչ որպէս

կամք քո սիրեմ՝ այնպէս կալ զպաշտօնս քո. քանզի ոչ համդուրժես անհնարին և դառնատեսիլ պատուհասի որ կայ և պահի քեզ: Իսկ երանելի կոյսն ասէ ցնա. Ո՞վ ես դու: Դեն ասէ. Հրեշտակ եմ ես Աստուծոյն երկնաւորի, զի փոյթ եղև նմա վասն քո յոյժ, և արձակեաց զիս ազդել քեզ՝ հաւանել հրամանի իշխանին, զի մի բազում տանջանօքն իսպառ ապականեսցի մարմին քո. զի ներեաց քեզ՝ մարդասէր գոլով վասն տկարութեան մարմնոյ քո, զի 'ի դրունս մահու հասեալ կաս, և ոչ է քեզ համարեալ 'ի յանցումն ինչ՝ այլ յարդարութիւն, զի հրամանակատար Աստուծոյ լինիցիս:

Յայնժամ խռովութեամբ լի լինէր, և ահ և դողումն ըմբռնէր զմարմին նորա. քանզի երևեալն՝ էր 'ի կերպարանս հրեշտակի Աստուծոյ, և խորհուրդք և բանք նորա իբրև զթշնամւոյ արդարութեան: Յայնժամ մեծապէս հեծեծանօք և դառն արտասուօք լցեալ զաչս իւր, հայեցաւ յերկինս և ասէ. Տէր Աստուած, արարիչ երևելեաց և աներևութից, զոր ամենայն զօրութիւնք օրհնեն և փառաւորեն և երկիր պագանեն. յորմէ և օդային դիւացն սարսեն բազմութիւնք, և յահէ քումմէ դողան տագնապաւ. հաս յօգնականութիւն վշտագնեալ անձին իմոյ, և յայտնեա թէ ո՞ ոք է որ խօսի ընդ իս զայսոսիկ: Եւ մինչդեռ զայս ասէր երանելի կոյսն, վաղվաղակի լուաւ ձայն 'ի յերկնից որ ասէր. Քաջալերեա, քաջալերեա Յուլիանէ, զի ես ընդ քեզ եմ, և աջ իմ անմեկնելի ունի զձեռանէ քումմէ. այլ դու զայդմանէ բուռն հար որ կայ և խօսի ընդ քեզ, քանզի տուեալ եմ քեզ իշխանութիւն և զօրութիւն 'ի վերայ դորա. այլ իմասցիր եթէ ո՞ իցէ:

Եւ ապա զկնի երանաւէտ ձայնին՝ հրեշտակքն հասանէին, վասն զի անճառ լուսով լցեալ լինէր բանտն. և վաղվաղակի լուծեալ լինէին երկաթն որ եդեալ էր 'ի կողմն և յայլ անդամսն՝ և 'ի բաց անկանէին. և վէրք մարմնոյն ողջանային, և նա յարուցեալ 'ի գետնոյն՝ գոհանայր զամենապարգև ողորմութենէ բարձրելոյն: Յայնժամ զօրութիւն աստուածային՝ կարօղն յամենայնի, որում անհնարք 'ի մարդկանէ հնարա-

Digitized by Google

ւորք են, անհնարելի տէրութիւն նորա կապեալ ըզբանսարկու Թշնամին կացոյց առաջի կուսին. զոր և մեծ վկայուհին ըմբռնեալ արիապէս՝ իբրև զծառայ չար և ստամբակ, ասէ. Ո՞ րք ես դու և ուստի՞: Իսկ աներևոյթ զօրութիւնն փութացուցանէր զնա ասել զճշմարիտն. Թէպէտ և էր ամենևին ստասէր, սակայն խոստովանեալ 'ի հրեշտակաց՝ ասաց առ սրբուհին այն, Թէ՝ Իշխան եմ զօրու դիւացն, և սատանայ է անուն իմ: Ես եմ որ ապստամբեցի յարարչէն, և ելի 'ի գերապայծառ բնակութենէ իմմէ. ես էի որ եղէ բերան օձին, պատրեցի զԵւա, խաբեցի զԱդամ և ետու անցանել զպատուիրանաւ բարձրելոյն. վասն իմ անէծք 'ի վերայ երկրի պատրաստեցան: Ես ուսուցի Կայենի եղբայրասպանութիւն, և զտեսիլ զանազան մեղաց ես սերմանեցի յերկիր. յիմմէ արկուածից եկն ջրհեղեղն և եբարձ զամենեսին: Ետու ազգին առաջնոյ շինել աշտարակ. և յորդորեցի զամենեսին 'ի կռապաշտութիւն, և ածի 'ի միտս Նաբուգոդոնոսորայ կանգնել զպատկեր: Ես շարժեցի զԻսրայէլ 'ի վերայ Ահարոնի, և ձուլեցի 'ի կերպարանս որթու զզարդ կանանց նոցա, ետու և Հերովդէի առնել ըզմանկասպանութիւնն, և Յուդայի զմատնութիւնն, ապա և զխեղդումն: Քանզի բնաւ ես գրգռեցի զամբոխն Եբրայեցւոց, և հաւանեցուցի զմիտս Պիղատոսի խաչել զՔրիստոս. հալածանս յարուցի 'ի վերայ եկեղեցեաց, և քարկոծել զՍտեփաննոս ուսուցի: Յարուցի 'ի վերայ Պետրոսի և Պաւղոսի զքաջ զինուորըն իմ զՆերոն. և զամենայն արիւն արդար հեղեալ յերկիր: Տնկեցի հերձուած 'ի մէջ հաւատացելոց. և ոչինչ եղև չար 'ի վերայ երկրի՝ առանց իմոյ գիտակցութեան: Վասն զի այն իսկ է կեանք և կերակուր անձին իմոյ. զի սիրեմ զմեղս, և զկորուստ աշխարհի՝ մեծութիւն և փառս անձին համարիմ:

Զայսոսիկ լուեալ սրբոյ կուսին, առնէր և այլ ինչ հրաշափառագոյն. զի ընդ գանիւք իսկ զնա արկանէր. զի որ ընդ անփախչելի կապանօք էած զնա աստուածային զօրութիւնն, և ձեռամբ ըմբռնեալ պատրաստեաց, ոչինչ է անհաւատալի Թէ և առ 'ի սրբոյն գանից զգայութիւն լինէր նմա: Վասն զի անհնարինք

Digitized by Google

'ի մարդկանէ հնարաւորք են Աստուծոյ. որպէս այնո֊ցիկ հաւատարմագոյնք են աներեւութիցն բարբառքն, որք աղաղակէին ընդդէմ կենարարին ասելով, թէ՝ Մի յառաջ քան զժամանակն տանջեր զմեզ. քանզի կեր֊պարան աներեւութին Աստուծոյ է որ գործէ զամե֊նայն: Եւ մինչդեռ տանջէր անօրէն իշխանն չարաչար առաջի սրբոյն, աղաչէր լուծանել 'ի կապանացն և 'ի գանիցն գտանել թողութիւն. քանզի ոչ լուծանէր 'ի պատահարացն. ողբայր ասելով. Վա՜յ ինձ եղկել֊ւոյս, զի՞նչ լինիցիմ, ո՞ւր փախիցիմ, զի փառքն Յի֊սուսի լցին զերկիր. զի թէպէտ և բազմաց եղէ պատ֊րուճն, և նեղութիւնս ահագինս հասուցի, և բազմաց եղէ չարի պատճառ՝ բանտից, կապանաց, հրապուրա֊նաց, գանից, այրեցմանց, արտասահմանութեանց, երդմանց, խռովութեանց, պատերազմաց, հեղձմանց, ուրացութեանց, ստութեանց, չարահնարութեանց, անդարձ 'ի վախճանի և դառն մահու, և անզղջանալի տանջանաց 'ի ներքոյ երկնից, և ոչ ոք ամենեւին յաղ֊թող եղև ինձ. այլ և սա իբրև զծառայ ընդ կապա֊նօք էարկ զիս, և գանս տարածեաց 'ի վերայ իմ, և աւասիկ ըմբռնեալ ունի. զիա՞րդ ոչ գիտացի զհան֊դերձեալ պատահումն, և կամ զիա՞րդ ոչ ծանեայ զընդդիմամարտ չարս. զի յաղթողս ամենայնի՝ 'ի նմա֊նէ յաղթեալ գտայ:

Արդ մինչդեռ նա յայսմ տարակուսի տարաբերեալ կայր, եկին հասին սպասաւորք եպարքոսին 'ի բանտ անդր, զի տարցեն զՅուլիանէ յատեան հրապարակին. և իբրև տեսին զնա ողջացեալ 'ի վիրացն, և զդուրս բանտին նովին կնքովն՝ զարհուրեցան յոյժ. և առեալ տարան զնա մուծին 'ի տեսարանն, և կացուցին առա֊ջի եպարքոսին. յոր պշուցեալ իշխանն՝ հայէր և հիա֊նայր, և զառաջին գեղեցկութիւն պատկերին յինքն նկարագրեալ ունէր. այնպէս երեւելով որպէս թէ ոչ ինչ 'ի դժուարագունիցն կրեալ, կամ յաղջամղջին բանտին պարփակեալ կապանօք, որպէս յառագաստի գոլով և բազում փափկութեանց արժանացեալ: Վասն որոյ և 'ի զարմացման եղեալ եպարքոսին՝ ասէ ցնա. Ա֊սա ինձ զհաւաստին ճշմարտութեամբ, Յուլիանէ, երբ և կամ ուստի՞ և կամ յորմէ՞ կարգէ առեալ եղև

քեզ այդպիսի պայծառութիւն. և քո արուեստիւ զանըմբռնելի տանջանսդ արհամարհեցեր, որ և ոչ ես հետք վիրաց երևին 'ի քեզ: Եւ պատասխանի երանելի կոյսն և ասէ. Այս ոչ է 'ի ձեռն մարդոյ, և ոչ արուեստիւ ինչ յիս տնօրինեալ եղև, այլ աստուածային անճառելի զօրութեամբ, որ ոչ միայն զքեզ այլ և զհայրն քո սատանայ յամօթ արար. և զիս երկոցունցդ վերագոյն կացոյց, քոյոցդ մոլորութեան և նորա չար արուեստաւորութեանն, զի ամենազօր անյաղթ զօրութիւնն Քրիստոսի տկարացոյց զքեզ, և զօրացոյց զտկարութիւն աղախնոյ իւրոյ և եբաց ինձ զդրունս երկնային առագաստին, և հրաւիրեաց 'ի հարսանիս Միածնի որդւոյ իւրոյ. այն որ անհասն է յէութեան, և ակնարկութեամբ նորա յոչէից յանէից 'ի մէջ ածէ զամենեսեան, որոյ թագաւորութեանն ոչ գոյ վախճան. ոչ երևելիք և ոչ աներևոյթք կարեն կրել և կամ ունել, և կամ հետազօտել անհետազօտելի էութիւն նորա. այն որ սիրելեաց անուան իւրոյ և երկրպագուաց Միածնին և փառաւորչաց Հոգւոյն, զանեղծ և զանթառամ հիւսեսցէ պսակ. և պատրաստեաց օթևանս անճառս մերձ յանմերձենալի տէրութիւնն. և քեզ և հօրն քում և ամենայն երկրպագուաց դիւաձոյլ պատկերացդ և մնոտի կռոցդ՝ զանդարամետականն բանալ վիհ, և զանշէջ գեհեննին պատրաստել հրահոսան եռանդմունսն, զխաւարն շօշափելի և զորդնն անքուն, որ ոչ միտք իմանալի է և ոչ բանիւք ճառելի. զի յաւիտենական սատակմանն այնմ արար զձեզ ժառանգորդ մեղքն ձեր, և անաստուած պաշտամունքդ դիւական, որ և նոքին իսկ լինին հրաւիրողք ձերոյ կորստեանդ. և դահիճքդ երկանեան 'ի մէջ անսահման խաւարանիւթ հրեղէն ծովուն:

Զայսոսիկ լուեալ եպարքոսին լի եղև սրտմտութեամբ. ասէ ցկոյսն. Վասն զի դու զպարգևս աստուածոցն անշնորհակալ համարիս, այն որ դարձեալ ետուն քեզ զկենդանութիւն, և յառաջին գեղն հասին կերպարանքդ քո. զի և սիրեցին այդպիսի անձին ոչ արտաքոյ լինել պաշտաման նոցա, և դու փոխանակ զոհելոյ և կնդրուկ մատուցանելոյ՝ թշնամանս դնես

Digitized by Google

անմահիցն, և զհրաշս սքանչելեաց նոցա՝ այլոյ ուրումն վարկանիս գոլ, որ և ոչ անձին իւրում կարաց հնարս գտանել զերծանելոյ 'ի ձեռաց Եբրայեցւոցն. և կամ փրկել զինքն 'ի չարագործաց մահուանէն, այլ և սպառնաս մեզ նովաւ տանջանս, և հրաւիրակ լինիս մեզ յաւիտենական հրոյն. արդ ես աստէն չիջանուտ հրով փորձեցից զմարմին քո, և տեսցուք թէ խաչեալն քեզ ի՞նչ արասցէ։ Եւ ետ բերել փայտս բազում, և զամենայն խռիւս որ դիւրածախք են 'ի յայրումն հրոյ. և զօրեղապէս և ահագին բարբառեալ 'ի մէջ տեսարանին, յորում և անթիւք ժողովեալք դիզեալք մի զմիմեամբք կուտէին 'ի տեսանել զկատարած վկայուհւոյն. և առիգածեալ ածին զնա մերձ առ բորբոքեալ հուրն։ Զոր տեսեալ սրբուհւոյն և մեծահռչակ վկային, տարածեալ զձեռս իւր 'ի նմանութիւն խաչին, հայեցաւ յերկինս և ասէ.

Տէր Աստուած, անձառ լոյս և անստուեր ճառագայթ, որ արարիչդ ես ամենայն տարրական նիւթոց, և կառավար համօրէն եղելոցս, ըստ քում ամենիմաստ խորհրդոցն՝ և ոչինչ 'ի ստեղծուածոց քոց արտաքոյ կամաց քոց ընթացեալ լինի. վասն զի առաջի քո կայ խոնարհեալ երկինք երկնից, և խորութիւնք անդնդոց ոչ ծածկի 'ի տեսութենէ քումմէ. որ 'ի մէջ անբաւութեան ջուրց կնքես զհուր անշիջանելի, և շրջես 'ի բնութիւն ցօղոյ զտոչորումն հրոյ. հանես յամուլ արգանդէ վիմաց վտակս աղբերաց, և դարձուցանես զխաւար առ լոյս. և ըստ կամաց քոց յեղաշրջին ամենայն տարրականացս նիւթք. որ 'ի բարձունս ես և 'ի խոնարհ. ով անկշռելի է անչափ զօրութիւն քո 'ի հրեղինաց և 'ի հողեղինաց. որ հերձեր զծովն Կարմիր, և աջովդ քո բարձրացեալ անցուցեր ընդ մէջ նորա զազգն աբրահամեան տոհմին. և զՅորդանան յետս նահանջեցեր, և զերկաթակարծր պարիսպն Երիքովի իբրև զջուր հեղեր. որ զբաբելոնական հուրն շիջուցեր, և զերիս մանկունսն 'ի նմանէ անկեզ պահեցեր. փրկեցեր զՇուշան 'ի ծերոցն, և զԴանիէլ յառիւծուցն բռնութենէ, նա և զաղախին քո Թեկղ արձակեցեր ազատ, և կապտեցեր զբռնութիւն հրոյն անհպելի լինել 'ի մաքրագոյն մարմինն։ Եւ զհրաշս

անքննին աստուածութեան քո եղեալս 'ի վերայ երկրի ոչ բնութիւնք արարածոց կարէ պատմել. և դու նոյն Աստուած ես և փառք և զօրութիւն քո ոչ պակասի։ Արդ հայեաց յերկնից 'ի սրբութենէ քումմէ և օգնեա տկարութեանս իմոյ, և տուր համբերութիւն և զօրացո ամենազօր զօրութեամբդ. անվրդով և աներկեան հաւատով անցանել ընդ ասպարէզ չարաչնարիս այսորիկ. և արա ինձ կամուրջ փրկութեան, զի 'ի ձեռն սորա անցից ընդ հրեղէն գետոյն յորձանսն, և փրկեցայց 'ի հանդերձեալ սատակմանէն որ գալոց է 'ի վերայ որդւոց մարդկան։ Եւ արդ, Տէր Աստուած ամենազօր, աջ քո պահեսցէ զիս, և մերձ կացեալ առ իս պահպանիչ Հոգիդ, և 'ի կամս քո կատարեսցին ընթացք իմ. և քեզ փառք յաւիտեանս. ամէն։

Եւ ասացեալ զամէնն, կնքեաց զինքն նշանաւ սուրբ խաչիւն. և տարածեալ ձեռամբ եմուտ իբրև յառագաստ 'ի մէջ հնոցին. և անդ հրեշտակական պարակցութեամբ երգակցեալ ընդ զուարթունս երկնից հրճուալի ձայնիւ օրհնէր զԱստուած. զոր և տեսին իմն ահեղ երևեալ ամենայն բազմութեանն որ 'ի տեսարանն յամառեալ կային. զի հուրն խորանաձև առագաստէր զմարմնով սրբուհւոյն և պարփակէր և արտաք յաչաց նորա հեղեալ իբրև զվտակս յորդահոս աղբերաց՝ շիջուցանէր զտոչորումն ահագին հրոյն. ընդ որ հիացեալ զարմանային տեսողք ամենայն, և ահիւ ըմբռնեալ բոլոր հանդէս Նիկոմիդացւոցն՝ կային պաշուցեալ։ Յայնժամ արք թուով իբրև հինգ հարիւր միով ձայնիւ աղաղակէին և ասէին. Տէր է Աստուածն քրիստոնէից. մի է ամենազօր, զոր մարտիրոսուհին Յուլիանէ պաշտէ. զնա խոստովանիմք և 'ի նա հաւատամք և նմա երկիր պագանեմք. և զՀելլենացւոցն յետս դարձուցանեմք զանաստուած պաշտամունսն։ Եկեսցէ 'ի վերայ մեր հուր, սուր և ամենայն տեսիլք տանջանաց. զի անհնարին է մեզ մեկնիլ 'ի քրիստոնէական հաւատոյն՝ զոր բարեպաշտուհին Յուլիանէ քարոզէ։

Յայնժամ 'ի ցասումն բարկութեան դրդեալ եպարքոսն, զի իբրև հրով բորբոքէր զսիրտ նորա թշնամին արդարութեան. և հրամայէր զինուորացն ըմբռնել

զնոսա. զոր և ինքեանք իսկ կամաւ յօժարեցին 'ի մահ, ոչ հայելով յինչս և 'ի ստացուածս, ոչ 'ի սիրելի բարեկամս, և ոչ առ որդիս և առ կանայս, և ոչ յայլ ինչ մարմնական պատաղմունս. այլ միաձայն բարբառով աղաղակէին և ասէին. Քրիստոնեայք եմք, և զկուռս համերս և անշունչս ոչ պաշտեմք: Զորս հրամայէր եպարքոսն 'ի մի վայր ժողովել, և սուր 'ի վերայ եդեալ կոտորեցին, և ոչ մնաց 'ի նոցանէ և ոչ մի. որոց ասացեալ միաբան. Տէր ընկալ զհոգիս մեր ընդ կատարեալ վկայիցն: Եւ այսպէս սպառազինեալ առին զբրաբիոնն յուսոյ կենացն յաւիտենից, 'ի Քրիստոս Յիսուս 'ի Տէր մեր. յորում տեղւոջ նշանք ահեղք և բժշկութիւնք անբաւք լինին մինչև ցայսօր:

Յայնժամ յարեան 'ի հանդիսէն կանայք թուով իբրև հարիւր և երեսուն, և ոչ նուազ քան զարմն երեւեցան 'ի նահատակութիւնսն, այլ ասէին միաբան. Հաւատամք յԱստուածն Յուլիանեայ[1], և երկիր պագանեմք խաչելոյն Քրիստոսի, և անմեկնելի լինիմք 'ի սիրոյն նորա: Զոր և կամեցաւ եպարքոսն ցածուցանել զնոսա 'ի խորհրդոցն յայն. և սպառնալիս զանազան տանջանաց եդեալ առաջի նոցա, զոր և ոչ միոյ ուրուք եղև հնար փոխել զբարբառ իւր, այլ առաւել յորդորէին 'ի հաւատսն, և թշնամանէին զդիսն և զթագաւորն. զոր ոչ հանդուրժեալ արիւնռուշտ դազանն այն, հատանէր վճիռ մահու 'ի վերայ նոցա. և զանազան տանջանօք առին զկատարումն սուրբ կանայքն 'ի ձեռաց դահճացն անօրինաց. ողջագուրեալ 'ի հրեշտակաց՝ աւանդեցին զհոգիս իւրեանց. և ենթադրեալք եղեն 'ի բանակս անմահիցն:

Արդ յայսմ աւուր կատարեցան 'ի Նիկոմիդացւոց քաղաքին Բիւթանացւոց վեց հարիւր և երեսուն բարեյաղթ նահատակք, 'ի ձեռաց Եղևսիոսի եպարքոսի. առեալ զյաղթանակն 'ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ. որում փառք յաւիտեանս. ամէն:

Յետ այսր ամենայնի մինչդեռ եռայր սրտմտութիւն բարկութեան անօրինին յաղագս սրբուհւոյն Յուլիանեայ, և հնարէր ընդ անհնարին տանջանօք արկանել

1. Յօր. Յուլիանէ:

զնա, և ցանկայր զհուր բորբոքեալ սրտին շիջուցանել արեամբ նորա. յայնժամ հրամայեաց բերել սան մեծ պղնձի, և արկանել 'ի նա ձիւթ և ձէթ, և զճարպ զոհիցն հեղուլ 'ի ներքս, և կապար և հրատ սաստիկ արկանել 'ի ներքոյ և եռացուցանել զնա ուժգնակի։ Եւ մինչդեռ կուտակք եռանդանն մի զմիով դիզանէր, յոր և սպասաւորքն ոչ կարէին մերձենալ, ետ բերել զամենազօր վկայուհին, և հրամայեաց կապեալ ոտիւք և կապեալ ձեռօք ընկենուլ 'ի սանն, մինչև ձենձերեսցի առաջի իմ, զի մթութիւն սրտիս և ցնդումն գլխոյս 'ի բաց փարատեսցի։

Արդ մինչդեռ կայր որոջն Քրիստոսի առիգածեալ առաջի դատաւորին և բազմաժողով ռամկին, հայցէր յիշխանէն զի արձակ ոտիւք և ձեռօք եկցէ 'ի տապակըն. և գտեալ ներումն թողութեան, և կնքեալ զինքըն նշանաւ սուրբ խաչին, արտասուալից աչօք հայեցեալ յերկինս՝ յոգւոց եհան և ասէ. Որ հայրդ ես որբոց և դատաւոր այրեաց, յոյս անյուսից և պատրապարան տարտուցելոց. որովհետև անսահման ողորմութիւն քո գթացաւ յիս և զերծուցեր զիս 'ի կապանաց բանսարկուին, և յամենայն կենցաղական պատրանաց ազատս պահեցեր զիս, և ածեր անարատութեամբ յօրս յայս՝ որ մեծ է քան զամենայն ժամանակս կենաց իմոց. արդ ընկալ, բարերար Տէր, և տուր զսա ինձ աւազան մկրտութեան լինել. և դու ինքնին լեր քահանայապետ խոստովանութեան իմոյ, և կնքեա ամենազօր աջովդ զզգայարանս մարմնոյս և զխորհուրդս մտացս, և պարփակեա զիս անպարագրելի աստուածութեամբդ 'ի բանակս երկնաւորաց ընդ ամենայն սուրբս քո։ Փառք պատիւ և երկրպագութիւն յերկնաւորաց և յերկրաւորաց, յերևելեաց և յաներևութից, և յիմմէ նուաստութենէս, Տէր իմ Աստուած Յիսուս Քրիստոս։

Եւ ասացեալ զայս՝ դարձեալ կնքեալ զինքն նշանաւ սուրբ խաչին և ասէ. Աստուած իմ, Աստուած իմ և Տէր բոլորից, 'ի ձեռս քո յանձն առնեմ զհոգի իմ։ Եւ եկ 'ի տապակն, տարածեաց զձեռս իւր ընդ երկինս. և սպասաւորք սանդարամետականին այնորիկ սաստկացուցանէին զտոչորումն հրոյն. և սուրբ վը-

կայուհին կայր 'ի վերայ եռանդան տապակին իբրեւ 'ի գահոյս ինչ փափկութեան, կամ առ ծաղկաւէտ վայրս բուրաստանաց հրճուեալս. զի ոչ հպէր 'ի մարմին նորա կայլակք եռանդան տապակին, զի առատաւ ծայրին շնորհօքն իբրեւ 'ի լուացումն աւազանի շրջէր 'ի վերայ նորա ժամս բազումս անվթար տեսլեամբ, վասն զի նմա հովանի էր բազուկն որ պարզեցաւ 'ի վերայ խաչին։ Եւ յանկարծակի պատառեցաւ կաթսայն, եւ շուրջանակի հեղեալ իբրեւ հրատք 'ի շանթից թափեալ ճարակէր զամենեսեան որ շուրջ կային հրաշափառապէս, եւ կորոյս զբազումս յանզգամացն. եւ այնպէս դահճացն սատակեալ դասք, եւ անկեզ մնայր սուրբ կոյսն յանտանելի տանջանացն։

Իսկ եպարքոսն ոչ տեւէր պատահմանն, ոչ ներէր բնաւ ինչ արեանցն եկելոցն 'ի վերայ, այլ յոյժ տրտմէր, տառապէր, թախծէր յոգի իւր, զի միոյ աղջկան ոչ հնարաւորէր յաղթել. եւ յանչափ տագնապէ սրտին պայթման խելագարեալ, մինչեւ պատառէր զհանդերձս իւր եւ հարկանէր զերեսն, եւ բազում բանս հայհոյութեան ասացեալ ընդդէմ աստուածոց իւրոց տրտմութեամբ մեծաւ։ Արդ իբրեւ ետես թէ պատուհասն ոչինչ վճարէ սուրբ կուսին, այլ մանաւանդ յոլովագոյն զչարն 'ի վերայ իւր տեսանէր դիզեալ, յայնժամ հատանէր 'ի վերայ նորա վճիռ մահու այսպէս.

ԶՅուլիանէ կոյս՝ Հելլենացի գոլով ազգաւ եւ տոհմիւ եւ գեղեցկութեամբ մարմնոյ, եւ զկերպարանս հրաշատեսիլս զգեցեալս յամենազօր աստուածոցն եւ ստամբակեալ նոցին, եւ արտաքոյ օրինաց Հռովմայեցւոց եղեալ՝ պաշտէ զխաչեալ ոմն զոր Յիսուս անուանեն. զոր եւ ոչ միոյ իրիք հնարիւք կարացի զմիտս նորա խախտել եւ շրջել յաստուածոցն բարերարութիւն. ոչ ամենայն մեծութեամբ աշխարհիս, եւ ոչ բնաւ համօրէն ամենայն տանջանօք զոր ածի 'ի վերայ նորա. քանզի կախարդութեամբ իւրն լուծանէր զամենայն, եւ պատճառ կորստեան բազմաց եղեւ. վասն որոյ սրով հրամայեմ բառնալ զգլուխ նորա։

Իսկ բանսարկուն սատանայ կացեալ 'ի հեռաստանէ ուրախանայր ընդ մահ նորա, եւ զդահիճսն գրգռեալ

Ջանայր 'ի սպանումն: Իսկ բարեյաղթ վկայուհին Յուլիանէ՝ երթայր ոչ իբրև 'ի մահ, այլ իբրև 'ի քակումն մահու և յազատութիւն աշխատութեանց: Խնդալից դէմօք և պայծառացեալ աչօք, 'ի դահճացն ածեալ լինէր 'ի տեղի կատարմանն. գնալով ընդ նմա բազմութիւն ժողովրդեանն զրուցատրութեամբ ընդ նմա, և հաւանեցուցանէր զնոսա. Ոչ գոյ մի ինչ յերկնայնոցն կամ յերկրայնոց՝ քան զզօրականսն որ առ Քրիստոս իցեն: Եւ զայս ասացեալ կնքեաց զբանն. քանզի հասին 'ի տեղին յորում պարտ էր ընդունել զվախճանն: Եւ նա լի հոգւով սրբով հայեցեալ յերկինս, եկաց յաղօթս և ասէ. Գոհանամ զքեն, Տէր Յիսուս, ստեղծիչ և փրկիչ աշխարհի, որ վասն յանցանաց բանական բնութեանս առաքեցար 'ի հայրական ծոցոյ՝ մեզ մոլորելոցս 'ի խնդիր, և զամենազօր աստուածութիւնդ խոնարհեցուցեր ընդ լծով մահու և զաշխարհակեցոյց բազուկս տարածեցեր 'ի վերայ խաչին. և ոչ դարձուցեր զթիկունս քո 'ի հարուածոց եղեգանն. և ոչ զկերպարանդ Հօր 'ի թքոյն և յապտակէն. արբեր զքացախ խառնեալ ընդ լեղւ. և բացեր զկողահոս աղբիւր աստուածային արեանդ. լուացեր զվէրս Ադամայ և զմուրհակս ամենայն պարտեաց մարդկան պատառեցեր 'ի վերայ խաչին, և մահուամբդ քո փրկեցեր զմեզ 'ի մեռելութենէ մեղաց: Եւ եթէ անքան և անսահման աստուածութիւնդ կրեաց վասն մեր զայս ամենայն, ապա ո՞րչափ ևս առաւել հողեղէնի և ընդ մեղօք անկեալ բնութեանս հեղուլ զարիւն վասն աստուածային արեանդ, և պատարագիլ առ 'ի պատարագելոյդ Հօր, ևս առաւել իմոյ նուաստութեանս: Որ թէ և ամենայն բոլոր արարածոց վիշտք և չարչարանք կրէր 'ի մարմնի իմում, առաւել ևս պիտոյ է յաղագս անբաւ բարերարութեան քո առ իս եղելոյ. և թէ բարբառ երկնայնոցն զօրութեանց 'ի բերան իմում կայր, եթէ կարէի այնու ամենայնիւ պատմել զանճառ ողորմութիւն քո, կամ գոհութիւն և օրհնութիւն ամենօրհնեալ աստուածութեանդ քո հատուցանել. զի յորքան խորութենէ հաներ զիս և յանբաւ բարձրութիւն ածեր, և յորպիսի մեղաց ձգեցեր զիս յանստուեր և ծայրագոյն լոյս քո. և ոչ

ինչ է տուացուած երևելի կամ աներևոյթ մեծութիւն 'ի վերայ երկրի լաւ համարել քան զանձկալի սէր քո. զի քաղցրանայ 'ի մարմնի իմում վիշտք և նեղութիւնք եկեալ 'ի վերայ իմ վասն տեսլեան տենչմանդ աստուածային՝ առաւել քան զտէրութիւն ծովու և ցամաքի։ Արդ օրհնեցին փոխանակ բերանոյ իմոյ անխափանելի զօրութիւնքն. և բարեբանեսցեն երևելի և աներևոյթ արարածք անեղ բնութեանդ՝ զանիմանալի բնութիւնդ Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյդ սրբոյ։ Եւ այժմ, Տէր Աստուած անքաւելի, անձառելի, անպատմելի, անիմանալի, որ 'ի վերդ ես քան զամենայն ըզգայութիւն երկնաւորաց և երկրաւորաց, բաց զառագաստ մեծի հարսնարանիդ, և ընկալ զիս 'ի բանակս անմահիցդ, որպէս խոստացար իսկ, և անցո խաղաղութեամբ ընդ խաւարային իշխանութիւնսն, առաջնորդութեամբ Հոգւոյդ սրբոյ. և որք յիշեն զանուն իմ 'ի վշտի նեղութեանց՝ այցելու լեր խնդրուածոցն նոցա, փրկելով 'ի վտանգէ հոգւոյ և մարմնոյ։ Եւ քեզ փառք յաւիտեանս։

Եւ ասացեալ զամէնն՝ կնքեաց զինքն նշանաւ խաչիւն. հայեցաւ յերկինս մեծահառաչ ձայնիւ ասելով. Տէ՛ր, Տէ՛ր, 'ի ձեռս քո յանձն առնեմ զհոգի իմ։ Եւ խոնարհեցուցեալ զպարանոցն առաջի դահճին. և այնպէս հատաւ ամենամաքուր գլուխն յաղթազգեաց և գերապայծառ վկայուհւոյն Յուլիանեայ, և շարամերձեալ առ գլուխն Քրիստոս։ Այլ կին ոմն անուն Սոփիա անցանելով ընդ Նիկոմիդիա՝ երթայր 'ի մեծն Հռոմ. և տեսեալ զորբազանն զայն՝ առնոյր զնշխարսն, և տարեալ շինէր տաճար մեծահռչակ հանդիսաւոր նահատակուհւոյն Յուլիանեայ. և եդեալ զպատուական մարմինն 'ի նմա, զարդարէր պայծառ և երևելի սպասուք, յորում բժշկութիւնք անբաւք և նշանք և սքանչելիք լինէին մինչև ցայսօր։

Յետ այսր ամենայնի ոչ յոլով ինչ ժամանակի անցանելոյ, պիղծն Եղևսիոս ըստ արժանի չարեացն զոր գործեաց՝ առնու զվրէժ հատուցման յարդար դատաւորէն։ Քանզի նաւելով նորա 'ի վերայ համատարած ծովուն, հողմք չարաչար անդնդային յարուցեալ վարէին զնաւն յաշխարհ անծանօթ. և մերձ առ կղզի

մի անբնակ 'ի մարդկանէ խորասոյզ լինէին ամենե-քին որք էին ընդ նմա 'ի նաւ անդր։ Իսկ նորա բուռն հարեալ զտախտակէ միոյ՝ փրծանէր 'ի գազանաբնակ տեղիս, և անդ եղկելին ճարակ լինէր վայրենի գազա-նաց. և դառնութեամբ դառնացեալ ոգի անօրինին էջ 'ի դժոխս։

Այսպէս ուրեմն սուրբ կոյսն Յուլիանէ զվկայու-թեանն ստադիոնն ստացաւ, և յայսպիսի կատարուամբ վախճանի վասն Քրիստոսի հետևեալ եղև. ընդ որում ամենայն երկնային զօրութիւնքն սոսկացան։ Որ Եղեւսիոսի իսկ խօսեալ լինէր, 'ի յերկրորդում ամին և Քրիստոսի հարմնացեալ դասու 'ի ձեռն վկայու-թեանն իւրոյ, յորժամ հասեալ էր նորա յարբունս հասակի ամաց ութևտասանից. 'ի թագաւորութեանն Մաքսիմիանոսի, և յանթիւպատութեանն Փիլիկիա-նոսի. և առ մեզ թագաւորելոյ յանձնառ ծառայման էութեան Հօր Աստուածն Բանի Յիսուսի Քրիստոսի Տեառն մերոյ. որում փառք պատիւ և զօրութիւն, այժմ և միշտ և յաւիտեանս. ամէն։

Պատմութիւն վարուց Սրբոյն Նիկողայոսի։

Զամենայն սուրբս և զերջանիկ ընտրեալս Աստուծոյ՝ գովել և պատուել ամենեցուն արժան է, և զյիշատակս նոցա գովասանութեամբ կատարել ըստ ասացելոյ աստուածահօրն Դաւթի մարգարէին, թէ՝ Յիշատակ յաւիտենից եղիցի արդարն. առաւել զայնոսիկ որք քան զայլսն բանիւ և գործովք վայելչացեալ են, և մեծամեծ նշանօք և արուեստիւք տակաւին են այժմ պայծառանան. և 'ի նոցանէ դարձեալ զայնոսիկ որք նշանօք են պայծառագոյնք, և զմարդկային օգնականութիւն և զառողջութիւն յԱստուծոյ առեալ ընկալան, խնամակալք և ապաստանք կենաց մարդկան։ Յորոց մի է գլուխ և առաջին քան զայլսն՝ մեծս այս և լուսաւորիչ քահանայապետս, սքանչելագործ հռչակաւոր և առաջնորդութեամբ համբաւեալ, մեծ և բազմաքանչ անուն, արագահաս օգնական. որ 'ի ծագաց մինչև 'ի ծագս աշխարհի քարոզելով մեծանայն և փառաւորի։ Նա և ամենայն աշխարհ զկնի նորա մեծի առաջնորդութեանն երթիցեն, առատապէս 'ի խնամս նորա վայելեն ամենայն ազգք և լեզուք, ամենայն հասակ և ամենայն որդիք մարդկան օգնական զնա 'ի վիշտս և 'ի փորձութիւնս կոչեն։ Քանզի ով ոք 'ի հողեղինաց 'ի նեղութիւնս անկեալ, կամ 'ի վտանգի ծովու ըմբռնեալ, և ապաւինեալ 'ի մեծն Նիկողայոս և զնա միջնորդ առ Աստուած կալեալ, ոչ վաղվաղակի խնդրուածոցն առե-

Digitized by Google

նայնի կատարումն ընկալաւ։ Եւ կամ ծիլ ոք 'ի բանտի կապեալ և 'ի զրպարտութեան չարչարանաց ըմբռնեալ և զՆիկողայոսի կարդացեալ զանուն, ոչ արագապէս տրտմութեան լուծումն ընկալաւ։ Համապազօր հանդիպի Աստուծոյ վասն այնոցիկ որք աղաղակեն առ նա 'ի նեղութիւնս, յամենայն մասունս բարեգործէ, և զնոյն միշտ առնել ոչ դադարէ։ Քանզի թէ 'ի պատկեր նշանագրի, կամ աղօթիւք յիշեալ լինի, և եթէ միայն անուամբ կոչեսցի, ժամանէ ամենայն ուրեք. սքանչելագործէ, համապազ օգնէ իւրաքանչիւր ումեք անպակաս. որք 'ի հիւանդութեան են՝ բժշկէ, որք 'ի տրտմութեան՝ ազատիչ ամենեցուն համապազ, և զամենեսեան կեցուցանէ։ Եւ ոչ ոք 'ի նմանէ երթայ տրտմեալ՝ զարագահաս նորա կարդալով զանունն։ Այս ամենայն այսպէս լինի և յամենայն աշխարհէ աներկբայ առնուլ վկայութիւն յարաժամ առ ամենեսեան բարեգործելով։

Արդ պարտ և արժան է ամենեցուն որք բանիւ և գործով և ճշմարիտ իմաստութեամբ հանճարեղք՝ հասարակաց այս առաջնորդի 'ի գովասանութիւն յառնել, զլեզուս շարժել առ 'ի պէտս, և որպէս հընար է իւրաքանչիւր ումեք գովել զայրս զայս. ընդ ամենայն տիեզերս հնչեցուցանելով զգեղազարդութիւնս նորա։ Պատմեսցուք զաւետօք զազգութիւն նորա և զծնունդն, նա և զանունդն իսկ, և զպայծառ հասակին աճումն և զկենցաղավարութիւնն, տակաւին ևս և զմեծամեծ նորա զսքանչելիսն և զարուեստըս. քանզի մինչ 'ի մարմնի էր՝ ընդ անմարմնոց մարմնով նախանձէր, քաղաքավարելով զբարուք կենցաղավարութիւնն։ Իսկ զկնի փոխադրութեանն յաստեացս և առ Աստուած դառնալոյն, մնացական թէ զգնալն 'ի մէնջ գործովք, այն որ մինչև ցայսօր միշտ լինին և ոչ երբէք խափանեալք տեղի տան. քանզի որ 'ի նմանէ ցոյցք նշանաց գործեցեալ՝ հիացուցանէ զամենեցուն լսելիս։ Վասն որոյ և 'ի միաձայնութեան և 'ի կարգս հետևողութեան յարմարեալ բանիւ զերկայնագոյն ժամանակաւ անջատեալս 'ի միմեանց, և զմեծամեծ նորա սքանչելիս՝ սկսայց պատմել 'ի փառս Աստուծոյ, որ փառաւորէ զփառաւորիչս իւր. և 'ի

Digitized by Google

պատիւ մեծ և աստուածազգեաց քահանայապետին, և յօգուտ այնոցիկ որ 'ի նախանձ բարեպաշտութեան աստուածեղէն վարուց նուաճին։ Եւ է ճշմարիտ անմահութեան անուանակից մեծ հօտապետն մեր Աթանասիոս՝ գրեալ զվարս սուրբ հօրն մերոյ Անտոնի զմեծ և զառաջին ճգնաւորին. այնպէս և Գրիգորիոս ճշմարիտ հոկոյն մօրք՝ Նիւսայ եկեղեցւոյն նախագահ, զանուանակցի իւրոյ զնախաթոռի Գրիգորի Սքանչելագործի գրեալ զվարս, և զնորա հաւասար Մովսէսի օտար և զարմանալի նշանաց ցոյցս։ Նա և այլ ևս դպիրք բազումք և շարագրող պատմութեան՝ զսրբոց նորանց Աստուծոյ զկենցաղավարութիւն և զսքանչելիս դրոշմեալ պատմեցին. իբրև պատկեր չնչաւոր 'ի յօդհօդւոյն հանդիպողաց, և 'ի պատիւ այնոցիկ որ գովին, առաջի եդին զսրբոյս այսորիկ զվարս. և զաւ 'ի սմանէ գործեցեալս չև ևս յումեքէ մինչև ցայժմ շարագրեալ ըստ կարգի տեսի, ոչ յառաջինսն և ոչ զկնի առաջնոցն յիմաստուն և 'ի խոհեմազարդ նորանց, յաղագս համահրեշտակ և գերասքանչելի քաղաքավարութեան սրբոյն ասացեալս։

Վասն որոյ բազում տխրութիւն և տրտմութիւն ըմբռնէ զիս. զիա՞րդ այնքան և այնպիսւոյ առն քաղաքավարութիւն՝ որ բանիւ և գործով գեր 'ի վերոյ է քան զամենայն սուրբս, այնչափ ժամանակ անտես եղեալ, ոչ յումեքէ որպէս պատշաճ էր ըստ կարգի վայելչապէս պատմեցաւ։ Քանզի բազումք յառաջնոցն և յայժմու նորանց, ոմանք բանիւք գովասանութեան զհռչակաւոր զայրս զայս զմեծս Նիկողայոս գովեցին, և այլք փոքր 'ի շատէ մասնաւոր զարմանալեան սքանչելեաց նորա պատմութիւն արարին. և կէսք դարձեալ զսքանչելի գործս նորա որ յաճախապէս յիշեալ լինի ամենայն ուրեք, զոր յաղագս երից նորանց 'ի Լիկիացւոց իշխանութենէ ցուցեալ. նա և զորս 'ի Բիւզանդիա 'ի մեծի քաղաքին յաղագս Նէապօլացւոցն անպարտելի զօրավարացն՝ հրեշտակապէս արագահասութեամբ աստուածաբար երևելովն հասեալ յօգնականութիւն։ Ոչ ոք 'ի սոցանէ, որպէս կանխաւ ասացի, գտեալ եղև՝ որ 'ի սկզբանէ վարուց նորա մինչև 'ի վախճան և զկնի կատարման նորա զհիացուցա-

նող զքանչելիս նորա ըստ կարգի պատմեաց. վասն որոյ և ես իսկ 'ի փորձանս և 'ի նեղութիւնս մտեալ յուղովակի՝ վայելեցի. յարագահաս նորա օգնականութիւնն և պարտական նորա մեծութեանն կացի։ Թէպէտ և յոյժ աղքատ եմ բանիւ և գիտութեամբ և թերի յամենայն Ճշմարտութենէ, նա և զանազան չարեաց գտեալ շտեմարան, ուստի անմարթ էր ինձ այսպիսի ինչ իրի ձեռն արկանել. սակայն 'ի քրիստոսասէր արանց հրաման ընկալեալ՝ յորդորեցայ ընդհանուր միոջ յօժարել. զամենայն զօրութիւնս իմ եդու այսմ ձեռնարկութեան, և զփափագ իմ զօրս կանխաւ ունէի՝ իբրև զօրաւոր համարեցայ, և յոյժ ամաչելով 'ի հրամայողացն հարկեցայ գրել։ Եւ սկիզբըն արարից սոյն, և ոչ ևս դարձեալ ներեցից յապաղել յօժարութեանս։ Արդ զարթուցէք ինձ զմիտս ձեր հանդերձ ականջօք, աղաչեմ, որք վայելելախորժէք յայսքան սքանչելւոյ առնս պատմութեան. քանզի արդէն իսկ վասն մեծի և աստուածային առնն՝ մեծ և աստուածային է բանս. զի երթեալ Ճոխացուցէք զժողովուրդն՝ զօգտակարն 'ի վեր բերելով։ Ապա եթէ մեկնին բանքս զոր հանդերձեալ եմ ասել, մի ոք սքանչասցի. քանզի ոչ եթէ ներբողեան հիւսիւ գեղեցկազարդ ասացուածովք, այլ շարագիր պատմութիւն պարզագոյն և անդեղազարդ բանիւք, զի դիւրաւ և հեշտաբար 'ի միտ ածցեն ռամիկք և տգէտք՝ որք ունկնդիր լինին, առանց ծածկութի իմանալ զասացեալս։

Արդ հռչակաւորս այս և երջանիկ քահանայապետըս՝ յորովայնէ մօր իւրոյ ընտրեալ էր և. սրբեալ, նախ քան զյղանալն ընտրեալ յԱստուծոյ. ծնաւ սա ըստ աւետեաց հրեշտակին՝ 'ի հօրէ Եպիփանու և 'ի մօրէ Նոննիս. այսորիկ էին անուանք երանելեացն։ Եւ էին յիշխանութենէ Լիկիացւոց, 'ի քաղաքէ Միւռիոյ. մեծատունք յոյժ և ազնուական տոհմիւ, և զառ 'ի Քրիստոս բարեպաշտութիւնն առաւել կալեալք բարձրագոյնք և պանծալի վարուք։ Վասն որոյ և զաշխարհական մեծութիւնն և զերևելի փառս գարշելի համարեցան, և զոր յայսմ անճառակարութիւն ունեալ՝ անշահ վարկանելով յամենայնէ հրա-

ժարեցին ճշմարիտ հաւատովք, և բարի վարուք միայն ընթանային։ Եւ քաջ գիտէին զայնոսիկ թէ որ 'ի վերայ կայծականց շրջիցի և կամ 'ի ձիւթ ջեռեալ մերձեսցի, ոչ զոտան անկէզ և ոչ զձեռս անշաղախ կարասցէ պահել։ Եւ այսու ամենայնիւ հաստատեալ՝ որդւոյ միայն կարօտանային, որպէս զի մի բարեպաշտութիւն նոցա անյիշատակ յաշխարհէ մնասցէ. և վասն այնորիկ տրտմեալք տարակուսանօք ողբային զամլութիւն բնութեանն. որ ըստ օրէ յուսային առնուլ յԱստուծոյ։ Իսկ իբրև յերկարեցան 'ի վերայ նոցա ժամանակքն և բնութիւնն անյարմարագոյն այնուհետև առ ծնունդն լինէր, ունայն և անշահ զհարսանիսն վարկանէին. ապա առ Աստուած ապաւինէին՝ որ կարող է զամուլն՝ ծննդական առնել, և զբազմածինն՝ յամլոց գործել. աղօթիւք և բարի գործովք և առատ ողորմութեամբ պաղատէին յաղագս անկարծելի յուսոյն. վաղվաղակի օրինաւոր և մաքուր մերձաւորութեամբ պտուղ ընկալան զփափագողն սրբութեան, զողջախոհութեան առաջնորդն, զպահողն կուսութեան, զմեծն Նիկողայոս սաղմնաւեաց երանուհի մայր նորա։

Պարտ և արժան իսկ էր՝ որպէս ինձ թուի, ծնանել նմա ոչ 'ի կամաց մարմնոյ և ոչ 'ի կամաց առն, այլ յԱստուծոյ պարգևացն։ Որպէս 'ի սկզբան հասակին առաքինութեան պարտ է լինել մանկանն, և հետևումն բարութեան 'ի խանձարրոց անտի յառաջանայ, և աստուածային յայտնութիւնքն յաղագս սըրբոյս այսորիկ առ ծնօղսն նորա կատարէր։ Քանզի իբրև ծնաւ՝ մատուցեալ ոմանց առ դայեկել, տեսին զի կանգնեցաւ 'ի վերայ ոտից իւրոց 'ի քնարանի անդ, գրեթէ իբրև ժամս երկուս, և տեսանելով ամենեցուն զսքանչելիսն՝ մեծապէս զԱստուած փառաւորէին։ Իսկ մայր նորա ըստ Հոգւոյն բազմածնունդ լեալ՝ ուղղէր զինքն յամենայն առաքինութիւնս, բազմացուցանելով զհոգևոր սերմանցն զաճումն, և զորովայնէ սրբեալն նոր Սամուել սնուցանէր դիեցուցանելով նմա զդարմանս կաթին։ Իսկ նա յառաջանայր քան զտղայական հասակին կատարումն, և երանելի կենացըն օթևան զինքն սքանչելացուցանէր, առոյգ հա-

տակաւ եւ իմաստութեամբ եւ շնորհօք 'ի փառս Աստուծոյ։ Եւ տեսեալ ծնօղացն զյառաջադիմութիւն մանկանն, միանգամայն 'ի միտս առեալ զսքանչելիսն, 'ի հիացման մեծի եղեալ՝ տուողին Աստուծոյ գոհութիւն մատուցանէին։

Եւ երթեալք առ երանելի քեռի մանկանն որում անուն էր Նիկողայոս՝ պատմէին վասն սքանչելի ծննդեան նորա եւ զարմանալի սննդեանն։ Եւ նորա լուեալ եւ հիացեալ ընդ իրսն, նոքօք հանդերձ գոհանայր զՏեառնէ ուրախութեամբ մեծաւ, եւ պատմէր ամենեցուն զոր եցոյց նմա Տէր տեսլեամբ 'ի ձեռն հրեշտակին, վասն երանելի մանկանն Նիկողայոսի 'ի Քրիստոս յառաջադիմութեանն։ Եւ օրհնեալք 'ի նմանէ դարձան ուրախութեամբ 'ի յարկս իւրեանց. եւ սնուցանէին պատշաճ խնամակալութեամբ զայն՝ որ յԱստուծոյ տուաւ նոցա պտուղ, պատուասիրելով, քանզի յուսով վայելէին 'ի նորա զարմանալի տեսութիւնն, եւ զառաքինութիւն մանկանն անձանց իւրեանց համարէին. փափագանօք եւ բարեպաշտութեամբ ընդունէին. ոչ ինչ էր զոր ոչ 'ի նորա պահպանութիւն գործէին. համբուրէին զմանուկն, տարաբերէին 'ի վերայ ձեռաց իւրեանց, պարծէին նովաւ իբրեւ քաջափառք քան զայլ մարդիկ, ափոփէին զմանձինս, զուարճանային տեսլեամբք։

Իբրեւ եղեւ նա ամաց հնգից, ածեցին եւ ընդ նմա առաքինութեան շնորհքն, ետուն զնա 'ի պատուական դպիր ուսուցանել նմա գիր։ Եւ եղեւ 'ի միում աւուր իբրեւ երթայր նա 'ի դպրոցն՝ պատահեաց նմա կին մի 'ի գեղջէ անտի մօտ 'ի քաղաքն, անուն նորա Նոննա. գօսացեալ ախտիւք եւ տառապեալ յոյժ, աղաչէր զմանուկն զի հանդիպեսցի բժշկութեան. եւ նորա աղօթս արարեալ եւ կնքեալ զնա նշանաւ խաչին՝ ազատեաց յախտէն, եւ առողջացեալ դարձաւ 'ի տուն իւր ուրախութեամբ մեծաւ եւ գոհանալով փառաւորէր զԱստուած։ Իսկ նա ոչ բազում ժամանակս դեգերեալ 'ի դպրոցի, իբրեւ տեսին զնա աստուածասէր ծնօղքն 'ի դուզնաքեայ ժամանակի բաւականապէս լցեալ իմաստութեամբ Հոգւոյն, իսկ ապա խորհուրդ 'ի մէջ առեալ հանդերձ սուրբ վարդապետաւն Նիկողայոսիւ,

զտուեալն յԱստուծոյ իբրեւ պտուղ սուրբ ընծայել՚ի կղերիկոսութիւն եկեղեցւոյ սրբոյ. զոր եւ մատուցեալ առ քահանայապետս՝ վաղվաղակի ձեռնադրեցին զնա: Եւ յայնմհետէ էր տեսանել զսուրբն Նիկողայոս յամենեցուն սքանչելապէս սիրեցեալ եւ գովեալ, հաս-տատութեամբ եւ առաքինութեամբ ցուցմամբ:

Իսկ նա զմարմնական իրս փոքր՚ի շատէ հոգացեալ, բովանդակ հոգւոյն խնամարկէր գործելով զբարիս, զախտիցն շարժմունս ցամաքեցուցանէր. իսկ զհոգւոյն տեսութիւնն մաքրէր, մեռուցանելով զանդամս եր-կրաւորս, եւ յանախտութեան կարգս հաստատէր զհոգի եւ զմարմին եւ զմիտս: Եւ երեսանակակալ ե-ղեալ առ Աստուած զամենայն շարժմունս դարձուցա-նէր. զսրտմտութիւն միայն հակառակ անձին շարժէր, որով պարտեցաւ առաջին մարդն. եւ զցանկութիւնն բովանդակ յԱստուած ձգէր, արիաբար աստանօր եւ իմաստուն վերերեւելով. արդարութեամբ եւ ողջախո-հութեամբ զլուսաւորէր զկեանս իւր իբրեւ զքաջ երե-սանակակալ՚ի վերայ առաքինութեան կառաց նըս-տեալ, նովաւ՚ի բարձրութիւնս երկնից ձգէր ելա-նել. եւ այսպէս զկեանս ուղղապէս վարելով՝ երանելի ամենեցուն լինէր, եւ՚ի քահանայական ոչ մեկուսա-նայր գաւթէ:

Վասն սքանչելեաց
Սրբոյն Նիկողայոսի հայրապետի.

Արդ սկիզբն արարից վարուց եւ սքանչելեաց նորա, զոր ըստ կարի իմում կարասցից պատմել: Այր ոմն Պե-տրոս անուն՝ որոյ յիշատակ նորա օրհնութեամբ, խոս-տացաւ լինել կրօնաւոր. եւ նմա ընդ հինգ գունդս զինուորութեան սպառազինաց զկնի այլոց զօրավարաց երթալ ընդդէմ Պարսից՚ի պատերազմ: Եւ ըստ յո-լովակի պատահմանց մարդկայնոց իրաց՝ դէպ եղեւ զօ-րանալ բարբարոսացն՚ի վերայ Եգիպտացւոցն, ձեր-բակալ արարին եւ՚ի գերութիւն վարեցին. ընդ որս եւ ասացեալն Պետրոս ըմբռնեալ եղեւ, ածեալ՚ի քա-

Digitized by Google

զաւքն Սամարաղան, 'ի քաղաքն մեծ և բազմամարդ-կոյժ, որ էր ամրոց թագաւորութեան Պարսից, և ետուն զնա պարգև զօրավարին Պարսից։ Իսկ իբրև մատնեցաւ այրս 'ի բանտ՝ ճշմարտապէս քննիչ եղեալ գործոց իւրոց՝ իմացաւ թէ յաղագս այնորիկ մատնեցաւ, զի խորհեցաւ լինել կրօնաւոր, հրաժարել յաշխարհական իրաց, և յապաղեաց 'ի վախճան հանել զխոստումն. ապաշաւէր, ողբայր, տխրէր յաղագս յամելոյ խոստմանն, մեղադրէր անձին իւրոյ։ Եւ որպէս թէ ըստ արժանեաց ընկալեալ իցէ զպատիժն՝ գոհութեամբ համբերէր ամենայնի։ Իսկ իբրև եկաց նա 'ի բանտին զամ մի՝ ոչ ուստեք յուսայր հասանել փրկութեան։ Այլ քանզի տեղեակ էր սրբոյն Նիկողայոսի և սքանչելեաց նորա՝ պաղատանս առ նա մատուցանէր ասելով. Ո՛վ սուրբդ Աստուծոյ Նիկողայոս, գիտեմ զի անարժան եմ ամենայնի, քանզի բազում անգամ ուխտեցի Աստուծոյ[1] լինել կրօնաւոր և ոչ կատարեցի զդաշինսն զոր եդի Աստուծոյ իմոյ։ Վասն այսորիկ ոչ ունիմ համարձակութիւն խնդրել 'ի նմանէ զփրկութիւն անձին իմոյ. այլ զքեզ, հայր սուրբ, միջնորդ և երաշխաւոր ունիմ առ արարիչն, զի եթէ աղօթիւք քո ազատեցայց 'ի բռնութենէ վտանգիցս, ոչ ևս այլ ներբեցից մտաւ յաշխարհական վրդովմունս, և ոչ ևս դարձեալ բնակեցայց 'ի հայրենի բնակութիւնս իմ, այլ գնացից 'ի Հռոմ 'ի տաճար սրբոյն Պետրոսի, և անդ կատարեցից զսահման կրօնաւորութեան իմոյ, ըստ չափոյ զօրութեան իմոյ. և զայս ասացեալ նորա, անսուաղ կացեալ զշաբաթն ողջոյն։ Իսկ 'ի կատարել աւուր շաբաթուն, երևեցաւ նմա արագահաս օգնականն Նիկողայոս, և ասէ ցնա. Լուայ, եղբայր, պաղատանաց քոց և ծանեայ զխնդրուածս քո, այլ քանզի հեղգագոյն և դանդաղկոտ գտար 'ի պատուիրանս Աստուծոյ՝ ոչ կամէի ազատել 'ի բանտէդ։ Բայց զի ուսայ 'ի Տեառնէ, թէ՝ Հայցեցէք և տացի ձեզ, բախեցէք և բացցի ձեզ, մի ձանձրասցուք աղաչել զնորա բարերարութիւնն, և նա տնօրինէ մեզ զամենայն իւրով բարերարութեամբն։ Եւ զայս ասացեալ սրբ-

1. Միւս օր. ուխտեցի Աստուծոյ։

բոյն՝ հրամայեաց նմա համբերութեամբ կալ ճաշակել[1] կերակուր։ Իսկ նորա առեալ կերակուր՝ զօրացաւ, և ճգնէր 'ի պնդութիւն պահոց, կանխելով յաղօթս 'ի տուէ և 'ի գիշերի։

Երևեցաւ նմա երանելւոյն կրկին անգամ խոժոռ դիմօք և տխուր ձևով, իբրև այն թէ ոչ լուաւ նմա Տէր. և ասէ ցնա հեզ և խոնարհ ձայնիւ. Տես, եղբայր, հաւատա ինձ, զի ոչ դադարեցի աղաչել զմարդասիրութիւնն Աստուծոյ վասն քո. այլ վասն զի սովոր է բազմագութն Աստուած յապաղումն առնել փրկութեանն, զի մի վաղվաղակի առեալ փութապէս արհամարհիցեմք, թերևս կամ է մարդասիրութեան նորա՝ զի յայնցանէ որք հաճոյ եղէն նմա՝ բարեխօս կալցուք վասն քո։ Եւ ես ցուցից քեզ զարժանապէս բարեխօսն, զի առցուք ջատագով պաղատանաց մերոց առ 'ի կատարել զփրկութեան խնդրուածս մեր։ Իսկ նա ասէ ցերանելւոյն. Եւ ո՞վ է այն սուրբն Աստուծոյ՝ որ առաւել քան զքեզ կարող է զողորմութիւնն Աստուծոյ հաճեցուցանել ընդ մարդկան. քանզի հաւատամ ես եթէ միջնորդութեամբ քո և բարեխօսութեամբ որ առ Աստուած՝ կեցցէ ամենայն աշխարհ։ Եւ Նիկողայոս ասէ ցնա. Գիտեմս արդեօք զՍիմէոն ծերունին, զարդարն զայն, որ արժանի եղև 'ի տաճարի անդ ընդունել 'ի գիրկս իւր զՏէրն քառասնօրեայ։ Եւ նա ասէ. Գիտեմ, տէր իմ, ճշմարտապէս, զի յաւետարանի անդ գրեալ է վասն նորա։ Իսկ մարդասէրն Նիկողայոս ասէ. Ի միասին մատուցանեմք պաղատանս առ Աստուած, քանզի կարող է զամենայն անհնարինս հնարաւորս գործել։ Եւ զայս ասացեալ սրբոյն՝ 'ի բաց եկաց 'ի նմանէ։ Եւ իբրև զարթեաւ այրն 'ի քնոյ անտի՝ դարձեալ սկսաւ ճգնել աղօթիւք և պահօք, կարդալ զանուն Նիկողայոսի ոչ խափանէր։

Հայեաց դու ինձ աստ ընդ ցաւակցութիւն սրբոյն, զիարդ կամելով ուրախ առնել զայրն՝ յորդորէր զնա յաւարտումն գրուածոցն անվեհեր. ընդ ինքեան աղօթակից առնելով զարդարն Սիմէոն՝ զաղատութիւն.

1. Միւս օր. կէսաւուն ճաշակել։

աւետարանեաց նմա. Քաջալերեա, ասէ, եղբայր, և զտրտմութիւնդ 'ի բաց փարատեա, քանզի միջնորդութեամբ մեր և բարեխօսութեամբ Սիմէոնի՝ կատարեցան խնդրուածք քո։ Եւ նորա բացեալ զաչս իւր՝ հայեցեալ ետես զՍիմէոն, զմեծ քահանայապետն, և զահի հարեալ դողայր բովանդակ մարմնովն։ Իսկ արդարն Սիմէոն մերձեցաւ առ նա ունելով գաւազան ոսկի, եփուդ և կրկնոց զգեցեալ՝ ըստ սահմանի օրինացն. խօսել սկսաւ այսպիսի բանիւք. Դու արդեօք իցես այն՝ որ զեղբայրն մեր Նիկողայոս ստիպեցեր յաճախապէս աղաչել զՏէր, զի ազատեսցիս 'ի բանտէդ 'ի կապանաց երկաթոցդ։ Իսկ նորա հազիւ բացեալ զբերան իւր ասէ. Այո, սուրբդ Աստուծոյ, ես եմ որ երաշխաւոր եղէ զնա առ Աստուած, և միջնորդ և բարեխօս սրբութեանդ քո։ Ասէ ցնա սուրբն Սիմէոն. Եւ կատարեա՞ս զոր դու ինքնին խոստացար այժմ՝ լինել կրօնաւոր, և աղքատութեամբ վարել զկենցաղս։ Եւ նա ասէ. Այո Տէր, կատարեմ ծառայս քո զամենայն զոր խոստացայ։ Եւ Սիմէոն ասէ. Բարեմիտ կամօք խոստացար, որդեակ, կատարել. արդ չիք ինչ որ խափանել կարիցէ զքեզ. ել և գնա ուր կամք քո իցեն, զի ոչ ոք այսուհետև ըմբռնել կարիցէ զքեզ։ Եւ ձգեալ սրբոյն զգաւազանն զոր ունէր 'ի ձեռին իւրում՝ մերձեցոյց 'ի կապանս երկաթի, և որպէս հալի մոմ յերեսաց հրոյ՝ այնպէս սպառեալ հալեցաւ երկաթն։ Եւ ելեալ վաղվաղակի 'ի կապանաց անտի՝ զհետ երթայր նորա հանդերձ սրբովն Նիկողայոսիւ[1]։ Եւ նա աղաչէր զնոսա զի արտաքոյ քաղաքին դացի, քանզի յանուրջս համարէր զիրսն լինել։ Եւ հանեալ զնա արտաքոյ քաղաքին՝ յանձն արարեալ զնա սրբոյն Նիկողայոսի, զի հոգ տարցի նմա, և անյայտ եղև յաչաց նորա։

Եւ մնաց առ նա խնամողն Նիկողայոս. և հրամայեաց երանելին զի առցէ ընդ իւր զթոշակս 'ի պէտս ճանապարհին։ Եւ նա ասէ. Ոչ ինչ ունիմ 'ի պէտս, սուրբդ Աստուծոյ։ Եւ Նիկողայոս քաջալերեալ զնա, հրամայեաց մտանել 'ի պարտիզի և առնուլ 'ի պտղոյ

1. Միւս օր. ընդ Սիմէոնիւ։

անտի՝ ըստ չափոյ պիտոյիցն։ Եւ այնպէս ոչ դադարէր խնամ տանել նմա, մինչև հասոյց զնա առանց վնասու յաշխարհն Հռովմայեցւոց։ Եւ իբրև եմուտ յաշխարհըն Գերգացւոց[1], վաղվաղակի անյայտ եղև սուրբն, զայս միայն ասացեալ ցնա. Ժամանակ է արդ կատարել զխոստմունսն, ապա թէ ոչ՝ զՍամարաղան ձանաչես, անդ դարձեալ մատնիս։ Իսկ նա իբրև գիտէր զառաջինկայ խոստմանն զյապաղումն՝ երկեաւ յոյժ 'ի պատուհասից, և կատարեաց զոր ինչ միանգամայն խոստացաւն։ Քանզի ոչ 'ի տուն իւր գնաց, ոչ երևեցոյց զինքն իւր բարեկամացն. վաղվաղակի դիմեաց 'ի Հըռովմ, հասանել հատուցանել զխոստացեալ դաշինսն՝ զոր արձակեաց շրթունք նորա և խօսեցաւ լեզու նորա։ Եւ իմ տեսեալ՝ թուի ինձ աստ զանհամեմատութիւն խնամակալութեան սրբոյն Նիկողայոսի, քանզի իբրև զհայր գթած հանապազ զյուսացեալսն յինքն խնամակալութեամբ պահպանէր. ձանապարհակից լինէր, առաջի նորա հարթ առնէր, և յետոյ նորա զօրացուցանէր և արիութիւն շնորհէր, ուղղէր յամենայն ընդդիմակաց պատահմանց. և ոչ մեկնեցաւ 'ի նմանէ մինչև նուիրեաց զնա Աստուծոյ։

Իսկ իբրև եհաս այրն 'ի Հռովմ, ոչ գիտէր զբազմութեան տեղւոյն և ոչ եթէ ով իցէ յայնժամ եկեղեցւոյն Հռովմայ նախագահ։ Երևեցաւ սուրբն Աստուծոյ՝ հայրապետին Հռովմայ, և կալեալ զձեռանէ առն ցուցանէր նմա։ Եւ պատմեաց նմա զամենայն կարգաւ՝ թէ որպէս ազատեաց զնա 'ի բանտէն, և թէ որպէս խոստացաւ փոքրել զհերս իւր 'ի տաճար առաքելոյն Պետրոսի. և ծանուցեալ նմա զանունն Պետրոս կոչեցեալ անուն նորա. և արդ մի հեղգար վաղվաղակի կատարել զխոստումն սորա։ Եւ զարթեաւ հայրապետն 'ի քնոյ անտի՝ գնաց փութապէս 'ի տաճար առաքելոյն, և էր օրն կիւրակէ։ Հայեցեալ յերեսս ամենեցուն որ մտանէին 'ի տաճարն՝ թերևս ձանաչել կարասցէ զայրն որ յանուրջս եցոյց նմա. և իբրև եկին բազմութիւն ժողովրդեանն, ետես զայրն և ծանեաւ 'ի մէջ այնքան ամբոխին. և ակնարկեալ

1. Միւս օր. Դըրգացւոց։

կոչեաց զնա առ ինքն։ Իբրեւ ոչ իմացաւ, ապա յանուանէ կոչեաց զայրն. Պետրոս, ասէ, որ ’ի Գերգայ եկեալդ ես։ Եւ իբրեւ մերձեցաւ առ նա՝ ասէ. Ո՞չ ապաքէն դու նա ես որ մեծն Նիկողայոս ’ի բանտէ և ’ի կապանաց ազատեաց։ Եւ նա ասէ. Այո տէր, նա իսկ եմ։ Ասէ հայրապետն. Մի՛ զարմանար, որդեակ, եթէ կոչեցի զքեզ զոր ոչն արդեօք տեսի. քանզի մեծն Նիկողայոս ’ի գիշերիս յայսմիկ երեւեալ ինձ պատմեաց զամենայն վասն քո. և վասն զի եկեալ եմ փոքրել զգլուխ քո։ Եւ զայս ասացեալ նորա փոքրեաց զգլուխ առնն, և նուիրեաց զնա Աստուծոյ։

Զայս հռչակեալն Նիկողայոս հրաշագործեաց զայսպիսի ցոյցս. և յորժամ առնէ աղաչանս, այսպիսի օգնական լինի այնոցիկ որ պաղատին առ նա՝ ըստ որում այժմ ասացի. և կամ զոր հանդերձեալ եմ ասել հանգոյն առաջնոյն զարմանալեացն. քանզի և զայս ևս հանդերձ Սիմէոնիւ գործեաց։

Այր ոմն կապադովկացի ազգաւ, ըստ իշխանութեան զօրավար, ժառանգութեամբ ունէր զհայրենի տէրութիւնն իւրոյ աշխարհին։ Ունէր կին և որդիս խրատեալս ամենայն բարեպաշտութեամբ ’ի պատուիրանս Տեառն. տուեալ զնոսա ’ի պալատանն՝ կարգեաց զնոսա ’ի դասս թագաւորական սպասաւորացն։ Իսկ ’ի բնակելն նոցա անդ, ժանգ ինչ ապականիչ անկեցաւ ’ի նոսա ’ի պիղծ և յաղտեղի կրօնից մանիքեական աղանդոյն, ծածկաբար յանձինս իւրեանց բունեալ զթիւնս դառնութեան սատակիչ ախտին, և կեղծաւորեալք յայտնապէս զկրօնս քրիստոնէից ցուցանէին։ Իսկ իբրեւ լուաւ զայս հայր նոցա՝ խոցեցաւ յոգի իւր, սկսաւ խրատել զորդիսն իւր, և ողոքանօք աղաչէր զնոսա ’ի բաց կալ յայնպիսի սատակիչ հերձուածոյն։ Եւ այսպէս ասէ ցնոսա. Վա՛յ ինձ որդիք քաղցունք, ո՞ ապականեաց զամբիծ հաւատոն ձեր. ո՞ կողոպտեաց զանկողոպտելի գանձն ձեր. ո՞ բեկեալ խորտակեաց զմեծագին մարգարիտն ձեր. ո՞ փոխանակ քաղցրութեան՝ դառնութիւն սերմանեաց յանձինս ձեր. ո՜վ, ո՞րպէս ուսուցի զձեզ լինել քրիստոնեայս, և զիա՞րդ հաւանեցայք ’ի բաց կալ ’ի լուսոյ և հաստու լինել խաւարի։ Եւ փոխանակ ծառայելոյ Տեառն Աստուծոյ՝ որ

բնակեալն է 'ի լոյս անմատոյց և լուսաւորէ զամենայն մարդ որ գալոց է յաշխարհ, ծառայք եղայք խաւարազգեաց դիւացն կործանողաց։

Զայս ամենայն և առաւել քան զսոյն խօսեցաւ ընդ նոսա. խրատելով զնոսա ոչ երբէք դադարէր. սակայն նոքա անփոփոխելի կային մնային 'ի չարիսն, զի ախտակցեալ հոգի՝ և ոչ միոյ խորհրդակցի հնազանդի, այլ խաւարեալ սրտիւք գահավէժ լինի։ Եւ իբրև լուաւ զանփոփոխելի միտս նոցա և զկամս, յայլ տեսակ փոխէր. տանջանս 'ի վերայ ածել սպառնայր և պատուհաս դժնդակ, եթէ ոչ հաւանեսցին։ Ազդ առնէր թագաւորին, և հաւանեցուցանէր զնա թէ որդիք նորա յայսպիսի չարիս կործանեցան։ Իսկ նոքա իբրև տեսանէին զայրագին ցասմամբ զծնօղն իւրեանց՝ ոչ ներէին յանդիմանութեանն. զի ոչ կարեն հայել 'ի լոյսն՝ որ մածեալ են խաւարային ախտիւն։ Եւ վատնեալ զամենայն ինչս իւրեանց, և լքեալ զամենայն ազգս և զբարեկամս, չոգան զկնի Մանեայ բազմաշփոթ աղանդոյն, անմխիթար սուգ թողեալ հօրն իւրեանց։ Քանզի ոչ վշտացաւ ընդ հեռանալ որդեկաց իւրոց՝ որպէս ընդ ուրացութիւն ուղիղ և ճշմարիտ հաւատոցն. և կատարէր զկեանս իւր հեծութեամբ. աղաչէր զԱստուած զի տացէ նոցա ապաշաւանաց ժամանակ, դառնալ և 'ի բաց կալ յայնմանէ՝ որ 'ի խաւար ձգեաց զնոսա։ Շարժէր և յօգնականութիւն զերանելի և զերջանիկ քահանայապետն Նիկողայոս. քանզի սովոր էր այլս այս յիւրում տեղւոջ կատարել գլխաւոր սրբոյն, որ և տաճար կանգնեաց սրբոյն և զանազան պայծառութեամբ և վայելչութեամբ գեղեցկացուցանէր. ցուցանէր զօրութիւն հաւատացելոց իւրոց։ Եւ շրջեալ նորա 'ի կողմանս Կապպադովկացւոց՝ պատերազմէր յարաժամ մարտիւ ընդ հերձուածողսն, յաղթահարէր զնոսա և ամօթալից խայտառականօք արձակէր. ուստի և ոչ փոքր ինչ կրէր 'ի նոցանէ խայտառակ դաւաճանութիւն. քանզի և որդիք նորա առաւելապէս զայրացուցանէին, յարուցանելով զնոսա առ 'ի նախանձ ընդդէմ հօրն իւրեանց։ Գիտէ իսկ և անբաւ իրաւունքն Աստուծոյ 'ի բարկութիւն սրտմտութեան տեղի տալ։

Դիպ եղեւ զի ըմբռնեալ կալան զնա Մանիքեցիքն եւ աստուածամարտքն, եւ արկին զնա 'ի տղմուտ եւ 'ի մուրական գուբս. եւ անդ կապեալ կայր երկաթի կապանօք, հանդերձ այլովք եւս որ ընդ նմայն էին։ Իսկ 'ի բանտի անդ ոչ դադարէր աղաչել զՏէր, բարեխօս ունելով առ նա զմեծ քահանայապետն Նիկողայոս, ազատել զնա յայնպիսի վտանգէ վշտացն։ Իսկ իբրեւ կատարեաց վեց օր անսուաղութեամբ, ասէ. Ո՛վ սուրբդ Աստուծոյ, կամք միայն պիտոյ է քեզ, կարողութիւն յԱստուծոյ տուեալ է քեզ. Եթէ աղաչես զմարդասէրն Աստուած՝ վաղվաղակի լսէ։ Գրեալ իսկ է, եթէ՝ Զկամս երկիւղածաց իւրոց առնէ Տէր, եւ աղօթից նոցա լսէ եւ կեցուցանէ զնոսա։ Ընդէ՞ր թողեր զիս 'ի բանտի աստ. հի՞մ լքեր զիս իբրեւ անառաջնորդ. գիտես իսկ թէ զիարդ 'ի սկզբանէ մինչեւ ցայսօր զամենայն յոյս իմ 'ի քեզ եդի, եւ զտաճար քո սուրբ բազում խնամակալութեամբ յօրինեցի. եւ ոչ երբէք հեղգացայ յիւրաքանչիւր տարւոջ զքոյդ կատարել զյիշատակ։ Արդ ամենայն ուրեք սքանչելագործես, ընդէ՞ր թողեր զիս յայսպիսի կապանս անմխիթար. ոչ ունիմ այլ ինչ ածել զմտաւ, բայց զայս միայն՝ զի բազում յանցանք իմ փակեցին զգութ մարդասէր խնամոց քոց. եւ ըստ օրինակի միգախառն մառախլապատ ամպոց պարփակեալ զիս՝ ոչ տան թոյլ ձայնի պաղատանաց իմոց լսելի լինել յաստուածային քո յականջսդ։

Զայս եւ առաւել քան զայս խօսեցաւ այրն ընդ միտըս իւր ընդ սրբոյն Աստուծոյ. եւ որպէս թէ յայտնի իսկ ընդ նա խօսէր՝ այնպէս կատարեաց զբանս պաղատանացն։ Իբրեւ երեկոյ եղեւ՝ լռեաց 'ի խօսելոյ եւ նիրհեաց սակաւիկ մի։ Եւ ահա երեւեցաւ նմա սուրբն Աստուծոյ եւ ասէ. Այրդ Աստուծոյ, ընդէ՞ր գոչես առ իս. քանզի այր մի եմ մեղաւոր՝ պէտս ունիմ այլոց օգնականութեան. խնդրեցէք 'ի հասարակաց արարչէն, եւ նա բարեգթութեամբն իւրով պարգեւէ առատապէս զշնորհս ողորմութեան իւրոյ յայնոսիկ որ հայցեն 'ի նմանէ։ Բազում անգամ աղաչեցի վասն քո եւ ոչ լուաւ ինձ, սակայն եւ այնմ թելադիր եղէց քեզ։ Էր այր մի արդար որում անուն Սիմէոն, որ 'ի տաճա-

րի անդ 'ի գիրկս ընկալաւ զորդին Աստուծոյ։ Նա համարձակութիւն ունի առ Աստուած, և առնու զամենայն ինչ զոր հայցէ 'ի նմանէ. մատո առ նա պաղատանս և նա փրկեսցէ զքեզ յամենայն վտանգէ։ Վաղվաղակի զարթեաւ 'ի քնոյ անտի և լի եղև խնդութեամբ, թէպէտ ոչ կատարեալ փրկութիւն խոստացաւ նմա. և առեալ սակաւ մի կերակուր, և սկսաւ աղաչել զծերունին որպէս պատուէր ընկալաւ։ Եւ իբրև նոյնչափ աւուրս անսուաղ կացեալ պաղատէր առ բարձրեալն Աստուած արտասուօք, երևեցաւ նմա արդարն յանուրջս, և ասէ. Ո՛վ այր դու, ոչ երբէք խնդրեցեր դու յինէն, և տաց քեզ մինչև ցայժմ։ Ո՞վ արդեօք զգուշացոյց քեզ 'ի բաց կալ յեղբօրէն մեր մէ Նիկողայոսէ, զորոյ կատարես զտարևոր յիշատակըն, և յորոյ անուն կանգնեցեր զտաճարն. զնա աղաչեա զի կատարէ զխնդրուածս քո և ազատեսցէ զքեզ 'ի նեղութենէդ յայդմանէ. քանզի արագահաս յօգնականութիւն առաւել ընկալաւ նա զշնորհս՝ քան զամենայն սուրբս։ Եւ զայս ասացեալ անյայտ եղև։

Իսկ նորա անյագ եղեալ 'ի մաղթանս, ըստ որում ասէր Տէր յառակաւոր բանի աւետարանի անդ, վասն հայցելոյ 'ի գիշերի երիս նկանակս 'ի բարեկամէ անտի, և նորա պատճառել զդրացն փակումն, զմանկանցըն լինելն ընդ ինքեան յանկողնի. սակայն վասն ժըտութեանն յարուցեալ տացէ նմա։ Եւ կամ դարձեալ ըստ որում ասէ. Խնդրեցէք և տացի ձեզ, հայցեցէք և գտջիք, բախեցէք և բացցի ձեզ։ Զայսոսիկ խորհեալ յինքեան՝ դարձեալ զերիս աւուրս անսուաղ անցուցանէր։ Եւ 'ի կատարման երից աւուրցն՝ տեսանէ զերանելին քահանայական կերպիւ զաւազան ունելով 'ի ձեռին ըստ օրինակի ծերունւոյ, փայլեալ շուրջանակի արփիահրաշ լուսոյ ճառագայթիւք, մինչ գրեթէ լի եղև բանտն 'ի փայլատակմանց հրոյ անտի։ Եւ մերձեալ յայրն և ասէ ցնա. Արի՛ աւանիկ, արձակեցար 'ի կապանացդ։ Եւ խթեալ նմա ոսկեձոյլ գաւազանաւն զոր ունէր 'ի ձեռին իւրում, և ելոյծ 'ի նմանէ զկապանսն երկաթի, ասէ ցնա. Ե՛կ զկնի իմ։ Եւ մերձեալ 'ի դուռն՝ եբաց նմա. և անցեալ 'ի մէջ ամենեցուն որ 'ի բանտին էին, և որք արտաքոյ դրանն

պահէին զբանտն, ճանապարհ հորդեալ եհաս մինչև 'ի դուռն քաղաքին. և մերձեցեալ 'ի փականս դրանն՝ բացան վաղվաղակի, և հանեալ զնա արտաքոյ՝ ասէ. Երթ խաղաղութեամբ, և մի երկնչիր յումեքէ։ Եւ իբրև գնաց սակաւ մի, դարձեալ պատահեաց նմա քահանայապետն Նիկողայոս և ասէ. Ուրախ լեր, որդեակ. և գիրկս արկեալ համբուրեաց զնա և ասէ. Եղբայր, աւասիկ կատարեաց զխնդրուածս քո Տէր, պարտ է ձեզ գոհանալ զնմանէ յարաժամ. և յորժամ հասցես յաշխարհն Յունաց՝ մի երթիցես 'ի տուն քո, այլ երթիցես 'ի Հռովմ, և գտանիցես անդ զեղբայրն իմ Նիկողայոս՝ զվերատեսուչն աթոռոյ քահանայութեան[1], և 'ի մէնջ ողջոյն մատո նմա. և դու զկրօնաւորականն ընկալցիս 'ի նմանէ զձև, փոքրեալ զվարս գլխոյ քո, և առաջնորդեսցէ քեզ Աստուած յամենայն բարիս։ Ետ նմա երիս նկանակս հացի, և ասէ ցնա. Ա՛ռ զհացս զայս և ճաշակեա կերակուր։ Եւ նոյն ժամայն աներևոյթ եղև։

Իսկ նորա լի եղեալ խնդութեամբ կատարէր զճանապարհն իւր առանց իրիք խափանելոյ։ Եւ գտեալ դրախտ մի, ա՛ռ անտի միրգ ըստ չափոյ պիտոյից իւրոց. և ոչ ոք 'ի պահապանացն խօսեցաւ ընդ նմա թէ զինչ գործես. և նորա առեալ զպտուղն գնաց եհաս յերկիրն Յունաց։ Եւ ոչ ստեաց ուխտին, այլ իբրև օտար ինչ յարկ՝ համարեցաւ զբնակութիւնն իւր. և յանծանօթս եղեալ գնաց զճանապարհն ուր հրամայեցաւ։ Եւ որ յառաջ քան զայս պայծառ զգեստուք և ոսկեհուռ[2] երիվարօք շրջէր, այժմ աշխատաւէր շրջելով հետիոտս։ Եւ իբրև եհաս յՈվկիանոս՝ եգիտ նաւ մի որ երթայր 'ի Հռովմ. մտեալ 'ի նա նաւեաց և եհաս 'ի քաղաքն հռչակաւոր։ Եւ էր օրն այն տօն մեծ, յորում ամենայն ժողովուրդն դիմեալ գայր 'ի տաճար առաքելոցն։ Եւ նորա հարցեալ թէ ուր արդեօք երթիցեն. պատասխանի ետուն նմա եթէ 'ի տաճար առաքելոցն։ Իսկ նորա խառնեալ ընդ նոսա՝ եմուտ յեկեղեցին 'ի ժամ խորհրդածութեան պա-

1. Միւս օր. քահանայապետու- թեան ։ 2. Միւս օր. ոսկէկուռ ։

տարագլին, և աղաչեաց զայնոսիկ որ մերձ էին՝ ցուցանել զքահանայապետն։ Եւ իբրև ցուցին նմա՝ մատուցեալ անկաւ յոտս նորա։ Եւ հայրապետն ասէ. Եղբայր, եկ, զի ողջունեսցուք զմիմեանս. զի վասն քո պատմեաց եղբայրն իմ Նիկողայոս։ Եւ նորա հիացեալ ընդ բանս հայրապետին՝ ոչ ինչ կարէր տալ պատասխանի։ Իսկ հայրապետն կալեալ զնա փոքրեաց զհերս նորա և արձակեաց զնա խաղաղութեամբ։ Եւ նորա գնացեալ անտի եկն բնակեցաւ 'ի սահմանս Գալլիոյ [1], յանապատ տեղիս, և անդ կատարեաց զկեանս իւր պայծառացեալ առաքինական ճգնութեամբ։ Եւ զամենայն անցս չարչարանաց իւրոց, և-թէ որպէս ազատեցաւ 'ի վշտաց իւրոց անտի՝ բարեխօսութեամբ սրբոյն Նիկողայոսի և արդարոյն Սիմէոնի, գրեաց և ետ հաւատացելոց։

Ուստի և ես տկար լեզուաւ և փոքրագոյն իմաստիւք, ըստ կարի զօրութեան իմոյ՝ որքան հասու եղէ սքանչելեաց սրբոյն Նիկողայոսի, պատմեցի առանց դանդաղելոյ։ Իսկ արդ յայլ սքանչելիս նորա դարձուցից զյարմարութիւն բանիս. զի թէպէտ և անբաւ է նորա սքանչելիքն և ոչ ոք կարէ ընդ թուով արկանել, սակայն որչափ հասու եղեաք՝ առանց յապաղելոյ զայնոսիկ պատմեսցուք. քանզի ոչ բարւոք է զանց առնել ծարաւելոյ՝ պատահեալ աղբեր. և դարձեալ որ պատահէ աղբեր և ոչ ըմպէ 'ի նմանէ, ոչ է անվտանգ պատճառել անգիտանալ զպէտս ծարաւոյն, վասն որոյ և յոլովագոյն կրէ այնպիսին պարսաւանս։ Յաղագս այսր պատճառի փոքր 'ի շատէ զոր ինչ 'ի բարեպաշտ արանց եհաս 'ի լսելիս մեր՝ հայեցուցեալ միաւորեցուսցուք յառաջի կարգ բանին։

Եւ եղև երբեմն ելանել առն միում 'ի հոյակապ քաղաքէն Կոստանդնուպօլսէ, և նաւել 'ի կողմանս Թրակիոյ. և իբրև նաւեցին՝ 'ի մէջ գիշերին եհաս 'ի վերայ նոցա մրրիկ ալեացն, և էր նաւն 'ի մէջ ծովուն ծփեալ, ուժգնակի հողմով պատառեաց զնաւն։ Իսկ այրն այն կալեալ զմի 'ի փայտից անտի՝ պինդ ունէր զփինս առագաստին, և 'ի բռնութենէ հնչման

1. Միւս օր. Գալլեայ։

հողմոյն ոչ կարացեալ ժուժել՝ թուլացեալ ընկէց զնա 'ի ծովն։ Եւ նորա ոչ ինչ ժամանեալ պաղատել՝ բայց միայն զայս. Սուրբ Նիկողայոս, օգնեա ինձ. և ընկղմէր 'ի խորս ծովուն։ Եւ յանձախապէս զայս ձայն աղաղակէր յիշելով զանուն սրբոյն. Ո՜վ զարմանալի սքանչելեացս. հիացուցանէ զմիտս իմ առաջիկայ յարմարումն բանիս. քանզի աներևոյթ զօրութիւն համբարձեալ զնա՝ դրօք փակելովք 'ի բնակութիւնս իւր եմոյծ։ Երիս զայս կատարեաց սքանչելիս. նախ զի 'ի ծովէն կորզեաց զնա կենդանի. երկրորդ՝ զի իբրև միտք մարդոյ արագագոյն ընդ փակեալ դուռն եմոյծ զնա. երրորդ՝ զի ոչ միայն 'ի յարկս իւր այլ և ընդ դրունս սենեկին մուծանէր։ Իսկ որ 'ի տանն էին՝ իբրև լուան զձայնն՝ ասեն. Ո՞վ արդեօք իցէ սա. Նման արդեօք իցէ ձայնս այս տեառն մերում, որ յառաջ այս աւուրս չոգաւ 'ի Ճանապարհ հեռի, արդ զիարդ այնպէս փութանակի եկն դրօք փակելովք։ Զահի հարեալ մերձեցան առ դուրս սենեկին, և գտին փակեալ ամենայն զգուշութեամբ հանդերձ ամրագոյն նգօք. և լուան զի զարհուրելի բարբառովն կարդայր զանուն սրբոյն։ Եւ նոցա վառեալ ջահս՝ բացին զդրունս տանն, և գտին զնա թմբրեալ որպէս կիսամահ, մինչև զի ոչ գիտէր թէ ուր իցէ, և կարծեցին թէ այր աւազակ դնի անդ։ Եւ իբրև ծանեան զայրն, հարցանէին թէ զինչ արդեօք պատահեաց քեզ, և զիարդ մտեր այսր փակեալ դրամբք։ Իսկ նորա սուղ ինչ 'ի միտս եկեալ՝ հարցանէր. Ո՞ւր արդեօք իցեմ ես, և կամ ո՞վ ոք դուք որ խօսիք ընդ իս։ Եւ նոքա ասեն. Ահաւասիկ 'ի տան քում բնակեալ ես, և ո՞չ գիտես արդեօք թէ ուր իցես։ Եւ նորա բացեալ զաչս իւր՝ ասէ ցնոսա. Զայն գիտեմ զի 'ի նաւն էի և անկայ 'ի խորս ծովուն. այլ թէ զիարդ եկի այսր՝ ոչ գիտեմ։ Եւ նոքա շօշափէին զնա զի իմասցին զճշմարիտն. և տեսին զի ամենայն զգեստ նորա լի էր ջրով, մինչ զի վտակք հոսէին 'ի նմանէ։ Եւ յայսմիկ ծանեան թէ 'ի ծովէ անտի յափշտակեալ էր զնա, և վասն զի աղի էր ջուրն որ իջանէր 'ի նմանէ։ Եւ 'ի հիացման եղեալ ամենեքեան ոչ կարէին խօսել. և ժողովեցան ամենայն բնակիչք քաղաքին 'ի տեսիլ զարմանալի սքանչելեացն։ Եւ ա-

մնեքեան եռուն փառս Աստուծոյ, որ 'ի ձեռն սրբոց իւրոց հրաշագործէ սքանչելիս։

Արդ զարթուցէք զմիտս ձեր առ միւս սքանչելիս սրբոյն, և մի ձանձրանայք ընդ յերկարութիւնս. զի ոչ վայրապար լինիցի մեզ ունկնդրութիւն պատմութեանս, այլ բազմապատիկ աւանդէ մեզ զվարձս։ Այր ոմն Սիմէոն անուն երկիւղածութեամբ և ճգնութեամբ վարէր զկեանս իւր, մինչ զի շնորհք կատարման ընկալաւ յԱստուծոյ, ուստի և դեկապօլեցի յամենեցունց կոչեցաւ. ունէր և հաղորդ իւրեան զայր մի՝ որում անուն էր Նիկողայոս։ Առաքեաց զնա վասն պիտոյից իրիք 'ի կողմանս արևմտից. և էր խաղաղութիւն և հանդարտութիւն 'ի ծովուն. և նաւեալք արագընթաց քաղցր օդով փութացեալք՝[1] ախորժելի բարբառով երգէին որպէս օրէն է նաւելոց խնդութեամբ երթալ։ Յանկարծակի եհաս 'ի վերայ նոցա մրրիկ սաստիկ, 'ի ծուփ ալէկոծութեան բարձրակուտակ յորձանաձայն խռովախուժ գոռալով, անպատակ և անկարգ բերմամբ սաստկանայր բռնութեամբ հողմոյն՝ կոհակացն 'ի վերայ յարուցմունք, մինչև 'ի բաց առնին զառագաստոն և լքին զղեակն և զպարձս նաւին։ Նաև հոսանք անձրևաց յոյժ սաստկութեամբ իջանէր 'ի վերայ նոցա, մինչև անյոյս լինել 'ի կենաց աստի։ Եւ ոչ այլ ինչ հնարս կենաց իւրեանց կարէին իմանալ, բայց միայն զանուն արագահաս օգնականին Նիկողայոսի կարդային. և ոչ վրիպեցան 'ի խնդրուածոցն. քանզի տեսանէր կրօնաւորն այն յայտնապէս զմեծ սքանչելագործն Նիկողայոս, զի գնայր 'ի վերայ ծովուն իբրև 'ի ցամաքի։ Ըստ որում և փրկիչն աշակերտացն խօսեցաւ, նոյնպէս և սա յայտնապէս ընդ կրօնաւորն Նիկողայոս. խօսեցաւ և ընդ նաւուղիղն, և ասէ ուրախական ձայնիւ. Արի, եղբայր իմ, մի ինչ 'ի վայր անկանիր տարակուսանօք. քաջալերեա և պինդ կալ զսպասաւորութիւն նաւիդ, քանզի ընդ ձեզ եմ. և զայս ասացեալ անյայտ եղև։ Եւ նոյնժամայն եղև խաղաղութիւն մեծ 'ի վերայ ծովուն. և սպիտակացան երկինքն, և դադարեաց

1. Միւս օր. Եռացեալք։

բանութիւն հողմոյն, և հանդարտեաց ծովն իբրև ջուր 'ի կոյս արկեալ։ Եւ այնոքիկ որք յառաջագոյն յուսահատեալ էին իբրև զմեռեալս՝ լցան խնդութեամբ ընդ երևումն սրբոյն, և փառաւորեցին զԱստուած որ սքանչելագործէ 'ի սուրբս իւր։ Իսկ մեք տկար բանիւ և իմաստութեամբ՝ թէպէտ և հրամանաւք ընդ սքանչելի գործս նորա, սակայն ոչ զօրեմք արժանապէս ընծայեցուցանել նմա գովութիւն. բայց միայն յայլ սքանչելիս[1] զբանիս յարմարութիւնս ուղղեսցուք։

Այր ոմն Գրատիոս[2] անուն որ բնակեալ էր 'ի ծովեզերս Միւռիոյ քաղաքին, սովորութիւն ունէր ըղ-տարևոր յիշատակս կատարել զսրբոյ քահանայապետին, բազում ինչս բաշխէր աղքատաց. իսկ 'ի միում աւուր յորժամ եհաս պայծառագոյն և երևելի օր տօնի նորա, ընթացան ամենեքեան 'ի քաղաքն Միւռիոյ, երկիր պագանել սուրբ գերեզմանի նորա։ Իսկ Գրատիոս հանդերձ ամուսնաւ իւրով մնաց 'ի տան իւրում՝ առ 'ի յարմարել զպատրաստութիւն տօնին, և Բասիլիոս որդի նոցա գնաց 'ի տաճար սրբոյն։ Եւ իբրև կատարեցին զպաշտօն երեկոյին, յանկարծակի հասին 'ի վերայ նոցա Հագարացիք, և յաւարի առեալ զամենեսեան որք հանդիպեցան՝ վարեցին գերի 'ի Կրետէս կղզի։ Իսկ զԲասիլիոս զորդին Գրատիոսի[3], քանզի յոյժ գեղեցիկ էր տեսլեամբ, ետուն զնա մատն[4] ազգապետին իւրեանց. և զի կարի զարմանալի էր և յառաջադէմ մանուկն, ընդ մերձակայ սպասաւորսն իւր պատշաճ համարեցաւ կարգել զնա։ Իսկ իբրև լուան ծնօղք մանկանն զպատահումն զաւակին իւրեանց՝ դարձաւ ուրախութիւն նոցա 'ի սուգ, և յապաղեցին 'ի կատարելոյ զտօնն, և զամենայն կազմած տօնին արհամարհեցին, և զողբումն արտասուաց հանդերձ հառաչանօք սրտի անդադար Աստուծոյ վերառաքէին։ Եւ ո՞ արդեօք կարասցէ պատմել զանտարատելի տրտմութիւն նոցա և զանմխիթար վիշտն, և կամ զօրն առանձինն 'ի խորոց սրտէ հառաչանս և

1. Միւս օր. յայս սքանչելիս։
2. Միւս օր. Կրատիոս։
3. Միւս օր. Ագրագիոսի։
4. Միւս օր. ծառայն 'ի գերութենէն։

վտանգս արտասուացն զոր հեղուին յաչաց նոցա։ Քանզի մայր նորա եղնգամբք ցտէր զերեսս իւր, և խլէր յարմատոյ զհեր գլխոյ իւրոյ, որպէս օրէն է մօր լալ 'ի վերայ որդւոյ միածնի։ Գիտէին ամենեքեան որք միանգամ տեղեակք էին այսպիսի պատահման, թէ զիարդ վշտանեան ծնօղք ընդ բաժանումն յանկարծակի զաւակին իւրեանց։ Քանզի յորժամ դէպ լինիցի հիւանդանալ յանկարծակի՝ ամենայն ուրեք հնարին գտանել բժիշկս հմուտս, զի թերևս կարասցեն բժշկել զծնունդս իւրեանց. ապա եթէ մեռանիցի՝ սակայն և ոչ այնպէս անմխիթար լինիցի սուգն, իբրև զայն որ յանկարծակի յափշտակի 'ի գերութիւն, 'ի ձեռս անօրէն և գարշելի ազգի։ Եկին առ նոսա գաւառացիք նոցա, ողբային և արտասուէին ընդ նոսա. և որպէս ասէ մարգարէն. Դարձաւ տօն նոցա յողբս և ուրախութիւն նոցա 'ի տրտմութիւն. փոխանակ սաղմոսացն՝ հառաչանք, և փոխանակ փառաբանութեան՝ բանս գայթակղութեան՝ յայնցանէ որք հաղորդէին ախտին՝ վերառաքէին։ Եւ ո՞վ ոք համարձակի ասել զյանդգնութեան նոցա բանս. քանզի կարծէին անհնար գոլ սրբոյն Նիկողայոսի սքանչելագործել 'ի բացուստ և ազատել զնոսա յայնպիսի վշտաց։ Եւ ոչ ածէին զմտաւ թէ զիարդ մինչդեռ 'ի մարմնի էր՝ հեռագոյն միջոցաւ երևեալ մեծ թագաւորին՝ ազատեաց 'ի պատժոց զայնոսիկ որ տարապարտուց հանդերձեալ էին մեռանել։ Սակայն թող տայր այժմ փոքր ինչ զգալ ախտին, զի մեծապէս սքանչելագործեսցէ յախտոմն։

Իսկ իբրև կատարեցաւ ամ մի և անյայտ եղև 'ի ծնօղացն տրտմութիւն մանկանն, եհաս պայծառագոյն տօնն երիցս երանեալ հօրն մերոյ Նիկողայոսի. ամենեքեան դիմեալք երթային յօժարութեամբ սրտիւ 'ի տօնն, մատուցանել ըստ կարի պտղաբերութիւն։ Միայն հայրն Բասիլիոսի յապաղէր երթալ 'ի տօնն յայն. քանզի ինքն և ամուսին իւր սաստկագոյն սգով վարանեալք էին։ Իսկ հայր մանկանն յերկուս բաժանեալ էր զմիտսն, թէ զիարդ զվիշտս կնոջն փարատեսցէ, և կամ թէ որպէս հանդիպեսցի տօնին։ Ապա մատուցեալ առ մայր մանկանն՝ ասէ ցնա. Ո՛վ

կին գու, միթէ օգուտ ինչ գործեսցի՞ յողբալոյ առաւել գերութեան մերոյ. Թէ զայս հաւաստի գիտէաք, ոչ միայն մեք՝ այլ զբաղումս ընդ մեզ յարուցանէաք ողբակից: Իսկ եթէ մնոտի և ունայն տագնապիմք, և նա ոչ ինչ յայսցանէ օգտեսցի, եկ այսուհետև հաւատով ընթասցուք առ սուրբն Նիկողայոս, և գիտասջիք զի մեծի բարութեան հանդիպիմք, քանզի տուեալ լինի մեզ մանուկն մեր անակնունելի յուսով. և եթէ 'ի ծառայութեան իցէ՝ արկցէ գութ 'ի վերայ նորա, զի մի ծանրասցի 'ի վերայ նորա լուծ ծառայութեանն: Իսկ արդ զի՞նչ պատճառ իցէ զի մեք միայն մնասցուք առանց հաղորդութեան 'ի մեծ 'ի պայծառութենէ տօնիս, զոր ոչ մարդիկ միայն այլ և հրեշտակք տօնեն, և ընդ երկրաւորացս ուրախանան և բանակք վերնոցն: Եւ հաւանեալ կնոջն յորդորական բանիցն առն՝ կատարէին միաբանութեամբ զտօն սըրբոյն: Իսկ իբրև կատարէին զկանոն պաշտաման երեկոյին, արար ուրախութիւն մեծ 'ի տան իւրում և ընկալաւ զամենեսեան որք անդ դիպեցան:

Եւ արդ դիտեսցէ ինձ[1] իւրաքանչիւր ոք որք իսկապէս կամիցին ունկնդիր լինել սքանչելեաց սրբոյն, քանզի էին ուրախացեալք հասարակաբար 'ի միասին: Ի մէջ ածին յիշատակաւ զանուն մանկանն, ասէին. Ո՜վ փափագելի որդեակ, 'ի միւս ևս տօնի երանելի հօր մերում, դու տայիր զբաժակն 'ի ձեռս մեր: Եւ զամենայն բարեվայելչութիւնն գովէին 'ի սփոփանս ծնողացն: Եւ իբրև սկսան խօսել զայս՝ անդէն զօղանջիւն լինէին շանց յարտաքին սրահին, և ընդ յերկարէր աղաղակն. քանզի իբրև 'ի վերայ գազանի յանդգնաբար հաջէին շունքն ցաւագնելով: Իսկ այնոքիկ որ 'ի տանն էին՝ կարծէին եթէ Հագարացիք յարեան 'ի վերայ նոցա, շիջուցին զջահն, և հնարէին գտանել փրկութեան ճանապարհ: Իսկ հայր նորա հայեցեալ ընդ լուսամուտ դրանն՝ տեսանէր զորդին իւր Բասիլիոս՝ հագարացի զգեստով, և ունէր 'ի ձեռին իւրում բաժակ լի անապակ. և 'ի հիացման եղեալ համարեցաւ եթէ առ աչօք իցէ, և տարակուսեալ յանձն իւր

1. Միւս օր. Ն. արդ փէտցէ ինձ... խոհեսցի:

ոչ կարացեալ խօսել՝ի բազում ժամս։ Ապա փոքր միւս ևս սթափեալ՝ի քնոյ անտի ահիւ և ուրախութեամբ բաժանեալ զմիտս իւր, ասէ մեղմական ձայնիւ. Որդեակ իմ Բասիլիոս, Ճշմարտիւ տեսանեմ զքեզ, թէ առ աչս կարծեօք երևութանաս։ Եւ նա ասէ. Ես եմ որդին քո Բասիլիոս՝ որ յափշտակեցայ յորդւոց Հագարու։ Իսկ հայր նորա առաւել կամեցեալ հաստատել՝ մերձեցեալ առ մանուկն շօշափեաց զնա, և ճշմարտապէս իմացեալ՝ գիրկս արկեալ համբուրեաց զնա և գոհացաւ զԱստուծոյ։ Հարցանէր թէ զի՞նչ արդեօք յանկարծակի տուար՝ի վերուստ՝ի գիրկս հայրական. և ո՞վ եբեր, կամ որպիսի՞ պատճառանօք յայտնեցար, և ազատեցար՝ի պղծասէր ձեռաց Հագարացւոցն. համդերձ ընկերօքն փախեար թէ դու միայն, ա՞յլ ոք արձակեաց զքեզ՝ եթէ դու ինքնին թաքնաբար արձակեցար։

Իսկ մանուկն սկսաւ պատմել զամենայն, և ասէ. Ցայտմ ամենայնէ զոր ասացեր՝ և ոչ միոյ արդեօք կարօտեցայ. ահա յայսմ ժամու որ աստ կամ կանգնեալ՝ կայի առաջի ազգապետին, զի նմա մատուցին զիս այնոքիկ որք գերեցին զմեզ. և մինչդեռ էին յընթրիս՝ ես մատուցանէի զբաժակն՝ի ձեռս նորա։ Զօրութիւն իմն յափշտակեաց զիս համդերձ բաժակաւս զոր տեսանէք, և ոչ գիտէի թէ ուր իցեմ, մինչև ցայժմ որ խօսիմս ընդ ձեզ։ Բարձրացայ յերկրէ և՝ի բարձունս գիտէի զիս, մինչև դու խօսեցար ընդ իս. ապա եկեալ՝ի միտս իմ, տեսանէի զմեծն Նիկողայոս, զի փարատէր զտրտմութիւն իմ յինէն և հրամայէր ինձ քաջալերել։ Իբրև լուաւ զայս հայր նորա՝ լի եղև ուրախութեամբ՝ի վերայ մեծի սքանչելեացն. և կալեալ զձեռանէ մանկանն՝ տարաւ առ մայր նորա, և ասէ. Ո՛վ կին դու, զառաջնորդին մերոյ զօրութիւնն տես, զայն՝ որ վաղվաղակի հասանէ յօգնականութիւն այնոցիկ՝ որ բոլորով սրտիւ կարդան առ նա։ Իսկ մայրն գիրկս արկեալ որդւոյ իւրոյ, բազում արտասուօք համբուրէր զնա և ասէր. Ճշմարի՞տ արդեօք իցէ, թէ յանուրջս ունիցիմ զորդեակս իմ՝ի գիրկս որ յափշտակեցաւ յայլազգւոյն. արդեօք դո՞ւ ես որդեակն իմ զոր կորուսի։ Զայս և առաւել քան զայս

խօսեցաւ մայրն։ Իսկ կոչեցեալքն յընթրիսն՝ մեծապէս ուրախացեալք հիանային ընդ սքանչելիսն. և 'ի վաղիւ անդր ժողովեցան ամենայն գաւառքն, ուրախակից լինէին ծնողաց նորա, և օրհնութիւնս Աստուծոյ մատուցանէին, որ արար այնպիսի սքանչելիս 'ի ձեռն սրբոյն Նիկողայոսի սպասաւորին իւրոյ։

Արդ ըստ կարի մերոյ զօրութեան փոքր 'ի շատէ պատմեցաք զարագահաս օգնականութիւն և սքանչելի նորա գործս։ Եւ չէ ինչ զարմանալի, քանզի նոյն Աստուած է որ 'ի ձեռն Ամբակումայ 'ի Թօթափել ական 'ի Հրէաստանէ 'ի Բաբիլոն՝ կերակուր մատուցանէր Դանիելի. նոյն ինքն և այժմ 'ի ձեռն սպասաւորին իւրոյ Նիկողայոսի արար սքանչելիս առ մանուկըս, հաստատեաց 'ի հաւատս՝ որ խղճի մտօք մատչէին կատարել զտօն նորա. որպէս զի փառաւորեսցեն զԱստուած և զծառայ նորա Նիկողայոս առաւելապէս. 'ի Քրիստոս Յիսուս 'ի Տէր մեր, որում վայել է փառք իշխանութիւն և պատիւ, այժմ և միշտ և յաւիտեանս. ամէն։

Digitized by Google

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Պանդալէոնի և Երմողեայ քահանայի և Երմոգրատեայ։

Յամն թագաւորութեան Մաքսիմիանոսի ամպարշտի և անօրինի՝ հրաման ետ և ասէ. Զամենայն զօրս դատանիցէք զաստուածապաշտս՝ ժողովեցէք 'ի քաղաքըն Նիկոմիդացւոց։ Եւ ժողովեցին զամենեսեան զօրս դտին և ածին 'ի քաղաքն։ Իբրև ետես զնոսա Մաքսիմիանոս՝ ասէ. Այդոքի՞կ են մոլորեալքն։ Ասեն. Այո՛, այս են. զի Մաքսիմիանոս նկրտէր 'ի կորուստ իւր, և նոքա 'ի կեանսն յաւիտենից։ Եւ էր անդ այր մի սինկղիտոս, զի անուն էր նորա Եւստորգէոս, և բնակեալ էր անդէն 'ի Նիկոմիդիա քաղաքին. ունէր և որդի մի գեղեցիկ տեսակաւ, անուն նորա Պանդալէոն, և էր միամօր։ Սա ուսեալ և խրատեալ 'ի դըպրոցի, և դարձեալ ետ զնա հայր նորա 'ի բժիշկս՝ զի ուսցի, և անուն վարդապետին Սոփրենէս. քանզի թագաւորին բժիշկ էր և քաղաքին վարդապետ. և ուր և երթայր նա՝ և Պանդալէոն ընդ նմա։

Եւ ասէ թագաւորն ցՍոփրենէս. Ո՞յր է պատանեակս այս։ Պատասխանի ետ Սոփրենէս և ասէ. Որդի է առն միոյ սինկղիտոսի՝ անուն նորա Եւստորգէոս, և մօր դորա Եւբուլա. և ետուն զդա յիս ուսուցանել զբժշկութիւն։ Եւ ասեն նախարարքն ամենայն. Արժանի է պատանեակդ թագաւորի։ Իսկ թագաւորն ասէ ցվարդապետն նորա. Զդոյշ լիցի քեզ, և փութով ուսուսցես զդա, զի պիտոյ է ինձ։ Եւ էր անդ երէց մի զի անուն էր նորա Երմողաս, թագաւ-

ցեալ 'ի Թագաւորէն հանդերձ երկու աշակերտօք իւրովք, ուր էրն Պանդալէոն. սա յամենայն ժամ տեսանէր զվայելուչ քահանայն Երմողիոս. քանզի գիտէր ծերն Հոգւովն սրբով՝ զի անօթ պատուական լինելոց է պատանեակն, ըստ երանելւոյն Պօղոսի որ ասէ, եթէ՝ Մի՛ ոք իցէ որ զքո մանկութիւնդ արհամարհիցէ։ Եւ յաւուր միում կոչեաց քահանայն զպատանեակն գաղտ, և ասէ. Եկ այսր ժամ մի. քանզի թագուցեալ էր։ Իբրև եկն, ողջոյն ետ և ասէ. Ողջ ես, որդեակ, լի ամենայն բարութեամբ։ Պանդալէոն ասէ. Ողջ և դու, քահանայ պատուական։ Եւ կալեալ զձեռանէ նորա, մատոյց մօտ առ իւր և ասէ. Որդեակ, ո՞յր ես, և վասն որո՞յ տառապիս։ Պանդալէոն ասէ. Որդի եմ ես առն միում սինկղիտոսի, զի անուն է նորա Եւստորգէոս և մօրն Եւբուլա, և ամք են զի վախճանեալ է։ Իսկ երէցն ասէ ցնա. Որո՞յ ուսման ես։ Պանդալէոն ասէ. Մինչ կենդանի էր մայրն իմ՝ ընդ նմա էի, և հայր իմ ոչ կամէր, այլ խորհէր զինուորեցուցանել զիս. և ես ընդ մօրն իմում կամէի լինել. 'ի մեռանել նորա՝ հայր իմ զինչ կամի առնէ։ Երէցն ասէ. Զի՞նչ է զոր ուսանիցդ։ Պանդալէոն ասէ. Զոր ուսանիմս այս է՝ Ասկղեպիոս և Գաղինէ, այս ճարտարութիւն է[1]. այսպէս ասաց ինձ վարդապետն իմ, յորժամ զայս ուսանիս՝ կարող ես զամենայն ոք բժշկել։ Եւ երէցն ասէ ցնա. Որդեակ, ոչինչ է Ասկղեպիոս և յոչինչ համարեալ են աստուածքն՝ զոր պաշտէ Մաքսիմիանոս. լո՛ւր ինձ, որդեակ, և հաւատա 'ի Քրիստոս, և նովաւ բժշկեսցես զամենայն հիւանդս. Քրիստոս զմեռեալս յարոյց, զկոյրս լուսաւորեաց, զհիւանդս բժշկեաց, զդևս հալածեաց, զջուրն 'ի գինի դարձոյց։ Իսկ Պանդալէոն իբրև երկիր առեալ զսերմն բարի՝ եբեր պտուղ ըստ սրբոյ աւետարանին ասելով, երեսնաւորս, վաթսունաւորս և հարիւրաւորս. այսպէս և նա ընդունէր զբանս ծերոյն 'ի փրկութիւն անձին իւրոյ և բազմաց։ Պանդալէոն ասէ. Տէր, եթէ հնար ինչ էր՝ իմացուցանել վարդապետին իմոյ զոր ասեսդ. զայս և յերանելի մօրէն իմմէ լուեալ է իմ

1. Միւս օր. զԱսկղեպիոս, զԻպոկրատէս և զԳաղինէ ճարտարութիւնն։

զի կայր յաղօթս առ Քրիստոս՝ զոր դուդ քարոզես։ Երանելի երէցն[1] ասէ. Հաւատա 'ի նա, որդեակ, և առնէ քեզ զայս ամենայն յերկնից. հաւատա, որդեակ իմ, 'ի Քրիստոս, և մկրտեա 'ի լոյսն երկնաւոր։

Եւ հանապազօր կանխէր առ երէցն Պանդալէոն, և հաստատէր 'ի հաւատս. և յորժամ երթայր 'ի տուն, նախ առ նա երթայր և ապա 'ի տուն իւր. և այսպէս լի էր շնորհօք Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։ Յաւուր միում հրաժեշտ առեալ 'ի վարդապետէն և գայր 'ի տուն իւր. և տեսեալ 'ի ճանապարհին զի կայր մանուկ մի օձահար[2], և օձն կայր անդէն և մանուկն մեռեալ, և Պանդալէոն իբրև ետես՝ երկեաւ և կամէր զանց առնել. խորհեցաւ 'ի միտս իւր, ասէ. Աղէ փորձեցից զբանս Երմողեայ երիցու, և տեսից եթէ ճշմարիտ է թէ ոչ։ Եւ համբարձեալ զաչս իւր յերկինս՝ ասէ. Տէր Յիսուս, եթէ արժանի եմ և կամիս զիս ծառայ քեզ, յանուն քո յարիցէ մանուկս այս։ Եւ անդէն վաղվաղակի յարեաւ մանուկն, և օձն ընդ երկուս հերձաւ։ Յայնժամ Պանդալէոն լի եղև շնորհօք, և ասէ. Օրհնեցից զՏէր Յիսուս Քրիստոս, զի արժանի արարեր զիս խառնել 'ի ծառայս քո։ Եւ երթեալ այնուհետև անկեալ առ ոտս երանելի երիցուն և ասէ. Աղաչեմ զքեզ, ծառայ Քրիստոսի, մկրտեա զիս, զի և ես հաւատամ այսօր եթէ ոչ գոյ այլ Աստուած՝ բայց 'ի Տեառնէ մերմէ Յիսուսէ Քրիստոսէ, որով մեռեալքն յառնեն։ Եւ պատմեաց Պանդալէոն զիրսն, թէ որպէս անուամբն Տեառն զմանուկն յարոյց, և կամ զիարդ օձն հերձաւ. և երանելի ծերն ասէ. Եկ, որդեակ, ցոյց ինձ զմեռեալ օձն։ Եւ գնաց սուրբն Պանդալէոն եցոյց նմա։ Իբրև ետես երէցն՝ ամբարձ զաչս իւր յերկինս՝ ասէ. Փառաւորեմ զքեզ, Աստուած, որ առանց պատմելոյ են շնորհք քո։ Եւ չոգան 'ի միասին ուր թագուցեալ էր երէցն, և մկրտեաց զսուրբն Պանդալէոն. և կալաւ զնա անդ աւուրս եօթն, և յաւուրն ութերորդի գնաց 'ի տուն իւր։ Ետես զնա հայրն և ասէ. Ո՞ւր էիր, որդեակ, զայն-

1. Միւս օր. ծերն։

2. Միւս օր. 'ի փորէին խածելոյ. և փակեալն մօտ կայր։

քան աւուրս, զի ապանէր զիս 'ի հոգոցս։ Եւ Պանդալէոն ասէ. Այր մի 'ի դրան արքունի խօթ կայր և սիրելի էր արքայի, առ նմա եղէ այսքան աւուրս մինչև ողջացուցի զնա. և հաճեաց զհայր իւր։ Եւ 'ի վաղիւ-անդր չոգաւ առ վարդապետն իւր. իբրև ետես զնա վարդապետն՝ ասէ. Ասա ինձ, Պանդալէոն, ուր էիր զայսքան աւուրս։ Եւ Պանդալէոն ասէ. Հայր իմ ագարակ կամէր գնել, և առաքեաց զիս առնուլ զմուրհակն, յայն սակս եղէ մինչև ստացայ զագարակն և զմարգարիտն որ 'ի նմա։ Զայս ասէր վասն իւր և վասն մկրտութեանն։ Իբրև լուաւ վարդապետն՝ դադարեաց 'ի հարցանելոյ։

Եւ Պանդալէոն լցեալ շնորհօքն Քրիստոսի՝ ունէր զգանձն կենաց յանձին իւրում, և վասն հօրն հոգայր, թէ որպէս ածցէ զնա 'ի մկրտութիւնն. և հանապազ օր խօսէր ընդ նմա զօրութեանցն Քրիստոսի։ Եւ ասէ ցհայրն իւր. Հայր, աստուածքն ընդէ՞ր ոչ նստին և ոչ գնան։ Եւ հայրն ասէ ցնա. Մանր է, որդեակ իմ, զոր հարցանես զիս, և ոչ կարեմ տալ քեզ պատասխանի։ Եւ սուրբն Պանդալէոն սկսաւ փառաւորել զԱստուած, զի 'ի միջէ բառնէ անտի զհայրն ած 'ի հաւանութիւն։ Եւ հայրն նորա 'ի ժամէն յորում եհարց ցնա՝ յերկմիտս եղև յաստուածոց իւրոց. քանզի ունէր 'ի տան իւրում կուռս. և երանելին Պանդալէոն կամեցաւ փշրել զնոսա. և ասէր, մի՛ տրտմեցուցից զհայր իմ, այլ հաւանութեամբ ածից 'ի հաւատս Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։ Մինչդեռ նա զայս խօսէր՝ ածին 'ի դուռն անդր կոյր մի, բախեցին ըզդուռնն և ասեն. Ո՞ւր է բժիշկն Պանդալէոն. և Պանդալէոն իբրև լուաւ՝ ելեալ կալաւ զձեռանէ նորա և տարաւ 'ի ներքս. և ասէ ցկոյրն. Զի՞նչ խնդրես։ Ասէ ցնա կոյրն. Աղաչեմ զքեզ, Տէր, ողորմեա ինձ խաւարելոյս և արգելելոյս, և տուր տեսանել ինձ զքաղցր տեսութիւնս զայս. զի բազում բժիշկք աշխատեցան յիս և ոչինչ օգտեցին ինձ, այլ զփոքր մի ճաճանչն[1] զոր ունէի՝ և զայն ևս հանին յինէն, և զամենայն ինչս իմ առին բժիշկքն։ Ասէ ցնա Պանդալէոն. Զա-

1. Միւս օր. առկայ լուսոյն և զայն խափանեցին յինէն։

մենայն ինչս քո բժիշկքն առին. Իսկ զինչ կամիս տալ՝ եթէ տամ առողջանալ քեզ։ Ասէ կոյրն. Որ ինչ մնաց յայլոցն՝ զայն քեզ տաց։ Պանդալէոն ասէ ցկոյրն. Զլոյս զայս ձրի տայ քեզ Քրիստոս, և դու երթ տուր աղքատաց զոր ինչ խոստանաս։ Հայրն Պանդալէոնի ասէ. Ի բաց կաց յասմանէդ, քանզի ճարտարք քան զքեզ էին բժիշկքն որ ձեռնարկեցին 'ի դա։ Պանդալէոն ասէ. Իմ վարդապետն ճարտար է քան զամենայն բժիշկս։ Եւ կալեալ զաչս ձեռամբ կուրին և ասէ. Յանուն Յիսուսի Քրիստոսի լուսաւորեսցի խաւարեալս այս, և փառաւորեսցի անուն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։ Եւ մինչդեռ կայր յաղօթս՝ բացան աչք կուրին և տեսս։ Եւ նոյնժամայն հաւատաց հայրն Պանդալէոնի հանդերձ կուրիւն. և չոգաւ երանելին Պանդալէոն պատմեաց երիցուն զամենայն զոր ինչ եղեն. և Երմողիոս ուրախ եղև հանդերձ Պանդալէոնիւ. և չոգաւ 'ի տուն նորա տեսանել ըզհայրն նորա և զկոյրն. և եղեալ անդ աւուրս բազումս և մկրտեաց զհայր նորա և զկոյրն, և լուսաւորեաց զնոսա 'ի լոյսն երկնաւոր։ Եւ եմուտ Եւստորգէոս 'ի տուն իւր, և խորտակեաց զկուռս իւր և ընկեց 'ի խորխորատ մի։ Զայն իբրև ետես Պանդալէոն՝ ետ փառս Աստուծոյ բարձրելոյն։

Իսկ յետ անցանելոյ փոքր մի աւուրց՝ մեռաւ հայր նորա. և Պանդալէոն ազատեաց զամենայն ծառայս իւր, և ետ նոցա ինչս և արձակեաց յիւրմէ, և զմնացեալ ինչսն աղքատաց բաշխեաց. և ինքն առ հիւանդս և առ կապեալս երթայր և քաջալերէր զնոսա բանիւք և արդեամբք, և ողջացուցանէր զնոսա բանիւն Քրիստոսի։ Եւ նախանձեալ ընդ նմա բազում բժիշկք՝ ժողովեցան 'ի միասին, կալան զկոյրն որ ողջացեալն էր 'ի Պանդալէոնէ և ասեն ցմիմեանս. Ո՞չ սա է կոյրն զոր մեք ոչ կարացաք բժշկել, և ո՞ զսա բժշկեաց։ Կարդացին զնա և ասեն. Ո՞վ զքեզ բժշկեաց։ Ասէ ցնոսա. Պանդալէոն, որդին Եւստորգեայ, նա ողջացոյց զիս։ Ասեն բժիշկքն ցվարդապետն նորա ցՍոփրենէս. Ո՞չ քո աշակերտ է նա։ Ասէ Սոփրենէս. Այո։ Ասեն բըժիշկքն. Աստուածովքն, մեծ շնորհք տուեալ քեզ։

Զօդման չարախօսեցին զնմանէ Թագաւորին Մաք-

սիմիանոսի և ասեն. Պատասխանեակն զոր հրամայեցեր բժիշկ[1] ուսուցանել՝ նա ուանիկ շրջի և բժշկէ ըղ-թշնամիս աստուածոց մերոց։ Եւ ասեն ցԹագաւորն. Աղէ հրաման տուր կոչել զկայրն՝ զոր ողջացոյց։ Իբրև ածին զկայրն, եհարց ցնա և ասէ. Որո՞վ ճարտարու-թեամբ ողջացոյց զքեզ Պանդալէոն։ Ասէ կայրն. Ձեռն եդեալ՝ ի վերայ աչաց իմոց և ասէ. Յանուն Աս-տուծոյ մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ողջացիր. և նոյն-ժամայն ողջացայ։ Ասէ ցնա Թագաւորն. Դու զի՞նչ ասես. աստուա՞ծքն իմ ողջացուցին զքեզ եթէ Քրիս-տոսն հեթանոսաց։ Իսկ ողջացեալն ասէ. Թագաւոր, զայս գիտեմ զի բժիշկք շատ աշխատեցան յիս զամե-նայն ժամանակս, և զամենայն ինչս իմ ծախեցին, և ինձ ինչ ոչ օգտեցին, այլ փոքր մի զոր տեսանէի և զայն ևս հանին յինէն. իսկ Քրիստոս յառնէ միոջէ լուսաւորեաց զիս։ Ասէ Թագաւորն. Երթ, և այլ մի անուաներ զՔրիստոս, քանզի աստուածքն իմ ետուն քեզ զլոյսդ։ Իսկ ողջացեալն ասէ. Քրիստոսն իմ լու-սաւորեաց զիս 'ի ձեռն ծառային իւրոյ Պանդալէոնի. զի քո աստուածքն ոչ տեսանեն, զիա՞րդ կարեն ումեք լոյս շնորհել։ Թագաւորն ասէ. Աստուածովքն, ճըշ-մարիտ ասացին վասն ձեր բժիշկքն. և նոյնժամայն հրամայեաց տանել գլխատել զնա։ Իսկ Պանդալէոն եառ սպասաւորացն ինչս, և առ զմարմին նորա և թա-ղեաց առ հօրն իւրում։

Եւ յետ այսորիկ հրամայեաց Թագաւորն կոչել զՊանդալէոն. և մինչ երթայրն՝ սկսաւ սաղմոսել և ասել. Աստուած օրհնութեան իմոյ մի լռեր, զի բե-րան մեղաւորի բերան նենգաւորի բացաւ 'ի վերայ իմ. խօսեցան զինէն 'ի լեզուս նենգաւորս։ Եւ որ զկնի այսորիկ։ Եմուտ առաջի Թագաւորին. և աչք մարմնոյ նորա հայէր յերկինս։ Ասէ ցնա Թագաւորն. Ասա ինձ Պանդալէոն, եթէ ճշմարիտ է զոր լուայ վասն քո. ո՞չ ես պատուիրեցի վարդապետին քում ուսուցանել զքեզ վասն վայելուչ հասակի քում։ Պանդալէոն ա-սէ. Յումմէ՞ լուար վասն իմ։ Թագաւորն ասէ. Յումմէ լուայ՝ ոչ հաւատացի, զի համբաւ շատ՝ սուտ ելանէ։

1. Միւս օր. [illegible] ուսուցանել։

Պանդալէոն լցեալ Հոգւովն սրբով ասէ ցԹագաւորն. Գրեալ այսպէս է. Աստուածք որ զերկինս և զերկիր ոչ արարին՝ կորիցեն։ Թագաւորն ասէ. Զոր քրիստոնեայքն պաշտեն՝ կարօղ է զերկինս և զերկիր առնել։ Պանդալէոն ասէ. Քրիստոս զամենայն ինչ արար և առնէ. և ասէ ցԹագաւորն. Աղէ տուր ածել անդամալոյծ մի 'ի մէջ քաղաքին. և հրամայեաց բերել զանդամալոյծն 'ի մէջ քաղաքին։ Ասէ ցՊանդալէոն Թագաւորն. Քաջ ասացեր. հրամայեաց իսկ կոչել զամենայն սուտ քահանայսն իւր. և սկսան կարդալ զԱստուածս իւրեանց, ոմն առ Ասկղեպիոս, ոմն առ Դիոս, ոմն առ Արտեմիս. և ոչ ձայն և ոչ բարբառ[1]։ Պանդալէոն եկն և սկսաւ կարդալ առ Աստուած. և լուաւ Աստուած աղօթից նորա. կալաւ զձեռանէ անդամալուծին և ասէ. Յանուն Յիսուսի Քրիստոսի արի։ Եւ յարոյց զնա նոյնժամայն. և հաւատաց անդամալոյծն յԱստուած, և գնաց 'ի տուն իւր. և բազումք 'ի ժամուն յայնմիկ հաւատացին 'ի Տէր Աստուած մեր։ Զայն իբրև ետես Թագաւորն՝ բարկացաւ յոյժ բժշկացն և առ սուտ քահանայսն. և ասեն նոքա միաբան ցԹագաւորն. Մի՛ հաւատար դմա, զի աստուածքըն քո ողջացուցին զանդամալոյծն։ Եւ Թագաւորն ասէ 'ի բանս նոցա ցՊանդալէոն. Հաւանեա ինձ և զոհեա աստուածոցն իմոց. ահա տեսանես զինչ անս առնեն, և որք ոչ հաւատան դոցա՝ մեռանին։ Պանդալէոն ասէ. Ամենայն որ դոցա մեռանի՝ Քրիստոսի կեայ, այլ ես պատրաստ եմ ամենայնի տանջանաց վասն անուանն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։ Մաքսիմիանոս ասէ. Պանդալէոն, ասա ինձ, յո՞ր բան եկանես։ Պանդալէոն ասէ. Մի՛ խաբիր, Թագաւոր, ես յԱստուած հաւատացեալ եմ, զի արժանի եղէց պսակին յաւիտենից[2]։

1. Միւս օր. ոմն 'ի նոցանէ կորդայր զԱսկղեպիոս և ոմն զՅուպիտերոս և ոմն զԱրտեմիդ և ոմն զԱփողոն և ոմն զՀերակղէս. և այլք զայլ աստուածոցն. և էր ամենայն նոցա ընդ վայր։

2. Միւս օր. յաւելու առասնոր. Մաքսիմիանոս ասէ. Գիտացէ՛ր զինչ անցեալ ընդ ծերն Անթիմոս յառաջագոյն զատաւորն զայնորիկ։ Եւ Պանդալէոն ասէ. Եւ դու գիտացէ՛ր թէ որպէս համբերեաց վասն Աստուծոյ՝ ծերն այն, և չվախճանեցաւ 'ի բարեպաշտութենէ անտի, այլ ամենայն բարեպաշտութեամբ մաքնեաց 'ի հարատածս պղպղաջոց զմարմին իւր. և ես աստուածովն՝ որ 'ի փոխ մանկանցն եմ, պարծիմ իմէրձրասար հաստատուն յառաջ մտցել. զի արժանի լիցուք անանց պսակին։

Եւ տեսեալ Թագաւորն թէ հաստատուն է 'ի հաւատս իւր, հրամայեաց կախել զնա և քերել. և խեցի ջեռուցեալ դնէին յանձն նորա, և այնպէս այրէին: Իսկ երանելին ամբարձեալ զաչս իւր յերկինս՝ ասէ. Տէր Յիսուս Քրիստոս, վաղվաղակի եկեսցէ օգնութիւն քո առ իս: Եւ երևեցաւ նմա Քրիստոս 'ի նմանութիւն Երմողեայ քահանայի, և ասէ ցնա. Մի երկնչիր, սիրելի իմ, զի ես ընդ քեզ եմ յամենայն ժամ: Եւ անդէն վաղվաղակի քաջալերեցաւ երանելին, և կապանքն լուծաւ, և հուրն շիջաւ, և դահիճքն վաստակեցան. և Թագաւորն իբրև եսես զայն՝ ամաչեաց. հրամայեաց ածել զնա և ասէ. Զիա՞րդ կաս, Պանդալէոն: Պանդալէոն ասաց. Իմ յաղթողին Քրիստոս է, որ զհուրն շիջոյց և զքեզ ամօթ արար: Մաքսիմիանոս Թագաւոր ասէ. Այլ ես չարաչար տանջանս ածեմ 'ի վերայ քո: Պանդալէոն ասէ. Եթէ մեծամեծ չարչարանս ածես 'ի վերայ իմ՝ և Քրիստոս այլ ևս մեծամեծ զօրութիւնս տայ ինձ: Զայս իբրև լուաւ Թագաւորն՝ հրամայեաց բերել տապակ մի երկաթի, և ես արկանել 'ի նա կապար և եռացուցանել զնա քաջ. և ընկեցին զերանելին անդ, և այնպէս կոտէին զնա: Իսկ սուրբն կայր 'ի մէջ տապակին և ասէր. Լուր Աստուած աղօթից իմոց և մի անտես առներ. յերկնիղէն Թշնամւոյն ապրեցո զիս: Եւ մինչ կայր յաղօթս՝ երևեցաւ նմա Քրիստոս, և կալաւ զձեռանէ նորա, և նովաւ հանդերձ կայր 'ի տապակին. և անդէն վաղվաղակի հուրն շիջաւ և կապարն սառեաւ, և սուրբն սկսաւ սաղմոսել. Ես առ Աստուած կարդացի և Տէր լուաւ ինձ, ընդ երեկոյս 'ի վաղորդեայն 'ի հասարակ աւուր. պատմեցի և ասացի և լուիցես ձայնի իմում: Եւ որ անդն կային՝ զարմացան զարմացումն մեծ:

Յայնժամ Թագաւորն ասէ ցնոսա. Զի՞նչ կամիք այսուհետև. զի զկապարն սառոյց և զհուրն շիջոյց, արդ որով տանջանօք կամիք եթէ սպանցուք զդա: Ասեն ցԹագաւորն. Աղէ յանդունդս ծովուն ընկեա զդա. մի թէ և զծովն կարասցէ՞ ինչ առնել: Եւ կապեցին զնա դահիճքն և տարան ընկենուլ. և Թագաւորն երթայր զհետ նորա տեսանել. և երևեցաւ նմա Քրիս-

տոս 'ի նմանութիւն Երմողեայ երիցու, և սաստեաց ծովուն. և ծովն լռեաց և ունէր զնա 'ի վեր. և Յիսուս շրջէր ընդ ծովն 'ի վերայ ալեաց ծովուն. և սկսաւ երանելին փառաւորել զԱստուած և ասել. Գոհանամք զքէն, Տէր, բոլորով սրտիւ իմով, և պատմեցից զամենայն զսքանչելիս քո. ուրախ եղէց և ցնծացայց 'ի քեզ, սաղմոս ասացից անուան Տեառն բարձրելոյ. 'ի դառնալ յետս թշնամեաց իմոց կորեան յերեսաց քոց։ Եւ եկն եկն 'ի ցամաքն։ Ասէ ցնա թագաւորն. Պանդալէոն, կախարդութիւն քո և զծովն սանձեաց։ Պանդալէոն ասաց. Ոչ ես, այլ Քրիստոս՝ զոր դու ոչ տեսանես։ Իբրև լուաւ զայս՝ հրամայեաց ժողովել զամենայն գազանսն. և Պանդալէոն ասէ ցնա. Տէրն մեր այսպէս ասէ, եթէ՝ Գնասջիք 'ի վերայ իժի և քարբի. որ զկապարն 'ի տապակին սառոյց և զծովն սանձեաց՝ նա և զվայրենի գազանսն ընտանեցուցանէ ինձ։ Նկն այր մի և ասէ. Ահա պատրաստեցի զամենայն գազանսն. և հրամայեաց ածել զՊանդալէոն. և ամենայն քաղաքն ժողովեցան տեսանել զառաքինութիւն սրբոյն։ Եւ երևեցաւ նմա Յիսուս և ասէ. Պանդալէոն, սիրելի իմ, քաջալերեաց զի ես ընդ քեզ եմ։ Եւ արձակեցին նմա զամենայն գազանսն և զսողունսն. և շուրջ եղեն զնովաւ առիւծքն և ինձքն, լիզուին զոտս սրբոյն [1]. և սողունքն սկսան զդահիճսն կոտորել. և ոչ ետ Տէր մեր մերձենալ 'ի սուրբն, այլ և յիւրաքանչիւր լեզուս սկսան օրհնել զԱստուած։ Եւ բազմութիւնն որ անդ կային՝ սկսան աղաղակել. Մեծ է Աստուածն քրիստոնէից. արձակեա զդա և մի մեղանչեր։ Եւ հրաման ետ կոտորել զնոսա որք աղաղակէինն արս իբրև երկուս հազարս [2]. զոմանս 'ի նոցանէ գազանընկեցս արար, և ոչ մերձեցան 'ի նոսա։ Իսկ սուրբն Պանդալէոն սկսաւ փառաւորել զԱստուած. ասէ. Ամենայն հոգիք, օրհնեցէք զՏէր։ Եւ թաղեցին զդիակունս սպանելոցն՝ քրիստոնեայքն որ մնացեալ էին. և կէսքն

1. Միւս օր. և շուրջ պատէին զե-ղեցկական տախտակին՝ ծածկեալ զերեան ծղկէին և ինչպէս զարդն ընդունին, և այլ գաղտնի զերծեալս խորհրդին, եթէ ոչ տան զօր ճառագայթք յոյժ սրբոյն. և այնպէս փեղկ պատուաբերութեան խորհրդոց օրհնելին զԱստուած։

2. Միւս օր. հազար այր։

անկեալ կային, և ոչ մերձեցաւ 'ի նոսա Թաչումն. զի և նոքա գիտացին թէ վասն Քրիստոսի մեռանի: Իբրև ետես Թագաւորն թէ ոչինչ մերձեցաւ 'ի նոսա՝ հրամայեաց արկանել զնոսա 'ի խորխորատ մի. և բազումք իբրև տեսին՝ հաստատեցան 'ի հաւատն Քրիստոսի:

Եւ Թագաւորն ասէ ցխորհրդականս իւր. Զինչ արասցուք զպատանեակս զայս, զի բազումք 'ի մէնջ խոտորեցան յուսումն նորա: Եւ ասեն ցնա. Արասցուք այսուհետև անիւ մեծ, և հանցուք զնա 'ի տեղի մի բարձր, կապեսցուք զնա ընդ անիւն, և արձակեսցուք վերուստ 'ի վայր. և այսպէս վայրավատին արասցուք զմարմինս նորա: Եւ հրաման ետ Թագաւորն առնել զանիւն, և տարան 'ի տեղի մի բարձր, և կապեցին ընդ անիւն: Իսկ ճշմարիտ ծառայն Քրիստոսի սկսաւ գոհանալ և ասել. Խոնարհեցո, Տէր, զունկն քո և լուր ինձ, զի ուրուկ և տնանկ եմ ես. պահեա զանձն իմ՝ զի սուրբ եմ. փրկեա զծառայս քո, Աստուած իմ, որ 'ի քեզ յուսացայ: Եւ կատարեալ զաղօթսն՝ առին և կապեցին զնա ընդ անիւն. և անդէն վաղվաղակի կապանքն խզեցան, և սուրբն կայր առանց չարչարանաց. քանզի Տէր ձեռնկալու էր նորա, և անիւն շրջեցաւ իւրովի, և սպան 'ի նոցանէ հինգ հարիւր. և անկաւ ահ մեծ 'ի վերայ քաղաքին յաւուր յայնմիկ: Եւ Թագաւորն առ ահին կարդաց զՊանդալէոն և ասէ. Մինչև յե՞րբ յամառիս, զի զոմանս կենդանութեամբ դարձուցեր 'ի քեզ և զոմանս մահուամբ: Իսկ երանելին ասէ. Ցամօթ լեր որդի սատանայի, մինչև յե՞րբ ոչ ամաչես. բարւոք ասաց մարգարէն վասն ձեր. Դարձցին ցաւք 'ի գլուխ նոցա, 'ի վերայ գագաթան նոցա անօրէնութիւնք իւրեանց իջցեն: Մաքսիմիանոս ասէ. Եթէ վասն մեր ասացաւ բանդ այդ՝ զքեզ ծով ուսոյց: Պանդալէոն ասէ. Տէրն իմ երէցն Երմոզէս: Ասէ Թագաւորն. Մեք կարե՞մք տեսանել զնա, զի և ես ուսայց 'ի նմանէ: Զայս ասէր նենգութեամբ քանզի կամէր եթէ գտցէ զնա և սպանցէ: Պանդալէոն ասէ. Հրամայեա արձակել զիս և ես ածեմ զնա: Եւ չոգաւ նա, և ասաց ցերէցն. Ահա կոչէ զքեզ Թագաւորն: Եւ նա ասէ. Բարի եկիր, որդեակ, զի ես իսկ

Digitized by Google

յայսմ գիշերի տեսանէի զՏէր Յիսուս Քրիստոս, և ասէ ցիս. Կատարեալ են ընթացք քո:

Եւ ելին եկին 'ի դուռն. եմուտ նուիրակապետն և ասէ. Ահա եկին Պանդալէոն և երեքն: Ասէ թագաւորն. Ածէք 'ի ներքս. և ասէ ցերեսն. Զի՞նչ անուն է քո: Եւ նա ասէ. Հայրենի անուն իմ Երմոզիոս, իսկ կատարեալ անուն իմ քրիստոնեայ [1]: Թագաւորն ասէ. Զայլ ոք ունի՞ս ընդ քեզ: Եւ նա ասէ. Ունիմ այլ ևս երկուս եղբարս: Թագաւորն ասէ. Զի՞նչ անուն է նոցա: Իսկ երեքն ասէ. Միոյն Երմիպոս [2], իսկ միւսոյն Երմոկրատէս: Թագաւորն ասէ. Եւ նոքա քրիստոնեա՞յք են: Երեքն ասէ. Այո: Թագաւորն ասէ. Կոչեցէք և զնոսա. և կոչեցին. և ասէ ցնոսա. Դո՞ւք հրապուրեցէք զՊանդալէոն և յետս դարձուցէք յաստուածոց իմոց: Ասեն ցնա սուրբքն. Ոչ մեք, այլ զերկիւղածս իւր փառաւոր առնէ Տէր: Թագաւորն ասէ. Երթայք զոհեցէք և լինիցիք իմ սիրելիք: Պատասխանի ետուն նմա և ասեն. Մեք պաշտեմք զԱստուած մեր, զի նմա սիրելի լիցուք: Եւ կային չորեքին նոքա յաղօթս առ Աստուած. և երևեցաւ նոցա Յիսուս Քրիստոս, և անդէն շարժեցաւ տեղին ուր կային յաղօթս: Ասէ թագաւորն. Ահա տեսանէք զի և զերկիր շարժեն աստուածքն իմ: Պանդալէոն ասաց. Բարւոք ասացեր թէ և զերկիր շարժեն, ինքեանք ընդէ՞ր կործանեցան: Եւ եկն ումն և ասէ ցթագաւորն. Աստուածքն անկան և փշրեցան: Եւ լուեալ զայս թագաւորն և ասէ. Երդուեալ յարևս իմ՝ եթէ ոչ բառնամ զդոսա 'ի միջոյ, դոքա և այլ խռովութիւնս առնեն ինձ:

Եւ հրամայեաց զՊանդալէոն արկանել 'ի գուբ մի, և զնոսա գլխատել. եկին քրիստոնեայքն առին զսուրբ մարմինս նոցա և թաղեցին: Եւ յետ մահուան նոցա կոչեաց զՊանդալէոն և ասէ ցնա. Մի՛ կարծեր եթէ փրկել ոք կարասցէ զքեզ 'ի ձեռաց իմոց, բայց եթէ զոհեսցես և կեցցես: Իսկ Պանդալէոն ասէ. Ոչինչ գոն այդր բանք [3]: Թագաւորն ասէ. Տես զընկերսն քո զի

1. Միւս օր. փոխանակ անուան իմ քրիստոնեայ է:
2. Միւս օր. միայն Պօղոս:
3. Միւս օր. չէ պարտ պատասխանել տեղի վասն բանից այդորիկ:

լուան ինձ և են զառաջաւորք իմ: Պանդալէոն ասէ. Աղէ տուր կոչել զնոսա առաջի իմ, թող անտի զնոսա: Թագաւորն ասէ. Ի բանի արարի զնոսա յայլ քաղաք[1]: Պանդալէոն ասէ. Բարուք առաքեր, շուն անամօթ, կամէիր սոտել և զարդարն առաքեր. քանզի են նոքա յերկնաւոր քաղաքին, և անդ շքին ընդ Քրիստոսի: Բարկացաւ թագաւորն և հրամայեաց գլխատել զնոսա, և զմարմինս նոցա այրել 'ի հուր: Երթայր սուրբն և ասէր. Բազում անգամ մարտեան ընդ իս 'ի մանկութենէ իմմէ և ինձ ոչ յաղթեցին. զթիկունս իմ հարին մեղաւորք և երկայնեացուցին զանօրէնութիւնս իւրեանց. Տէր արդար է, խոստակէ զաւէն մեղաւորաց: Եւ ապա տարօղքն և հանեին զնա 'ի քաղաքէն ընդ արեւմուտս կոյս՝ իբրև մղոն մի, և զտին տեղի մի ուր Տէր հաճեցաւ կատարել զարդարն. և կապեցին զնա ընդ ծառոյ միոյ ձիթենւոյ[2]. և առ դահիճըն զսուրն և եհար զնա. և եղև սուրն իբրև զմոմ կակուղ, և 'ի սուրբն ոչ մերձեցաւ: Իբրև տեսին դահիճքն՝ ասեն ցմիմեանս. Աղէ եկայք անկցուք յոտս նորա, և աղաչեսցուք զի աղօթս արասցէ վասն մեր: Եւ անկեալ յոտս նորա՝ ասեն. Աղաչեմք զքեզ, ծառայ Աստուծոյ, աղօթս արա վասն մեր զի թողցին մեղքն մեր և հաւատամք յաստուածն քո: Յայնժամ ամբարձ զաչս իւր յերկինս սուրբն Պանդալէոն և ասէ. Տէր Աստուած իմ, Աստուած ամենակալ, կատարեա զցանկութիւնս իմ 'ի տեղւոջս յայսմիկ, և արացըս այսոցիկ թող զմեղս իւրեանց: Ձայն եղև յերկնից նմա և ասէ. Պանդալէոն ծառայ իմ, ահա կատարեցաւ ցանկութիւն քո, և բացան քեզ յաւիտենական դրունք երկնից. և զօրք հրեշտակաց սպասեալ մնան քեզ, և փափաքեալ ակն ունին տեսանել զերեսս քո. արդ այսուհետև մի կոչեսցի անուն քո Պանդալէոն, այլ Ամենողորմ[3]. քանզի բազմաց ողորմեցար դու, ապաւէն եղեր 'ի նեղութեան, և զայսս սփիւռս հա-

1. Միւս օր. Խոփաւորն պարձեսա եղեռնաւորք. Պէտք ինչ եղեն 'ի տեղւոջ մ, անդ արձակեցի զնոսա:
2. Միւս օր. Եղենւոյ:
3. Ըստ յունականն ձայնին՝ Պանդալէոն 'ի Ծաղընակիրս մեր թարգմանեալ է Ամենողորմ. իսկ Ամենողորմն նմանաձայն հնչի 'ի յոյնն՝ Պանդելէյմոն 'ի հայումս ստուգաբանութեանց:

լածեսցեն նշխարք ոսկերաց քոց. և որ ոք ապաւինեսցին 'ի քեզ՝ կատարեսցին խնդրուածք նոցա քոյով բարեխօսութեամբ:

Զայս լուեալ երանելոյն Պանդալէոնի՝ կարդաց զաւրն և ասէ. Սպանէք զիս. և ոչ կամեցան սպանանել. Ասէ ցնոսա Պանդալէոն. Եթէ ոչ կատարէք զհրամանս թագաւորին՝ ոչ ունիք ընդ իս բաժին յարքայութեանն երկնից: Զայս իբրև լուան արքն՝ համբուրեցին զամենայն մարմին նորա. և ապա սպանին զնա[1]. և եղև մարմին նորա սպիտակ իբրև զձիւն: Եւ քաղաքըն Նիկոմիդացւոց ժողովեալ էին տեսանել զնահատակութիւն երանելոյն, և բազումք հաւատացին 'ի Տէր յաւուր յայնմիկ: Զայն իբրև ետես թագաւորն՝ հրամայեաց զմարմին նորա այրել 'ի հուր, և արարին որպէս հրամայեաց: Իսկ զնշխարս սրբոյն Պանդալէոնի բարձին քրիստոնեայք քաղաքին Նիկոմիդացւոց, և թաղեցին արտաքոյ քաղաքին ընդ կողմն արեւմտից, ուր և վկայեաց սուրբն Պանդալէոն բարի խոստովանութեամբ, յանուն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. յամսեանն նաւասարդի, որ օր հինգ էր[2]. 'ի փառս ամենասուրբ Երրորդութեանն. յաւիտեանս:

1. Միւս օր. յաւելու. և ընդ արեանն կաթն բղխեաց, և գլուխն յիշեալ նոյն վաղվաղակի նշան պարզեց:

2. Միւս օր. նաւատարգի օր չորն էր, և յաւելու ամսոյ չորն և եօթն:

Վկայաբանութիւն սուրբ և փառաւորեալ վկայուհւոյն Փարասկեւեայ։

Օրհնեալ է Աստուած, որ արար զերկիր և կացոյց և ժողովեաց զջուրս ծովուն 'ի ժողով մի, և փայլատակեաց զարեգակն յիշխանութիւն տունջեան, և զլուսին յիշխանութիւն գիշերոյ, և զամենայն ինչ իմաստութեամբ արար, և զթիւ աւուրց եօթնից հրամայեաց՝ յորս զամենայն հրաշագործեաց։ Յառաջագոյն սկսանելով զտեսանելի աշխարհի զարդարանս, զի յառաջնում աւուրն արար զորքունհի օրն զկիւրակէ, զերկինս և զերկիր, զլոյս և զխաւար, զտիւ և զգիշեր. իսկ յերկրորդում աւուրն պատրաստեաց զհաստատութիւնն և ժողովեաց զժողովս ջուրց 'ի ժողով մի. և յերրորդում աւուրն ստորազարդեաց զերկիր ծաղկօք, և զամենայն փայտ պտղաբեր և զամենայն տեսակս բուսոց։ Իսկ 'ի չորրորդում աւուրն արար զլուսաւորսն 'ի հաստատութիւն, զարեգակն և զլուսին և զամենայն զարդս երկնից յօրինեաց՝ իւր արարչութեամբն. և 'ի հինգերորդում աւուրն զկայտառս՝ որ շարժին 'ի ջուրս շնչոց կենդանեաց, և զթռչունս որ թռչին 'ի վերայ երկրի, և զկէտս մեծամեծս, և զամենայն շարժողական բնութիւնս 'ի ջուրց, և զամենայն շնչւոց կենդանեաց, սողնոց և գազանաց և անասնոց չորքոտանեաց՝[1] յորս իցէ շունչ

1. Ոչ 'ի հինգերորդում՝ այլ 'ի վեցերորդումն ստեղծան չորքոտանիքդ։

կենդանի 'ի վերայ երկրի։ Իսկ 'ի վեցերորդում աւուրն, այսինքն 'ի սրբուհի ուրբաթն, ստեղծ Տէր Աստուած զմարդն ըստ պատկերի իւրում և ըստ նմանութեան, հող առեալ յերկրէ, և արար արու և էգ, և օրհնեաց զնոսա ասելով. Աճեցէք և բազմացարուք և լցէք զերկիր։ Եւ կատարեաց Տէր Աստուած զամենայն զգործս իւր 'ի վեցերորդ աւուրն, այսինքն 'ի սուրբ ուրբաթս. որ և 'ի սմին կատարեաց զմարմնաւոր տնտեսութեան իւր զգործսն։ Զի յայսմ սրբուհի աւուրս 'ի վերայ խաչին բարձրացոյց զանարատ զձեռս իւր. վասն զի քաւութիւն Թարգմանի զօրութիւն անուան սուրբ ուրբաթս. քանզի և այսպէս Թարգմանի սպառազինութիւն պատերազմի և յաղթութիւն ընդդէմ բանսարկուին և չար դիւացն։ Զի և սպառազինեցաւ Տէրն և ընկճեաց զպատերազմողն և զանթիւ հակառակ զօրութիւնսն. ինքն միայն 'ի ճակատուն եհար 'ի ձեռն մարմնոյ իւրոյ և խաչի. վասն զի լարեաց որպէս աղեղն զխաչն, և ձգեաց որպէս նետ՝ զբևեռս ձեռաց իւրոց և ոտից, ընդդէմ պատերազմօղ և նախաչար Թշնամւոյն սատանայի և ամենածախ դըժոխոցն. զբևեռ իմն աջոյ ձեռինն եհար 'ի սիրտ բանսարկուին և եզեն զնա։ Իսկ զերկրորդ բևեռն հար յամենակեր որովայն դժոխոցն և եղծ զնա. և զերրորդ բևեռն եհար 'ի մահն և սպան զնա. իսկ զչորրորդն՝ Թռուցեալս իբրև տեսին զօրութիւնք դիւացն՝ զփախուստ և զընկղմունսն ընկալան 'ի ներհակէն։

Եւ զի 'ի նմին աւուրն որ կոչի ուրբաթ՝ ամենայն ստեղծուածք շարժեցան և տարերք սասանեցան, տեսանելով 'ի վերայ խաչին զստեղծիչն մեր կախեալ՝ ճակատելով ընդդէմ Թշնամւոյն, արեգակն խաւարեցաւ և լուսին յարիւն փոխեցաւ, և աստեղք անհիւ Թօթափեցան։ Ի նմին աւուր վարագոյր տաճարին ցելաւ, և վէմք պատառեցան, և գերեզմանք բացան. 'ի նմին աւուր քացախ և լեղի արբ Տէրն 'ի խաչահանուացն, զդառնագոյն կերակուրն Ադամայ 'ի քաղցրութիւն փոխարկելով. 'ի նմին աւուր զամբիծ հոգին իւր աւանդեաց Տէրն առ Հայր իւր, շարժելով զհիմունս երկրի։ Ի նոյն սուրբ աւուրն գեղարդն զսուրբ կողս նորա եբաց, և բղխեաց երկուս հոսանս արեան

Digitized by Google

և ջրոյ, և զԱդամ ընդ Եւայի մկրտեաց։ Ի նոյն սուրբ աւուրն զամենայն կատարեաց, և պատերազմեալ յաղթեաց, և զթշնամին 'ի վայր անկեաց, և զբնութիւնս մեր Հօր մատոյց։ Զնոյն ուրբուհի օրս պարտ է ամենայն քրիստոնէից պաշտել և պատուել, որպէս զաւուրս և խաչական չարչարանս Տեառն, խորշելով յամենայն տեսակէ մսեղինոյ և գինոյ, որպէս 'ի նմա եղեալ զենումն Տեառն և հեղումն անարատ արեան իւրոյ, և բաժակ լեղւոյ և քացախ ըմպեալ, և կամաւոր մահու համբերեալ. և զնա իսկ բաղձումք 'ի բարեպաշտից պատուեն և պաշտեն։

Զնա և երանուհին Պօլիտիա պատուէր և պաշտէր և մաքրապէս պահելով, որ և եհաս ցանկութեան իւրոյ։ Վասն զի էր երանուհիս այս Պօլիտիա 'ի քաղաքէն Հռովմայ, ունէր և լծակից հաւատարիմ և քրիստոնեայ, որոյ անուն էր Աղղաթանոս, ընչեղ յոյժ և պատուով սպարապետ։ Սոքա փոյթք էին 'ի պատուիրանս Աստուծոյ պահովք և ողորմութեամբ և անդադար աղօթիւք պատուելով զուրբուհի զօրս զայս, և աղաչէին զԱստուած տալ նոցա զաւակ, վասն զի ամուլք համարեալք էին։ Եւ լուաւ Տէր Աստուած աղօթից նոցա՝ որպէս Աննայի մօր մարգարէին Սամուէլի, և ետ նոցա պտուղ որովայնի. և յղացեալ ծնաւ մանուկ էգ, զարժանագովն Պարասկեւի, զառաքինութեան պատկերն, զնմանն Փրկչին մերոյ Յիսուսի, զխօսակիցն հրեշտակաց, զոր ծնեան յաւուրն Քրիստոսի, այսինքն 'ի մեծի ուրբաթու չարչարանաց Տեառն և խաչելութեանն. և բաղում ուրախութեամբ լցեալ՝ ետուն փառս Աստուծոյ։

Եւ իբրև եղև մանուկն աւուրց ութից, տարակուսէր յաղագս նորա մայրն իւր եթէ զինչ յորջորջէ զանուն նորա. իսկ 'ի ձեռն տեսլեան գիշերոյն, եկաց առ նմա հրեշտակ Տեառն և ասէ ցնա. Պօլիտիա։ Եւ նա ասէ ցնա. Զի՞ է, Տէր։ Իսկ նա ասէ ցնա. Եւ զի մանուկդ... թէ... այսպէս կոչեա զանուն դորա Պարասկեւի, որ թարգմանի Ուրբաթ. և զի դա զյոլովս մերձ կացուսցէ Տեառն, և բաղումք 'ի ձեռս դորա դարձցին 'ի Տէր։ Եւ զարթուցեալ 'ի քնոյն երանուհին Պօլիտիա, և համարէր զյայտնութիւնն զայն

յԱստուծոյ լեալ, և ցնծացաւ յոյժ։ Եւ մատուցեալ զնա առ քահանայն՝ մկրտեաց, և անուանեաց զնա Պարասկեւի, ըստ յայտնութեան հրեշտակին։ Իսկ 'ի յաւուրսն յայնոսիկ աճէր մանուկն և զարգանայր և շնորհքն Աստուծոյ էր 'ի վերայ նորա։ Եւ մայրն նորա վասն նախասացութեան հրեշտակին և անուան մանկանն, կայր պահելով զաւուրս ուրբաթուն օրն մինչև ցերեկոյն, ոչ հաց ճաշակելով և ոչ ջուր, այլ կեայր պահելով և աղօթելով զբոլոր օրն. նա և ոչ զստինսն տայր մանկանն յաւուր ուրբաթուն, այլ մանաւանդ առ պխտոյն աղքատաց բաւականանայր. զքաղցեալս կերակրէր, զծարաւիս արբուցանէր, զմերկս զգեցուցանէր, զօտարս ժողովէր. մինչ զի գրեթէ զամենայն պատուիրանս Քրիստոսի կատարէր յաւուր ուրբաթու, իբրու զի և տաճար շինեաց յանուն մանկանն՝ 'ի փառս Աստուծոյ։

Իսկ իբրև եղև մանուկն տասն ամաց՝ ուղղէր զամենայն առաքինութիւնս բարեաց, պահս, տքնութիւնս և աղօթս անդադար, և սէր առնելով և ողորմութիւն առ ամենեսեան. և ոչ պակասէր 'ի կանխելոյ 'ի սուրբ... դեցաւ [1] բնաւ պարարտ կերակրոց։ Եւ ինքն երկոտասան ամաց դեռ ոչ ևս լինելով, ծնօղքըն նորա յառժամեան կենցաղոյս փոխադրեցան, արժանացեալք և ինքեանք փառացն Աստուծոյ։ Իսկ մանուկն որբացեալ 'ի ծնողացն՝ բաշխեաց զամենայն գոյսն նոցին՝ կարօտելոց, և ետ զինքն 'ի ճգնութիւնս պահոց և հսկմանց և ժուժկալութեան որ յաղօթս. մինչ զի զարմանալի լինէր մանուկն յամենեցունց՝ 'ի գործս բարեաց. վասն զի էր պարսպեալ 'ի հոգւոյն սրբոյ։ Որով և երթեալ յԵրուսաղէմ՝ երկիր եպագ ամենայն սուրբ տեղեացն, և դարձեալ վերստին եկն 'ի հայրենիսն իւր, դեգերելով 'ի ճգնութիւնսն։ Անդանօր տուաւ նմա և շնորհս յԱստուծոյ, որպէս զի բժշկեալ զամենայն ցաւս և զհիւանդութիւնս. որ և բազում խլից արար լսել 'ի ձեռն աղօթից իւրոց, և կուրաց տեսանել և կաղաց գնալ, համրոց խօսել և բազում դիւահարս բժշկեաց, և անդամալուծս յո-

1. Պակասէ առ մեզ։

լովս ողջացոյց, և մեռեալս յարոյց։ Եւ զօմն 'ի Թագաւորեալ քաղաքն յորովայնէ մօր իւրոյ՝ զմի ոտն զաջոյ գօս ունելով՝ ողջ կացոյց, և շնորհեաց նմա գընալ. որով և ընդ ամենայն գաւառն ընթացաւ համբաւ նորա, և ամենեքին գային առ նա ոյք 'ի ցաւոց ըմբռնեալք էին, և զամենեսեան բժշկէր 'ի ձեռն աղօթից յոր ինչ և ախտս ըմբռնեալք էին՝ անուամբ Քրիստոսի։ Եւ լցաւ ամենայն Հռովմ բարեգործութեամբք նորա և բժշկութեամբքն, և ամենեքեան փառաւորէին զԱստուած. որ և բազումք 'ի Հելլենացւոցն տեսեալք զոր առ 'ի նմանէ զսքանչելիսն, դառնային և մկրտէին յանուն Հօր և Որդւոյ և սուրբ Հոգւոյն։

Եւ զկնի այսորիկ ասէր ինքն առ ինքն, եթէ ոչ մատնեցից զմարմին իմ 'ի չարչարանս և 'ի մահ կատարեալ՝ վասն Քրիստոսի, պսակազրկեալ ոչ գտայց Քրիստոսին իմոյ։ Եւ էր այս 'ի ժամանակս Անտոնինեայ արքային. էջ նա ապա 'ի շէնս Հրէից, և մեծաձայն ձայնիւ քարոզէր զՔրիստոս ճշմարիտ Աստուած, և գոչելով, Քրիստոնեայ եմ, քրիստոնեայ։ Իսկ արտաքս ելեալ ամբոխքն Հրէից և հեթանոսաց, կալան զնա և կացուցին առաջի դատաւորին և ասեն. Մոգ է, և դարձուցանել կամի զմարդիկ 'ի պաշտելոյ զաստուածսն մեր։ Քանզի ընդ աւուրսն ընդ այնոսիկ թագաւորեաց 'ի Հռովմ թագաւոր Անտոնինոս ամպարիշտ, և դըժնեայ և սատանայական խորամանկութեամբ ըմբըռնեալ 'ի զոհել և 'ի պաշտօնատար լինել կռոց, և բազում հալածանս յարոյց ընդդէմ քրիստոնէից. քանզի կրձտէր զատամունս զայրագնելով ընդդէմ նոցին։ Լուաւ իսկ և զբարի համբաւ զերանուհւոյն Պարասկեւէ և զսքանչելեաց նորա, եթէ անուամբն Քրիստոսի կատարէ բժշկութիւնս, և ցասեաւ յոյժ. և առաքեաց սպասաւորս և ասէ ցնոսա. Երթայք ածէք ինձ զմոգն զայն զանարգողն աստուածոց մերոց։ Իսկ նոցա երթեալք ըմբռնեցին զնա և ածին առ թագաւորն. և տեսեալ զնա թագաւորն՝ ասէ. Ուստի՞ ես, և զի՞նչ է անուն քո, և յո՞ր պաշտաման ես։ Իսկ սրբուհին ասէ. Թէ կամիս ուսանել, լուր, թագաւոր. 'ի յայսմ քաղաքէ Հռովմայ գոլով իմ, և անուն իմ Պա-

Digitized by Google

ըստակելի կոչի. քրիստոնէայ ծնողաց և մեծատան զա-
ւակ, և 'ի նոցին պաշտօնն եմ: Թագաւորն ասէ. Զո՞ր
Աստուած պաշտես: Սրբուհին ասէ. ԶՀայր և զՈրդի
և սուրբ Հոգին. 'ի մանկութեան հասակէ ուսայ եր-
կիր պագանել և հաւատալ 'ի մի զերրիմն գլխաւո-
րեալ աստուածութիւն, 'ի ձեռն որոյ եղև ամենայն
երևելիք և աներևոյթք, և ամենայն ուղղեալ առաջ-
նորդին նովաւ: Թագաւորն ասէ. Դադարեա 'ի բար-
բանջմանէդ յայդմանէ, և զոհեա աստուածոց՝ զոր ես
պաշտեմ. քանզի տեսանեմ զքեզ քաջավայելչապէս.
գեղով զարդարեալ յոյժ, որ և թուի ինձ ազնուա-
կան լինել քեզ. եթէ լսես ինձ, մշտայաղթ աստուա-
ծովքն՝ ածից զքեզ 'ի պալատ իմ, և պսակեսցիս ընդ
որդւոյ իմոյ: Եւ սրբուհին ասէ. Որո՞ց աստուածոց ա-
սես զոհել, քարեղէն և փայտեղէն կռոց անշնչից.
վասն որոյ և մարգարէն ասէ. Բերան ունին և ոչ խօ-
սին, աչս ունին և ոչ տեսանեն, ականջս ունին և ոչ
լսեն, ունչս ունին և ոչ հոտոտին, ձեռս ունին և ոչ
շօշափեն, ոտս ունին և ոչ գնան. Նման նոցա եղիցին
որք արարին զնոսա, և ամենեքեան որոց յուսացեալ են
'ի նոսա. քանզի ոչ են աստուածք զոր ասես, ով թա-
գաւոր, այլ գործք մարդկան և բնակարանք դիւաց:
Իսկ ես պաշտօնեայ եմ Աստուծոյ կենդանւոյ և Ճշ-
մարտի՝ արարողին ամենայնի, որոյ և որդւոյ նորա
հարսնացեալ եմ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի,
զոր դու անգէտ լեալ՝ դիւաց զոհես: Թագաւորն ա-
սէ. Խնայեա 'ի մարմին քո, և զոհեա աստուածոցն
Ապողոնի և Հերակղի և մեծի աստուծոյն Արտեմոնի,
և պսակեսցիս ընդ որդւոյ իմոյ. ապա եթէ մնաս 'ի
նոյն յամառութեան՝ 'ի դառն տանջանս մատնեցից
զքեզ, և արարից քեզ ուրանալ զաստուածն քո զոր
ասես: Իսկ սրբուհին ասէ. Բարէատեաց շուն գաղտա-
ձախ, սակս տանջանաց քոց ուրանամ զՔրիստոսն իմ.
նզովեալ ես դու ընդ աստուածոց քոց և որդի քո և
պսակն քո:

Լուեալ զայս թագաւորն՝ ցասեաւ յոյժ, և դիմք
երեսաց նորա շրջեցաւ, և ասէ ցսպասաւորսն. Ջեռու-
ցէք սաղաւարտ և դիք 'ի գլուխ նորա, որպէս զի վաղ-
վաղակի 'ի կենաց սատակեսցի: Վկայուհին ասէ. Ոչ

'ի քէն երկնչիմ, և ոչ տանջանարանք քո մերձեցին 'ի յիս։ Իսկ սպասաւորքն արարին զհրամայեալն և եդին 'ի գլուխ նորա, և սրբուհին կայր անշփոթ, ոչ բնաւին վհատեալ։ Եւ հրամայեաց Թագաւորն հատանել զս-տինս նորա, և այնպէս ածել 'ի բանտն. և հրամայեաց 'ի բանտին պարզել զնա և տարածել 'ի չորից, և բևեռել 'ի տախտակ զձեռս և զոտս նորա, և վէմ մի ամենամեծ բառնալ 'ի քառատուն արանց և դնել 'ի վերայ լանջաց նորա, որպէս զի խորտակեսցի. և այնպէս պահել զնա մինչև ցերկուս աւուրս։ Եւ սպասաւորքն արարին որպէս հրաման ետ Թագաւորն. և սրբուհին կալով 'ի ներքոյ վիմին աղօթէր և ասէր. Դատեա, Տէր, զդատիչսն իմ. մարտիր ընդ որս մարտնչին ընդ իս. առ զզէն և զասպար, և արի յօգնել ինձ. զի պարծեցայց եթէ առ 'ի քէն ընկալայ զյաղթութիւն. և քո Թագաւորութիւն և զօրութիւն և փառք յաւիտեանս։ Զայս աղօթելով սրբուհւոյն, իսկոյն շնչեաց հողմ ուժգին և մրրիկ, և բարձաւ վէմն որ կայրն 'ի վերայ նորա, և յարեաւ վկայն Աստուծոյ անշփոթ, ոչինչ ցաւ ունելով ամենևին 'ի մարմին, և յարուցեալ ինքնին կանգնէր ամբողջ։ Իսկ զինուորքն որք կային առնմա, տեսեալք զեղեալն՝ գոչեցին միաձայն. Փառք քեզ, Աստուած, որ առնես զսքանչելիս։ Եւ ասեն ցսրբուհին. Մեծ է Աստուած քո. հաւատամք և մեք 'ի նա, և աղաչեմք զքեզ, աղախին Քրիստոսի, անյիշաչար լեր առ մեզ, և մի յիշեր զչարչարանս՝ զոր ածաք 'ի վերայ քո, այլ մատո զմեզ Քրիստոսի։ Իսկ սրբուհին արար 'ի նոսա զնշան սրբոյ խաչին, և ասէ. Օծցին սոքա յանուն Հօր և Որդւոյ և սուրբ Հոգւոյն. ահա ընկալաւ զձեզ Քրիստոս։

Եւ Թագաւորն լուեալ զեղեալն, առաքեաց և բերեալ կացոյց զնա առաջի իւր և ասէ. Ո՞չ ասացի քեզ եթէ 'ի դառնագոյն տանջանս ունիմ արկանել զքեզ, զոր ոչ կարես բառնալ։ Սրբուհին ասէ. Եւ ո՞չ ասացի քեզ եթէ յուսամ յԱստուած իմ և ոչ երկնչիմ 'ի սպառնալեաց քոց, անմաքուր շուն։ Իսկ Թագաւորն լցեալ ցասմամբ, հրամայեաց բերել տապակ ձիթով և արկանել 'ի նա կապար, և ջեռուցանել ուժգին մինչև հալեսցի կապարն. և իբրև հրա-

Digitized by Google

շիկացաւ[1] կաթսայն, և կապարն հալեցաւ, հրամայեաց արկանել զնա 'ի կաթսայն. և 'ի բորբոքեալ բոցոյն շուրջանակի եւայր տապակն գոչելով. որ և զինուորքն 'ի ցնդմանէ կապարին ոչ կարէին մերձ գնալ, այլ 'ի հեռուստ կացեալք հայէին: Եւ ընկեցին զորբուհին 'ի կաթսայն, և սուրբ վկայն Քրիստոսի կայր անդ աղօթելով զտիւն և զգիշերն, որպէս զի համարէր ամենեցունց և ոչ ոսկր նորա մնալ, զի եւս քան զեւս բորբոքէին զհուրն:

Եւ զկնի վեց աւուրց հրամայեաց թագաւորն զինուորացն գնալ 'ի տեսանել թէ շիջեալ է հուրն, և ժողովել եթէ մնացեալ իցէ յոսկերաց նորա, և բերել առ նա զի մի առցեն քրիստոնեայք և ունիցին իբրև զնշխարս: Իբրև գնացին 'ի տեղին զինուորքն, մինչ զտապակն բանային, եղև որոտումն սաստիկ յոյժ, յորմէ զարհուրեալ ամբոխին, և 'ի բացեայ կացեալք իբրև մղոն մի, տեսին զորբուհին նստեալ 'ի մէջ տապակին՝ որպէս 'ի բուրաստանի, և փայլէր որպէս աստղ և իբրև զշառաւիղս արեգական, ունելով 'ի ձեռինն բաժակ ոսկեղէն լի կաթամբ և մեղերբ և հաց 'ի կերակուր: Եւ ասեն ցնա. Ճշմարտապէս մեծ է աստուածն քո. զի ահա հաւատամք մեք, զի նա միայն է Աստուած, և չիք ոք բայց 'ի նմանէ: Ասէ վկայուհին. Երթայք պատմեցէք թագաւորին զոր տեսէք: Եւ նոքա երթեալք պատմեցին: Եւ թագաւորին լուեալ՝ յարուցեալ գնաց տեսանել, եթէ արդար է զոր ասենն. և իբրև գնաց և ետես զնա 'ի մէջ կաթսային կալով, և փայլէր, բարկացաւ սպասաւորացն և ասէ. Ո՞վ չար ծառայք, ոչ երբէք հանդուցիք զանձն իմ, և արարիք որպէս հրաման ետու ձեզ, զի հալեալ էր կապարն: Եւ ասէ ցորբուհին. Սրսկեա զի ծանեայց եթէ ջերմ իցէ կապարդ: Իսկ սուրբ կոյսն ասէ ցնա. Մերձ լեր առ իս, և ծանիցես. և իբրև մերձ եղև, էառ ձեռամբ իւրով յեռացեալ կապարէն, և սրսկեաց 'ի դէմս թագաւորին. և առժամայն կուրացաւ աչքն և դէմք նորա յետս դարձաւ. և գոչէր ցաւագին և ասէր. Ողորմեաց ինձ աղախին Քրիստոսի Ճշմարտին

1. Յօր. հրաշացաւ:

Աստուծոյ, ճրագ ճշմարտութեան անսպառ լուսոյն,
մի՛ յիշեր զտանջանսն զոր ածի 'ի վերայ քո, և մի՛
պատժեր զիս, քանզի բազում չարիս գործեցի 'ի քեզ.
այլ անյիշաչար լեր առ իս, և շնորհեա ինձ զտեսու-
թիւն աչիցս և հաւատամ յԱստուածն քո։ Եւ սր-
բուհին ասէ. Դու հաւատաս, եղկելի. այլ վասն մեր-
ձակայիցս զի հաւատասցեն, աղօթեմ առ Աստուածն
իմ, և կարող է առնել զայդ։ Եւ աղօթեաց այսպէս.
Աստուած, հայր Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որ
արարիչ ես և պարգևիչ աներևոյթ և երևելի լուսոյ, որ
կամիս զի ամենայն մարդ կեցցէ և 'ի գիտութիւն ճշ-
մարտութեան եկեսցէ, մի՛ անտես առներ զաղաչանս
աղախնոյ քոյ. այլ լուր ինձ և շնորհեա թագաւորիս
զտեսանելն զլոյս, որպէս և էրն յառաջագոյն, և ըղ-
դէմն երեսաց իւրոց. զի և ինքն հաւատասցէ եթէ
դու ես Աստուած ամենազօր։ Զայսասիկ աղօթելով և
շիթս յարտասուացն իւրոց խառնեալ 'ի հող, և կաւ
արարեալ 'ի ձեռին իւրում, ցօղեաց 'ի թագաւորն. և
առժամայն դէմք նորա ուղղեցան, և եղև լոյս աչաց
նորա առաւել քան զառաջինն։

Եւ տեսեալ թագաւորին զեղեալ մարդասիրու-
թիւն Աստուծոյ յինքն, գոչեաց և ասէ. Մեծ է Աս-
տուածն քրիստոնէից, որ 'ի քէն քարոզի. և առ ժա-
մայն դիմեաց 'ի բոց հրոյն առ սրբուհին. և վկայու-
հին տարածեաց զձեռս իւր, էառ զնա առ ինքն, ոչ
բնաւ մերձենալով հրոյն առ թագաւորն. և կալեալ
զձեռանէ նորա եհան զնա 'ի կաթսայէն. և թագա-
ւորին անկաւ յոտսն սրբուհւոյն և ասէ. Ողորմեաց ինձ
աղախին Աստուծոյ, և տուր ինձ զկնիքն Քրիստոսի։

Եւ ամենայն քաղաքն եկեալք 'ի տեսութիւն սքան-
չելեացն, գոչէին միաձայն և ասէին. Մեծ է Աս-
տուածն քրիստոնէից, որ առնէ սքանչելիս. որ և մեր-
ձեալ 'ի բաց կացոյց զթագաւորն 'ի կռոցն պաշտելու-
թենէ, հաւատամք և մեք ամենեքեան 'ի կենդանին և
'ի ճշմարիտն Աստուած։ Եւ տեսեալ սրբուհին զփո-
խադրումն թագաւորին, կոչեաց զեպիսկոպոս քաղա-
քին, և մկրտեաց զթագաւորն և զայլս բազումս 'ի
քաղաքէն, և յաւելադրեցան Տեառն յաւուրն յայն-
միկ ժողովուրդք բազումք։

Եւ տեսեալ սրբուհւոյն եթէ հաճոյ իցէ Տեառն, ել 'ի քաղաքէն և գնաց յայլ քաղաք, յորում Թագաւորէր ոմն Անթիմիոս, դաժան և տմարդի յոյժ։ Իսկ իբրև ել համբաւ սրբուհւոյն 'ի քաղաքն յայն՝ բարուոք գործոցն որ 'ի նմանէ կատարէր, և եհաս յականջս Թագաւորին Անթիմիոսի, առաքեաց և եբեր զնա, և կացոյց առաջի իւր։ Եւ իբրև ետես զգեղ նորա, եհարց զանուանէն, և ուսեալ զհաւատեանն՝ ասէ ցնա. Զո՞ր աստուած պաշտես, քանզի լուայ նշանս և սքանչելիս առ 'ի քէն կատարել։ Ասէ ցնա սրբուհին. Զմեծ Աստուածն պաշտեմ զհզօրն և զճշմարիտն, որ արար զերկինս և զերկիր և զամենայն որ 'ի նմա, զՏէրն մեր Յիսուս Քրիստոս։ Թագաւորն ասէ. Տեսանեմ զքեզ գեղով զարդարեալ և բազում վայելչութեամբ, և 'ի գութ շարժիմ առ քեզ, և լսեմ զքէն օտար խօսս և ապստամբութիւնս ասել զմեծազոյն աստուծոյ, և 'ի բարկութիւն շարժիմ. բայց եթէ լսես ինձ և զոհես աստուածոցն՝ զոր ես պաշտեմ, փրկութիւնք նոցին, զի հարսնացուցից զքեզ որդւոյ իմոյ, և բազմութիւնս ոսկւոյ և արծաթոյ տաց քեզ։ Սրբուհին ասէ. Ոչ ուսայ զոհել անշունչ կռոց բագնաց դիւաց. և ընդէ՞ր նեղես զիս յայսոսիկ՝ թողուլ զհրաշագործօղն, և մատչել Ապողոնի կորուսչին ամենեցուն, կամ թողուլ զամբիծ մայր Տեառն մերոյ զՄարիամ Աստուածածինն, և երկրպագանել Արտեմի տիրուհւոյն դիւաց. վասն զի որք պաշտեն զնոսա, կորնչին ընդ նոսին. իսկ ես նզովս համարիմ զքեզ և զնոսա և զպսակ որդւոյն քո։ Եւ Թագաւորն լցեալ ցասմամբ՝ ասէ. Ոչ թէ 'ի տանջանս արկից զքեզ, որպէս և կարծես, զի տեսեալ 'ի տանջանսն գթասցայց. այլ 'ի բաց արկեալ կերակուր տամ զքեզ լինել օձից և վիշապաց, որպէս զի և ոչ աստուածն քո զոր պաշտես՝ ազատեսցէ զքեզ։

Եւ հրաման ետ արկանել զնա 'ի վիհ ինչ, ուր բնակէին չարաչար գազանք և օձք և վիշապ մի ահաւոր, վասն զի անդ ընկենուին զամենեսեան որոց բարկանայր Թագաւորն, մանաւանդ զքրիստոնեայսն՝ զորս կորուսանել ախորժէր, և ծախեալ լինէր 'ի նոցանէ։ Եւ տարեալք զսրբուհին սպասաւորքն՝ ընկեցին 'ի վի

հրն գոլով կապեալ, և ինքեանք 'ի բացեայ կալով հայէին, եթէ զիարդ ծախեալ լիցի։ Եւ վիշապն չար որ անդ բունեալ կայր, ըստ սովորութեանն՝ որպէս ծախէր զամենեսեան՝ դիմեալ գայր առ սրբուհին. քանզի դժնեատեսակ գոլով և ահաւոր տեսլեամբ անմաքուրն այն որ էր մեծ յոյժ, շուրջ զամենայն տեղեաւն, և բերան նորա որպէս զջրհոր խոր յոյժ, և ժանիք նորա թզաչափ մի։ Իսկ սուրբ վկայն արարեալ յինքեան զնշան խաչին, և կոչեաց զՔրիստոս, և առժամայն գօսացոյց զնա, և ել 'ի վերայ նորա և ոտիւք իւրովք կոխան առնէր զնա. և վիշապն կափկափէր զատամունսն և դողայր։ Իսկ հոգին չար որ բունեալ կայր 'ի վիշապն, գոչեաց մարդկապէս և ասէ. Վա՜յ ինձ նուաստիս, յաղթեցայ 'ի փափուկ աղջկանէս, որ և երեսուն ամաց է և ութ ամսոց, և յաղթեալ հալածիմ աստանօր, որ ոչ ինչ յաղթել հանդերձեալ էի 'ի բիւրուց արանց։ Իսկ զինուորքն տեսեալք զսքանչելիսն՝ զի ծառայապէս դողայր վիշապն և ոչ իշխէր հայել, ընթացեալք պատմեցին թագաւորին. և թագաւորն լուեալ ել արտաքոյ քաղաքին տեսանել զեղեալն։ Եւ իբրև ել թագաւորն և ամենայն քաղաքն, տեսին զգազանն սատակեալ, և զաղջիկն զի գնայր 'ի վերայ նորա և խաղ առնէր զնա, զարմացան, և հաւատացին անձինք երկու հարիւր և վաթսուն և չորս, կանամբք և մանկամբք, և գոչեցին մեծաձայն և ասեն. Ճշմարտ...[1] սրբուհի աղջիկ Պարասկեւի, աղաչեմք զքեզ և հաւատամք և մեք 'ի նա. և թագաւորն անկաւ յոտս սրբուհւոյն, հայցէր առնուլ զկնիքն Քրիստոսի։

Եւ սրբուհին առաքեալ կոչեաց երկիւղած քահանայս և սարկաւագունս 'ի քաղաքէն Հռովմայ, և մըկրտեաց զթագաւորն և զամենայն քաղաքն զայն. և կացեալ առ նոսա ամ մի, ուսոյց նոցա զբանն ճըշմարտութեան՝ յոլով սքանչելիս կատարելով 'ի նոսա։ Իսկ իբրև ետես ամենագով աղախինն Քրիստոսի սուրբըն Պարասկեւի, եթէ հաճոյ է այն Տեառն, գնաց և յայլ քաղաք, որոյ անուն էր Երմուպօլիս. և պատա-

1. Պակասէ տող մի։

հեայ անդ երրորդ անգամ այլում թագաւորի, որոյ անուն էր Ասկղեպիոս, որ և մինչ քարոզէր զՔրիստոս, եհարց կալաւ զնա և ասէ. Ուստի՞ ես դու, կամ յորմէ՞ գաւառէ և ծիր գնաս։ Ասէ ցնա սրբուհին. Ո՛վ բռնաւոր, խաւարեալդ 'ի սատանայէ, ո՞վ ետ իշխանութիւն քեզ հարցափորձել զծառայսն Աստուծոյ։ Իբրև լուաւ զայն բռնաւորն, ցասեաւ յոյժ և այլագունեցան երեսք նորա, և կրճտէր զատամունսն, ըսպառնալով աղախնոյն Աստուծոյ. և ասէ ցամբոխն. Կացուցէք տապակ, և բերէք նաւթ և ձիւթ և որթ և կապար. և խառնեալ կիր արկէք 'ի նմա, և զաւուրս եօթն այրեցէք. զի ոչ է պարտ թեթևագոյն տանջանօք սպանանել զդա։ Եւ իբրև արկաւ սրբու...[1]։ Աստուած, ողորմեաց ինձ, վասն զի 'ի քեզ յուսացաւ անձն իմ։ Իսկ զկնի աղօթիցն, պատառեցաւ տապակն և եղև 'ի չորս մասունս, և հրակիզեալ եսպան զորս շուրջն կային. բայց մնաց միայն Ասկղեպիոս ընդ երկու դահճացն. որ և նստեալ լայր դառնապէս և ասէր. Վա՜յ ինձ, զի՞նչ արարից. քանզի յաղթեցայ 'ի միոյ կնոջէ, մանաւանդ 'ի կախարդէ. որոյ ոչ յաղթեաց տանջանքս իմ այս ամենայն, և հրաման ետ դահճացն արձակել զնա։

Իսկ սուրբն կամեցաւ դառնալ 'ի հայրենիսն իւր 'ի Հռոմ. քանզի ասէր յինքեան, եթէ ոչ 'ի ձեռն սրոյ կատարիմ՝ զպսակ նահատակութեան կատարեալ ոչ հիւսիցեմ։ Եւ դարձաւ սրբուհի վկայն 'ի Հռոմ. և եղև վախճանել Անթիմիոսի թագաւորի որ 'ի նմանէ լուսաւորեցաւ և հաւատաց 'ի Քրիստոս։ Եւ թագաւորեաց այլ թագաւոր Տարասիոս անուն նորա, և էր նա դժպհի և ամպարիշտ և պաշտօնատար կռոց, որ և առաւելագոյն հալածումն յարոյց ընդդէմ քրիստոնէից։ Եւ լուեալ զսրբուհւոյն Պարասկևէ, եթէ աքանչելիս կատարէն 'ի նմանէ, առաքեալ կացոյց զնա առաջի իւր մերձ նայելով իւր և մեծամեծաց իւրոց։ Եւ իբրև եկաց 'ի մէջն սրբուհի վկայն, ասէ թագաւորն ցմեծամեծս իւր. Ծանիջիք զմոգս զայս որ զքաղաքս ապստամբեցոյց յաստուա-

1. Պակասեն երեք տունք։

ծոցն. վասն զի բազումն լուսոյ վասն սորա, և աստուածոցն իսկ բարկացեալ մատնեցին զդա 'ի ձեռս իմ։

Եւ դարձաւ առ վկայուհին և ասէ. Լուսոյ վասն քո բազում սքանչելիս առնել. և արդ պատմեա մեզ եթէ զո՞ր պաշտօն պաշտես, կամ ո՞վ է որ ուսոյց քեզ առնել զմոգութիւնդ զայդ։ Սրբուհին ասէ. Ի պաշտօնս քրիստոնէական եմ, և մոգութիւն ոչ եմ ուսեալ որպէս դուդ ասես. արդ կոչեմ զՏէրն իմ Յիսուս Քրիստոս զորդին Աստուծոյ կենդանւոյ, և նա շնորհէ ինձ զոր ինչ հայցեմ 'ի նմանէ. որով և դու, Թագաւոր, լուր ինձ և հաւատա 'ի նա և ունիցիս զթագաւորութիւնն յաւիտենական. զի 'ի ձեռն նորա թագաւորք թագաւորեն և հզօրք գրեն զերկիր։ Եւ Թագաւորն ասէ. Պարասկեւի, զոր Հրեայքն խաչեցին, և քացախ և լեղի արբուցին, աստուա՞ծ խոստովանիս. զոր և խաղ արարեալ պսակեցին փշովք և եղեգն եդին 'ի ձեռին, աստուա՞ծ պատմես. որ 'ի խաչին մեռաւ, և տեսին զնա մեռեալ և գեղարդեամբն բացին զկողն, աստուա՞ծ տեսանես, և կենդանի աստուածոց ոչ զոհես, Ապողոնի և Հերակղի և մեծ աստուածուհւոյն Արտեմեայ։ Եւ սրբուհին ասէ. Խաբիս Թագաւոր, քանզի սոքա աստուածք քո՝ գործք ձեռաց են մարդկան և բնակարանք դիւաց, կացեալք 'ի մոլորութիւն մարդկան. իսկ զոր խաչեալ և մեռեալ ասես, նա գոլով է որդի Աստուծոյ կենդանւոյ և Աստուած ճշմարիտ, և իւր մարդասիրութեամբն կամաւոր չարչարանաց համբերեաց և խաչ ստորընկալաւ, և զմահ ճաշակեաց, զի զմեզ անմահացուսցէ. և զայն իմն կրեաց որպէս մարդ, և զօրութեամբ կարողութեամբ իւրոյ զմահ խափանեաց, և որպէս զԱստուած՝ զդժոխս աւերեաց, և զանկեալքս յարոյց, զշաւիղս առաջնորդեաց զերկնից արքայութեանն։

Թագաւորն ասէ ցնա. Ողորմիմ արեգակնակերպ գեղոյ քո՝ արկանել 'ի տանջանս, զոր ունիմ մատուցանել քեզ, զոր ոչ կարես բերել, եթէ ոչ հաւանիս զոհել աստուածոցն։ Սրբուհին ասէ. Մի՛ ողորմիր մարմնոյ իմոյ, որ առժամայն երևի և այդուցն թառամի. արա զոր ախորժես, վասն զի ես ոչ խնայեմ 'ի մարմին իմ՝ յաղագս հոգւոյ իմոյ. և ոչ իսկ զօրես 'ի

ձեռն տանջանաց քոց որոշել զիս 'ի Քրիստոսէն իմմէ:

Իսկ Թագաւորն հրամայեաց ընկենուլ զնա 'ի գուբ մի չորային, յորս բնակէին բազմութիւնք սողնոց, զի 'ի նոցանէն ծախեսցի: Իսկ սպասաւորքն ածին զնա ուր էր գուբն: Եւ սրբուհին ասէ ցդահիճն. Փոքր մի համբերեցէք ինձ, որպէս զի աղօթեցից առ Աստուածն իմ: և տարածեալ զձեռս իւր յերկինս՝ աղօթեաց առ Աստուած և ասէ. Լուր, Տէր, ձայնի իմում յաղաչել իմ առ քեզ, և 'ի համբառնալ ձեռաց իմոց առ տաճար սուրբ քո, մի՛ անտես առներ զաղաչանս աղախնոյ քո, և արա զգուբս զայս երկիր հաստատուն, զի մի՛ գազանակեր լիցին մարմինք յուսացելոց 'ի քեզ, որպէս զի և բազմաց տեսեալք հաւատասցեն յանուն սուրբ քո: Եւ վաղվաղակի մեծագոյն շարժ եղև 'ի տեղին յայն, և եղև գուբն երկիր հաստատուն, և սողունքն որ բնակեալք էին 'ի նմա՝ սատակեցան, և բազմութիւնք դիւացն յայտնապէս ողողանջելով զփախուստ ընկալան, հալածեալք 'ի հրեշտակական զօրաց:

Զոր տեսեալ դահճացն և ամբոխին որք եկեալ էին 'ի տեսիլն, և իբրև տեսին զհրաշափառ եղեալ նշանն՝ միաձայնապէս գոչեցին մեծաւ բարբառով և ասեն. Մեծ է Աստուածն քրիստոնէից, որ յաղախնոյս իւրոյ յայտնանէ քարոզի. և ոչ գոյ այլ Աստուած բայց 'ի նմանէ: Իսկ Թագաւորն տեսեալ զամբոխն խռովեալ և յերկու բաժանեալ, և զօտար սքանչելիսն եղեալ, երկեաւ զի մի՛ գուցէ ձեռն արկցեն յինքն. և կոչեաց առ իւր զսինկղիտոսքն և ասէ ցնոսա. Զինչ արասցուք մոգիս այսմիկ, զի ոչ զօրեմք լինել առ նմա: Եւ նոքա ասեն ցնա. Եթէ ոչ սրով կատարեսցի, ոչ զօրեմք առնել ինչ նմա տանջանօք, զի մի՛ զամենայն քաղաքս շարժեսցէ և արմատաքի խլեսցէ զամենեսեան յաստուծոյն: Եւ Թագաւորն հաւանեալ նոցա՝ հրամայեաց սրով հատանել զգլուխ նորա:

Իսկ դահճացն առեալ զսրբուհին՝ ածին 'ի տեղին ուր հանդերձեալ էր կատարել: Ասէ վկայուհին ցդահիճն. Համբերեցէք սակաւիկ մի զի աղօթեցից առ Տէրն իմ: Եւ նոքա ասեն. Աղօթեա որպէս և կամիս:

Եւ սրբուհին խոնարհեցուցեալ զծունկսն իւր յաղօթըս և ասէ. Աստուած հարցն, Հայր ամենակալ, արարիչ և հրաշագործող ամենայնի, որ ես Հայր օրհնեալ Որդւոյ քո Յիսուսի Քրիստոսի, լուր ինձ անարժան աղախնոյս քոյ, զի որ ոք կոչեսցէ զանուն իմ 'ի վտանգս, կամ 'ի դատաստանս, և եթէ 'ի տրտմութեան իցէ, և եթէ նեղեալ իցէ յանմաքուր այսոց, բժշկեսցի 'ի ցաւոց իւրեանց, և մի լիցի 'ի ծննդոց նոցա խեղ կամ հաշմանդամ. և որք պատուեն զօր իմ զուրբաթի՝ պահօք և սրբութեամբ, զոր և պատուիրեաց Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս Միածին որդին քո, որ և խաչեցաւ 'ի նմին, և բացաւ գեղարդեամբ կող նորա, մի՛ ամաչեսցեն առաջի ահաւոր բեմի քո, այլ ժառանգորդք գտցին արքայութեանն երկնից. և որ ոք պահեսցէ սրբութեամբ զօրս իմ, կամ ընթասցի 'ի տաճարս իմ, մի մերձեսցի առ նա փորձութիւն բանսարկուին, փրկեա զամենեսեան 'ի նեղութենէն յայնմանէ. և որ ոք նեղեսցի 'ի դիւական և յանմաքուր ոգւոց և յիշեսցէ զիս, ազատեա զնոսա, Տէր, յայնմ վտանգէ: Տուր, Տէր, և որոց կատարեն զյիշատակ իմ և զմարտիրոսութեան ճգնութիւնս իմ գրեսցեն, շնորհեա նոցին զհայցուածս իւրեանց. և մի եկեսցէ 'ի բնակութիւն նոցին դիւական ներգործութիւնք. լուր ինձ, Տէր Աստուած իմ, առաւել այնոցիկ որք պահեն զաւուրս օրն ուրբաթու, յորում խաչեցաւ Որդի քո, ազատեա զնոսա յամենայն ցաւոց ախտից և յանդամանէ չարին. և ոյք հաւատով կատարեն զյիշատակ իմ, տուր նոցա օրհնութիւնս 'ի ցօրենոյ, գինւոյ և ձիթոյ, և զամենայն մեղս նոցա ջնջեա, և զհոգիս իմ, Տէր, ընկալ խաղաղութեամբ:

Եւ զայս ասացեալ՝ ձայն եղև յերկնից առ նա որ ասէր. Լսելի են աղօթք քո, զօրացիր և եկ առ իս, պատուական աղջիկ Պարասկևի, և ընկալ զյաւիտենական բարիսն. և վասն որոյ հայցեցեր՝ շնորհեմ քեզ, և ամենեցուն որոց կոչեն զքեզ՝ հարիւրապատիկ տաց նոցա զոր ինչ և խնդրեսցեն:

Յայնժամ ասէ ցդահիճսն. Եկայք, արարէք զհրամայեալսն ձեզ: Եւ տարածեալ զպատուական պարանոցն, հատին զգլուխ սրբուհւոյն: Եւ հրեշտակք ա-

ռեալ զամենամաքուր հոգի նորա մատուցին Աստուծոյ յերկինս։ Իսկ զպատուական նշխարս նորա՝ առին ոմանք որոց անուանքն Թէոտիմոս և Տիմոթէոս. և մամեղինովք և խնկովք մեռոնեալք՝ մաքուր կտաւովք եդին 'ի տապանակ, 'ի գերեզման փորուածոյ, և եդ-ջնա 'ի բնակութեան իւրոյ։ Որ և շեղջ նշխարաց նո-րա բղխէ բժշկութիւն՝ որոց հաւատով հայցեն մինչև ցայսօր. որով և յայնժամ 'ի նշխարացն որ եղեն սքան-չելիք՝ հաւատացին 'ի Քրիստոս ինն հարիւր և իննը-սուն և ինն հոգի, թող զկանայս և զմանկտի։

Վկայեաց սրբուհի վկայն Քրիստոսի Պարասկեւի առ երից թագաւորաց, Անտոնինու, Անթիմու և Տա-րասիու, զոր ոմանք Ասկլեպիու ասեն, յամսեանն հոկտեմբեր չորեքտասան. իսկ մեզ քրիստոնէիցս թա-գաւորելով Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. որում փառք և կարողութիւն յաւիտեանս յաւիտենից։

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Պետրոսի Աղեքսանդրու Հայրապետի:

Ի թագաւորութեանն Դիոկղետիանոսի կայսեր, էր հալածումն մեծ ընդ ամենայն իշխանութիւնս նորա. յայնժամ կալան զերանելի եպիսկոպոսապետն Պետրոս՝ զօրականք թագաւորին, և արկին 'ի բանտ. և ծանուցին թագաւորին Դիոկղետիանոսի զըմբռնումըն նորա և զպահելն 'ի բանտին. և նա հրամայեաց փութով սպանանել զնա: Եւ 'ի գալ գրոյն՝ փութային սպասաւորքն կատարել զհրամանն: Եւ իմացեալ ժողովրդոցն՝ մերձ կային առաջի դրացն բանտին, և պահէին զհովիւն իւրեանց և ասէին. Նախ զմեզ սպանէք և ապա զառաջնորդն և զվերատեսուչ հոգւոց մերոց: Բազում հոգ էր այնուհետև զօրականացն՝ թէ որպէս զնա սպանցեն, և անվնաս զժողովուրդն պահեսցեն: Քանզի բազումք էին, արք և կանայք, ծերք և մանկունք, երիտասարդք և կուսանք, նա և միայնակեացք և բազմակեաց եղբարք, զմի պնդութիւն հանդերձ արտասուօք ցուցանէին: Եւ 'ի գլխաւորացն տեղի տուեալ, զի մի 'ի ժողովրդեան խռովութիւն յուզեսցի յամբոխէն՝ գաղտ խորհէին կորուսանել զերանելին: Եւ իմացեալ Արիոսի՝ որ որոշեալն[1] էր 'ի Պետրոսէ 'ի սուրբ հայրապետէն, մի գուցէ նա վկայութեամբ կատարեալ փոխեսցի, և մնասցէ ինքն անլուծանելի յորոշմանէն, ժողովէ երիցունս և սարկաւա-

1. Միւս օր. Նզովեալ էր:

Digitized by Google

դունս[1], և նենգաւ աղաչէ զնոսա, զի աղաչեսցեն ըզսուրբ հայրապետն լուծանել զնա 'ի կապանաց և յարոշմանէն։ Եւ նոցա բարեպաշտութիւն զայն վարկանելով՝ չոգան 'ի բանտն յաղագս Արիոսի աղաչել զեպիսկոպոսապետն. և անկեալք առաջի հայրապետին Պետրոսի՝ ասեն ցնա. Աղաչեմք զքո սրբութիւնդ, որ վասն մեր հաւատացելոցս ընտրեաց զքեզ Աստուած 'ի վերակացութիւն և 'ի պատիւ փառաւորեալ անուան իւրոյ, խոստովանութեամբ հաղորդել չարչարանաց Քրիստոսի նորա, և մահու չափ նահատակել յաղագս Ճշմարտութեան. քանզի արժանի ես վկայութեան և պսակի։ Եւ արդ հանդերձեալ ես փոխիլ կամօքն Աստուծոյ առ այն՝ առ որ անձկացեալ ես. աղաչեմք վասն Արիոսի զի լուծցես զնա յորոշմանէն։ Իսկ սուրբ եպիսկոպոսն կարկառեալ զձեռսն՝ ասէ մեծաձայն. Վասն Արիոսի՞ աղաչէք. Արիոս որոշեալ եղիցի յայժմու յաւիտենիս և 'ի հանդերձելումն՝ 'ի փառաց որդւոյն Աստուծոյ։ Եւ յասել Պետրոսի հայրապետի զայս, ահ կալաւ զամենեսեան՝ և ոչ կարացին պատասխանի առնել, քանզի ահիւ ըմբռնեցան, որպէս 'ի գիտութենէ իմն զայս պատասխանի առնել նոցա։ Եւ տեսեալ երանելւոյն զժառանգաւորմն տրտում և տխուր, առնոյր առանձինն զԱքեղաս և զԱղեքսանդրոս զերիցունսն, և ասէ ցնոսա. Զի Աստուծոյ զօրացուցեալ զիս այսքան՝ պարտ է կատարումն ընդունել վկայութեամբ և արեամբ, քանզի յայտնեաց Աստուած ինձ. և դու Աքեղաս հանդերձեալ ես զկնի իմ նստել յաթոռ հայրապետութեանս, և զկնի քո եղբայրդ Աղեքսանդրոս՝ ըստ փոխելութեան քո ժառանգելոց է։ Եւ զի մի համարիցիք անգութ զոլ զիս և անախտակիր, զի ես այր մեղաւոր եմ, և ոչ յինէն նզովեցի զԱրիոս՝ այլ յԱստուծոյ, որ եցոյց ինձ զնորա. յայսմ գիշերի կատարեալ իմ զսովորական աղօթսըն և դեռ ևս յաղաչանս էի, և խնդրէի 'ի բարերարութեանցն Աստուծոյ զողորմութիւն. տեսանէի լուսաւոր և շքեղաւոր մանուկ մի ահաւոր տեսլեամբ, որպէս թէ ամաց երկոտասանից. որոյ դէմքն լոյս փայ-

1. Միւս օր. Ն հարցնող փանապէարս։

լատակէին, և տունն լի եղև 'ի լուսոյն. կցեցեալ պատմուճան կտաւի, և 'ի պարանոցէն և 'ի լանջացն՝ յառաջոյ կողմանէ մինչև 'ի խոնարհ՝ պատառեալ յերկուս մասունս, և զսկզբունսն զերկոսեանսն 'ի լանջսն անգեալ զպատառուածս պատմուճանին, հայեցաւ յիս և զգիտութիւն եցոյց ինձ. և իմ զարհուրեալ՝ բացի զբերան իմ և ասեմ. Տէր, ո՞ պատառեաց զքո պատմուճանդ: Պատասխանի ետ և ասէ. Արիոս պատառեաց զպատմուճանս իմ. այլ տես, մի՛ համարիր զնա 'ի հաւասարութիւն եկեղեցւոյ, քանզի ահա հանդերձեալ են աղաչել զքեզ 'ի վաղիւն վասն նորա, տես մի՛ հաւանեսցիս լուծանել զնա 'ի կապանաց նորա. պատուիրեա Աքեղայ և Աղեքսանդրի երիցանցդ՝ որ փոխանորդելոց են զկնի քո ունել զեկեղեցի իմ, զի մի՛ զնա ընդունիցին: Քանզի դու հանդերձեալ ես վկայութեամբ զընթացս քո կատարել, և զանթառամ պսակն ընդունել 'ի յաղթանակ մարմնոյդ: Զայս ասելով աներևութացաւ մեծ տեսիլն. արդ ասացի ձեզ և զհրամայեալսն պատմեցի. դուք գիտէք, եղբարք, զմուտն մեր առ ձեզ, որպէս եղեաք առ ձեզ զամենայն աւուրս կենաց մերոց, ծառայել Աստուծոյ կենդանւոյ ճշմարտի ուղղափառ հաւատով՝ որ 'ի Հայր և յՈրդի և 'ի սուրբ Հոգին. և զփորձութիւնսն հանդիպեալ 'ի դըժողաց հերձուածողաց և 'ի հալածանաց [1] մոլորելոց կռապաշտիցն 'ի տեղիս տեղիս, 'ի Միջագետս Ասորւոց, և 'ի Փիւնիկիա և 'ի Պաղեստին և 'ի կղզիս հեռաւորս, գրով և անգիր ոչ դադարէի 'ի խրատել զժողովուրդն Աստուծոյ, զոր գնեաց արեամբն իւրով սրբով. և զաւանդեալն 'ի սրբոյ աւետարանչէն Մարկոսէ և որք յետ նորա ընկալան զաթոռն սուրբ եպիսկոպոսունքն, նովին աւանդութեամբն ճանապարհորդեցայ առ ճշմարտութիւնն. հալածեալ և նոքա յաղագս ուղղափառութեան և առ 'ի Քրիստոս հաւատոցն. զի ամենեքին որք կամիցին աստուածպաշտութեամբ կալ՝ 'ի հալածանս կեցցեն: Նաև վասն երանելեաց եպիսկոպոսաց՝ Փիւղայ և Սիւքի և Մաքսիմի և Թէոդորի, որք յամպարշտացն վասն Քրիստոսի 'ի

1. Յօր. հալածանաց:

բանտն արգելեալ էին, ոչ սակաւ հոգայի վասն նոցա՝ դուցէ այլազգ ինչ դիպիցի նոցա, և լինիցին գայթակղութիւն բազում ժողովրդոց և այլոց ժառանգաւորաց՝ որք 'ի բանտս արգելեալ էին, վասն նոցա որք 'ի Քրիստոս հաւատացին, որք էին վեց հարիւր և վաթսուն. որք և վկայեցին ճշմարիտ խոստովանութեամբ, զոր և գրեաց իսկ. և յորժամ լուայ զվկայութեանց նոցա զկատարումն՝ օրհնեցի զԱստուած, և գոհացայ զօրացուցչէն նոցա զՔրիստոսէ: Գիտէք որչափ չարիս եցոյց ինձ Մելիտոս լիբէացի, պառակտելով զեկեղեցի Աստուծոյ, զոր փրկեաց իւրով արեամբըն Քրիստոս Աստուած մեր. որոշէր զուղղահաւատսըն, նաև զվկայսն և զեպիսկոպոսունսն որք էին 'ի կապանս՝ տրտմեցուցանէր և նեղէր զնոսա, պատերազմելով ընդ ճշմարտութեանն: Զգուշացարուք 'ի նմանէ և 'ի նորին աղանդոյ, և մնացէք 'ի հաւատս ուղղութեան: Քանզի ահա որպէս Տէր եցոյց, կամեցայ սիրով երթալ առ նա՝ առ որ անձկացեալն եմ. և ոչ մի ինչ ցանկութիւն ունիմ յերկրաւորս, բայց կատարել զընթացս իմ բարի վկայութեամբ. զի զըսպասաւորութիւնն իմ կատարեցի զոր ընկալայ 'ի Տեառնէ իմմէ Յիսուսէ Քրիստոսէ յուսոյն մերմէ: Եւ արդ ասեմ ձեզ, յայսմ հետէ ոչ ևս տեսանէք զիս մարմնով, և վկայ ունիմ զԱստուած՝ զի սուրբ եմ յամենեցունց յորս քարոզեցի զբանն կենաց, որք հաւատացան ինձ ժողովուրդք, զի ոչ հեղգացայ առ իւրաքանչիւր օգուտ: Եւ որ ինչ միանգամ յաղագս փրկութեան մարդկան և ճշմարտութեան աւանդիցն՝ որ 'ի Հայր և յՈրդի և 'ի Հոգին սուրբ՝ քարոզեցաւ աւետարանն փրկութեան 'ի սուրբ առաքելոցն: Արդ հայեցարուք 'ի ձեզ և տեսէք զարժանն, և մի հեղգայք զառաւելագոյնսն որ կան և մնան. և զգուշացարուք հօտիդ Քրիստոսի, յորս կոչեաց զձեզ Հոգին սուրբ՝ եպիսկոպոսս, հովուել զժողովուրդս նորա սրբութեամբ և արդարութեամբ, զոր փրկեաց արեամբն իւրով սրբով և շնորհօք մարդասիրութեան: Գիտեմ զի յետ իմոյ կատարման յարիցեն այրք՝ որք խօսիցին խոտորնակս, և օձտեն զեկեղեցի սուրբ, որպէս Մելիտոս: Նաև Արիոս օձտէ և պառակտէ զժողովուրդս

զհետ իւր․ յաղագս այսորիկ հսկեցէք, զի դարձեալ 'ի նեղութիւնս մատնելոց էք և 'ի փորձութիւնս, զի որք 'ի ձեզ ընտիրքն են՝ երևեսցին։ Գիտէք որքան վտանգից համբերեաց որ սնոյց զիս հայրն իմ Թէովնաս՝ 'ի մոլելոցն 'ի կուռս, զորոյ զաթոռն ընկալայ, երանի՛ և թէ զօրինակն․ նա և մեծն Դիոնեսիոս հալածեալ վասն Քրիստոսի և ճշմարտութեան աւանդիցն․ առ այնոքիւք և Սաբել վտանգէր զնոսա խուրավլ չարախորհ ամպարշտութեամբն։ Զի՞նչ ասացից և զերանելի եպիսկոպոսացն՝ զՀերակղեայ և զԴեմետրեայ․ որպիսի՜ փորձութեանց համբերեցին 'ի կատաղելոցն 'ի կռամոլութիւնս։ Նաև Որոգինէս արկ հերձուած յեկեղեցի։ Եւ յառաջ քան զնոսա սուրբ հայրապետքըն և հարքն որքան մարտս ցուցին և նեղութիւնս կրեցին 'ի վերայ նեղութեանց՝ յաղագս ճշմարտութեանն։ Այլ շնորհք ամենակալին Աստուծոյ, որ զօրացոյց զնոսա և ետ նոցա յաղթանակ մարտին, որ վասն Քրիստոսի պատերազմեցան և առին զպսակն, նոյն շնորհք Հոգւոյն սրբոյ զօրացուսցէ զձեզ և պահեսցէ անբիծ և անարատս․ և զյարուցեալն 'ի վերայ եկեղեցւոյ պատերազմն՝ խափանեսցէ, և պահեսցէ անխռով խաղաղութեամբ 'ի Քրիստոս Յիսուս 'ի Տէր մեր։ Եւ այժմ յանձն առնեմ զձեզ ամենեցունց Տեառն և նորին շնորհաց ողորմութեանց։

Եւ զայս ասացեալ՝ եդ ծունր նոքօք, և եկաց յաղօթս առ Տէր, և օրհնեաց զԱքեղաս և զԱղեքսանդրոս և ասէ․ Խաղաղութիւն և շնորհք ողորմութեանց Աստուծոյ եղիցի ընդ ձեզ։ Եւ նոքա յարտասուս եղեալ լային 'ի վերայ ասացելոցն․ մանաւանդ զոր ասաց այլ ոչ ևս տեսանէք զիս․ և համբուրեցին զաջն, և հրաժարեցին բազում տրտմութեամբ։ Եւ նա դարձաւ առ ժողովուրդն որ մերձ էին, խօսեցաւ ընդ նոսա բանս մխիթարութեան, զի կայցեն 'ի հաւատս ուղիղս և 'ի յոյս և 'ի սէր․ հնազանդել ընդ ամենահեշտ լըծոյն Քրիստոսի։ Եւ նոքա եկեալ 'ի ծածուկ պատմեցին ժառանգաւորաց եկեղեցւոյն զասացեալսն 'ի սուրբ հայրապետէն Պետրոսէ՝ վասն Արիոսի, և վասն կատարմանն իւրոյ և վկայութեանն, և փոխանորդութեան նորին աթոռոյ Աքեղայ և յետ նորա Աղե-

քսանդրի՝ զոր Տէր եցոյց։ Եւ լուեալ զայս՝ սքանչացան. զոր և Արիոս լուեալ՝ և խորշեալ ծածկէր զնենգութիւնն իւր, վստահութիւն տալով Աքեղայ և Աղեքսանդրի և այլոցն։

Իսկ երանելւոյն ծանուցեալ զհրամանս Թագաւորին և զխորհուրդ զօրավարացն՝ թէ որպէս գաղտ կարասցեն սպանանել զերանելին, մանաւանդ զկամս Աստուծոյ, որ եցոյց նմա զվախճան ժամանակին, ախորժեաց ինքն զինքն մատնել ՚ի մահ, և զժողովուրդն անվնաս ապրեցուցանել։ Առաքեաց զոմն ծեր որ ընդ նմա ժուժկալեալ էր յամենայն նեղութիւնս՝ ասել զօրագլխացն, գալ ՚ի գիշերի ՚ի ծածուկ և հատանել զբանտան յետուստ կողմանէ, և առեալ տարցին ուր և կամեսցին, և զհրամայեալն ՚ի վերայ նորա զմահ կատարեսցեն։ Եւ լուեալ նոցա զայս ՚ի ծերոյն՝ արարին որպէս հրամայեցան. և եկեալ գիշերի ՚ի ծածուկ՝ հատին զբանտան։ Եւ ել առ նոսա ասելով. Զանձն իմ դնեմ ՚ի մահ, և անվնաս զժողովուրդն պահեցեմ, որ վասն իմ կամին մեռանել։ Եւ եղև հողմ սաստիկ որպէս թէ յԱստուծոյ իմն, զի մի ոք լուիցէ զձայն հատման բանտին։ Նմանեցաւ իւրում Տեառնն և հովուին, որ եդ զանձն յաղագս ոչխարացն, զինքն մատնելով ունողացն ասելով. Ես եմ զոր խնդրէքն։

Եւ նոքա ածին զնա ՚ի գիշերին ՚ի կատարմանն տեղի սրբոյ աւետարանչին Մարկոսի։ Իսկ արքն որք տանէին զնա՝ սքանչանային ընդ համարձակութիւն սրբոյն՝ որ յօժարութեամբ երթայր ՚ի մահ։ Եւ ասէ երանելին. Ներեցէք ինձ փոքր մի։ Եւ նոքա որպէս պատկառանօք ասեն. Որպէս կամիս՝ եղիցի։ Եւ իջեալ ՚ի գերեզման աւետարանչին Մարկոսի, և գիրկս արկեալ զգերեզմանաւն, որպէս ընդ կենդանւոյ խօսէր ընդ սրբոյ աւետարանչին. և սկսաւ ասել. Ո՛վ հայր պատուական և աւետարանիչ Միածնի որդւոյն Աստուծոյ, և վկայ նորին չարչարանացն. զքեզ՝ հիմն և առաջնորդ և առաջին եպիսկոպոս այսմ աթոռոյ ամենեցուն Փրկիչն մեր Քրիստոս ընտրեաց. դու զքարոզութիւն աւետարանին հնչեցուցեր յԵգիպտոս և ՚ի քաղաքս յայս, և շուրջ զսահմանօքն նորա, և ընդ ամենայն կողմանս. և լուսաւորեցեր բանիւ կենաց՝

որք հաւատան 'ի սէր աստուածութեանն. յորում և բազում վկայք իւրեանց արեամբն՝ Քրիստոսի ընծայեցան, և առին զպսակն յաղթութեան մարտին. և որք բազումք 'ի ձեռն քարոզութեան քո 'ի ծածուկ հաճոյացան Աստուծոյ, արք և կանայք՝ պէսպէս ճգանց համբերեալ վասն յուսոյն Քրիստոսի։ Եւ դու եղիր հիմն այսմ եկեղեցւոյ Քրիստոսի. և յետ քո կալաւ զաթոռն երանելին Անանիա, զհետ նորին Մելիտոս արժանաւոր կոչմամբ, և յետ նորա Դեմետրոս արժանի Աստուծոյ։ Եհաս և ինձ փոխանորդել զաթոռ հայրապետութեանս, որ տրուպս եմ ամենեցուն, որ չեմ իսկ արժանի կոչել եպիսկոպոս, այլ շնորհօքն Աստուծոյ իմոյ և փրկչին՝ արժանացայ 'ի ձեռն քո բարեխօսութեանդ, հայր մեր Մարկոս, աւետարանիչ Քրիստոսի և վկայ նորին։ Եւ արդ զապաստաւորութիւն իմ լցի, և հանդերձեալ եմ հեղուլ զարիւն իմ վասն անուանն Քրիստոսի. և ես յօժարութեամբ տամ զանձն իմ 'ի մահ, զի եղէց վկայ ճշմարտութեան։ Եւ արդ՝ լեր վասն իմ բարեխօս առ Տէր, զի ընկալցի զիս 'ի դասս հարց իմոց, որ զհետ քո ընկալան զաթոռս զայս, և եղէց վկայ Քրիստոսի Աստուծոյն իմոյ, զի առից զյաղթութեան պսակն։ Եւ արդ զի ժամանակս փութացուցանէ զիս՝ լեր օժանդակ իմոյ կատարմանս, զի աներկբայ հաւատով զօրացայց 'ի տկարութեանս։ Ահա զայս բանս բարբառեցայ, հայր և հայրապետ և աւետարանիչ Քրիստոսի և վկայ նորին, որ ես վերակացու այսմ հովուաց և հօտից. ամրացուցես զսոսա ընդ հզօր ձեռամբն Աստուծոյ, որ ունիս զաթոռոյս այսորիկ զնախագահութիւն, և պահեսցես յորսողաց թշնամեաց եկեղեցւոյ Քրիստոսի. որպէս զի լուսաւորեալք ըստ աւետարանի քում, ամենասուրբ Երրորդութիւնն փառաւորեսցի յամենեցունց. այժմ և հանապազ, ճշմարիտ խոստովանութեամբ և երկրպագութեամբ և օրհնութեամբ, հանդերձ անարատ վարուք, և ուղիղ գնացիւք 'ի Քրիստոս Յիսուս 'ի Տէր մեր։

Եւ յարուցեալ 'ի գերեզմանէն Մարկոսի, համբարձեալ զձեռս իւր յերկինս՝ ասէ. Որդի Աստուծոյ և բան Հօր երկնաւորի և ամենակալի, լուր աղաչանաց

ծառայի քո, և նայեաց յերկնից 'ի սրբութենէ քումմէ 'ի ժողովուրդս քո՝ զոր փրկեցեր պատուական արեամբդ քո սրբոյ. և դադարեցո զհալածումն եկեղեցւոյ քում սրբոյ, և զյարուցեալսն 'ի վերայ զպատերազմողսն շիջո, և արա կնիք հալածանացս զհեղումն արեան իմոյ. զի դադարեսցէ մրրիկս որ ալէկոծէ զեկեղեցի քո՝ նեղութեամբ և վտանգօք. բարեխօսութեամբ սուրբ աւետարանչիս և սորին աթոռակալաց, որ սորին քարոզութեան եղեն հետեւողք և հովիւք, ուղիղ վարդապետելով ժողովրդեան քում։

Յայնժամ եղև ձայն յերկնից որ ասէր. Պետրոս՝ գլուխ առաքելոցն, և Պետրոս եպիսկոպոսապետն՝ կատարումն հալածանաց։ Ի նմին ժամանակի կոյս մի Ճգնաւոր ցանկորդեալ յաղօթս, որ էր մերձ 'ի գերեզման աւետարանչին Մարկոսի՝ լսէր զձայն յերկնից եկեալ, և զաղօթսն զոր մատուցանէր Տեառն, զոր և յետոյ պատմեաց ամենեցուն։ Իսկ երանելոյն կատարեալ զաղօթսն՝ համբուրելով զհանգիստ սըրբոյ աւետարանչին, նմանապէս և զայլոց հայրապետացն զհանգիստն, ել առ նոսա։ Եւ հայեցեալ տեսին զերեսս նորա իբրև զերեսս հրեշտակի, և զարհուրեալ սքանչացան. և ակնածելով տարան զնա 'ի հարաւակողմն կոյս առ վկայարան աւետարանչին Մարկոսի, 'ի հովիտն՝ յորում էին հանգստարանք սրբոցն։ Հանդիպեցան երանելւոյ ոմանք, կոյս ոմն սուրբ՝ աւագ կանանց վանականաց և ծեր ոմն, որ ունէին կտակս ըստ յաջողելոյն Աստուծոյ։ Եւ ասէ սուրբն Պետրոս հայրապետն. Ամենայն ինչ կատարեալ է։ Ասէ ցծերն և ցկոյսն. Տարածեցէք զկտաւսդ. և ելեալ 'ի վերայ տարածեաց զձեռս իւր՝ եկաց յաղօթս առ Աստուած և ասէ. Գոհանամ զքէն, Տէր Աստուած իմ, որ արժանի արարեր զիս կատարել զսպասաւորութիւն իմ և զվերակացութիւն ժողովըրդեան քո՝ որ աւանդեցաւ ինձ 'ի քումմէ բարերարութենէդ, և պահեցեր զիս յորսողաց անիրաւաց և 'ի հակառակորդաց ճշմարտութեանն, 'ի կռամոլութեանց և 'ի հերձուածողաց, որ ըստ իւրաքանչիւրոցն մոլեալ հալածէին զեկեղեցի քո սուրբ։ Եւ արդ քոյին

զօրութեամբդ զօրացո զիս 'ի նահատակութիւնս՝ յոր հասեալ կամ, մեռանել վասն անուան քո մեծի և ահաւորի, և հեղցի արիւն իմ վասն սիրոյդ քո որ ես Տէր Տէր, որ եկիր և մեռար վասն մեր, և հեղեր զարիւն քո սուրբ 'ի փրկութիւն քոյոց արարածոց, մարդասէր. ընկալ, Տէր, զկամաւոր պատարագս անձին իմոյ 'ի հոտ անուշից, զոր քեզ ընծայեմ յօժարութեամբ որտիւ. և կատարեա զընթացս իմ բարի խոստովանութեամբ՝ որ 'ի Հայր և յՈրդի և 'ի սուրբ Հոգին. արժանաւորեա զիս ընդ սրբոց հարցն, որք յիւրաքանչիւր կարգի ուղիղ հաւատով սրբութեամբ և արդարութեամբ և անարատ վարուք պաշտեցին ըզքեզ, Ճշմարիտդ Աստուած. որպէս զի ընդ նոսին զասաւորելով յանվախճան կեանսդ՝ զանճառելի օրհնութիւն և զփառաբանութիւն մատուսցուք ամենասուրբ Երրորդութեանդ, Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյդ սրբոյ, այժմ և յաւիտեանս։

Եւ խոնարհեցուցեալ զպարանոցն և երիցս անգամ կնքեալ զամենայն զզգայարանս նշանաւ սուրբ խաչին, ասէ ցզինուորսն. Արդ զհրամայեալսն ձեզ արարէք որպէս և կամիք։ Եւ նոքա զահի հարեալ ընդ համարձակութիւն և ընդ շնորհալից բանս սրբոյն, ահին ածէին կատարել զհրամանս թագաւորին. և նոցա արարեալ խորհուրդ 'ի մէջ իւրեանց եթէ ո՞ ոք առցէ 'ի նոցանէ ոսկի և կատարեսցէ զհրամանս թագաւորին, զմահ առն Աստուծոյ։ Իսկ մի ոմն 'ի զինուորացն առնոյր քսան և հինգ դահեկան նմանեալ Յուդայի որ և զնորին մասն ժառանգեաց զպատուհասն. և առեալ զսուրն եհատ զպարանոց սուրբ հայրապետին, և 'ի բաց առ զսուրբ գլուխ նորա։

Իսկ զինուորացն խուճապեալ 'ի հաւատացեալ ժողովրդոցն՝ առժամայն գնացին 'ի վայրէն։ Եւ կուսին և ծերոյն ամփոփեալ զմարմինն, յարեցուցեալ և զգլուխն 'ի մարմինն, և կային մնային տեսչութեան Աստուծոյ. և վաղվաղակի ազդ լինէր հաւատացեալ ժողովրդեան, որք առ հասարակ անդր դիմէին. և բազում լալիւն լինէր վասն սուրբ հայրապետին որ բարձաւ 'ի միջոյ, և ամենայն ոք ցանկայր տեսանել և մերձենալ 'ի սուրբ վկայն։ Եւ այնուհետև պատեալ

Digitized by Google

սուրբ կտաւօք և խնկօք անուշիւք՝ և նստուցին յաթոռ հայրապետութեան, և տարան 'ի հանգիստն՝ զոր ինքն իսկ ցուցեալ էր զտեղին. և եդեալ անդ պատուով մեծաւ. զի Աստուած զփառաւորիչս իւր փառաւորէ: Այսպէս կատարեցաւ սուրբ հայրապետն Պետրոս 'ի փառս ամենասուրբ Երրորդութեան, Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ. այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից:

Digitized by Google

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Պղատոնի.

Ի քաղաքին Անկիւրացւոց նստեալ յատենի Ագրիոս, հրամայեաց առաջի իւր կացուցանել զերանելին Պղատոնիա, որ անուանի յամենայն աշխարհն Գաղատացւոց, մանուկ հասակաւ, գեղեցիկ յոյժ, լի իմաստութեամբ աստուածային գրոց: Իբրխդիոս դահճապետն ասէր. Ահաւասիկ առաջի քոյոյ բեմիդ, տէր իմ: Եւ դատաւորն իբրև ետես զնա՝ ասէ. Ամենայն տիեզերք 'ի խաղաղութիւն վարին, իսկ դու ընդէ՞ր յայդչափ մոլորութիւն յամառիս, և զբազումս ընդ քեզ մոլորեցուցանես: Սուրբն ասէ. Ո՛վ դատաւոր, դուք էք մոլորեալ, որ թողեալ զարարիչն երկնի և երկրի, քարանց և փայտից երկիր պագանէք: Դատաւորն ասէ. Մանկութիւնդ քո յանմտութիւն ածէ զքեզ, և որպէս տեսանեմ՝ բազում տանջանաց մատնէ զքեզ. արդ ասա վաղվաղակի, թէ որոց կրօնից ես, յորմէ՞ քաղաքէ, կամ զի՞նչ անուն է քո: Սուրբն ասէ. Թէ զկրօնս իմ կամիս ուսանել, քրիստոնեայ եմ, սնեալ 'ի քաղաքիս յայսմիկ, և անուն իմ Պղատոնիա կոչի 'ի ծնողաց իմոց, այլ և ծառայ Քրիստոսի յորովայնէ մօր իմոյ: Դատաւորն ասէ. Ոչ ինչ օգտէ զանունն Քրիստոսի 'ի վերայ քո կոչել. վասն զի բազումք որք խոստովանեցին յանուն յայն՝ մահու մատնեցան. իսկ որք ուրացան 'ի նոցանէ՝ մեծամեծ պարգևս ընկալան 'ի թագաւորացն. և արդ ես թելադիր եղէց քեզ, հաւանեա ինքնակալացն և մեծամեծ շահս

շահեր, և 'ի մեծամեծ տանջանացն զերծանիս։ Սուրբըն ասէ. Ես թագաւորին իմոյ հաւանեալ եմ, վասն զի նա իշխէ ժամանակիս և յաւիտենականին։ Դատաւորն ասէ. Մի այդպէս պատասխանի տաս, այլ իմաստութեամբ խորհեա զօգուտն քո. վասն զի պատուական հրաման ինքնակալին եղաւ 'ի վերայ ամենայն քրիստոնէից, կամ զոհել կամ մեռանել։ Սուրբն ասէ. Այլ և հրաման եղաւ յԱստուծոյ 'ի վերայ մեր՝ նմա երկիր պագանել։ Յայնժամ բարկացեալ դատաւորն, հրամայեաց չորից զինուորաց՝ զսուրբն պարզել և արջառաջլօք հարկանել. և այնչափ յերկար տանջեցին զսուրբն, մինչև զինուորքն զմիմեանս փոխէին 'ի հարկանելն։ Եւ նա միայն գոհանայր և խոստովանէր զանունն Քրիստոսի։ Ասէ դատաւորն. Ա՛յ թշուառական, փութա 'ի մահուանէ 'ի կեանս։ Սուրբն ասէ. Բարիոք խրատես, ով դատաւոր, վասն զի այսպէս կամիմ փախչել 'ի յաւիտենականէն, և 'ի մշտընջենաւոր կեանս մտանել։ Դատաւորն ասէ. Ա՛յ թըշուառական, և երկու մահք լիցեն և երկու կեանք։ Սուրբն ասէ. Այո։ Դատաւորն ասէ. Եւ ո՞ր իցէ երկու։ Սուրբն ասէ. Մի առժամանակեայս և միւսն յաւիտենական։ Դատաւորն ասէ. Մի՛ շատախօս լինիր, այլ մատիր զոհեա աստուածոցն և զերծիր 'ի տանջանացն։ Սուրբն ասէ. Արա զոր ինչ կամիս, քանզի զիս ոչ հուր և ոչ սուր և ոչ գազանք և ոչ այլ ինչ տեսակք տանջանաց կարեն հեռացուցանել յԱստուծոյն իմմէ Յիսուսէ Քրիստոսէ, որ մեռաւ վասն մեր և յարեաւ։ Յայնժամ հրամայեաց դատաւորն տանել զնա 'ի բանտ։ Եւ սուրբն ուսուցանէր զամենեսեան, որ երթային առ նա։

Եւ յետ վեց աւուր հրամայէր դատաւորն առաջի իւր ածել զերանելին, և բազում տանջանարանս կազմէր առ 'ի զարհուրեցուցանելոյ զսուրբն։ Ասէ. Ահաւասիկ այս ամենայն տանջանարանքս վասն քո պատրաստեցան. բայց եթէ կամիս՝ ոչ եթէ միայն զերծանիս 'ի նոցանէ, վասն զի է իմ դուստր միամօր գեղեցիկ իբրև զքեզ, զայն տաց քեզ 'ի կնութեան, և բազում վարձս ընդ նմին, և եղիցիս իմ որդի. միայն մատիր զոհեա աստուածոցն, և ճաշակեա 'ի խորհրդա-

կան զոհիցն։ Պատասխանի ետ սուրբն և ասէ. Սպասաւոր լեգէոնին և թշնամի Քրիստոսի, նմանեալ հօրն քում սատանայի, մեքենայիւք կամիս պատրել զիս. այլ Աստուծով իմով՝ ոչ 'ի պատրանաց քոց խաբիմ և ոչ 'ի սպառնալեաց քոց երկնչիմ։ Յայնժամ բարկացեալ դատաւորն, ետ բերել մահիճս պղնձիս և պարզել զսուրբն 'ի վերայ նորա. և 'ի ներքոյ մահճացըն խարոյկ արկեալ, և 'ի վերայ նորա արկանել ձէթ և ծծումբ և կուպր և մոմ։ Եւ իբրև այսպէս պատրաստեցաւ տանջանարանն, և սպասաւորքն լուցին ըզհուրն ըստ հրամանի դատաւորին, ամբարձ երանելին յերկինս զաչս իւր և ասէ այսպէս. Տէր իմ Յիսուս Քրիստոս, Աստուած հրեշտակաց և ամենայն անուան անուանելոյ, դու ես որ ամենայն ուրեք զծառայսն քո զօրացուցեր, և համբերութիւն յուսացելոցն 'ի քեզ շնորհեցեր. դու և 'ի Բաբելոնի զզօրութիւն աստուածութեան քո ցուցեր փոփոխելով ըզհուրն 'ի ցօղ. արա և այժմ առ իս զնշան սքանչելեաց քոց, և առաքեա զհրեշտակ քո և ցրուեա զբոց հրոյս այսորիկ, որպէս զի ծանիցեն ամենեքեան՝ որք մոլորեալ են 'ի կուռս, եթէ միայն ես Ճշմարիտ Աստուած, միշտ փառաւորեալ ընդ Հօր և ընդ սուրբ Հոգւոյն, այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։ Եւ բազմութիւն քրիստոնէիցն որ մօտ կային՝ ասացեալ զամէնն, հուրն շիջաւ, և լոյս սաստիկ ծագեալ 'ի վերայ նորա՝ և բուրեաց հոտ անուշութեան. և ամենայն ամբոխն սկսաւ աղաղակել և ասել. Մեծ է Աստուածն քրիստոնէից, և նա միայն է Աստուած և այլ ոք չիք։

Իսկ ամենաթշուառ դատաւորն 'ի վերայ այսր ամենայնի ոչ ծանեաւ զճշմարտութիւն, այլ կուրացեալ 'ի լուսոյ սքանչելեացն, տակաւին կախարդութիւն զեղեալըն կարծէր։ Ետ հրաման և իջուցին զնա 'ի պղնձի մահճացն և կացուցին առաջի նորա։ Ասէ դատաւորն. Երդուեալ 'ի յԱպողոն աստուածն իմ, ոչ ապրիս 'ի ձեռաց իմոց, եթէ ոչ ուրացցիս զխաչելեալն՝ զոր դու Աստուած կարդաս։

Ասէ սուրբն. Ո՛վ սիրտ թմբրեալ և միտք կուրացեալ, զի՞նչ է զոր խօսիս զհայհոյութիւն. 'ի վերայ

Digitized by Google

այսր ամենայնի ոչ ծանեար զզօրութիւն Աստուծոյ իմոյ, այլ տակաւին լքիս։ Եւս առաւել բարկացեալ դատաւորն՝ ետ հրաման արկել զնա, և ըստ չափոյ հասակի երկայնութեան նորա փոկս փոկս մորթեալ ձգել զմորթ մարմնոյ կողից նորա։ Եւ իբրև սկսան առնել դահիճքն անողորմ զայս այսպէս, ճգնաւորեալ վկայն Քրիստոսի ոչ ինչ տայր պատասխանի, բայց միայն սաղմոսէր և ասէր. Համբերելով համբերի Տեառն, նայեցաւ առ իս և լուաւ ձայնի աղօթից իմոց։

Յետ այսորիկ ետ կախել և քերել զնա. և իբրև քերեցին զամենայն մարմինն, մինչև ոչ մնաց ամենևին տեղի, այլ և զոտսն անգամ և զծնօտս նորա քերեցին այսպէս, հոսէր իջանէր արիւն վկային և առոգանէր զվայրսն։ Ապա յետ այսորիկ ետ հրաման իջուցանել զնա յայնմանէ և ետ բերել չանթս երկաթիս և ջեռուցանել զնա 'ի քուրայս դարբնաց, և դնել յանթս նորա, և այսպէս այրեցին խորովեցին զմարմին նորա։ Եւ ապա 'ի վերայ այսր ամենայնի ետ հրաման արկանել 'ի բանտ. և պատուէր տուեալ բանտապանացն՝ ոչ թողացուցանել զոք 'ի քրիստոնէից մտանել առ նա 'ի բանտն, բայց միայն ժամէ 'ի ժամ նոքին իսկ տայցեն նմա նուկի մի հաց և բաժակ մի ջուր։

Իսկ երանելին Պղատոնիա կացեալ 'ի բանտին աւուրս տասն անսուաղ, այլ միայն յաղօթս կայր զցայգ և զցերեկ. և այնպէս կերակրէր յիշելով զբան Փրկչին, թէ՝ Ոչ հացիւ կեցցէ մարդ, այլ ամենայն բանիւ որ ելանէ 'ի բերանոյ Աստուծոյ։ Եւ յետ աւուրցն տասանց՝ ետ հրաման դատաւորն ածել զառաջեաւ, և հարցեալ զնա իբրև զառաջինն, ամենևին ոչ կարաց հաւանեցուցանել զսուրբն։ Ապա ետ 'ի վերայ վճիռ մահու բառնալ սրով զգլուխ նորա. և դահճացն առեալ հանին զնա արտաքոյ քաղաքին 'ի տեղի մի. և աղաչեաց զդահիճսն սուրբն, որպէս զի ներեսցեն սակաւիկ մի կալ յաղօթս. և նոքա թողացուցին նմա։ Եւ ամբարձեալ զձեռս իւր յերկինս ընդ արևելս, և եկաց յաղօթս առ Տէր Աստուած 'ի միտս իւր՝ հարուստ մի ժամ. և ապա 'ի կատարման աղօթիցն՝ փառաւորեալ և զամէնն ասացեալ, աղաղակեաց և ասէ.

Տէր Յիսուս, ընկալ զոգի իմ խաղաղութեամբ։ Եւ զայս ասացեալ՝ խոնարհեցոյց զպարանոցն. և ձգեալ դահճին զսուրն՝ անդէն եհատ զգլուխ սրբոյն։

Եւ այսպէս կատարեցաւ սուրբ վկայն Քրիստոսի Պղատոնիոս 'ի փառս Աստուծոյ, յամսեան նոյեմբերի՝ որ օր ութևտասն էր ամսոյն. փառաւորելով զամենասուրբ զԵրրորդութիւնն, այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից։

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Պօղիկարպոսի, եպիսկոպոսի Զմիւռնիացւոց քաղաքի։

Բայց յաւուրս Անիկետոսի, այն որ ասացաք մեք զնմանէ թէ էր նա եպիսկոպոս եկեղեցւոյն Հռովմայ; պատմէ Երենիոս եթէ Պօղիկարպոս կենդանի էր յաշխարհի, և եկն նա 'ի Հռովմ քաղաք, զի ունէր նա բանս քննութեան ընդ Անիկետոսի վասն աւուրցն Զատկաց։ Եւ այլ ևս պատմութիւն ետ մեզ վասն Պօղիկարպոսի, զոր և մեզ արժան է յիշել ընդ այնոսիկ որ ասին զնմանէ. բայց դրոշմեալ է յերրորդ խօսան զոր ետ Երենիոս ընդդէմ Հերձուածողաց այսպէս. Պօղիկարպոս, ասէ, ոչ միայն աշակերտելով աշակերտեցաւ ընդ բազում որ տեսին զՏէր մեր, այլ և 'ի նոցունց իսկ յառաքելոց անտի եղև եպիսկոպոս 'ի կողմանս Ասիացւոց, յեկեղեցւոջ անտի Զմիւռնացւոց, որ և մեք իսկ տեսաք զնա 'ի մանկութեան մերում [1]։ Ցոյժ իսկ յերկարեցաւ նա յաշխարհի և ծերացաւ շատ, և սքանչելապէս և յայտնապէս իսկ վկայեցաւ, և այնպէս ել նա յաշխարհէ աստի։ Վասն որոյ ասացաք մեք զնմանէ, եթէ զայս ճշմարտութիւն ընկալաւ նա յառաքելոց անտի, զայս զոր եկեղեցի ստացեալ ունի այսօր։

Եւ են ոմանք որ լուան 'ի նմանէ զի ասէր, եթէ՝ Աշակերտն Տեառն մերոյ Յովհաննէս երթեալ յԵփեսոս լուանալ, և ետես 'ի ներքս զԿերինթոս, վա-

1. Մի օր. խորամ։

գնաց և ել 'ի բաղանեացն, և ոչ լուացաւ, այլ ասէ. Փախիցուք աստի, զի մի բաղանիքս փլանիցին 'ի վերայ մեր. զի 'ի սմա է Կերինթոս թշնամին ճշմարտութեան: Նա և ինքն իսկ Մարկիոն երբեմն եկն առաջի ել զՊօղիկարպոս և ասէ ցնա. Եղիցիս ճանաչել զմեզ: Եւ նա ասէ. Ճանաչեմ զքեզ՝ զի անդրանիկ ես դու սատանայի: Եւ իբրև զայս զգուշութիւն ունէին առաքեալքն և աշակերտքն իւրեանց, որպէս զի և ոչ բանիւ անգամ հաղորդէին ընդ ումեք յայնցանէ որ փոփոխէին զճշմարտութիւնն. զոր և Պօղոս ասաց, եթէ՝ Յառնէ հերետիկոսէ յետ միանգամ և երկիցս խրատելոյ՝ հրաժարեա, զի գիտես եթէ այնպիսին թիւրեալ է և մեղանչէ, անձամբ զանձն դատապարտեալ է նորա: Բայց գոյ և այլ միւս ևս թուղթ Պօղիկարպոսի՝ զոր գրեաց առ Փիլիպպեցիս. զի զօրինակ հաւատոց նորա և զճշմարտութիւն քարոզութեան նորա՝ 'ի նմանէ կարեն ուսանել, որք միանգամ կամին և փոյթ է նոցա վասն կենաց իւրեանց:

Իսկ Անտոնինոս որ կոչեցաւն Եւսեբէս, իբրև յաջորդեաց զթագաւորութիւն զքսան և զերկու ամս, Մարկոս Վառերիոս Վէրոս Անտոնինոս որդի նորա հանդերձ Ղուկիոսիւ եղբարբ իւրով կալաւ զհետ նորա: Յայնմ ժամանակի խռովութիւն բազում եղև 'ի կողմանս Ասիացւոց և հալածումն եկեղեցւոյ, և կատարեցաւ վկայութեամբ Պօղիկարպոս: Բայց արժան է զգիր վկայութեան նորա որ պահեալ է մինչև ցայս օր ժամանակի, դնել զնա 'ի մէջ յիշատակի այսր պատմութեան. զի գրեալ են գիրքս այս իբրև 'ի դիմաց եկեղեցւոյն այնորիկ որում առաջնորդէր նա:

Առ եկեղեցիս որ 'ի կողմանս Ասիացւոց, ցուցանէ այսու բանիւք [1] և առ ամենայն ժողովուրդս որ են 'ի սուրբ եկեղեցիս՝ ընդ ամենայն տեղիս, շնորհք և խաղաղութիւն և սէր Աստուծոյ և Հօր Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի բազմասցի: Գրեցաք առ ձեզ, եղբարք, վասն ամենայնի որ վկայեցին և վասն Պօղիկարպոսի երանելւոյ, որ կնքեաց 'ի ձեռն վկայութեան իւրոյ, և դադարեցին հալածանքն: Եւ յետ այսորիկ

1. Միւս օր. այսոր բանիւք:

Digitized by Google

և յառաջ քան զպատմութիւն Պօղիկարպոսի վասն այլոց վկայիցն պատմեն և որոշեցին գրով, թէ որպիսի համբերութիւն ցուցին նոքա 'ի ցաւս անդ իւրեանց, այնպէս զի զարմացուցին որ միանգամ շուրջ կային և հայէին ընդ նոսա: Զի էր ժամանակ, զի տանջանօք մինչև 'ի ջիլս ներքինս այրեալ խորովէին[1], որպէս զի աղիք որովայնից նոցա երևէին: Բայց էր ժամանակ զի և գաղտակուր որ լինի 'ի ծովու՝ արկանէին 'ի ներքոյ նոցա: Բայց զարմանալի էր քան զամենեսեան Գերմանիկոս քաջ, որ առաքինացաւ յայնմ պատերազմին. զի իբրև անթիւպատոսն կամէր հրապուրել զնա, և դնէր առաջի նորա զհասակ մանկութեան նորա, և ասէր ցնա, թէ՝ Տղայ ես և մանուկ, խնայեա յանձն քո. իսկ նմա ոչինչ եղև փոյթ. այլ խնդութեամբ բուռն հարկանէր զգազանսն՝ և ածէր առ ինքն, ոչ միայն գրգռելով այլ և բռնի. որպէս զի վաղվաղակի լուծցի նա յանօրինէն և յամպարիշտ աշխարհէս յայսմանէ. և սքանչելի մահուամբ իւրով ամենայն ժողովուրդն զարմանայր ընդ զօրութիւն այսմ վկայի սիրելւոյ Աստուծոյ:

Իսկ Պօղիկարպոս սքանչելի իբրև լուաւ, զառաջինն եկաց մնաց առանց խռովութեան, և պահեաց զմիտս իւր հաստատուն և ոչ շարժուն. իսկ իբրև ստիպէին մեծաւ պնդութեամբ որ խնդրէին զնա, դարձեալ միւսանգամ վասն սիրոյ եղբարցն բռնադատեցաւ փախել յայլ միւս ևս յագարակ: Եւ յետ սակաւ միոյ հասին ժամանեցին նմա անդէն որ զհետ մտեալ էին նորա. բայց կալան անտի երկուս պատանեակս: Իբրև տանջեցին զմի 'ի նոցանէ, տարան ցուցին զվանսն Պօղիկարպոսի: Բայց յորժամ հասին առ նա՝ ժամ էր երեկոյի, գտին զնա զի բազմեալ էր 'ի վերնատան միոջ. իբրև կարէր նա փախչել 'ի միւս տունն՝ ոչ կամեցաւ, այլ ասէ, եթէ՝ Կամք Աստուծոյ լիցին: Եւ իբրև գիտաց եթէ եկին հասին, որպէս և բանն ասէ, էջ առ նոսա, և խօսեցաւ ընդ նոսա զուարթ երեսօք և քաղցրութեամբ. և հրամայեաց դնել առաջի նոցա սեղան, և խորտիկս ազնիւս կազմեաց նոցա. բայց

1. Միւս օր. փեչեալ լինէին... գողտիկարս:

խնդրեաց 'ի նոցանէ ժամ մի յաղօթս կալ ցածու-
թեամբ. և համարձակեցուցին նմա: Եւ յարեաւ կայր յաղօթս շնորհօք Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որպէս զի զարմանային որք միանգամ եկինն և լսէին մինչդեռ յաղօթսն էր. զի բազումք 'ի նոցանէ զղջանային յանձինս իւրեանց, եթէ որպիսի՞ այր հանդերձեալ է մեռանել, ծեր, ցածուն և արժանի Աստուծոյ: Եւ հանդերձ այսօրինակ իբրև եհաս ժամ գնալոյ անտի, նստուցին զնա 'ի վերայ գրաստու և ածին 'ի քաղաքն. և էր շաբաթն մեծ, և պատահեաց անդ Հերովդէս իրենարքայ [1], և հայր նորա Նիկետա: Նոքա իսկ նստուցին զնա 'ի կառս ընդ իւրեանս. և հրապուրէին զնա մինչդեռ նստէին ընդ կառսն և ասէին ցնա, եթէ՝ Զի՞նչ, ասեն, չար է յայսմիկ, ասել եթէ Տէր իմ կայսր, և զոհել և կեալ: Եւ նա զառաջինն ոչ ետ նոցա պատասխանի: Իսկ իբրև ստիպէին զնա, ասէ ցնոսա. Ոչ գործեմ զայդ ինչ զոր դուք ինձ խրատ տայք: Իսկ նոքա իբրև տեսին եթէ ոչ առնու յանձն, բանս չարաչարս տային նմա: Եւ նոյնժամայն առին ընկեցին զնա 'ի կառաց անտի. և իբրև ընկեցին զնա՝ ջաղջախեցան խռնջանունք նորա, բայց նա ոչ դարձաւ. այլ իբրև թէ նմա ոչինչ եղև՝ ուրախութեամբ և պնդութեամբ երթայր:

Ածին զնա յասպարէզն ուր զգազանսն արգելեալ էին, և եղև ամբոխ մեծ յասպարիզին. զի բազմաց 'ի նոցանէ չէր լուեալ եթէ եմուտ Պօղիկարպոս յասպարէզ անդր: Եւ մինչ մտանէր՝ ձայն եղև յերկնից և ասէ. Քաջալերեաց, Պօղիկարպէ: Բայց զայն որ ասացն ոչ ոք ետես, բայց զձայնն բազումք 'ի մերոց անտի լուան: Իսկ իբրև ստիպեաց զնա դատաւորն և ասէ ցնա. Երդուիր և արձակեմ զքեզ, հայհոյեա ըզՔրիստոս: Ասէ ցնա Պօղիկարպոս. Ութսուն և վեց ամ է զի ծառայեմ Քրիստոսի, և մեղ ինչ ոչ արար ինձ, զիա՞րդ կարեմ հայհոյել զթագաւորն իմ զայն՝ որ նա փրկեաց զիս: Ասէ ցնա անթիւպատոսն. Գազանս ունիմ արձակել, և նոցա արկանեմ զքեզ, եթէ ոչ զղջացեալ ապաշխարեսցես: Իսկ նա ասէ ցնա. Կո

1. Միւս օր. Իրէնի արքայ... Անիկետայ:

չեա զնոսա զի եկեսցեն. զի չիք մեր փոփոխումն 'ի բարեացն 'ի չար։ Դարձեալ միւսանգամ ասէ ցնա. Հրով մաշեցից զքեզ եթէ զգազանօքդ արհամարհես։ Ասէ ցնա Պօղիկարպոս. Հրով սպառնաս դու, որ տոչորի առ ժամանակ մի, և յետ սակաւ միոյ անցանի. զի ոչ գիտես դու զհուրն դատաստանաց որ լինելոցն է, և ըզտանջանսն յաւիտենից որ պատրաստեալն է ամպարշտաց. այլ մի՛ յամեր, բեր զոր ինչ կամիս։ Այլ անթիւպատոսն զարմացեալ էր, և յղեաց քարոզել 'ի մէջ ասպարիզին երիցս անգամ. Պօղիկարպոս քարոզեաց վասն անձին իւրոյ՝ եթէ քրիստոնեայ է։ Իբրև ասացաւ այս 'ի քարոզէ անտի, ամենայն ժողովուրդքն հրէից և հեթանոսաց՝ որ բնակեալ էին 'ի Զմիւռնիա քաղաքի, մեծաւ բարկութեամբ և որոտմութեամբ 'ի ձայն բարձր աղաղակէին և ասէին. Դա է վարդապետ և ուսուցիչ Ասիացւոց, հայր քրիստոնէից և լուծիչ դից մերոց. զի ուսուցանէ ըզմարդիկ մի՛ երկիր պագանել նոցա։ Եւ իբրև ասացին զայս, աղաչէին զիշխանն Ասիացւոց, զի արձակեսցէ առիւծ մի 'ի վերայ Պօղիկարպոսի։ Իսկ նա ասէ ցնոսա. Չունիմ ես իշխանութիւն, զի կատարեցան աւուրք խաղուս։ Ապա հաճոյ թուեցաւ նոցա աղաղակել զի կենդանւոյն այրեսցեն զՊօղիկարպոս։ Իսկ իբրև հուրն պատրաստեցաւ, 'ի բաց արար յիւրմէ զհանդերձս ամենայն. ելոյծ և զգօտին, կամեցան և զհօղաթափսն լուծանել. իբրև յառաջագոյն նա զայն արարեալ էր. վասն զի փութային հաւատացեալքն, թէ մի՛ 'ի նոցանէ յառաջիցէ մատիցէ 'ի հանդերձս նորա, զի ամենայն բարի վարուք զարդարեալ էր 'ի մանկութենէ։ Եւ այնուհետև եդան գործիքն որ պատրաստեալ էին 'ի նիւթ հրոյն։ Եւ իբրև պատրաստեցան բևեռել զնա բևեռօք, նա ասէ ցնոսա. Թոյլ տուք ինձ, զի այն որ տայ ինձ զօրութիւն համբերել 'ի հուրն, այն տայ ինձ յերկարել 'ի նմին առանց աշխատութեան և առանց բևեռելոյ։ Իսկ նոքա թոյլ ետուն, և ոչ բևեռեցին զնա, այլ կապեցին կապանօք. ինքն իսկ ետ զձեռս յետս, և կապեցաւ իբրև զգառն երևելի որ ելանէ 'ի մեծ հօտէ պատարագ ընդունելի Աստուծոյ ամենակալի։ Եկաց յաղօթս և ասէ.

Digitized by Google

Հայր Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի՝ որդւոյ քո օրհնելոյ, այն որ 'ի ձեռն նորա ընկալաք մեք զգիտութիւն ճշմարտութեան քո. Աստուած հրեշտակաց և զօրութեանց, և ամենայն տոհմին արդարոց՝ որ կենդանի են առ քեզ. օրհնեմք զքեզ որ արժանի արարեր զիս աւուրս այսմ և ժամու, առնուլ մասն 'ի թիւ վկայիցն 'ի ձեռն բաժակի Քրիստոսին քո, 'ի յարութիւն կենացն յաւիտենից, շնչով, մարմնով և հոգւով, առանց ապականութեան. զի ողջոք մատեայց առաջի երեսաց քոց այսօր պատարագ ընդունելի։

Եւ իբրև կատարեաց զաղօթսն և ասաց զամէնն, սպասաւորքն վառեցին զհուրն։ Իսկ իբրև հուրն առչորէր յոյժ, սքանչելի ինչ տեսիլ երևեցաւ նոցա. զի հուրն ձևացաւ 'ի նմանութիւն խորանի, իբրև զկտաւ առագաստի նաւի՝ յորժամ լնուցու օդով, և պատեալ էր շուրջ զմարմնով վկայիսն. և էր նա 'ի մէջ նորա իբրև զոսկի և զարծաթ որ քննի 'ի բովս. և հոտ անոյշ գայր մեզ իբրև խնկոց։ Բայց յետոյ իբրև տեսին անօրէնքն եթէ ոչ կարէ այրել հուրն զմարմին նորա, հրամայեցին դահճի միոյ մատչել և սրով խոցել զկողս նորա։ Եւ իբրև արար զայս՝ ել 'ի նմանէ արիւն յոյժ, և շիջոյց զհուրն. և զարմացան ամենայն ժողովուրդն, եթէ այսպիսի ընտրութիւն է 'ի մէջ անհաւատից և հաւատացելոց Աստուծոյ։ Բայց ամենայն բան որ ել 'ի բերանոյ նորա, կատարեցաւ և կատարի։ Իսկ հարիւրապետն իբրև ետես զմարտ Հրէիցն, եդ զնա 'ի միջի, որպէս սովոր էին նոքա, և այրեաց զնա. և ապա մեք ժողովեցաք զնշխարս ոսկերաց նորա, որ առաւել է մեզ քան զականս պատուականս և քան զոսկի ընտիր. և եդաք 'ի տեղւոջ ուր արժանաւոր էր, զոր Տէր եցոյց մեզ։ Բայց 'ի սոյն յայս գիրս և վասն այլոց վկայից որ անդէն 'ի Զմիւռնիա յայնմ ժամանակի գրեցին ընդ վկայութեան Պօղիկարպոսի, և ընդ նոսին ընդ այնոսիկ պատմեն որ արժանի են մեծի յիշատակի։

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Պօղիքտոսի.

Այժմ մեծութիւն շնորհացն Աստուծոյ և զօրութիւն նորին 'ի ձեռն սրբոյ մարտիրոսին Պօղիքտոսի ամենեցուն ցուցաւ. այժմ հեթանոսք թախծեալ և տրտմեալ, որք յանշունչ կուռսն իւրեանց յուսային, որք մոլորեալքն էին 'ի դրօշեալս իւրեանց՝ յամօթ լինէին. վասն զի յաստուածային զօրութենէ անտի նմանողք սրբոյն Պօղիքտոսի լինել՝ ակամայ հարկաւորէին, որպէս յամենեցուն ստացչին և արարչին Աստուծոյ. ըստ աստուածային գրոց, թէ՝ Ամենայն ծունր կրկնեսցի երկնաւորաց և երկրաւորաց և սանդարամետականաց. քանզի յաստուածային զօրութենէն որ տուեալ լինի մարդկան՝ յայժմու 'ի մերձակայ իրաց, առաւել ես օրհնի և փառաւորի: Քանզի ահաւասիկ և երանելի Պօղիքտոս, որ կարծէր զհեթանոսական զվարս և զպաշտօն ունել՝ նոյն ինքն արագ արագ ըզՔրիստոսի պաշտօնն ունել յինքն զօրացուցանել զինքըն. և որ երկրաւոր թագաւորին զօրական էր՝ իսկոյն վաղվաղակի զմարդկային զինուորութիւնս արհամարհէր, և զՔրիստոսի զինակրութիւն փոխանակ երկրաւոր զինուորութեանն՝ ամենայն յօժարութեամբ փոխանակէր. և պսակ անթառամ զիւրոյ զջան վաստակոց և զժուժկալութեանն զգեցեալ ցուցանէր: Քանզի կոչէր զնա Փրկիչն յիւր ընտանի արքայութիւնն՝ 'ի ձեռն յայտնութեան իրիք. և զերկրաւոր զքղամիդն զոր զգեցեալ ունէր վկայն, 'ի խոր-

հըրդապէս և յանձառելի և յեւս պատուականագոյն քղամիդ փոխեալ նմանեցուցանէր. և զխոտանն զոր ունէր՝ զերկրաւոր քղամիդն՝ այսինքն զանհաւատութեանն, 'ի բաց ընկենուլ հրամայէր. որպէս զի եւս պատուականագոյն և պարկեշտագոյնն և որ Աստուծոյն հաճոյ էր՝ զգեցուսցէ սուրբ մարտիրոսին: Որ և փութայր իսկ այնուհետև երանելին իւրով ընտանի յօժարութեամբն. քանզի կոչեցեալ լինէր 'ի Փրկչէն և ժամանէր յօժարութեամբ կոչմանն. անդէն վաղվաղակի առժամայն զերկրաւորս և զմարդկայինս արհամարհէր: Ոչ կին և ոչ մանկունք և ոչ գեղից մեծութիւն և հարկք, և ոչ հոգք զօրականաց, և ոչ մեծարանք և պաճուճանք, և ոչ դարձեալ մարդկային փառք և մեծութիւն ինչ կարացին զնա 'ի բարեպաշտ աստուածպաշտութենէ անտի մերժել: Վասն զի առաւել լաւագոյն համարեցաւ զայն որ 'ի յերկինս են կեանք և առաքինութիւն. անդէն վաղվաղակի փոխեալ լինէր բարուքն 'ի կռոցն 'ի մոլորութենէ 'ի սուրբ և 'ի ճշմարիտ և յանարատ աստուածպաշտութիւնն:

Այլ մի եւս սքանչելիք որ ըստ մատակարարութեանն լինէին առ սուրբն. քանզի ըստ Դեկոսի ուրումն՝ որ թարգմանի հալածիչ, ըստ նորուն դստերն բնակեալ էր սուրբն Պօղիքտոս: Իսկ հալածիչս այս զայլս եւս հարկաւորէր և հաւանեցուցանէր զոհել կռոցն. իսկ զսրբոյն զբարիոք յօժարութիւնն ոչ կարաց յինքն դարձուցանել: Ապա այնուհետև առեալ զիւր դուստրն և զմանկունսն՝ մատուցանէր առ նա, և կամէր նոքօք խոնարհեցուցանել զնա և նենգագործել: Իսկ նա անշարժ և հաստատուն կայր և մնայր 'ի հաւատսն Քրիստոսի. և զմարդկային ազգականութիւն և զախտակցութիւն արհամարհէր: Հետևէր այնուհետև երկնաւոր թագաւորին՝ որ ընտրեաց զնա յիւր զօրականութիւն, և փութայր այնուհետև նմա սպասաւորել. նա և 'ի կենցաղս յայս ոչ առանց Աստուծոյ տեսութեանն ըմբռնեցաւ 'ի զինուորութիւնն, որ և բազում և ծանր մեղադրութիւն ունէր՝ մինչդեռ 'ի զինուորութեանն վարսն էր: Քանզի անդստին իսկ կամէր Աստուած փորձել զմարտիրոսին յօժարութիւնն,

և որպէս զոսկի սուրբ և ընտիր որ փորձի 'ի բովս՝ այնպէս և զսա կամելով փորձել Աստուծոյ, արկանէ զսա զառաջինն 'ի զինուորական վարս, ուստի ակն ունէին բազումք թէ խոտան ինչ գտանիցի. իսկ նորա 'ի ձեռն աշխարհական վարուցն՝ ընտանի և սերտ ծառայ Աստուծոյ գտաւ: Եւ արդ աւասիկ 'ի ձեռն բարւոյ գործոյն այնորիկ՝ որ տէրն զօրականն է մարտիրոսանայր, յանարգ և յերկրաւոր զինուորութենէս յայսմանէ փոխեցաւ նա 'ի մեծագոյնսն:

Ո՛վ վկայ բարեպաշտ, ամենևիմբ սուրբ և ամենայն ուստեք, այժմ վկայ Աստուծոյ պատուականագոյն, զորոյ զյիշատակդ մեք ամենեքեան ոչ ձանձրանամք. ո՛վ աստուածային վկայդ և ճշմարիտ, որ 'ի քէն այդչափ զարդ և գովութիւնս ետուր ազգի մարդկան, մանաւանդ թէ դու իսկ մատուցեր. քանզի դու կոխեցեր զգլուխ վիշապին, որպէս և զորբոյն Թեկղէ վկայէն. և 'ի վեր ամբարձեալ ըստ ելիցն այնմիկ, որ ըստ պղնձի սանդխոց և երկնային հեւարձակութեամբն անդր որոշել, զոր ոչ ոք լուաւ, և ոչ զմարգարէութիւնսն անտես առնել՝ զոր ինչ պատմենն: Քանզի գիտէին թէ հեռաձիգ և բազում նուաղապէս են վարք կենցաղոյս այսորիկ՝ յոր ըմբռնեցան ազգք քրիստոնէից. վասն այսորիկ 'ի ձեռն կենաց ուրուք յերկրակեցաց և անպատուական վարուք հագիւ ոք թէ կարասցէ մերձենալ յերկնաւոր պատիւն: Եւ արդ յայս սանդուխս ել երանելին Պօղիկտոս. նոյնպէս և սա կոխեաց զնորին զգլուխ զվիշապին,՝ և արհամարհեաց զկուռսն, և 'ի վեր ամբառնալով ընդ խորհրդական և անճառելի սանդուխսն, և 'ի ձեռն այսպիսի հրաշագոյն իրացս հաստատեաց զառաքելական ձայնն որ ասէ, թէ՝ Հաւատովք շիջուցին զզօրութիւն հրոյ, խցին զբերանս առիւծուց:

Ո՛ զինուորութիւն երկնային հաւատոցն, յորս սատանայական սուրն ոչ մերձեցաւ. ո՛ Քրիստոսի աշակերտ 'ի ձեռն հրոյ, և զօրական ճշմարիտ և ընտիր. քանզի այսպէս վասն առաքինութեան և ճշմարիտ հաւատոց՝ անմահական յիշատակաւ միշտ պատուին, իբրև մերձ եղեալ առ մեզ. որպէս զի և մեք ճշմարտապէս այսօր զծննդեան նորա զխրախճանութիւն

կատարեսցուք. որպէս զի և 'ի գործս նորա վայելեսցուք, առ 'ի պարգևել մեզ իւրաքանչիւր ումեք զօգտակարն և զլաւ աղօթմն մատուցեալ. որոց փոյթ յանձին կալեալ և մեր ընծայ ինչ ընդունելի մատուցանել վկային, զորպիսի ինչ զայսոսիկ զգովութիւնս յաղագս սիրոյն որ առ Աստուած՝ կատարեսցուք: Զայս բարեմտութեամբ տուեալ՝ բերկրեսցուք ընդ բարի գործոց նորա. և միշտ զմտաւ ածցուք զայն, որպէս զի 'ի յիշատակ բանից նորա եկեալք, նորին սրբոյ յիշատակաւ, ըստ գրոց, հաղորդք գտանիցիմք, և զմեր զանձինս ճշմարիտ հաւատովք հաստատել կարասցուք: Եւ արդ որ ինչ վարք և գործք յաղագս իրաց սրբոյ վկային՝ սկիզբն եղեալ, եթէ ուստի եկն յայնպիսի իրս, դուք ինձ զմարմնոյ և զհոգւոյ լսելիս մաքրեալ սրբեցէք հանդերձ անարատ վարուք. որպէս զի 'ի ձեռն բարեօք յօժարութեան զոգիս ձեր յօգտակարաց սրբոյ վկային արբուցանել փութացի:

Եւ արդ է սկիզբն վկայութեան նորա այսպէս. Նէարքոս ոմն, քանզի այսպէս կոչեալ էր անուն նորա, և Պօղիքտոս երանելի սուրբ վկայն՝ եղբարք կոչէին, ոչ եթէ ազգականութեամբ, այլ ըստ բարւոք յօժարութեանն և սիրոյ հանդիպէին. և զընտանի սերտ սէրն զոր ունէին՝ կոչեցան բարեկամք և ընկերք. ըստ Աստուծոյ խորհրդեան գտան խորհրդակիցք երկոքեան: Եւ Նէարքոս քրիստոնեայ էր. իսկ երանելին Պօղիքտոս հեթանոս բարուք զինքն համարէր, ոչ զանուն միայն, այլ 'ի ճշմարիտ հաւատոց ոչ փոխեալ լինէր. և զբազում յերկմիտ քրիստոնէից յաղագս ճշմարիտ հաւատոցն՝ 'ի բաց որոշել փութայր: Եւ տես զսքանչելի մատակարարութիւնն Աստուծոյ. քանզի յառաջ քան զտնտեսութիւն Փրկչին որ վասն մերոյ փրկութեան յերկնից յերկիր առաքեցաւ, ամենեքեան 'ի մառախլական միգի և 'ի խորս խաւարի ընթանային. իսկ ապա յորժամ եկն Փրկիչն՝ առ հասարակ ամենեքեան որպէս 'ի վախէ իմեքէ 'ի գբոյ կռապաշտութենէ 'ի վեր յարուցեալք. որպէս և երանելին Դաւիթ վկայէ ասելով, թէ՝ Տէր եհան զիս 'ի գբոյ տառապանաց՝ 'ի կաւոյ և 'ի տղմոյ, և հաստա-

տեաց 'ի վերայ վիմի զոտս իմ, և ուղղեաց զգնացս իմ. քանզի դու ես տառապանս և կաւ զկռապաշտու֊
թիւնն անուանեաց։ Իսկ վէմ՝ դարձեալ զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս ակնարկեաց. յորում և մեք ամե֊
նեքեան 'ի ձեռն հաւատոց հաստատեալ կամք։ Քան֊
զի 'ի գալստեան և 'ի յայտնութեանն՝ յետ չորից ա֊
ւուրց երանելւոյն Պօղիկարպոս վկայեաց, յառաջ քան զչորս աւուրս Արաց ամսոյ, զայգ ընդ գալստեան Փրկչին՝ զհեթանոսական զաղտն 'ի բաց լուացեալ, և զկռապաշտութեան բարսն փոխեալ, անդէն վաղվա֊
ղակի ընդ Քրիստոսի կարգաւորութեանն փառաւո֊
րեալ։

Ո՛վ աստուածային գալստեանն, եղբարք. ով Պօ֊
ղիկարպոսի հաւատոցն, ով սքանչելեացն։ Թագաւորն յերկնից եկեալ և զօրականն ինքնակամ յօժարու֊
թեամբ 'ի նա զինուորէր։ Եւ արդ զինչ իցէ ընտրու֊
թիւն վկայիս, և կամ ո՞ր պատճառք զսա արագ առ֊
ժամայն 'ի վկայութիւն կոչեաց, անդէն վաղվաղակի յետ գալստեան Փրկչին։ Դեկոս ոմն և Վաղերիանոս՝ որ յԱստուծոյ տուեալ էր նոցա զպատիւ թագաւորու֊
թեանն, նոքա զայն ամպարշտապէս և բռնաւորաբար 'ի կիր արկին. նորապէս հրամանս կարգեալ, լի ամ֊
պարշտութեամբ օրէնս գրեցին, որպէս զի որք հաւա֊
նիցին զոհել կռոցն՝ 'ի զինուորութիւն կարգեսցին. իսկ որք ոչն կամեսցին զոհել, նոքա գլխատութեամբ և պատժովք 'ի կենացս յայսցանէ փոխեսցին։ Եւ արդ 'ի դնել զայսպիսի հրամանս նոցա ամե֊
նեցուն առաջի՝ կամ զոհել և կամ 'ի կենացս ելա֊
նել, տեսցուք այսուիկ և զվկային զյօժարութիւնն զՊօղիկարպոսի՝ յաղագս անշարժ հրամանացն։ Դե֊
կոս և Վաղերիանոս զայս կարգեցին հակառակ Քրիս֊
տոնէից։

Յայնժամ ապա Նէարքոս բարեկամ մարտիրոսին՝ յաղմուկ և 'ի նեղասրտութիւն եկեալ, հանապազ յոգւոց հանելով լայր դառնապէս. ուստի և ոչ սովո֊
րական խօսիցն կամէր հաղորդել Պօղիկարպոսի։ Եւ նորա զարմացեալ ընդ այնպիսի իրս, 'ի վշտակցու֊
թիւն շարժէր զոգի իւր. մատուցեալ բազում անգամ հարցանէր զնա սուրբ վկայն, թէ զինչ պատճառք են

այդպիսի տրտմութեանդ քո։ Նա և զայն ոչ առնէր նմա դիւրաւ պատասխանի։ Ապա յայնժամ յետ այնչափ լռութեանն և նեղութեանն և 'ի խոր տրտմութեանն զինքն ունելով, խօսի ընդ նմա կրկին անգամ սուրբն և ասէ. Զի՞նչ է այդ քո մտածութիւնդ՝ աննման ցասմանդ և բարժանմանդ. և զսովորութեան զսէրն 'ի բաց մերժեցեր, որ ոչ բանի անգամ արժանի չառնես զիս։ Զի՞նչ տրտմութիւն ընկալար յինէն երբէք, կամ ո՞ր վհատութիւն եղև քեզ յինէն։

Յայնժամ ապա Նէարքոս հազիւ յետ բազում խօսիցն մարտիրոսին՝ յերկիւղածութիւն եկեալ, սկսաւ խօսել ընդ նմա և ասել. Վասն զի յառաջիկայ զբարժանումն մեր զմտաւ ածեալ իմ, ով Պօղիքտոս, որ յանօրէն և յանարժան հրամանաց նոցա լինի. վասն այսորիկ արգելլ զիս 'ի լռութեան, որպէս զի մի ըստ սովորական յօժարութեանն ունիմք առ միմեանս սէր։

Յայնժամ պատասխանի ետ նմա սուրբն Պօղիքտոս և ասէ. Ո՛վ Նէարքոս, և զիա՞րդ անյոյս և առանց ակնածութեան են բանքդ քո առ իս. քանզի թէպէտ և մահուամբք հանդերձեալ եմք բարժանել 'ի միմեանց, այլ ոչ ոք կարէ զբարեկամութիւն և զսէրն մեր ջնջել։ Ասէ ցնա Նէարքոս. Այս է զոր ես յանձն իմ խորհէի, եթէ 'ի վերագոյն քան զմարդկան մահ զոր ես զմտաւ ածէի զբարժանումն։ Զայս լուեալ սրբոյն Պօղիքտոսի՝ անկանէր զպարանոցաւ Նէարքոսի, աղաչէր և մաղթէր նմա, որպէս զի ասասցէ զպատճառս հանդերձեալ բարժանմանն։ Իսկ Նէարքոս ընկալեալ զպաղատանս սրբոյ մարտիրոսին, կամէր ասել նմա զպատճառս բարժանմանն, և ոչ կարէր 'ի դժնդակ նեղութենէն և յարտասուացն, և լի չփոթութեամբ հայէր ընդ Պօղիքտոս. և 'ի բազում վհատութիւն եկեալ՝ ընկենոյր զինքն 'ի վերայ երկրի։ Զոր ոչ կարացեալ սրբոյն Պօղիքտոսի զայնպիսի իրս տեսանել, թէ որպէս զնայն մխիթարեսցէ, զմտաւ ածելով մի գուցէ թշնամանս եւս կրեսցէ յիւրմէ բարեկամէն. և մտախորհ եղեալ յինքեան սրբոյն Պօղիքտոսի թէ ոչ ինչ ունիմ կարծիս չարի 'ի լաւ բարս Նէարքոսի. ապա յետ այսորիկ զմտաւ ածեալ ասէր.

Մի՛թէ թուցէ սուտ չարախօս եղև զՆեարքոսէ ոք ուրեք, կամ 'ի հայհոյութեան աղագս կամ 'ի յընչից վնասակարութենէ, վասն այնորիկ 'ի վհատութիւն և յարտասուս եկն Նեարքոս. պատրաստ եմ, ասէ սուրբ վկայն, և յայսոսիկ օգնել նմա, և վնասուց և մահուան համբերել յաղագս ճշմարիտ սիրոյն Նեարքոսի. այլ թէ որդի իսկ ունէի՝ ոչ խնայէի յաղագս սիրոյն Նեարքոսի, նա և նուազ ևս համարէի զնա քան զսէր նորա. և յառաջադէմ ունէի զսէրն՝ ամբողջ պահելով և անվնաս քան զամենայն։

Իսկ ապա իբրև զայսպիսի բանս լսէր Նեարքոս 'ի սրբոյ վկայէն, յայնժամ կանգնեալ հազիւ բանայր զբերան իւր. քանզի յոյժ թախծեալ էր հոգովք և տրտմութեամբք։ Յայնժամ սկսաւ ասել ցնա. Ո՛վ Պօղիքտիէ, վաղիւ ունիմք բաժանել 'ի միմեանց. օտարացեալ և աննմանք գտանիմք վարուք և ձևօք։ Իսկ Պօղիքտոս առ 'ի չկամելոյ նմա հաւատալ բանիցն Նեարքոսի. իսկ միօք և խորհրդովք յոյժ խռովեալ էր 'ի վերայ սքանչելի այնպիսի շարժմանն Նեարքոսի, և զանչափ արտասուսն հեղուլ. աղաղակէր Նեարքոսի, զի ասասցէ նմա թէ զի՞նչ է որ անց ընդ նմա, և կամ զի՞նչ պատճառք են այդպիսի խօսից։ Եւ 'ի բազում ժամս աղաչեցեալ նորա զնա, սկսաւ նմա պատմել հանդերձ արտասուօք Նեարքոս, ասել վասն անօրէն օրէնսդրութեանն հակառակ քրիստոնէից։ Եւ նորա զայս լուեալ 'ի նմանէ, թէ անիրաւ օրէնսդրութիւնք կարգեցան, զարթուցանէր զիւր ոգին, և աստուածատեսական և երկնատեսական կամէր լինել։ Իսկ ապա յինքն եկեալ և զյայտնութիւնն որ 'ի նմանէ լինելով՝ ընթացեալ գտանէր 'ի ժամանակին զյայտնութիւնն։ Եւ լցեալ սուրբն շնորհօք, սկսաւ պատմել Նեարքոսի և ասէ. Տեսի այսօր, ո՛վ Նեարքոս, զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս, որում դու սրբութեամբ և հանդերձ դողութեամբ երկիր պագանես. նորա մատուցեալ առ իս և զաղտեղիս զայս զմարտկային զքղամիդս զոր զգեցեալ ունէի՝ 'ի բաց եհան յինէն, և ևս պատուականագոյն և լուսանման զգեցոյց ինձ, ոսկեճաճանչ զարդարեալ միանգամայն, և առ այսպիսի զգեստ՝ և ձի թևաւոր պարգևեաց ինձ։

Եւ արդ այսպիսի և այսոքիկ ոչ եթէ դատարկ ինչ և ընդ վայր է տեսիլ մարտիրոսին, այլ զհանդերձելոյն յառաջագոյն աստուածութիւնն նշանակէր նմա զմարտիրոսութիւնն. քանզի զգեստուն փոփոխումն 'ի յետոյն 'ի լաւ անդր, այսինքն փոխել 'ի չարութենէ 'ի լաւութիւն անդր և զերկնային յառաջադիմութիւնն նշանակէր, և երկնային զօրական հրամայէր լինել փոխանակ երկրաւորիս։ Իսկ տեսիլ թեւաւոր ձիոյն որ շնորհեցաւ նմա յԱստուծոյ, ոչ այլ ինչ նշանակէր, եթէ ոչ 'ի յերկրէս 'ի յերկինս զվերացմուցութիւն ակնարկէր։ Զայս լուեալ Նէարքոսի 'ի նմանէ և 'ի բազում խնդման եղեալ՝ ասէ ցնա. Ուրեմն և դու ծանեար զՔրիստոս Աստուածն երկնաւոր՝ որ միշտն է, զմեծատուն՝ որ մեծատունն է երկնաւոր մեծութեանն, և աննախանձ և առատապէս բաշխէ զշնորհս ամենեցուն որ կարդան առ նա։ Իսկ ապա առ այսոսիկ ասէ ցնա Պօղիքտոս. Եւ երբ անգիտացայ ես զՏէրն իմ և զՓրկիչն Յիսուս Քրիստոս. և կամ դու յորժամ ասէիր ինձ զնմանէն՝ ո՞չ սքանչացեալ զարմանայի. և կամ յորժամ ընթեռնուիր դու զաստուածային գիրս, ո՞չ 'ի լսելոյ անտի արտասուեալ դողայի. զի թէպէտ և անուամբ ոչ կոչէի քրիստոնեայ անուն, այլ յօժարութեամբ և խրօք 'ի ծառայութիւն զիս ինքն Փրկչին փութայի կարգել, քանզի ամենայն ուրեք և յամենայն ժամ փոյթ յանձին ունէի յամօթ առնել զընդունայն կռոցն զմոլորութիւնս, և զսուտ և զխաբող նոցա զխաբէութիւնն։

Եւ իբրև լուէր զայսոսիկ Նէարքոս զբանս՝ ընդյր անձն նորա ցնծութեամբ և ասէ ցերանելին Պօղիքտոս. Ցաղագս պիղծ և սուտ կռոցն, քանզի նոցա հարկաւորիմք այժմ զոհել յանօրէն թագաւորացս. իսկ որք ոչ կամեցին զոհել՝ այլ Քրիստոսի ծառայել, նոքա սպանմամբ սրոյ վախճանեցին 'ի կենացս յայսցանէ։ Եւ արդ այժմ զի՞նչ ասես, ո՛վ Պօղիքտիէ, մի՞ արդելուր զիս յարտասուելոյ, ո՛վ Պօղիքտիէ, և յողբալոյ վասն քո. քանզի երկուցեալ եմ թէ գուցէ կորուսից զքեզ 'ի սիրոյ իմմէ. վասն զի ակնկալութիւն իմն եկն յիս որպէս թէ հրամանաց թագաւորին հնազանդի-

Digitized by Google

ցիս. քանզի չև ես կատարեալ քրիստոնեայ հանդիպեցիս, և հարկաւորեցիս զոհել կռոցն:

Իսկ երանելին Պօղիկտոս իբրև զայս լսէր՝ զշարժումն հոգւոյն վառէր առ Աստուած, և մարմնաւորական աչօք իբրև զայրագնեալ հայէր ընդ Նէարքոս, և բուռն հարեալ զձեռանէ նորա ասէր. Ապա ուրեմն այսօրէիկ էին յորմէ դու երկնչէիր, ով Նէարքոս. այսպիսի՞ կարծիք էին 'ի սկզբանէ առ քեզ վասն իմ. և կամ զայսպիսի՞ ակնկալութիւն պարտ էր ինձ 'ի քէն ընդունել, որ յամենայն ժամ զաստուածային և զանձառելի խորհուրդն ընթեռնուիր ինձ. և իմ զայն լուեալ՝ զգարշ և զպիղծ կուռսն անպատուեալ ունէի: Եւ արդ զի՞նչ է, ով ընկեր իմ Նէարքոս, որ և զմարմնաւորական զոր ոչ ճանաչէաք մինչև ցայժմ, իսկ զհոգևորականն և զանձառելին որ ընդ Աստուծոյ խօսակից առնէ, զայն մինչև ցայժմ տգիտանայաք. և արդ ընդէ՞ր ոչ արկանեմք 'ի վայր զկիրս մեր, ով Նէարքոս, և կամ ընդէ՞ր ոչ յայտ յանդիման քարոզեմք զհաւատսն՝ որ 'ի Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս:

Իսկ Նէարքոս որպէս թէ 'ի քնոյ ինչ զարթուցեալ՝ յերանելւոյն 'ի Պօղիկտոսէ բանիցն, և զիւր հոգին և զմիտսն վերստին կանգնէր, և ասէր առ սուրբն, թէ՝ Ինձ, ով Պօղիկտէ, ոչ մեծութիւն և ոչ զինուորութեան պատիւ, ոչ կեանք աշխարհիս այսորիկ պատուականագոյն թուին քան զկեանսն Քրիստոսի. այլ զանմահութիւն և զփրկութիւն և զյաւիտենականն՝ փոխանակ մարդկային և առժամանակեան կենացս յառաջ պատուել հաճոյ է ինձ: Իսկ Պօղիկտոս իբրև զայս լսէր, կամէր փորձել զհաւատսն և քննել զյօժարութիւն նորա. ասէ ցնա. Եւ ո՞չ խնայես դու, ով Նէարքոս, յայդպիսի պատիւ: Իսկ նորա համարեալ թէ ճշմարտութեամբ հարցանէ զայն և ոչ թէ փորձելով ինչ, ասէ ցնա. Թէ գիտէիր գոնէ 'ի տանս դու զիմ զպատիւն որ 'ի Քրիստոսէ տուեալ է ինձ և զյառաջադիմութիւնն, քանզի յայտնապէս և հոգևորապէս խօսէր ընդ նմա. անդէն իսկ ըստ աստուածային կամացն յօրինի և 'ի յօժարութիւնն: Ասէ ցնա սուրբն Պօղիկտոս. Դու կարծիս ունիս տգիտանալ ինձ

զյառաջադիմութիւնդ քո որ 'ի Քրիստոս, և զհանդերձեալ պատիւդ քո որ 'ի նմանէ. այլ նախ քան զքեզ, ով Նէարքոս, ես յառաջադէմ եղէ 'ի Փրկիչն. քանզի երկնաւոր և թագաւորական քղամիդ 'ի Փրկչէն 'ի ձեռն յայտնութեանն ընկալայ այսօր։ Իսկ ես ցքեզ կամիմ գլուխ մի հոգևորական բանի հարցանել, և արդ քանզի երկնչիմ և կասկած 'ի մտի ունիմ եթէ գուցէ եթէ անկատար երթիցեմ առ Փրկիչն, և ոչ ընդունիցի զիս ընդ այլ զօրականսն հոգևորս. և արդ իցէ՞ հնար արդեօք որ ոչ իցեն կատարեալ և սուրբ խորհրդոցն չեն հաղորդեալք՝ եթէ ընդունակք գտանիցին Աստուծոյ։

Իսկ Նէարքոս յերանելւոյն Պօղիքտոսի միտսն հայելով՝ որպէս զի չև ևս քրիստոնեայ հանդիպեալ, և անփորձ եղեալ աստուածային խորհրդոյն, կամելով ևս մեծագոյն հաւատս զնա յորդորել, յիշատակ նմին յաստուածային գրոց յիշեցուցանէր նմա, որ ևս առաւել յորդորէին զերանելին 'ի հաւատսն։ Եւ սկսաւ ասել առ նա այսպէս. Մի՛ երբէք, ասէ, ով Պօղիքտիէ, յերկուանար ինչ վասն այդորիկ. քանզի կարող է Աստուած, որպէս և ասեն աստուածայինն գիրք, 'ի քարանցս յայսցանէ յարուցանել որդիս Աբրահամու, այսինքն յանյոյս և որք ակն ոչ ունիցին՝ յօժարութեամբ. և բազումք 'ի հեթանոսաց մարդիկ կարգին 'ի զօրականութիւն Քրիստոսի. քանզի ահաւասիկ առ հասարակ ամենեցուն բացեալ են դրունք երկնից, և անմահ փրկութեանն մուտ՝ ոչ երբէք փակեցաւ. թէպէտ և 'ի սակաւ ժամու ոք հաւատասցէ՝ մեծ վարձս ընդ սակաւուն ընդ այնորիկ և ընդ ճշմարտի հաւատոցն ընդունի. վասն այսորիկ և Փրկիչն յաւետարանին զայս ամենեցուն հրամայէ տալ բըզվարձս որք յառաջին ժամուն և որք յիններորդին և որք 'ի տասներորդումն մտանէին մշակքն, որպէս եթէ և անագան երբէք մտանիցես առ Փրկիչն՝ զնոյն վարձս ընկալեալ երևեսցիս։ Եւ առ այսոսիկ՝ Նէարքոսի 'ի բանս 'ի հիմն և 'ի յիշատակ բանից եկեալ երանելւոյն Պօղիքտոսի, որ զուգեալ հաւասարէին զասացեալսն 'ի նմանէ, և ասէ ցնա. Ճշմարտապէս լուայ ես երբեմն 'ի քէն, զի ընթեռնուիր զաստուածային գիրս, թէ

մի ժամ վաստակեցին մշակքն, և ընդ այնոսիկ որք զաւուրն ծանրութիւն բարձին՝ հրամայեաց Փրկիչն տալ զվարձսն։ Եւ Նէարքոս ասէ ցնա. Եւ զայլ ևս պատմութիւնս յիշեա, ով Պօղիքտէ, որ զքեզ առ հաւատըս Փրկչին ևս առաւել զարթուցանեն, 'ի Տեառն պատմութենէն. 'ի միտ առ զաւազակն որ ընդ աջմէ խաչեալ էր. զինչ ասէր ցայն՝ որ ընդ ձախմէն խաչեալ էր և հայհոյէր, եթէ՝ Մեք յիրաւի զոր ինչ գործեցաքն՝ կրեցաք, իսկ Փրկիչս մեր անպարտ և անմեղ էր խաչի. և զայս ասելով դառնայր և ասէր. Յիշեա զիս, Տէր, յարքայութեան քում։ Եւ ապա զինչ պատասխանի առնէր նմա Փրկիչն, ընդ փոքր և ընդ անպաճոյճ հաւատոյն որպիսի՞ մեծամեծս խոստանայր նա և ասէր. Դու այսօր ընդ իս ես 'ի դրախտին։ Տեսանե՞ս, ով Պօղիքտիէ, զիարդ փոքր մի հաւատք որպիսի՛ մեծ աւետիս պարգևէ. ահաւասիկ հաւատք ըստ աւետարանին ասացուածին, թէպէտ և փոքր՝ հանդիպլին բոլորովին իսկ զլերինս փոփոխել։

Եւ ապա առ այսոսիկ երանելլին Պօղիքտոս գոչէր և ասէր. Եւ է՞ կարողութիւն, ով Նէարքոս, առանց մկրտութեան՝ այսպիսի իրաց դիպել մարդկան։ Ասէ ցնա Նէարքոս. Ամենայն ինչ սուրբ է սրբոց, որպէս և աստուածային գիրք ասեն. իսկ որք պղծեալքն են յօժարութեամբ՝ նոցա ոչինչ է սուրբ, վասն զի ապականեալ են միտք և խորհուրդք նոցա. ահաւասիկ տեսանեմք զՏէրն. յորժամ մատչէին առ նա կոյրքն զի բժշկութիւն ընկալցին 'ի նմանէ՝ ոչ ինչ յաղագս աստուածային խորհրդոյն ճառէր նոցա, և ոչ թէ մկրտութեան հանդիպեալ էին՝ հարցանէր. այլ զայն միայն թէ ճշմարի՞տ հաւատովք մատչիցին առ նա. ուստի հարցանէր զնոսա. Հաւատա՞յք, ասէ, թէ կարող եմ առնել զայդ։ Իսկոյն պատրաստ զիւր մարդասիրութիւնն ցուցանէր, և զզօրութիւնն և զբանն միոյ բարբառելոյ՝ հրաման տայր մարմնաւորական աչաց տեսանել նոցա, և անդէն իսկոյն բանային աչք նոցա։

Ապա առ այսոսիկ երանելլին Պօղիքտոս յորդորէր զհոգին իւր, և երկրաւոր իրաց 'ի մոռացումն գայր,

Digitized by Google

գոչէր յանկարծօրէն և ասէր, թէ՝ Ես ընդ Քրիստոսի միաւորեցայ 'ի սկզբանէ, և նա պարտի ինձ հոգ տանել և խնամել. քանզի ես 'ի բաց հրաժարեցի 'ի մարդկային իրացս, այսուհետև պարտ է ինձ վասն Քրիստոսի վկայել։ Իսկ Փրկչին օրէնսդրութիւն յառաջագոյն ծանուցաւ, որ ուսուցանէր և ասէր, թէ՝ Մինչչև ստեղծեալ էիր յորովայնէ՝ ծանեայ զքեզ, և յառաջ քան զելանել յարգանդէ՝ սրբեցի զքեզ. արդ ուրեմն յայտ է թէ յերկինս հրաւիրեաց զիս. քանզի ահաւասիկ հեթանոսք աստուածատեացք՝ երևեալ տեսանէին զՏէր Յիսուս մերձ առ իս կացեալ, և 'ի ճառագայթից լուսոյ երեսաց նորա զիմ զերեսս պայծառացեալ։ Եւ արդ ժամ է մեզ երթալ և ընթեռնուլ զանարժան զհրամանս թագաւորին։

Եւ յընթեռնուլ երանելւոյն Պօղիքտոսի՝ սկսաւ այսպէս առնել զայնպիսի մարդկային օրէնսդրութիւն, և բուռն հարեալ զգրոյն՝ 'ի բաց պատառեաց մասն մի. և յետ այսորիկ հայեցեալ 'ի միւս կողմն տեսանէր՝ զի զգրեալ կուռսն բարձեալ բերէին 'ի մեհեանս անդր ուր սովոր էին, և ոստովք և տերևովք զարդարեալ էին զնոսա. որպէս զի այնպիսի տեսլեամբք խաբեալ մարդիկ՝ 'ի տես երթիցեն անուանեալ աստուածոցն։ Զայսորիկ զկուռս հայեցեալ տեսանէր սուրբն Պօղիքտոս, և երկնային ծաղու խնդացեալ՝ այպանէր զնոսա. և մատչէին յօժարութեամբ իւրաքանչիւր ոք առ կուռսն։ Եւ նորա բուռն հարեալ հարկանէր զգետնի զիւրաքանչիւր ոք 'ի նոցանէ, և անդէն վաղվաղակի միանգամայն զամենեսեան առ հասարակ խորտակեալ մանրէր։

Եւ իբրև այս եղև՝ գայ աներ նորա Փեղիքս, որ հալածիչն կարգեալ էր յանօրէն թագաւորացն. յիմարեալ հիացեալ լինէր ընդ իրսն որ 'ի սրբոյն Պօղիքտոսէ գործեցան. ասէ ինքն ցինքն Փեղիքս. Վրիպեցայ 'ի յերկաքանչիւրոցս, և այժմ անզաւակեցայ ես Փեղիքս. քանզի առաջինն վախճանեցաւ, և ես պերճացեալ պարծէի փեսայիւս. իսկ այժմ չուառատես անզաւակեցայ, քանզի ոչ ոք յայսմհետէ ողորմել կարիցէ Պօղիքտոսի, ոչ աստուածքն և ոչ ինքնակալ թագաւորքն, որ զայնպիսի իրս յանդգնեցաւ առնել.

և զամենայն տառապանս մեր յանիրաւի փշրեալ խորտակեաց։ Իսկ Պօղիկարպոս ասէ. Սակայն ես զնոսա արհամարհեցի, և զանզօրութիւն նոցա նովին զօրծով յանդիմանեցի. իսկ արդ և այլ տառապանս ունիս, ով Փելիքս, տես, և զնոսա ևս յառաջ բերել փութա, որպէս զի յինէն 'ի ծառայէս Աստուծոյ անարգեալ չքաւորեսցին։

Յայնժամ դարձաւ առ սուրբն՝ Փելիքս, և ասէ ցնա. Փոյթ յանձին կալ գտնել մի ժամ, զի կեցցես, ով Պօղիկարպէ, և առանձինն միայնացիր լաւութեամբ, որպէս զի յառաջ քան զվախճանն տեսցես զամուսինն քո։ Իսկ որքան Պօղիկարպոսի զերկնային իմաստութիւնն 'ի կիր արկեալ՝ ասէ ցնա. Զո՞ր կին կամ զորդիս ունիմ տեսանել ես, եթէ ոչ զհոգևորն և զերկնային բարիս, զոր Քրիստոսն պատրաստեաց ինձ. բայց դուստրն քո թէ կամեսցի հետևել ինձ և իմոյ կամացս հետևեսցի, և փոյթ յանձին ունիցի, երանելի և փառաւոր ամն է. իսկ արդ թէ այլ ինչ կամք իցեն նմա, սոյնպէս և նա առ անուանեալ տառապանսն դարձաւ։ Եւ յայս իսկ 'ի բանս արտասուէր Փելիքս, և տեսանէր թէ ամենայն իսկ վճարեալ է Պօղիկարպոսի մարդկային կ...[1] աստի։ Ասէ ցնա. Եւ զքե՞զ, ով Պօղիկարպէ, խաբեցին Քրիստոսի մոլորութիւնք։ Իսկ սուրբըն Պօղիկարպոս ասէ ցնա. Ես խոստովանիմ թէ 'ի նորա զօրութենէն ձգեալ հոգւոյս և յօժարութիւն կամացս զկնի իւր. քանզի Քրիստոս անհասանելի զօրութեամբն այդքան է, զի նոյն ինքն անճառելի իւրով թագաւորութեամբն մեկնեաց զիս 'ի կռապաշտութենէ մոլորութեանն, և զօրական ընտիր զիս արժանի արար ցուցանել։ Եւ զայնպիսի բանս ճառեալ նորա, իսկոյն զաստուածային և զերկնային զօրութիւնն յինքն նկարեալ լինէր։

Յայնժամ մատուցեալ հալածչացն և սպասաւորացըն՝ կոճկամբն իւրեանց անողորմ ծեծէին զբերան նորա։ Իսկ սուրբն ոչ ինչ զգայր այնպիսի հարուածոց, քանզի տեսանէր զայն որ վասն նորա խաչեցաւն՝ զի մերձ առ նմա կայր։ Յայնժամ սուրբն մեծաւ զայ֊

1. Թուի՝ կենաց։

Digitized by Google

րացմամբ սկսաւ ասել առ Փելիքս այսպէս. Ո՛վ անսուրբդ և պիղծդ և գարշելի խորհրդածուդ, որ Թըշուառական և սակաւժամանակեայ Թագաւորաց ըսպասաւորիս, ընդէ՞ր խաբես զիս 'ի ձեռն նենգաւոր արտասուացդ, որ 'ի ծածուկդ լի ես ամենայն կեղծաւորութեամբ, յաղագս կնոջ և մանկանց 'ի յուսոյն Քրիստոսի փութաս ընկենուլ զիս. մի՛ ևս այսուհետև զիս արտասուեր՝ զՊօղիքտոս. այլ եթէ ինձ հաւատաս՝ զքեզ ինքն հարկ է արտասուել, որ հանդերձեալ... պիղծ և գարշելի... որութեանդ քո այդ... ... ահագգեաց 'ի խաւարն իջանել:

Եւ զայս ասացեալ երանելւոյն Պօղիքտոսի, և 'ի մարդկային իրացս մեկնելով և զերկնայինսն միայն խորհելով և զմտաւ ածէր: Յայնժամ յանԹացս յարուցեալ կին մի անուն Պաւղինա, հանդերձ արտասուօք և վշտակցութեամբ՝ ասէ ցսուրբ վկայն. Ընդէ՞ր մոլիս, ո՛վ Պօղիքտոս, և կամ ո՞ խաբեաց զքեզ յանդըրգնել և զայսպիսի իրս գործել և զտասն և երկու աստուածսն խորտակել: Իսկ երանելին Պօղիքտոս ծիծաղեցաւ զբանիւք կնոջն և ասէ ցնա. Զի եթէ ես միայն զերկոտասան զաստուածսն ձեր խորտակեցի, ապա ուրեմն ոչ գտեր այլ աստուածս 'ի վերայ երկրի. և արդ եթէ ինձ հաւանիս, ո՛վ Պաւղինա, եկ զհետ իմոյ յօժարութեան և հաւատս, և փոյԹ յանձին կալ, որպէս զի ընդ սակաւժամանակեանսն՝ զյաւիտենականն և զանմահ զկեանսն ընկալցիս: Եւ զայսպիսի բանս 'ի կիր արկանելով նորա, և այլ ևս բազում խորհրդական և հոգևորական բանս կատարէր առ նոսա: Եւ տեսանելով զանարատ և զանքակ հաւատս նորա՝ բազումք յանհաւատիցն հաստատէին 'ի նա: Յայնժամ ապա միաւորեալ ամենայն հալածիչքն, խնդրեցին 'ի Թագաւորացն որպէս զի երանելին ընդ գլխատութեամբ մահուամբ անկցի:

Սուրբ վկայն գիտացեալ զայնպիսի անարժան հրամանս՝ արհամարհէր զմարդկային մարմնոյն զչարչարանս. յեւ մեծ իմն յառաջադիմութիւն փութայր, խնդութեամբ և ուրախութեամբ կայր և մնայր հրամանաց պատուհասին: Քանզի նա յերկինս ընդ Փըրկչին հրճուէր. իսկ վասն ոգւոյն վշտակցութեանց

Digitized by Google

մինչդեռ էր 'ի մարմնի և ընդ մեզ խօսէր, նա և առ մերձակայ եղբարսն խօսէր զայս. և հաստատէր սուրբ վկայն և ասէր. Զոմն երիտասարդ եկեալ առ իս տեսանեմ, որ խօսէր ընդ իս, և ուսուցանէ փութալ ելանել ինձ 'ի մարդկային իրաց աստի. ապա ուրեմն յայտ է եթէ կատարելոց եմ 'ի Տէր. և պատուական արեամբ նորա խորհրդապէս և աստուածային մկրտութեանն և Քրիստոսի կնիքն թուի ինձ թէ է այս։

Իսկ Նէարքոս զարեկամութիւն սիրոյն ոչ երբէք մոռանայր. քանզի էին յերկոսին մարմինսն մի ոգի և մի կեանք։ Յայնժամ հայեցեալ վկային 'ի Նէարքոս, ասէ ցնա. Ողջոյն ընդ քեզ. և զանձառելի ուրախութիւնն իմ և զքո յիշեա, եղբայր։ Եւ զայս զվերջին զձայնս՝ իբրև զկնիք թողոյր Նէարքոսի. և ինքն կատարի սիրով[1]։ Յայնժամ ապա զպատուական և զսուրբ մարմին նորա 'ի Մելիտինէ քաղաք Հայոց թաղեցին պատուով՝ եղբարքն, և իբրև զժառանգութիւն յաւիտենական իւրեանց ընծայեցին. Թաղեցաւ սուրբն յաւուր չորեքշաբաթոջ, քանզի և վայել էր իսկ նմա յայնպիսում աւուր կատարել. քանզի ամենայն ուրեք չորեքկուսի զհաւատս հաստատուն և անշարժ 'ի ձեռն իւրոյ գործոյն եցոյց։ Եւ այնպէս զսուրբ մարմինն նորա անդ իսկ եդին. և զպատուական արիւն նորա 'ի կտաւս սուրբս ընկալեալ Նէարքոսի 'ի Կանանացւոց քաղաքն տարաւ, իբրև զերանելի իմն ժառանգութիւն, և իբրև զզէն փրկութեան Կանանացւոց քաղաքին մերձաւորաց և հեռաւորաց գանձեաց զայս։

Այս ամենայն գործեցաւ յաւուրս Դեկոսի և Վաղերիանոսի յարևելս 'ի յառաջին հալածանսն։ Եւ արդ վկայեաց նախ սուրբն Ստեփանոս յԵրուսաղէմ. և երկրորդ Փիլիպոս ոմն սուրբ յԱղեքսանդր քաղաքի. և երրորդ սուրբն Պօղիքտոս 'ի Մելիտինէ, յառաջ քան զչորս ընդիքտիոնսն Արաց ամսոյ. 'ի թագաւորութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որում փառք և զօրութիւն յաւիտեանս. ամէն։

1. Այսպէս յօրինակին. այլ յայտ է որոշ գոլ։

Եւ յետ չարչարանաց սրբոյն Պօղիքտոսի՝ ես աստ-ուածասէր Նէարքոս՝ ետու զՅիշատակարանն Տիմո-թէոսի Կամանանացւոյ և Ակտուար[1] Նեղոսի, և երդմնե-ցուցի զնոսա 'ի դատաստանն Քրիստոսի և 'ի յաղ-թութիւն սրբոյն Պօղիքտոսի 'ի Քրիստոս. որպէս զի տարւոյ տարւոյ կատարեսցեն զօր նորա, և զՅիշա-տակարանն ընթերցցին խնամով: Իսկ Տիմոթեայ ըն-կալեալ զայն Յիշատակարան՝ եդ 'ի սուրբ եկեղե-ցւոջ, որ է....:

1. Թուի Actuarius, որ է Նոտար:

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Ռոմանոսի և Մանկանն խոստովանողի և Հիւսիքոսի զինուորին։

Ասկղեպեայ հազարապետի կամեցեալ մտանել յեկեղեցի Անտիոքացւոց և հալածել զքրիստոնեայս, երանելին Ռոմանոս յառաջեալ պատուէրեաց այնոցիկ՝ որք ՚ի սուրբ եկեղեցւոջն էին և որք ՚ի դրունսն նստէին՝ կէս սարկաւագացն, և ասէ ցնոսա. Իբրև զարս հաստատունս կացէք, և մի թողուլ տացուք Ասկղեպիադայ՝ մտանել յեկեղեցիս։ Իսկ ոմանց ՚ի զօրականացն զայս լուեալ, հասուցին յԱսկղեպիադէս զբանսն, և ասեն. Ոմն ՚ի միայնակեցացն Ռոմանոս անուն՝ հաւանեցոյց զամենեսեան որք յեկեղեցւոջն են, և զանուանեալսն կէս սարկաւագաց՝ արգելուլ զմեզ, եթէ կամիցիս մտանել յեկեղեցին։

Ասկղեպիադէս իբրև լուաւ զայս՝ հրամայեաց ածել զառաջեաւ զսուրբն Ռոմանոս. և իբրև եկն նա, ասէ ցնա. Ա՛յ պիղծ և երեքթշուառեան, զի՞նչ զմրտաւ ածեալ պատուիրեցեր եկեղեցականացն՝ արգելուլ զիս։ Ռոմանոս ասէ. Վասն զի չէ քեզ օրէն ՚ի տուն Աստուծոյ մտանել. զի մի յանդգնութեամբ իշխանութեանդ քո ձեռնամուխ լիցիս գործել անարժան ինչ ՚ի տան Աստուծոյ։ Ասկղեպիադէս ասաց. Թշուառական այր և չարաբախտ, արդ երկուցեա՞լ ՚ի քէն չմտանեմ. ՚ի թագաւորն արեգակն երդուեալ, սաստիկ տանջանօք զքեզ խոշտանգեալ՝ յետոյ ՚ի հուր մատնեցից, ՚ի ցոյց ամենեցուն՝ որք քև հրապուրեցան։ Ռոմանոս ասաց. Մի համարիր երկեցուցանել

Digitized by Google

զիս սպառնալեօք քովք. այլ զայս գիտեա զի վասն երկիւղի իմոյ ոչ մտեր, և զի ոչ ետ քեզ Աստուած մտանել 'ի տուն իւր։ Ասկղեպիադէս բարկացեալ հրամայեաց կախել զնա. իսկ դիւանապետքն ծանուցին նմա եթէ յազգէ է քաղաքապետացն։ Ասկղեպիադէս հրամայեաց իջուցանել զնա 'ի կախաղանէն, և ասէ ցնա. Ասա ինձ թէ արդեօք 'ի քաղաքապետացըն ազգէ՞ ես, որպէս և դիւանապետքն ասացին ինձ։ Ռոմանոս ասաց. Այդ զի՞նչ առնէ. կարծես թէ անուամբք այդիւ լիցէ ազատութիւն քրիստոնէից, և ոչ եթէ զի 'ի ձեռն Քրիստոսի. գիտացեալ զի հարազատք և պատուականագոյնք բազմապատիկ քան զձեզ երևեցաք, որք համարիք ունել ինձ յաշխարհիս յայսմիկ. այլ և 'ի նոցին իսկ իրացն ցուցանեմ քեզ՝ եթէ ժամանակն ներեսցէ։ Ասկղեպիադէս ասաց. Ա՛յ պիղծ և թշուառական այր, վասն որոյ հարցանեմ քեզ՝ պարտիս պատասխանի առնել և ոչ ճամարտակել, քանզի ոչ եթէ վասն այնր կոչեցար։ Եւ հրամայեաց կապարեայ գնդօք զգլուխ նորա մալել. և ասէ ցնա. Մի՛ այդպէս յանդգնութեամբ և ամբարհաւաճութեամբ բարբառիր։ Ռոմանոս ասաց. Համարձակութիւնն իմ և խրոխտումն՝ Քրիստոս է. վասն որոյ և համարձակեալ այսպէս բարբառիմ. և եթէ ցասնիս՝ չտամ պատասխանի. ապա եթէ հարկ առնես ինձ ըստ իւրաքանչիւր հարցուածոց քոց պատասխանի առնել, զի՞ արտնիս. քանզի եթէ և լռեցից՝ առաւել ես զայրացուցանեմ զքեզ։ Ասկղեպիադէս ասաց. Այլ չկամիմ, ով պիղծ, զի այդպիսի մեծաբանութեամբ բարբառիցիս, և յանդգնաբար պատասխանի առնիցես, այլ հեզութեամբ, որպէս և ձեր իսկ կրօնքն պահանջեն։ Ռոմանոս ասաց. Այլ երևի՝ թէ ե՞րբ պարտի քրիստոնեայն հեզութեամբ բարբառել և ե՞րբ համարձակութեամբ. քանզի և գիրն մեր ասէ, եթէ՝ Մի՛ երկնչիք յայնցանէ որ զմարմինն սպանանեն, և զոգին ոչ կարեն սպանանել։ Ասկղեպիադէս ասաց. Ա՛յ պիղծ այր, զիա՞րդ կարէ այդ լինել որպէս ասացեր. եթէ պատուականագոյնքդ էք դուք քան զմեզ որ զայդ օրէնսդ ունիք։ Ռոմանոս ասաց. Եթէ ոչ դարձեալ ցասնուցուս, ասեմ. սակայն եթէ ցասնիս, այդ

զի՞նչ վնասէ ինձ. քանզի արդարև Աստուծով՝ որ զօրութիւն տայ մեզ, արդարև առաւել եմք քան զձեզ՝ որ զիշխանութիւնդ ունիք 'ի մնոտի յաշխարհիս յայսմիկ. և մանաւանդ քան զայնոսիկ՝ որք զԱստուծոյ գիտութիւնն ոչ ունին այլ զանաստուածութիւն: Ասկղեպիադէս ասաց. Եւ զի՞արդ կարէք քան զմեզ աւելի լինել, մարդիկ՝ որ ընդ ձեռամբ մերով էք յամենայնի և հարկս մեզ տայք: Ռոմանոս ասաց. Եւ յառաջագոյն իսկ ասացի քեզ, եթէ մեք քան զձեզ լաւագոյնք եմք. վասն որոյ երկայնմտութեամբ լուր ինձ: Դուք փութայք հաճոյ լինել առժամանակեան թագաւորաց ձերոց, որ յանյայտ և 'ի մնոտի յաշխարհիս յայսմիկ զպատիւն տան ձեզ. իսկ մեք եթէ փութացուք հաճոյ լինել Աստուծոյ՝ և աստ պատուականք եմք, և յաշխարհին յայնմիկ զարքայութիւնն երկնից ժառանգեմք: Դուք չար միայն գիտէք առնել, մեք բարիս առնեմք Աստուծով հաւատացեալք 'ի նա. դուք դիւաց երկիր պագանէք, մեք անուամբն Քրիստոսի զդևս հալածեմք. դուք առ սակաւ ժամանակ կալեալ զիշխանութիւնն, անողորմութեամբ վարիք առ մարդիկ, մեք պատուէր ունիմք և զթշնամիս սիրել, և յաղօթս կալ վասն այնոցիկ՝ որ հալածեն զմեզ և բռնադատեն: Դուք առ սակաւ ժամանակ 'ի խուն մարդկանէ գովիք և կամ պարսաւիք, մեք հաւատացեալք յԱստուած՝ 'ի հրեշտակաց գովիմք: Դուք գեհեննին առիթ էք մարդկան՝ 'ի դիւացն երկրպագութենէ, մեք 'ի գեհենէ անտի կորզեմք զմարդիկ: Դուք փիլիսոփայութեամբ ձերով զերծուցանէք զմարդիկ 'ի յաւիտենական կենացն, մեք 'ի ձեռն ուղիղ կենաց և հեզութեան՝ 'ի մահուանէ զերծուցանեմք զմարդիկ: Դուք պատիր բանիւք և խոստմամբ և կեղծաւորութեամբ՝ զմարդիկ 'ի մահ յուղարկէք, մեք 'ի ձեռն գրոց 'ի մեղաց դարձուցանեմք զմարդիկ, խոստանալով նոցա զփրկութիւն յաւիտենական և ոչ ըղժամանակեան: Դուք թագաւոր ունիք սակաւաժամանակեան, և ոչ նմա երկիր պագանէք, այլ քարանց և փայտից, մեք թագաւորին յաւիտենից երկիր պագանեմք և զնա միայն պաշտեմք: Դուք և զայնոսիկ որք չպարտին ինչ ձեզ՝ բռնութեամբ պահանջէք, մեք

Digitized by Google

պարտապանացն մերոց՝ որ արդարև պարտին մեզ, զպարտսն շնորհեմք։ Դուք զաշխարհս յափշտակէք և զրկէք, կարծեցեալք եթէ յաւիտենականք իցէք, մեք և զշնորհն մեզ՝ տամք աղքատաց վասն Աստուծոյ։ Ուստի այդիւ ամենայնիւ պատուականագոյնք եմք քան զձեզ։

Ասկղեպիադէս ասաց. Տուր յանձին կալեայ քեզ և համբերել վասն բազմութեանս որ շուրջ կան. այլ տակայն զինչ առաջի եդեալ կամ զինչ զմտաւ ածեալ, ա՛յ պիղծ, այդպէս 'ի վերայ թագաւորաց խրոխտանաս։ Ռոմանոս ասաց. Ոչ է այն խրոխտումն, այլ ճշմարտութիւն. քանզի ո՞ ոք է 'ի մարդկանէ որ ոչ դիտէ, թէ իւրաքանչիւր մարդոյ կեանք առժամանակեան են, և մահն անյայտ է ամենեցուն, և թագաւորաց և իշխանաց և աղքատաց և ծառայից. վասն որոյ ոչ էք առաւել դուք քան զմեզ մնանկքս։ Ասկղեպիադէս ասաց. Այդչափ թողացուցի քեզ շաղակրատել, թողեալ զկարևորսն. ինքնակալ թագաւորքն հրամայեցին ձեզ քրիստոնէիցդ՝ կամ զոհել աստուածոցն, և կամ 'ի հուր մատնել։ Ռոմանոս ասաց. Գովեմ զքեզ Ասկղեպիադէս, զի զամօթի հարեալ՝ թողեալ զառաջինն՝ և զյետինն մնուանես առաջին լինել. այլ ես եւս առաւել մոլեկան գտայց քան զձեզ, եթէ թողեալ զԱստուած՝ որ ձգեաց զերկինս և հաստատեաց զերկիր, և քարանց և փայտից երկիր պագից, որք 'ի ձեռաց մարդկան կազմեցան։

Իսկ Ասկղեպիադէս հրամայեաց զաներան նորա ծեծել յերկար և ասէ. Մի՛ յանդուգն զմտաւ ածեր, զի առաջի հազարապետի կաս. և ասա ինձ թէ արդարև 'ի քաղաքապետացն ազգէ ես։ Ռոմանոս ասաց. Ես յառաջագոյն ասացի քեզ, թէ այդ զի՞ առնէ. իմ տոհմականութիւն և պատիւ և փառք և ազգականութիւն Քրիստոս է. որ ամենայն ազատութեանց զգեցուցանէ զմերձաւորս իւր և զերկիւղածս իւր. պատուեմ և երկնչիմ առաւել քան զքեզ՝ ծառայս Աստուծոյ. հազարապետ՝ որ զԱստուած չգիտէ, ոչ գիտեմ ուստի՛ գայ կամ յո՛ երթայ։ Ասկղեպիադէս ասաց. Թէ և ես յայնմ ազգէ, 'ի ձեռն տանջանաց

Digitized by Google

անարգեցից զանձն քո։ Ռոմանոս ասաց. Քրիստոսիւ, զի զոր համարիսդ անարգութիւն՝ այդ ինձ փառք են, և ամենեցուն՝ որ գան յայսպիսի խոստովանութիւն։

Ասկղեպիադէս ասաց. Կախեցէք զնա և քերեցէք քաջիկ՝ ըստ փոխելութեան դորա։ Ռոմանոս ասաց. Ոչինչ օգտիս տանջելովդ, այլ միայն աշխատութիւն հասուցանես քեզ. և հաւատամ յԱստուած, եթէ տայ ինձ այնպիսի զօրութիւն, զի համբերեալ յաղթեցից քեզ և հօրն քում սատանայի, որ գրգռէ զքեզ 'ի վերայ ծառայիցն Աստուծոյ։ Ասկղեպիադէս ցասուցեալ ընդ բանս նորա, ասաց. Քերեցէք զծնօտս նորա, զի մի կարասցէ բարբառել 'ի տանջանացն։ Ռոմանոս ասաց. Գիտէ Քրիստոս Որդին Աստուծոյ, եթէ առաւել ևս բացան երախքս իմ, քանզի ճշմարտութեան քարոզ եմ և ոչ ձերոյ յիմարութեանդ։ Ասկղեպիադէս ասաց. Արդ որպէս դու ասես, փոխելանան իշխանակալքն զի երկիր պագանեն աստուածոցն։

Ռոմանոս ասաց. Ոչ սակաւ ինչ փոխելանան, այլ և յոյժ իսկ. ապա թէ կամիս հաստատութեամբ ուսանել, եթէ իմաստութիւն ձեր յիմարութիւն է՝ ըստ իմոց գրոց, երդմնեցուցանեմ զքեզ 'ի թագաւորն քո, զի հրամայեսցես ածել այսր մանուկ մի և հարցանել զայս. Զինչ արդար է, Աստուծոյ երկիր պագանել, եթէ աստուածոցն. և զինչ մանուկն ահա ընտրեսցէ՝ արդարութեամբ զայն առնեմք։ Ասկղեպիադէս ասաց. Վասն զի երդմնեցուցեր 'ի փրկութիւն տերանց մերոց թագաւորաց, հրամայեմ ածել զմանուկն. այլ դու ոչ ճողոպրեսցիս 'ի ձեռաց իմոց վասն յանդգնութեանդ քո։

Եւ հրամայեաց Ասկղեպիադէս յանկարծակի մանուկ փոքր յափշտակել 'ի հրապարակէն և ածել զառաջեաւ։ Եւ իբրև ածին, ասաց Ասկղեպիադէս ցՌոմանոս. Ահա մանուկն, որպէս ասացերն և խոստացարն՝ պարտիս այսուհետև կատարել։ Ռոմանոս ասաց. Միայն ճշմարտութեամբ ասա ինձ, քո առաջի հարցանեմ զմանուկն։ Ասկղեպիադէս ասաց. Հարց զմանուկդ։ Եւ Ռոմանոս սկսաւ հարցանել զմանուկն, և

Digitized by Google

ասէ ցնա. Որդեակ, զի՞նչ արդար է, Աստուծո՞յ երկիր պագանել, եթէ աստուածոց՝ զոր սոքայս ասեն։ Եւ մանուկն ասաց. Արդար է Աստուծոյ երկիր պագանել, որ արար զամենայն բանիւ, քանզի աստուածքդ՝ հաստուածք մարդկան են։ Ասկղեպիադէս ասաց. Բարձցի մանուկդ զուսով. և հրամայեաց հարկանել զնա և ասել. Ո՞վ ուսոյց քեզ։ Եւ մանուկն ասաց. Արդարութեամբ՝ չուսոյց ոք. այլ 'ի մօրէ իմմէ լուայ, որ ասէր այդու այդու. Մի է Աստուած և մի է Քրիստոս նորա։ Եւ հրամայեաց Ասկղեպիադէս ածել զմայր նորա. և իբրև ածաւ, հրամայեաց կացուցանել զնա դէմ յանդիման մանկան նորա, զի տեսցէ զչարչարանս որդւոյն իւրոյ. և ասաց Ասկղեպիադէս ցմանուկն. Արդ և դու քրիստոնեա՞յ ես։ Մանուկն ասաց. Այո, 'ի Քրիստոս ունիմ զյոյս իմ որպէս և մայրդ իմ։

Ասկղեպիադէս ասաց. Կախեսցի պատանեակդ։ Եւ դահիճքն վաղվաղակի արարին զհրամանն։ Եւ մինչդեռ 'ի կախաղանին և 'ի չարչարանսն էր մանուկն՝ ծարաւեցաւ, և ասէ. Մայրիկ իմ, տուր ինձ սակաւ ջուր ըմպելոյ, զի ծարաւի եմ։ Եւ մայրն ասաց. Մի՛, որդեակ, մի՛ ըմպեր զջուրս զայս, այլ չոգ առ ջուրն կենդանի՝ առ Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս։ Ասկղեպիադէս ասաց. Կախեցէք զՌոմանոս և քերեցէք զդա սաստկագոյն տանջանօք։ Ռոմանոս ասէ. Ես 'ի հանգստեան եմ, զի չարչարիմ և յաղթեմ քեզ. այլ առ ձեզ ո՛ր ճշմարտութիւն գտանի, զի յաղթահարեալ յինէն՝ հրամայես հարկանել զիս. Նման ես թագաւորացն քոց՝ որ այդպէս ընդ վայր առանց իրաւանց հաշեն զմարդիկ տանջանօք։ Ասկղեպիադէս ասաց. Ըստ փոխելութեան քում՝ 'ի հուր մատնեմ զքեզ, որպէս և ես արժանի։ Ռոմանոս ասաց. Հաւատամ յԱստուած կենդանի, եթէ արժանի եմ այսմ տանջանաց, զի թէ չէի արժանի՝ չէր իմ արդեօք եկեալ յայս. այլ Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս համբերութիւն ետ ինձ և զօրացոյց զիս, զի այսպէս և այսքան չարչարեալ՝ համբերից և խոստովանեցայց զնա առաջի մարդկան ամենեցուն։ Եւ յայսմ հետէ ասեմ քեզ, եթէ հուրն քո քան զջուր ցրտագոյն գտանել ունի։

Ասկղեպիադէս ասաց. Ի Թագաւորն արեգական երդուեալ, 'ի հուր հրամայեմ արկանել զքեզ, և տեսցուք եթէ օգնէ քեզ Քրիստոսն քո, զոր դուն խոստովանիս. այլ զմարդ խաչեալ՝ ես և յանուանէ կոչել ամաչեմ։ Ռոմանոս ասաց. Այն ամօթ ինձ լիցի և ամենեցուն որ սիրեն զԱստուած. այլ ես ասեմ քեզ, թէ օգնեաց ինձ Քրիստոսն իմ և օգնէ. և զհուրն զոր ասես՝ տեսանել անգամ չտայ ինձ։ Ասկղեպիադէս ասաց. Եթէ այդպէս է, ապա կախարդ ես։ Ռոմանոս ասաց. Մեք զկախարդութիւնս կախարդաց՝ անուանելով զՔրիստոս՝ 'ի դերև հանեմք, վասն որոյ հզօրագոյն եմք քան զձեզ. այլ դու ոչ ես ծողոպրելոց 'ի ձեռացն Աստուծոյ, և ոչ վարդապետն քո սատանայ։ Ասկղեպիադէս ասաց՝ զՌոմանոս 'ի բանտ արկանել հանդերձ մանկամբն. և հրամայեաց արտաքոյ քաղաքին հրատ սաստիկ արկանել, և երկայն երկչերոտեաւ ընկենուլ զնա 'ի ներքս։ Եւ իբրև արկին սաստիկ ըղհրատն, 'ի միւսում աւուր ընդ այգն ընդ առաւօտն տարան զՌոմանոս. և 'ի տանելն յանկարծակի անձրև սաստիկ եղեալ՝ թանայր զամենեսեան և զհուրն շիջուցանէր։ Իսկ որ տանէինն զնա՝ դարձան անդրէն վասն սաստկութեան անձրևին, և զերանելին արկին 'ի բանտ՝ ըստ հրամանի Ասկղեպիադայ։ Իսկ որոց լուեալն էր յառաջագոյն զերդնուլն Ռոմանոսի, զարմանային զիա՛րդ անշուշտ մնաց երդումն սորայն զոր երդուաւ առաջի իշխանին, և տեսանել անգամ զհուրն։

Ասկղեպիադէս ասաց. Կոչեցէք զՌոմանոս և զմանուկն. և եկին նոքա զառաջեաւ նորա։ Ասէ ցնա Ասկղեպիադէս. Մի՛ համարիր թէ վասն քո եղև անձրևս, այլ ժամանակս զիւրն պահանջէ. քանզի ութ և տասըն է այսօր քաղոց ամսոյ։ Ռոմանոս ասաց. Ես գիտեմ զԱստուած իմ օգնական ինձ յամենայնի և ամենայն ուրեք և ամենայն նահատակաց իւրոց, ուստի ոչ թերահաւատեմ և երկմտեմ՝ թէ վասն իմ եղև անձրևս այս, զի յաղթեցից քեզ անմտի և մոլեկանի և թագաւորացն քոց։ Ասկղեպիադէս ասաց. Պատանեակդ գլխատեսցի և այնպէս վախճանեսցի 'ի կենացս՝ վասն յամառութեան իւրոյ. և պիղծդ Ռոմանոս լե-

Digitized by Google

զուսանեսցի, զի մի այդպէս յանդուգն իշխեսցէ քաջաբարբառ լինել 'ի վերայ Թագաւորաց։ Ռոմանոս ասէ. Դուք ինքնին պիղծք էք և զմեզ պիղծս կոչէք. քանզի որք ոչ գիտեն զԱստուած՝ նոքա են պիղծք. այլ օրհնեալ է Աստուածն իմ որ պսակեաց 'ի ձեռն իմ ըզմանուկս զայս, որ աճապարեացն, զի ճշմարտիւ գտցի առ Աստուած։ Եւ այնպէս գլխատեցաւ մանուկն. և հաւաքեաց զնա մայր իւր։

Եւ կոչեցեալ զԱրիստոն բժիշկ, 'ի հարկէ մեծաւ տրտմութեամբ արտաքոյ քաղաքին, հանեալ եհատ զլեզու Ռոմանոսի. և անդէն 'ի հանել լեզուին՝ 'ի ներքուստ անտի խօսէր։ Եւ սկսաւ գոհանալ և ասել. Զի՞ օրհնեցից զքեզ Տէր, և քանի՜ բերանով գոհացայց զքէն, կենաց առաջնորդ։ Եւ յաւելեալ 'ի սոյն՝ ասաց. Լցաւ բերան իմ ուրախութեամբ և լեզու իմ ցնծութեամբ։ Եւ ևս յաւելեալ ասաց. Օրհնեալ ես դու Տէր, ուստ ինձ զարդարութիւնս քո։ Եւ գրեալ յարենէ անտի ես ցմտաւակայսն, և գրեալ էր այս. Երանելիք են սուրբքն սրտիւք. Երանելիք են որ ունին անկեղծ սէր. Երանելիք են ոյք հրաժարեն 'ի կենացս յայսցանէ վասն Աստուծոյ, զի 'ի նմանէ առցեն զվարձս. Երանելիք են որք չուրացան զԱստուած, զի զնոցանէն խոստովանեսցի Որդի առաջի Հօր իւրոյ։

Եւ լուեալ զայն Ասկղեպիադայ՝ հրամայեաց կոչել զԱրիստոն բժիշկ, և ասէ ցնա. Ա՛յ թշուառական այր, ընդէ՞ր ստունգանեցեր ինձ, և ոչ հատեր զլեզուն Ռոմանոսի՝ որպէս արժան էր։ Արիստոն ասաց. Գիտեն քո փառքդ, զի 'ի ներքուստ անտի կտրեցի և 'ի պահեստի կայ այժմ առ իս, զի չափոխն հատաւ՝ հաւանեցուցից զքեզ թէ որպէս կտրեցի. արդ եթէ կամիս մահապարտ զոք հրամայեա ածել այսր, և զնոյն չարչարեալ՝ եթէ կարասցէ կեալ վայր մի, զինչ կամիս արա զիս. ապա թէ կամիս 'ի ձեռն անասնոց ցուցանել զփորձն, հրամայեա ածել խոզ։ Եւ իբրև ածաւ խոզն և եհատ զլեզուն, նոյնժամայն մեռաւ։ Եւ այնպէս զփորձ առեալ՝ արձակեաց զԱրիստոն անպատուհաս։

Ասկղեպիադէս ասաց. Կոչեցէք զՌոմանոս. և իբրև

Digitized by Google

եկն՝ ասէ ցնա. Ո՛վ Ռոմանէ, հաւանեցուցի՞ր զքեզ բաժնել գոնէ յառաջիկայ տանջանացդ: Ռոմանոս ասէ. Ես զարմանամ ընդ անմտութիւնդ ձեր, թէ զիարդ յաղթահարեալք 'ի նահատակացն Աստուծոյ՝ ոչ ամաչէք. արդ եթէ ոչ հաւատացեր յառաջագոյն եղելոց իրացն՝ գոնէ այժմ հաւատա, եթէ ոչ անմտանամ և զոհեմ դիւաց, և թողում զԱստուածն իմ որ զերկրորդ լեզուս շնորհեաց ինձ, զի յամենայն ժամ օրհնեցից զնա անդադար բերանով: Ասկղեպիադէս ասաց. Բռնամահ, արդ վասն զի բժիշկն շնորհուկս արար քեզ, այնր աղագաւ կարծես թէ Աստուածն քո այլ լեզու շնորհեաց քեզ. և այլ տանջանս իմացայց քեզ, ըստ փոխելութեանդ քում և անզգամութեան: Ռոմանոս ասաց. Իմացիր տանջանս՝ որպէս և կամիս. քանզի ես պատրաստ եմ 'ի պատահել ամենայն իմաստից քոց. վասն զի ոչ պատուական ունիմ զմարմին քան զհոգի, և ոչ մեծարեմ զաժամանակեայս քան զյաւիտենականսն, և ոչ զծնողս կամ զազգականս կամ զբարեկամս քան զԱստուած. քանզի չեմ անզգամ և անմիտ՝ եթէ զայդ արարից. այլ իմաստնագոյն եմ քան զքեզ՝ որ զիշխանութիւնդ ունիս 'ի վերայ երկրի: Յայնժամ յիմար և անմիտ դատանիմ, եթէ երկուցեալ յաղթահարեցայց 'ի քէն: Երդուեալ 'ի փրկութիւն քրիստոնէից եթէ ոչ զոհեմ դիւաց. արդ գոնէ այժմ հաւատա:

Ասկղեպիադէս ասաց. Ո՞ր փրկութիւն է քրիստոնէից: Ռոմանոս ասաց. Քրիստոս Որդին Աստուծոյ կենդանւոյ, նա է փրկութիւն յուսացելոց 'ի նա. անքուն ճրագն, թագաւորն թագաւորաց, արեգակնն արդարութեան, աղբիւրն անապակ, պսակն նահատակաց, ողորմածն և գթածն՝ որ մեծապէս շնորհէ, որ ոչն զղջանայ 'ի վերայ շնորհեցելոյն, որ ուրախն է 'ի վերայ փրկութեան մարդկան, որ յերկինսն է և 'ի վերայ երկրի, որ հարկանէն և բժշկէ. որ պատրաստէն աղքատաց կերակուր, որ անոխակալն է, որ աննախանձ 'ի հայրենի ժառանգութիւն կոչէ զմեզ, որ արժանի արար զմեզ բարեաց իւրոց, որոց դուք արտաքոյ էք՝ վասն կամաց ձերոց. յոյսն անյուսաց, ուրախութիւն տրտմեցելոց, օգնականութիւն անօգնականաց,

Digitized by Google

քաջալերութիւն 'ի նա փախուցելոց, լոյս ճշմարտութեան, ճանապարհ որ տանի առ Հայր, ճշմարտութիւն, անսուտն Աստուած, նա է փրկութիւն քրիստոնէից:

Ասկղեպիադէս ասաց. Շատ խօսեցար և ազդոյ ինչ ամենեւին ոչ ասացեր. արդ զոհեա այսուհետև և բուժեաց, քանզի ոչ տամ քեզ թոյլ, զի մի պարծեսցիս, եթէ Ասկղեպիադայ այնպիսւոյ առն յաղթեցի. այլ սակայն չվաստակեցայր 'ի կախաղանիդ:

Ռոմանոս ասաց. Ոչ վաստակեցայ, Քրիստոսի թեթեւացուցանելով ինձ, քանզի նա է որ յաղթէ քեզ, զի գլուխ յաղթողաց և պսակելոց նա է Քրիստոսն իմ, որպէս և գրեալ է 'ի մերում գիրս, եթէ՝ Գլուխ առն Քրիստոս է. որ մատնէ զքեզ 'ի յաւիտենական տանջանս, քանզի ոյժ թագաւորացն քոց վաղվաղակի անկցին: Եւ ցասուցեալ Ասկղեպիադայ՝ զամենայն եղեալսն հասոյց 'ի Մաքսիմիանոս թագաւոր: Եւ լուեալ Մաքսիմիանոսի՝ հրամայեաց զՌոմանոս հեղձուցանել 'ի բանտի: Եւ այնպէս հեղձաւ երանելին, որ օր ութ և տասն էր քաղոց ամսոյ: Եւ բարձին զնա որք երկիւղածք գաղտուկ:

Եւ Մաքսիմիանոսի առեալ զիշխանութիւն Դիոկղետիանոսի և Մաքսիմիանոսի՝ հրամայեաց քրիստոնէից որ էին յարքունիսն՝ լուծանել զգօտիսն և հրաժարել 'ի զինուորութենէ: Եւ իբրև լուծին բազումք, նշանակէր Մաքսիմիանոս զհրաժարեալսն. և տեսեալ և զՀիւսիքոս զարժանի քաջի երանելւոյ յիշատակի, բարկացաւ յոյժ և կոչեաց զնա. և մերկացեալ զհանդերձս նորա՝ զոր զգեցեալ էր, զգեցոյց նմա պարեգօտս ասուխս, և հրամայեաց տալ 'ի տուն կանանց ասրագործաց, իբրև 'ի թշնամանս նմա, քանզի էր առաջին և երեւելի 'ի գրան: Իսկ սրբոյն երթեալ 'ի կանանց տունն, յոյժ գոհանայր զԱստուծոյ. և բազումք երթային 'ի տես առ նա: Եւ լուեալ Մաքսիմիանոսի՝ կոչեաց զնա և ասէ ցնա. Ո՛ թշուառական և խոհակերակ, ընդէ՞ր թողեր զպսակն քո և յարեցար 'ի քրիստոնեայս. մինչ կարեի՞ն այդպիսի պատիւ շնորհել քեզ, որպէս և ես շնորհեցի: Հիւսիքոս ասաց. Այլ քո պատիւդ առժամանակեան է, իսկ Քրիստո-

Digitized by Google

սին յաւիտենական է 'ի փրկութիւն հոգւոց: Եւ սրտմտեալ Մաքսիմիանոսի՝ երկանաքար հրամայեաց կապել 'ի պարանոց նորա, և ընկենուլ 'ի գետն Անտիոքացւոց, որ կոչի Երմնոտէս, մինչդեռ ինքն 'ի վերայ կայր: Եւ այնպէս վախճանեալ երանելւոյն յանցաւոր կենացս, բուռն հարկանէր զյաւիտենական կենացն, 'ի Քրիստոս Յիսուս 'ի Տէրն մեր. որում փառք յաւիտեանս. ամէն:

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Սահակայ և Յովսեփայ։

Յամս թագաւորութեանն Հռովմայեցւոց Նիկէփորայ, և 'ի բռնակալութեանն Ահարոնի Տաճկաց[1], այր ոմանք երևեցան 'ի Տաճկաց՝ 'ի ցեղէ որ կոչի Կայս, որ վկայեցան 'ի Թէոդոսիուպօլիս, որ կոչի այժմ Կարնոյ քաղաք։ Որոց անուանք են Սահակ և Յովսէփ. որոց 'ի մօրէն իւրեանց խրատեալք և վարժեալք 'ի մանկութենէ քրիստոնէական հաւատով և կարգաւորութեամբ 'ի Քրիստոս, և եռային հոգւով ըստ Առաքելոյ բանին և յուսով խնդային և աղօթից ատէպ կային և 'ի պէտս սրբոց հաղորդէին և ամենայորդոր էին 'ի բարեպաշտութեան ընթացս. և 'ի ծածուկ ունէին զքրիստոնէութիւնն՝ յաղագս երկիւղի հօրն և ազգին, մինչև 'ի կատարումն մանկական տիոցն, և ցանկային յայտնապէս ունել։ Յայնժամ ծանուցին 'ի ձեռն գրոց՝ թագաւորին՝ զքրիստոնէութիւնն իւրեանց, և զիւրեանց ազգին արհամարհելով՝ աստուածս վարկանելով, միանգամայն և զկամս երթալոյն նոցա առ նա։ Եւ նորա ընկալեալ՝ յոյժ ուրախ եղև, 'ի փառս Քրիստոսի. և առաքէ հրովարտակ և երանէ զնոսա յաղագս 'ի Քրիստոս հաւատոցն, և երդմամբ խոստանայ զամենայն ինչ առնել՛ զոր ինչ կամիցին, բայց միայն փութով եկեսցեն։ Եւ նոցա ուրախ եղեալ ընդ մխիթարութիւն թղթոյն՝ պատ-

1. Հարուն-էլ-Ռաշիտ ամիրապետ։

Digitized by Google

րատեւին ճանապարհորդել. և զայլս յորդորէին յաղագէն, որ զնոյն հաւատս ունէին 'ի Քրիստոս. և ազդ լինէր հօրն, և նա խափանէր զպատրաստեալ ճանապարհորդութիւնն։

Եղբարք երեք էին սոքա. մինն 'ի նոցանէ յորժամ ազդ լինէր հօրն՝ փախչէր 'ի Հռովմայեցւոց թագաւորութիւնն, և միւսն ամուսնացեալ՝ Յովսէփ, և յաղագս այնորիկ արգելեալ, զի ունէր որդիս, և նոցա փրկութեանն ցանկայր. և Սահակ եղբայրն հաւանեալ նորա կամացն՝ մնալ ժամանակի յաջողելոյ, որ զայս արասցեն 'ի Քրիստոս, և ամենայն ընտանեօքն գնասցեն։ Ի նմին ժամանակի համբաւ հասանէր վասն Մամիկոնէնից տեառն Քուրդկայ, եթէ 'ի Հռովմայեցւոց թագաւորութիւնն է 'ի գնալ, յաղագս երկիւղի ապստամբութեանն։ Եւ նոցա զայս լուեալ՝ գնացին առ նա, և պատմեցին նմա զամենայն. և նա յանձն առնոյր տանել ընդ իւր ամենայն ընտանեօքն։ Եւ յապաղէր փութացեալն, և նոքա դառնային անդէն առ իւրեանցն. և 'ի դառնալն պատահէին գործակալք ումեք զօրօք՝ որ զաշխարհին քննութիւնն հաւատացեալ էր. և 'ի վերայ հասեալ յետ բազում հարցմանցն՝ ածէր զնոսա առ բռնաւորն որ զիշխանութիւն քաղաքին և զաշխարհին ունէր, և զեկուցանէր նմա վասն արանցն՝ զիարդ կամ զինչ օրինակաւ։ Եւ հրամայեաց ածել զառաջեաւ. և հարցանէր. Զի՞նչ է ամբաստանութիւնս վասն ձեր։

Հեշտալի է ինձ պատմութիւնս յայսմ հետէ։ Երանելեացն խրախուսեալք յԱստուած՝ մեծապէս համարձակութեամբ առաջի ատենին քաղաքին, եթէ քրիստոնեայ եմք, և արհամարհեցաք զմոլար մտաց ուսմունս մեր, ժամանակաւ օգնեալք և առասպելովք գողացեալք։ Քրիստոս է Որդի Աստուծոյ, արարիչ և տէր երկնի և երկրի և որ 'ի նոսա արարածք իցեն. որ յաղագս մարդասիրութեան և փրկութեան մերոյ՝ խոնարհեցաւ և առ մարմին 'ի սուրբ Աստուածածին Կուսէն Մարիամայ, և էանց ընդ ամենայն կիրս մարդկային կենցաղոյս՝ կամաւորութեամբ՝ առանց մեղաց, և խաչեցաւ, թաղեցաւ և յարեաւ յերրորդ աւուր, և համբարձաւ յերկինս և նստաւ ընդ աջմէ Հօր 'ի բար-

Digitized by Google

ձունս, որ էրն յառաջ նովին մարմնով, զոր էառ 'ի մէնջ, զի զմեզ բարձրացուսցէ առ ինքն, յանարգութեանս մնացեալք՝ վասն մեղաց՝ ըստ կործանմանս։ Սմա ամենայն նախահարք և մարգարէք վկայեն և արդարոց անձինք, և յամենայն ազգս քարոզի անուն նորա և աստուածութիւնն՝ 'ի ձեռն հրեշտակաց և զօրութեանցն որ երևեցան յերկրի. և գալոց է փառօք յարուցանել զմեռեալս, և հատուցանել ըստ բարեաց գործոց՝ որք զնա Աստուած իմացան. միանգամայն և անհնազանդիցն և զհեռ երթեալք անիրաւութեան և հայհոյութեան՝ որ 'ի Հայր և յՈրդին և 'ի սուրբ Հոգին։ Այսմ հաւանեալք մեր և հաւատացեալք՝ խոստովանիմք զՀայր և զՈրդի և զսուրբ Հոգին՝ աստուածութիւն մի, փառօք և պատուով և բնութեամբ և թագաւորութեամբ. յայս հաւատացաք, յայս մկրտեցաք, յայս հաստատեալ կամք, 'ի յայս կենացն յաւիտենից. և ոչ խոտորեսցուք յայս խոստովանութենէ՝ որ ոչ գոյ այլ 'ի մոլորութիւն անատիս. այլ ոչ իշխանութիւն, ոչ մեծութիւնք, ոչ պարգևք, ոչ գութք ընտանեաց, ոչ սուր, ոչ հուր և ոչ ազգի ազգի տանջանք և ոչ մահ, և ոչ այլ ինչ արարած՝ կարէ մեկնել զմեզ 'ի սիրոյն Քրիստոսի։ Զոր ինչ կամիս՝ արա վաղվաղակի։

Եւ բռնաւորն և ամենայն ատեանն զարմանային ընդ երանելւոյն համարձակութիւնն, միանգամայն և ընդ իմաստութիւնն և ընդ հզօր բանսն. և ոչ ոք կարէր պատասխանի տալ բանիցն զօրութեան և հոգւոյն՝ որով քարոզէին զճշմարտութիւնն 'ի Քրիստոս Յիսուս 'ի Տէր մեր. և խայտառակէին զնոտի ուսումն իւրեանց։ Եւ ակնածեալ յերանելւոյն համարձակութենէն, միանգամայն և յանարգութենէն իւրեանցն օրինաց, հրամայէր տանել 'ի բանտ, և խորհէր թէ զինչ արասցէ։ Եւ երանելին 'ի բանտին գոհանայր և օրհնէր զԱստուած զցայգ և զցերեկ, 'ի վերայ անպատում պարգևացն Աստուծոյ որ շնորհեցաւ նոցա, ոչ միայն 'ի նա հաւատալ այլ և վասն նորա չարչարանս և մահ ընդունել, և քարոզել աներկիւղ զբանն ճշմարտութեան որ 'ի Քրիստոս Յիսուս։ Եւ կոչեաց բռնաւորն զխորհրդակիցս իւր, եթէ զինչ

Digitized by Google

արտաքսեն. և զայս խորհեալ առաքել 'ի բանտն՝ իւրեանց իմաստնոց, խօսել նոցա ըստ իւրեանց ուսմանց, դառնալ 'ի բաց. և եթէ ոչ հաւանեսցին՝ սրով բառնալ զնոսա 'ի կենացս: Եւ յղեն 'ի բանտն, որք երթեալ հրապուրէին զնոսա և ասէին. Ընդէ՞ր մոլորեալ էք տարապարտուց յընդունայն խորհուրդս՝ որ 'ի Քրիստոս. դարձարուք յայդպիսի յամառութենէ, և ընկալջիք պարգևս և իշխանութիւնս. ապա եթէ ոչ հաւանիք՝ սրով զպարանոցս ձեր հատցուք. վասն զի այս ձեր բան այսպէս սահմանեցաւ յարքունիս:

Իսկ երանելիքն ասեն զուարթութեամբ. Ո՛վ դուք, խորամանկութիւն զանհանճարն որսայ, մեք ոչ խաբիմք 'ի ճշմարտութենէն զոր ուսաք, և հաւատարիմ եղաք 'ի Քրիստոս, զի նովաւ կեցաք հաւատով և յուսով, և ցանկամք ելանել 'ի մարմնոյս, երևմամբք վայելեալք զառաջիկայ երանութիւնսն որ 'ի Քրիստոս Յիսուս. դուք մեզ զայս պատիւ խոստանայք զանցաւորս, կամ 'ի յայսց կենաց կարճել համարիք. մեք պատրաստ եմք 'ի մեռանել քան եթէ զճշմարտութիւնն ուրանալ. արագագոյն սպասաւորեսցէ սուրն և յուղարկեսցէ զմեզ 'ի Քրիստոս՝ առ որ անձկացեալն եմք: Եւ յետ բազում հարցափորձ բանից սքանչացեալ գնացին և պատմեցին բռնակալին. և հատաւ վճիռ մահու երանելեացն: Յետ այսորիկ և հայրն հրամանն առնու երթալ 'ի բանտն և խօսել զնոյն բանս. և եկեալ՝ առաջի արկանէր զալիսն և զծերութիւնն, ողբէր մաղթէր լայր ողբալով. Որդեակք, ասելով, ողորմեցարուք ինձ թշուառական հօրս, և խնայեցէք 'ի ձեզ, և յանձն առէք առաջի բռնաւորին և ամենայն ատենին զուսումն մեր և ուրանալ զքրիստոնէութիւնդ, և 'ի մահուանէդ ապրեսջիք, և երթեալ ունիցիք զքրիստոնէութիւնդ որպէս և կամեսջիք 'ի Քրիստոս Յիսուս: Ասեն երանելիքն. Ո՛վ հայր, ոչ առողջ է խրատդ, 'ի բաց տար, ուսաք յաւետարանէն զխոնհեմագոյն զհանճար և զխրատն. Որ ուրասցի զիս առաջի մարդկան, ասէ, ուրացայց և ես զնա առաջի Հօրն իմոյ որ յերկինսն է. և՝ Որ ոք ոչ ատեայ զհայր իւր և զմայր, զհակառակս ճշմարտութեանն, և առնու զխաչ և երթայ զհետ Քրիստոսի,

ոչ կարէ որդի լինել Հօրն երկնաւորի և ժառանգակից Քրիստոսի։ Իսկ և գիտաց եթէ ամենևին չխոտորեցան ՚ի բանսն հօրն՝ ՚ի բաց գնաց լալով և կոծելով յաղագս մահու նոցա. և նոցա զանց արարեալ զարտասուօքն և զողբովք և զհառաչանօքն, և իսկ զչարին խափանումն վկայութեան իւրեանց, ցանկային ելանել յաշխարհէ բարի խոստովանութեամբ։

Եւ զայս ՚ի բանտին աղօթս մատուցանէին. Տէր Աստուած ամենակալ, գոհանամք զքէն որ պահեցեր հաստատուն զյոյսն մեր որ ՚ի քեզ, և յարգեցեր զմեզ. և առաջնորդեցեր մեզ ՚ի խաւարէ ՚ի լոյս, յանգիտութենէ յաստուածգիտութիւն, յանօրէնութենէ յարդարութիւն, և հասուցեր մինչև ՚ի տեղիս յայս խոստովանութեամբ զքեզ Աստուած ճշմարիտ՝ առաջի ատենելեաց քոց աներկիւղ համարձակութեամբ։ Այլ զինչ փոխարէնս տացուք շնորհաց քոց որ առատացաւ ՚ի մեզ՝ իմաստութեամբ և գիտութեամբ, և ցուցեր մեզ խորհուրդս կամաց ըստ հաճութեան քո. բայց անձինք մեր եղիցին վկայք ճշմարտութեանդ, մեռանել վասն անուանդ քո մեծի և ահաւորի։ Արդ ընկալ զմահս մեր որ վասն անուանդ քո՝ ըստ սիրելիս քո որք սիրեցին զքեզ յամենայն անձնէ և ՚ի զօրութենէ, և խառնեա զմեզ ՚ի թիւս վկայից քոց՝ որք մեռան վասն քո, և վայելեսցեն յանպատում բարիսն որ յաւիտենից. զի քո է փառաւորութիւն և երկրպագութիւն յամենայն արարածոց. այժմ և յաւիտեանս յաւիտենից։ Եւ աւասցեալ զամէնն՝ որք ՚ի բանտին էին՝ փառս Աստուծոյ մատուցանէին. վասն որոյ էին և այլք յաղագէն կալեալս ածեալս ՚ի բանտն ՚ի խոշտանգանս, սակայն ՚ի բաց կալ առ ՚ի Քրիստոս հաւատոցն. զորս քաջալերէին մի զանգիտել ՚ի մահուանէ, յիշելով զասելն, եթէ՝ Ոչ են արժանի չարչարանք ժամանակիս այսորիկ հանդերձեալ փառացն՝ որ յայտնելոցն է ՚ի մեզ։

Եւ անդէն վաղվաղակի հասանէր հրաման ՚ի թագաւորէն վասն երանելեացն Սահակայ և Յովսեփայ սպանմանն։ Եւ իբրև տարան ՚ի տեղի կատարմանն՝ աղաչեաց սուրբն Յովսէփ զի նախ զերանելին Սահակ կատարեսցեն. և նա յօժարութեամբ զպարանոցն

խոնարհեցուցանէր. և դահիճքն ձգեալ զոտսն և ե-
հատ զգլուխն. ըստ նմին օրինակի և երանելին Յով-
սէփ կատարեցաւ։ Այսպէս սուրբքն վկայեցին բարի
խոստովանութեամբ 'ի Քրիստոս, յաւուրց 'ի հնդե-
տասան. և քարշեցին զմարմինս նոցա և ընկեցին կե-
րակուր լինել շանց և թռչնոց։ Եւ քարոզն աղաղա-
կէր, թէ՝ Մի՛ ոք մերձեսցի 'ի նոսա, ապա եթէ ոք
յանդգնեսցի՝ ըստ նոցին օրինակի կորիցէ։ Եւ պա-
հապանքն պահէին հրամանաւ թագաւորին զմարմինս
սրբոցն՝ զի մի՛ ոք տարցի զնոսա։ Եւ տեսիլ սքանչելի
երևեցաւ 'ի գիշերին յայնմիկ, լոյս 'ի վերուստ իջեալ
'ի վերայ սրբոցն, և զարմացումն և ահ 'ի վերայ ամե-
նեցուն լինէր, և արհաւիրք 'ի վերայ թագաւորին լի-
նէր. և զարհուրեալ հրամայէր քարոզել, որ կամիցին
տանել զմարմինս որք սպանան՝ համարձակ լիցին. և
որք 'ի բանտին էին՝ զամենեսեան արձակեաց առանց
պատուհասի։ Եւ հաւատացելոցն մեծաւ խնդու-
թեամբ բարձեալ զնշխարսն՝ մատուցին 'ի տեղի հանգ-
ստեան, և շինեցին վկայարան. յորում բժշկու-
թիւնք բազում լինին. փառաւորելով զամենասուրբ
զԵրրորդութիւնն, այժմ և միշտ և յաւիտեանս յա-
ւիտենից. ամէն։

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Սարգսի և Բագոսի։

Ընդ ժամանակս հալածանացն Մաքսիմիանոսի ամպարիշտ թագաւորի՝ ըմբռնեցան երկուն 'ի ձեռն Անտիոքայ դքսի, որ էր արքունական սատանայի, հրամանաւ թագաւորին Մաքսիմիանոսի կայսեր, երանելիքն Սարգիս և Բագոս յաղագս 'ի Քրիստոս հաւատոցն։ Եւ նստեալ յատենի՝ հրամայեաց ածել զերանելիսն. և ողոքանօք և սպառնալեօք ուսաւ զպնդութիւն նոցա և զհամարձակութիւնն, արհամարհելով զողոքանսն և զխոստմունսն պատուոյն, և առ ոչինչ համարեալ զսպառնալիսն։ Յայնժամ բարկացեալ յոյժ դուքսն Անտիոքոս՝ հրամայեաց զերանելին Սարգիս հանել 'ի տանջարէն և զգուշութեամբ պահել. իսկ զերանելին Բագոս հրամայեաց պրկել և չորք դալարօք տանջել ցայնքան՝ մինչև պատառեցան տանջողքն և անկան 'ի զօրութենէ։ Արդ իբրև լքեալ լինէին նոքա, հրամայէր շրջել զնա յայնկոյս և դարձեալ հարկանել զորովայն նորա՝ ասելով ցնա. Արդ տեսից եթէ կարասցէ՞ փրկել զքեզ Քրիստոսն քո՝ զոր դու ասես Աստուած, և ապրեցուցանել 'ի ձեռաց իմոց։ Արդ յառաւօտէ մինչև ցերեկոյ այսպէս գելեալ զմարմինս նորա և արիւնն հոսեալ յոյժ, պատառեցաւ որովայնն և լերդն նորա, մինչև կուշտքն աներևոյթ եղեալ սուզան 'ի նմանէ 'ի ցնդել աղեացն։ Յայնժամ ասէ սուրբն ցԱնտիոքոս. Սպասաւոր սատանայի, տանջիչքդ քո տկարացան, մոլեգնեալ յանդգնու-

թիւնդ քո ցածեաց, բռնաւորն Մաքսիմիանոս յաղթեցաւ, բանսարկուն հայրն ձեր յամօթ եղև. զի որքան վերին մարդս մեր ապականի 'ի տանջանաց քոց, նոյնքան ներքին մարդս նորոգի առ հանդերձեալ յաւիտենական կեանսն: Արդ զայս ասացեալ նորա՝ ձայն եղև յերկնից և ասէ. Եկ արդ յայսմհետէ 'ի պատրաստեալ քեզ արքայութիւնն, ճգնազգեաց զինուորդ Բագոս: Իսկ որ շուրջն կային՝ իբրև լուան զձայն զայս, հիացան և եղեն իբրև զմեռեալս: Արդ այսպէս չարչարեալ աւանդեաց զհոգին 'ի ձեռն հրեշտակի Աստուծոյ:

Սրտմտեալ դուքսն յամօթոյն, վասն զի յաղթահարեալ գտաւ, ոչ հրամայեաց զսուրբ նշխարս նորա արժանի առնել թաղման, այլ շանց և գազանաց և հաւուց արկանել, և հրամայեաց 'ի հիւսիսոյ կողմն ընկենուլ քաղաքին. և ինքն յարուցեալ գնաց: Իսկ նշխարքն ընկեցեալ հեռագոյն 'ի քաղաքէն, ժողովեալ բազմութիւն գազանացն շուրջ պատեալ փակեցին զնա: Իսկ 'ի վերուստ թռուցեալ ազատաբարոյ հաւքն՝ ոչ տային գիշակեր գազանացն և հաւուցն մերձենալ 'ի նշխարսն: Արդ այսպէս կացեալ մնացեալ մինչև յանագան երեկոյն. և իբրև երեկոյ եղև՝ իջին եղբարք ոմանք որ բնակեալ էին յայր ուրեմն, և առին զնշխարս երանելւոյն և հանգուցին զնա յայրին, որ էր ինքեանց բնակարան:

Իսկ երանելին Սարգիս յոյժ տրտմեալ և խռովեալ էր զի մնաց 'ի սրբոյն Բագոսէ, և արտասուելով հանապազ ասէր. Վա՜յ ինձ եղբայր իմ և զինուորակից, Բագքէ, ո՞չ ևս սաղմոսեմք 'ի միասին և ասեմք, թէ՝ Ահա զի՞ բարի կամ զի՞ վայելուչ զի բնակեն եղբարք 'ի միասին. բաժանեցար յինէն և թողեր զիս միայն անմխիթար: Արդ զայս նորա ասացեալ և զմտաւ ածեալ, 'ի գիշերի կացեալ առաջի նորա երանելին Բագոս զուարթ երեսօք իբրև զհրեշտակ, և պայծառ զինուորական ձև զգեցեալ, և ասէ ցնա. Զի՞ տրտմիս և ընդէ՞ր խռովիս, զի թէպէտ և մարմնով թողի զքեզ, այլ խոստովանութեան կցորդութեամբս ընդ քեզ եմ սաղմոսելով և ասելով. Ի ճանապարհս պատուի-

րանաց քոց ընթացայ, և ժառանգեցի զվկայութիւնս քո։ Փութա և դու, եղբայր, կատարել բարի խոստովանութեամբ, վաղ հասանել ինձ՝ զընթացսդ կատարելով, վասն զի, քև հանդերձէ ինձ պատրաստեալ արդարութեան պսակն 'ի թագաւորէն Քրիստոսէ։ Արդ ընդ առաւօտն յարուցեալ պատմեաց որք ընդ նմայն էին թէ որպիսի ձևով ետես զերանելին Բագոս։

Այսպէս վաղվաղակի չու արարեալ դքսին ելանել 'ի բերդէն Բարբաղիսայ 'ի բերդն Սուր, առ ընդ իւր և զերանելին Սարգիս և աղաչէր զնա զի զոհեսցէ. իսկ նա ոչ ինչ լսէր նմա։ Արդ իբրև եկն 'ի Սուր, նստեալ անդ դուքսն 'ի տաճարին և կոչեցեալ առ ինքն զերանելին Սարգիս և ասէ ցնա. Ամպարիշտն Բագոս ախորժեաց ընդունել զմահ վատամահացն, ոչ կամելով զոհել աստուածոցն, այլ արժանի լսել ինքեան և պատիժս ընկալաւ. ընդէ՞ր և դու, տէր իմ Սարգիս, խաբողական և ամպարիշտ այնր պաշտաման զհետ երթեալ՝ յայնքան տառապանս հասեր. վասն զի պատկառեմ 'ի քէն, յիշելով զքո բարիսն՝ զոր առ իս արարեր, և ամաչեմ ընդ քո՝ ես որ զիշխանութիւնս ընկալայ, քո լեալ պատճառք սմա. և արդ դու 'ի հարցմանս կարգի կաս, և ես 'ի հարցողաց աթոռի նստիմ։ Պատասխանի տուեալ երանելւոյն Սարգսի և վկայի Քրիստոսի և ասէ. Անօրինէ, տառապանքս այս և սակաւաժամանակեայ անօթս՝ մեծի համարձակութեան և յաւիտենական կենացն կարապետ լինի առ երկնից և երկրի և ամենայն ընչից թագաւորին Քրիստոսի. երանի թէ այժմ լսէիր ինձ և ճանաչէիր զիմ Աստուածն և զթագաւորն Քրիստոս, տայի քեզ անուլ զանփոփոխ իշխանութիւնն և զանվախճան փառսն. վասն զի աշխարհական իշխանութիւն քո վաղվաղակի անկանի, ըստ սաղմոսին որ ասէ. Դուք իբրև զմարդիկ մեռանիք և իբրև զմի յիշխանաց անկանիք. և դարձեալ ասէ. Տեսի զամպարիշտն վերացեալ բարձրացեալ որպէս զմայրս Լիբանանու, անցի և ահա ոչ ևս էր, խնդրեցի և ոչ գտաւ տեղի նորա։ Ասէ ցնա Անօրէնն. Զզառանցեալ և զխիմար բանդ զայդ 'ի բաց թողեալ՝ զոհեա աստուածոցն, լսելով հրամանի թա-

րեպաշտին Մաքսիմիանոսի, ապա թէ ոչ՝ գիտասջիր զի հարկաւորիմ մոռանալ զամենայն ինչ որ ինձ 'ի քէն շնորհեալ են, և ընդ օրինաւոր և ընդ դժնդակ տանջանօք արկանեմ զքեզ անողորմաբար։ Պատասխանի տուեալ երանելւոյն Սարգսի և ասէ ցդուքսն. Արա զինչ կամիս, զի զՔրիստոս ունիմ օգնական ինձ, որ ասացն ինձ, թէ՝ Մի երկնչիր յայնցանէ որ սպանանեն զմարմինդ և զոգիդ ոչ կարեն սպանանել, այլ երկերուք առաւել յայնմանէ որ զոգի և զմարմին կորուսանել կարասցէ 'ի գեհենի. արդ առաջի քո է իմ մարմինս, տանջեա զիս և չարչարեա որպէս և կամիս, գիտելով զայս, թէպէտ և զմարմինս սպանանես, զոգւոյս ոչ կարես տիրել, ոչ դու և ոչ հայրն քո սատանայ։ Սրտմտեալ դուքսն՝ ասէ. Որպէս կարծեմ՝ իմ երկայնմտութիւնս յամպարշտութիւն զքեզ յառաջեցոյց։ Եւ կոչեալ զզինուորացն առաջնորդն՝ ասէ ցնա. Փութապէս տուր պատրաստել կօշիկս երկայն բևեռօք վարեալս, և զբևեռսն ուղղորդս լեալ՝ ագուցէք դմա։ Արդ իբրև ագուցին նմա, նստեալ դուքսն 'ի կառսն և ածեալ զերանելին առաջի իւր, ընթանալ հրամայէր մինչև 'ի Տետրապիւրգիա բերդ, փութապէս վարեալ զկառսն. և յայսմ բերդէ մինչև 'ի Սուր բերդն է ինն մղոն։ Իսկ սրբոյն ընթացեալ առաջի՝ սաղմոսէր և ասէր. Համբերելով համբերի Տեառն, և նայեցաւ առ իս. եհան զիս 'ի գբոյ հեթանոսական տառապանացս և 'ի կաւոյն նիւթոյ կռոցն, և հաստատեաց 'ի վիմին հաստատուն խոստովանութեան զոտս իմ, և ուղղեաց ըզգնացս իմ։

Եւ իբրև եկին 'ի Տետրապիւրգիա բերդն՝ ասէ դուքսն. Զարմանամ ընդ քո, Սարգիս, թէ զիարդ կարացեր այդմ տանջանացդ համբերել։ Պատասխանի ետ սուրբն Սարգիս և ասէ. Ոչ ինչ են ինձ դառինք, այլ քան զմեղու խորիսխս քաղցրագոյն է։ Իսկ դուքսն իջեալ 'ի կառացն՝ չոգաւ 'ի ճաշ, և զնա հրամայեաց 'ի զինուորական բանտին պահել։ Եւ իբրև երեկոյ եղև՝ աղօթէր սաղմոսելով և ասէր. Որք ուտէին զհաց իմ երբեմն, այժմ յաճախեցին 'ի վերայ իմ զխաբէութիւն. չուանօք չարաչար պրկեցին զիս,

որոգայթ պատրաստեցին ոտից իմոց՝ գայթակղեցուցանել կամեցեալ զիս. այլ արդ Տէր, ժամանեա նոցա և գլորեցո զնա, և փրկեա յամպարշտաց զանձն իմ։ Եւ 'ի մէջ գիշերին հրեշտակ Տեառն իջեալ և բժշկեաց զոտս նորա։ Եւ ընդ առաւօտն նստեալ յատենի դուքսըն՝ առաքեաց զի ածցեն զնա, կարծեցեալ այսպէս՝ եթէ վերամբարձ բերցեն զնա, ոչ կարասցէ գնալ։ Արդ մինչդեռ ածէին զնա, տեսեալ զնա 'ի հեռուստ զի գնայր գայր և ամենևին ոչ էր ընդարմացեալ, զարհուրեալ յոյժ՝ ասէ. Այս այր կախարդ է, վասն որոյ և իշխեաց առնել այսչափ համարձակութիւն առ ինքնակալ թագաւորն, դիւթութեամբ զայս արարեալ. և ասացելոցս յինէն տեսիլդ իսկ դորա վկայէ. վասն զի կարծէի ես զնմանէ եթէ ոչ երբէք կարասցէ գալ այսր՝ յեռուլ յոտս իւր, յերիկեան տանջանացն որ եկին 'ի վերայ դորա. իսկ զիա՞րդ այժմ որպէս թէ ոչինչ կրեալ այնպէս գնայ՝ զարմացեալ եմ ընդ իրսդ։ Եւ կայեալ երանելույն Սարգսի առաջի ատենին նորա, ասէ Անտիոքոս. Ի վեր հայեաց և սթափեա զէթ յայսմ հետէ, թշուառական, և զոհեա աստուածոցն՝ վճարեալ 'ի տանջանաց. վասն զի խնայեմ 'ի քեզ, յիշելով զքո բարեգործութիւնն առ իս. ապա թէ ոչ՝ գիտասցես եթէ ոչինչ հնարեն քեզ կախարդութիւնդ քո զոր 'ի գործ արկեալ 'ի դըմանէ կարծես քեզ զառողջութիւնդ։ Պատասխանի տուեալ երանելույն Սարգսի ասէ. Երանի թէ դու սթափէիր և զուարթանայիր 'ի սատանայական խաբէութենէդ և 'ի մոլորութենէդ. ես սթափեալ 'ի Տէր՝ որ փշրէ զհայրն քո սատանայ 'ի ներքոյ ոտից իմոց, և տայ ինձ ընդդէմ քո յաղթութիւն, որ առաքեաց զհրեշտակ իւր և բժշկեաց զիս. կախարդ դու ես որ երկիր պագանես կռոց, վասն զի անշունչ կռոց պաշտօն զամենայն կախարդութիւն եգիտ. զի ամենայն սկիզբն չարի պատճառք 'ի դմանէ են։

Առաւել սրտմտեալ Անտիոքոս՝ նստաւ 'ի վերայ կառացն և հրամայեաց զնոյն կօշիկսն ագուցանել նմա և ընթանալ առաջի նորա մինչև 'ի Հռուսափատ բերդ՝ նոյնպէս մղոնս ինն 'ի Տետրապիւրգեայ։ Արդ իբրև

եկն 'ի Հռուսափատ բերդ, ասէ դուքսն ցերանելին Սարգիս. Ո՞չ թողացուցին զքո յիմարութիւնդ բեւեռացն տանջանք ; մի՛ երեքթշուառական. արդ լե՛ր մեզ և զոհեա՛ աստուածոցն, եթէ 'ի նմին յամառեալ կաս յառաջին մոլորութեանն։ Պատասխանի ետ քաջ վկայն Քրիստոսի Սարգիս և ասէ. Զայդ դիտասջիր, Անտիոքէ, զի յիմարութեամբ իմով ժուժկալեցից քակել զչարիմաստ և զչարախորհ զօրութիւնդ քո. արդ քեզ որ ինչ կամք են՝ կատարեա, վասն զի ես դիւաց երկիր ոչ պագանեմ և կռոց քոց ոչ զոհեմ, այլ Տեառն Աստուծոյ իմոյ ողջակէզս ամբիծս զիս փութամ մատուցանել։ Իսկ դուքսն իբրև ետես եթէ հաստատուն և անշարժ կայ 'ի հաւատսն որ վասն առ 'ի Քրիստոս խոստովանութեանն՝ քաջ վկայն Քրիստոսի Սարգիս, զվճիռ մահու արար 'ի վերայ նորա այսպիսի ինչ. Սարգիս՝ օտար երևեալ յաստուածոցն բարեպաշտութենէ, և ընտանի ամպարիշտ պաշտամանն՝ որ կոչին քրիստոնեայք, յանցուցեալ առ ճշմարիտ ինքնակալ թագաւորին մերոյ Մաքսիմիանոսի, ոչ կամելով լսել բարեպաշտ հրամանաց նորա՝ զոհել աստուածոցն. արդ այսպէս հրամայեմ վասն նորա օրէնք, զի ընդ սրոյ պատուհասիւ անկցի։ Իսկ ոմանք որ անդր կային՝ աղաղակէին և ասէին. Թէ արդար են դատաստանքդ 'ի վերայ նորա։

Արդ անցեալ 'ի մէջ դահճացն՝ հարին զայլ 'ի բերան սրբոյն, և այնպէս 'ի միջոյ 'ի բաց առեալ գնացին զնա, զի սրով վախճանեսցի։ Եւ սաստիկ բազմութիւն արանց և կանանց և մանկտւոյ զհետ երթային 'ի տեսիլ վախճանի սրբոյն։ Տեսեալ ամենեցուն զծաղկեալ դէմս նորա գեղեցկութեամբ և զչափաւորութիւն հասակի երիտասարդութեան նորա՝ արտասուէին դառնապէս 'ի վերայ նորա և յողբս հանէին։ Իսկ իբրև չոգան 'ի տեղին յորում հանդերձեալ էր մեռանել երանելի վկայն Սարգիս, աղաչէր զդահճապետն զի անսասցեն նմա փոքր մի։ Եւ կացեալ 'ի տեղւոջն՝ համբարձ յերկինս զձեռս իւր, և յաղօթս կացեալ ասէ. Գազանք վայրենի և թռչունք երկնից զքո իշխանութիւնդ ճանաչեն և

Digitized by Google

զտէրութիւնդ, և ժողովեցան 'ի փառս անուան քո սրբոյ. որպէս զի զբանաւոր մարդկան բնութիւն՝ ինքեանց անբանութեամբ՝ յափշտակեցին 'ի քո ծանօթութիւն, ակնարկելով և խորհելով քոյոյ մարդասիրութեանդ, վասն զի կամիս թէ ամենայն մարդիկ կեցցեն և 'ի գիտութիւն ճշմարտութեան եկեսցեն։ Դու, Տէր, զմեղս տգիտութեան սոցա մի յիշեր՝ որ վասն իմ ընկալան. լուսաւորեա զաչս մտաց սոցա և առաջնորդեա սոցա յապաղելով զմահ, և ակն ունելով ապաշխարութեան, միշտ 'ի ճշմարտութիւն քո, և դարձո զսոսա 'ի քո գիտութիւնդ. ընկալ, Տէր, զիմ հոգիս և հանգո յերկնային յարկսդ քո, ընդ 'ի սկզբանէ հաճոյացեալսն քեզ. վասն զի քեզ յանձն առնեմ զհոգի իմ, զի փրկեցեր զիս, Աստուած ճշմարտութեանց։

Եւ կատարեալ զաղօթսն՝ արար զքրիստոսական կնիքն յինքեան, և խոնարհեցուցեալ ծունր՝ հատին զգլուխ նորա սրով, աւանդեալ զհոգին 'ի ձեռն հրեշտակաց սրբոց. ձայն եղև յերկնից և ասէ. Եկ և դու զինուորակից Բագոսի, ճգնազգեացդ Սարգիս, 'ի պատրաստեալ քեզ արքայութիւն. վասն զի ակն ունին քեզ զօրք հրեշտակաց և բանակք հայրապետաց և առաքելոց և արդարոց հոգիքն և դասք մարգարէից. զի ընդ նոսա ընկալցիս զպատրաստեալ քեզ զարքայութիւնն աստ բարեաց։ Իսկ տեղին որ ընկալաւ զարիւն սրբոյ վկային՝ պատառեալ եղև վիհ մեծ, այսպէս Տեառն Քրիստոսի կամեցեալ. մինչև երկուցեալ 'ի տեսլենէ վհին հեթանոսքն՝ և ոչ իշխէին մերձենալ և կոխել զարիւն սրբոյ վկային։ Եւ հրամանաւն Աստուծոյ դեռ ևս տեղիքն յայտնի կան մինչև ցայժմ՝ վասն յիշատակի սրբոյն։ Իսկ ոմանք որ եկեալ էին 'ի սրբոյն կատարած 'ի տեսանել, 'ի հասարակաց բնութիւնս հայելով՝ ժողովեցին զնշխարսն, և թաղեցին 'ի նմին տեղւոջ ուր վախճանեցաւ սուրբն։

Այսպէս կատարեցան երանելի վկայքն Քրիստոսի՝ Սարգիս և Բագոս, յերեսունն սահմի ամսոյ, ճշմարիտ հաւատով և արժանաւոր գոհութեամբ ընդ ամենայն սուրբս 'ի Քրիստոսէ պսակեալք։ Յայնժամ

'ի մի վայր ժողովեալ եպիսկոպոսաց Հնդկաստանեաց, և շինեցին վկայարան 'ի ներքս 'ի քաղաքին Հռուսափայ, և անդ եդին զնշխարս սրբոց վկայիցն Սարգսի և Բագոսի փառաւորապէս. յորում տեղւոջ բժշկութիւնք բազում լինին բարեխօսութեամբ սրբոց վկայիցն. փառաւորելով զՀայր և զՈրդի և զՀոգին. այժմ և միշտ և յաւիտեանս. ամէն:

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Սարգսի զօրավարի և որդւոյ նորա Մարտիրոսի։

Ի ժամանակս Թագաւորութեանն Հռովմայեցւոց մեծին Կոստանդիանոսի՝ որ ըստ բնաւորական բարեսէր կամացն, և ըստ երկնային կոչմանն 'ի վերուստ, այն ինչ նորընծայ ընկալաւ 'ի Թագաւորս զբարեպաշտութիւն հաւատոյ, և զկրօնս քրիստոնէութեանն, որով մեհեանք դիւաձոյլ պատկերաց տապալեալ քակէին, և եկեղեցիք Քրիստոսի պայծառացեալ լուսաւորէին յամենայն տեղիս, և խաւար հեթանոսական կռամոլութեան հալածական լինէր, և մանկունք նոր Սիովնի փառազարդեալ շքեղանային 'ի հանդերձս ոսկեհուռն պսակեալ և պաճուճեալ. յայնմ ժամանակի ծագէր իբրև զաստղ լուսապայծառ յաշխարհին Կապպադովկացւոց բարեպաշտութեան հաւատով այր ոմն զարմանալի և հռչակաւոր, որոյ Սարգիս անուն ճանաչիւր. որ արքունական հրամանաւ էր կարգեալ 'ի զինուորութիւն ընդ զօրս Թագաւորին որք 'ի Կապպադովկիա. գերագոյն գոլով քան զյոգունս 'ի համադասից զինուորակցացն յարիական մրցմունս [1] որ 'ի պատերազմունս բարբարոսաց. մինչ զի և համբաւ քաջութեան նորա, որով զհակառակացն մղէր մարտակռուութիւն [2], հասանէր միշտ 'ի լսելիս մեծի Թագաւորին. ուստի և ընդ պարգևաց մեծագունից և պատիւ ստրատելատութեան

1. Այլ օրինակ՝ մրցմանցն։ 2. Հնագոյնն՝ մարտակցութեան։

առաքէր նմա, և պատուական 'ի մէջ համապատիւ իշխանացն և դատաւորաց կողմանցն այնոցիկ լինել հրամայէր. և եղեալ նորա այնքան մեծապատիւ՝ մինչև անսալ նմա բոլորիցն պատուասիրաբար, և հպատակել ամենայն խոնարհութեամբ. և ոչ ոք ընդդիմակաց գտանէր առ 'ի նմանէ եղելոցն և հրամայելոցն։

Իսկ սքանչելի այրն Աստուծոյ իբրև ընկալաւ յարքունական հրամանացն զգերապատիւն այն իշխանութիւն, ոչ 'ի նիւթական շահավաճառութիւնս 'ի կիր արկանէր զայն և 'ի փառս, այլ 'ի հոգևորս և յաստուածայինս։ Քանզի շրջէր ընդ քաղաքս և ընդ գաւառս այնր նահանգաց, և որբէր զաշխարհն 'ի կռոցն մոլորութենէ, խափանելով զզոհս ձենձերալից ուրուական պատկերացն սնոտեաց. զի դեռ ևս զօրանայր առ բազումս խաբէութիւն կռապաշտութեանն. ըստ որում զոմանս բանիւ վարդապետութեան ձգէր յուռկանս առաքելականս աւետարանին Քրիստոսի Հոգւոյն իմաստութեամբ. նա և հմուտ գոլով 'ի մանկութենէ հին և նոր կտակարանաց [1], և զոմանս ըսպառնալեօք հաւանեցուցանէր թողուլ զմոլորութիւն և գալ առ ճշմարտութիւնն. և զայլս՝ որոց սիրելի էր խաւարն անգիտութեան, և ատելի լոյսն աստուածգիտութեան, հալածականս գանիւք և տանջանօք առնէր 'ի հայրենի գաւառաց. և զբագինս կռոցն քակէր 'ի հիմանց, և փոխանակ շինէր եկեղեցիս Աստուծոյ և մատրունս նախ եղելոց վկայիցն. որովք լինէր խնդութիւն աստուածապաշտից, և սուգ տրտմութեան հակառակորդացն դասուց։ Եւ ինքն առ ինքեան երանելին ուրախ լինէր ընդ փառաւորութիւնն Քրիստոսի նովաւ, և ընդ կործանումն սատանայի. և այսպիսի բարեսնունդ քաղաքավարութեամբ ըստ պատուիրանացն Աստուծոյ կալով սրբոյն ամս բազումս սրբութեամբ և արդարութեամբ և բաւանդակ առաքինութեանցն մասամբք։

Բարիատեաց և մարդախոշոշ բանսարկուն նախան-

1. Միւս օրինակն. Հմուտ գոլով գիտութեան հին և նոր կտակարանաց՝ ուսեալ 'ի մանկութենէ։

ձայնեալ լինէր 'ի տեսանել յայնպիսի հանդէս բարեպաշտութեան զերանելին, և ջանայր խափանել զնա յառաջի եղեալ ճանապարհաց մերձոյ քաղաքին Երուսաղեմի 'ի ձեռն զանազան փորձութեանց. սակայն ոչ զօրէր որքան սիւնքն հաւատոյ կայսրն Կոստանդիանոս հանդերձ որդւովքն կենդանի էին յաշխարհի. զի ամրածածուկ աջոյն Աստուծոյ պարսպեալ լինէր, և բարձրանայր օր ըստ օրէ արքունական մեծամեծ ձրիւք պայծառացեալ փառաց 'ի փառս։ Մինչև ըստ յաճախելոյ մեղաց մերոց, յետ երկնային խաղաղութեանն եկեղեցւոյ որ յաւուրց անտի Կոստանդեայ մեծի և որդւոցն, նստէր յանցաւորն Յուլիանոս կոչեցեալն Պառաւատոս՝[1] յաթոռ թագաւորութեան նոցա. որ իբրև զկայծակն ինչ պարածածկեալ ընդ յարդիւ թաքուցեալ ունէր զկռոցն մոլորութիւն, և 'ի դիպող ժամու իւրոյ չարութեանն զկնի բարեպաշտ թագաւորացն վախճանի՝ վառեալ հրդեհեաց զորս ընդ տիեզերս զաստուածեղէն կրօնիցն պաշտօնեայս. և մնացեալքն 'ի հեթանոսաց մոլորելոցն 'ի կուռս՝ տեղի գտեալ յառնէին 'ի վերայ հաւատացելոցն 'ի Քրիստոս. աւերէին զեկեղեցիս և հալածէին զպաշտօնեայս. և շինէին դարձեալ հրամանաւ ուրացողին զաւերեալ մեհեանս դիցն. և զբազումս 'ի քրիստոնէից յեկեղեցականաց և 'ի զինուորաց և 'ի ռամկաց պէսպէս չարչարանօք տանջեալ սպանանէին յաղագս ճշմարտութեան հաւատոցն. և ոմանք խոյս տուեալ փախչէին յահէ անօրինացն, տարաշխարհիկ 'ի հայրենի գաւառացն լինելով։

Իսկ երանելին Սարգիս իբրև զայս ամենայն տեսանէր եղեալ, մտախոհ լինէր առ ինքեան եթէ զինչ կամք են Աստուծոյ՝ արասցէ, հայցէր պաղատանօք. և ահա երևեալ նմա Յիսուս 'ի տեսլեանն՝ ասէր. Ժամ է քեզ, ով Սարգիս, ելանել յաշխարհէ քումմէ և յազգէ ըստ նահապետին Աբրահամու, և գնալ յաշխարհ զոր ցուցից քեզ. յորում պատրաստեալ է քեզ անդամնօր առնուլ զպսակն արդարութեան։

1. Միւս օրինակն՝ Պառանոմոս։

Յայնմ ժամանակի համբաւ իմն հռչակեալ լինէր, եթէ հանդերձեալ է Յուլիանոս արքայ ելանել յարեւելս, և ընթանալ պատերազմական օրինօք 'ի Պարս. քանզի կախարդասար աղանդիցն հեթանոսաց պատրեալ՝ որք զճակատագիրն ասէին, ունել նմա զԱղեքսանդրի մակեդոնացւոյ, տիրել համգոյն նմին հանուրց թագաւորութեանց աշխարհի։

Իսկ իբրև լուաւ բարեյաղթ զօրավարն Սարգիս զյարուցմունս հեղեղացն բռնութեանն՝ որ հանդերձեալ էր հարկանել զիմաստութեան տուն զեկեղեցի, զոր 'ի վերայ վիմի հաւատոյ շինեալ, կամեցաւ գործով զհրամանն տէրունական կատարել. քանզի ծանեաւ թէ այս է ժամանակն որ ցուցաւ նմա 'ի տեսլեանն՝ հալածիլ վասն արդարութեան, որով և երանելի լինել։ Թողոյր ապա զհայրենին ժառանգութիւն, զիշխանական ճոխութիւնն, զերևելի զփառսն, և զյոգնախումբ զօրացն զպետութիւն, զառ 'ի մեծամեծացն համադասութիւն, զմնդակցացն զընդաբոյս սիրոյ զուարճութիւն. և բովանդակ իսկ ասել, զպատճառս կելոյ բարիոք նիւթականիս այս մարմնոյ, և ըստ սիրելական[1] հրամանին որ առ մեծատունն, վաճառեալ զստացելոց գոյից բազմութիւն՝ բաշխէր կարօտելոց, և թեթևանայր ինքն 'ի հոգոց յոքնավրդով հիւթից ծանրութենէ. և փոխանակ ծանունցըն և վայրաքերաց՝ զխաչն Քրիստոսի բարձեալ, հետևիւր նախընթաց կարապետի այնր ճանապարհի։

Առնոյր ճանապարհակից զՄարտիրոս անուն որդի իւր, որ ոչ էր նուազ բարի արդասեօք մարմնոյն արութեամբ և հոգւոյն առաքինութեամբ՝ յազնուականութենէ հայրենի բարետոհմութեանց. և նախ աղօթիւք առ ճանապարհն ճշմարտութեան պաղատէին, և զայս յաղօթելն իւրեանց ասէին. Աստուած բոլորից և Տէր ամենայնի, յորմէ գոյացան արարածք, և նախախնամին զօրութեամբ քով. որ քաղցր ես առ ամենեսեան, և գթած առ երկիւղածս 'ի քէն, որ եղեր ողորմութեամբ քոյով ընդ արդարոյն առաջինս, և փրկեցեր յիւրաքանչիւր փորձութեանց զնո-

1. Միւս օրինակն՝ փէրակն։

սա. դու նոյն Տէր 'ի սկզբանէ մինչև ցայժմ և յամենայն յաւիտեանս։ Վասն որոյ անկեալ առաջի քո հալածեալքս վասն անուանդ քում սրբոյ, հայցեմք 'ի քէն՝ լեր կցորդ ճանապարհիս մերոյ յոր հանդերձեալ եմք ընթանալ, որպէս որոց նախ քան զմեզ սրբոց քոց, մինչև հասուսցես 'ի մի յօթևանացդ արդարոց. մոյծ զմեզ 'ի տուն Հօր քո երկնաւորի. և քեզ փառք ընդ Հօր և Հոգւոյդ սրբոյ *յաւիտեանս. ամէն։

Ապա այնուհետև յուզի անկեալ գնայինն տարադէմ յաշխարհն Հայաստանեայց, առ որ յայնժամ ունէր զաթոռ թագաւորութեան Հայոց Մեծաց՝ Տիրան անուն, որդի Խոսրովու, որդւոյ Տրդատայ մեծի և առաքինւոյ. և նորա ընկալեալ զնոսա պատուասիրելով՝ պահէ առ ինքեան ժամանակս ինչ։

Իսկ ամպարիշտն Յուլիանոս յղենախուռն ամբոխիւ Յունովք և Հռովմայեցւովք և բարբարոսօք ելեալ յարևելս՝ գայր յԱնտիոք Ասորւոց. և զորս գտանէր առ ճանապարհաւն արս կամ կանայս հաւատացեալս 'ի Քրիստոս՝ ընդ զանազան չարչարանօք արկեալ վախճանէր 'ի կենաց։ Եւ այս համբաւ դառնութեան եհաս ընդ բնաւս. յորմէ սասանումն երկիւղի պաշարէր զամենեսեան. և փախստեայ եղեալ յոլովից՝ թաքչէին 'ի խորաձորս և 'ի ծերպս վիմաց։ Լինէր լսելի այս և յաշխարհն Հայոց, որովք ոչ սակաւ ինչ խռովէին յերկիւղէ ամպարշտին. և այնքան՝ մինչև զանգիտեալ արքային Հայոց զերջանիկն այն ունել առ ինքեան, գուցէ, ասէ, ծանուցեալ խնդրեսցէ, և յոչ տալն՝ խռովութիւն լինել նմա ընդ աշխարհս ես. խորհրդակից լինի ապա նմին խոյս տալ անդուստ և առ Պարսիցն ընթանալ թագաւորն Շապուհ անուն։ Եւ այս գործիւք ոչ վայրապար, այլ զի ձգէր զնա տնօրէնութիւնն Աստուծոյ տեսլեամբ 'ի նշանակեալն տեղի, յորում հանդերձեալ էր պսակիլ վկայութեամբ 'ի Քրիստոս։

Եւ ելեալ վկայութեամբ յաշխարհէն Հայոց հանդերձ որդւովն իւրով, և հասեալ 'ի Պարս՝ յանդիման լինէր թագաւորին. զոր տեսեալ Շապհոյ ուրախ եղև յոյժ, մանաւանդ իբրև լուաւ զհամբաւ քաջու-

թեան նորա, և զհաստուածի պատճառաւ եղանելն 'ի Հռովմոց. և ընկալեալ մեծապատիւ փառօք՝ ընդ առաջին զօրագլխայն Պարսից կարգէր զնա, գունդս բազումս տուեալ 'ի ձեռս նորա. և յամենայն պատերազմունս առ որս առաքեալ լինէր՝ յաղթէր նմա Աստուած. որով լինէր սիրեցեալ յաչս թագաւորին և մեծամեծաց նորա: Իսկ երանելին ոչ անձին զօրութեան այլ Աստուծոյ տալով զյաղթութեան կատարումն, վասն որոյ ոչ երբէք նուազեցուցանէր զհոգևորացն ընծայաբերութիւն. այլ յարաժամ մատուցանէր զգոհութեան և զփառաբանութեան պատարագս առաջի Աստուծոյ, ոչ միայն զանձին իւրոյ մաքրութիւն բանաւոր պատարագաց, այլ և զանբանից կենդանեաց զենմունս բաշխելով 'ի պէտս աղքատաց և կարօտելոց, ըստ սովորութեան իւրում 'ի նախնեաց անտի. զոյն և ուսուցանէր ամենեցուն աննուազ կատարել զզենմունս անասնոց 'ի նուէրս Աստուծոյ, յաղագս կերակրելոյ ողորմութեամբ ըզքաղցեալս և զկարօտեալս [1]:

Ցայնմ ժամանակի լուր եհաս եթէ զօրքն Հռովմոց որ ընդ Յուլիանոսիւ, աւերեն ասպատակաւ զաշխարհն Տաճկաց որ ընդ սահմանաւ թագաւորութեանն Շապհոյ. և հաճոյ թուեցաւ արքային առաքել զսուրբն Սարգիս 'ի պահպանութիւն կողմանցն Տաճկաստանի, որ էր սահմանակից աշխարհին Հռովմոց. և սրբոյն առեալ զգունդս զօրաց իւրոց՝ հասանէր 'ի տեղին նախասացեալ, և անդանօր դադարեալ ամիսս երիս, բանակէր ընդդէմ զօրացն Յուլիանոսի, պահելով 'ի թշնամեացն ասպատակէ զաշխարհն զայն. և զայն լուեալ Հռովմայեցւոցն՝ բազմութիւն զօրաց եկեալ զետեղէին հանդէպ սոցա, և խնդրէին օրինօք պատերազմել ընդ միմեանս: Իսկ զօրքն որ ընդ սրբոյն Սարգսի՝ տեսանելով զայնքան ամբոխ բազմութեան զօրու ծանու և զինու, զանգիտէին յոյժ և ասէին կորնչել [2] 'ի ձեռաց նոցա, յա-

1. Յաղագս Աղապին ակնար. յաճախեալ էր առ նախնի քրիստեն բանքս, որոյ սովորութիւն տնեալս:

2. Միւսն՝ կորչել:

զադս անկարելի գոլ պատերազմել ընդ այնքան ուժոյ քաջութեամբ։ Իսկ երանելոյն տեսանելով այնքան զանգիտեալս յերկիւղէ նոցա զիւր զօրսն, տեղի եգիտ յայտնի առնել նոցա զիւրոյ զհաւատոյն զճշմարտութիւն, և զհեթանոսականացն աղարտութիւն[1], ասէր. Եղբարք իմ և զինուորակիցք, եթէ հաւատայք բոլորով սրտիւ յարարիչն երկնի և երկրի, ոչ երբէք զարհուրեսցին սիրտք ձեր 'ի բազմութենէ անտի զօրացն թշնամեաց մերոց. այլ անյաղթելի զօրութեամբ ճշմարտին Աստուծոյ իմոյ, մին 'ի ձէնջ զհազարսն հալածեսցէ 'ի նոցանէ և երկուքն զբիւրսն շարժեսցեն։ Իսկ անուանեալ աստուածքն ձեր ոչինչ ունին զօրութիւն, և ոչ լուսաւորքդ զոր պաշտէք, և ոչ տարերացդ բնութիւնք, և ոչ պատկերք կռոցն որոց երկրպագէք. քանզի աչք են նոցա և ոչ տեսանեն, ականջք են և ոչ լսեն, ձեռք և ոչ շօշափեն, ոտք և ոչ գնան, և ոչ բարբառին կոկորդք նոցա և բերանք իւրեանց։ Եւ նոքա ասեն. Իսկ արդ ո՞ւր է Աստուածն քո, Սարգիս. եթէ նոքա չեն աստուածք, ցոյց մեզ զի տեսեալ հաւատասցուք 'ի նա։ Եւ ասէ երանելին. Իմ Աստուածն ամենայն եղելոց է Աստուած, երևելեաց և աներևութից. Հայր անսկիզբն և անեղ, արարիչ եղելոց ամենայնի. Որդի ծնեալ 'ի Հօրէ անմարմնապէս յառաջ քան զյաւիտեանս, էակից Հօր և արարչակից. Հոգին սուրբ բղխումն 'ի Հօրէ[2] անժամանակ և անքննաբար, փառակից Հօր և Որդւոյ. երեք անձինք կատարեալք, մի բնութիւն և մի աստուածութիւն անբաժանելի. որով 'ի լինելութիւն եկին արարածք ամենայն, երկնայինք և երկրաւորքս, բանականք կենդանիք. և որպէս զիմանալի աշխարհն վերին՝ անմարմին բանականացն ետ 'ի բնակութիւն, նոյնպէս և զզգալի աշխարհս մարմնաւոր բանականաց[3] մարդկան։ Զոր ստեղծեալ զմարդն առաջին, և զկինն 'ի հողոյ և յանմարմին բնութենէ հոգւոյ 'ի պատկեր աստուածութեան իւրոյ, եդ զնոսա յանմահական 'ի

1. Հնագոյնն՝ ծովու սփռեցին։

2. Ըստ հնոյն սովորութեան զանց առնէ ասելն յիշատակել զբղխումն Հոգւոյն սրբոյ և յՈրդւոյ։

3. Հնագոյնն՝ ճանաչողս։

դրախտին փափկութեան, 'ի միոյ միայն ծառոյ հրամայելով չուտել. որք ոչ պահելով զպատուիրանս նորա՝ կորուսին զանձառելի զփառսն. և փոխանակ անմահութեանն՝ զմահ ժառանգեցին, և ընդ օրհնութեանն՝ զանէծս, և ընդ դրախտին՝ զփշաբեր երկիր. և փոխանակ անախտաբար աճմանն զոր հանդերձեալ էին ունել 'ի դրախտին՝ անասնեղէն ծննդեամբ[1] հրաման ընկալան բազմանալ 'ի վերայ երկրի. որոց աճեալ 'ի բազմութեան՝ ոչ կացին 'ի պատուիրանս արարչին, առաջին յանցանօքն շատացեալք. այլ այնքան յաճախեցին 'ի մեղս՝ մինչև բարկանալ Աստուծոյ 'ի վերայ նոցա, և խրատել ջրով և հրով, և զանազան հարուածովք. և ոչ միայն ոչ դարձան 'ի բարիս, այլ ևս դրդեցան 'ի չարիս, զի փոխանակ արարչին՝ արարածոցս երկիր պագանէին: Բայց և այնուամենայնիւ ոչ անտես արար զմարդկային բնութիւնս, այլ յայտնեաց զինքն արդարոց յիւրաքանչիւր ժամանակս, խօսելով ընդ Աբրահամու և զաւակի նորա. որոց և ետ օրէնս գրեալ մատամբ իւրով 'ի տախտակս քարեղէնս 'ի ձեռն Մովսէսի առաջին մարգարէին. երևեցոյց յետ նորա և դասս մարգարէից որք խրատէին յիւրաքանչիւր ժամանակս զմարդիկ. և մարգարէանային վասն գալստեան Որդւոյն Աստուծոյ: Որ առաքեալ 'ի Հօրէ 'ի փրկութիւն ազգի մարդկան, 'ի ժամանակս վերջինս եառ զմերս բնութիւն 'ի սրբոյ Կուսէն Մարիամայ. և ծնեալ 'ի նմանէ անախտաբար, շրջեցաւ ընդ մարդկան ամս երեսուն, և եկն 'ի Յորդանան առ Յովհաննէս Մկրտիչ առնուլ մկրտութիւն, զի զմեղս Ադամայ լուասցէ ջրովն Յորդանանու. վկայեցաւ յերկնից 'ի Հօրէ եթէ՝ Դա է որդի իմ սիրելի, և 'ի սուրբ Հոգւոյն աղաւնակերպ իջմամբ. յայտնեաց ինքն զաստուածութիւն իւր 'ի ձեռն պէսպէս սքանչելեացն զոր կատարեաց, զհիւանդս բժշկելով, զկոյրս լուսաւորելով, զմեռեալս յարուցանելով, 'ի վերայ ծովուն գնալով, սակաւ հացիւ զբիւրս կերակրելով. և զայլս բազմապատիկս, զորս տկարանայ լեզու առ 'ի պատմել:

1. Միւսն՝ բնութեամբ:

Իսկ ազգն հրէական զայսքան բարութիւն գտեալ առ 'ի նմանէ, ապերախտ առ բարեգործն եղեն, և մատնեալ զնա խաչի և մահու, որ և ինքն կամաւ եւս զանձն և ոչ 'ի հարկէ. զի կատարեսցէ զմարգարէիցն կանխասացութիւն և զաշխարհի փրկութիւն. և յայտնի արար 'ի մեռանելն մարմնով՝ զզօրութիւն աստուածութեան իւրոյ. զի արեգակն խաւարեցաւ, երկիր շարժեցաւ, վէմք պատառեցան, վարագոյր տաճարի նորա հերձաւ, գերեզմանք բացան և մեռեալք յարեան. էջ 'ի գերեզման մարմնով որպէս մարդ, և յարեաւ ինքնիշխանաբար յաւուր երրորդի՝ որպէս զԱստուած. երևեցաւ աշակերտաց իւրոց յետ յարութեանն և խօսեցաւ ընդ նոսա զաւուրս քառասուն, և համբարձեալ յերկինս նստաւ ընդ աջմէ Հօր իւրոյ. և գալոց է նովին մարմնով դատել զազգս ամենայն ըստ իւրաքանչիւր գործոց. բարեգործացն և ուղիղ հաւատացելոց յԱստուած՝ զբարիս հատուցանելով, իսկ չարագործացն և անհաւատիցն՝ զտանջանսն յաւիտենականս: Արդ այս է ճշմարիտ աստուածպաշտութիւն, որում թէ հաւատայք բոլորով սրտիւ ձերով, և 'ի բաց կայք 'ի խաւարային պաշտամանց ձերոց, ընդունիցիք զյաւիտենից կենդանութիւնն, յորժամ գայ Քրիստոս փառօք աստուածութեան իւրոյ, և ոչ տանջիցիք ընդ անհաւատսն 'ի հուրն անվախճան:

Զայս և առաւել քան զսոյն խօսէր երանելին Սարգիս առաջի բազմութեան զօրացն. և բազումք 'ի նոցանէ հաւատացին 'ի Տէր, և մկրտեցան 'ի քահանայից անտի՝ որք ընդ սրբոյն:

Իսկ զօրացն Հոռովմոց գունդ բազում հատեալ արշաւել կամելով 'ի կողմանս Տաճկաստանի որք ընդ պահպանութեամբ սրբոյն Սարգսի, և խաւարային օդովք պաշարեալք որպէս Ասորեստանեայն առ Եղիսէիւ, մոլորէին 'ի ճանապարհէ անտի աշխարհին՝ յոր հանդերձեալ էին մտանել, և ցրուեալքն ոչ տեսանէին զմիմեանս. բազումք 'ի նոցանէ և տեսիլս իմն պատմէին անմարմնական զօրաց, և ձայն լսելի եղեալ 'ի նոցանէ, եթէ՝ Մի՛ յանդգնիք պատերազմել ընդ ծառային Աստուծոյ սրբոյն Սարգսի, եթէ ոչ՝ ամե-

նեքեան կորնչիք։ Զոր տեսեալ սրբոյն՝ փառս վերառաքէր ամենազօրին Աստուծոյ, և ասէր. Մեծ է Տէր մեր և մեծ է զօրութիւն նորա, և ո՛վ պատմեսցէ զըսքանչելիս նորա. Եկայք, եղբարք իմ պատուականք, մատուցուք փառս Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ, որ յայտնեաց զողորմութիւն իւր առ ծառայս իւր, և զզօրութիւնն՝ առ հակառակորդմն մեր։ Իսկ զօրքն ամենայն հաստատեալք 'ի հաւատս, աղաղակէին և ասէին. Մեծ է Աստուածն քրիստոնէից, և անհաս է զօրութիւն նորա. հաւատամք այսուհետև յամենասուրբ Երրորդութիւնն և 'ի մի աստուածութիւնն՝ զոր քարոզեաց մեզ Սարգիս։ Եւ մատուցանէին ամենեքեան երկրպագութիւն առաջի Աստուծոյ. և ընծայէին նուէրս բազում զենմամբ անասնոց կենդանեաց, և ուրախ լինէին միշտ 'ի վարդապետութիւն սրբոյն։

Իսկ բարիատեացն սատանայ բանսարկուն՝ դրդեաց զոմանս 'ի զօրաց անտի, յորոց ոչ ծագեաց յոգիս լուսաւորութիւն աւետարանին Քրիստոսի. և գնացեալ առ Թագաւորն Շապուհ. Ապստամբեաց, ասեն, Սարգիս յաստուածոց և 'ի ձէնջ՝ արքայ, և քարոզէ հաւատալ 'ի Յիսուս Նազովրեցի, և զզօրսն ամենայն ապստամբեցոյց զկնի մոլորութեանն իւրոյ. միաբանեալ է սիրով և ընդ զօրացն Հոռոմոց։

Զայս ամենայն լուեալ Թագաւորին, և 'ի մեծի եղեալ տրտմութեան և խռովութեան, խորհէր ընդ աւագանւոյն թէ զինչ արասցէ. և առեալ զխորհուրդըս՝ առաքէ նմա պարգևս մեծամեծս, գրեալ առ նա նամակ որ ունէր օրինակ զայս. Լուաք բարի համբաւ զքէն, պատուականդ 'ի զօրագլուխս մեր, Սարգիս, յաղագս մտերիմ լինելոյ թագաւորութեանս մերոյ, և ուրախ եղաք յոյժ. վասն որոյ սէր մեր յաճախեաց 'ի վերայ քո որպէս առ հաւատարիմ ծառայ և իմաստուն. ըստ որում առաքեաց քեզ թագաւորութիւնս մեր ձիր արժանաւոր մեծանձնութեան քո։ Ողջ լեր։

Եւ յետ այսորիկ միւսանգամ խորհրդածեալ արքայն ընդ խորհրդակիցս իւր, առաքէ զորդի երանելւոյն՝ որ էր 'ի դրան արքունի՝ հրաւիրակ նմին, իբրու

զի առանց կարծեաց ինչ եկեսցէ վաղագոյն, գրելով օրինակ զայս. Եհաս առ մեզ, ով վեհագոյնդ զօրագլխաց մերոց, Սարգիս, կորովամիտ քո իմաստութեամբ համբաւ. զի ըստ օրինակի խոհականն [1] իմաստասիրաց՝ շահեցայք զխաղաղութիւն աշխարհիդ, նըւաճելով զթշնամիսն. արդ վասն զի զայդ բարւոք տնօրինեցէք, հրամայեսցէ այսուհետև թագաւորութիւն մեր կանխաւ ժամանել առ մեզ ընդ որդւոյ քում. քանզի կարօտիմք զկատարեալ քո խոհեմութիւն խորհրդակից առնլոյ՝ յաղագս թագաւորութեանն Հռովմայեցւոց, հուպ հանդերձեալ տալոյ ընդ մեզ պատերազմ: Ողջ լեր:

Եւ յուղի անկեալ որդւոյ նորա մերձ գայր 'ի սահմանսն յորում էր բանակետղ. հօր նորա [2]. և 'ի Ճանապարհի անդ պատահեալ թշնամեացն դասուց, ըմբռնեցին զպատանին և զօրս ընդ նմա, և տարան 'ի բանակն իւրեանց. և ազդ եղեալ սրբոյն ներգործութիւն իւրացն որ յազգմանէ չարին, տրտմութիւն ոչ սակաւ տիրեաց նմա և ամենայն զօրացն: Ապա զմարդկային օգնականութեան յուսոյ անփոյթ արարեալ, յԱստուած ապաւինէր. որում և պաղատանս արտասուալից առաջի անկեալ մատուցանէր. յիշելով յաղօթելն զսքանչելեացն զկատարումն յիւրաքանչիւր դարս՝ առ Նոյ և Աբրահամ, Իսահակ և Յակովբ և ամենայն նահապետսն, եթէ՝ Որպէս լուար աղօթից նոցա, լուր և ինձ մեղաւորիս. և ըստ որում Յակովբայ արդարոյ շնորհեցեր զՅովսէփ 'ի տեսանել, տուր և ինձ զորդի իմ վերստին տեսանել. զի մի՛ գայթակղեալ կորիցեն նոր հաւատացեալ ժողովուրդս որք դարձան առ քեզ քարոզութեամբ ծառայի քո, այլ արա տեսանել սոցա զողորմութիւն քո առ իս 'ի փառս անուանդ քո սրբոյ: Եւ զերիս աւուրս ոչ դադարէր յաղօթելոյ զցայգ և զցերեկ. և ահա յաւուրն երրորդի առեալ զորդի նորա որք ըմբռնեցինն և զօրս ընդ նմա՝ ածին առաջի երանելւոյն, պատմելով զեղեալ սքանչելիսն իմն առ նոսա. եթէ յորմէ հետէ մուծաք զսա 'ի բանակ անգր, ոչ դադարեաց խռո-

1. Միւսն՝ պրտմախոհական:
2. Միւսն՝ բնակելոյ նորին Սարգսի:

Digitized by Google

վութիւն 'ի զօրացն, մինչև զմիմեանս սատակել բազմաց. և տեսիլ երևեալ զօրագլխացն. Եթէ ոչ դարձուցանէք զպատանեակդ առ Հայր իւր, ամենեքեան, ասէ, սատակեցիք: Զոր տեսեալ երանելւոյն և լուեալ, լի եղև խնդութեամբ, և անկեալ 'ի վերայ երեսաց իւրոց գոհանայր զԱստուծոյ, և տօն ուրախութեան կատարէին զօրն զայն՝ զենմամբ խոյոց և զուարակաց 'ի նուէրս անուան Բարձրելոյն, զորս բաշխելով կարօտելոց, ուրախ լինէին 'ի Տէր հոգևոր և մարմնաւոր խնդութեամբ:

Յետ այսորիկ իբրև լուաւ սուրբն Սարգիս յորդւոյ իւրմէ զհրամանս Թագաւորին, զի կոչէր զնա ստիպով, ծանեաւ հոգւովն զչարութիւն ամպարշտին. և կոչեցեալ առ ինքն զզօրսն ամենայն որք հաւատով զօրացեալ հաստատեցեալ էին 'ի Քրիստոս, ասէ ցնոսա. Եղբարք, ահա ժամանակ ընդունելի, յորում պարտ է զբարեպաշտութիւն հաւատոց մերոց յայտնի առնել. և խոստովանել զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս առաջի մարդկան, զի և Նա խոստովանեսցի զմեզ առաջի Հօր իւրոյ և հրեշտակաց սրբոց: Իսկ զօրացն իբրև ընդ մի բերան պատասխանի տուեալ նմա ասեն. Ընդ քեզ եմք, ով Հայր պատուական, 'ի կեալ և 'ի մեռանել: Եւ սուրբն ասէ. Հրամայեալ է մեզ 'ի Տեառնէ ոչ ծածկել զլոյս հաւատոց մերոց, այլ դնել 'ի վերայ աշտանակի, և քարոզել 'ի վերայ տանեաց. և մի երկնչել յայնցանէ որ զմարմինն սպանանեն և զոգին ոչ: Բայց ես անպիտանս յամենայնի տատացական սուտնգանող գտայ հրամանաց Տեառն իմոյ. քանզի ծածկեցի յիս ինքեան իբրև զճրագ ընդ գրուանաւ՝ զլուսաւորութիւն հաւատոյն որ առ Նա՝ յաղագս երկիւղի մարդկան: Այլ այժմ, եղբարք, աղաչեցէք զՏէր, զի տացէ ինձ համարձակութիւն աներկիւղ քարոզեալ զանուն Նորա առաջի Թագաւորաց և իշխանաց. և հաստատեսցէ զոտս իմ 'ի վերայ վիմին հաւատոյ, զի մի սասանեցայց 'ի մարդկանէ, որոց հանդերձեալ եմ կալ առաջի. քանզի այնր աղագաւ է կոչումն այս: Եւ զօրականացն պատասխանի տուեալ ասեն ցսուրբն. Աղաչեմք և խորհրդակից լինիմք տեառնդ մերոյ՝ ոչ տեսանել զե-

րեսս բռնաւորին, և մի ինչ զանգիտէր. քանզի յամենայն պատերազմունս որ պատահեն առաջի քո՝ մեռանիմք ամենեքեան մեք. նա թէ մարտիցէ ընդ մեզ, յաղթեմք նմա զօրութեամբ Տեառն մերոյ՝ յոր հաւատացաքս։ Պատասխանի ետ սուրբն և ասէ ցնոսա. Ոչ հրամայէ Տէր մեր ըստ մարմնոյ զօրանալ, այլ հոգւով. և ոչ պատերազմական մեքենայիւք, այլ համբերութեամբ մեր 'ի նեղութիւնս յաղթել թշնամեաց մերոց։ Արդ մի խափանէք զիս յառաջակայ ընթացից կենաց ճանապարհին, այլ աղաչեցէք զՏէր զի արժանի արասցէ զիս մեռանել վասն անուան իւրոյ սրբոյ. և ձեզ հովանի լիցի աջ նորա, և հաստատեսցէ 'ի հաւատս ճշմարիտս զոր ընկալայք 'ի շնորհաց սուրբ Հոգւոյն. և եթէ սիրէք զնա բոլորով սըրտիւ ձերով՝ նոյն ինքն եղիցի ձեզ փրկութիւն 'ի կեանս յայս, և յաւիտենական կենացն արժանի արասցէ ընդ ամենայն սուրբս։

Զայս և որ սոցին նման խօսեցաւ երանելին ընդ հաւատացեալ զօրացն, հաստատէր զնոսա 'ի հաւատըս. և ապա բաժանեալք 'ի միմեանց բազում արտասուօք հանդերձ որդւովն, և ոմանք 'ի զօրականացն յուղի անկեալ գային առ թագաւորն. զոր տեսեալ ուրախ եղև յոյժ. և ասէ ցխորհրդակիցսն իւր. Կարծեմ անիրաւ գոլ զամբաստանութիւնն զնմանէ, և 'ի նախանձուէ շարժեալք, այլ ոչ ուղղութեամբ։ Եւ դարձեալ 'ի սուրբն Սարգիս՝ ասէ. Բարի է գալուստ քո, իմաստուն և հաւատարիմ 'ի զօրագլուխս իմ. ընկալցիս ողորմութիւն առ 'ի մէնջ ըստ անստերիւր հաւատոց որ ցուցեր մեզ։ Վասն որոյ մեծացուցանէ զքեզ թագաւորութիւն մեր, և գլուխ ամենայն զօրաց կացուսցէ յաղագս խոհեմագոյն քո իմաստութեան։ Եւ շնորհէր նմա ձիրս բազումս և պատիւս գերապանծ ճոխութեան և պայծառութեան։ Բայց նա ոչ 'ի բանից անտի պատրեցաւ, և ոչ 'ի ճշմարտութենէն՝ յաղագս երևելի մեծութեանն՝ այլափոխեցաւ. այլ տայր նմա պատասխանի իմաստախոհ բանիւք. Գոհանամ, ասէ, զԱստուծոյ իմոյ՝ որ փրկեաց զիս 'ի ձեռաց թշնամեաց իմոց, որք ոչ իմաստութեամբ մերով և ոչ զօրութեամբ յաղթահարեցաք, այլ ա-

մենազօրին Աստուծոյ կարողութեամբ. նմա եմ և պարգևքն շնորհեալք առ 'ի ձէնջ. քանզի ետ ձեզ իմաստութիւն ճանաչել զճշմարիտն: Եւ զայս ասացեալ սրբոյն, ել յերեսաց նորա: Եւ ասէ թագաւորն ցմերձակայս իւր. Կատարեալ 'ի ճշմարտութեան ուսանեմ զայրս զայս: Իսկ չարախօսքն յառաջ մատուցեալ՝ ասեն. Թագաւոր և արքայ քաջ, Նազովրեցւոյն ունի զուսումն և զաղանդն, վասն որոյ և Աստուած ոչ զմերս՝ այլ զՆազովրեցին զՅիսուս անուանէ. ապա թէ ոչ՝ հարցցէ ցնա թագաւորութիւն քո, և ծանիցէ զբանիս մերոյ զճշմարտութիւն: Եւ իբրև լուաւ զայս թագաւորն, տրտմեցաւ յոյժ, և խորհէր 'ի միտս, թէ զիարդ գտցէ զասացելոցն իրաւաբանութիւն:

Եւ ընդ աւուրսն ընդ այնոսիկ եկն տօն աստուածոցն. և ել հրաման յարքայէ ժողովել բազմութեանն յատրուշանս կրակարանին յորում զհուրն լուցանէին ըստ պարսկական օրինացն. յորս էին կանգնեալ և պատկերք կուոց երկոտասան: Կոչեցաւ եղև և Սարգիս ընդ պատուական զօրագլխացն՝ գալ հանդերձ որդւովն իւրով 'ի հանդէսն յայն. և երանելւոյն ծանուցեալ զհասեալ ժամն որ յաղագս Աստուծոյ պատերազմին, յարուցեալ կայր յաղօթս առ Աստուած և ասէր. Տէր Աստուած, փրկիչ յուսացելոցս 'ի քեզ, որ խոստացար ծառայից քոց և ասացեր, թէ՝ Յորժամ տանիցեն զձեզ առաջի թագաւորաց, մի հոգայցէք վասն տալոյ պատասխանի. զի ես տաց ձեզ բան և իմաստութիւն, որում ոչ կարիցեն ընդդիմակաց լինել հակառակորդքն ձեր. արդ տուր և ինձ, Տէր, բան 'ի բանալ բերանոյ իմոյ յասպարիզիս որ առաջի կայ. և զօրացո զիս համբերել չարչարանաց և համահաւաք մահու, որ գան 'ի վերայ իմ վասն անուանդ քո սրբոյ. և քեզ փառք յաւիտեանս:

Եւ իբրև կատարեաց զաղօթսն՝ գնաց հանդերձ որդւովն իւրով 'ի կոչումն արքային. և տեսեալ զնա թագաւորն, ասէ բարձր ձայնիւ. Սարգիս, պատուականդ 'ի զօրագլուխս զօրաց իմոց, յառաջ մատուցեալ զոհեա հրոյ ըստ օրինի ամենեցուն մեր, և արկ խունկ առաջի մեծամեծաց աստուածոցն՝ որպէս արդարև աստուածասէր, որպէս զի չարախօս-

քըն քո յամօթ եղեալ, պայծառացիր դու բար-ձրագոյն փառօք: Պատասխանի ետ սուրբն Սարգիս և ասէ. Ես ճշմարտին Աստուծոյ մատուցանեմ զոհ և երկրպագութիւն, այնմ որ արար զերկինս և զերկիր և որ 'ի նոսա արարածք իցեն, որ է կենդանի և յաւիտենական թագաւոր. որում պարտ էիրն, մեծ թագաւոր, եթէ ունէիր իմաստութիւն՝ երկիր պագանել և փառաւորել, և ոչ տարրեղէն արարածոց գոյացելոց 'ի նմանէ, և անշունչ պատկերաց 'ի մարդկանէ եղելոց: Զայս լուեալ արքայի՝ ասէ. Ահա յայտնի եղև մոլորութիւն քո, մեծ թագաւորութեանս հակառակ, մեծ արքեայդ յիմարութեամբ, և զրկող անձին քում ինքնակամ 'ի բիւրուց բարեացն՝ զոր հանդերձեալ էաք առնել քեզ: Իսկ դու փոխեցեր զսէր քո առ այր մին հրէայ, որ վասն մեղաց իւրոց խաչեցաւ: Եւ այլ ևս բանիւք բազմօք հայհոյէր զՔրիստոս:

Իսկ երանելին իբրև լուաւ զայս, ոչ կարաց համբերել, այլ լցեալ զբերան իւր խուխով՝ եթուք ընդդէմ ամպարշտին. և ոյժ առեալ 'ի հոգւոյն սրբոյ, և ձգեալ զձեռն՝ մանրեաց զպատկերս կեղծաւոր կըռոցն, և ասէ. Ո՛վ անմիտք, ահա պաշտամունք ձեր փշրեցան, և հուրք որում երկրպագէք, մոխիր է ցընդելի: Եւ յորժամ տեսին զայս և լուան մոգքն և բազմութիւն հեթանոսացն որ անդ կային, շարժեցան բարկութեամբ 'ի վերայ սրբոյն. և բուռն հարեալ զնմանէ, քարշէին յայսկոյս և յայնկոյս, և աղաղակէին սպանանել զնա. և 'ի յանդուգն յարձակմանէ անօրինացն, սպանաւ 'ի մէջ ամբոխին Մարտիրոս անուն որդի նորա, գործով ընկալեալ զվկայական անուն, պսակակից նախընթաց վկայիցն եղեալ 'ի Քրիստոս: Իսկ թագաւորն արգել զաղմկութիւնն 'ի սպանանելոյ զերանելին, և հրաման ետ կապել երկաթեաւ և դնել 'ի բանտի. և տրտմեցաւ յաղագս մահուան որդւոյ նորա, զի առանց կամաց նորա եղև:

Իսկ երանելին 'ի բանտին գոհանայր զԱստուծոյ, զի արժանի եղև վասն անուան նորա կրել չարչարանս և զկապանս. ևս և վասն որդւոյ իւրոյ՝ զի վկայական արեամբ պսակեցաւ 'ի Քրիստոս. և մինչդեռ 'ի բանտի անդ կայր յաղօթս, 'ի մէջ գիշերին երե-

ւեալ նման բանսարկուն սատանայ, ասէ. Ո՛վ Սարգիս, զի՞նչ շահիս 'ի յամառ խորհրդոց. հաւանեա՛ կամաց թագաւորին և լեր երանելի յաշխարհի, և մի՛ վասն սնոտի յուսոյ լքաներ զկեանս քո: Ասէ ցնա սուրբն Սարգիս. Երթ յետս, հակառակորդ ճշմարտութեան և հայր ստութեան. զի խրատ քո ոչ է պատճառ կենաց, այլ մահուն յաւիտենից՝ ունողացն զքեզ, որ ընդ քեզ արկանին 'ի կորուստ, այնորիկ որք ատեն զոր ասեսդ. և նոյնժամայն հալածեալ չարն՝ եղև աներևոյթ:

Եւ ահա յանկարծակի երևեալ նմա Տէր Յիսուս 'ի բանտին՝ հանդերձ երկնաւոր զօրօքն, և լի եղև տունն գերապայծառ լուսով առաւել քան զարեգակն, և լուծան վաղվաղակի կապանք ձեռաց և ոտից երանելւոյն: Եւ ձայն լսելի եղև 'ի լուսոյ անտի և ասէ. Քաջալերեաց բարի և հաւատարիմ ծառայ իմ Սարգիս. և մի՛ երկիցես 'ի սիրտ քո 'ի սպանողաց զմահկանացու մարմինոդ. զի մտանելոց ես 'ի տրտմականաց աստի և 'ի հողանիւթ յարկացս՝ յանվախճան ուրախութիւն լուսեղէն խորանաց Տեառն քո: Եւ 'ի տեսիլ լուսոյ փառաց այնորիկ ծագման, ժողովեցան բազմութիւնք որ շուրջ կային զբանտիւն՝ 'ի տուն անդր, և լցեալք զարմանալեօք՝ տային փառս ճշմարտին Աստուծոյ՝ զոր քարոզէրն Սարգիս. մանաւանդ իբրև տեսանէին զերանելին Սարգիս՝ զի արձակեալ էր 'ի կապանաց և կայր յաղօթս առ Աստուած. և վաղվաղակի երթեալք պատմեցին թագաւորին զքանչելիսն զոր տեսին. և հրամայէր ածել առաջի իւր զերանելին: Եւ իբրև տարան, ասէ ցնա. Ո՛վ անմիտ և թշնամի անձին քում. զի՞նչ շահ եբեր քեզ հակառակութիւն հրամանաց մերոց, բայց թէ զանարգանս և զչարչարանս և զմահ որդւոյ քո. և թէ ոչ զղջացեալ դառնաս՝ չարաչար մահուամբ ելցես 'ի կենացս. իսկ եթէ փոխեսցիս յանմիտ խորհրդոց այտի, և գաս 'ի լաւութիւնն, յիշելով զսէրն մեր զառաջինն, քաղցրութիւն մեր և ներողութիւն ոչ համարին 'ի մեղս զսխալանսդ՝ որով յանցաւոր գտար. այլ ես գերագոյն պատուով և փառաց արժանաւորեցից: Արդ յայսմ աւուր միայն անսա հրամանաց մերոց, և յետ

այսօրիկ երթ առ Նազովրեցին։ Զայս ասէր թագաւորն, վասն զի ոչ կամէր զմահ սրբոյն, քանզի Յուլիանոսի կայսեր հասեալ էր համբաւ գալստեանն։

Երանելին ասէ. Զամօթ և զնախատինս աստուածոց քոց ոչ զգացեր. քանզի խաւար և անլոյս են իբրև զաստուածսն քո. զիա՞րդ տեսանելով մանրեալ զնոսա իբրև զփոշի, և ոչ ծանեար զտկարութիւն նոցա։ Այլ իմ պարծանք և յոյս առ Աստուածն իմ է Յիսուս Քրիստոս, զի որպէս զորդին իմ ընկալաւ բարեպաշտութեան հաւատով, և զիս ընկալցի 'ի նոյն հաւատս արմատացեալ և հաստատեալ. զորմէ գոհանամ և փառաւորեմ զի ընկալաւ զպտուղ որովայնի իմոյ, և ոչ ետ խաբել մոլորութեան քո. և արդ ասեմ յայտնապէս, զի կուրութիւն քո զիս ոչ խաւարեցուսցէ, և անիմաստութիւն քո զիս ոչ յիմարեցուսցէ։

Իբրև լուաւ զայս թագաւորն՝ լի եղև սրտմտութեամբ, և հրամայեաց մերկացուցանել 'ի նմանէ զպատմուճանն զինուորական և ասէ. Սարգիս՝ որ ոչ ծանեար զպատիւն՝ զանպատուութիւն ծանիցէ, և 'ի մեղս իւր մեռցի. և հրաման ետ հանել արտաքոյ քաղաքին և սպանանել։ Արդ առեալ զնա գահճացն՝ վարէին զնա բռնութեամբ մինչև 'ի մահուն տեղի. երթային ընդ նմա բազմութիւնք յոյժ քրիստոնէից և հեթանոսաց. և իբրև հասին 'ի տեղին որ անուանեալ կոչէր Սալք, դադարեալ սրբոյն, քանզի անդանոր հանդերձեալ էր կատարիլ, և զձեռս տարածեալ և կացեալ յաղօթս բարձր ձայնիւ ասելով.

Տէր Աստուած յաւիտենական, որ արժանի արարեր զիս մեռանել վասն անուանդ քո սրբոյ, լուր աղաչանաց ծառայի քո, և ընկալ զիս ընդ այնոսիկ որ սիրեցին զօր երևելոյ գալստեան քո, և եղեն ճանապարհակից քեզ չարչարանօք խաչի և մահու. և զոր միանգամ պատրանօք չարին մեղուցեալ եմ 'ի մանկութենէ իմմէ առաջի քո մինչև ցայժմ կամաւ և ակամայ, գիտութեամբ և անգիտութեամբ, լուա և մաքրեա ողորմութեամբ քո 'ի ձեռն հեղման արեան իմոյ։ Շնորհեա և հաւատացելոց քոց ամենեցուն որք յիշեն զանուն իմ 'ի բարեխօսութիւն, զթողութիւն մեղաց,

Digitized by Google

և յիւրաքանչիւր վտանգից զփրկութիւն հոգւոյ և մարմնոյ, զդիւաց հալածումն, զհիւանդաց բժշկութիւն, 'ի պատերազմունս յաղթութիւն, 'ի կապանաց և 'ի բանտից զարձակումն, 'ի ծառայութենէ զազատութիւն, 'ի խռովութեանց զխաղաղութիւն, 'ի նեղութեանց անդորրութիւն, 'ի ճանապարհի զառաջնորդական պահպանութիւն, ալէկոծելոց 'ի ծովու զհանդարտութիւն, յերաշտութեան զհոսումն անձրևաց քաղցրութեան՝ յառատապէս պտղաբերութիւն. 'ի կարկտաբեր և յեղեամնարկու օդոց բռնութենէ՝ դադարումն արագապէս, մարախոյ և ամենայն վնասակար զեռնոց որ շարժին 'ի բարկութենէ քումմէ պատուհասել զմարդիկ վասն մեղաց՝ զհալածումն. և որք նուիրական ընծայիւք և ողորմութեամբ գյիշատակս մեր կատարեն, ընկալ 'ի հոտ անուշից, և վարձատրեա բիւրապատիկ բարութիւնս աստ և 'ի հանդերձելումն. և զհոգիս իմ ընկալ յօթեվանս արդարոց 'ի հանգիստն յաւիտենական, և քեզ փառք յաւիտեանս:

Եւ յետ կատարման աղօթիցն, էջ առ նա հրեշտակ Տեառն յերկնից՝ ունելով 'ի ձեռին իւրում պսակ լուսապայծառ, և ասէ. Զօրացիր քաջ նահատակդ Քրիստոսի, և մի երկնչիր 'ի սպանողացդ զմարմինդ, քանզի բացաւ քեզ դուռն արքայութեան երկնից, և զոր ինչ խնդրեցեր՝ տուաւ քեզ յԱստուծոյ. և ամենայն հաւատացելոց խնդրուածք յանուն քո շնորհեսցի 'ի Տեառնէ: Եւ տեսեալ բազմութեանն զհրեշտակն Աստուծոյ և զպսակն լուսոյ՝ աղաղակէին ասելով. Մեծ է Աստուածն քրիստոնէից, և բայց 'ի նմանէ այլ ոչ գոյ Աստուած: Իսկ սրբոյն դարձեալ առ դասս հաւատացեալ զօրացն և ասէ. Լուարուք ինձ այժմ հաւատացեալք 'ի Քրիստոս, որք մերձ եղեալ տեսանէք զնահատակութիւնս իմ. մի եղիցի ձեզ տեսանել[1] զմահկանացու մարմնոյ իմոյ կրել անյուսաբար զտրտմութիւն. զի եթէ այսօր և եթէ վաղիւ ընդունելոց է սա հարկաւորապէս զպատիւ նախահօրն. բայց յոյս իմ որ 'ի Քրիստոս՝ ան-

1. Հնագոյնն՝ հայել:

վախճան է. որով ունիմ վերստին առնուլ զսա անմահ և անապական 'ի գալստեան նորա. և ես ցնծամ և ուրախ եմ այսօր, զի զփափագումն իմ որ 'ի մանկութենէ՝ կատարեաց Տէր, չարչարանաց իւրոց լինել հաղորդ, և վկայիցն պսակաց կցորդ. և որպէս զօրացոյց զիս 'ի պատերազմունս մարմնաւորս թշնամեաց, զօրացուսցէ և այսօր 'ի վերայ ոգւոյ թշնամւոյն, և որք նովաւ պատերազմին: Եւ արդ իմ զընթացս բարի ճանապարհի կենցաղոյս կատարեալ և զհաւատոն պահեալ, գնամ ուրախութեամբ առ Քրիստոս. և խաղաղութիւնն Աստուծոյ եղիցի ընդ ձեզ յաւիտեան: Եւ զայս ասացեալ՝ եդ ծունր յարևելս, և տեառնագրեալ զինքն նշանաւ խաչին, և խոնարհեցուցեալ զպարանոցն՝ ասէ. Տէր Յիսուս, ընկալ զոգի իմ: Եւ եհատ դահիճն սուսերաւ զգլուխ երանելւոյն. և նոյնժամայն ծագեաց լոյս երկնային և շրջապատէր զմարմնով նորա. և ցոլացեալ 'ի լուսոյ անտի բոց՝ այրէր զամենս 'ի հեթանոսաց անտի, և մնացեալքն 'ի նոցանէ փախստական լինէին: Եւ ձայն լսելի յերկնից լինէր որ ասէր. Վայելչապէս կատարեցեր զճգնութիւնդ քո, ով երանելիդ Սարգիս. արդ եկ և ժառանգեաց զհանգիստն զյաւիտենական ընդ ամենայն սուրբս: Իսկ որք 'ի զօրաց անտի հաւատացեալք 'ի տեղւոջ անդ՝ առեալ զմարմին երանելւոյն պատեցին մաքուր զգեստիւք: Եւ պատմեցաւ այս յականջս թագաւորին. և առաքեալ դահիճս կոտորեաց 'ի նոցանէ արս չորեքտասան, որք էին յազգէ անտի Պարսից, և հրամայեաց գազանաց արկանել զմարմինս նոցա. յորս ոչ մերձեցան ըստ տեսչութեանն Աստուծոյ. ապա խորհուրդ առեալ՝ հրով այրել զմարմինս վկայիցն Քրիստոսի. վասն զի բազումք 'ի Պարսիցն յաղագս սքանչելեացն հաւատացին 'ի Տէր:

Եւ մինչ յայսմ խորհրդեան էր՝ եհաս 'ի լսելիս ամպարշտին չչուկ երկիւղի գալստեանն Յուլիանոսի, և մոռանայր զչարութեան խորհուրդ որ յաղագս սրբոյն. և հանդերձեալ պատրաստէր զզօրսն ելանել ընդդէմ նորա 'ի պատերազմ: Յայնժամ եկեալ ոմանք 'ի հաւատացելոցն՝ 'ի գիշերի, և առեալ զմարմին սըրբոյն Սարգսի և զորդւոյ նորա և զչորեքտասան զօ-

րականացն՝ պահեցին զգուշութեամբ 'ի պատուական տեղւոջ։

Կատարեցաւ սուրբն Սարգիս և որք ընդ նմա յամսեանն յունուարի 'ի կատարման աւուր երեսուն և մի, 'ի Թագաւորութեանն Պարսից Շապհոյ, և Հռովմայեցւոց Յուլիանոսի։ Իսկ 'ի մեզ Թագաւորեալ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. ընդ որում Հօր միանգամայն և Հոգւոյն սրբոյ փառք իշխանութիւն և պատիւ, այժմ և յաւիտենից յաւիտեանս. ամէն։

Թարգմանեցաւ Ճառս յասորւոցն 'ի մերս՝ 'ի ձեռն Միխայելի ուրումն կրօնաւորի քահանայի ասորւոյ, և յարմարեցաւ ըստ կարի մերում լեզուի շարադրութեամբ 'ի Ներսիսէ եպիսկոպոսէ՝ յեղբօրէ կաթողիկոսի Հայոց Գրիգորիսի, 'ի թուականութեանս Հայոց ՈԷ. և մաղթեմք զընթերցողսդ և զգաղափարողսդ յիշել զաշխատեալքս 'ի սմա աղօթիւք առաջի Աստուծոյ յաւուր տօնի երանելւոյն. և զբանսդ յիշատակի գրել յիւրաքանչիւր գրեալսդ՝ հայցեմք. ամէն։

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Սեւերիանոսի։

Յետ մրցանաց և վկայական նահատակութեան սրբոց Քառասուն վկայիցն այնոցիկ որ վկայեցին 'ի Սեբաստացւոց մայրաքաղաքին, յաւուրս ժամանակաց ամպարիշտ թագաւորին Լիկիանոսի, այն ինչ զօրացելոյ հալածանացն 'ի վերայ քրիստոնէից, մախանօք և սպառնալեօք շարժեալ 'ի բանսարկուին ազդմանէ։

Ծաղկեալ էր ըստ այնմ ժամանակի աստուածպաշտութեամբ պանծալի վկայն Քրիստոսի Սեւերիանոս, և սիրողն Աստուծոյ յոյժ պայծառացեալ, որպէս զի 'ի զարմացման լինել ամենայն տեսողացն վասն համարձակութեանն. քանզի բազմաց ողոքելով զնա ճողոպրել 'ի ժամանակէն յայնմանէ, և ոչ զհամարձակութիւնն 'ի կիր արկանելով յանդիման 'ի տագնապ մտանել, ասէ ցնոսա սուրբ վկայն Քրիստոսի. Ոչ զանգիտեալ խորշիմ ես 'ի Հելլենացւոց անաստուածից, և ոչ տամ պարծել ամպարշտացն 'ի վերայ իմ, այլ յանդիմանեմ զնոցա զանաստուած մոլորութիւնն. զի Քրիստոսի մի զինուորն զօրեղագոյն է քան զամպարիշտ թագաւորսն նոցա։ Եւ ասելով համարձակութեամբ զբանս զայսոսիկ, հրապարակաւ 'ի քաղաքին, պատուէր տայր ոմանց 'ի ծանօթից գաւառին իւրոյ որ անդր կային, զի յետ կատարման իւրոյ՝ պահանջեալ զնշխարս նորա ամփոփեսցեն ըստ օրինին։

Digitized by Google

Արդ չարախօսեալ լինէր սուրբն առ դուքսն Լիւսիաս յոմանց, ասելով. Սեւերիանոս մի 'ի զինուորաց որ ընդ ձեռամբ ձերով կարգեալ է 'ի գունդն Սենատորուաց [1], արհամարհէ զհրամանս ինքնակալին և զձեր, ասելով զինքեան քրիստոնեայ գոլով. որ և մահու պատճառ եղև Քառասնիցն արիագոյն զինուորացն, խռովեցուցեալ զնոսա ոչ հաւանել հրամանաց թագաւորին [2]. և այնպէս փարթամ գոլով՝ զի յինքենէ կերակրէր զնոսա, և զայլս ամենայն որ 'ի բանտին արգելեալ էին:

Իսկ զայս լուեալ իշխանին Լիւսիայ 'ի պաշտօնէից իւրոց մոլորութեանն, հրամայեաց փութով առաջի կացուցանել զՍեւերիանոս: Եւ լուեալ սրբոյն զայսոսիկ՝ լի եղև խնդութեամբ, և արիութիւն ընդ խոհեմութեան [3] խառնեալ, ինքնին յանդիման լինէր: Եւ մտեալ յապարանսն, ասէ ցդուքսն. Ահաւասիկ հասեալ կամ առաջի քո՝ խնդրեալս 'ի քէն, զի ցուցից քեզ գործովք թէ ոչ բանի պէտս ունի յանդիմանութեան [4] ձեր ամպարիշտ անկարգութիւնդ. զի յանդիմանեաց զձեզ փորձմամբ առաջնոց վկայիցն համարձակութիւնն. որպէս զի և խափանեցան 'ի ձեռն նոցին համբերութեանն ամենայն հնարք տանջանաց ձերոց, և ոչ կարացիք փոփոխել [5] զբարեպաշտ կամս նոցա, դառն և անչափ տանջանօքն զոր ածէք 'ի վերայ նոցա. այլ դուք և երկրպագեալքն առ 'ի ձէնջ դևքն՝ յամօթ եղէք, և նոքա պսակեցան 'ի Քրիստոսէ:

Յայնժամ դուքսն Լիւսիաս ոչ բերելով զհամարձակութիւն սրբոյ վկային, և մռնչեալ որպէս զառիւծ, հրամայեաց մերկացուցանել զնա և տարածանել, և չոր արջառաջլօք հարկանել: Եւ նա ասէր 'ի տանջանսն. Ցթիկունս իմ հարին մեղաւորք, և երկայնացուցին [6] զանօրէնութիւնս իւրեանց: Եւ յետ վաստակելոյ և տկարանալոյ պաշտօնէից անօրինին, հրա-

1. Senatorius ըստ Հռովմէացւոց, որ և ըստ յունականին, 'ի գասուէ սենատոր (ծերակոյտ) իշխանաց:
2. Միւս օր. բնփնաչաւէն:
3. Միւս օր. խոնարհութեան:
4. Միւս օր. յանդիման ձեր:
5. Միւս օր. ոչ կարէք փոխել:
6. Միւս օր. երկար օրօրին:

մնայեալ բառնալ զնա 'ի դեռնոյն, և ասէ ցնա. Տէր Սևերիանէ, թէ որոց իրաց առիթ եղեն քեզ տարաժամ յանդգնութիւնդ քո, և 'ի Քրիստոսն քո վստահութիւնդ: Եւ պատասխանի Սևերիանոս և ասէ. Եթէ աչս ունէիր տեսանողականս[1], ցուցանէի քեզ զիրսն որ առիթ եղեն ինձ տարաժամ անզգամութեանս, որպէս դուդ ասես. բայց այժմիկ կոյր ես, և զառաջիկայ պատրաստեալ ինձ բարութիւնն տեսանել ոչ կարես. և յայսմ իսկ տեսցես աստուստ, զի կրելով զտանջանս՝ հոգւով վերացեալ լինիմ. զմահկանացու մարմինս տանջելով՝ հոգւոյս իմոյ փախեալ 'ի տեղի հանգստեանն 'ի բժշկութիւն խոստմանցն[2] փրկչին մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի պարգեւով նորա:

Լուսիոս դուքսն ասէ. Պաճուճիս պարծանօքդ, Սևերիանէ, և զանխմաստս ընդ քեզ յափշտակես. այլ զիս ոչ կարես. այլ այնչափ հարուածովք տանջեմ զքեզ՝ մինչև խոստովան լինիցիս զանէրութենէ աստուածոցն: Պատասխանի ետ սուրբ վկայն և ասէ. Զամենայն տեսակ տանջանաց, զոր ինչ և կամիս հասուցանել 'ի վերայ իմ՝ մի հեղգար և մի ընդերկայնար, զի իմացեալ ծանիցես զզօրութիւն Քրիստոսին իմոյ, տեւողագոյն գտանել զիս քան զամենայն ադամանդեայ. և մանաւանդ դու նուաղեսցիս՝ զտանջանարանսն վասն իմ զմտաւ ածելով, քան եթէ ես կրելով զոր 'ի քէն հասեալ ինձ չարչարանս:

Դուքսն ասէ. Ո՞չ գիտես երիցս թշուառական և եղկելի, եթէ զինուոր գոլով քո որոց ընդ ձեռամբ մերով բնակեալ[3] էն, և քո արեանդ իշխանութիւն ունողի, և այդպէս յանդգնեալ համարձակեալ ճամարտակիս: Սևերիանոս ասէ. Համարձակութիւն տայ ինձ բարեպաշտութիւն Քրիստոսին իմոյ. զի այնչափ աստուածապաշտ եմ ես՝ որ արհամարհել տայ ինձ զամպարիշտ թագաւորս, և զիշխանս նոյնպէս առ ոչինչ համարել, քանզի օրինօք ոչ քաղաքավարին. այլ նախատես զիս՝ վասն զի զինուորեալ եմ ընդ

1. Միւս օր. պէտական:
2. Միւս օր. խոստովանողաց:
3. Միւս օր. անկեալ:

քոյով իշխանութեամբ կարգեալ. այլ իմացեալ ծանիցես զբարետոհմութիւն ազատութեան իմոյ որ 'ի Քրիստոսէ, յայն որ վերստին ծնաւ զիս արեամբն իւրով, և քան զթագաւորս պայծառագոյնս զիս արար և պատուական քան զիշխանսդ. վասն որոյ և այժմ իսկ իբրև ընդ անբան անասնոյ զրուցատրելով խօսիմ ընդ ձեզ յուսով իմով որ 'ի Քրիստոս. որ և զամենայն հրճուանս կենցաղոյս հաւանեցոյց [1] մեզ իբրև զաղբ վարկանել: Արդ մի կարծեր զարհուրեցուցանել զիս քոյովդ ամբարհաւաճութեամբ. այլ խրոխտաս 'ի վերայ իմ և մեծամեծս խորհիս, իբրև իշխանութիւն ունելով արեան իմոյ. զայդպիսի իշխանութիւն և աւազակք իսկ ունին որ շրջին 'ի լերինս. քանզի յորժամ ըմբռնեն զոմանս յուղևորութեան ճանապարհի, զամն հարկանելով սրախողխող իսկ առնեն, և 'ի բաց կողպեն զոր ինչ և գտանիցեն առ նա, և առնեն զոր ինչ և կամին. և դու այժմիկ մի կարծեր հպարտանալ [2] 'ի վերայ իմ անօրէն սրովդ քո վարեալ. քանզի զօրինաւոր իշխանութիւնդ փոխեալ 'ի գոռողութիւն՝ շանց և այրասպանից իսկ թոյլ տաս. և բարեպաշտաց զպատուհաս հասուցանես, զոր նոցա վայել է:

Իսկ դուքսն սրտմտեալ չարութեամբ, եռացեալ ցասմամբ, հրամայեաց կախել զնա և քերել: Յայնժամ պաշտօնեայք ամպարշտին պաշարեալ զնա յամենայն կողմանց, կախեցին զնա զփայտէ, և քերեցին զկողս նորա: Եւ սուրբ վկայն 'ի զկծեցուցիչ ցաւոցն առեալ զզայութիւն, համբարձ զաչս իւր յերկինս, և սկսաւ աղօթել և ասել այսպէս. Տէր իմ Յիսուս Քրիստոս, որ երևելի և աներևոյթ արարածոց գոյացուցիչդ ես, որ գերեցեր զդժոխս՝ բարձրացեալ 'ի խաչին. որ յայտ յանդիման խայտառակեալ նշաւակեցեր զիշխանութիւնս և զպետութիւնս այսմ յաւիտենիս. որ սրբոց քոց առաքելոց ետուր զօրութիւն 'ի բարձանց, և 'ի բազում վշտաց և նեղութեանց փրկեցեր զնոսա. որ 'ի հնոցին 'ի Բաբելոնի զզօրութիւն

1. Միւս օր. հաճոյեցոյց:

2. Միւս օր. Մի պարծիր և հպարտանար:

բոցոյն սանձահարեցեր [1], և զմարմին երից մանկանցն անարատ պահեցեր. տուր ինձ, Տէր, համբերութիւն մինչև 'ի սպառ և զօրացո զիս. դու գիտես զմարդկային բնութեանս տկարութիւն, և տուր զփառս անուանդ քո սրբոյ, լուծանելով զզօրութիւն յարուցելոցն 'ի վերայ սուրբ հօտի քո, զի ծանիցեն ամենեքեան եթէ դու ես Աստուած մեր:

Եւ իբրև դադարեաց յաղօթիցն, հրամայեաց դուքսն իջուցանել զնա 'ի փայտէն և տանել 'ի բանտն, սպառնացեալ նմա, զի եթէ ոչ քաջ հաւանեալ եկեսցես առ վաղիւն առ միւս քննութիւն, 'ի ձեռն յոլովագոյն տանջանաց ողջախոհացիս: Եւ իբրև տանէին զսուրբն 'ի բանտն, ընդ երթալն 'ի քաղաքամիջի անդ, զաղաղակ բարձեալ 'ի լսելիս ամենեցուն, հրապարակախօս եղեալ ասէր. Որք զնահատակացն կրելոցն յասպարէզսն զտէրունի զվէրսն տեսանէք, զմտաւ ածէք ընդ ցաւոցն զպարգևսն. զի թէ թագաւոր զմեռելոյ զմնացորդն վասն իւր զազգայինսն մեծաւ պարգևօք մեծարէ 'ի պատիւ քաջացելոցն, և անզգրովք և գրով քարոզէ զնոցա զառաքինի մահն, և անմոռաց զնոցա յիշատակն պահել, և որոց յետ այսորիկ, որչափ ևս առաւել մեր մարտադիրն, և 'ի կեանս յայսոսիկ պսակեսցէ մեծապէս զվկայս սրբոյ յարութեան իւրոյ, և 'ի հանդերձելումն հաղորդս արասցէ արքայութեանն իւրոյ: Եւ այսոցիկ վկայեն յառաջ նահատակելոցն [2] ոսկերքը, որք պատուականեն բարեպաշտիցն քան զամենայն երկրաւոր մեծութիւն:

Երթայր ընդ նմա և ամենայն ամբոխ [3] քաղաքին մինչև ցբանտն. զորս ողջունելով 'ի համբոյր սրբութեան զհաւատացեալսն 'ի Տէր, մտանէր 'ի ներքս ուրախութեամբ բազմաւ, փառաւորելով զԱստուած: Եւ զկնի աւուրց հնգից, հրամայեաց դուքսն ածել զառաջեաւ զսուրբն և ասէ ցնա. Թուի ինձ թէ ողոքանաց պէտս չունիս. այլ անձամբ իմացեալ ես ըղպատշաճ զօգուտն քո. արդ այսուհետև զահեա առ-

1. Միւս օր. հրոյ սանձեցեր:
2. Միւս օր. հաստատեցելոցն:
3. Միւս օր. բազմամբոխ:

տուածոցն, և մի՛ զառաջինն 'ի կիր արկանէր զվիճաբանութիւն. այլ հաւանեալ լեր և ազատեա զանձն քո յայդպիսի տանջանաց:

Ասէ ցնա սուրբ վկայն Քրիստոսի. Ո՛չ գիտես երիցս թշուառական և եղկելիդ, զի թէպէտ և վաստակեալ է մարմինս իմ յառաջիկայ տանջանարանացն[1] զոր ածեր 'ի վերայ իմ, սակայն և այժմ զուարթ և պայծառ դիմօք յօժարութեամբ կամ առաջի քո ատենիդ, պատրաստ գոլով առ հանդերձեալ տանջանսն զոր խոստացար վասն իմ, մինչև կատարեսցես զընթացս և զջանս իմ գեղեցիկ, անդ ունելով յուսոյ կենացն յաւիտենից որ կայ և մնայ ինձ զոր ընդունելոց եմ առ 'ի Տեառնէն մերմէ Յիսուսէ Քրիստոսէ:

Յայնժամ եւս առաւել սրտմտեալ դուքսն, հրամայեաց անօրէն դահճացն քարամբք հարկանել զբերան նորա, ասելով ցսուրբ վկայն. Ընդէ՞ր յիշելով քո զանուն խաչելոյն՝ պղծեցեր զապարանս իմ: Եւ Քրիստոսի նահատակն ծիծաղելով ասէր. Ո՛վ անմիտ և լցեալդ ամենայն անօրէնութեամբ[2], զաստուածսն քո յիշելով որ դևք են՝ ոչ թուի քեզ պղծել զապարանս քո, և զՔրիստոս՝ որ է թագաւոր և արարիչ երկնի և երկրի յիշելով՝ ասես պղծիլ ապարանից քոց: Իշխանն ասէ. Ես կարծէի հեզագոյն լինել քեզ առաջին տանջանօքն և այնուհետև հաւանել մեզ. այլ վասն զի կաս և մնաս 'ի նմին յամառութեան՝ վիճաբանելով[3] ընդ մեզ, և յօժարիս դարձեալ տանջիլ, զի մեծափառութեամբ պարծեսցիս առ քրիստոնեայսն, և ես հաւանեցուցից զքեզ թէ ոչ և մի շահեցիս յայնմանէ յոր յուսացեալն ես: Սևերիանոս ասէ. Եթէ վասն մարդկան համբերէի այսոցիկ, եղկելի արդեօք և թշուառական էի քան զաստուածսն քո, այլ և ոչ հանդուրժել իսկ կարէի մինչև իսպառ կրելով զայսոսիկ: Այլ մեծագոյն քան զաշխատութիւնս զփոխարէնսն պահանջելով՝ արհամարհեմ ըզմարմնոյս պատուհաս: Արդ այսուհետև մի՛ ինձ այլ լոկ բանիւք սպառնար, այլ միւսանգամ հուպ լեր

1. Միւս օր. յառաջին տանջանաց:

2. Միւս օր. անիրաւութեամբ:

3. Միւս օր. վիճաբանութեան:

զտանջանաց, և զփորձ առցես զօգնականէն իմմէ. և հաւանեալ ծանիցես դու եթէ ոչ իբրև 'ի մնոտի ինչ յուսացեալ եմ ես։

Դուքսն ասէ. Կախեցէք զդա զփայտէ և սուսերաւ ծակոտեցէք զկողս դորա։ Եւ իբրև կախեալ լինէր նա 'ի փայտն, ասէ ցնա իշխանն. Սեւերիանէ, խոստովանեա զոհել աստուածոցն նախ քան սկսանել տանջանացն. տես զքանցումն կողից քոց, և ողորմեա եղկելի անձին քում. այլ ուստի՞ է ձեզ քրիստոնէիցդ, ասա ինձ, այնչափ յանդգնութիւն անողորմութեան. կամ ուստի հնար է ձեզ ողորմել, որք անձանց ձերոց ոչ կարէք[1] ողորմել։ Պատասխանի ետ սուրբ վկայն Քրիստոսի և ասէ. Լուր դատաւոր, ոչ գիտես դու զեղանակ մարդասիրութեան, և զխորդ ասես ինձ ողորմել։ Յաւիտեան շնորհս խոստովանիցիմ քեզ, յորժամ մահուամբ գլխ դատապարտիցես, զի բազում բարութեանց առիթ ինձ լինիցիս, և երկնային գանձուցն ժառանգորդ զիս արասցես։

Զայսոսիկ լուեալ իշխանին Լիւսիայ, հրաման ետ իջուցանել զնա 'ի փայտէն. և դարձեալ ասէ ցնա. Լուր ինձ այսուհետև և զոհեա աստուածոցն, ապա թէ ոչ՝ զամենայն անդամս քո խլել հրամայեմ յոդուածոց իւրեանց։ Եւ վաղվաղակի հրամայեաց հանել զնա 'ի վերայ պարսպացն և ձկտեցուցանել, և կախել քարինս մեծամեծս 'ի պարանոցն և յոտսն։ Եւ իբրև կախեցին, ասէ ցնա դուքսն 'ի կատականս արկեալ՝ կամելով հեղգնել զնա. Զանա, ջանա, Սեւերիանէ, զի մեծագոյն վարձս առցես։ Եւ սուրբ վկայն Քրիստոսի հեծեծելով, և զաչս 'ի յերկինս համբառնալով, աղօթէր առ Տէր՝ ասելով այսպէս. Աստուած յաւիտենական, որ զամենայն ինչ գոյացուցեր 'ի ձեռն Միածնի որդւոյ քո սիրելւոյ և Հոգւոյդ սրբոյ, առ քեզ կարդամ, որ եդ Տէր կենդանեաց և մեռելոց, լսելի արա զամենայն օրհնութիւնս, և շնորհեա ինձ զերկնային յաղթութիւնդ քո, զի մի պարծեսցի 'ի վերայ իմ անօրէնն Լիւսիաս, այլ տուր փառս անուանդ քո Տէր։

1. Միւս օր. ոչ կամք։

Digitized by Google

Եւ հայեցեալ ասէ ցՆիւսիոս. Եթէ գիտէիր, եղկելի, զպարգեւս մարդասիրի Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, զի 'ի ձեռն այսոցիկ առժամանակեայ տանջանացս զյաւիտենական բարութիւնսն ինձ շնորհէ, ընձայիր թերեւս և դու կրել զայսպիսի չարչարանս զոր ինձ յարմարես այժմիկ: Այլ քանզի հեռացուցեալ են զմիտս ձեր յԱստուծոյ կենդանւոյ՝ առ 'ի ձէնջ երկրպագեալ դիքն, և մեծ թուին ձեզ մարդկայինն բարութիւնքս[1] և անցաւոր պատիւդ և իշխանութիւնդ, ոչ գիտելով ձեր եթէ առսակաւ ժամանակեայ են այդոքիկ և անցաւոր, և միայն յաւիտենականն է փութոյ արժանի և փափաքանաց[2], այն որ յուսով կայ և մնայ զոր պատրաստեաց Աստուած սիրելեաց իւրոց: Եւ զայսոսիկ ասելով սրբոյն՝ մինչդեռ 'ի կախաղանի անդ էր առ պարապովն, սքանչանայր դուքսն ընդ համբերութիւն նորա. և ասէ ցնա. Ասէին ինձ վասն քո ամենեքեան, թէ ռամիկ այր ես դու և առանց դպրութեան. այլ ես առն հռետորի և փիլիսոփայի[3] քաջաբանութիւն տեսանեմ 'ի քեզ: Սուրբն ասէ. Եւ ոչ հռետորի կամ իմաստասիրի հնար է հաւասարել այնմիկ՝ որ յիմն խօսի Քրիստոսին իմոյ. արդ մի կարծեր թէ ես եմ որ բարբառիմ զայսոսիկ, զի ռամիկ և շինականագոյն եմ քան զամենեսեան՝ որպէս և լուեալ ես վասն իմ. այլ շնորհքն Աստուծոյ ջանակից ինձ լինելով, խօսել զայսոսիկ պատրաստեաց զիս: Եւ զայս ասացեալ՝ սկսաւ աղօթել և ասել. Տէր, Տէր, գոհանամ զքէն, զի զանարժանութիւնս իմ արժանի համարեցար անապական բարութեանց քոց: Մեծացիր, Տէր իմ, 'ի մարմնի իմում և 'ի հոգւոջս. զի կեայն ինձ դու ես, և մեռանելն վասն անուանդ քո փառաւորելոյ՝ անանց կենդանութիւն 'ի կեանս յաւիտենից: Քեզ, Քրիստոս, որդի Աստուծոյ կենդանւոյն յաւիտենից, յանձն առնեմ զհաւատացեալս զայսոսիկ, որ հալածեալք վասն անուանդ քո մեծի և ահաւորի. լեր սոցա օգնական, և տուր համարձակութիւն[4] զի փառաւորեսցեն զսուրբ ա-

1. Միւս օր. բնութիւնք:
2. Միւս օր. փառաց:
3. Միւս օր. իմաստասէրի:
4. Միւս օր. համբերութիւն:

նուն քո յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։ Եւ կատարեալ սրբոյ վկային զաղօթսն, աւանդեաց զհոգին 'ի ձեռն Տեառն, ըստ գրեցելումն, թէ՝ Հոգիք արդարոց 'ի ձեռին Աստուծոյ են։ Եւ 'ի վաղիւ անդր ընդ այգանալ առաւօտուն[1] ժողովեցան արք պատուականք և երկիւղածք 'ի Տեառնէ, որոց յառաջագոյն յանձն էր արարեալ սրբոյ վկային. և բարձեալ զսուրբ նշխարս նորա 'ի գիշերի, և գնացեալ տարան 'ի հայրենի գիւղ նորա՝ ուստի բնաւորեալն էր երանելին։ Եւ 'ի գնալն նոցա և մերձ լինել 'ի տեղի վախճանին, ազդ եղև գալուստ նշխարացն. և ծառայ սրբոյն որ բնակեալ էր 'ի գիւղն, վախճանեալ էր յաւուր յայնմիկ, և էին ամենայն բնակիչք տեղւոյն ժողովեալ յողբումն և 'ի թաղումն մեռելոյն։

Իբրև լուան զգալուստ սրբոյն, թողին արտաքոյ զերեզմանին զմեռեալն՝ հանդերձ ամենայն իւրով և արդուովքն, և գնային օրհնութեամբ և երգովք հոգևորօք և լապտերովք բորբոքելովք, և անուշահոտ բուրմամբ խնկոց 'ի հանդիպումն սուրբ նշխարացն։ Եւ շուրջ զիւրեաւ հայեցեալ կինն՝ ոչ զոք ետես յողբակցաց իւրոց. բուռն հարեալ զվախճանելոյ-ան իւրոյ, ասէր ողբալով ցնա. Արի վաղվաղակի, զի և մեք ժամանեսցուք արագապէս զկնի այլոցն 'ի հանդիպումն սրբոյն այնորիկ Տեառն մերոյ, զի եկեսցէ նա պատուով, և մի արհամարհողք կարծեսցուք սրբոյ վկային։ Եւ նա յոլովագոյն բանս յաւելեալ յողբսըն՝ որպէս օրէն է սգացելոյն ։

Եւ ասելով զայսոսիկ կնոջն, մեռեալն նստաւ վաղվաղակի 'ի վերայ դագաղացն, ունելով զատամն երիզապնդեալ կտաւօքն. և 'ի բաց ձգեալ յանձնէ իւրմէ զգերեզմանական պատանսն, կենդանի եղեալ վազելով գնայր 'ի հանդիպումն որ վասն Քրիստոսի մեռեալն էր, 'ի մահուանէ 'ի կեանս դարձեալ, վասն մեռելոյն մաղթանաց փոխադրեալ։ Եւ տեսանելով զնա ամբոխն ամենայն յարուցեալ՝ ետուն փառս Աստուծոյ, այնմ որ շնորհեաց 'ի ձեռն մաղթանաց սըրբոյ վկային զյարութիւն մեռելոյն։ Սա եկեաց ամս

1. Մխս օր. և վաղվաղակի ընդ այգն ընդ առաւօտուն։

հնգետասան՝ սպասաւորելով գերեզմանացն [1] 'ի կեն-դանութեան վասն փրկութեան հոգւոյ իւրոյ. և յետ այնորիկ եմուտ ընդ վախճանաւ կենցաղոյս այս՝ յա-ւելեալ առ հարս իւր:

Եւ արդ հոգաբարձութիւն բազում ժողովրդեանն թէ յորժամ անդուոջ արասցեն զհանգստարանն նշխարաց սրբոյն. և ասէին. Եկայք մանեսցուք պսակ 'ի ծաղ-կանց, և դիցուք 'ի վերայ մահճացն, և Տէր ցուցցէ մեզ զտեղին զոր պատրաստեալ է սրբոյն. և արարին այն-պէս: Եւ մատակարարութեամբն Աստուծոյ եկեալ ար-ծուի մի թռուցեալ 'ի վերայ մահճացն. և տեսանելով ամենեցուն զայնպիսի պսակն առաջի տանելով նոցա արծուոյն, գնացեալ լինէին զկնի պսակացն և բազմու-թիւն ժողովրդոցն, հանդերձ նշխարօք սրբոյն. և ազդեալ ցուցանէր նոցա զտեղին՝ յորում հանդեր-ձեալ էր հանգչել նշխարք սրբոյն Սեւերիանոսի. և անդ եդեալ զպսակն ոչ եւս երեւեալ լինէր: Իսկ տե-սողքն զարմացեալ փառաւորէին զԱստուած, զայն որ եցոյց զտեղին՝ յոր պարտ էր հանգչել ոսկերաց սրբոյն, և հանդերձ մեծաւ փափաքանօք կատարեցին զհանգիստն:

Արդ այսպէս նահատակեալ երանելւոյն յամսեանն սեպտեմբերի որ օր ինն էր [2], և սքանչելագործելով յամենայն ժամու անխափան զամենայն ցաւս բժշկե-լով, և մաղթելով վասն փրկութեան ամենայն տիե-զերաց առ Քրիստոս Աստուած մեր. որում վայելէ փառք, իշխանութիւն և պատիւ, այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

1. Միւս օր. սրբոյ գերեզմանին:

2. Միւս օր. հոկտեմբերի որ տասն և հինգ էր:

Digitized by Google

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Սոփիայ և երից դստերաց նորա՝ Պիստիսի, Ելպիսի և Ագապիոսի։

Յանկք երկնաւորք Յիսուսի Քրիստոսի փրկչին մերոյ, և բարերարին ամենայն բնութեան մարդկան, որովք աւետարանեաց հաւատալ 'ի մի Աստուած 'ի Հայր ամենակալ, և 'ի մի Տէր Յիսուս Քրիստոս յորդին Աստուծոյ, և 'ի սուրբ Հոգին. և հեռանալ 'ի մոլորութենէ կռոց, և գտանել թողութիւն մեղաց Ջրով և Հոգւով, որպէս ասէն Յովհաննէս. Ես մկրտեմ զձեզ Ջրով. քան զիս հզօրագոյնն՝ նա մկրտեսցէ զձեզ Հոգւովն սրբով. աւետարանելով բարերարութեանս այսր ամենայնի որ ընդ ամենայն աշխարհս՝ սրբոց առաքելոցն, ամենայն երկիր 'ի ներքոյ երկնից մկրտէր, պայծառ և զուարթ էր բարեպաշտութեան հրամանն։

Կին ոմն որում անուն էր Իմաստութիւն, յազգէ հաւատացելոց, մեծատուն յոյժ, եմուտ 'ի քաղաքն Հռոմ՝ հանդերձ դստերօքն իւրովք երիւք գեղեցկօք. և փութացաւ առնուլ զկնիքն Քրիստոսի՝ դստերօքն իւրովք հանդերձ, և խրատեաց զնոսա 'ի բարեպաշտութեան հաւատոյն. և զարգանային աղջկունքն յիմաստութիւն և 'ի շնորհս Աստուծոյ։ Եւ տեսեալ մօրն զիմաստութիւն դստերացն իւրոց՝ փառաւորէր զԱստուած, և աղօթս առնէր վասն նոցա. և առաւել քաջալերէր զնոսա շնորհօք աստուածական խրատուն. և սուրբ աղջկունքն բազում առաքինութեամբ զկենքեանս զարդարեալ՝ վարէին զհասակ մանկութեան

Digitized by Google

իւրեանց 'ի մարգարէական և յառաքելական գիրս. և 'ի սիրտ իւրեանց պահել: Եւ յերթալ նոցա ըստ սովորութեան իւրեանց աղօթել 'ի տան Տեառն՝ յաւուր կիւրակէի, ամենահակառակորդն սատանայ ծառայից Աստուծոյ, մտեալ 'ի սիրտ Անտիոքու ուրումն մեծի 'ի քաղաքէն, մատուցեալ առ Ադրիանոս թագաւոր և ասէ ցնա. Ահա կին ոմն հանդերձ դստերօք իւրովք ոչ գիտեմ ուստի՞ գաղթական հալածեալ, զմեր կանոնս հաւանեցոյց պաշտել զմի Աստուած և զՅիսուս Քրիստոս որդի նորա. և արգելու զկանայս մեր 'ի մէնջ անգամ. և յուտել և յըմպել ոչ գան առ մեզ, այլ դեգերին հանապազ առ աղջկունս այնոսիկ. արգելուն և 'ի փառաւորութենէ աստուածոց որ է 'ի մէնջ: Եւ իբրև լուաւ վասն նոցա թագաւորն՝ առաքեաց զնոցանէ դահիճս. և կալեալ ածին զնոսա յապարանս թագաւորին:

Իսկ սուրբ կուսանքն հանդերձ մարբն իւրեանց, ուրախութեամբ ձեռն զձեռանէ ունելով մտանէին: Եւ իբրև մերձեցան յապարանս թագաւորին, նշանաւ խաչին Քրիստոսի զինքեանս դրոշմեցին. քանզի էին շնորհք սուրբ Հոգւոյն 'ի վերայ երեսաց նոցա: Եւ 'ի մտանելն նոցա յարքունիսն՝ հայեցաւ 'ի նոսա թագաւորն, և եկաց հիացեալ իբրև ժամ մի. և ասէ ցմայրն նոցա. Յորմէ՞ իշխանութենէ ես, և կամ զի՞նչ իրք են քո, զի այդպէս դղրդեցուցեր զքաղաքս Հռովմայեցւոց, ուրանալով զաստուածսն որք ստեղծին զամենայն աշխարհս: Արդ ասա ինձ՝ զի՞նչ անուն է քո: Եւ ասէ Սոփիա. Ես քրիստոնեայ եմ:

Ասէ թագաւորն. Զանունն բնութեան՝ որպէս և մարդիկ կոչեն՝ հարցանեմ զքեզ: Յայնժամ ասէ արդարև աղախինն Քրիստոսի Սոփիա. Ի ծնողաց իմոց՝ Սոփիա կոչի անուն իմ, այլ կատարեալ անուն իմ Քրիստոնեայ է, յառաջնոց և 'ի մեծամեծաց. յիտալիա գաւառէ եմ. այլ փրկչին մերոյ Քրիստոսի մարդասիրութիւն 'ի քաղաքս Հռովմայեցւոց կոչեաց զիս. զի զոր շնորհեաց ինձ Տէր զտղայս զայսոսիկ՝ 'ի սրբութեան պահեցից, և մատուցից զնոսա պատարագ Քրիստոսի:

Եւ լուեալ թագաւորին զբանս զայս, հրամայեաց

Digitized by Google

նմա առ կնոջ ումեմն մեծի 'ի քաղաքին հանգչել, մինչև հարցափորձի նոցա կատարած լիցի. և 'ի հանգչել նոցա, ասէ Սոփիա դստերս իւր. Որդեակք իմ և աղիք իմ, խրատեցի զձեզ 'ի բարւոքն դպրութիւն և զՔրիստոսի գիտութիւնն. առ որ զլոյսն ձեր եդիք, նա կոչէ զձեզ: Մի հայիք այսուհետև 'ի տղայութիւն հասակիդ ձերոյ, այլ զպատրաստութիւն կոչողին ձերոյ զգեցարուք, և զիս յիշեցէք 'ի կատարել խոստովանութեան ձերոյ առ Քրիստոս. զի եթէ զձեզ առաքեմ յերկնաւոր Թագաւորին զօրս՝ այնպէս յառաջէք բարեխօսք ինձ կատարեալք. և ձերով առաքինութեամբդ, դստերք իմ, ծանօթ լինիմ երկնաւոր արքայութեանն. և կոչեն զիս յառաջ վասն ձեր, որք հաճոյ եղեն Աստուծոյ 'ի յաւիտենական ժառանգութիւնն, դստերք իմ և աղիք իմ և շառաւիղք իմ և անդամք իմ և յոյսք իմ և բարիք իմ, փոխանակ ձեր՝ ողորմեցարուք Թշուառականի մօր ձերում, որ երկնեցի և ծնայ զձեզ ցաւօք, և ջամբեցի ձեզ կաթն ցանկութեամբ. արդ քաջալերեցարուք 'ի նահատակութեանդ՝ որ վասն Քրիստոսի է. զի նա է որ տալոցն է ձեզ զպսակս արդարութեան՝ յուրախութեան փեսային: Եւ սերմանեալ մօրն զբանս զայսոսիկ 'ի սիրտս կուսիցն՝ լնուին շնորհօքն Քրիստոսի ցնծացեալք յիրեարս:

Եւ ասեն աղջկունքն ցմայրն իւրեանց. Տիկին մեր և մայր մեր, միայն ցնծութեամբ և ուրախութեամբ մատո զմեզ երկնաւորին. քանզի փրկիչն մեր Քրիստոս, որոյ օրինօքն խրատեցար՝ տացէ մեզ համբերութիւն և բանից պատասխանատուութիւն Թագաւորին:

Եւ իբրև անցին աւուրք երեք՝ հրամայեաց Թագաւորն ածել զնոսա առաջի. և 'ի մտանել նոցա յարքունիսն՝ ասէ ցնոսա Թագաւորն. Աղջկունք, տեսանեմ զգեղդ ձեր աստուածական, և զկերպարանս ձեր ոչ 'ի բնութենէ մարդկան, և զհասակդ ձեր առաւել տղայ 'ի ժամանակէ. խրատ տամ ձեզ զի ողորմեսջիք ծերութեան մօր ձերում, և խնայիցէք տղայութեան հասակի ձերոյ՝ 'ի հաւանել ինձ իբրև հօր, և զոհել աստուածոց տերանց ամենայն աշխարհի. եթէ հա-

Digitized by Google

ւանիք ինձ՝ դստերք իմ անուանիք դուք, և ՚ի թագաւորութեանս իմոյ բերկրիք, և պարծանայք դըստերք թագաւորի կոչեցեալք. և կարգամ զկուսակալս և զառաջնորդս և զամենայն նախարարս և զզօրականս իմ, զի օրինօք հաստատեսցից զորդեգրութիւնդ ձեր. ապա թէ ոչ հաւանիք ինձ և խրատու իմոյ ոչ հնազանդիք, բազում և պէսպէս տանջանս ածեմ ՚ի վերայ ձեր, և այնպէս զգեղեցկութիւնդ ձեր և զմատաղ հասակդ ձեր ՚ի չարչարանս մաշեմ, և զցանկալի անդամս ձեր շանց ընկենում. հաւանեցայք այսուհետև մինչչև սկսեալ եմ ՚ի ձեզ։

Իսկ սուրբ կոյսքն Աստուծոյ որպէս զմի անձն ասեն ցթագաւորն. Մեզ այդպիսի պարգևք չեն պիտոյ. այլ որ կոչեաց զմեզ յառաջ Քրիստոս, Ճանաչեմք զնա երկնից և երկրի և ծովու և ամենայն արարածոց Տէր. և նա է որ ընդունի զմեզ դստերս իւր կատարեալս յերկինս. զՔրիստոսի սպառազինութիւնն ըզգեցեալք՝ հաւատամք ամենայն մեքենայից քոց յաղթել. յայսմհետէ որպիսի տանջանարանս ունիս՝ յառաջ մատո, զի զհամբերութիւն մեր տեսցես, և զգթութիւն բարերարին Աստուծոյ՝ որ է առ մեզ, և զփրկչին մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։

Յայնժամ սրտմտութեամբ բարկացեալ՝ հրամայեաց կոչել զմայրն նոցա և ասէ ցնա. Զինչ անուն է դստերաց քոց, ըստ յառաջանալ աճման իւրեանց։ Եւ նա ասէ. Առաջին դուստր իմ Պիստիս, և ժամանակաց սորա ամք են երկոտասան. և երկրորդս տասնամեայ է, և անուն նորա Ելպիս կոչի. և երրորդի դստերս իմոյ Ագապէ, և աւուրք ամաց սորա ինն ամ է։ Յայնժամ հրամայեաց թագաւորն յառաջ մատուցանել զՊիստիս և ասէ ցնա. Զոհեա մեծի և գեղեցկականի Աստղկան. հայեաց ՚ի նա զի որպէս գեղեցկական տիկին է։ Իսկ սուրբն Աստուծոյ Պիստիս ասէ. Ո՛վ բազում անզգամութեան և կուրութեան մարդկան. զԱստուած որ բանիւն զամենայն արար, և զճշմարիտ բարերարն Յիսուս Քրիստոս թողեալ՝ պաշտեն զկուռս անմռունչս և զքարինս անզգայս։ Եւ իբրև լուաւ զայս թագաւորն Ադրիանոս, հրամայեաց մերկացուցանել զնա և վարոցել.

մինչև խոստովանեսցի զոհել. և այնչափ յերկար տանջեցաւ աղջիկն, մինչև երկոտասան դահճին փոփոխ մատչել 'ի կողս նորա, և ոչ հարած անգամ 'ի մարմնի անդ լինէր։ Եւ տեսեալ թագաւորն եթէ ոչ կարած վիրի է 'ի մարմնոյ նորա և մանաւանդ զի քանի տանջանս ընկալաւ, հրամայեաց սրով կտրել զգառնն Քրիստոսի։

Իսկ որ մերձն էին առ՝ կանանք հանդերձ տեսանէին զմատաղուկն տիովք՝ երբեմն 'ի տանջանս արկանելով, և երբեմն երկաթովք զսուրբ ոսկերսն հատանելով, կական բառնային և ասէին յիրեարս. Զի՞նչ արդեօք չարիս իցէ գործեալ սոցա, զի այսմ տանջանաց պատրաստեցան. անարդար է դատդ և վնասակար հրամանս։ Եւ ընդ կտորել ոսկերաց սրբոյն, ընդ արեանն կաթն բղխէր. և ամենեքեան որ տեսանէին՝ տային փառս Աստուծոյ 'ի վերայ եղելոց զարմանալեացն։ Իսկ սուրբ կոյսն Աստուծոյ ասէ. Այս են տանջանք քո, ով դիմադարձ Աստուծոյ. յայսմանէ ոչ զգացին մարմինք իմ. թէ դաւաճանացդ քո ոչ է վէր 'ի մարմնի իմում, և կտորել մարմնոյս իմոյ որպէս և դու իսկ տեսանես, ով անսուրբ այր, ընդ արեան կաթն բղխէր յերկիր, կարծէիր դու 'ի մտի քում եթէ տանջանօք հեռացուցանես զիս 'ի խոստովանութենէն Քրիստոսի իմոյ. վասն որոյ լուր և այժմ, ով արժանի բարկութեան Աստուծոյ. զի և եթէ յերեսաց իմոց հրամայես հատանել՝ սակայն ես ոչ ամաչեմ, վասն զի ունիմ զզօրացուցիչն իմ Քրիստոս. և դու ունիս դատ տալ վասն կրից որ ընդ իս անցուցանես. այլ ես հաստատուն կամ Աստուծով իմով յաղթել քում յանդգնութեանդ։

Եւ հրամայեաց թագաւորն բերել դարգիճս երկաթիս և դնել 'ի վերայ կրակի, մինչև շողանալ դարգճացն իբրև զհուր, և զսուրբն տարածեցին 'ի վերայ. և երանելին Պիստիս ցնծայր յաղօթս իւր. և համբարձեալ զձեռս իւր 'ի վեր ասէր. Տէր Յիսուս Քրիստոս, հայեաց 'ի տկարութիւն իմ և մի տար յաղթահարել 'ի բարկութենէ բռնաւորին, այլ անվէր և ամբիծ պահեա զիս որպէս զերիս մանկունսն 'ի հնոցէ հրոյն. այնպէս և զմեզ զերիս քոյրս պահեա,

Digitized by Google

զի կացցուք ընդդէմ և խափանեսցուք զօրա մեծ յանդգնութիւնս։ Եւ յետ ժամուց անցանելոց յաղօթել սրբոյն՝ ոչ մերձեցաւ 'ի նա հուրն։ Յայնժամ հրամայեաց առնուլ զնա 'ի դարբնացն և դնել 'ի տապակ և արկանել ձէթ և մոմ և նաւթ. և իբրև հալեցան, և էր եռանդն յոյժ 'ի տապակին՝ և արկին զնա անդր. և երանելին հայէր յերկինս և ասէր այսպէս. Որ ստեղծիչդ ես ամենայն արարածոց, Աստուած, Տէր Յիսուս Քրիստոս, փրկեա զիս 'ի վայրենի գազանէս յայսմանէ, և օգնեա տղայութեանս իմոյ ըստ բազում ողորմութեան քում։

Եւ զայս ասացեալ՝ մինչև հրաման տուեալ թագաւորին՝ խնդութեամբ ելանէր 'ի տապակէն, և վաղվաղակի տապակն ցրտանայր. և աղախինն Քրիստոսի զովանայր 'ի տապակին իբրև 'ի ցօղոյ։ Եւ իբրև ոչ կարաց զնա Ադրիանոս տանջանօք կորուսանել՝ էր տրտմութիւն անձին նորա, և խորհէր թէ որովք հնարիւք կարասցէ կորուսանել զնա։ Յայնժամ հրամայեաց սրով մաշել զնա։ Եւ լուեալ նորա զվճիռ թագաւորին՝ ուրախութեամբ աղաչէր զմայր իւր զի աղօթս արասցէ վասն նորա. զի կատարեալ խնդիրն որ կայր առաջի նմա՝ գտցի. ասէր և ցքոյրսն իւր. Գիտէք քորք իմ, ժամ նուիրեցաք զանձինս մեր. և պարտ է մեզ առաջի կալ յօժարութեամբ. համբերեցէք 'ի վկայութիւն Փրկչին մերոյ. քանզի մայրս այս ծնաւ զմեզ, զոր տեսանեմքս այժմ յուրախութեան մեծի վասն մերոյ պատերազմիս. մի արհամարհեսցուք այսուհետև զուխտն զոր ընդ Տեառն մերում եդաք. և մի տրտմեցուսցուք զգութ մօրն մերոյ Սոփիայ, որ զինն ամիս վասն մեր աշխատութեանց և երկանց համբերեր վասն միոյ միոյ մեր առանձին. յորոյ և կաթն 'ի ստեանց մեղրաբուղխ արբաք. որ և խրատեաց զմեզ իմաստութեամբն Քրիստոսի։ Ես այսուհետև ուղևորիմ զբարւոք ճանապարհն, զոյն և վասն ձեր աղաչեմ. արդ այսուհետև, քորք իմ կատարեալք և դստերք Սոփիայ, ցանկացուք երկնից արքայութեանն՝ ընդ սուրբսն ուրախ լինել մերով կատարեալ առաքինութեամբս։ Եւ զայս ասացեալ աղջկանն երանելւոյ՝ պատէր զմարբն իւրով, համբուրեալ զնա

Digitized by Google

և ասէր. Աղօթեա վասն իմ, մայրիկ իմ: Նոյնպէս և զեղբարսն փարէր և ասէր զնոյն բանս. և պատրաստէր զինքն սրոյն՝ ձգեալ զպարանոցն իւր: Իսկ մայրն և քոյրքն կային և ասէին. Տիկին մեր կատարեալ, յաս-ուղ մտիր 'ի Ճանապարհ մարտիրոսութեանդ, և մի զանգիտեր 'ի սրոյդ, զի զաւրուք Ճանապարհն Ճա-նապարհորդես. յիշեա և զմեզ յարքայութեան երկ-նից: Եւ մատուցեալ զաւրն առ սուրբ կոյսն, նորա համբարձեալ զձեռս իւր առ Աստուած ասէր. Աղա-չեմ իմ Տէր, յիշեա զամենայն ծառայս քո, և զա-մենայն աղախնայս քո, և զմայրն իմ և զքոյրս. և զիս անարժանս յիշեա, ամենատեսդ Քրիստոս. և 'ի կռա-պաշտ ապստամբս արագեա զաւրդ քո: Եւ զայս ա-սացեալ երանելւոյն՝ զկատարեալ ընթացս իւր ելից, և այնպէս հանգեաւ Աստուծով: Եւ մինչդեռ եղեալ էր մարմինն առաջի, մատեաւ մայրն և անկաւ 'ի վե-րայ նորա. և համբուրէր զնա գոհանալով զՔրիստո-սէ՝ որ բարեաւն կատարեաց զնա:

Դարձեալ կոչէր զՑոյսն՝ Ադրիանոս. և փորձելով զնա խրատէր և ասէր. Դուստր, հաւանեա ինձ իբրև հօր քում, և պագ երկիր մեծի և ազնուի Արտեմեայ, և երթ առողջ: Իսկ երջանիկ Ցոյսն ասէ. Գիտեա, դու թագաւոր, զի ոչ օգտես ինձ և մնոտի բանիւք խա-բելով զիս՝ որպէս տեսանես. և զարծաթքս գիտելոց ես զի քոյր եմ ես կատարելոյն այնորիկ. քանզի նոյն մայր ծնաւ զմեզ, և զնոյն կաթն արբաք, և զնոյն խրատ որ 'ի Քրիստոսէ՝ խրատեցաք, և զնոյն Ճանա-պարհ գնալոց եմք, և նոյն պսակի պատուհել հաւա-տամք, վասն զի միոյ փեսայի հաստատեցաք զանձինս մեր, Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. այսուհետև մի բազմապատիր բանիւքդ քովք մխիթարելով խրա-տեր զիս, արա զոր ինչ և կամիս. քանզի ես յոր և ապաւինեցայ, և առ ո փութամ իմ երթալ՝ առ նոյն է սիրտ իմ և անձն իմ:

Եւ զայն լուեալ Ադրիանոսի, և պատասխանեացն զինքն հաւանեցուցեալ՝ եթէ ոչինչ կարէ առնել, հրամայեաց զաղջիկն տարածել և խիստ ջղօք հար-կանել զնա. և այնպէս յերկար տանջեալ՝ մինչև փո-խեալ տասն առն. և մայրն աղօթելով առ Աստուած

ասէր. Տէր Յիսուս Քրիստոս, տուր համբերութիւն դստերն իմոյ, զի տեսից զնա յաղթող յառաջի պատերազմիդ, որպէս և զառաջին դուստրն իմ տեսի յաղթող: Եւ զայս աղօթէր մայրն, և 'ի բազում ուրախութեան լինէր: Իսկ սուրբն Եղպիս ասէր. Աստուած իմ, որում զինուորել փութամ, որ ամենես սքանչելիսդ միայն, որ փրկեցեր զՆաւշան յանօրէն ծերոցն, որ լուար աղօթիցն 'ի գբին առիւծուց՝ մանկանն տղայոյ Դանիէլի, որ փրկեցեր զսուրբն քո Թեկղ 'ի հրոյն և 'ի գազանացն վայրենեաց, որ լսեաց ամենեցուն որք յարդարութեան ծառայեն քեզ, լուր և ինձ անարժան աղախնոյ քում, և տուր ինձ համբերութիւն, զի փառաւորեսցի անուն քո յիս: Եւ ասէ ցթագաւորն. Հապա, մատո զտանջանարանս քո յառաջ, զի գիտասցես փորձիւ զզօրացուցիչն իմ Աստուած: Եւ բարկացեալ բռնաւորին՝ ածէր զմտաւ թէ որովք տանջանօք կորուսցէ զնա. և հրամայեաց հրով այրել զնա. և ընկեցեալ զնա 'ի հուրն՝ ցնծայր և ասէր. Տէր, մի անփոյթ առներ զաղախին քո, և մի թողուր զիս 'ի ձեռանէ, Տէր Յիսուս Քրիստոս, քանզի նեղիմ, վաղվաղակի լուր ինձ. զի առանց ամօթոյ կացից առաջի քո, և զանօրէն թագաւորս սրով սատակեա:

Եւ տեսեալ բռնաւորին եթէ ոչ մերձեցաւ 'ի նա հուրն՝ հրամայեաց քերել զնա. և քերեցին զնա յերկար, և 'ի սուրբ անդամոց աղջկանն՝ որ հատանէին մարմինքն, զանուշ խնկոց հոտ բուրէին մերձաւորացն. և յերեսաց նորա շնորհ փայլէին. և ասէ ցթագաւորն. Կարծեմ, ով բռնաւոր, եթէ դու առաւել տանջիցիս, քանզի ոչ կարացեր աղջկան միոյ տղայի յաղթել: Իսկ սատանայ որ շահեցաւ զնա, արկ 'ի միտս նորա՝ սան լնուլ ձիթով և ձարպով, և դնել հուր 'ի ներքոյ նորա. և յեռալ սանին սաստիկ շիթք հատանէին, և զբազումս 'ի մերձաւորացն այրէին գոլշիք հրոյն. և հրամայեաց ընկենուլ զնա 'ի ներքս: Իսկ սպասաւորացն առեալ զաղջիկն արկանէին 'ի սանն. և վաղվաղակի սանն հերձաւ, և այրեաց զամենեսեան որք յանհաւատիցն մօտ կային: Եւ բռնաւորն ոչ զղջացաւ 'ի վերայ եղելոց սքանչելեացն 'ի

Digitized by Google

Տեառնէ. այլ հրամայեաց սրով սպանանել զնա: Իսկ նորա լուեալ զվճիռն՝ զուարթ սրտիւ և կատարեալ մտօք ընթանայր առ մայրն իւր, և տայր ողջոյն նմա. նոյնպէս և առ ոսկերս քեռն իւրոյ Պիստեայ և ասէր. Բարեխօսեա վասն իմ, զի և ես եկից առ քեզ. և ընդ կրտսերն ասէր. Քոյր իմ Ագապի, փութա առ մեզ և եկ յօժարութեամբ, քանզի զյաւիտենական ճանապարհն ճանապարհորդեմք մեք. մի կասիր, լծակից մեր աղաւնեակ. քանզի որ կոչեացն զմեզ Աստուած՝ նոյն որ զօրացուցանէ փրկիչն մեր. և ասէ. Քրիստոս իմ, խաղաղութեամբ ընկալ զոգի աղախնոյ քո. և մայրն խնդալով ասէր. Դստրիկ իմ և աղիք իմ, և բարի յոյս իմ, բերկրելով զճանապարհդ քո ճանապարհորդեա. և յիշեա զիս առաջի Աստուծոյ: Եւ զայս ասացեալ մօրն՝ երանելի աղջիկն սրով կատարեցաւ:

Իսկ մօրն պատեալ զոսկերօքն՝ համբուրէր և ասէր. Երկու բարեխօսքն յառաջեցին ինձ առ Աստուած: Եւ ցողայն ասէր. Ագապի, դուստրն իմ երրորդ, բարեմտեա, զօրացիր և դու, տեսանելով զյաւիտենական ճանապարհն. ահա տեսանեմ զերկուց դստերացն իմոց պսակս բոլորեալս. և քոյդ պսակին սկիզբն է բոլորելոյ. և ես բերկրիմ քեւ՝ զկատարեալ ընթացսն իմ 'ի Քրիստոս ընթանալ: Եւ բռնաւորին կոչեցեալ զԱգապի՝ զկրտսեր աղջիկն, գգուելով՝ դուստր իւր անուանէր. կամէր բանիւ պատրել զողջոյն և զանմեղ աղաւնին Քրիստոսի: Իսկ սուրբն Ագապի ասէր. Ով գիտես, ով բռնաւոր, զի զնոյն միտս ունիմ և ես, որք այժմ կատարեցան, քանզի նոյն մայր ծնաւ զիս և զաստուածպաշտութեան օրէնս 'ի միասին խրատեցաք. և 'ի նոյն թագաւոր 'ի Քրիստոս 'ի միասին ապաւինեցաք: Իսկ բռնաւորին լուեալ զբանս զայսոսիկ, ոչ ողորմեցաւ աղջկանն արիւնարբուն, և ոչ գթացաւ 'ի տղայ անձնն. այլ որպէս առիւծ զի գտանէ կերակուր յանապատի, այնպէս կապէր զատամունս իւր 'ի վերայ նորա. և հրամայեաց մեքենայիւ անուով 'ի վերայ ձողոյ զնել զաղջիկն: Իսկ երանելւյն յերկինս աշուցեալ հայէր և աղօթէր: Յայնժամ հրամայեաց դաւազանաւորացն չարաչար

տանջել զնա. և 'ի ձաղկելն զնա՝ ասէր. Ո՛վ բռնաւոր, ընդ վայր աշխատիս, 'ի զուր ջանաս. քանզի ոչ ազդեն յինձ տանջանքդ քո: Եւ իբրև փոխեցան յաղջկին յինն գաւազանաւորքն և ոչ ազդեցին նմա, յայնժամ հրամայէր իջուցանել զնա 'ի փայտէն, և պատրաստել նմա հնոց. և այրեցեալ հնոցին մինչև յերիս աւուրս, և եղև իբրև պղինձ շողացեալ: Ասէ ցաղջիկն՝ որդին սատանայի Ադրիանոս. Միայն երկիր պագ մեծի աստուծոյն Արտեմեայ, և արձակեցից զքեզ: Եւ լցեալ շնորհօք Հոգւոյն սրբոյ աղջիկն՝ ասէ ցնա. Ո՛վ անմիտ և անզգամ, հե՛մ ընդ վայր ղօղանջես, որ ոչդ ունիս զլոյս կենդանի. ոչինչ օգտիս զայդպիսիսդ բարբառելովդ: Եւ բռնաւորն իբրև լուաւ՝ զայրացաւ, և հրամայեաց ընկենուլ զնա 'ի հնոցն. և իբրև ընկեցին զնա՝ վաղվաղակի շիջաւ բոցն, և ծաւալեցաւ շուրջ ցօղն, և զբազումս որ մօտ կային՝ խարշեաց: Իսկ սուրբ կոյսն Աստուծոյ փառաւորէր զԱստուած 'ի մէջ հնոցին և ասէր. Բարեբանեմ զքեզ, Տէր Աստուած իմ, որ առաքեցեր զՄիածին որդիդ քո 'ի փրկութիւն ազգի մարդկան. եկ և արդ 'ի փրկութիւն աղախնոյ քո, և ապրեցո զիս 'ի ձեռաց սատանայի, և 'ի հրոյս բարկութենէ, որ եսդ օրհնեալ յաւիտեանս. ամէն:

Եւ մերձեցեալ 'ի հնոցն՝ Ադրիանոսի, և լուեալ զօրհնութիւնս սուրբ կուսին, առաւել ևս բարկացաւ. և ելեալ յօղ փոքրիկ 'ի հնոցէն՝ յարձակեցաւ 'ի վերայ կռապաշտին և խոցեաց զնա, և նուաղեցաւ անձն նորա. քանզի տեսանէր արս երիս յաղթահասակս, որոց էին երեսք ուրեանց իբրև զնշոյլս արեգական, և շրջէին ընդ սրբոյն Ագապեայ: Եւ ել աղախինն Քրիստոսի առանց ապականութեան 'ի հնոցէն. և տեսեալ զայն անօրէն թագաւորին, եթէ ոչ տիրեաց նմա հուրն՝ հրամայեաց շամփուր երկաթի ջեռուցանել և ծակոտել զնա. և նա առանց ահի համբերէր տանջանացն զօր ածէին 'ի վերայ նորա վասն Քրիստոսի. և զարհուրեալ թագաւորին 'ի ցասմանէ հրոյն որ եկն 'ի վերայ նորա՝ ետ հրաման սրով սատակել զնա:

Իսկ երանելի աղջիկն սկսաւ ասել. Գոհանամ ըզքէն, Տէր Յիսուս Քրիստոս, օրհնեմ և փառաւորեմ զանուն քո. զի և զիս արժանի արարեր քերցն իմոց

հաւատարել, զորս ընտրեցեր և կոչեցեր. մաղթեմ զքեզ, Տէր, յիշեա զմայրն իմ Սոփիա, զի զպտուղ որովայնի իւրոյ զմեզ երիս՝ մատոյց քեզ ողջակէզս ճշմարիտ քահանայապետին Քրիստոսի. որպէս և Աբրահամ մատոյց քեզ Աստուծոյ զոհ. և արդ տուր, Տէր, շնորհս աղախնոյ քում, մօր մերոյ Սոփիայ, զի խաղաղութեամբ թաղեսցէ զմեզ զերեսեան, և ապա հանգիցէ ընդ մեզ. և այնպէս երեք տղայքս մարբս մերով հանդերձ հանգիցուք յաւիտեան ժամանակս: Եւ մայրն ասէ ցնա. Երրորդ դստրիկ իմ Ագապի, բարեմիտ լեր, զի զբարուոք ճանապարհն գնացեալ երթաս. այս են ուխտք իմ, զի երիս հարսունս ընծայ մատուցի Քրիստոսի. դստրիկ իմ, յիշեա զմայրս քո յարքայութեան երկնից. քանզի տեսանեմ և զքո պսակն բոլորեալ: Եւ ասացեալ զայս մօրն՝ վաղվաղակի երանելին Ագապի վախճանէր սրով. և փարեալ զնովաւ մօրն՝ զվախճանեալ աղջիկն 'ի Քրիստոս համբուրէր. և այնպէս զարդարեաց զմարմինս նոցա մեծապայծառ զարդու. և լծեաց կառս և եդ 'ի վերայ զերեսեան դստերսն. և ել իբրև մղոնաւ միով 'ի քաղաքէն, և թաղեաց զնոսա 'ի տեղւոջ ազնուի, և շինեաց 'ի վերայ նոցա տաճար առաքինութեան նոցա:

Ժողովեցան և մեծամեծ կանայք 'ի Հռովմայեցւոց հանդերձ մարբ նոցա. և իւրաքանչիւր ոք 'ի նոցանէ բերին իւղս անուշունս, և արկանէին 'ի տեղի՝ ուր կային ոսկերք սուրբ կուսիցն. և ապա մտին 'ի Հռովմ օրհնելով զԱստուած: Եւ յետ երից աւուրց երթայր այնուհետև մայր կուսիցն լնուլ զյիշատակ պատերազմ ազգեաց դստերացն իւրոց. և ժողովեցան բազմութիւն արանց և կանանց. և իբրև չոգան 'ի գերեզմանն, դստրասէր մայրն Սոփիա հանգեաւ 'ի վերայ նշխարացն և ասէ. Կատարեալ դստերք իմ, բարեխօսեցէք վասն իմ առ Քրիստոս որ սիրեացն զձեզ, և ընկալարուք զիս բնակակից ձեզ յաւիտենից ժամանակս: Եւ զայս ասացեալ նորա՝ ննջեաց և նա առ նոսա խաղաղութեամբ: Եւ ժողովեալ կանայքն որ ընդ նմա, թաղեցին զնա 'ի նմին գերեզմանի. և նոցա երթեալ առ Տէր 'ի միասին:

Եւ բռնաւորն Ադրիանոս խոցեալ 'ի հրոյն ցասմանէ, առաւել բարկացեալ ընդ մէջն պատառեցաւ. քանզի բիբք աչացն նորա նեխեցան և մարմինք ոսկերացն տրորեցան, և ահն Տեառն երևելի լինէր. և զաղաղակ բարձեալ մեծաձայն' ասէր. Աստուած երից կուսիցն և մօրն նոցա Սոփիայ, փութով զհոգի իմ հան 'ի մարմնոյ աստի. քանզի գիտեմ եթէ վասն նոցա անցանեն ընդ իս այս անցք:

Վկայեցին տղայքն Քրիստոսի' Պիստիս, Ելպիս, Ագապէ և նոցուն մայրն Սոփիա' յառաջ քան զինն կաղանդացն յամսեանն հրոտից, որ օր մետասան էր ամսոյն, 'ի թագաւորութեան Ադրիանոսի. և ըստ մեզ Քրիստոսի թագաւորութեան. որում փառք և զօրութիւն, հանդերձ սուրբ Հոգւովն, այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

Պատմութիւն վարուց Սրբոյն Ստեփաննոսի և երեսուն և երեք ընկերաց նորա։

Ես մեղաւոր և յետին կրօնաւորս՝ հասեալ 'ի տիս մանկութեան և հմուտ եղեալ աստուածային պատուիրանաց, բազում անգամ կանխեալ 'ի տաճար սուրբ վկային սրբոյն Ստեփաննոսի, և տեսանէի զի ոչ տօնէին զտօն նահատակութեան սրբոյն, այլ 'ի յիշատակի սրբոյ նախավկային տօնէին և զնորայն. հարցեալ իմ ընդ բազում գիտնականս և ընդ սուրբ վարդապետս, թէ գուցէ՞ ուրեք պատմութիւն սրբոցն, զի և զօր նահատակութեան նոցա իմանայցեմք՝ թէ յորում աւուր կատարեցան, զի ձեռնամուխ լինիցիմ և գրիցեմ զպատմութիւն սրբոցն, զի ամ յամէ տօնիցեմք զյիշատակս նոցա. և ոչ յումեքէ գտեալ պատասխանի։ Այլ մի ոմն ծանոյց ինձ՝ եթէ Յոյնք ունին զպատմութիւն նոցա. և իմ կանխեալ եկի 'ի վանսն՝ որ կոչի Կլայ, և հարցեալ իմ մեծաւ քննութեամբ վասն պատմութեան նոցա. իսկ նոքա ասէին ցիս. Առ մեզ ոչ գոյ, բայց եթէ 'ի սրբոյն Սիմէոնի վանսն։ Եւ իմ յուղի անկեալ գնացի 'ի վանսն, և հարցի դարձեալ ցնոսա. և նոքա անգիտացան, և ասէին ցիս. Առ մեզ ոչ գոյ, բայց եթէ 'ի Կոստանդինուպօլիս։ Եւ իմ յոյժ տրտմեալ վասն յերկարութեան ճանապարհին, և յանցանել ամաց երկուց՝ եհաս ինձ ճանապարհ գնալ 'ի Կոստանդինուպօլիս։ Եւ իբրև հասի խաղաղութեամբ 'ի քաղաքն՝ ուրախացայ յոյժ, և սկսայ քննել թէ իցէ ուրեք պատուական և հաւատարիմ այր 'ի քաղաքիս, զի ծա-

Digitized by Google

նեայց 'ի ձեռն նորա զճշմարտութիւնն։ Եւ հանդիպեցաւ մի ոմն 'ի քահանայից անուն Կալլիժան նիկեական ուղղափառ հաւատով, և ասէ ցիս. Այր դու, զի՞ հարցանես վասն հաւատարիմ մարդոյ, և կամ զի՞ եկեալ ես այսր։ Եւ ասեմ ցնա. Վասն իրիք ինչ խնդրոյ։ Եւ առեալ տարաւ զիս յարկ տան իւրոյ և ասէ. Զի՞նչ անուն է քո։ Եւ ասեմ. Գրիգոր է անուն իմ։ Եւ ասէ. Պատմեա ինձ թէ զի՞նչ խնդրես։ Եւ ես պատմեցի նմա զամենայն պատճառս։ Եւ նա յոյժ ուրախացեալ՝ ասէ. Առ իս ագիր, մինչև աղօթիւք սրբոցն տացէ մեզ Տէր Աստուած զխնդրուածս մեր և ցուցցէ մեզ։ Եւ կացեալ իմ անդ ամիսս վեց, և նորա յանձն առեալ աշխատութեամբ մեծաւ. և ապա 'աղօթիւք սրբոցն գտաւ զպատմութիւնս նոցա, և յոյժ խնդութիւն եղև 'ի միջի մերում։ Եւ սկսաւ կարգաւ պատմել ինձ և թարգմանել, զի հմուտ էր այրն աստուածային պատուիրանացն։

Եւ արդ եղբարք ժողովեալք 'ի կատարել զտօն սրբոյն Ստեփանոսի և ընկերաց նորա, ամենեքեան ունկըն դիք պատմութեան և չարչարանաց սրբոցն. զի բարեխօսութեամբ նոցա ողորմեսցի Տէր Աստուած մեր ամենայն հաւատացելոց։

Ի ժամանակս Յուլիանոսի անօրինի՝ էր հալածումն մեծ քրիստոնէից, և զամենայն զօր և գտանէր զաստուածապաշտս՝ հարկեցուցանէր զոհել կռոցն և կամ մեռանել վասն անուանն Տեառն։ Եւ էր այր մի 'ի քաղաքին Անտիոքայ՝ Ղազարոս անուն նորա, պատուական և մեծազգի յոյժ, հասեալ 'ի տիս մանկութեան, և 'ի ծածուկ ունէր զհաւատսն որ 'ի Քրիստոս. և յահէ անօրինացն փախստեայ եղեալ 'ի քաղաքն մեծ Կոկիսոն. զի կամէին զնա ըմբռնել և սպանանել վասն հաւատոցն որ 'ի Քրիստոս։ Եւ կացեալ անն երեք բարիոք կրօնիւք, և մանուկ գոլով՝ ամուսնացաւ յաշխարհի, և հանդիպեցաւ ամուսին նորա քրիստոնեայ և անուն կնոջն Մարիամ. և կէին երկոքեանն 'ի միասին բարի վարուք. և ոչ լինէր նոցա որդեակ. և խնդրեցին երկոքեանն յԱստուծոյ՝ զի տացէ նոցա որդի։ Եւ 'ի ձեռն պահոց և աղօթից՝ ետ նոցա Տէր Աս-

տուած զկենդրուածս նոցա, և յղացաւ կին նորա և ծնաւ որդի: Իբրև եղև ութ աւուր՝ տարան զնա առ քահանայն Կոստանդին, զի հանապազօր մատուցանէր զպատարագն 'ի տաճար սուրբ Աստուածածնին, և հաղորդեցուցանէր զմանուկն և զքրիստոնեայսն՝ մարմնոյ և արեանն Տեառն: Եւ մանուկն Ստեփաննոս աճէր և զօրանայր լի իմաստութեամբ. և տուեալ զնա յուսումն, և նա զօրանայր շնորհօք սուրբ Հոգւոյն: Եւ իբրև եղև ամաց հնգետասանից՝ կրթէր յաստուածային պատուիրանս, հետևող լինել գրոց սրբոց: Եւ յորդորէր զքրիստոնեայսն օր ըստ օրէ յաստուածպաշտութիւն:

Եւ եղև հիւանդանալ քահանային Կոստանդեայ. և կոչեցեալ առ ինքն զծառայն Աստուծոյ զՍտեփաննոս և ասէ ցնա. Որդեակ, պինդ կաց 'ի հաւատոդ, և քաջալերեա զսակաւ զհօտդ, զի մի երկմտիցեն 'ի հաւատոց, մինչև տացէ Աստուած տեսուչ ժողովրդեանդ: Եւ եդեալ ձեռս 'ի վերայ նորա և ասէ. Տէր ընդ քեզ, ծառայ Աստուծոյ, և ընդ հաւատացեալ հօտսդ. և դու, որդեակ, սակաւ արամբք յետ ոչ բազում աւուրց փախստեայ լինիցիս 'ի լեառնակողմն. և կացցես անդ աւուրս սակաւս և մատնեսցեն զձեզ անօրինաց և ապա նահատակեսջիք: Իսկ տեղի նահատակութեան ձերոյ եղիցի 'ի բժշկութիւն ամենայն ախտաժետաց, և անունն քո եղցէ ընդ ամենայն երեսս երկրի, և քև փառաւորեսցի Աստուած: Եւ զայս ասացեալ՝ աւանդեաց զոգին: Եւ սուրբն Ստեփաննոս հանդերձ արամբք քրիստոնէիցն ամփոփեցին զմարմին քահանային, և իւղօք անուշիւք և խնկօք՝ պատուեցին զօր հանգստեան նորա, և եդին զմարմին սրբոյն 'ի գերեզմանի: Եւ եղև յոյժ տրտմութիւն ժողովրդոցն ընդ մեռանել քահանային, բայց մխիթարէին 'ի ծառայէն Աստուծոյ 'ի Ստեփաննոսէ, և հաստատէին նովաւ 'ի հաւատս և զօրանային յոյժ:

Իսկ իբրև անցին աւուրք սակաւք, եղև հալածումն քրիստոնէից 'ի սահմանս Կոկիսոն քաղաքի, յաւուր յորում եկն Յուլիանոս 'ի Կեսարիա, յորժամ էր սուրբ հայրապետն Բարսիղիոս 'ի քաղաքին: Եւ սպառնացեալ նմա և ժողովրդոցն, և ասէ ցնոսա.

Digitized by Google

Յորժամ դարձայց և ոչ հաւանիք կամաց իմոց՝ չարաչար մահուամբ մեռանիցիք։ Եւ առաքեաց զզօրս հանդերձ մեծամեծօք՝ խնդրել զքրիստոնեայս որ ընդ իշխանութեամբ նոցա էին, անխնայ կոտորել զամենեսեան, որք խոստովանեսցին զՔրիստոս. զի եթէ հաւանեսցին, ասէ, և ուրասցին զխաչելեալն և երկիր պագանիցեն աստուածոցն՝ պատուոյ արժանի արարէք. ապա թէ ոչ հաւանեսցին՝ 'ի սուր սուսերի մաշեսջիք։ Եւ ինքն չոգաւ 'ի Պարս։

Իսկ եկեալ բդեաշխն Սոկրատէս 'ի Կոկիսոն Հայոց Մեծաց, և մտեալ 'ի քաղաքն մրմռեալ իբրև զառիւծ, և գոյն երեսաց նորա սևացեալ յոյժ։ Իսկ հաւատացեալքն սկսան դողալ յահէ անօրինին։ Եւ սուրբն Ստեփանոս իմացեալ զերկմտութիւն քրիստոնէից և զդողումն յահէ նորա, ժողովեալ զնոսա 'ի մի վայր՝ ասէ ցնոսա. Եղբարք, մի՛ թերահաւատեսցուք և մի՛ դողասցուք 'ի յանօրէն դատաւորէն, զի Աստուած փրկեսցէ զմեզ 'ի ձեռաց նորա, որպէս փրկեաց զառաջինսն 'ի նոցանէն, և նահատակեցան և պսակեցան 'ի Քրիստոսէ։ Արդ յարուցեալ, եղբարք, ելցուք 'ի քաղաքէս՝ որք կամիք զհետ Քրիստոսի ընթանալ, զի ամենեքեան ոչ էք կատարեալք, զի են 'ի ձեզ որ դեռ տղայք են, գուցէ պատիր բանիւք հաւանեցուսցէ 'ի ձէնջ, որպէս և յառաջինսն եղև, և վարատեսցէ զհօտս ընտիր։ Եւ նոքա ասեն. Տէր է մեր յոյս, և մեք յումմէ՞ երկիցուք. արդ կամք Տեառն մերոյ եղիցի։ Յայնժամ առեալ զնոսա սուրբն Ստեփանոս՝ գնաց 'ի տաճար սուրբ Աստուածածնին, և համբարձեալ զձեռս իւր յերկինս՝ ասէ. Տէր մեր և Աստուած, դու ես արարիչ մեր, զքեզ ծանեաք 'ի ձեռն սրբոց առաքելոցն, զի ոչ գոյ այլ Աստուած բայց 'ի քէն. որպէս փրկեցեր զառաջինն ընտրեալսն 'ի ձեռաց անօրինացն, և կացուցեր զնոսա աշտարակ ամուր և պարիսպ հաւատացելոց քոց, զի և մեք հայելով 'ի նոսա՝ հաստատեսցուք 'ի քեզ ուղիղ հաւատով. բարեխօսութեամբ սուրբ Աստուածածնիս և աղօթիւք սրբոյ քահանային, ընկալ զաղաչանս ծառայից քոց՝ որք հաւատով կարդան առ քեզ, և առաջնորդեա մեզ 'ի ձեռն հրեշտակի քո, զի տարեալ

Digitized by Google

հաստուսցէ զմեզ 'ի նաւահանգիստն, և պահեսցէ զմեզ աներկիւղ 'ի հակառակամարտ և յանօրէն դատաւորէն. զի մի օգտեալ 'ի բանսարկուէն՝ ելցուք արտաքս 'ի հօտէ քումմէ, Տէր Աստուած մեր. ողորմեաց մեզ, Տէր, ողորմեաց մեզ և փրկեա զմեզ. զի զքեզ փառաւորեսցուք, Երրորդութիւն սուրբ, յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

Յայնժամ առեալ սուրբն Աստուծոյ զպարսն որք գնացին ընդ նմա՝ անձինս երեսուն և երեք, և 'ի գիշերի գնացին 'ի քաղաքէն։ Իբրև կարի ինչ հեռի եղեն 'ի քաղաքէն, եհաս վախճան հօրն Ստեփանոսի, բարիոք ծերացեալ՝ ամբիծ վարուք և ճշմարիտ առաքինութեամբ՝ ամաց յիսուն և հնգից։ Իսկ ծառայքն Աստուծոյ ամփոփեցին զմարմին սրբոյն Ղազարու փութանակի 'ի գիշերի, և աղօթս արարին 'ի վերայ գերեզմանին, և նշանաւ սուրբ խաչին կնքեցին զյարկ բնակութեան նորա։ Եւ ինքեանք կանխեցին 'ի լեառնն և հասին 'ի քարանձաւ մի, զոր սրբոյն Բարսղի հայրապետին հաստատեալ էր եկեղեցի, և խաչ օրհնեալ յանուն անուան իւրոյ, և զեկեղեցին անուանեաց սուրբ Աստուածածին։ Եւ աղբիւր ջրոյ քաղցրահամ բղխեալ 'ի տեղւոջն՝ որ կայ մինչև ցայսօր, զոր 'ի Կեսարիոյ տեսանէր սուրբ հայրապետն սիւն հրոյ ցոլացեալ 'ի տեղւոջն, զոր հրաման առեալ 'ի Տեառնէ գնալ և հաստատել զուխտ եկեղեցեացն այնոցիկ։ Իսկ իբրև եկին 'ի տեղին յայն զոր յառաջն ասացաք, զի հրեշտակ Աստուծոյ ած զնոսա անդր, յայնժամ աղօթից սկիզբն արարեալ, անդադար ընդ ցայգ և զցերեկ, սաղմոսիւք և օրհնութեամբ և երգօք հոգևորօք օրհնել զԱստուած; և զովանային 'ի շնորհաց սուրբ Հոգւոյն. և էր կերակուր նոցա կանկար լերինն. և կացեալ անդ իբրև ամիս երիս։ Իսկ սուրբն Սոփիաս եղեալ յաւուր միում 'ի պատճառս սպասաւորութեան եղբարցն 'ի լերինն յետոյ 'ի հովտաձև տափարակն ժողովել 'ի կանկարոյն. և ահա հովիւ մի արածէր զհօտն 'ի լերինն, և տեսեալ զսուրբն Սոփիաս՝ վաղվաղակի եկն առ նա և ասէ ցնա. Ուստի՞ ես այր դու։ Եւ ասէ սուրբն. Ծառայ Աստուծոյ եմ ես, և եկեալ եմ տանել զբանջարս զայս 'ի

Digitized by Google

արեան եղբարց իմոց և քերց: Ասէ ցնա Հովլիւն. Եւ ձեր ընակեալ էք: Ասէ սուրբն. Ի յայրի անդ յայնկոյս բնակեալ եմք, փախուցեալ 'ի Սոկրատէ դատաւորէն, և պաշտեմք զխաչելեալն Աստուած: Յայնժամ բարկութեամբ լցեալ Հովլիւն, կամեցեալ ըմբռնել զնա և տանջանել: Իսկ սուրբն Սոփիա փախստեայ եղեալ փութանակի՝ գնաց առ ընկերսն և պատմեաց նոցա զՀովլուէն և զբանս զոր խօսեցաւ: Եւ տարեալ Հովլիւն զՀօտսն յընկերսն, և ինքն փութանակի գնաց առ դատաւորն, նմանեալ Յուդայի մատնչի, մատնեաց զնոսա թէ կան 'ի յայրին դէմ յանդիման մեզ արքն այնոքիկ որ փախեան 'ի քաղաքէս: Իսկ դատաւորն լուեալ զբանս զայս, հրամայեաց կապել զանօրէն Հովլիւն երկաթի կապանօք, և ասէ ցնա. Գնացեալ դու փախուցեր զնոսա 'ի քաղաքէս իմմէ. արդ փութանակի տարցես զզինուորսդ իմ առ նոսա, զի հասուսցեն զնոսա առ իս. ապա թէ ոչ՝ սրով սպանանեմ զքեզ: Ասէ ցդատաւորն. Ես տարայց զզինուորսդ քո առ նոսա:

Յայնժամ սուրբն Ստեփանոս առեալ զեղբարսն զամենեսեան, և զկուսանսն եօթանեքին, և մտեալ 'ի տաճար սուրբ Աստուածածնին, և առաջի սրբոյ նշանին եդեալ ծունր ամենեքեան և ասեն. Օրհնեալ ես Աստուած ճշմարիտ, որ արժանի արարեր զմեզ նահատակել 'ի ձեռաց անօրինաց, զի կարող ես փըրկել զմեզ 'ի ձեռաց նոցա: Իսկ մեք, Տէր, անցաք զպատուիրանաւ քո, և փախեաք եկաք 'ի տեղիս յայս. կամք քո լիցին, Տէր Աստուած, զի պատրաստ եմք 'ի մեռանել վասն անուան քո. մի թողուր զմեզ Տէր, զգինս արեան քո, և փառաւորեսցուք զամենասուրբ զԵրրորդութիւնդ այժմ և յաւիտեանս. ամէն: Եւ իբրև կատարեցին զաղօթսն՝ ննջեցին սակաւիկ մի 'ի տրտմութենէն: Եւ առաքեաց Տէր զհրեշտակ իւր առ նոսա, և ասէ ցնոսա. Մի երկնչիք, զի առաքեաց զիս Տէր յօգնականութիւն ձեզ, և ոչ կարասցէ յաղթել ձեզ թշնամին. զի նշխարք ոսկերաց ձերոց լիցի 'ի բժշկութիւն երկրիս այսորիկ, և անուն քաջութեան ձերոց ելցէ ընդ ամենայն երեսս երկրի: Եւ յանկարծակի զարթեան 'ի տեսլենէ հրեշտակին որ

Digitized by Google

քաջալերէր զնոսա, և ուրախացեալ յոյժ, և դարձեալ սկսան կալ յաղօթս։

Իսկ անօրէն հօլիւն դայր հասանէր հանդերձ զինուորօքն, և էր կապեալ ձեռս յետս և առաջնորդէր նոցա։ Իբրև եհաս առ նոսա, յանկարծակի ըմբռնեցին զհօլիւն դևքն, և անդէն անկեալ սատակեցաւ. իսկ զինուորքն իբրև տեսին զայն, ահ մեծ անկաւ 'ի վերայ նոցա, և կային պակուցեալ։ Յայնժամ տեսեալ սրբոյն Ստեփաննոսի զայն որ եղև և այլ սրբոցն, փառաւորեցին զԱստուած։ Ասէ սուրբն Ստեփաննոս ցզինուորսն. Զինչ խնդրէք և կամ վասն որոյ իրիք եկեալ էք։ Ասեն զինուորքն. Առաքեաց զմեզ իշխանն Սոկրատէս աստ, զի տանիցիմք զձեզ առ ինքն, զի հօլիւն եկն և մատնեաց զձեզ. արդ եթէ կամ է ձեր՝ գնասցուք մինչև առ նա, ապա եթէ ոչ՝ սպանանէ զմեզ դատաւորն։ Ասէ սուրբն Ստեփաննոս. Ոչ երկնչիմք գալ առ իշխանն ձեր, զի ահա Տէր յամօթ արար զթշնամիս մեր, և մեք պատրաստ եմք մեռանել վասն անուանն Տեառն։ Յայնժամ ասէ սուրբն Ստեփաննոս ցեղբարս իւր. Եղբարք, արիք երթիցուք, զի հասեալ է ժամ նահատակութեան մերոյ. զի որպէս կացաք 'ի կենցաղումս միաբան, կացցուք միաբան 'ի նահատակութեանս մերում, զի մի կորուսցէ 'ի մէնջ թանասարկուն և խնդասցէ 'ի վերայ մեր։ Յայնժամ կրկնեցին ծունր առաջի սուրբ Աստուածածնին. և սկսան միաբան երգել զսաղմոսն ԻԲ. Տէր հովուեսցէ զիս։ Եւ կատարեալ զսաղմոսն, ասէ սուրբն Ստեփաննոս. Տէր, առաջնորդեա մեզ և պահեա զմեզ՝ զի 'ի քեզ ապաւինեցաք։

Յայնժամ յուղի անկեալ եղբարցն հանդերձ զինուորօքն, հասին յամրոցին դղեկ՝ որ այժմ կոչի Կանչի։ Իսկ դատաւորն յառաջագոյն եկեալ էր 'ի դղեկին. յորժամ ետես զսուրբսն՝ մռմռեալ իբրև զառիւծ, հրամայեաց ածել զնոսա զառաջեաւ։ Իբրև ածին՝ ասէ դատաւորն. Ցո՞ փախուցեալ կամէիք զերծանել 'ի ձեռաց իմոց։ Պատասխանի ետ սուրբն Ստեփաննոս և ասէ. Անօրէն և արիւնարբու գազան, մեք զտեսանելդ քո՝ մեզ ամօթ և նախատինս համարիմք, զի ծառայք եմք արարչին և ոչ պարտիմք հաղորդել

ընդ անօրէնս, վասն այնորիկ փախեաք յանուանէ քումմէ։ Դատաւորն ասէ․ Զյամառութիւնդ 'ի բաց հան 'ի քէն և հաւանեա բանից իմոց․ երդուեալ իմ յաստուածսն, զի մեծ պատուոյ արժանի արարից զքեզ և զարսդ որ ընդ քեզ են, և կացուցից զքեզ տէր և իշխան 'ի վերայ զօրաց իմոց։ Սուրբն Ստեփանոս ասէ․ Պարգևք քո ընդ քեզ լիցի 'ի կորուստ, զի ոչ կամիմք հաւանել կամաց քոց․ զոր ինչ կամիս առնել՝ արա վաղվաղակի, զի պատրաստ եմք 'ի կապանս և 'ի բանտ և 'ի մահ վասն անուան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։ Դատաւորն ասէ․ Կախարդութեամբդ քո հաւանեցուցեալ ես զարսդ զայդոսիկ՝ որ շրջին ընդ քեզ․ արդ ես խորտակեցից զզօրութիւն կախարդութեանդ քո։

Յայնժամ հրամայեաց դատաւորն կապել զնոսա ձեռս յետս, և հարկանել արջառաջիղօք զորովայնս նոցա։ Իբրև եկին զինուորքն, մխեցին զձեռս իւրեանց 'ի սուրբսն, և կապեցին զարսն․ իսկ զկուսանսն և զմայրն Ստեփանոսի ոչ կապեցին, այլ արկին զնոսա 'ի բանտ․ և զարսն սկսան հարկանել 'ի վեց ժամէ աւուրն մինչև ցտասն ժամն։ Իսկ սուրբն Ստեփանոս համբարձեալ զաչս իւր յերկինս հանդերձ ընկերօքն և ասէն զսաղմոսն․ Որ բնակեալ ես յօգնութիւն բարձրելոյն․ և դարձեալ․ Աստուած, յօգնել մեզ նայեաց, և Տէր յընկերել մեզ փութա․ և դարձո ըզնեղութիւնս մեր 'ի թշնամիս մեր, և ճշմարտութեամբ քով սատակեա զնոսա․ զի դու, Տէր, ընդ մեզ ես, և ոչ յաղթեսցէ մեզ թշնամին մեր։ Եւ զբազում ժամս սաղմոսեալ՝ կատարեցին զաղօթսն։ Իսկ պահապանքն զարհուրեալ, զի առ ոչինչ համարէին զնեղութիւնս տանջանացն, իբրև առաւօտ լինէր՝ գնացին զինուորքն առ դատաւորն և ասեն․ Առ ոչինչ համարեցան զայն որ ածաք 'ի վերայ նոցա զտանջանսն։ Յայնժամ հրամայեաց դատաւորն բերել զնոսա զառաջեաւ։ Իբրև ածին, ասէ ցնոսա․ Ա՛յ չարք և աստուածոցն թշնամիք, մինչև յե՞րբ ներեցից ձեզ․ արդ հաւանեցարուք կամաց իմոց և զոհեցէք աստուածոցն, զի մի՛ չար տանջանօք կորուսից զձեզ։ Ասեն սուրբքն որպէս 'ի միոջէ բերանոյ․ Մեք աստուածոցն քոց երկիր ոչ

Digitized by Google

պագանեմք և ոչ կամաց քոց հաւանիմք, զի Տէր է մեր օգնական. ոչ երկնչիմք 'ի սպառնալեաց քոց, զի ահա մարմնոց մերոց ունիս իշխանութիւն, զոր ինչ կամիս առնել՝ արա վաղվաղակի:

Յայնժամ հրամայեաց անօրէնն կախել զնոսա և քերել երկաթի քերչօք. և այնչափ քերեցին զնոսա՝ մինչև ոռոգանէր արիւնն զանդամս նոցա և հոսէր մինչև յերկիր: Իսկ սուրբն Ստեփանոս տեսեալ զմի ոմն յընկերացն դեռ եւս տղայ հասակաւ զի տագնապէր 'ի նեղութենէն՝ մինչև աւանդեաց զհոգին, և ասէ ցնա. Ե՛րթ, որդեակ, առ Տէրն մեր. զի տանուտէրն յորժամ ձայն առնէ որդւոց իւրոց, զպատուական կերակուրն յառաջ մատուցանէ. արդ դու պատուական գոլով զառն, անբիծ և անարատ գնասցես առ Տէր մեր խաղաղութեամբ: Յայնժամ իբրև տեսին դահիճքն եթէ մեռաւ այրն այն՝ չոգան պատմեցին դատաւորին: Իսկ դատաւորն բարկութեամբ լցեալ՝ հրամայեաց իջուցանել զնոսա, և զայրն մեռեալ ընկենուլ շանց: Իբրև իջուցին զսուրբսն և ձեռնամուխ եղեալ 'ի մեռեալ այրն՝ արանց երկուց, կամեցան քարշել զնա և ընկենուլ գազանաց, և առ ժամայն կարկամեցան ձեռք նոցա, և պապանձեցան և ոչ կարէին խօսել: Իսկ տեսեալ զիրսն որ եղեն զինուորացն՝ յահի եղեալ պատմեցին դատաւորին: Ասէ մի ոմն յիշխանաց նորին. Եթէ ոչ սպանանես զկախարդսն, կորուսանեն զզօրս մեր. զհովիւն սպանին, և այժմ զերկուս պատուական արս կիսամեռ արարին:

Յայնժամ բարկութեամբ լցեալ դատաւորն՝ հրամայեաց ածել զնոսա զառաջեաւ: Իսկ իբրև եկին, ասէ ցնոսա լի ցասմամբ. Կախարդութիւնդ ձեր յիմարեցոյց զձեզ. զհովիւն իմ սպանիք և ես անփոյթ արարի, զի գոնեա հաւանեսջիք. արդ և զերկու պատուական արս կիսամահ արարէք: Երդուեալ իմ յաստուածն Ասկղեպիոն, թէ ոչ հաւանեսջիք կամաց իմոց և մոռանայք զյամառութիւնդ ձեր՝ չարաչար մահուամբ սատակեցից զձեզ. ապա եթէ հաւանեսջիք, 'ի բաց մոռանամ զիրսն զոր արարէք. միայն բանիւ ասացէք հաւատալ 'ի մեծ աստուածն Ասկղեպիոն, զի նովաւ կեայ երկիրս մեր և մեք խաղաղութեամբ:

Յառաջ մատուցեալ սուրբն Ստեփանոս՝ ասէ. Որդի սատանայի, զհովիւն քո դեւքն սպանին, զոր և աստուածս անուանես, զի Ասկղեպիոն՝ դիւաց բնակութիւն թարգմանի։ Արդ մեք անբանից անմտից դիւաց երկիր ոչ պագանեմք. Իսկ ընկերս մեր զոր կարծես մեռեալ, փոխեցաւ 'ի մահուանէ 'ի կեանս, զոր և Պաւղոս ասէ. Եթէ այսու կենօքս միայն յուսացեալ եմք 'ի Քրիստոս՝ ողորմելի եմք. և դարձեալ, թէ՝ Որ ննջեցին 'ի Քրիստոս՝ կորեան արդեօք։ Իսկ եղբայրս մեր յորդորեաց զմեզ 'ի սէրն Քրիստոսի, և գնաց պատրաստեաց մեզ տեղի։ Սոկրատէս ասէ. Խելագարութիւնդ քո ոչ տայ իմանալ զինչ խօսիսդ։ Ստեփանոս ասէ. Խելագար դու ես, որ արարածոց 'ի մարդկանէ փայտս քանդակեալս և քարս կոփեալս՝ աստուածս անուանես զնոսա, զի ոչ կարեն փրկել զքեզ 'ի յաւիտենական 'ի հրոյն. զի հոգւոյդ աչս կուրացեալ է և ոչ տեսանես, այլ մարմնական պատուովդ զբօսանիս։ Սոկրատէս ասէ. Յառաջ քան զձեզ բազումք պաշտեցին զխաչելեալն և մեռան 'ի թագաւորացն։ Ստեփանոս ասէ. Հակառակամարտ, նոքա 'ի մահուանէ 'ի կեանս փոխեցան և անթառամ պսակացն արժանի եղեն։ Սոկրատէս ասէ. Ես հասուցանեմ զքեզ անթառամ պսակացն։ Եւ հրամայեաց զգլուխս նոցա հարկանել դալար ջաղոտիւք, մինչև տասն այր տկարացան 'ի հարկանելն։ Իսկ սուրբքն Ստեփանոս հանդերձ ընկերօքն համբարձեալ զձեռս իւրեանց յերկինս՝ ասեն. Օգնեա մեզ, Տէր Աստուած, 'ի նեղութեանս մերում, զի վասն անուան քո հարկանեն զգլուխս մեր՝ ծաղր առնելով, և նախատեն զանուն քո, զի մեք ծառայքս քո զքեզ ծանեաք 'ի ձեռն սրբոց առաքելոցն, զի ոչ գոյ այլ Աստուած բայց 'ի քէն, Տէր։ Արդ մի տար զանուն քո հայհոյել անօրինաց, այլ երևեցո զսքանչելիս քո, զի ծանիցեն զքեզ միայն Ճշմարիտդ Աստուած և փառաւորեսցեն հաւատացեալքս զանուն սուրբ քո։

Եւ իբրև կատարեցին զաղօթսն, ահա յանկարծակի փայլեաց լոյս սաստիկ, մինչև ոչ երևեալ արեգականն. և էջ առ նոսա Տէր, և ասէ. Խաղաղութիւն ընդ ձեզ, սիրելիք իմ, զի ընդ ձեզ եմ յաւիտեան։

Digitized by Google

Եւ առժամայն բժշկեաց զնոսա և ինքն վերացաւ յերկինս։ Յայնժամ իբրև տեսին սուրբքն զսքանչելիսն և զբժշկութիւն անձանց իւրեանց՝ ուրախացան յոյժ։ Իսկ դատաւորն և իշխանքն պակուցեալ զարմացան. և որ անդն կային հարան կուրութեամբ, և հաւատացին 'ի Տէր արք իբրև հարիւր յիսուն և հինգ. և ձայն բարձեալ ասեն. Եւ մեք պաշտեմք զԱստուածըն Ստեփանոսի։ Իսկ սուրբն Ստեփանոս եդեալ ձեռս 'ի վերայ նոցա, և բժշկեաց զնոսա։ Իսկ իբրև ետես դատաւորն զիրսն՝ տրտմեցաւ յոյժ։ Ասէ մի ոմն յիշխանաց նորին. Ասացի եթէ փութով սատակեա զնոսա, զի մի կախարդութեամբ իւրեանց սպանցեն զմեզ. արդ զոր ասացից քեզ՝ արա. Հրամայեա ածել զկուսանսն յառաջագոյն և սպանանել, և ապա զարդ զայդոսիկ։

Եւ հրամայեաց ածել զկուսանսն զառաջեաւ։ Իբրև ածին՝ ասէ դատաւորն. Խնայեցի 'ի գեղեցկութիւնդ ձեր և ոչ տանջեցի զձեզ իբրև զընկերսն ձեր. արդ հաւանեցարուք կամաց իմոց և զոհեցէք աստուածոցըն, և ես երդմամբ արարից զձեզ տիկնայս իշխանաց մերոց, և բազում պատուոյ և մեծութեան արժանի արարից. ապա թէ ոչ՝ սրով սպանանեմ զձեզ։ Ասէ Մարիամ մայրն Ստեփանոսի. Ոչ են նուիրեալ կուսանքդ զանձինս իւրեանց երկրաւոր մեծութեանս կամ առն, այլ թագաւորին Քրիստոսի. արդ մի պատիր բանիւ քո զօշաքաղեսցես և բարբանջեսցես, զի յուսացեալ եմք 'ի Տէր, և ոչ երկնչիմք 'ի սպառնալեաց քոց. և աղօթիւք որդեկին իմոյ և ընկերաց մերոց և եղբարցն օգնեսցէ մեզ Տէր, և փրկեսցէ զմեզ 'ի ձեռաց քոց։ Յայնժամ հրամայեաց դատաւորն դահճացն առնուլ տանել զնոսա 'ի բացեայ, և անդ սպանանել, զի լըցի մարմինք նոցա, ասէ, կերակուր գազանաց երկրի։ Իսկ ապա առեալ դահճացն փութանակի ընդ այգն ընդ առաւօտն զսուրբ կուսանսն հանդերձ Մարեմաւ, գնացին տանել 'ի տեղի նահատակութեանն։

Իսկ Մարիամ տեսեալ զի տանէին զինքեանս 'ի նահատակել յառաջ քան զեղբարսն և զորդին իւր, սկսաւ արտասուել, և ասէ ցսուրբն Ստեփանոս բար-

ծըր բարբառով, զի էր հեռագոյն 'ի նոցանէ. Որդեակ Ստեփանոս, դու գիտես եթէ որպէս սնուցի զքեզ կրթել յաստուածպաշտութիւն, արդ պինդ կաց 'ի հաւատսդ, և քաջալերեա զեղբարսդ զի մի ոք զարհուրեսցի 'ի տանջանաց, և մի զանգիտեսցէ և երկմտիցէ, կամ 'ի սպառնալեաց դատաւորին երկնչիցի. զի տղայք են դեռ և ոչ ևս հասեալ 'ի տիս մանկութեան, արդ յառաջեսցին քան զքեզ 'ի նահատակութիւն և գնալ առ Տէրն մեր սրբութեամբ: Այլ վասն իմ և դստերաց իմոց աղօթեա, որդեակ իմ Ստեփանոս, զի խաղաղութեամբ անցցուք ընդ խաւարային իշխանութիւնսն, զերծանել 'ի խաւարային օդային դիւացն: Եւ ասէ սուրբն Ստեփանոս. Մարիամ, մայր իմ, գնա խաղաղութեամբ, Տէր ընդ քեզ և ընդ քոյրսդ իմ: Եւ ասէ յունարէն բարբառով. Մա՛յր իմ, մա՛յր, յառաջագոյն կուսանքդ ըմպեսցեն զբաժակ մահու և ապա դու, զի տղայք գոլով երկնչիցին 'ի սոյն տեսլենէն. և ես և եղբարքս իմ 'ի սմին ժամու 'ի սոյն աւուրս ժամանեսցուք առ ձեզ:

Եւ առեալ դահճացն զկուսանսն Մարիամու հանդերձ, տարեալ 'ի տեղի նահատակութեան, համդէպ ձորակի միոյ առ ստորոտով լերինն. և կապեալ զձեռս յետս՝ սկսան յանխնայ սպանանել զնոսա: Եւ նոքա մի մի յառաջեալ առ դահիճսն 'ի զենումն, և կնքեցին զանձինս իւրեանց նշանաւ խաչին: Իսկ Մարիամ կայր յանդիման կուսանացն և նշանացի քաջալերէր զսուրբսն պինդ կալ 'ի հաւատսն և տեսանել զՔրիստոս: Եւ դահճացն յանխնայ կոտորեալ զկուսանսն, հասին առ Մարիամ՝ մերկացուցեալ զսուսերս իւրեանց: Եւ նա կայր ամբարձեալ զձեռս իւր յերկինս, զի ոչ էր կապեալ, այլ կայր մեկուսի և աղօթէր՝ ասելով. Օրհնեալ ես Թագաւոր անմահ, որ արժանի արարեր զորդեակս ,իմ անարատ ըմպել զբաժակ մահու: Եւ մինչչև էր կատարեալ զաղօթսն, մի ոմն 'ի դահճացն հարեալ զսուրն ընդ կուրծս նորա, և առժամայն աւանդեաց զհոգին սուրբն Մարիամ՝ բարի խոստովանութեամբ 'ի Հայր և յՈրդի և 'ի սուրբ Հոգին, յամսեանն աւգոստոս, որ օր մետասան էր, յաւուր

Digitized by Google

ուրբաթու 'ի տասն ժամու: Եւ կայր սուրբ մարմինք նոցա անթաղ, և յառաջագոյն վկայեցելոյ Բագրատունեայ: Իսկ ապա առեալ նոր հաւատացելոցն զնշխարս սրբոյն Բագրատունեայ գաղտ 'ի գիշերի, տարեալ առ նշխարս սրբոց կուսանացն ամփոփեցին 'ի մի վայր, և անյայտ արարին զհանգիստ նոցա մինչև 'ի ժամանակս սակաւս:

Իսկ յետ սրբոցն կատարմանն՝ գնացին դահիճքն առ դատաւորն, և պատմեցին զիրսն զոր արարին. յայնժամ դատաւորն հրամայեաց դարձեալ ածել զսուրբսն զառաջեաւ: Իբրև ածին՝ ասէ դատաւորն. Մինչև յերբ անսայցեմ ձեզ, զի կախարդութեամբդ ձեր դարձուցէք զժողովուրդս իմ 'ի ձեզ: Ասեն սուրբքն. Ցաստուածպաշտութիւն դառնալ կախարդութիւն համարիս: Սոկրատէս ասէ. Հրաման առեալ եմ 'ի թագաւորացն զերիս և զչորս մեղուցեալսն թողուլ ձեզ, արդ հաւանեցարուք կամաց իմոց և զոհեցէք դիցըն, զի մի չար ևս տանջանս ածից 'ի վերայ ձեր և ոչ կարասցէ աստուածն ձեր փրկել զձեզ 'ի ձեռաց իմոց: Ասէ սուրբն Ստեփանոս. Ո՛վ դատաւոր, զիա՞րդ խաբբալեալ ջանաս զծառայս Աստուծոյ. պատրաստ եմք 'ի տանջանս զոր ինչ ածես 'ի վերայ մեր, զի ահա մարմնոց մերոց ունիս իշխանութիւն, զոր ինչ կամիս առնել՝ արա վաղվաղակի: Յայնժամ դատաւորն հրամայեաց պատրաստել հուր սաստիկ, և ընկենուլ զնոսա 'ի հուրն: Իսկ զօրականքն արարին զհրամայեալսն, պատրաստեցին զհուրն սաստիկ յոյժ, և առեալ ըզսուրբսն տանել 'ի հուրն. իսկ ծառայքն Աստուծոյ սկսան երգել զօրհնութիւն Երից մանկանցն 'ի գնալ ճանապարհին: Իբրև հասին յեզր հնոցին՝ յայնժամ զինուորքն արկին զնոսա 'ի հուրն՝ կապեալ ձեռս յետոյս. իսկ սուրբքն կային 'ի մէջ հնոցին որպէս ընդ հովանեաւ, զի խորանաձև եղև բոցն 'ի վերայ նոցա: Յայնժամ սուրբն Ստեփանոս ամենեքումբք հանդերձ սկսաւ ասել. Օրհնեալ ես թագաւոր անմահ, որ ցուցեր զսքանչելիս քո այսօր 'ի միջի մերում. գովեմք զքեզ, սքանչելիդ Աստուած, և փառաւորեմք զանունն քո 'ի մէջ հնոցիս: Իսկ զինուորքն տեսեալ զսքանչելիսն՝ զարմացան և երկեան երկիւղ մեծ. և թողեալ

Digitized by Google

զսուրբսն 'ի մէջ հնոցին՝ գնացին փութով առ իշխանն իւրեանց և պատմեցին զոր տեսին: Ասէ դատաւորն. Եւ դեռ ևս կենդանի՞ են 'ի մէջ հրոյն: Ասեն զինուորքն. Խնդալով կան և փառաւորեն զաստուածն իւրեանց: Յայնժամ սրտմտեալ դատաւորն իբրև զառիւծ՝ ասէ ցդահճսն. Փութով տարջիք 'ի հեղեղատն և սպանջիք զնոսա, զի մի՛ երևելով նոր պաշտօնէիցն որ հաւատացին կախարդութեան նոցա՝ սպանցեն զիս, զի զօրքն իմ ոչ են առ իս:

Իսկ դահիճքն գնացին գաղտ և հանեին զնոսա 'ի հնոցէն, զի կարողութեամբն Աստուծոյ հրեշտակ Տեառն պահէր զնոսա, զի ամենևիմբ մազ մի 'ի գլխոց իւրեանց ոչ էր խանձեալ[1]: Եւ տեսեալ դահիճքն՝ զարմացան. այլ 'ի յահէ դատաւորին երկնչէին յոյժ, և փութացուցանէին զսուրբսն տանել 'ի տեղի կատարմանն՝ կատարել զհրամանս դատաւորին: Իսկ մի ոմն 'ի դահճացն 'ի բաց ընկեց զկապանս նոցա, և երթային զճանապարհայն սուրբքն խնդութեամբ մեծաւ, սաղմոսէին և ասէին. Ի նեղութեան մերում մեք առ Տէր կարդացաք, Տէր փրկեաց զմեզ 'ի շրթանց նենգաւորաց և 'ի լեզուաց չարաց: Եւ կատարեալ զկանոնն՝ հասին 'ի տեղի կատարմանն, 'ի խորագոյն ձորակի միոջ, հանդէպ կուսանացն կատարելոց հեռագոյն սակաւիկ մի: Իսկ դահիճքն փութացուցանէին զսուրբսն 'ի սպանումն. և սրբոցն կրկնեալ ծունր ամենեքեան միաբան՝ ասեն. Տէր յոյս մեր, ապաւէն և փրկիչ, Աստուած ճշմարիտ, փառաւորեմք զմարդասիրութիւնդ քո, զի փրկեցեր զմեզ 'ի ձեռաց դատաւորին, և պահեցեր զմիաբանութիւնս մեր ամբողջ, զի ոչ ոք 'ի մէնջ երկմտեաց 'ի տանջանաց դատաւորին: Արդ, Տէր բարերար, ընկալ զպաղատանս ծառայից քոց. Տէր Աստուած, բարեխօսութեամբ սուրբ Աստուածածնին մօր քո և Կուսի, ընկալ զհոգիս ծառայից քոց, մարդասէր Տէր, զի փառաւորեսցի անուն քո յաւիտեան: Ձայն եղև յերկնից և ասէ. Եկայք ծառայքդ Աստուծոյ, և հանգերուք ընդ այլ նահատակսն: Եւ յարձակեալ դա-

1. Յօր. խարշամեալ:

հիճքն ՚ի վերայ սրբոցն՝ սկսան կոտորել։ Իսկ սուրբն Ստեփաննոս կայր մեկուսի, համբարձեալ զձեռս իւր յերկինս և աղօթէր։ Բայց յորժամ ետես զեղբարսն զի կոտորէին դահիճքն անխնայք, ասէ. Զմանկունս տիօք յառաջագոյն կոտորեցէք։ Իսկ դահիճքն հակառակեալք ընդ բանս սրբոյն՝ զծերսն յառաջ կոտորեցին։ Իսկ ծառայն Աստուծոյ Ստեփաննոս քաջալերէր զնոսա պինդ կալ սակաւիկ մի և հասանել ընկերաց նահատակացն, զի ասէր. Ահա երթամք ՚ի հանգիստն զոր պատրաստեաց Տէր ծառայից իւրոց։ Եւ կոտորեցին զամենեսեան առ հասարակ և կայր Ստեփաննոս միայն։ Իբրև կատարեցին զսուրբսն, որոց անուանքն են այսոքիկ, զսուրբն Բագարատ և զՎեղարիոս, զԲասիլիոս, զՍիմէոն կեսարացի, և զԳրիգորիս, որ և նա էր յառաջագոյն հաւատացեալ ՚ի Տէր ՚ի քաղաքին Կոկիսոնի, և զերկու որդիս նորա զԱրմբատ և զՅոհաննէս. և զծերն պատուական զՂեոնտէոս երիս որդւովքն, Դաւթիւ և Ստեփաննոսիւ և Թադէոսիւ. և զծերն պատուական և մեծազգի յԱնտիոքէ չորիւք որդւովքն, և զայլսն որոց անուանքն գրեալ են ՚ի դպրութիւն կենաց։

Իսկ սուրբն Ստեփաննոս կայր և արտասուալից աղօթէր. իբրև եկին առ նա դահիճքն՝ ասէ ցնոսա. Զի՞ յապաղէք, զի՞ կայք հիացեալ անօրէնութեամբ արբեալ, զի կուրացոյց սատանայ զաչս սրտից ձերոց. զի որ թուիդ ձեզ թէ մեռան իսկ, նոքա ՚ի մահուանէ ՚ի կեանս փոխեցան, և կան ՚ի հանգիստն որ ոչ անցանէ։ Ասեն դահիճքն, զի էին թուալ ուլ. Մեք գիտեմք և ծանեաք յիշխանէն մերմէ զկախարդութիւնդ քո և զարանցդ՝ զոր սպանաք, արդ կամիս և զմե՞զ տալ սպանանել դատաւորին։ Եւ ասէ սուրբն ցնոսա. Այսպէս է գրեալ. Որ ոչ կամիցի զօրհնութիւն Տեառն, հեռի եղիցի ՚ի նմանէ։ Եւ ասէ դարձեալ. Ներեցէք սակաւիկ մի զի կացից յաղօթս. և անկեալ ՚ի վերայ երեսաց իւրոց՝ ասէ. Ո՛վ Ճշմարիտդ Աստուած, էութիւն անեղ, Երրորդութիւն սուրբ, զոր օրհնեն զքեզ հրեշտակաց դասք անլռելի ձայնիւ, և երկրպագիս յամենայն արարածոց խոստովանողաց զքեզ, և օրհնեն հանապազ զտէրութիւնդ քո փա-

Digitized by Google

ռաւորելով զանուն քո սուրբ։ Եւ ե՛տուր պարիսպ ամրութեան հաւատացելոց զնշան սուրբ խաչի քո, զի կնքելով զանձինս՝ յամօթ լիցի հակառակորդն և ոչ կարասցէ յաղթել հաւատացելոց, յոր ապաւինեալ ծառայքս քո 'ի նշան սուրբ խաչի քո, զանձինս մեր 'ի մահ մատնեցաք վասն անուան քո սրբոյ։ Եւ արդ, Տէր, գոհանամք զքէն, որ պահեցեր զմեզ աներկբայ հաւատովք և մեռանել վասն անուան քո, Տէր. արդ ընկալ զբանաւոր պատարագս զոր մատուցի քեզ, և համարեա 'ի թիւ սրբոց քոց, և գրեա զանուն սոցա 'ի դպրութիւն կենաց, մարդասէր Տէր. և զիս ընկալ, Տէր, և խաղաղութեամբ անցո ընդ խաւարային իշխանութիւնսն, զի մի իշխեսցէ չար և պիղծ դևն մերձենալ յոգի իմ։ Աղաչեմ զսուրբ զանուն քո, Երրորդութիւն սուրբ, ընկալ զաղաչանս իմ, և զտեղի նահատակութեանս մերոյ արա բնակութիւն քրիստոնէից. և զնոր հաւատացեալ հօտն օրհնեա, և աճեցո զնոսա օր ըստ օրէ, զի բազմանայցեն և օրհնեսցեն զանուն քո, և զհակառակամարտ դատաւորն սատակեա, որպէս և զթագաւոր նորա սատակեցեր 'ի ձեռն Մերկիւռեայ վկային, աղօթելով սրբոյ հայրապետին Բարսղի, և կատարեցեր զխնդրուածս նորա, և ապրեցուցեր զհաւատացեալս անուանդ քո սրբոյ։ Եւ այժմ դարձեալ խնդրեմք 'ի քէն, մարդասէր Տէր, օրհնեա զհաւատացեալս անուանդ քո սրբոյ, և զտեղի նահատակութեանս մերոյ՝ արա բժշկութիւն ախտաժետաց. զի որք գայցեն յանուն մեր և աղաչեսցեն զքեզ 'ի տեղւոջս յայս՝ օգնեսցես նոցա. և եթէ ախտս ինչ ունիցին կամ ցաւս կամ զինչ և իցէ ցաւումն, բժշկեսցես զնոսա և ապրեցուսցես, զի փառաւորեսցեն զանուն սուրբ քո. և զիս արժանի արա ըմպել զբաժակ մահու ուրախութեամբ, զի քեզ փառս մատուցից Հօր և Որդւոյ և սուրբ Հոգւոյդ, յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

Ձայն եղև յերկնից որ ասէր. Ե՛կ վկայ Քրիստոսի և հանգիր յուրախութիւնս արդարոց, և զոր խնդրեցեր 'ի Տեառնէ, եթէ ոք եկեսցէ 'ի տեղի նահատակութեան ձեր, զինչ և խնդրեսցէ՝ բարերարութեամբ ձեր տացի նոցա 'ի Տեառնէ։ Եւ նա ցնծա-

ցեալ Հոգւովն սրբով, և փայլէր լոյս յերեսաց նորա։ Եւ ասէ ցդահճսն՝ զի կային հեռագոյն դաղեալ [1], և զանձամբ եկեալ ոչ գիտելով թէ զինչ արասցեն։ Եւ ասէ սուրբն. Եկայք կատարեցէք զկամս հօրն ձերոյ սատանայի։ Եւ մի ոմն 'ի դահճացն անօրէն յոյժ եկեալ առ սուրբ վկայն. և նա խոնարհեցուցեալ զպարանոցն և աղօթէր 'ի սրտի իւրում. և նա մերկացուցեալ ըզսուրն՝ եհատ զպարանոց նորա։ Իսկ ձեռն դահճին մնաց կարկամեալ համդերձ սրովն. և այս դիւի պղծոյ հարեալ 'ի նա, անդէն արիւնախառն լեարդն ընդ բերանն դարձաւ և սատակեցաւ։ Իսկ այլ ընկերք նորա փախստեայ եղեալ գնացին փութապէս առ իշխանն իւրեանց, պատմեցին զոր արարին և զսատակումն ընկերին իւրեանց։

Յայնժամ դատաւորն կոչեաց զխորհրդակիցս իւր և ասէ. Արդարև ասեմ ձեզ, զի զկախարդման զայնոսիկ սպանի, արդ ուրախասցուք ուրախութիւն մեծ, և գնասցուք 'ի քաղաքէս մերմէ, և ապա յետ սակաւ աւուրց դարձեալ գայցեմք և կորուսանիցեմք զարդզայդոսիկ որք հաւանեցան կախարդացն։ Իսկ իշխանք նորա ասեն ցնա. Եկայք վաղիւն զոհս մատուսցուք աստուածոցն որ փրկեաց զմեզ 'ի նոցանէ. և հաճոյ թուեցաւ բանն անօրինին։ Իբր այգն զառաւօտն մերկանայր, կամեցեալ իշխանն յառնել 'ի գահոյից իւրոց, և ահա յանկարծակի անկաւ վէմ մի մեծ 'ի վերայ նորա և սատակեաց զնա, ոչ գիտելով ուստի անկաւ վէմն։ Իսկ զօրք նորա հարեալ 'ի դիւաց մոլեգնէին։ Եւ մի ոմն յիշխանաց նորա զղջացեալ և եկեալ 'ի միտս իւր՝ ասէր. Այս ամենայն նեղութիւնս որ եկն 'ի վերայ զօրաց մերոց՝ վասն ծառայիցն Աստուծոյ եղև՝ զոր յանխնայ կոտորեցաք։ Եւ առեալ իշխանին որում անուն էր Կաւատէ՝ զզինուորսն մոլեգնեալս՝ գնաց 'ի տեղի նահատակելոց վկայիցն, եդ ծունր ամենեքումբք համդերձ, և ասեն. Ո՛վ սուրբ վկայք, հաւատամք յԱստուածն ձեր՝ զոր դուք պաշտէք. բարեխօսեցէք առ Տէր՝ զի թողցէ մեզ զյանցանս մեր զոր մեղաք ձեզ, և զցասումն զոր եկն 'ի վե-

1. Օր. գողեալ։

րայ մեր՝ բարձցէ 'ի մէնջ Տէր, զի զոր արարաքն ապաշխարեսցուք և դարձցուք առ Տէր։ Իբրև զայս ասաց իշխանն, մոլեալքն 'ի դիւաց՝ սկսան զգաստանալ և միաբան ձայնիւ օրհնէին զԱստուած։

Իսկ մարմինք սուրբ վկայիցն կային անթաղ. և զորքն բժշկեալ՝ էին թուով իննսուն և հինգ այր, համադերձ իշխանաւն. զոր ժողովեալ զնշխարս սրբոցն և զհողն ուր արիւն նոցա հեղեալ կայր՝ և փութանակի ամփոփեցին զամենեսեան։ Իսկ քրիստոնեայքն յառաջագոյն հաւատացեալքն եկեալ առ իշխանն Կաւսոնէ, և տեսեալ զզինուորսն բժշկեալ՝ օրհնէին զԱստուած, որ 'ի ձեռն սրբոց վկայիցն եղև ժողովուրդ Քրիստոսի։ Եւ ասեն ցիշխանն. Սկիզբն արասցուք շինել տաճար սուրբ վկայիցն, և դիցուք զնշխարս նոցա 'ի ներքոյ հիման տաճարին։ Եւ սկսան հաւատացեալքն շինել զտաճարն, և եդին զմարմինս սուրբ վկայիցն 'ի ներքոյ խորանին, և զնշխարս սրբոյն Ստեփանոսի համադէպ աղբերն՝ զոր բղխեաց, սակաւ մի 'ի պէտս բնակչացն և վասն բժշկութեան հիւանդաց, որ կայ մինչև ցայսօր։ Իսկ իշխանն գնացեալ զինուորօքն 'ի տեղի նահատակութեան սուրբ կուսանացն, սկիզբն արարեալ տաճարի շինել 'ի տեղւոջն, ուր ամփոփեալ էին նշխարք սրբոցն, և անուանեցին զեկեղեցին Սուրբ Կաթուղիկէ։ Իսկ այլ հաւատացեալքըն շինեալ էին և նոքա զտաճար սուրբ վկայիցն և անուանեցին Սուրբ Ստեփանոս. և մի ոմն 'ի քրիստոնէիցն սպասաւորէր տաճարին։ Իսկ իշխանն տիրացեալ տեղւացն այնոցիկ՝ հաստատէր և քաջալերէր զհաւատացեալսն, և որ ըստ օրէ աճէին և բազմանային. և զօր նահատակութեան նոցա ամ յամէ տօնէին, և փառաւորէին զՀայր և զՈրդի և զսուրբ Հոգին, այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից։

Digitized by Google

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Ստեփանոսի Հռովմայ հայրապետին և որք ընդ նմա վկայեցին։

Ի ժամանակին յայնմիկ առեալ զիշխանութիւնն Հռովմայեցւոց Վաղերիանոսի հանդերձ Գաղղանիւ որդւովն իւրով, զառաջինն ոչինչ հակառակ զինքն քրիստոնէից ցուցանէր, այլ և կարի եւս սիրելի խորամանկութեամբ իւրով. ապա պատրեալ 'ի կախարդաց, եւ առաւել յիւրոց չարեացն զոր կեղծաւորեալ ունէր, սկսաւ յարուցանել հալածանս 'ի վերայ եկեղեցեաց Քրիստոսի, հալածել զպարս սուրբս և զարդարս։ Նաև քրիստոնեայք որք ըմբռնեալք լինէին, զառաջինն պէսպէս խոստմունս առաջի արկանէին, և զկնի այնորիկ մեծամեծ սպառնալիս. և դարձեալ 'ի ձեռն գործոց՝ դառն տանջանօք տանջեալք լինէին։

Յայնժամ երանելին Ստեփանոս հայրապետն Հռովմայ, զորոյ և զճգնութիւնն պատմէ մերձ եկեալ բանս, որ ոչինչ նուազէր ըստ աթոռոյն օրինակի, նմանող եղեալ առաքինութեամբն և վկայութեամբն Պետրոսի գլխաւորի առաքելոցն. քանզի քսաներորդ երրորդ էր յառաքելոցն, յաջորդեալ յՂուկիոսէ[1], որ և զկնի սորա առնու զաթոռն երանելին Քսեստոս։ Ժողովեալ զամենայն եկեղեցի, ասէ. Եղբարք իմ, այս մի լիցի 'ի ձէնջ ծածկեալ, զի 'ի ձեռն շրթանց բռնաւորաց՝ նոյն ինքն բանսարկուն խօսի, և ածէ զքրիստոնեայս յանձողոպրելի տանջանս և պատիժս. և որք 'ի նոցանէ մոռացեալ լինին՝ օր ըստ օրէ յայտ-

1. Այն է Լուսիոս Ա։

նէ նոցա. նաև մեծութիւն և փառք որով յաղթին բազումք 'ի թուլացելոց, զայս մանաւանդ նովաւ առաջի արկանեն: Այլ դուք, ով սիրելիք իմ, մանաւանդ ըստ աւետարանական քարոզութեանն և հոգևոր վերստին ծննդեանն՝ որդիք, 'ի բաց թօթափեսցուք զերկրաւորս՝ յերկիր, և թեթևացեալք հոգւով՝ վերաբերեսցուք յարքայութիւնն երկնից: Եւ մի երկիցուք 'ի մարմնական տանջանացս որ առ ժամանակ մի է, այլ յայնմանէ որ զհոգի և զմարմին տանջէ, որ յաւիտենականն է:

Բոլոր քահանայք եղև բերան բազմութեանն. փոխանակ ամենեցուն ձայն բարձեալ ասէ. Մեք, ով Տէր, 'ի բաց լքեալ թողաք զազգս և զփառս և զմեծութիւն, և զամենայն որ ինչ աշխարհիս էր. և յայսմ հետէ Քրիստոսի զօրացուցանելով զմեզ, յօժարութեամբ հեղցուք զարիւնս մեր վասն անուան նորա, որ վասն մեր մեղաւորացս եհեղ զարիւնն իւր սուրբ. միայն քո սուրբ աղօթիւքդ և քրիստոսասէր վարդապետութեամբդ, մի դադարեր առ 'ի հաստատել զմեզ: Եւ զայս ասացեալ, ամենայն դասք կղերիկոսացն աղաչեցեալք զքահանայապետն Աստուծոյ, զի և որք 'ի ժողովրդեանն անկատարք էին, որք ուսեալք էին զվարդապետութիւնն նորա խորհրդածութեամբն, և կատարմանն ևս արժանի լինիցին վերստին ծննդեանն: Եւ սուրբ քահանայապետն երագապէս առ վաղիւն հրամայեաց ժողովել զամենեսեան, և կատարեաց զնուիրական սպասաւորութիւն սուրբ մկրտութեանն. լուսաւորեաց զնոսա հոգևորական ծննդեամբ սուրբ աւազանին: Եւ զկնի մկրտութեանն հաւատարիմ բանիւ վարդապետութեանն հաստատեալ զնոսա, օրհնեաց զքրիստոնեայսն, յաւելեալ 'ի նոսա թիւս հարիւր և ութից:

Իսկ 'ի միւսում աւուրն քահանայապետն Աստուծոյ՝ և զոր էին մտանելոց ընդ ձեռնադրութեամբ, ձեռնադրեաց երիս քահանայս և եօթն սարկաւագունս, և այլ ևս որք անկան յայլ աստիճանս սպասաւորութեան նորա՝ արս վեշտասան: Եւ զկնի այսորիկ բազումք 'ի Հելլենացւոցն որք անդ բնակեալք էին, և երախայացեալք 'ի բանս բարեպաշտութեան,

մկրտեցան 'ի քահանայապետէն Աստուծոյ։ Յորոց այր մի Դեմարքոս իշխանութեամբ՝ որ թարգմանի ժողովրդապետ, Նեմեսիոս անուն նորա, առաջի եկեալ դատերբ իւրով որում անուն էր Լուկիլլա, խնդրէին զաժշկութիւն և զլուսաւորութիւն սուրբ մկրտութեանն։ Իսկ քահանայապետն Աստուծոյ ասէ ցնա. Եթէ հաւատաս բոլորով սրտիւ քով յամենասուրբ Երրորդութիւնն, երեք անձինք, միով բնութեամբ և աստուածութեամբ դաւանեալ, և յետ այսորիկ զփրկական մարդեղութիւնն Քրիստոսի, ոչ առ աչօք և ոչ այլ ուստեք, այլ ճշմարտապէս 'ի մերմէ զանգուածոյս, յերկուց մի եղեալ, հաւասարակից Հօր և սուրբ Հոգւոյն, առնուս զոր կամիս։ Եւ նա իմաստնանայր պահել զնոյն դաւանութիւն, որպէս վարդապետեցաւ 'ի սուրբ քահանայապետէն։

Եւ դուստր նորա քանզի կոյր էր 'ի ծննդենէ, բաց ունելով զաչսն առանց լուսոյ. և յորժամ մերձ եղեն 'ի սուրբ աւազանն, և զխորհրդական զբանսն ասացին և լուսաւորեցան սուրբ մկրտութեամբն, որով զՆեմեսիոս և զդուստր նորա վերաբերեցին յաւազանէ անտի, յայնժամ դուստրն նորա բարձրագոյն ձայն արձակեալ իբրև զայր մարդ, ասէ. Ահա տեսանեմ այր մի փայլակնացայտ զի մերձեցաւ յաչս իմ, և յաղփիական նշուլիցն որ շուրջ զնովաւ, ընձեռեաց ինձ զամենայն երևելիսս տեսանել։ Իսկ քահանայապետն Աստուծոյ ինքն ձեռամբն իւրով ընկալաւ յաւազանէն, և կրկին զհայրական գութն հաստատէր 'ի նոսա։ Բազումք և այլք յաւուր յայնմիկ սուրբ մկրտութեանն արժանացան և թողութեան մեղաց. և էր այնուհետև անթիւ բազմութիւնք հաւատացելոցն։ Ապա ձեռնադրեաց երանելին զՆեմեսիոս սարկաւագ 'ի սպասաւորութիւն սուրբ եկեղեցւոյն։

Եւ քանզի երևելի և յայտնի էր այրն, ոչ եղև ծածկեալ 'ի զօրագլխաց անտի հաւատք նորա և մկրտութիւնն և վերատեսչութիւն սարկաւագութեանն, որք ծանուցանէին թագաւորին։ Յայնժամ կոչեցեալ թագաւորն զՍուղէրիոս[1] և զՄաքսիմոս որ

1. Այսպէս 'ի բնագրին, այլ թուի լինել Վաղէրիոս։

էին զօրագլուխք իշխանութեամբ, որք և զօրացեալք էին մոլորութեամբ կռոցն Արեսի։ Եւ յորժամ եկին՝ հրամայեաց նոցա ըմբռնել զՆեմեսիոս. և նախ հարկանել զնա ապտակմամբ, և ապա ածել առաջի դատաւորական բեմին։ Իսկ սուրբն Նեմեսիոս աստուածային շնորհօքն զօրացուցեալ զքրիստոնեայսն, և բաշխէր զինչս իւր ըստ իւրաքանչիւր պիտոյից։ Եւ 'ի գիշերի միում յերթալն նորա ճանապարհաւն որ կոչի Ապպիա, և զսովորական ողորմութիւնն առ կարօտեալսն բաշխէր. մերձ եղև 'ի տաճար կռոցն, ետես զՈւղերիոս և զՄաքսիմոս, որք զոհս աղտեղութեան կռոցն մատուցանէին. և զօրացեալ աստուածային նախանձուն, խոնարհեցուցեալ ծունր առ բոլորեցունց Աստուածն, աղօթէր զի ամպարիշտքն անդ՝ ուր զյանդգնութիւն կռապաշտութեանն գործէին, տայցեն պատիժս ըստ անօրէնութեանն իւրեանց։ Եւ մինչդեռ աղօթքն 'ի շրթունսն էին, մանաւանդ յերկինս քան թէ 'ի շրթունսն, առ ժամայն կալաւ զՄաքսիմոս դիւաց ապտակումն. զարկուցանէին զգետնի և ըկէին յոյժ. և անսուրբն առնոյր բերան և լեզու զայսոյ պղծոյ, գոչէր և ասէր, եթէ՝ Քրիստոնեայ ոմն անուն Նեմեսիոս անցանէ արտաքոյ տաճարին, և աղօթիւք իւրովք կիզէ զիս. ժամանեցէք նմա մինչև հեռացեալ է. կալէք և ապտակեցէք զնա։ Եւ առ ժամայն դիւաց սպասաւորքն ըմբռնեցին զնա, և ըստ դիւացն խրատու ապտակեցին։ Եւ երևելի սարկաւագըն և վկայն Քրիստոսի կայր յապտակումն տանջանաց։ Իսկ պիղծն Մաքսիմոս ըստ արժանի իւրոյ յանդըգնութեանն խեղդեցաւ յայսոյն պղծոյ, որում և զոհս իսկ մատուցանէր. աստէն ետ զվճիռ հատուցման պատուհասին ըստ սրբոյ սարկաւագին աղօթիցն, և 'ի հանդերձեալսն զանվախճան տանջանսն, ըստ իւրոց պաշտօնատարացն։

Եւ զկնի՛ սատակման պղծոյն Մաքսիմոսի, զսուրբն Նեմեսիոս ածին 'ի պալատն առ Ուղերիանոս դատաւոր. զոր իբրև ետես, ասէ ցնա. Ընդէ՞ր արդեօք իմաստութիւնդ քո անզգուշալի եղև. և որ 'ի խորհըրդական ժողովարանին քան զամենեսեան ընտիր էիր, արդ զանմտութիւն ընկալար, և զաստուածոցն սէրն

Digitized by Google

կորուսեր ատելութեամբդ զնոսա։ Զիա՞րդ յայդպիսի մեծ անօրէնութիւն և անմտութիւն անկար, թողուլ քեզ զաստուածն՝ զոր 'ի խանձարրոցն պաշտեալ պատուէիր, և երթալ զհետ պաշտամանն զոր ոչ են ծանուցեալ առաջին հարքն քո։ Բայց արդ յայսմ հետէ, եթէ ոչ արագ դառնաս ուստի անկար, և սթափիս 'ի խելագարութենէդ, այսուհետև օրէնք դատաւորաց հասցէ 'ի վերայ քո, այն որ այդպիսի պաշտօնատարացդ է պատրաստեալ, զոր և զդատաստանս դու ինքնին քաջ գիտես։

Իսկ երանելին Նեմեսիոս զառաջինն ոչ ետ նմա պատասխանի. այլ նախ յորդահոս արտասուս հեղեալ, յորժամ յիշատակեցաւ առաջին մոլորութիւնն իւր և ծնողացն, որով նոքա 'ի կռապաշտութեանն վախճանեցան, և ապա արգելեալ զարտասուս իւր ասէ. Զայդ որով դու յառաջ բերես, ով դատաւոր, զառաջին զվարսն իմ և զծնողացն իմոց՝ որ 'ի կռապաշտութեանն վախճանեցան, և զինչ որ յանգիտութեանն մեղանչէի, որով զբազումս 'ի որդւոցն դատապարտեալ պատժէի. և այսու առաւել բորբոքիմ 'ի սէրն Քրիստոսի. քանզի գիտեմ թէ նա է քաւութիւն առաջին ամպարշտութեանն իմոյ։ Իսկ արդ եթէ զառաջին ամպարշտութիւնն այսքան ապաշաւեմ, որչափ ես առաւել յորժամ զճշմարտութիւնս ընկալայ, զամենայն վատթարութիւն և զանաստուածութեանն խելագարութիւն իբրև մանգաղաւ 'ի բաց հատանեմ։ Դարձեալ այս քեզ յայտնի լիցի, զի չիք ինչ որ բաժանել կարիցեն զիս 'ի սիրոյն Քրիստոսի. ոչ մեծութիւնք, ոչ փառք, ոչ դատաւորաց սպառնալիք, ոչ գործիք տանջանարանաց. զոր համարձակութեամբ ասեմ վստահացեալ 'ի զօրութիւնն Քրիստոսի, թէ և ոչ զդուստրս իմ կարիցէ ոք մեկնել 'ի Քրիստոսէ, որովհետև մերկացաւ խաւարն հոգւոյ և մարմնոյ վերստին ծննդեամբ սուրբ աւազանին, 'ի ձեռն քահանայապետին Աստուծոյ սրբոյն Ստեփանոսի։

Զայս իբրև լուեր բռնաւորն, անհնարին բարկութեամբ լի եղեալ՝ ասէ. Ով մոռացեալ եղև առ իս, թէպէտ և մարդասիրութեամբ բերի քեզ, որ սին

կախարդութեամբդ զզօրագլխակիցն մեր նախ տանջեցեր, զարհուրական իմն ցաւօք ըլկեցեր, և տարաժամ մահուամբ զկեանս նորա հալածեցեր։ Եւ այժմ հակառակ մերոյ փրկութեանս գիտութիւն իմն հրահանգես, դժնդակագոյն ճառս յառաջ բերելով։ Յայնժամ հրաման ետ զլեզու նորա 'ի բաց հատանել, և զդուստր նորա մատնել 'ի ձեռս անառակի ուրուք կնոջ և ամպարշտի։

Եւ ետ ածել զՍերեպիոն որ էր մատակարար տանն Նեմեսիոսի, և ետ զնա 'ի ձեռն առն՝ որում անուն էր Ոլիմպիոս, որ էր տրիբուն իշխանութեան նորա, զի քննեսցէ զնա հաւաստեաւ։ Իսկ Ոլիմպիոս իբրև առ յինքն զՍերեպիոն, ասէ ցնա. Երկուս իրս առաջի եդեալ է քեզ 'ի հրամանէ դատաւորին, զոր կամիս կատարեա, նախ քան 'ի տանջանս մտանել. կամ զինչս տեառն քո զՆեմեսիոսի 'ի մէջ ած, և կամ զոհեա կռոցն։ Պատասխանի ետ Սերեպիոն և ասէ. Զինչս տեառն իմոյ, ով դատաւոր, յառաջահաս Քրիստոս ընկալաւ, քանզի 'ի ձեռս աղքատաց բաշխեաց զամենայն ինչ տէրն իմ։ Այլ զոհել փայտից և քարանց, աղօթս առնեմ զի մի և դու իսկ ինքն ածցես յայդ, և ոչ ընաւ այլ ոք որ ստեղծուած և պատկեր է Աստուծոյ։

Յայնժամ Ոլիմպիոս հրամայեաց սաստիկ հարկանել զնա բրօք ստուարօք, և քարշել 'ի վերայ երեսաց իւրոց և ածել 'ի գարշելի տաճարն Արեսի. և հրամայէր նմա խնկօք զոհս մատուցանել ոսկեպատ կռոցն։ Իսկ երանելի վկայն Քրիստոսի կացեալ յաղօթս՝ խնդրէր յԱստուծոյ ցուցանել զզօրութիւնն իւր առ 'ի կործանումն դիւական պատկերացն. և առժամայն անկեալ կործանեցան կուռքն. զոր տեսեալ Ոլիմպիոսի, 'ի հիացման եղեալ զարմանայր յոյժ ընդ զօրութիւնն Քրիստոսի։ Եւ զվկայն Քրիստոսի Սերեպիոն տայր ցՏերտիւղոս, որ էր վերակացու տանն իւրոյ. և ինքն փութանակի գնացեալ 'ի տուն իւր, և պատմեաց զսքանչելիսն կնոջ իւրում՝ որում անուն էր Բերիա, և որդւոյ իւրում՝ որում անուն էր Թէոդուլոս. զորոց Աստուած եբաց զմիտս նոցա իմանալ զճշմարիտն Աստուած։ Եւ 'ի գիշերի կոչեն զսուրբն Սե-

րեպիոն 'ի ներքսագոյն տուն մի առանձինն. սկսան խոստովանել զանգիտութեամբ մոլորութիւնն իւրեանց, և 'ի զղջման եղեալ՝ լային դառնապէս, և յանձն առնուին ապաշխարել, միայն զի փրկութեան արժանասցին: Եւ մտեալ ուր լցեալ կային կուռքն իւր զանազան և պէսպէս զարդուք զարդարեալ, և հանեալ արտաքս զամենեսեան, եդ առաջի Սերեպիոնի, և տէր ամենայն կենացն իւրոց զնա կացուցանէր:

Իսկ նա զփայտաշէնսն և զքարեղէնսն և զխեցեղէնսն հրամայէր Ոլիմպիոսի՝ իւր իսկ ձեռօքն խորտակել զնոսա, և զոսկեղէնսն և զարծաթեղէնսն հալել և մանրել և տալ աղքատաց. և այս արագ կատարեցաւ: Եւ յորժամ կուռքն խորտակեցան մինչդեռ էին 'ի տանն, ձայն եղև յերկնից, լսելի լինէր՝ որ ասէր. Երանի է ձեզ, յայսմ հետէ 'ի ձեզ հանգիցէ հոգի իմ, և զկատարեալն ընդունիցիք զփրկութիւն վերըստին ծննդեանն: Զոր լուեալ Ոլեմպիոս հանդերձ ընտանեօք իւրովք, առաւել հաստատեցան 'ի հաւատս. և աղաչէին զՍերեպիոն զի արժանասցին սուրբ մկրտութեանն: Իսկ Սերեպիոն ծանուցանէ զայս Նեմեսիոսի, և Նեմեսիոս մեծի Քահանայապետին Ստեփանոսի: Եւ նա ուրախութեամբ լի եղեալ, առանց յապաղելոյ եկն 'ի տունն Ոլիմպիոսի, և տեսեալ ըզհաւատս նոցա և զփոյթն և զխորտակումն կռոցն, վաղվաղակի մկրտեաց զնոսա, և ուղղեգրեաց հօրն երկնաւորի: Եւ ոչ եթէ զնոսա միայն, այլ և զամենեսեան որ 'ի տան նորա էին, որք արժանի եղեն ըլսել զձայնն երկնաւոր որ հնչեաց 'ի տանն Ոլիմպիոսի՝ յառաջ քան զմկրտութիւնն:

Եւ յորժամ այս գործեցաւ, զկնի երից աւուրց համբաւ հասանէր վասն այս իրաց առ Ուալերիանոս դատաւոր, զոր ծանուցանէր Գաղղենոսի Թագաւորի, որդւոյ Վաղերիանոսի Թագաւորի: Իսկ նա հրամայէր զերանելին Նեմեսիոս հանդերձ լուսաւորեալ դստերըն իւրով սպանանել: Իսկ յորժամ տարան զերանելին 'ի տեղի սպանմանն, 'ի մէջ երկուց ճանապարհացն, որ կոչի Ապպիա ճանապարհ և Լատանի. և խորհուրդ առեալ՝ նախ զդուստր նորա կամեցան սպանանել, ասէին, եթէ՝ Ցաղագս խանդաղատելոյ զթոյն խար-

Digitized by Google

շին աղիքն, թերեւս յողորքանս դարձցի։ Իսկ երանելին վկային զմահ դստերն իւրոյ եւս առաւել մխիթարութիւն վարկանէր։ Եւ յորժամ ետես զնա սպանեալ, ցնծայր ուրախութեամբ մեծաւ, գոչէր եւ ասէր. Ընկալ, Քրիստոս, զբանաւոր պատարագս՝ զոր յօժարութեամբ քեզ մատուցանեմ զառաջին պտուղս որովայնի իմոյ։ Ըստ նմին օրինակի եւ զնա սպանին 'ի նմին տեղւոջ։ Զոր լուեալ մեծի քահանայապետին Ստեփանոսի, եկն 'ի գիշերի, եւ զսուրբ եւ զնուիրական մարմինս նոցա զսպեալ եդ 'ի պատշաճ տեղւոջ, զարժանաւոր օրհնութիւնս Աստուծոյ կատարէր 'ի վերայ նոցա, ըստ մարտիրոսական արժանաւորութեանն. եւ 'ի գալ առաւօտին գնայր 'ի տեղի իւր։

Իսկ առ վաղիւն հրաման տայր բռնաւորն զերանելին Սերեպիան ածել առաջի իւր։ Յայնժամ դահիճքըն հրամանաւ դատաւորին կապեցին զնա երկաթի կապանօք՝ մինքենայ ինչ եդեալ 'ի պարանոցն. եւ այնպէս ածէին առաջի դատաւորական բեմին Ուղերիանոսի։ Երթայր զհետ բարեպաշտութեան վարդապետին իւրոյ եւ զինուորն Քրիստոսի Ողիմպիոս, հանդերձ կնաւ իւրով Բերիայ, եւ որդւովն իւրեանց Թէոդուլոսիւ։

Եւ իբրեւ կացին առաջի, ասէ դատաւորն. Վասն է՞ր 'ի փրկչական աստուածոցն մերոց ապստամբեցէք. եւ զայլ ոմն քան զնոսա յառաջ բերէք՝ երկիր պագանելով նմա։ Իսկ երանելին Սերեպիան յառաջ մատուցեալ՝ ասէ. Մեք այդպէս, ով դատաւոր, ոչ գործեմք, այլ այնպիսիք որ իբրեւ զքեզդ են. որք թողեալ զմիոյ եւ զճշմարտի Աստուծոյ զպաշտօնս եւ զսպասաւորութիւնս, եւ դիւաց պղծոց եւ նոցին պատկերաց՝ որք 'ի փայտից եւ 'ի քարանց եւ 'ի խեցեղէն անօթոց կազմեալ են՝ երկիր պագանէք։ Իսկ մեք ոչ կարեմք սեղանակապուտ լինել մերոյ փրկութեանն, եւ զսրբութիւնս մեր պղծութեամբ զոհից կռոցն ապականել. քանզի դուք ձեզէն եղէք սեղանակապուտք աստուածային օրինացն, որք թողեալ զճշմարիտն եւ զանսկիզբնն եւ զմշտնջենաւորն Աստուած, առ ժամայն եղելոցդ եւ արագ կորստականացդ երկիր պագանէք. քանզի աստուածք որ զերկինս եւ զերկիր ոչ արարին՝ կորիցեն։

Եւ քանզի Թագաւորն Գաղղենոս բարձրագոյն գահիւք նստէր յատենին, և 'ի ձեռն Ուղերիանոսի դատաւորի կատարէր զդատաստանն, դարձաւ 'ի յՈլիմպիոս և ասէ. Դու արդ որովհետև բազում անգամ հասեալ ես 'ի վերայ բարեմտութեանց աստուածոցն, որ և զբազումս առանց իմոց կամացս ածէիր 'ի պաշտօնս նոցա, այժմ ընդէ՞ր ոչ ճանաչես զնոսա: Ոլիմպիոս ասէ. Ես վասն զի բազում պղծութեամբ և աղտեղութեամբ նոցա զոհէի անշնչից, և պարտաւորէի և տանջէի զարս սուրբս և անմեղս, և պղծէի զըզիս իմ և զայնոցիկ որ ինձ լսէին, զայն քաջ գիտեմ. սորին աղագաւ հառաչանօք և արտասուօք պաղատիմ Աստուծոյ՝ զի լուացէ և մաքրեսցէ զիս յառաջին աղտոյ մեղաց իմոց, որով դառնապէս անգիտութեամբն աղտեղացուցի զիս: Եւ արդ որովհետև գիտացեալ եմ զճշմարիտն Աստուած և 'ի նմանէ ողորմութիւն գտի, յայսմ հետէ մի բան կամ զինչ տանջանք կամ դառն մահ կարասցէ զիս մեկնել 'ի սիրոյ նորա, և դարձեալ յայնքան վիհս կորստեան անկանել:

Յայնժամ Թագաւորն մրմռեալ իբրև զգազան վայրենի, խորհուրդ առեալ ընդ Ուղերիանոսի, զվճիռ եհատ 'ի վերայ նոցա հրձիգ լինել. և արագ հրամանն կատարեցաւ: Իսկ յորժամ անկան 'ի հուրն քաջ զինուորքն Քրիստոսի, Սերեպիոն, Ոլիմպիոս, Բեքիա, Թէոդուլէ, սկսան փառաւորել զԱստուած՝ որ արժանի արար զնոսա կատարել զընթացս իւրեանց, և հասանել անթառամ պսակացն: Եւ 'ի փառաբանելն իւրեանց այսպէս ասէին. Փառք քեզ զուգահաւասար Երրորդութիւն սուրբ, որ արժանի արարեր զմեզ բոլորապատուղ քեզ ընդունօղիդ մատուցանել ողջակէզ բանականն՝ հրով կատարել. արդ ընկալ զոգիս մեր 'ի հոտ անուշից: Եւ զայս ասացեալ հատուցին զոգիսն: Իսկ 'ի գալ գիշերին, երանելի քահանայապետն Աստուծոյ Ստեփանոս որ միշտ անքուն ակամբ հոգայր վասն հօտին Քրիստոսի, առեալ արս երկիւղածս 'ի ժառանգաւորաց եկեղեցւոյն, եբարձ զմարմինս բարեյաղթ վկայիցն գաղտաբար, և զօրինաւոր սրբաբանութիւնսն կատարեալ՝ Թաղեաց զնոսա մերձ 'ի տեղի ատենին:

Digitized by Google

Յետ այսորիկ ապա համօրէն իսկ հալածումն շարժեցաւ 'ի վերայ քրիստոնէիցն, և խնդրեցին զՍտեփաննոս զեպիսկոպոսն և զամենայն դասս կղերիկոսացն, և եթէ ոք զեկուսցէ՝ ինչս բազումս խոստանային։ Եւ յետ ոչ բազում աւուրց ըմբռնեալք 'ի սուրբ կղերիկոսացն արս երկոտասան, որք սրով կատարեցան վկայական մահուամբ, պսակաւորեալք 'ի Քրիստոս, որոց անուանքն են այսոքիկ. Բոնոս, Փաւստոս, Մաքիոս, Պրիմիտիոս, Կամիխտոս, Յովհաննէս, Եքսուպերանտիոս, Կիւրելլիոս, Թէոդուլէոս, Բասիլլիոս, Բասոս, Կաւստոս։

Զսոցա զճգնաւորական զմարմինս առեալ ոմն՝ որոյ անուն էր Տերտիւղոս՝ կատարեալ հաւատովք մեծավայելչապար պատուով թաղեաց 'ի տեղւոջն որ կոչի Ճանապարհ Լատինա։ Իսկ վկայաբերս այս Տերտիւղոս էր մատակարար տանն Ոլիմպիոսի, որ և ընդ նմին լուսաւորեցաւ սուրբ մկրտութեամբն, և սպասաւորէր սուրբ վկայիցն։ Յետ սակաւ աւուրց ապա և ինքն հետևեցաւ նոցա, քանզի եպարքոս ոմն յեպարքոսական դատուցն կալեալ զվկայաբերն Տերտիւղոս, և տարեալ առաջի Ուղերիանոսի դատաւորի։ Զոր իբրև ետես բռնաւորն՝ և զդէմսն իւր այլայլեալ՝ ասէ ցնա. Զինչս Ոլիմպիոսի տեառն քում կամօք քո 'ի բաց տուր, առանց տանջանաց և չարաչար հալածանաց։ Տերտիւղոս ասէ. Եթէ զինչս տեառն իմոյ ստագալես խնդրես, երանի է քեզ եթէ կամիս զայն քեզ սեփհականացուցանել. քանզի այնպիսի գանձանակն եթէ ոչ ինքնին իւր ընձեռէ, ոչ կարէ յայլ ումեքէ առնուլ. քանզի նա յերկինս ունի զանկողոպտելի գանձն, զոր 'ի ձեռս աղքատաց բաշխեաց զինչս իւր, և 'ի ձեռն հրոյ զինքն պատարագ մատոյց Աստուծոյ։ Եւ արդ դու, ով դատաւոր, եթէ լուծանես զվիշտս տնանկաց, և փախչիցես 'ի դիւաց դարշելի պաշտամանէն, առ ձեռն վաղվաղակի գտանիցես ընդ գանձս տեառն իմոյ։

Եւս բարկացեալ Ուղերիանոս, հրամայեաց բրօք դալարօք հարկանել զնա սաստիկ յոյժ։ Իսկ նա առ ոչինչ համարելով զտանջանսն, մեծապէս ուրախութեամբ գոհանայր և փառաւորէր զԱստուած. և որ-

չափ յաւելուլն 'ի տանջանսն՝ եւ առաւել սրտապնդէր արիանալով 'ի բարեպաշտութիւնն։ Իսկ աստուածամարտն և 'ի վերայ վիրացն ջահս լուցանէր։ Իսկ երանելին այնչափ ջեռեալ 'ի սէրն Աստուծոյ, Հոգւով սրբով արիացեալ, մինչ զի և երեւք նորա ոչ այլայլեցան. մանաւանդ թէ բռնաւորն որ ոչինչ վիրաւորեալ՝ եւ առաւել տանջէր յորժամ տեսանէր զանփոփոխելի միտս նորա։

Ապա առաքէ զնա առ Սապրիկիոս որ էր եպարքոս քաղաքին, զի 'ի ձեռն հնարից քննեսցէ զնա, որպէս զի 'ի ձեռն խոստմանց կամ տանջանաց զոհեսցէ կռոցն, և տացէ զինչս տեառն իւրոյ։ Իսկ Սապրիկիոս նստեալ 'ի բարձր բեմի, յանդիման ամենայն հրապարակին, հրամայէր առաջի իւր կացուցանել զերանելին Տերտիւղոս։ Եւ յորժամ եկաց առաջի նորա, սկսաւ հարցանել զանուն և զբախտ։ Իսկ նա յանդիման ամենայն բազմութեանն պատասխանի ետ և ասէ. Եթէ զանուն իմ կամիս գիտել, քրիստոնեայ եմ. իսկ եթէ զբախտ, մեղաւոր ծառայ եմ ծառայիցն Աստուծոյ։ Ասէ դարձեալ եպարքոսն. Ծառա՞յ ես եթէ ազատ։ Ասէ երանելին. Ասացի միանգամ եթէ ծառայ եմ ծառայիցն Աստուծոյ. արդ եթէ զյառաջագոյն պատասխանին 'ի միտ ունիցիս, երկրորդ հարցումնդ ընդէ՞ր է. ապա եթէ զառաջինն 'ի միտ ոչ ունիցիս, զուր ուրեմն փութաս կեղծաւորել։ Սապրիկոս ասէ. Զոհեա կռոցն, և հատո ինձ զինչս տեառն քո, և 'ի բաց մերժեա զքեզ 'ի տանջանաց, և փառաց և պատուոյ արժանաւոր լինիցիս։ Իսկ երանելին քամահեաց զբանս նորա դեւս կոչելով զպաշտամունս նոցա և մոլորեցուցիչս։

Յայնժամ եպարքոսն զայրացեալ՝ հրամայեաց քարամբք ջախջախել զբերան նորա։ Իսկ նա առ ոչինչ համարելով և զայն եւս տանջանսն, այլ միայն Աստուծոյ գոհութիւն մատուցանէր, զի արժանի եղև վասն անուան նորա չարչարել։ Եւ ապա հրամայեաց տարածել զնա 'ի վերայ փայտի, և զջիղս նորա ստուար ջալոտիւք ձաղկել։ Իսկ քաջ վկայն Քրիստոսի և զայն եւս տանջանսն ծաղր արարեալ, և ոչ հայել անգամ զբռնաւորն արժանի առնէր։ Իսկ Սապրիկոս իբրև

ետես զինքն յաղթեալ յերանելւոյն, հրամանաւ Ուղերիանոսի դատաւորի՝ եհատ 'ի վերայ նորա մճիւսրով սպանանել զնա. և առժամայն հատաւ գլուխ բարեյաղթ վկային Քրիստոսի Տերտիւղայ, յայնմ տեղւոջ ուր տէրն իւր երանելին Ողիմպիոս իւրովքն կատարեցաւ 'ի Ճանապարհին Լատինա: Իսկ զմարմին նորա սուրբ քահանայապետն Աստուծոյ Ստեփանոս ըստ վկայական պատուին արժանաւոր թաղեաց, ոչ հեռագոյն յասացեալն գեղջէն՝ ուր և կատարեցաւ իսկ:

Յետ ոչ սակաւ աւուրց ըմբռնեցաւ և նոյն ինքն երանելին Ստեփանոս մեծ քահանայապետն Աստուծոյ, որ համանման գտեալ երանելւոյն Ստեփանոսի, անուանակրին իւրոյ, նախաշաւիղ լեալ բազմաց առ երկնային պսակն. և որոց առաջնորդ եղև՝ նոցին և բարիոք յուղարկաւոր, իբրև զանուշահոտ պատարագ Աստուծոյ մատուցանէր. ապա և ինքն հետևեաց զկնի հետոց նոցա:

Արդ իբրև ածաւ առաջի դատաւորական բեմին Ուղերիանոսի, և ընդ նմա այլ բազմութիւնք քահանայից և սարկաւագաց հանդերձ այլ սպասաւորօք եկեղեցւոյն, հայեցեալ 'ի նա բռնաւորն լի ցասմամբ, ասէ. Դո՞ւ ես Ստեփանոս որ շարժէիր զհռովմայեցւոց քաղաքս, և յաստուածոցն սպասաւորութենէն 'ի բաց խոտորեցուցանէիր զժողովուրդս բազումս: Պատասխանի ետ երանելի հայրապետն և ասէ. Ես, ով դատաւոր, ոչ միայն թէ չշարժեմ զհռովմայեցւոց քաղաքս, այլ և յարաժամ հաստատեմ. քանզի հանապազ պաղատանս մատուցանեմ, զշարժեալ խռովութիւնս դիւական ամպարշտաց բառնալ, և ճանաչել ամենեցուն զմիայն ճշմարիտն Աստուած, և զՈրդի նորա միածին, և զհոգին սուրբ համազօր Հօր և Որդւոյ: Եւ զայս դաւանութիւնս ոչ երբէք դադարեցի ամենեցուն յայտ յանդիման քարոզելոյ, և այլ ոչ եւս դադարեմ. և յայսմ խոստովանութիւն հաստատեալ, թէպէտ և բիւր մահս ածցես 'ի վերայ իմ, զամենայն առանց դժուարութեան ընդունիմ:

Յայնժամ աստուածամարտն Ուղերիանոս հրամայեաց զերանելին բռնութեամբ ածել 'ի գարշելի

տաճար կռոցն, և անդ բռնադատեալ թերևս զոհեսցէ. ապա թէ ոչ հաւանեսցի՝ սրով բառնալ 'ի կենաց։ Իսկ իբրև մերձ եղև 'ի պատկերս կռոցն, ամբարձ զաչս իւր յերկինս, և 'ի լսելիս ամենեցուն աղօթէր այսպէս. Տէր Աստուած իմ, որ 'ի Քաղանէ զաշտարակն խախտեցեր, որք միաբանութեամբ ամբարտաւանեալք աստուածամարտս լինել խորհէին, զայն 'ի ձեռն խառնակման լեզուացն խափանեցեր, դու նոյն ինքն այժմ խափանեա զդիւական մոլորութիւն կռապաշտութեան սոցա, յայտնելով զամենազօր զօրութիւն քո կործանմամբ կռոցն, որք ոչ միայն խորհրդով ամբարտաւանութեամբ ընդդիմանան ամենազօրիդ, այլ և յայտնապէս աստուածամարտ լինին, փոխանակ արարչիդ՝ արարածոց երկիր պագանելով։ Արդ ամաչեցո զնոսա քոյին անքննելի իմաստութեամբ քով, զի թերևս ծանիցեն զքեզ միայն ճշմարիտ Աստուած։

Եւ մինչդեռ նա զայս աղօթէր, ձայն լինէր ահագին որոտմանց և թնդմունք սաստիկ շարժմանց, և սարսափելի իմն փայլատակմունք հրացանութեամբ. և մեծ մասն տաճարի կռոցն շարժեալ կործանեցաւ հանդերձ դիւական պատկերօքն։ Իսկ զինուորքն զարհուրեալք յահագին շարժմանէն՝ թողեալ զնա 'ի բաց փախեան։

Յայնժամ բարեյաղթ վկայն Քրիստոսի սուրբ քահանայապետն՝ անցեալ գնայր 'ի վկայարան սրբոյն Լուկիոսի որ էր 'ի նմին քաղաքի։ Եւ ժողովեալ զամենայն քրիստոնեայսն որ էին 'ի քաղաքին, բարեպաշտութեամբ բանիւք մխիթարէր զնոսա, յուշանելով նոցա զտէրունական բանն. Մի՛ երկնչիք, ասէ, յայնցանէ որ զմարմին սպանանեն, և այլ աւելի ինչ ոչ կարեն առնել. այլ պարտ է յայնմանէ երկնչել՝ որ զհոգի և զմարմին կորուսանէ 'ի գեհենի։ Զայս և առաւել քան զայն խօսէր ընդ հօտն իւր, և անդէն 'ի տեղւոջն սկիզբն արարեալ կատարել զխորհրդական պատարագն, հանդերձ սպասաւորութեամբ սրբոց քահանայիցն և սարկաւագացն որ ընդ նմա էին. զի ոչ եթէ հոգելից վարդապետութեամբն միայն սըրտապնդէր զաշակերտեալսն իւր, այլ և կենդանարար

և կեցուցիչ և աշխարհազարդ մարմնով և արեամբն Յիսուսի Քրիստոսի՝ սրբէր զանձն իւրաքանչիւրոցն և հաստատէր 'ի հաւատս։

Եւ յորժամ զպատարագն մատուցանէր, զինուորաց բազմաց եկեալ՝ շրջապատէին զտաճարն Աստուծոյ զինուք բազմօք և սուսերակուռ սպառազինօք. և այնչափ աղաղակս շուրջ եդեալ և զսուսերսն շողացուցանէին՝ մինչ համարել նոցա որ 'ի ներքս էին՝ թէ շարժի սրբութիւնս Աստուծոյ։ Իսկ երանելի քահանայապետն Աստուծոյ առ ոչինչ համարէր զձայնս աղաղակին, այլ բոլորով սրտիւ զսուրբ խորհուրդն կատարեալ, ճաշակէր ինքն և բաշխէր ամենայն քրիստոնէիցն 'ի մեղաքաւիչ խորհրդոցն։

Եւ մինչդեռ չև ևս էր քաջ զխորհուրդն կատարեալ, խորտակէին զինուորքն զդրունս եկեղեցւոյն, և մտեալ 'ի ներքս սուսերաւ՝ բարձին զգլուխ նորա. և առ ետեղ խառնեցաւ վկայական արիւնն ընդ անապական արեանն Քրիստոսի։ Որ և հրաշալի իմն խորհուրդ անդ կատարեցաւ, և մեծաց բարեաց առհաւատչեայք. քանզի յայտնի ցուցաւ ամենեցուն՝ եթէ որք վասն անուանն Քրիստոսի չարչարանս և մահ ընդունին, ոչ միայն նման նմա լինելոց են, այլ և ընդ նմա միանալոց են, ըստ ինքեան իսկ Տեառն ձայնի, զոր ասէր առ Հայր 'ի ժամանակի կենարար չարչարանացն, թէ՝ Որպէս դու Հայր յիս, և ես 'ի քեզ, այսպէս և սոքա 'ի մեզ իցեն։ Եւ յորժամ կատարեցաւ սուրբ այրն Աստուծոյ այսպիսի մահուամբ, թողեալ զինուորացն զայլ բազմութիւնն՝ 'ի բաց գնացին, քանզի վասն նորա միայն ունէին հրաման սպանման։

Յայնժամ առեալ բազմութեանն զբարեյաղթ մարմին երանելւոյն, ողբերգական ձայնիւ լային զորբութիւնն իւրեանց. և արարեալ նմա դիր արժանաւոր ըստ վկայական պատուոյն Ղուկիոսի։ Եւ փոխանակ նորա կամօք ամենայն բազմութեանն և ընտրութեամբ Հոգւոյն սրբոյ ձեռնադրեցաւ յաթոռ հայրապետութեանն Հռովմայեցւոց սուրբն Քսեստոս, որ էր ճշմարտապէս արժանաւոր սրբոյն Ստեփանոսի վարդապետութեանն։

Digitized by Google

Այր ոմն երանելի Տարսիկոս անուն՝ գաղտաբար սպասաւորէր ձգնազգեաց մարմնոյ երանելւոյն Ստեփանոսի։ Եւ յետ սակաւ աւուրց անցանելոյ կատարման սրբոյն, խորհուրդ արարեալ կռապաշտիցն՝ կամէին 'ի բաց առնուլ զսուրբ մարմինն. և ըմբռնեալ զերանելին Տարսիկոս՝ նեղէին զնա ցուցանել նոցա. իսկ նա անարժան համարէր արկանել զպատուական մարգարիտն առաջի խոզիցն. և այնքան դժնդակ զնա արիւնարբու կռապաշտքն հարին բրօք և քարամբք ջախջախեցին, մինչև առժամայն 'ի ձեռս նոցա նուաղեալ աւանդեաց զհոգին 'ի Քրիստոս, որ և սքանչելիք իմն եղեն. զի թէպէտ և մեռաւ, սակայն իբրև զկենդանի պահապան եղև սրբոյն՝ ոչ տալով 'ի ձեռս անսրբոցն. քանզի ահագին արհաւիրք անկաւ 'ի վերայ անօրինացն. թողեալ 'ի բաց գնացին։ Իսկ վկայասէրք ոմանք 'ի քրիստոնէիցն զձգնազգեաց մարմինն Տարսիկոսի առեալ սաղմոսիւք և օրհնութեամբ և երգովք հոգևորօք՝ թաղեցին յարժանաւոր տեղւոջ։

Արդ այսպէս վկայեաց երանելին Ստեփանոս քահանայական և մարտիրոսական արժանաւորութեամբն ճոխացեալ. որ ոչ թէ միայն զինքն արժանաւոր պատարագ մատոյց Աստուծոյ, այլ և 'ի ձեռն վարդապետական բանի զբազումս ընծայեաց Աստուծոյ 'ի կենդանութեանն իւրում և զկնի մահուանն. որ և պէշտակս նորա յոր կատարման նորա տօնեն ամենայն բազմութիւնքն Հռովմայեցւոց. և առ նմին որք 'ի ձեռն նորա ընծայեցան 'ի փառս ամենասուրբ Երրորդութեանն, յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Վառվառեայ և Յուլիայ։

Ընդ ժամանակս ընդ այնոսիկ թագաւորեաց ամբարիշտ և անօրէնն Մաքսիմիանոս, և զօրանայր հալածումն քրիստոնէից. և առաքէր զօրագլուխս և դատաւորս ընդ ամենայն տեղիս տէրութեան իւրոյ, չարչարել և բառնալ 'ի միջոյ զկարգս և զկրօնս քրիստոնէից և բռնադատել զնոսա զոհել կռոցն։ Յայնժամ առաքեաց զոմն դատաւոր յարևելս, որում անուն էր Մարկիանոս, որ էր ազգաւ և կրօնիւք հելլենացի, այր անաստուած միանգամայն և վայրենամիտ։ Եւ եկեալ նորա յաշխարհն արևելից յԻլիուպօլիս կոչեցեալ քաղաք, որ ասի Արեգական քաղաք, որ մերձ յԵւխայիտա է քաղաք քսան ասպարիզաւ[1]։ Եւ էր անդ այր մի բնակեալ որում անունն էր Դէոսկորոս, որ էր մեծատուն յոյժ և ազնուական և հեթանոս հաւատովն. և էր նորա դուստր մի միամօր և անուն նորա Վառվառ, և էր յոյժ գեղեցիկ և վայելուչ հասակաւ։ Եւ հրամայեաց հայրն նորա շինել աշտարակ նմա բարձր, և անդ հանեալ բնակեցոյց զնա, որպէս զի մի տեսցի նա յումեքէ։ Եւ ել համբաւ գեղոյ նորա ընդ երկիրն ընդ այն. և 'ի մեծամեծաց իշխանացն խնդրէին զնա 'ի հարսնութիւն յօրինաւոր ամուսնութիւն զաւակաց իւրեանց։

1. Միւս օր. Մերձ յԵւխայիտա և 'ի Գիլուխա գեօղն, որ հեռի է յԵւխայիտէ քսան ասպարիզաւ։

Digitized by Google

Իսկ յաւուր միում եկեալ հայր նորա 'ի յաշտարակն տեսանել զդուստրն իւր, և ասէ ցնա. Որդեակ իմ Վառվառիէ, ահաւասիկ պատրաստեալ է քեզ առագաստ հարսանեաց, տալ ինձ զքեզ 'ի տունս մեծատանց 'ի կնութիւն որդւոց իւրեանց. և արդ զինչ խորհիս դու 'ի սրտի քում, ասա ինձ համարձակ։ Իսկ նորա խոժոռեալ ընդ բանս հօրն իւրոյ՝ միանգամայն յոյժ տրտմեալ եղև[1]. և հայեցեալ յերկինս՝ յոգւոց եհան և ասէ ցհայրն իւր. Ո՜վ հայր իմ, մի աշխատ առներ զթշուառական անձն իմ տառապեալ, և մի ստիպեր զիս անձամբ անձին դատ առնել, և զրկեալ զիս 'ի քաղցր և յաւանց զբաղման կենացս այս։ Իսկ հայր նորա 'ի հիացման եղեալ, թողեալ զնա և իջանէր 'ի խոնարհ։

Եւ զհետ աւուրց՝ խորհեցաւ շինել մերձ 'ի յաշտարակն բաղանիս մի, և հրամայեաց հայր նորա փութացուցանել զարուեստաւորսն առ 'ի շինուած բաղանեացն. և կատարեալ զգործ շինուածոյն և յանձն առնէր զնոսա գործակալացն. և ինքն հեռացեալ գնաց 'ի տար աշխարհս, և անդ կացեալ ժամանակս բազումս։ Իսկ 'ի յաւուր միում յարուցեալ Վառվառեայ իջեալ 'ի յաշտարակէ անտի և տեսանէր զշինուածս բաղանեացն, և նկատէր զպատուհանսն լուսարանացն[2], զի երկուս միայն էին արարեալ 'ի հիւսիսեան կողմն։ Եւ ասէ ցնոսա սուրբն Վառվառա. Ո՛վ ճարտարապետք, ոչ էք հմուտ գործոյ շինուածոյդ. վասն զի երկու պատուհան միայն էք թողեալ։ Եւ ասեն ճարտարապետքն. Ո՛վ տիկին, վասն զի զհրամանս հօրն քո կատարեմք։ Ասէ ցնոսա աղախինն Քրիստոսի. Եղիցի միւս ևս այլ պատուհան հրամանաւ իմով. զի երեք եղիցին լուսարանք պատուհանացդ։ Ասեն ցնա. Ահա հրամանաց քոց անսամք. այլ երկնչիմք 'ի ցասմանէ հօրն քո, գուցէ բարկանայցէ 'ի վերայ մեր և արձակիցէ զմեզ 'ի տանջանս, և ոչ ոք կարէ ձողոպրել զմեզ 'ի ձեռաց նորա։ Ասէ ցնոսա երանելին. Զամենայն երկիւղ հալածական արարէք 'ի

1. Միւս օր. միանգամայն և սրտմտեալ։

2. Միւս օր. լուսաւորանս պատուհանացն։

սրտից ձերոց, և ես հաւանեցուցից զհայր իմ ներել ձեզ։ Իսկ ճարտարապետքն վաղվաղակի կատարեցին զհրամանս նորա, և արարին երեք լուսարանս բաղանեացն։ Իսկ երանելին Վառվառ երթայր մերձ 'ի մարմարիոն աւազանսն լուսարանացն որ էր 'ի կողմն արևելից. և ձեռօքն իւրովք նկարագրէր զգրոշմն սրբոյ նշանի խաչին Քրիստոսի. որպէս 'ի կակուղ նիւթոյ կամ 'ի վերայ մոմոյ տպաւորէին մատք ձեռաց [1] նորա, և յայտնի երևին մինչև ցայսօր ժամանակաց. և 'ի զարմացումն և 'ի զղջումն եկեալ տեսողացն. նոյնպէս և հետք ոտիցն երևէր 'ի վերայ քարեղէն աւազանին, որ և մերձեցելոցն առողջութիւն շնորհէր, որպէս 'ի Պրոբատիկէ աւազանին 'ի Սեղովմայ աղբիւրն։

Իսկ երանելի կոյսն յարուցեալ եմուտ յապարանսըն հօր իւրոյ. և տեսեալ անդ զաստուածս նորա զոր պաշտէր, և քամահեալ թքանէր յերեսս նոցա և ասէր. Նման լիցին սոցա որք արարին զսոսա և ամենեքեան որք յուսացեալ են 'ի սոսա։ Եւ ելեալ 'ի յաշտարակն իւր, և անդ կայր և առանձինն աղօթս մատուցանէր առ Աստուած. և խնդրելով 'ի Տեառնէ զարքայութիւն 'ի ձեռն հեղման արեանն իւրոյ։ Իսկ իբրև կատարեցաւ շինուած բաղանեացն, այն որ եղև նմա առիթ փրկութեան և աւազան վերստին ծնընդեանն, և եկեալ ամպարիշտ հայր նորա՝ և մտեալ 'ի բաղանիսն [2], և տեսեալ երիս լուսաւորս 'ի նմա և ասէր ցարուեստաւորսն. Ընդէ՞ր ստուգանեցէք պատուիրանաց իմոց և արարէք զայսոսիկ։ Պատասխանի ետուն գործաւորքն և ասեն. Ոչ 'ի յանձնահաճութենէ արարաք զայդոսիկ, այլ 'ի հրամանաց սիրեցեալ զաւակին քո։ Յայնժամ կոչեաց զերանելին և ցասմամբ ասէ ցնա. Դո՞ւ ետուր հրաման արուեստաւորացս՝ երիս պատուհանս առնել բաղանեացս իմ։ Պատասխանի ետ հօրն և ասէ. Այո, ես հրամայեցի զայդ առնել, վասն զի երկուսն ոչ ունէր զանձնաւորութիւն [3] սրբոյ Երրորդութեանն. քանզի երեք լու-

1. Միւս օր. գիծք ձեռացն։ 3. Միւս օր. զխոփարեալ տեառն-
2. Միւս օր. 'ի լուսանալիս . . . նաւարգամբին։
Երիս լուսարանս։

սով լուսաւորի մարդ որ գալոց է յաշխարհս, և միով աստուածութեամբ ժառանգէ զկեանսն յաւիտենից. և զայս երիս լուսաւորանս վասն այնորիկ արարաք, յանուն Հօր և Որդւոյ և սրբոյ Հոգւոյն ետու յօրինել:

Ցայնժամ ասէ ցնա հայրն իւր. Ո՛վ որդեակ, ոչ գիտեմ զոր ինչ ասես զառակաւոր զբանսդ զայսոսիկ. արդ ասա յայտնապէս, զի իմացեալ ծանեայց զասացեալդ 'ի քէն: Պատասխանի ետ կոյսն և ասէ. Հայր և Որդի և Հոգի սուրբ, որպէս յառաջին ասացի քեզ, մի աստուածութիւն և երեք անձնաւորութիւն. Հայր անսկիզբն, Որդի սկզբնակից և ոչ արարած, ծնեալ 'ի Հօրէ յառաջ քան զյաւիտեանս և քան զժամս և զժամանակս, և քան զսկիզբն ժամանակի. և ծնեալ 'ի կուսէ աստուածութեամբ և մարդկութեամբ, և խաչեալ կամաւորաբար վասն մերոյ փրկութեան. վասն որոյ և ես հանդերձեալ եմ վկայել վասն նորա. և Հոգին սուրբ մշտնջենաւոր և ճշմարիտ էակից և համագոյակից, որով և ծանեաք զսուրբ զԵրրորդութիւնն:

Զայս ամենայն իբրև լուաւ ամպարիշտ հայր նորա՝ բորբոքեալ չարաչար ցասմամբ՝ համբարձեալ զգաւազան իւր և առ ժամայն կամէր սպանանել զնա: Եւ մինչդեռ վերացուցեալ ունէր զձեռն, սկսաւ սուրբ աղախինն Քրիստոսի աղօթս մատուցանել առ Աստուած 'ի սրտին իւրում. և նոյնժամայն վէմն որ կայր հանդէպ բաղանեացն՝ պատառեցաւ խորանաձև 'ի յերկուս մասունս, և առեալ ժողովեաց զսուրբ վկայն 'ի ծոց իւր: Իսկ իբրև մեկնեցաւ հայրն նորա 'ի տեղւոջէն յայնմանէ, և ահա եղեալ լինէր երանելին 'ի տեղւոջէն յայնմանէ ողջանդամ և անարատ 'ի միջոյ վիմէն: Ո՛վ մեծ սքանչելեացս, և անապաքորուն մնաց սրտի հօրն նորա, որ ոչ անկաւ զղջումն 'ի սիրտ նորա՝ 'ի վերայ անպատում սքանչելեացն. վասն որոյ և գրեալ իսկ է, եթէ՝ Սիրտ անօրինի ոչ մտանէ յերկիւղ Տեառն [1], և ոչ է Աստուած առաջի աչաց նորա:

Եւ սուրբն Վառվառէ եղեալ փախչէր յերեսաց հօրն իւրոյ: Իսկ հայրն իբրև զարիւնարբու գազան՝ եղեալ

1. Միւս օր. 'Ի սիրտ անօրէնին ոչ մտանէ երկիւղ Տեառն:

վարէր զՀետ նորա. և ել 'ի լեառն և խնդրէր զերանելին Վառվառ. և ահա տեսանէր 'ի լերինն հովիւս երկուս զի արածէին զհօտս իւրեանց. և հարցանէր ցնոսա եթէ արդեօք տեսեալ իցեն զնա: Իսկ միւսն 'ի նոցանէ կամեցաւ ստել վասն նորա զի մի 'ի բուռն անկցի սուրբն և սպանցի, և երդնոյր նմա եթէ ոչ ես գիտեմ զնա թէ ուր իցէ, և ոչ ես տեսեալ իցեմ զնա: Իսկ ընկեր նորին ակնարկեալ և նշանացի սկսաւ ցուցանել նմա զաղախինն Քրիստոսի: Զորս և անիծեալ սրբոյն՝ զանօրէն հովիւն զայն, և առժամայն մածեալ արձանացաւ հանդերձ ոչխարօքն, որպէս զկինն Ղովտայ. և կայ մինչև ցայսօր նոյնն կերպարանաւ, կան քարացեալ 'ի նմին տեղւոջ 'ի ցոյց տեսողաց: Իսկ անպարիշտ և չարադև հայր նորա՝ խնդրեալ եգիտ զնա 'ի խորշ մի վիմի թագուցեալ, և բուռն հարեալ ապտակեաց զնա չարաչար հարուածովք. և կալեալ զհերաց նորա քարշէր մինչև 'ի դուռն բանտին. և արգելեաց զնա 'ի սենեակ մի և կնքեաց մատանեաւ իւրով, և պատուէր տայր սպառնալեօք պահապանացն զի մի զոք թողուլ մտանել 'ի բանտին և մի տալ զպէտս մարմնոյ իւրոյ. և ամենայն զգուշութեամբ պահել զնա, մինչ ինքն ազդ արասցէ դատաւորին Մարկիանոսի վասն նորա:

Եւ յետ աւուրց ինչ՝ հրաման առնու 'ի դատաւորէն ածել զնա զառաջեաւ. և առեալ ընդ ինքեան զզօրագլուխ ամն [1] որ էր անօրէն և անաստուած. և հանեալ զսուրբ կոյսն 'ի բանտէն և մատնեաց 'ի ձեռս դատաւորին. և երդմնեցուցեալ զնոսա 'ի չաստուածոցն իւրեանց և 'ի բախտ ինքնակալացն, զի դառն և անողորմ տանջանօք և չարաչար հարուածովք սպանցէ զնա: Յայնժամ դատաւորն Մարկիանոս նստեալ յատենի 'ի վերայ բարձր բեմբի 'ի մէջ բազմամբոխ հրապարակի, և հայեցեալ և տեսեալ զնկարագիր պարկեշտ և գեղեցիկ կուսին Վառվառեայ, և ասէ ցնա. Ո՛վ ազնուական և վայելուչ 'ի կանայս, դուստր իմ պատուական, այսուհետև ոչ պիտոյ է քեզ զանազան հարցմանց՝ զի կարի յոյժ իմաստուն երևիս և

1. Միւս օր. 'ի դրանէ զօրագլխացն ծեր զմն:

հեղ և հանդարտ. և արդ կամիմ հարցանել զքեզ, զինչ կամիս ասա ինձ. արասցես զկամս ինքնակալին և զոհեսցես աստուածոցն, և պաշտել ընդ նոսա և վայելել 'ի փառս հայրենի աշխարհիս և դուստր թագաւորաց կոչիլ, եթէ զրկիլ 'ի քաղցր կենացս յայսցանէ և չարչարիլ իբրև զմահապարտս մեծամեծ տանջանօք, մոլորեալ և զհետ երթեալ Գալիլեացւոյն, և Աստուած խոստովանել զնա որ 'ի Հրէից չարչարեալ մեռաւ, զոր և ես նախատեմս համարիմ թողուլ զանմահ աստուածսն և զհետ երթալ մեռելոյ ումեմն և մատնիլ 'ի դառն տանջանս որ մնացեն զգեղեցկութիւնս քո. և այն որ զանձն իւր ոչ կարաց փրկել՝ զիա՞րդ կարասցէ զքեզ ապրեցուցանել։

Պատասխանի ետ աղախինն Քրիստոսի և ասէ ցդատաւորն. Ես այսուհետև պատրաստեալ եմ զանձն իմ մատուցանել պատարագ Աստուծոյ կենդանւոյն յաւիտենից, այն որ արար զերկինս և զերկիր և որ 'ի նոսա արարածք իցեն. որ խոնարհեալ գթացաւ յարարածս իւր, և եղև մարդ ճշմարտապէս և զամենայն ինչ կրեաց առանց մեղաց. և 'ի խաչ ելեալ մարմնով ասանեցայց զանդունդս դժոխոց, և կապեաց զիշխանն մահու հանդերձ խաւարային դևօքն. զոր դուք այժմ մոլորեալ էք 'ի նոցանէ վասն անգիտութեան ձերոյ և յիմարութեան, որ զնոսա աստուածս խոստովանիք. և զայն՝ որ շնորհեաց մեզ զանապական և զանանց բարութիւնս՝ հայհոյէք. բարի և կեանք աշխարհիս այսորիկ, քանզի և սա արարած է Աստուծոյ մերոյ. և ոչ եթէ ես մահու ցանկացեալ եմ փախչելով յարարածոց նորա. բայց չար այն է [1] որ զհետ երթան պատրանաց չարին որոգայթեալք 'ի նորա կորուստն, և որք անառակ ցանկութեամբ և անաստուածութեամբ վարին, որ զանսպառ և զմշտնջենաւոր տանջանսն են ժառանգելոց՝ որ իբրև զձեզդ են, և չաստուածք ձեր ընդ ձեզ այրելոց են յանշէջ գեհենին։ Այլ ես այնմ կենացն ցանկացեալ եմ, որոյ անբաւութիւնն ոչ անցանէ և բարիքն ոչ հատանին. ես նմա երկիր պագանեմ և զնա փառաւորեմ, որ զայսպիսի փառս և

1. Միւս օր. այնոցիկ է։

զհանգիստ շնորհեաց մեզ։ Իսկ վասն աստուածոցդ քոց մարգարէն ասէ, եթէ՝ Կուռք հեթանոսաց ոսկի և արծաթ են՝ ձեռագործք մարդկան. և, Աստուածք որ զերկինս և զերկիր ոչ արարին՝ կորիցեն 'ի ներքոյ երկնից։

Յայնժամ բարկացեալ Թագաւորն՝[1] հրամայեաց կապել զնա և արջառաջլօք հարկանել անխնայ, և մազեղինօք շփել զմարմինս նորա և զվէրսն, մինչև ամենայն մարմինն շաղախեցաւ յարեանէն. և հրամայեաց 'ի բանտ արկանել զնա, և 'ի կոճեղս պնդել զոտս նորա, մինչև խորհեսցի թէ որով չարչարանօք սպանցէ զնա։ Եւ ահա 'ի մէջ գիշերին լոյս ծագեաց 'ի բանտին և փայլէր իբրև զճառագայթս արեգականն, և լուսաւորեաց զխաւար գիշերոյն. և երևեցաւ Փրկիչն ասէ. Քաջալերեաց և զօրացիր, անպարտելի և սիրեցեալ վկայ իմ Վարվառիէ, զի նահատակութիւնդ քո բազում ուրախութիւն է հրեշտակաց 'ի յերկինս, և մարդկան 'ի յերկրի. և մի երկնչիր յայսմ հետէ 'ի պատուհասելեաց բռնաւորիդ. քանզի ընդ քեզ եմ 'ի փրկել զքեզ յամենայն հարուածոց՝ որ գալոց է 'ի վերայ քո։ Եւ զայս ասացեալ Փրկիչն և կնքեալ զնա՝ վաղվաղակի ողջացեալ բժշկեցաւ վէրք մարմնոյ նորա. և ինքն համբարձ հրեշտակօքն վերանայր յերկինս։ Իսկ սուրբ վկայն ուրախացեալ ցնծայր 'ի վերայ անպատում սքանչելեացն Աստուծոյ և խոստմանց Փրկչին։

Յայնժամ մի ոմն աստուածապաշտ և երկիւղած յԱստուծոյ, անուն նորա Յուլիանէ, որ զհետ շրջէր սրբոյն Վարվառեայ, և տեսանէր զհանդէս նահատակութեան նորա, և զամենայն սքանչելիսն որ լինէր 'ի ձեռս նորա, և ողջացեալ եղև 'ի վիրացն և 'ի չար հարուածոցն. և փառաւորէր զԱստուած 'ի վերայ անպատում սքանչելեացն. և յոյժ ցանկայր զջանս նահատակութեան կրել յանձն իւր վասն Քրիստոսի։

Եւ 'ի վաղիւն հրամայեաց դատաւորն առաջի իւր ածել զերանելի կոյսն. և հայեցեալ տեսանէր զվէրս մարմնոյ նորա ողջացեալ, և զինքն ուրախ և զուարթ

1. Միւս օր. դատաւորն։

յամենայնի։ Ասէ ցնա դատաւորն. Տեսնե՞ս զխնամսն աստուածոցն 'ի վերայ քո, թէ որպէս բժշկեցին զվէրս քո, Վառվառիէ։ Պատասխանի ետ երանելին և ասէ ցնա. Ո՛վ դատաւոր, աստուածքն քո կոյրք են և համ-րք, և յոյժ անմտագոյն իբրև զքեզ. և ոչ երբէք զգան զցաւս մարդկան, և ոչ բարի կարեն առնել և ոչ չար. և մեք որ զգայութիւն ունիմք և ճանաչեմք զԱստուած՝ ոչ կարեմք թողուլ զդա և ընթանալ առ խաւարն. հեռանալ յԱստուծոյ կենդանւոյ և պաշտել զմեռելոտի կուռսն։ Այլ եթէ դու զհետ դաս ճշմարտութեանն և հեռանաս 'ի մնոտի խաբէու-թենէդ, և ես քեզ ցուցանեմ զողջացուցիչն իմ, որ է Յիսուս Քրիստոս Աստուած իմ և Տէր փրկիչ աշխար-հի, զոր դու ոչ տեսանես. վասն զի խաւարեալ են աչք հոգւոյդ 'ի խաբդախութենէ[1] դիւաց, և 'ի մնո-տի անցաւոր փառաց աշխարհիս։ Յայնժամ սրտմը-տեալ դատաւորն և իբրև զառիւծ կրճտեաց զատա-մունս իւր. հրամայեաց կախել զնա և քերել զկող-նորա, և հուր բորբոքեցուցանել 'ի ներքոյ նորա. և կապարեայ գնդաւ հարկանէին զգլուխ նորա։

Իսկ իբրև ետես երանելի աղախինն Քրիստոսի Յու-լիանէ՝ կականս բարձեալ և լայր դառնապէս, ազխո-ղորմ արտասուօք և կծծելով զանձն։ Յայնժամ հարցա-նէր դատաւորն ցզինուորսն և ասէր. Ո՞վ արդեօք է կինդ այդ՝ որ այդպէս ջերմեռանդն արտասուօք լայ և ողբայ ձայնիւ մեծաւ վասն անօրինին Վառվառեայ։ Պատասխանի ետուն զինուորքն[2] և ասեն. Քրիստո-նեայ է, և ահա ցաւակից լինելով դմա և վասն այնո-րիկ լայ և ողբայ աշխատաբար։ Յայնժամ դատաւորն ևս առաւել բարկացեալ և հրամայեաց կրկին կախել և քերել զնա, և 'ի ներքոյ որովայնին հուր բորբո-քել։ Իսկ երանելին յերկինս համբարձեալ զաչս իւր՝ ասէ. Դու սրտագէտդ ես Աստուած իմ Յիսուս Քրիս-տոս, անստուեր լոյս՝ որ լուսաւորեցեր զարարածս ան-նուաճելի ճառագայթիւք, հայեաց 'ի տառապանս աղախնոյ քո, և տես զանձուկ փափագումն սրտի ի-

1. Միւս օր. խորախոտմնենէ։ դէրշ զինուորքն... ողջոյն ողջեւոր-
2. Միւս օր. յառաջնորդին հան- շէալ։

մոյ, և մի՛ հեռի առներ զողորմութիւն քո յինէն, Տէր և Աստուած իմ. այլ հաստատեա զոտս իմ[1] ՚ի վերայ վիմի հաստատութեան հաւատոյ, և անսասանելի պահեա յորոգայթից թշնամւոյն, զի մի՛ վասն տկարութեան մարմնոյս զարհուրեալ զանգիտեցից ՚ի վկայական[2] հանդիսի իմոյ մրցմանս։ Այլ զօրացո զիս քարոզել և խոստովանել զաստուածութիւնդ քո առաջի անաստուած հեթանոսացս և ոչ ամաչել, ըստ սաղմոսերգոյ մարգարէին Դաւթի՝ որ ասէ. Խօսէի զվըկայութիւնս քո առաջի թագաւորաց և ոչ ամաչէի։

Յայնժամ հրամայեաց անօրէն դատաւորն սուսերահար առնել զատինս նորա։ Եւ իբրև զայն արարին անօրէն դահիճքն՝ սուրբ կոյսն հայեցեալ յերկինս ասէր. Տէր իմ Յիսուս Քրիստոս, մի՛ դարձուցաներ զերեսս քո յինէն և զՀոգիդ քո սուրբ մի՛ հաներ յինէն։ Յայնժամ ուրախացեալ յոյժ երանելի կոյսն ՚ի Հոգւոյն սրբոյ, և համբերեալ լինէր և այնմ տանջանացն։ Յայնժամ հրամայեաց դատաւորն զՅուլիանէ արկանել ՚ի բանտն և պահել զգուշութեամբ։ Իսկ զսուրբն Վառվառ մերկացուցանել հրամայէր խայտառակս, և ճաղանօք քարշէին և շրջեցուցանէին ընդ ամենայն գաւառն։ Իսկ երանելի վկային Վառվառեայ հայեցեալ յերկինս և սկսաւ աղօթս մատուցանել առ Աստուած և ասէ. Տէր Աստուած, Հայր ամենակալ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի որդւոյ քո, որ զգեցուցեր զերկինս ամպօք և զգեցար զլոյս որպէս զօթոց. դու լեր զգեցուցիչ անարժան ծառայի քո, և ծածկեա զմերկութիւն մարմնոյ իմոյ, զի վասն քո զնախատինս յանձն առի. և մի՛ առներ զիս նշաւակ թշնամեաց իմոց ամպարշտաց և մեղաւորաց։ Եւ իբրև կատարեաց զաղօթսն՝ յայնժամ երևեցաւ Փրկիչն մեր Քրիստոս քերովբէական կառօք, և առաքեաց զհրեշտակս իւր և ծածկեաց զնա լուսեղէն զգեստիւք. և համարձակութեամբ շրջէր երանելի կոյսն։ Եւ դարձեալ ածին զերանելի նահատակն առաջի դատաւորին ՚ի յԱսկաղոն[3] քաղաքի, և վճիռ ետ ՚ի վե-

1. Միւս օր. զոտիցս իմ։
2. Միւս օր. վկայարան։
3. Միւս օր. յԱսկաղոն . . . հեծելոց . . . նախապատերազմ։

րայ սրբոյ կուսին Վառվառեայ զի սրով հատցեն զգլուխ նորա, հանդերձ Յուլիանեաւ նահատակցաւ իւրով։

Յայնժամ սրտմտութեամբ և բարկութեամբ լցեալ անօրէն և ամպարիշտ հայրն նորա, և առեալ զդուստրն Վառվառ 'ի դատաւորէն, և եհան զնա 'ի լեառն. և երթայր երանելին զհետ գազանացեալ հօրն իւրոյ յօժարութեամբ, զի վաղվաղակի զկատարումն առցէ և հասցէ անապատ և անթառամ պսակացն 'ի Քրիստոսէ։ Եւ մինչ երթայր երանելին Վառվառիէ՝ սկսաւ աղօթել առ Աստուած և ասէ. Նախայաւիտենեան Բանդ Աստուած, անսկիզբն և անհասանելի լոյս, պսակիչ սրբոց քոց, որ արարիչդ ես և տէր բոլորից. դու ձգեցեր զերկինս որպէս կամար, և զերկիր հաստատեցեր 'ի վերայ ջուրց, որ հրամայեցեր ցօղածին ամպոց տալ անձրև և արդարոց և մեղաւորաց, և զարեգակն ծագես 'ի վերայ չարեաց և բարեաց. որ գնաս 'ի վերայ թևոց հողմոց, և սանդարամետք անդնդոց սարսեն 'ի քէն։ Եւ ահա յայնժամ ձայն եղև յերկնից և ասէ. Եկ, ով ճգնաւոր անպարտելի և քաջ նահատակ, և հանգիր։ Եւ սուրբն ասէր. Ո՛վ Տէր, որ շրջիս 'ի վերայ ծովու իբրև յատակի. և դու, Տէր, սաստեցեր ալեաց նորա, և խորք դադարեցուցին զալիս իւրեանց, և հողմք լռեցուցին զձայնս իւրեանց. և ամենայն տարերքս հնազանդեալ կան կամաց քոց. Տէր իմ Յիսուս Քրիստոս, պարգևեա աղախնոյ քո զխնդրուածս իմ, և լուր Տէր Աստուած իմ, աղախնոյ քո. որպէս զի թէ ոք հաւատով կատարեսցէ զյիշատակս իմ, լուր, Տէր, խնդրուածոց նորա, և տուր շնորհ ոսկերաց իմոց. և կատարեա զհայցուածս նոցա, և փրկեա, Տէր, յամենայն նեղութեանց նոցա. 'ի սովոյ, 'ի սրոյ, 'ի հիւանդութենէ, 'ի ծաղկէ, 'ի տապաստէ և 'ի տարաժամ մահուանէ. և մի յիշեր, Տէր, զմեղս նոցա յաւուր արդար դատաստանաց քոց. այլ թո՛ղ, Տէր, զմեղս իւրեանց, և ընկալ զհոգի իմ խաղաղութեամբ։

Եւ ահա ձայն եղև յերկնից որ ասէր. Եկ, ով ճըգնազգեացդ և անպարտելի նահատակդ. և հանգիր յշտեմարանս արքայութեան իմոյ, հանդերձ Յուլիանեաւ սիրելեաւդ իմով. և ահա վասն որոյ խնդրե-

ցերդ՝ ամենայն եղիցի քեզ։ Եւ իբրեւ կատարեցաւ երկնային խոստմանցն բանքն, յայնժամ ամպարիշտ եւ անօրէն հայրն նորա յարուցեալ 'ի վերայ աղախնոյն Աստուծոյ որթոյն Վառվառեայ, եւ սուսերաւ եհատ ըզ-գլուխ նորա. եւ կատարեցաւ բարի խոստովանութեամբ 'ի Քրիստոս։ Եւ մի ոմն 'ի զինուորացն եհատ զգլուխ Յուլիանեայ կուսին 'ի նմին տեղւոջն։ Եւ ծղեւ ընդ ի-ջանելն նոցա 'ի լեռնէն՝ հուր անկաւ յերկնից եւ այ-րեաց զդատաւորն եւ զամպարիշտ հայրն նորա, որ իբրեւ զփոշի անյայտ եղեն[1]։

Կատարեցան սուրբ վկայքն Քրիստոսի եւ քաջ նա-հատակքն Վառվառա եւ Յուլիանէ՝ յամսեանն 'ի դեկ-տեմբերի 'ի չորրորդում աւուրն։ Իսկ այր ոմն Վաղեն-տիանոս անուն՝ աստուածապաշտ եւ երկիւղած յԱս-տուծոյ, խնդրեաց 'ի փոխանակէ դատաւորին զնշ-խարս սրբոցն, եւ պատուական զգեստիւք պատեաց զնոսա. եւ պատուով պահեաց, եւ թաղեաց մերձ յի-լիուպօլիս քաղաքի։ Եւ մինչեւ ցայսօր նշանագործեն նշխարք սրբոց վկայիցն, 'ի փառս ամենասուրբ Երրոր-դութեանն. այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտե-նից. ամէն։

1. Սխալ օր. որ եւ փոշին իսկ անյայտ եղեն։

Վկայաբանութիւն Սրբոյ կուսին Վասիլուհեայ.

Աղեքսանդրոս դատաւոր Նիկոմիդիայ քաղաքի, մոլորեալ 'ի մեհենի կուռս, հրամայեաց զամենայն զքրիստոնեայս որք 'ի քաղաքին իցեն կամ 'ի գաւառին, առ հասարակ զայրս և զկանայս կամ զոհել աստուածոցն և կամ չարաչար տանջանօք մեռանել։ Յայնժամ ընթացեալ դահիճքն ըստ հրամանի դատաւորին՝ ըմբռնեցին յեկեղեցւոջն 'ի նմին քաղաքի որոջ մի սուրբ, պարարտ հաւատովք, և յափշտակեալ իբրև զգայլս 'ի հօտէն Քրիստոսի, կացուցին առաջի դատաւորական բեմին Աղեքսանդրի։ Իսկ դատաւորն իբրև ետես զտղայութիւն տիոց նորա և զգեղեցկութիւն տեսլեանն և զհամեստութիւն կերպարանաց նորա՝ յայնժամ հարցանէր որ շուրջն կային, թէ քանիամեան իցէ. և իբրև ուսաւ եթէ իննամեան, այլ և կատարեալ է իմաստութեամբ աստուածային գրոց, յայնժամ սկսաւ ասել ցնա դատաւորն. Ասա, աղջիկ դու, զանուն քո և զբախտ, և զոհեա աստուածոցն յառաջ քան զապականելն իմ չարաչար տանջանօք զգեղեցկութիւն հասակի քո։ Իսկ սրբուհին լցեալ իմաստութեամբ Հոգւոյն սրբոյ, կնքեալ զինքն նշանաւ սուրբ խաչին՝ ասէ. Զանուն իմ հարցանես, ով դատաւոր, և զբախտ. Վասիլուհիա կոչիմ 'ի ծնողաց իմոց, քրիստոնէութեամբ սնեալ, այլ և ծառայ Քրիստոսի և նմին հարսնացեալ, սպասեմ անապականն զգեստուցն և անմահ փեսային և մշտըն-

ջեռնուոր հարսանեացն. այլ և զոհել դիւաց ոչ կամիմ. թէպէտ և բիւր ազգի ազգի տանջանս ածես 'ի վերայ իմ. այս է համառօտ պատասխանի իմ, այլ ինչ առաւել քան զայս չես լսելոց:

Յայնժամ դատաւորն յուսահատեալ 'ի համարձակութեանն վճռէ պատասխանւոյ երանելւոյն, հրամայեաց կախել զնա գլխիվայր, և անողորմ հարկանել ջաղոտիւք, մինչև մերկացաւ ամենայն մարմինն նորա: Իսկ երանելին այնչափ ջեռեալ 'ի սէրն Քրիստոսի և զօրացեալ շնորհօք սուրբ Հոգւոյն, առ այն տանջանացն անգամ չզգունացեալ այլայլեաց. իսկ դատաւորն յորժամ ետես զտեսիլ երեսաց նորա՝ զի և ոչ կերպարանօք ինչ կրեաց զտանջանսն, հրամայեաց իջուցանել զնա և ծակել զպճղունս և զկարթ ատից նորա, և արկանել 'ի ներքս շղթայս երկաթի, և դարձեալ կախաղանաւ վերացուցանել, և 'ի ներքոյ երեսաց նորա ծխել ծծմամբ նաւթիւ խառնեալ, զի 'ի տապախառն բոցոյն և 'ի դժնդակութենէ հոտոյն հեղձեալ առժամայն մեռցի. և նա ոչ պակասեալ յօրհնաբանութեանց, և յայնմանէ ևս առաւել լինէր զօրութեամբն Աստուծոյ: Իսկ դատաւորն յորժամ ետես զի և այն ևս տանջանարանքն յաղթեալ գտան՝ ամօթ համարեալ զպարտութիւնն իւր 'ի տհաս հասակէն, հրամայեաց հնոց բորբոքել և անդ արկանել զերանելին: Եւ կացեալ 'ի տեղւոջ հնոցին սուրբ վկայն Քրիստոսի՝ համբարձ զաչս իւր յերկինս այսպէս ասելով. Հայր Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որ զամենայն ինչ ներգործես որպէս և կամիս, որ և յակնարկել ամենազօր հրամանիդ՝ բնութիւնք արարածոց փոփոխին, արարչիդ ընդդիմանալ ոչ կարեն. դու Տէր, արա առ իս զքաղցրութիւն կամաց քոց, փոփոխելով զբոց հրոյս 'ի ցօղ որպէս երբեմն առ երեք սուրբ մանկամբքն սքանչելագործեցեր. զի ծանիցեն ամենեքեան զքեզ ճշմարիտ Աստուած, և զոր առաքեցեր 'ի փրկութիւն աշխարհի՝ զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս և զՀոգիդ սուրբ որ 'ի քէն ելանէ և լնու զամենայն արարածս. Երրորդութիւն սուրբ, միով բնութեամբ երկրպագեալ: Եւ մինչդեռ նա զայս աղօթս մատուցանէր՝ յանկարծակի հրաշագործեցաւ

հուրն 'ի նմանութիւն առագաստի, և սուրբն 'ի մէջ նորա որպէս զոսկի հրացեալ, և իբրև զարեգակն պայծառացեալ երևէր ամենեցուն յայտ յանդիմանս։

Իսկ դատաւորն իբրև զայս աքանչելիս ետես՝ զարհուրեալ 'ի բաց գնաց, և առ վաղիւն հրամայէր գազանաց արկանել զնա։ Եւ իբրև ամենայն քաղաքն ժողովեցաւ 'ի տեղի հանդիսին ուր զգազանսն արձակէին, և կացուցեալ զսուրբն 'ի մէջ ատենին՝ գրգռեցին 'ի վերայ նորա երկուս առիւծս։ Իսկ երանելին իբրև ետես զգազանսն զայրացեալ 'ի վերայ իւր, յիշեալ զԴանիէլ՝ լի արտասուօք յերկինս նայեցեալ, և զդաւթեան երգսն զեօթներորդ սաղմոսն յերգ արկեալ եղանակաւ ողբերգական ձայնիւ Աստուծոյ մատուցանէր. և 'ի կատարման սաղմոսին՝ աղօթս մատուցանէր և վասն դատաւորին, զի մի մնասցէ մինչև 'ի սպառ 'ի վիհս կորստեան։ Եւ իբրև զայս աղօթս մատուցանէր՝ վաղվաղակի եկեալ գազանքն առաջի նորա իբրև զընտանիս փարէին զնովաւ։

Յայնժամ տեսեալ զայս ամենայն աքանչելիս դատաւորն Աղեքսանդրոս, և ազդեցեալ 'ի նմա ճառագայթ աստուածային լուսոյն 'ի ձեռն աղօթից սրբոյն, երագ զխաւարեալ միտս նորա ընդունել զբանն կենաց. և առժամայն անկեալ առաջի սրբոյն՝ աղաչէր զի մի զըրկեսցի 'ի ճշմարիտ հաւատոցն. իսկ սրբոյն առեալ ածէր զնա առ երանելի եպիսկոպոսն որ էր 'ի նմին քաղաքի, որոյ անուն Անտոնիոս։ Յայնժամ սուրբ հօտապետն լի եղև ուրախութեամբ վասն փրկութեան առնն, և ուսուցեալ նմա զխոստովանութիւն Երրորդութեանն և հաստատեալ 'ի հաւատս սուրբս՝ արժանի արար վերստին ծննդեանն յորդեգրութիւն Հօրն երկնաւորի. առժամայն խառնեցաւ 'ի հօտն Քրիստոսի, և կատարեցաւ բան գրոյն, եթէ՝ Գայլք և գառինք 'ի միասին ճարակեսցին։

Եւ բարձաւ հալածումն առ ժամանակ մի. և կացեալ Աղեքսանդրոս ժամանակ ինչ՝ փոխադրեալ եղև յաստեացս առ հանդերձեալսն, քրիստոնէութեամբ հանգեաւ 'ի Քրիստոս։ Իսկ երանելին Վասիլուհիա երթեալ արտաքոյ քաղաքին սակաւ ինչ քան զբնակութիւնն, և գտեալ տեղի մի անապատ՝ յորում էր

Digitized by Google

վէմ մի մեծ, և անդ առ վիմին զբնակութիւնն իւր առնէր. որ և աղբիւր անուշահամ աղօթիւք սրբոյն 'ի վիմէն ելանէր՝ որպէս առ Մովսիսիւն 'ի ձեռն գաւազանին. և կացեալ 'ի նմին տեղւոջ աւուրս ինչ՝ բարւոք կրօնաւորեալ, զընթացն իւր կատարեալ և զհաւատոն իւր պահեալ, օրինակ բարի եղեալ ամենայն հաւատացելոց ըստ իւրաքանչիւր հասակաց. աւանդեաց զոգին 'ի Քրիստոս, արժանի եղև անմահ փեսային և յարագուարձ հարսնարանին: Եւ սրբոյ եպիսկոպոսին իմացեալ զկատարումն երանելւոյն ազդմամբ սուրբ Հոգւոյն, առեալ ընդ իւր զժառանգաւորսն եկեղեցւոյն հանդերձ բազմութեամբ քրիստոնէիցն որ էին 'ի քաղաքին՝ եկն 'ի տեղին, և մեծավայելչապէս պատիւ արարեալ սրբոյ վկային՝ եդին 'ի նմին տեղւոջ, մերձ առ վիմին ուստի աղբիւրն բղխեաց յառաջագոյն աղօթիւք նորին. որ մինչև ցայսօր բժշկութիւնք կատարին նովին ջրով և նշխարօք սըրբոյն՝ շնորհօք Քրիստոսի. ընդ որում Հօր և սուրբ Հոգւոյն վայել է փառք, իշխանութիւն և պատիւ, այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

Վկայաբանութիւն Սրբոց Վարսուեանց։

Եւ եղեւ յաւուրս Մաքսիմիլիանոսի փեսայի Դիոկղետիանոսի, յամի հալածանաց մերոց, առաքեցաւ հրաման յամենայն երկիրն Եգիպտացւոց առ իշխանացն որք ըստ մայրաքաղաքացն էին, զոհել աստուածոցն եւ անպատիժս արձակել զզոհեալսն. իսկ զընդդիմակացս հրամանացն յետ բազում տանջանաց եւ խոշտանգանաց՝ սրով եւ հրով սպանանել։ Եւ յայժամ լինէր այս ամենայն, սուրբքն ընթանային 'ի նահատակութիւն երկնային կոչմանն, եւ բազմաց քերանաց եւ սաստիկ տանջանաց համբերեալ, եւ զկատարումն հռչակաւոր տօնի առեալ, եւ զարքայութիւնն երկնից ժառանգեալ։

Այր ոմն զօրական 'ի գնդէ[1] որ նստէր յԵգիպտոս, Վարոս անուն, պատուական 'ի զօրուն իբրեւ զմի ոք 'ի գլխաւորացն, 'ի տոհմէ ազատաց, երկիւղած 'ի Տեառնէ յամենայն սրտէ իւրմէ, յառնէր 'ի գիշերի գաղտագողի եւ երթայր անկանէր առաջի սրբոցն որ 'ի բանտին պահէին մեծաւ զգուշութեամբ, եւ արեամբ նոցա կնքէր զաչսն եւ զլանջսն[2]. յայտնի խոստովանելով զՔրիստոս երկնչէր՝ զի մի չարաչար կորիցէ, զի մահ ամօթալի որոշեալ էր 'ի վերայ գտելոցն յայնպիսի հաւատսն. յորոց ոմանք հրկեզ լինէին, եւ

1. Միւս օր. 'ի գնդին որ նստէր։ 2. Միւս օր. զլանջն։

տմանք ծովակուր, և այլք ազգի ազգի տանջանօք վատնէին[1]. քանզի մեծ և դժնդակ մառախուղ կայր 'ի վերայ մարդկանն, և խաւար և մէգ ունէր զհոգիս նոցա, զի մի՛ կարասցեն նկատել զօգտակարան իւրեանց։ Եւ ըմբռնեալ զսուրբս ոմանս յանապատէ, որ 'ի բազում ժամանակաց փախուցեալք էին 'ի դաւաճանութենէ ամպարիշտ մարդկանն, պատմեցին իշխանին, եթէ վարդապետք քրիստոնէից հաւատոցըն ածան ձեռնակապօք և կան արտաքոյ։ Յայնժամ խնդալից եղեալ դատաւորն, հրամայեաց պահել զնոսա, և վաղիւ անդր ածել[2] զառաջեաւ, և պատրաստել տանջանարանս և փայտս։ Եւ դահճացն առեալ արգելին զնոսա 'ի ներքին բանտին, և զոտս նոցա 'ի կոճեղս պնդեցին։

Իսկ Վարոսի գիտացեալ եթէ 'ի մեծ վտանգի են ամենագով սուրբքն, ինչս ետ պահապանացն և մըտեալ 'ի գիշերի ելոյծ զշղթայս նոցա, և զոտսն եհան 'ի կոճեղէն, և առաջի անկեալ երկիր եպագ. և աղաչելով զնոսա՝ հաւանեցոյց ճաշակել կերակուր, քանզի զաւուրս ութ մնացին անսուաղ։ Եւ ասէ ցնոսա. Աղաչեմ զձեզ, սուրբ վկայք և ծառայք Քրիստոսի, քանզի վաղիւն ունիք կատարել 'ի ձեռաց անօրէն մարդկանս այսորիկ. աղաչեցէք զփրկիչն Քրիստոս՝ զի տացէ ինձ մասն 'ի ժուժկալութենէ ձերում և 'ի համբերութենէ. քանզի այր զօրական եմ ես 'ի նշանաւոր գնդէ, և քրիստոնեայ և սրբոց ծառայ. այլ երկնչիմ խոստովանել՝ զի մի՛ չարաչար կորեայց, քանզի գիտեմ եթէ յորպիսի մահ մատնեցան՝ որք 'ի հաւատս յայս ըմբռնեցան. և աղօթս արարէք զի անցցէ ամպրոպ խռովութիւնս, զի երևեսցուք համարձակութեամբ որք 'ի Քրիստոսն հաւատացաք։ Ասեն ցնա սուրբքն. Ոչ ոք հնձեսցէ եթէ ոչ յանպրոպս սերմանեսցէ. և ոչ բարիոք կատարի եթէ երկչոտ ոք լիցէ, և մանաւանդ զի Քրիստոս աղաղակէ. Ամէն ամէն ասեմ ձեզ, եթէ ոք ոչ խոստովանեսցի զիս առաջի մարդկան, և ոչ ես խոստովանեցայց զնա[3] առաջի

1. Միւս օր. վատնգէին։
2. Միւս օր. տանել։
3. Միւս օր. խոստովանեսցէ զիս... խոստովանեցայց 'ի նա։

Հօրն իմոյ որ յերկինս է. արդ եկ ընդ մեզ[1], քանզի այսպիսի ուղեկիցս ոչ գտանես երբէք։

Եւ մինչդեռ նոքա զայս ասէին, մտին զինուորքն տանել զնոսա 'ի դատաստան, և տեսին զՎարոս զի համբուրէր զոտս նոցա և լայր, վասն որոյ հանդերձեալն էին չարչարիլ։ Եւ ասեն ցնա զինուորքն. Մօտ այր դու. և ո՞չ երկնչիս թէ դուցէ պատժիցի դատաւորին և կամ մեծամեծացն՝ թէ ընդ նոսա էր և քրիստոնեայ է. և այնուհետև զատտիճան քո և զանձըն քո չարաչար կորուսանես։ Ասէ Վարոս ցնոսա. Եղիցի ինձ քրիստոնեայ գտանիլ, և ընդ նոսա լինել հանապազ. այլ ո՞ ոք գուշակեացէ, վասն զի դուք ամենեքեան ընկերք իմ էք և բարեկամք։ Զկնի այնուհետև զսուրբսն զինուորքն շղթայիւք կապեալ զձեռս և զպարանոցս, և էին թուով վեց. քանզի յանապատին եօթն էին հրաժարեալք յաշխարհէ, և զերեսուն ամ ընդ գազանս և ընդ սողունս բնակեալք. և արդարև ըստ առացելոյն՝ 'ի վերայ իժի և քարբի ելեալք[2], և կոխեալ զառիւծն և զվիշապն. այլ մի 'ի նոցանէ վախճանեցաւ յանապատին զընթացսն իւր կատարեալ և զհաւատսն պահեալ։ Եւ դատաւորն նստեալ հրապարակաւ յատենի, և ռամիկն և զինուորացն և այլ բազմութեանն պատեալ զնովաւ, հրամայեաց մերկացուցանել զնոսա, և առիգածեալս տանել զնոսա զառաջեաւ։

Եւ իբրև ածին, ասէ ցնոսա. Որո՞յ բախտի էք, և ո՞յր որդիք, և յորմէ՞ գաւառէ։ Ասեն ցնա սուրբքն. Գաւառ յերկրի չունիմք. այլ եթէ կամիս գիտել զքաղաքն մեր, հաւատա 'ի Քրիստոս, քանզի քաղաք քրիստոնէից յերկինս շինեալ է։ Եւ նա ասէ ցնոսա. Ուստի՞ էք և զի՞նչ անուանք ձեր, ասացէք. ապա եթէ ոչ, երդնում յաստուածսն ամենայն զի կենդանիս զձեզ դատիմ։ Ասեն ցնա սուրբքն. Ի սպառնալեաց քոց չերկնչիմք. և զի՞նչ եմք՝ ասասցուք, եթէ օտարք և պանդուխտք որպէս ամենայն հարքն մեր։ Դատաւորն ասէ. Զմի խորհուրդ ունին վատամարդքս այս. և

1. Միւս օր. արդ եկ գնա ընդ Քն. յերկինս։

2. Միւս օր. գնացեալ։

արդ մերկացեալք տանջեսցին։ Եւ մինչդեռ 'ի տանջանսն էին, ասէ. Ո՞ւր է եօթներորդ ընկերն ձեր որ մանաւանդ խնդրելին է։ Եւ իբրեւ զայս ասաց, վաղվաղակի վաղեաց 'ի ներքս յամբոխէն սուրբն Վարոս, և կացեալ 'ի միջի՝ ասէ. Նա կատարեցաւ և զիս կացոյց փոխանակ իւր ժառանգաւոր իւրոյ համբերութեանն. արդ եթէ պարտի ինչ նա, աւասիկ կամ պատրաստ ընդ նորա հատուցանել. քանզի զարկեալ պատիժս հարկացն ժառանգաւորքն հատուցանեն։

Եւ բարկացեալ դատաւորն՝ ասէ. Ո՞վ է դա։ Ասեն. Զինուոր է, այլ և մի յաւագաց։ Ասէ ցնոսա. Յորում գնդի կարգեալ է։ Ասեն ցնա. Ի Տիտանացւոցն։ Ասէ դատաւորն ցսուրբն. Ո՞ մոլորեցոյց զքեզ և հրապուրեաց կորուսանել զգունդն քո և զմեծամեծ ռոճիկսն քո, և կորնչել չարաչար։ Ասէ ցնա սուրբն Վարոս. Ի բազում ամաց կերակրիմ 'ի ռոճկացս յայսցանէ և ոչինչ օգտեցայ, այլ դարձեալ քաղցնուլ յետ ուտելոյն. այլ այժմ գտի ռոճիկ յոյժ լաւագոյն քան զայն։ Դատաւորն ասէ. Զո՞ր։ Վարոս ասէ. Զհացն որ յերկնից էջ և ետ կենաց ամենայն մարդկան. և փոխանակ զինուոյ որ արբեցութիւն և շուայտութիւն գործէ, արիւնն Քրիստոսի՝ [1] որ աղբիւր է կենաց, և անապականութիւն գործէ [2] որոց ճաշակենն զնա. և փոխանակ ապականացու մսոյ, ունիմ զմարմինն անբիծ և անարատ գառինն՝ որ եբարձ զմեղս աշխարհի։

Ասէ դատաւորն ցսուրբսն. Ո՞չ դուք էք որ հրապուրեցէք զդա գալ յայդ, և ահա կորուսիք զայդպիսի զօրական թագաւորին. երդնում յաստուածսն զի զգլխս ձեր չարաչար կորուսանեմ։ Ասեն ցնա սուրբքըն. Անմիտ, ո՞չ գիտես եթէ 'ի հրեշտակաց դասն [3] կարգեցաք զնա. և եթէ ուսար 'ի նմանէ զփրկական թօշակն զինուորութեան, անսա վայր մի և տեսանես [4] զքաջութիւն զօրականութեան նորա։ Ասէ ցնոսա դատաւորն. Զո՞ր զօրականութիւն. զտանջանս ահաւոր հերձուածողացն։ Ասէ ցնա. Զի՞նչ քաջութիւն է քան

1. Միւս օր. բաժակ արեանն Քրիստոսի։
2. Միւս օր. շնորհէ։
3. Միւս օր. գունդն։
4. Միւս օր. տեսցես։

Digitized by Google

զայն, եթէ մի ոք յաղթեսցէ քեզ իշխանից կորուստեան և ամենայն զօրականաց քոց, որ յետ սակաւ մի ապականելոց են։ Ասէ ցնա դատաւորն. Զմարմինս ձեր այժմ ապականեմ, եթէ ոչ անուանեալ[1] աստուածոցն երկիր պագանիցէք։ Սուրբքն ասեն. Աստուածք որ զերկինս և զերկիր ոչ արարին, կորիցեն յերեսաց երկրէ. վասն զի աստուածք հեթանոսաց դեւք են, այլ Տէր զերկինս արար։ Վարոս ասաց. Զի՞ աշխատ առնես զսուրբս շատխօսութեամբ, անարժան խոստովանութեամբ. ահա ես կամ առաջի քո դատապարտեալ, արա զինչ և կամիս։ Դատաւորն ասէ. Եւ իմ կամք այն են զի կորուսից զամենեսեան՝ որք ոչ պաշտեն զԵգիպտացւոց աստուածսն. արդ խնայեցէք ՚ի ձեզ, և բուժեցարուք ՚ի պատրաստելոցն ձեզ չարեաց։ Վարոս ասաց. Որ ՚ի քէնդ պատրաստեալ է մեզ, որպէս սարդիոստայն լուծանի. իսկ որ քեզն պատրաստեալ է և ամենայն տան քում, վախճան ոչ ունի։ Եւ բարկացեալ դատաւորն, հրամայեաց կախել զնա զփայտէ։ Եւ ասէ ցսուրբսն. Եթէ դուք ինձ յաղթեցէք, մոլորեցայց և ուրացայց զաստուածսն։ Ասեն ցնա. Առ այժմ փորձեա զուժդ ՚ի միումդ որ առաջի կայ. եթէ զմա յաղթեսցես, հաւատա և գիտա թէ և զմեզ հերքեսցես։

Դատաւորն ասէ ցսուրբն Վարոս. Խնայել գլխոյ, զի չարեօքդ զոր չարչարիս՝ զգուշասցին այլ եւս զինուորք և ռամիկք չթողուլ զիւրեանց զաստուածս և երկիր պագանել՝ որում դուք երկիր պագանէք Քրիստոսի։ Վարոս ասաց. Նման լիջիր աստուածոցն քոց, դու և ամենայն յուսացեալքն ՚ի նոսա, որք ոչ լսեն և ոչ խօսին, և ոչ տեսանեն և ոչ շարժին։ Եւ դատաւորն բարկացեալ, հրամայեաց իջուցանել զնա, և փոկովք և բրօք ՚ի չորեցունց կողմանց ծեծել[2] զնա։ Վարոս ասաց ցսուրբսն. Օրհնեցէք զծառայս ձեր սուրբ հարք և աղօթս արարէք ՚ի վերայ իմ, զի զօրացայց և շիջուցից զբարկութիւն ամպարշտիս, և զդառն տանջանս սորա լուծից։ Եւ սուրբքն զաչս ՚ի վեր ամբարձին առ Տէր և ասեն. Օրհնեալ ես, Տէր, որ զան-

1. Միւս օր. անիծեալ։ 2. Միւս օր. հարկանել։

ընկերս պսակես պսակօք համբերութեան. զօրացո զծառայս 'ի պատերազմի նահատակութեանս: Եւ տանջեալ վկայն Քրիստոսի, ասէ ցսուրբսն. Մի՛ խռովիք, զինեն սուրբ աղօթք ձեր, զի իբրև առուի իջանելով 'ի վերայ իմ զգամ մանաւանդ քան ջաղտոիցն:

Ասէ ցնա դատաւորն. Արդ զի՞նչ օգտեցար, ո՛վ թըշշուառական: Վարոս ասաց. Այնչափ օգտեցայ որչափ դու վնասեցար: Ասէ ցնա դատաւորն. Մոլորեցուցիչքդ այդ ուսուցին քեզ այդպէս խօսել: Վարոս ասաց. Ոչ երբէք մոլորեցուցիչք իւս փրկութեան դործեն. այլ վասն զի բարիք են և ճշմարիտք և անխախանձ երախտաւորք[1], 'ի գանձէ իւրեանց մատուցին զփրկութիւնս զայս: Այլ մոլորեցուցիչ և կախարդ դու ես, և ամենայն հաւանեալք քում անզգամութեանդ: Եւ բարկացեալ դատաւորն, հրամայեաց դարձեալ 'ի փայտն մատուցանել զնա: Եւ իբրև տեսին սուրբքն զկողս վկային 'ի բազում ժամս քերեալ, ասեն ցդատաւորն. Ո՛վ ամպարիշտ, զապառաժ քարինս ոչ արդեօք վատնէիր այդպէս քերելովդ[2]: Ասէ դատաւորն. Եկեսցէ Քրիստոսն ձեր և փրկեսցէ զդա: Ասէ ցնա Վարոս. Մի՛ լիցի ինձ փրկիլ յայսմ տանջանաց, այլ 'ի մշտնջենաւորականացն փրկեսցէ զիս: Եւ կըրճտեալ զատամունս իւր ամպարիշտն, հրամայեաց հարկանել զլեարդակողմն: Եւ ասէ. Հանէք զաղիս դորա առաջի դորա: Ասէ ցնա Վարոս. Որդի սատանայի և թշնամի ամենայն արդարութեան, զաղիս իմ ահա կարես հանել՝ այլ կապտել զհաւատս իմ ոչ կարես: Իբրև տեսին սուրբքն պատառեալ զորովայն նորա՝ լացին:

Ասէ ցնոսա դատաւորն. Տեսանէք զի յաղթահարեցայք. ընդէ՞ր լայք և տրտմիք՝ եթէ արդարև անմահութիւն համարիք զմահն որ վասն Քրիստոսի: Ասեն սուրբքն. Վասն չարչարակցութեան լամք, հրաժարեալք 'ի գազանաբարոյ անմարդութենէ. ծիծաղիմք և տօնեմք՝ գիտացեալք թէ սակաւ տանջանօքս զյաւիտենական հանգիստն ժառանգեմք: Եւ դարձեալ ցասուցեալ դատաւորն, հրամայեաց զնոսա տանել 'ի

1. Միւս օր. Էրախտաւորքն: 2. Միւս օր. քանցելովդ:

բանտն 'ի պահեստ տանջանաց, և զՎարազ տանջել մին-չև անդէն 'ի փայտին մեռցի:

Եւ իբրև ետես զնոսա Վարազ քարշեալ շղթայիւքն, ասէ ցնոսա մեծաձայն. Յանձն արարէք զիս Տեառն, սուրբ նահատակք Քրիստոսի, և վստահ լերուք եթէ ոչ ես տաց պատասխանի անաստուածիս այսմ և ոչ բան մի, և ոչ բացից զշրթունս իմ առ սա. այլ ահա երթամ առ Տէրն Քրիստոս, շնորհ ունելով ձեզ որ պատճառք եղերուք ինձ այսմ յաւիտենականն կենա-ցըն: Եւ տանջեալ իբրև ժամս երիս, աւանդեաց[1] զոգին. և որք հարկանէին՝ տեսանէին տանջելին զնա, համարեալ թէ կենդանի ևս իցէ: Եւ իբրև տեսին դահիճքն թէ զլուխ մեռեալ մարմնոյն տանջեն, ասեն ցդռնաւորսն, թէ՝ Ի վաղուց հետէ մեռաւ, արդ մեր հրամայես դնել զմարմինն նորա: Ասէ բռնաւորն. Ի-ջուցէք և քարշեցէք արտաքոյ քաղաքին և ընկեցէք շանց: Եւ իջուցին զնա և քարշեցին արտաքոյ քաղա-քին՝ ուր կային գէշք անասնոց:

Իսկ կին մի Պաղեստինացի, որում անուն էր Կղէա-պատրա, քրիստոնեայ էր և բարեպաշտ և երկիւղած 'ի Տեառնէ, հայէր ընդ սուրբսն 'ի նահատակութեանն և լայր դառնապէս: Եւ տեսեալ զնա 'ի տանջանսն, ծեծէր զկուրծս իւր, և երկնչէր խոստովանել՝ թէ քրիստոնեայ իցեմ: Չոգաւ 'ի գիշերի հանդերձ ման-կամբք իւրովք և որդւովն որ էր երկոտասանամեայ. և գողացաւ զմարմինն սրբոյն և տարաւ 'ի տուն իւր. և անդ օծեալ իւղօք անուշիւք և պատեալ պատուա-կան հանդերձիւք, փորեաց ընդ մանկօք իւրովք և թաղեաց զսուրբն, և եկաց մնաց զբարի սպասաւորու-թիւնն կատարելով[2]:

Եւ յետ բազում ժամանակի իբրև դադարեաց հա-լածումն քրիստոնէից, խորհեցաւ 'ի գաւառն իւր երթալ[3]. և պատրաստեաց զամենայն ինչս: Եւ 'ի ձեռն երևելւոյ[4] ուրումն մատուցեալ առ իշխանն՝ ա-սէ. Այր իմ էր 'ի պատուական ազգէ զօրականաց,

1. Միւս օր. արձակեաց:
2. Միւս օր. կատարէլով:
3. Միւս օր. դառնալ:
4. Միւս օր. երանելւոյ մարգա-րախոսի արքային:

ժիր եղեալ 'ի պատերազմունս՝ մեռաւ, և առ Թա-ղեալ է վարկպարազի, և օրհնաւոր Թաղման չև ևս պատահեալ։ Արդ աղաչեմ զքո մեծութիւնդ, հրա-մայեա ինձ անվտանգ հանել զնա զի օրհնօք Թաղե-ցից։ Եւ խոնարհեալ յաղաչանս կնոջն, հրամայեաց տալ նմա զխնդիրն, և վասն այնորիկ ինչս բազումս առեալ 'ի նմանէ։

Իսկ կնոջն զայր իւր Թողեալ անդէն յԵգիպտոս, և զսուրբն Վարոս հանեալ յերկրէն, և դարձեալ պայծառ հանդերձիւք զգեցուցեալ զնա, և խնկօք և իւղովք անուշիւք օծեալ, 'ի բոքի միում եդեալ և ասրս բազում ընդ նմա, և այնպէս եհան զնա յԵ-գիպտոսէ, զի մի ոք յափշտակեսցէ 'ի նմանէ. քանզի սկսան այնուհետև քրիստոնեայք երևել, և զնշխարս սրբոցն խնդրել և դնել 'ի վանս, և զյիշատակս նոցա կատարել։ Եւ եկեալ Կղէոպատրեայ 'ի գեօղն իւր, և եդ զնա 'ի գերեզմանի նախնեաց իւրոց որ էր մերձ 'ի Ճանապարհին. և ելանէր անդր հանապազ ընտա-նեօքն իւրովք հանդերձ մոմեղինօք[1] և խնկօք, ուսան և այլ արք և կանայք և ելանէին ընդ նմա։ Եւ յետ սակաւ աւուրց յայտնի եղև որոց 'ի գաւառն բնա-կեալ էին, եթէ սուրբ ոմն կայ 'ի դրի՝ 'ի գեօղն որ է մերձ 'ի Թափոր. ուսան, և զհիւանդս իւրեանց և զնեղեալս բերէին անդր, և առնէնքեան բժշկէին՝ որք ունէին հիւանդութիւնս ինչ։ Եւ տեսեալ Կղէո-պատրեայ՝ եթէ նեղի բազմութիւնն որ գայր անդր, քանզի անձուկ էր տեղին, խորհեցաւ վաճառել զին-չըս իւր և կանգնել սրբոյն տաճար։ Ունէր և որդի միածին, որոյ տուեալ ինչս բազումս, առաքեաց զի-նուորիլ 'ի դրան արքունի[2], և առաւել ևս ծախեաց 'ի շինուած տաճարին։

Պատահեաց այնուհետև և գիր զինուորութեան 'ի Թագաւորէն, զի տօնեսցեն ընդ կնոջն. քանզի էր մեծատուն և 'ի նշանաւորաց առաջին։ Եւ նա ասաց 'ի սրտի իւրում թէ միանգամայն 'ի կատարել տաճա-րիս՝ զգեցուցից զորդի իմ զպատմուճան իշխանու-թեանն, և ընդ իս բարձցէ զմահիճս սրբոյն, զգե-

1. Միւս օր. Ճրագօք։ 2. Միւս օր. Թագաւորէն։

ցեալ զկերպ զինուորութեան։ Եւ այնպէս բազում ինչս ծախեալ կնոջն, կանգնեաց զվկայարան որոյ տաճարին, և անուանն զարդու զարդարեաց։ Եւ կոչեաց զեպիսկոպոսն և զառաջնութիւն վանականացն և այլոց եւս քրիստոնէից, և եհան զսուրբն 'ի տապանէն. և բերեալ մեհինձս նորա՝ զարդարեաց անկողինք և սուրբ պատուականօք, և մատոյց զորդին առ քահանայսն և օրհնեցին զնա. և մտեալ 'ի սենեակն իւր՝ առ զքղամիդն և զգօտի մանկանն, և եդ 'ի վերայ տապանի սրբոյն և առեալ ած նմա [1]։

Եւ իբրև եկին և ժողովեցան ամբոխն անուանոյն, եբարձ իւղն և մանուկ իւր զնշխարս սրբոյն և մուծին 'ի ներքս։ Եւ այնչափ ժողովեցաւ բազմութիւն արանց և կանանց, մինչև բնակչաց տեղւոյն հոգալ թէ ուտի՞ ունիցին ջուր բաւական եկեղեցւոյն։ Եւ եղև տօն [2] 'ի հաւախօսէն մինչև ցինն ժամն. և իբրև եդին զնշխարըս սրբոյն, ուղղեցին սեղան և մատուցին պատարագ. և միաբան աղօթս արարին 'ի վերայ Կղէոպատրեայ և որդւոյ նորա միածնի։

Եւ իբրև արձակեցին զժողովուրդն, անկաւ 'ի վերայ նշխարին ուր կայր սուրբ վկայն, աղաչէր և ասէր. Աղաչեմ զքեզ սուրբդ Աստուծոյ, վասն օգտի իմոյ և մանկանս իմոյ, և որ օգուտն է օգտոյս իմոյ և հաճոյ Աստուծոյ, աղաչեա զՏէր օգնել ամա փոխանակ զի պաշտեցի զքեզ յայսմ 'ի տառապանական խաւաթեանցս։ Եւ այժմ աղաչեա զՏէր Աստուած խաղաղութեամբ տալ մանկանս իմոյ առողջութիւն 'ի Քրիստոս, և շնորհս 'ի զինուորութեան իւրում առաջի թագաւորին։ Այլ, աղաչեմ զքեզ յիշեա զիս, զի ոչ պատուեցի զոք առաւել քան զքեզ, ոչ զայր և ոչ զմանուկ և ոչ զինչս։

Եւ եղեալ անտի եւս ճաշ մեծապէս անուանոյն բազմութեանն այնմ. պաշտէր ընդ նմա զժողովուրդն և որդին իւր ուրախութեամբ։ Եւ նա պատուիրեալ որդւոյն իւրոյ զի մի ինչ ճաշակեսցէ մինչև յարիցեն բազմեալքն, սպասեալ եթէ 'ի նշխարաց ճաշակեսցէ եա և դա։ Եւ իբրև յարեաւ ամբոխն, վաստակեցա

1. Միւս օր. զՓէշոյյ նմա։ 2. Միւս օր. զաւրն։

մանուկն և կողմնեցաւ. և եկեալ մայրն յետ հանգստացանելոյ զպապատուորսն, համբուրեաց զաչս մանկանն և ասէ. Վասն առողջութեանն քո, որդեակ, արարի զայդ ամենայն, և զի յուղարկեսցես զիս 'ի կեանս քո առ սուրբն այն։ Արդ արի և ճաշակեա կերակուր զի անսուաղ ես և աշխատեալ։ Եւ մանուկն հազիւ խօսեցաւ՝, քանզի այրէր բերան նորա 'ի ջերմութենէն. և մօրն անկեալ զմանկամբն, առ զնա 'ի գիրկս իւր և ասէ. Կենդանի է Տէր և աղօթք սրբոյն, և ոչ ես ճաշակեմ մինչև տեսից թէ զինչ դիպեսցի[1] մանկանս, վասն զի ես պատուիրեցի նմա չճաշակել ինչ մինչև հանգիցեն ժողովեալքն։ Եւ այնպէս կալեալ զմանուկն 'ի գիրկս իւր զգիշերն. և 'ի մէջ գիշերին արձակեաց զոգին։ Եւ յարուցեալ եբարձ զմանուկն և մատեալ 'ի տաճարն ընկէց զնա առաջի սեղանոյն, աղաղակէր և ասէր. Ո՜հ հատուցումն արդարոյս այսորիկ. ո՜հ, զոր ընդ որոյ հատոյց ինձ հիքոյս։ Տուր ինձ այսր զորդին իմ զոր և երկամբք սնուցի. տուր ինձ զմանուկն իմ միածին։ Ո՜հ բռնութիւն արդարոյ, զոր հատոյց ինձ ընդ այնր զայս։ Տուր ինձ զորդին, վասն որոյ զայս ամենայն արարի, զի կեցցէ և լինիցի մխիթար ինձ. տուր ինձ զորբն, ապա եթէ ոչ, գիտեա զի աստ բեկանեմ զգլուխ իմ մերձ 'ի քեզ։ Աղաչեա զՏէրն քո տալ զմիածինն իմ, քանզի նա զբազմաժամանակեայ զմեռեալս յարոյց։ Տուր ինձ զորդին իմ, ապա եթէ ոչ՝ տար և զիս առ նա։ Եւ ամենայն ժողովուրդն լայր ընդ նմա. քանզի էր մանուկն գեղոյն ազնուական, և առաւել ևս վասն երկիւղածին և քրիստոսասիրին այնորիկ լալին, զի անարժան հատուցումն ընդ որոյ արարն՝ ընկալաւ։ Եւ այնպէս արար զօրն ողջոյն լալով, և ամենայն քահանայքն և սովորական սիրելիքն ակնածէին մխիթարել զնա։

Եւ իբրև եղև մէջ գիշերի, խաղաղացաւ վայր մի, գիրկս արկեալ զմանկամբն, քանզի 'ի բազում լալոյն էր աշխատեալ, և զօրն ամենայն էր պահեալ։ Եւ ահա երևեցաւ նմա սուրբն Վարոս և մանուկն 'ի ձեռին նորա, և երկոքեանն ունէին ընդ մէջ իւրեանց գօտի

1. Միւս օր. Լինի է դէպք այդ մահինէջ ինչ։

ոսկի, և քղամիդք նոցա ազխառակ իբրև զլոյս և շքեղք իբրև զաստեղս, և թագ 'ի գլուխ նոցա, և շուրջ ըզթագօքն աստեղք բոլորեալք։ Եւ իբրև ետես, զարհուրեցաւ, երկիր եպագ. և բուռն հարեալ զոտից որբոյն և միւս ևս ձեռամբն զոտից մանկանն, և լալոյց զնա սուրբն Վարոս և ասէ ցնա. Զի՞ աղաղակես զինէն, կին դու, իբրև թէ անիրաւութիւն ինչ արարի առ քեզ. և իբրև թէ փոխանակ քայոց երախտեացն չար ինչ հատուցի[1] քեզ։ Մի թէ մոռացայ զօր առաջերն ընդ իս 'ի ճանապարհին. ոչ հանապազ հաստտէի 'ի խունկս քո. ոչ զգացի յորժամ ամփոփեցեր զիս յընկեցեալ ոսկերացն արտաքոյ քաղաքին, և թաղեցեր զիս[2] ընդ մահձօքն քո, և յորժամ եդեր զիս 'ի քրձին ասուի։ Ո՞չ գիտացի յորժամ թաղեցեր զիս առ նախնիսն քո, զորս և ազատեցի զդատապարտեալսն 'ի մեղաց, շնորհ ունելով[3] քեզ. աղաչեցի զՏէր վասն քո տալ նոցա զթողութիւն։ Ո՞չ գիտացի յորժամ հաներն զիս 'ի գերեզմանէն, և բարձեր 'ի մահիճս, հանդերձ որդւովս քո. ոչ ես պահէի զշնորհսն զի մի վնասեսցին 'ի չարէն. ոչ ես պաշտէի ընդ ձեզ զժողովսն, և անուամբ Տեառն օրհնեցի զպատրաստութիւն քո. ոչ դու աղաչեցեր զիս յորժամ եդեր 'ի սեղանն զի աղաչեցից զԱստուած վասն որդւոյ քո առնել ընդ նմա զհաճոյսն և խառնել զնա 'ի համար անդրանկաց երկնաւորաց. և ես աղաչեցի և առար մեզ զայս որպէս տեսանես իսկ. և այժմ եթէ կամիս առ զդա։ Եւ իսկոյն պատեցաւ զնովաւ մանուկըն և ասէ. Մի՛ տէր իմ և վարդապետ, մի՛ հաւանիր դմա տալ զիս անիրաւ աշխարհիս, որ լի է զրպարտութեամբ և ամպարշտութեամբ, յորմէ հազիւ բուժեցայ չշաղախելով 'ի պղծութիւն սորա. մի՛, հայր իմ, մի՛ 'ի բացեայ առներ զիս 'ի քէն և 'ի սրբոցն ընդ որս բնակեալ եմք։ Եւ ցմայրն ասէ. Երթ զնա յինէն, կին դու. է՞ մայր որ նախանձի ընդ միածնին իւրում, և ձգէ զնա 'ի թագաւորութենէ յաղքատութիւն, և 'ի լուսոյ 'ի խաւար։ Եւ ասէ ցնոսա կինն. Առէք և

1. Միւս օր. արարի քեզ։
2. Միւս օր. Թաղեցեր։
3. Միւս օր. շնորհելով։

զիս ընդ ձեզ, զի և ես թագաւորեցից ընդ ձեզ. յաւ-ւերժական ասէ ցսուրբն. Մի՛ վհատել[1] զիս 'ի միածնէդ իմմէ: Ասէ ցնա սուրբ վկայն. Եթէ այդր ես, ընդ մեզ ես. և այժմ երթ խաղաղութեամբ և կատարեա յերկրի զյիշատակս մեր, և 'ի ժամանակի այց արասցուք քեզ, յորժամ կամեսցի Տէր. աՀաւասիկ երթ խաղաղութեամբ:

Եւ զարթուցեալ դողմամբ՝ պատմէր բազմութեանն զտեսիլն, և առեալ զգեստ սուրբ և իւղ անոյշ, զգեցոյց զորդին իւր և յանձն արար սրբոյն: Եւ ամենայն սիրելի կանայքն աղաչէին զնա զի դիցէ ընդ նմա ըզզինուորութեան պատմուճան նորա. զի մի՛ տեսցես 'ի տան քում և խռովեսցի ոգի քո: Իսկ նա ոչ առ յանձըն, և ասէր ցնոսա. Մնացէք վաղիւն առ իս, աղաչեմ զձեզ, քանզի առնեմ տօն մեծ, զի զինուորեցաւ որդին իմ 'ի զինուորութիւն Հրեշտակաց: Եւ արար ճաշ մեծ և պաշտէր զբազմեալսն ամենայն ուրախութեամբ և խնդութեամբ: Եւ 'ի վաղիւ անդ յուղարկեալ զամբոխն, բնակեաց[2] 'ի վկայարանին, և անդ պաշտէր աղօթիւք զԱստուած, և երևէին նմա ըստ կիւրակէի կիւրակէի, փոփոխելով զփառս իւրեանց ևս պայծառագոյն: Եւ յետ եօթն ամի՝ կատարեցաւ երանելին Աղէօպատրիա և եդաւ ընդ նոսա 'ի վկայարանին: Ընդ որս տացէ և մեզ Տէր մասն, և ամենեցուն որք ժողովլին 'ի յիշատակ նոցա, աղօթիւք և բարեխօսութեամբ ամենայն սրբոց, Քրիստոսի Աստուծոյ փառք յաւիտեանս. ամէն:

1. Միւս օր. ձարտպէր: 2. Միւս օր. Հրաժարեաց:

Վկայաբանութիւն Սրբոյ քահանայապետին Վլասայ։

Յօժարութեան հոգւոյ իմոյ հակառակ կայ մտաց իմոց տկարութիւն. և զտկարութեանս երկիւղ զօրացուցանէ իղձք փափաքանացս. յաղթին ՚ի միմեանց և յաղթեն և ոչ լքանին, այլ զօրաւիգն միմեանց յարմարին. տկարութիւնս զգենու զյօժարութիւն, և յօժարութիւնս յորդորեալ ՚ի սիրոյդ ձերմէ՝ աղաչէ չպահանջել առաւել քան զկարն։ Արդ պատմեցից այսուհետև զքահանայապետին մերոյ և զմարտիրոսին Վլասայ զվկայութիւնն. եթէ որպէս վայելէ նմա՝ ոչ կարիցեմ յարմարել զյառաջեդեալ պատմութիւն սրբոյն, մի ոք պարսաւանս դիցէ իմոյ համարձակութեանս. քանզի յաղթեալ լինի ՚ի յօժարութենէդ ձերմէ դանդաղութիւն մտացս. զի զյօժարութիւնս իմ զարթոյց և զծուլութիւնս իմ զօրացոյց այն՝ որ զքանքարաթաքոյցն տանջեաց չարաչար, և երկիւղն ահաւորին յորդորեաց զմիտս իմ առնել զկամս յօժարութեան իմոյ։ Արդ աղաչեմ զսէրդ ձեր, ունկնդիր լերուք պատմութեան վկայիս և քահանայապետիս Աստուծոյ։

Ընդ ժամանակ թագաւորութեան Լիկիանոսի ամպարշտի՝ զօրանայր կռապաշտութեանն մոլորութիւն. և արարածոց ձեռաց իւրեանց երկիր պագանէին մարդիկ. ծաղկէր և հաւատն քրիստոնէից և սաղարթաւորեալ զուարճանայր նահատակութեամբ վկայից. ընդ որս և երանելի վկայս և քաջ հովուապետս Վլա-

սրտի՝ զամենայն ժամանակս կենաց իւրոց երկնային կենցաղիւ քաղաքավարեալ, ըստ վկայութեան Յովբայ, այր արդար, ճշմարիտ աստուածապաշտ, անյիշաչար, մեկնեալ յամենայն գործոց չարեաց։ Տեսեալ զայսպիսի զյառաջադիմութիւն նորա և զամբիծ կեանսն բնակիչք Կապպադովկիացւոց և որք՚ի Սեբաստիա քաղաքի, կամեցան գալ նմա ՚ի պատիւ եպիսկոպոսութեան։ Իսկ նա ոչ առնոյր յանձն, ասելով զինքն անարժան գոլ այնպիսի պատուոյ։ Սակայն հարկաւորեալ ՚ի բնակչաց գաւառին, միանգամայն և ըստ տեսչութեանն Աստուծոյ համարեալ զշարժումն այնքան բազմութեան, յանձն առնու ակամայ։ Եւ ժողովեալ եպիսկոպոսաց բազմաց և քահանայից և կղերիկոսաց՝ վերակոչեն զնա յաթոռ քահանայապետութեան Սեբաստիոյ քաղաքի։ Լինէր այնուհետև քարոզ ճշմարտութեանն բանիւք և արդեամբք, լուսաւորէր զամենեսեան բանիւ աւետարանին կենաց, դարձուցանելով ՚ի մոլորութենէ կռապաշտութեան ՚ի ճշմարիտ աստուածգիտութիւն։

Ընդ այն ժամանակս Լիկինոս յարուցանէր հալածանս քրիստոնէից. և առաքեալ ՚ի քաղաքն Սեբաստիա՝ այր ժպիրհ և ապարասան, որում անուն էր Ագրիկողայոս։ Լուեալ այնուհետև հաւատացելոց զհամբաւ գալստեան նորա, ցրուեալք թաքչէին. ընդ որս և երանելի եպիսկոպոսն կատարելով զաւետարանական բանն, խոյս տուեալ ՚ի քաղաքէն, երթեալ բնակէր ՚ի լերինն Արգիոսոյ՝ յայրի միում։ Եւ ժողովէին առ նա վայրենի կենդանիք. և թէ մի ՚ի նոցանէ տկարանայր՝ իբրև հօտ բանաւոր մնայր յայրի. և եթէ ոչ դնէր ձեռն և առողջացուցանէր՝ ոչ մեկնէր յայրէ անտի։

Յաւուրսն յայնոսիկ հրամայեաց Ագրիկողայոս դատաւոր՝ որսալ վայրենի կենդանիս. և ելեալ որսորդացն գնացին ՚ի լեառն՝ յորում թաքուցեալ էր սուրբ քահանայապետն. և տեսեալ զվայրի կենդանիս առաջի այրին՝ զհետ մտեալ եկին մինչև յայրն։ Եւ տեսին զսուրբն Վլաս, զի աղօթս մատուցանէր առ Աստուած. և դարձեալ ՚ի քաղաքն՝ պատմեցին դատաւորին զոր ինչ տեսին։ Եւ հրամայեաց դատաւորն

Digitized by Google

որոտողաց բազմաց՝ երթալ զկնի որոտողացն. զի որ- չափ և գտանիցին քրիստոնեայք, մատուսցեն առաջի նորա։ Եւ նոցա երթեալ գտին զսուրբն՝ զի կայր յա- ղօթս։ Ասեն ցնա. Արի, եկ ընդ մեզ, զի կոչէ զքեզ դատաւորն։ Եւ նորա ուրախացեալ ընդ բանսն՝ ասէ. Եկայք որդիք իմ, երթիցուք 'ի միասին. քանզի 'ի գի- շերիս յայսմիկ երեւեցաւ ինձ Տէր երիցս անգամ, և ասէ. Յարուցեալ մատո ինձ պատարագ ըստ օրինի քահանայապետութեան քո։ Եւ արդ, որդեակք իմ, բարիոք եկիք. Տէր Յիսուս Քրիստոս ընդ մեզ է։ Եւ 'ի գնալն նոցա առ դատաւորն՝ զբազումս 'ի հեթա- նոսացն դարձուցանէր յաստուածածանօթութիւն։ Մատուցանէին առ նա հիւանդս և ախտաժէտս բա- զումս, և նա դնէր ձեռս 'ի վերայ նոցա և արձակէր ա- ռողջացեալս 'ի տունս իւրեանց, ոչ միայն զմարդիկ, այլ և զանասունս անգամ, զորս մատուցանէին առաջի նորա։ Դէպ եղև կնոջ միում, որ ունէր որդի միամօր, 'ի յուտելն մասն ինչ ձկան՝ կլանէր ոսկր 'ի ձկանէ անտի և լինէր անմռունչ. իսկ մայր մանկանն լուեալ վասն սրբոյն, մատուցեալ առ նա՝ ընկէց զմանուկն յոտս նորա. աղաղակէր արտասուօք և ասէր. Ողոր- մեաց որդւոյ իմոյ, ծառայ Յիսուսի Քրիստոսի, քան- զի միամօր է ինձ։ Իսկ սրբոյն եդեալ զձեռն իւր 'ի վերայ փողոց մանկանն, և համբարձեալ զաչս իւր յերկինս՝ ասէ. Որ ես բժիշկ ամենեցուն որ ճշմարտա- պէս կարդան առ քեզ, լուր աղաչանաց ծառայի քում, և անտեսանելի զօրութեամբ քո 'ի բաց կոր- զեա զխաստակար փուշն 'ի մանկանէ աստի։ Եւ յայսմ հետէ, եթէ 'ի տղայս, եթէ յերիտասարդս, եթէ յանասունս յայսպիսեաց ինչ անցք անցանիցէ և յի- շեսցէ զանուն ծառայիս քո, արասցես նոցա բժշկու- թիւն վասն մեծի փառաց անուանդ քո։ Եւ իբրև կատարեաց զաղօթսն՝ առողջացաւ մանուկն, և ետ զնա ցմայր իւր. և հռչակ հարկանէր զվկայէն Աստուծոյ, ոչ միայն 'ի Սեբաստիա այլ և յամենայն Կապա- դովկիա։

Եւ մինչդեռ 'ի ճանապարհի անդ էր, ահա կին մի աղքատ և այրի, ոչ այլ ինչ ունէր ստացուած, բայց միայն անասուն մի, զոր յափշտակեալ գայլոյ տանէր.

Digitized by Google

իսկ կինն մատուցեալ առ սուրբ վկայն՝ աղաչէր փրկել զմանուկն 'ի գայլէ անտի։ Իսկ սուրբ վկայն Վլաս ժպտելով ասէ ցնա. Մի՛ տրտմիր, կին դու, հասցէ առ քեզ մանուկն քո. և կինն ընթանայր զկնի գայլոյն. և ահա գայլն պահեալ զմանուկն առանց վնասու՝ ետ զնա ցայրին։

Եւ եկն սուրբն եմուտ 'ի քաղաքն Սեբաստիա. և հրամայեաց Ագրիկողայոս դատաւորն արկանել զնա 'ի բանտ մինչև 'ի վաղիւն։ Եւ 'ի վաղիւն նստեալ յատենի՝ հրամայեաց ածել առաջի իւր զսուրբն Վլաս։ Եւ իբրև ածաւ առաջի նորա՝ սկսաւ շողոքանօք խօսել ընդ նմա դատաւորն և ասէ. Ուրախ լեր, Վլասիոս, բարեկամ աստուածոցն։ Եւ սուրբն ասէ. Ուրախ լեր և դու, դատաւոր հզօր. այլ մի՛ ասեր զնոսա աստուածս, զի դեւք են և ոչ աստուած, այլ յաւիտենից հրոյն մատնին հանդերձ պաշտօնէիւք իւրեանց։ Եւ սրտմըտեալ դատաւորն՝ հրամայեաց դալար գաւազանօք հարկանել զնա. և իբրև հարին մինչև ցբազում ժամս, ասէ սուրբն ցդատաւորն. Լիրբ և անպատկառ շուն, կարծես փոխել զիս 'ի ձեռն տանջանաց քոց՝ 'ի խոստովանութենէ Աստուծոյ, այլ ոչ կարես. քանզի ունիմ, որ զօրացուցանէ զիս, զՅիսուս Քրիստոս զՈրդին Աստուծոյ կենդանւոյ։ Եւ իբրև ոչ կարաց հաւանեցուցանել զնա դատաւորն, հրամայեաց արկանել զնա 'ի բանտ։

Եւ զկնի երից աւուրց նստեալ 'ի վերայ բեմի, հրամայեաց ածել առաջի իւր զսուրբն Աստուծոյ. և իբրև ածին՝ ասէ ցնա. Վլասիէ, զոհեա՛ս աստուածոցն եթէ կորնչիս չարաչար։ Սուրբն ասէ. Աստուածք որ զերկինս և զերկիր ոչ արարին՝ կորիցեն. զի մահն այն՝ զոր դու ինձ սպառնաս, առիթ լինի ինձ կենացն յաւիտենականաց։ Եւ տեսեալ բռնաւորին զանփոփոխելի զհաւատս նորա՝ հրամայեաց կախել զնա ընդ փայտէ, և երկաթի քերչօք քերել զնա յոյժ. և սուրբ վկայն ասէ ցդատաւորն. Ո՛վ ամպարիշտ և անզգամ, համարիս հարուածս հասուցանել 'ի վերայ իմ, այլ ես ունիմ յիս զզօրացուցիչն իմ զՔրիստոս, և սպասեալ ակն ունիմ անանց բարեացն՝ զոր պատրաստեաց սիրելեաց իւրոց։ Եւ հրամայեաց դատաւորն իջուցանել զնա 'ի փայտէն և տանել 'ի բանտ։

Եւ մինչդեռ տանէին զնուրբն, կանայք ոմանք երկիւղածք յԱստուծոյ՝ զհետ երթային սրբոյն, և առեալքն որ իջանէր 'ի նմանէ՝ օծանէին զանձինս իւրեանց. զոր իբրև տեսեալ դահճիցն՝ ըմբռնեալ զնոսա ածին առաջի դատաւորին և ասեն. Ո՛վ դատաւոր, և սոքա քրիստոնեայք են։ Եւ դատաւորն ասէ ցնոսա. Հնազանդեցարուք աստուածոցն և զոհեցէք զոհս նոցա։ Պատասխանի ետուն և ասեն. Եթէ կամիս զի զոհեսցուք աստուածոց քոց, երթիցուք մերձ 'ի ծովակն, և բերցես զաստուածսն քո անդ, և լուացեալ զերեսս մեր զոհեսցուք նոցա։ Եւ ուրախացեալ բռնաւորն, հրամայեաց բերել զաստուածսն իւրեանց, ըստ խնդրոյ երանելի կանանցն՝ մերձ առ ծովակն. և նոցա առեալ զգարշելի դիսն՝ ընկեցին 'ի խորս ծովուն։ Եւ տեսեալ դատաւորին զոր ինչ եղեն, փոխեցաւ գոյն երեսաց նորա և կրճտէր զատամունս իւր և զայրանայր բարկութեամբ 'ի վերայ զինուորացն և ասէր. Ընդէ՞ր ոչ արգելէք զնոսա, զի մի արկցեն զաստուածսն 'ի ծով։ Ասեն զինուորքն. Նենգութեամբ խօսեցան ընդ քեզ և պատրանօք ընկղմեցին զաստուածսն մեր։ Կանայքն ասեն. Աստուած որ 'ի զօրականաց պահի՝ չէ աստուած, քանզի Աստուած անչարչարելի է. այլ այդ զոր այժմ աստուածս կարդայք և 'ի փայտից և յոսկւոյ և 'ի քարէ ձևացեալ, նման նոցա եղիցին որք արարին զնոսա և ամենեքեան որք յուսան 'ի նոսա։ Եւ կատաղեալ դատաւորն, հրամայեաց հալել կապար և արկանել 'ի սան մեծ և կրտաւս փափուկս տարածանել 'ի միւս կողմն տանջանարանին, և ասէ ցկանայսն. Ընտրեցէք ձեզ յերկոցունց այտի. կամ երկիր պագէք աստուածոցն և ապրեցուցէք զանձինս ձեր, և գնացէք 'ի վերայ փափուկ կտաւոցդ, ապա թէ ոչ՝ փորձիլ ունիք 'ի պատրաստեալ տանջանարանացս յայսցանէ։

Մի ոմն 'ի կանանցն ունէր մանկունս երկուս. և նոքա ասեն ցմայրն իւրեանց. Մի թողուր զմեզ կորնչել 'ի վերայ երկրի, այլ որպէս յաղթեսցես քաջակաւթամբ քո, յաղթեսցո և զմեզ արքայութեամբն Աստուծոյ մերոյ։ Եւ վաղվաղակի հրամայեաց դատաւորն կախել զնոսա և քերել. և փայլատակէին մար-

մինչ նոցա իբրև զձիւն. և հրեշտակ յերկնից իջեալ՝ բժշկէր զնոսա. և ասէ ցնոսա. Մի երկնչիք, քանզի մըշակին սկսանի հնձել, և իբրև կատարէ՝ առնու օրհնութեամբ զվարձս իւր, և ուրախութեամբ երթիցէ 'ի յարկս իւր. այսպէս և դուք ճգնեցարուք, զի ընկալջիք 'ի Փրկչէ մերմէ զկեանս յաւիտենականս: Յայնժամ հրամայեաց դատաւորն արկանել 'ի հնոցն զերանելի կանայսն. և իբրև արկին՝ վաղվաղակի շիջաւ բորբոքումն հրոյն, և անվնաս ելին 'ի հնոցէ անտի: Ասէ ցնոսա դատաւորն. Ի բաց ընկեցէք 'ի ձէնջ զկախարդութիւնդ զայդ և մատիք զոհեցէք աստուածոցըն: Իսկ սուրբ կանայքն ասացին միաբան. Փառք քեզ Թագաւոր մեր Յիսուս Քրիստոս, որ հրաւիրեցեր զմեզ 'ի ճանապարհս բարութեանց քոց: Եւ ասէն ցդատաւորն. Փութա կատարեա զոր ինչ խորհիս վասն մեր, քանզի մեք հրաւիրեալ եմք յարքայութիւնն երկնից:

Յայնժամ զայրացեալ դատաւորն՝ հրամայեաց սըրով կոտորել զնոսա. և առեալ զնոսա դահճացն՝ տարան 'ի տեղի նահատակութեանն. իսկ սուրբքն աղաչեցին զնոսա, զի թող տացեն առ վայր մի յաղօթս կալ. և իբրև թողացուցին՝ ծունր խոնարհեցուցեալ ասեն. Ո՞վ է Աստուած որպէս զԱստուած մեր, որ մեկնեաց զմեզ 'ի խաւարէ և կոչեաց 'ի փառս լուսոյ իւրոյ: Վասն որոյ աղաչեմք զքեզ Աստուած մեր, դասաւորեա զմեզ ընդ առաջին վկային քո սրբոյն Թեկղի, ընդունելով զաղաչանս սրբոյ քահանայապետին քո և վկային, որ առաջնորդեաց մեզ 'ի նահատակութիւնս յայս: Եւ տարածեալ զձեռս իւրեանց և համբարձեալ զաչս յերկինս, ասեն. Փառք քեզ, Քրիստոս Աստուած մեր, ընկալ զոգիս մեր պատարագ 'ի վերայ սրբոյ սեղանոյ քո: Եւ մանկունքն ասեն ցմայրն. Պատրաստեալ են պսակքն ձեզ 'ի Տեառնէ, յանձն արա զմեզ քաջ նահատակին Վլասայ հօտապետին մերոյ: Եւ անդէն եհատ դահիճն սրով զպարանոց երանելեացն, որք մատնեցին զանձինս իւրեանց ինքնակամ վասն յուսոյն զոր ունէին առ Քրիստոս:

Իսկ դատաւորն յերրորդ ժամու աւուրն նստաւ 'ի վերայ բեմի, և հրամայեաց ածել առաջի իւր զսուրբն

Վղաս և ասէ ցնա. Վղասիէ, այժմ զոհես կուոցն թէ
ոչ: Ասէ ցնա սուրբն. Կոյր և յիմար, ո՞ է 'ի մարդկա‐
նէ որ ճանաչիցէ զԱստուած արարիչ և երկիր պագա‐
նիցէ կռոց անշնչոց: Դու խաւարեալ՝ քարանց և փայ‐
տից երկիր պագանիցես, և ես արարողին երկնի և
երկրի. այլ ես 'ի պատճառս քոց ոչ երկնչիմ, որ‐
պէս կամիս՝ այնպէս տանջեա զմեզ. զմարմինս միայն
մատնես տանջանաց, այլ հոգւոյս իմոյ՝ արարողն մի‐
այն իշխէ: Դատաւորն ասէ. Ա՛ թշուառական, եթէ
ընկեցից զքեզ 'ի խորս ծովու, զի՞նչ օգտեսցէ քեզ
այն՝ որում երկիր պագանես և պաշտես: Սուրբն ա‐
սէ. Եւ դու այդպէս վարկանիս, յիմար, թէ երկրր‐
պագելովդ քո գարշելեացն՝ կեցցես. վա՜յ քեզ, երիցս
թշուառական և արիւնարբու գազան, զի ժառանգե‐
լոց ես զյաւիտենական հուրն. այլ ես այժմ ցուցից
քեզ 'ի վերայ ջրոցս զզօրութիւն Աստուծոյն իմոյ՝ զոր
պաշտեմ:

Յայնժամ իշխանն հրամայեաց ընկենուլ զնա 'ի
ծով անդ. և նա յառաջեալ կնքեաց զջուրսն. և
ջուրցն փոփոխեալ 'ի լոյծ բնութենէն՝ զպնդութիւն
ընդունէր. և անցեալ կայր սուրբն 'ի վերայ ջրոցն
իբրև 'ի վերայ երկրի: Եւ ասէ առ դահիճսն. Եթէ
ունիք աստուածս՝ երևեցուցէք զզօրութիւնս նոցա,
եկեսջիք և դուք աստ. և էին նոքա արք իբրև վաթսուն
և ութ, և դիմեալ նոցա 'ի վերայ ջրոցն ընկղմեցան
'ի խորս ծովուն: Եւ հրեշտակ Աստուծոյ իջեալ եկաց
առ սրբոյն և ասէ. Ուրախ լեր, քահանայապետ Աս‐
տուծոյ. եկ ել այտի, և ընկալ զպսակն զոր պատրաս‐
տեալ է քեզ յԱստուծոյ: Իսկ սուրբն Վղաս յարու‐
ցեալ երթայր 'ի վերայ ջրոցն. և ծագեալ լոյս յերե‐
սաց նորա, մինչև սքանչանալ ամենայն տեսողացն: Եւ
դատաւորն ասէ. Այդչափ լաւագո՞յն համարեցար
մեռանել քան զոհել աստուածոցն: Սուրբն ասէ.
Գիտեա՛, ով դատաւոր, զի ծառայ եմ սրբոյն Աստու‐
ծոյ, և գարշելեաց ոչ զոհեմ: Բարկացեալ դատաւորն
գրեաց 'ի վերայ նորա վճիռ և ասէ. ԶՎղասիոս՝ որ
զհրամանն յինքնակալ թագաւորին արհամարհեաց և
զաստուածսն անարգեաց, հրամայեմ սրով հատանել
զգլուխ նորա հանդերձ այլ ևս երկու մանկամբքն:

Digitized by Google

Իսկ սուրբն Վլաս աղօթէր և ասէր. Տէր Աստուած իմ, որ ապրեցուցեր զիս 'ի մահուանէ կռապաշտութեան և փոխեցեր 'ի խաւարէ 'ի լոյս, յանգիտութենէ 'ի ճշմարիտ գիտութիւն. Տէր զօրութեանց, որ նստիս 'ի վերայ քերովբէից և բանաս զսահմանս երկնից, որ ձգեցեր զաղեղն քո նշան յամպս, որ զսատանայ կործանեցեր և զզօրութիւն վիշապին խորտակեցեր, լուր աղաչանաց ծառայիս քո. և թէ ոք ըստ պատահման փուշ կամ ոսկր կլանիցէ, և կամ այլ ինչ յայսպիսեաց նեղութեանց դիպեսցի՝ մարդ կամ անասուն, և կարդասցեն յանուն իմ առաջի աստուածութեանդ՝ կատարեա զիւրաքանչիւր զխնդրուածս սրտից նոցա: Եւ յաղօթել նորա զայս՝ էջ ամպ յերկնից և ծածկեաց զնա. և ասէ ցնա Փրկիչն. Զամենայն խնդրուածս քո կատարեմ, նահատակ իմ քաջ, և առաւել եւս քան զոր աղօթեցերդ՝ արարից և օրհնեցից զտունս ամենեցուն, որք զյիշատակս քո կատարեն. և զշտեմարանս նոցա լցուցից բարութեամբ վասն բարի խոստովանութեան քո որ յիս: Եւ զայսոսիկ խօսեցեալ Փրկիչն՝ վերացաւ յերկինս: Եւ դահիճն վաղվաղակի յառաջ մատուցեալ գլխատեաց զսուրբն Վլաս հանդերձ երկու մանկամբքն արտաքոյ քաղաքին, մերձ 'ի պարիսպն 'ի վերայ վիմի: Եւ կին ոմն բարեպաշտ որում անուն էր Եղեսնէաբ, առեալ զնշխարս նոցա՝ եդ 'ի տեղւոջն յորում կատարեցան, յորում բժշկութիւնք բազումք լինին մինչև ցայսօր ժամանակի:

Կատարեցաւ սուրբ և ամենափառ վկայն Վլասիոս, քաջ հովուապետն յամսեանն փետրուարի մետասան, 'ի թագաւորութեան Լիկիանոսի ամպարշտի. մեզ թագաւորեալ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որում վայելէ փառք իշխանութիւն և պատիւ, այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից:

Digitized by Google

Վկայաբանութիւն Սրբոյ Առաքելոյն Տիմոթէի :

Սուրբ առաքեալն Տիմոթէոս էր 'ի քաղաքէն Լիւստրացւոց, որդի հօր հեթանոսի և մօր հրէի: Եւ եղև 'ի քարոզելն Պօղոսի զաւետարանն կենաց 'ի քաղաքս հեթանոսաց, եկն Տիմոթէոս յարեցաւ 'ի նա, և հաւատաց 'ի Քրիստոս և մկրտեցաւ 'ի Պօղոսէ և աշակերտեցաւ նմա: Եւ քանզի էր իմաստուն և հեզ և փոյթ 'ի բարեպաշտութիւնն Քրիստոսի, և եղև ուղեկից Պօղոսի յաւետարանն փրկութեան: Եւ սիրեաց զնա Պօղոս ըստ անձինն իւրոյ, որպէս էր ըղդաստ և քրիստոսասէր. և ձեռնադրեաց զնա եպիսկոպոս Եփեսացւոց քաղաքին. և կացոյց զնա անդ վասն տեղւոյն բարեխառնութեանն, զի կազմութեամբ մարմնով հիւանդոտ էր և յոյժ առաքինի. վասն որոյ հոգայր[1] Պօղոս զնմանէ. և գրէր թուղթ առ նա խրատագիր հայրական գթով, և զկնի բազում պատուիրանի՝ զգուշանալ հրամայէր նմա վասն ստամոքսին սակաւ գինեակ խառնել. զի ներգևեալ էր 'ի բազում պահոցն և խաչակցեալ ընդ Քրիստոսի:

Բազում սքանչելագործութիւնս արար նա 'ի բազում գաւառս. և զբազումս լուսաւորեաց բանիւն կենաց, շինելով եկեղեցիս, և ձեռնադրեալ քահանայս, հանապազորդ յաւելլով 'ի պաշտօն Տեառն ժո-

1. Միւս օր. գոհանայր:

ղովուրդ՝ անթիւ բազմութիւն. երկրորդ լուսաւորիչ տիեզերաց զկնի մեծին Պօղոսի գտաւ աշխարհի։

Իսկ իբրև մերձեցաւ ժամանակ մարտիրոսութեան նորա, եկն 'ի քաղաքն Եփեսոս յաւուրս անօրէն արքային Ներոնի. և մտեալ 'ի քաղաքն, տեսանէր ամբոխ բազում, զի տօն էր պղծութեան դարշելի կռոց նոցա. և ամենեքեան ժողովեալ էին, արք և կանայք պատրաստեալ զզոհն, և՛ առնել զգարշելի գործն խառնակութեան 'ի պատիւ աստուածոցն. զի արք և կանայք ծածկէին զերեսս զի մի՛ տեսցեն զմիմեանս, և խառնակէին 'ի մէջ հրապարակին. զոր և զչար աւանդն զայն դեռ ևս ունին անիծեալ Մանիքեցիքն։

Իսկ իբրև ետես սուրբ առաքեալն Տիմոթէոս զնոսա յայնպիսի խառնակութեան գործսն, անցեալ ընդ մէջ փողոցին լի արտասուօք լինէր. աղաչէր զնոսա, մաղթէր 'ի բաց կալ նոցա յայնպիսի մոլորական խաբէութենէն։ Եւ նոցա զայն լուեալ՝ ամբոխն ամենայն յարձակեցան 'ի վերայ նորա. և բրովք յանխնայ հարին զնա մինչև աւանդեաց զոգին։ Եւ բարձին զմարմին սրբոյն բազմութիւնք քրիստոնէիցն պատեալ սուրբ կտաւօք, և ջահիւք լուցելովք և բուրմամբ խնկոց եդեալ 'ի տապանի, բերեալ թաղեցին 'ի տեղւոջն որ կոչի Պիոն, յայնկոյս նաւահանգստին Ոտիոյ։

Իսկ 'ի դադարել հալածանացն, և 'ի հաստատել հաւատոյ քրիստոնէութեան, բարձեալ զսուրբ նշխարս սրբոյն տարան 'ի Կոստանդնուպօլիս, և եդին 'ի վկայարանին սուրբ առաքելոցն, յեկեղեցւոջն որ Սուրբ Առաքեալ անուանի, տօնելով զյիշատակ մարտիրոսութեան նորա 'ի յունուարի քսան և մի՝ մեծաւ տօնախմբութեամբ, 'ի փառս ամենասուրբ Երրորդութեանն յաւիտեանս, ամէն։

Digitized by Google

Վկայաբանութիւն Սրբոյ Առաքելոյն Տիտոսի։

Զինաս՝ զոր յիշատակէ Պօղոս 'ի թուղթս իւր, նա գրեաց զպատմութիւն վարուց սրբոյն Տիտոսի առաքելոյ, որ էր մի յեօթանասնից անտի։ Սա էր 'ի Կրիտիսոյ կղզւոջն, յոյժ բարեբարոյ և մեծազգի, եղբօր որդի արքային Մինոսայ թագաւորին Կրիտիսոց. և էր ուսումնասէր յոյժ և ցանկայր ուսանել զիմաստասիրական գիրսն, զհելլենական դպրութիւն և զհանճար զՀոմերոսի և զՊղատոնեայ, և զնոցին նմանեաց իմաստասիրացն զստորոգութիւնս։

Եւ էր այնուհետև ամաց քսանից, և լուաւ ձայն յումեմնէ որ ասէր ցնա. Տիտոս, Տիտոս, պարտ է քեզ ելանել աստի և կեցուցանել զոգիդ քո, զի ոչինչ է օգուտ քեզ ուսանել զգիրս Հոմերոսի և Պղատոնեայ, զոր խորհեալդ ես։ Եւ նա 'ի զարմացման եղեալ, սկսաւ այնուհետև ընթեռնուլ զգիրս մարգարէականս։ Եւ առեալ զգիրս մարգարէին Եսայեայ, եբաց զայն տեղին յորում գրեալ էր. Նորոգեցարուք առ իս, կղզիք. և խփեալ զգիրսն, եղև առ նա շնորհք իմն աստուածային։ Եւ իսկոյն եղև լուր համբաւոյն Քրիստոսի առ թագաւորն Մինոս, և յամենայն կղզին Կրիտիսոց նշան սքանչելեացն զոր առնէր Քրիստոս յԵրուսաղէմ. զարմանայր թագաւորն և ցանկայր տեսանել զՔրիստոս, որպէս Եդեսացւոց քաղաքին Աբգար թագաւորն։ Եւ խորհուրդ արարեալ ընդ իշխանս Կրիտիսոց, առաքեաց զեղբօրորդին իւր զՏի-

Digitized by Google

տոս յԵրուսաղէմ, և ընդ նմա սուրհանդակս և արս իմաստունս, տեսանել զՔրիստոս և զսքանչելիսն զոր առնէր, և դարձեալ պատմեսցեն նմա ստուգութեամբ զամենայն։

Եւ յորժամ գնաց Տիտոս յԵրուսաղէմ, ետես ըզՔրիստոս, և երկիր եպագ նմա, և ականատես եղև սքանչելեացն զոր առնէր Քրիստոս յԵրուսաղէմ. և գրեաց ստուգութեամբ առ Թագաւորն վասն Քրիստոսի, և առաքեաց զիշխանսն և զսուրհանդակսն ՚ի ձեռն թղթոց ՚ի հօրեղբայրն իւր, և ինքն մնաց անդէն յԵրուսաղէմ յարել յաշակերտսն Տեառն. և ականատես եղև չարչարանացն Քրիստոսի և խաչելութեանն և մահուն և թաղմանն և յարութեանն ՚ի մեռելոց և համբարձմանն յերկինս։ Եւ գալստեամբ սուրբ Հոգւոյն ՚ի վերնատունն՝ ընդ սրբոց Առաքելոցն էր Տիտոս, և թուեցաւ ՚ի թիւ եօթանասուն և երկու աշակերտացն Տեառն։

Իսկ ՚ի հաւատալն Պօղոսի ՚ի Քրիստոս ՚ի Կեսարիա Պաղեստինեցւոց, ձեռնադրեցին Առաքեալքն զՏիտոս եպիսկոպոս և առաքեցին զկնի Պօղոսի ՚ի քարոզութիւն ընդհանուր տիեզերաց. որք երթեալ քարոզէին զՔրիստոս յամենայն քաղաքս և ՚ի գաւառս սերմանէին զբանն կենաց. և բազում տանջանս և նեղութիւնս կրեալ՝ համբերեցին վասն անուան Տեառն Քրիստոսի, և լուսաւորէին մկրտութեամբ, բազում և անթիւ առնելով նշանս և արուեստս մեծամեծս. և այնու հաւանեցուցանէին հաւատալ ՚ի Քրիստոս. և անթիւ բազմութիւն հաւատացելոց հանապազ նուիրէին Աստուծոյ։

Եւ երթեալ ՚ի Կրետէս կղզւոջ, կացոյց Պօղոս զՏիտոս եպիսկոպոս Գորտինա քաղաքին, իբրև ժառանգութիւն իւր հայրենի. և անտի ելեալ եկին յԱսիա և յԵփեսոս, մտին ՚ի քաղաքն և սկսան քարոզել զաւետարանն փրկութեան, և բազում հիւանդաց դնէին ձեռս և կարդալով զանուն Տեառն Յիսուսի և առժամայն բժշկէին։ Եւ ել համբաւ սքանչելեաց նոցա ընդ ամենայն գաւառն, և բազումք ՚ի հրէից և ՚ի հեթանոսաց անսային հաւատոցն, և հաւատացին ՚ի ժամուն յայնմիկ ոգիք աւելի քան զերկոտասան հազար

Digitized by Google

մարդ ընդ այր և ընդ կին և ընդ մանկունս, և մկրտեցան 'ի նմին աւուր։ Իսկ Պօղոս ըստ հրաւիրելոյ Հոգւոյն սրբոյ՝ դարձաւ անտի և եկն 'ի Հռովմ, և Տիտոս ոչ եթող զՊօղոս, 'ի սկզբան քարոզութենէ նորա մինչև ցկատարումն նորին. այլ համապազ ընդ նմա ուղևորեալ բազում և մեծամեծ վշտօք, մինչև ընկալաւ Պօղոս զվճիռ մարտիրոսութեան 'ի Ներոնէ կայսերէ, որով հատեալ զգլուխն 'ի Հռովմ քաղաքի, և շատ օգտեցեալ սրբոյն Տիտոսի որ մնաց 'ի սրբոյն Պօղոսէ։

Իբրև որբ մնալով դարձաւ բազում արտասուօք 'ի Հռովմէ, և եկն 'ի վիճակ իւր 'ի Կրետիս կղզի. և ընկալան զնա մեծաւ խնդութեամբ իբրև զիւրեանց ազգային, և 'ի գալստեան նորա տօն մեծ կատարեցին. և քանզի տակաւին հեթանոսք էին, զարդարեցին զտաճար կռոցն, և կոչեցին զՏիտոս 'ի տաճար կռոցն. և մտեալ 'ի տաճարն, սկսաւ աղօթել Եբրայեցւոց բարբառովն, և ասէ զսաղմոսս զայս. Աստուած մեր ողորմեա մեզ և օրհնեա զմեզ։ Եւ իբրև աղօթեաց այսպէս, 'ի կատարել զաղօթսն, արար զփրկական նշանն, և յանկարծակի Արտեմէ բագինն զարկաւ զգետնի և անդէն խորտակեցաւ։ Եւ տեսեալ ամենայն ժողովրդոցն նշան իմն սքանչելի 'ի վերայ սուրբ Առաքելոյն, և համարէին զնա Աստուած, և միաբան աղաղակէին ասելով. Մի է Աստուած որ այսօր երևեցաւ մեզ։

Իսկ նոցա սկսաւ քարոզել զՔրիստոս, և հաւատացին յաւուր յայնմիկ հոգիք իբրև հինգ հարիւր, և մկրտեալ լուսաւորեաց զնոսա սուրբ աւազանաւն, և ձեռնադրեաց 'ի նոցանէ երիցունս և սարկաւագունս, շինեաց եկեղեցիս, և կատարեաց 'ի նմա քահանայս և պաշտօնեայս, և ել գնաց յայլ տեղիս և 'ի քաղաքս։ Եւ էին 'ի Կրետէ ինն քաղաք 'ի կղզւոջն և գեօղս բազումս, և արար առ նոսա բազում սքանչելիս, քարոզելով զՔրիստոս և դարձոյց զնոսա յաստուածգիտութիւն։ Շինեաց եկեղեցիս և ձեռնադրեաց ինն եպիսկոպոս ինն քաղաքաց. 'ի Կնոսոս, յԻռապիտնի, 'ի Կիդոնիա, 'ի Քերոնիսոն, յԵլևթերոն, 'ի Լամբիս, 'ի Կիսամիա, 'ի Կամբանա, 'ի Գորտինա։ Եւ արար զԳորտինա մետրոպօլիս, որ Թարգ-

մանի մայրաքաղաք. և եղև առ նոսա ամս վեց, հաստատեաց զնոսա 'ի հաւատս ամենասուրբ Երրորդութեանն։ Եւ բազում և այնչափ սքանչելիս արար անդ, օրինակ բարեաց լինէր ամենայն աշխարհին. քանզի էր առաքինի յոյժ և անխոնջ. և կերակուր նորա բանջար լոկ 'ի պարտիզէ, և ջուր լոկ ըմպելի։

Եւ եղեն աւուրք կենաց նորա այսչափ։ Քսանամեայ էր յորժամ գնաց յԵրուսաղէմ յերկրպագութիւն Քրիստոսի, և եղև առ Քրիստոս ամ մի, և եղև հետևող Պօղոսի առաքելոյն 'ի քարոզութեանն ամս երեսուն և ութ, և 'ի Կրիտէ յաթոռն իւր ամս վեց. և երթեալ 'ի գաւառն իւր, եկաց ամս ինն։ Եւ եղեն ամք կենաց նորա յաշխարհի զոր եկաց, ամս եօթանասուն և չորս, և զայսչափ ամս ձնչէր զմարմին իւր ազգի ազգի առաքինութեամբք։ Եւ 'ի քնոյ ժամուն հանգչէր ոչ 'ի վերայ բարձի, այլ 'ի վերայ գետնոյ, խորգոյ և մախրոյ։

Իսկ յորժամ հանդերձեալ էր փոխիլ առ Քրիստոս, եսես զունդս հրեշտակաց սրբոց որք իջին առ նա, և տունն լի եղև անուշահոտ խնկով, և ամպ լուսաւոր հովանի եղև 'ի վերայ նորա, և պայծառացան երեսք նորա և ժպտեցաւ, և յարուցեալ տարածեաց յերկինս զձեռս իւր, և ասէ այսպէս. Տէր իմ Յիսուս Քրիստոս, զհաւատս քո անշարժ պահեցի, և ժողովրդեանս քո անդրդուելի զգուշացայ. այսուհետև և դու, Տէր, անխախտելի հաստատեա և պահեա զժողովուրդս քո, և զհոգիս իմ յանձն առնեմ 'ի ձեռս քո. և յասելն զամէնն, աւանդեաց զհոգին առ Աստուած։ Եւ բարձեալ զմարմին նորա, պատեցին մաքուր և սուրբ կտաւօք, և օծին իւղովք և անուշահոտ խնկօք։ Եւ յորժամ տանէին 'ի թաղումն գերեզմանին, եղեն նշանք և սքանչելիք. որ ողջեալ և թաքուցեալ կային բագինքն 'ի կղզւոջն՝ ամենեքեան անկեալ խորտակեցան. զոր տեսեալ ամենեքեան՝ առաւել հաստատէին 'ի հաւատս Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որում փառք յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

Digitized by Google

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Տրիփոնի ։

Էր Տրիփոն որդի հաւատացեալ հօր և մօր. և վախճանեալ հօր նորա, թողու զնա հանդերձ քերբ միով. և մայր նորա և քոյրն բարեպաշտութեամբ սընուցանէին զմանուկն, և նուիրէին Տեառն, և ուսուցանէին խրատու իմաստութեամբ, և շնորհքն Աստուծոյ էին 'ի վերայ մանկանն. և 'ի լնուլ ամաց երկոտասանից Տրիփոնի, և էր առ հասակակիցս իւր յառաւելն բարեպաշտութեան, և յորդորէր զնոսա 'ի վարս Աստուծոյ։ Եւ եղև յանկարծակի մանկան մի 'ի նոցանէ չարաթոյն օձի խածանել, և 'ի դժնդակ հարուածոյն պաշարեալ, և թուլացեալ լինէր իբրև զմեռեալ. և մանկանցն զաղաղակ բարձեալ, ժողովեցան բազում արք և կանայք և ծնօղք հարուածոյն. և ողբս առեալ լային ծնօղքն, ընդ նոսին և այլ ժողովեալքն, և համարէին զնա մեռեալ։ Եւ իբրև ժամք երեք անցին, յանկարծակի խածեալն ձայնեաց առ Տրիփոն և ասէ. Օգնեա ինձ աղաչելով զԱստուած զի ապրեցայց. զի քեզ տուեալ շնորհք բժշկութեան յԱստուծոյ։ Ածէին զմանուկն Տրիփոն առ խածեալ մանուկն. և նա ամբարձեալ զաչս իւր յերկինս, և կնքեաց զհարուածն 'ի թիւնաւորէն և ասէ. Լուսատու տիեզերաց Քրիստոս, կեանք և փրկիչ ազգի մարդկան, բժշկեա զվիրաւորեալս յանուն քո սուրբ. զի կարող ես յամենայնի հզօր զօրութեամբ քո, Տէր Աստուած իմ։ Եւ իսկոյն յարեաւ մանուկն և փառաւորէր ընդ նմա

զԱստուած. նոյնպէս և ամենայն ժողովուրդն. և զարմացեալք սիրեցին զնա որպէս զծառայ Աստուծոյ. և նա ոչ որպէս զմանուկ մեծամտէր, այլ Աստուծոյ տայր զփառսն. և ինքն 'ի խորհուրդս արդարութեան խոկայր, և 'ի գործս արդարութեան միշտ մրցէր և կեայր յաղօթս:

Այր ոմն ճանապարհորդեալ անցանէր առ նովաւ, նստեալ 'ի վերայ գրաստու. ասէ Տրիփոնիոս. Եկից զհետ քո, այր դու, ուր և Աստուած հրամայեսցէ: Եւ նա ասէ. Եկ, բարի է որդեակ. զի ետես զշնորհսն Աստուծոյ երևեալ 'ի վերայ նորա. և աղաչեաց զնա և եհան 'ի գրաստ, և ինքն զհետ նորա. հարցանէր նա զօգտակարն, և լսէր նա զբանն ճշմարտութեան. և զարմանայր, եթէ զիարդ մանուկ գոլով և կատարեալ բանս բարբառի: Եւ տեսանէր զհրեշտակ մանկանն որ առեալ հրաման 'ի Տեառնէ պահել զՏրիփոն, և զարհուրեցաւ. և սուրբն Աստուծոյ քաջալերէր զնա բանիւք իմաստութեան. նա և դևք աղաղակէին զկնի նորա և ասէին. Յո՞վ երթաս, Տրիփոն, հալածիչ մեր և քարոզ սրբութեան: Իսկ նա ոչինչ առ նոսա պատասխանէր: Եւ ասէր ճանապարհորդն. Սուրբ Աստուծոյ, եղէց քեզ ծառայ և սպասաւոր, զի արժանի եղէց ողորմութեան Տեառն: Եւ նա ասէ. Ծառայ Քրիստոսի ես, սպասաւորեա նորա սրբութեամբ և արդարութեամբ և կեցցես: Եւ եկեալ յօթևան 'ի պանդոկի մի, և էր պանդոկապետն հիւանդ 'ի սաստիկ ջերման տագնապեալ. և աղաչեաց ընկերն իւր զի ապրեցուսցէ զհիւանդն: Եւ սուրբն կնքեալ զայրն նշանաւ խաչին Քրիստոսի, և ասէր. Արի կաց վաղվաղակի յանուն Տեառն Աստուծոյ. և վաղվաղակի յարեաւ և պաշտէր զնոսա, և ետ առաջի նոցա սեղան, և ուրախ եղև առողջացեալն 'ի ձեռն սրբոյն, և հանդերձ ընտանեօքն փառաւորէր զԱստուած:

Եւ յարուցեալ առաւօտուն գնացին 'ի Կեսարիա, հանապազորդ սաղմոսիւք և օրհնութեամբ և աղօթիւք: Եւ մինչդեռ երթային զճանապարհայն՝ գազան մի վայրենի 'ի դիւաց զայրացեալ, գայր ընդդէմ նոցա, որպէս թէ 'ի կորուսանել զնոսա: Իսկ սուրբն Տրիփոն ոչինչ յաղօթիցն սխալէր. և արհամարհէր

զչար գազանն։ Իսկ ընկեր նորա զարհուրեցաւ, և ձիչեաց առ սուրբն և ասէ. Ապրեցո զիս։ Եւ սուրբն ասէ. Քաջալերեա և մի երկնչիր, զի Տէր ընդ մեզ է։ Եւ ամբարձ զձեռս իւր 'ի վեր և ասէ. Տէր Աստուած ամենակալ, ձգեա զպահպանական աջ քո, և հալածեա զերկիւղ դիւական 'ի ծառայէս քումմէ. չար դեւքն նկուն լիցին յահաւոր անուանէդ քումմէ, յորմէ դողան ամենայն արարածք. զօրացո զսա 'ի կամս ողորմութեան քո, և մերժեա զխռովեցուցիչն, զի զքեզ փառաւորեսցէ՝ աներկիւղ յամենաչար հոգւոյն։ Եւ զայս ասացեալ, զարհուրեալն քաջալերեցաւ և փառաւորէր զԱստուած աներկիւղ համարձակութեամբ։ Եւ սուրբն ընդդէմ գազանին կնքեալ՝ ասէր. Դարձիր 'ի տեղի քո ուստի եկիր, և որք առաքեցինն զքեզ՝ նկուն լիցին. և իսկոյն փախստական լինէր։ Եւ գնացին 'ի Կեսարիա. և իբրև մտին 'ի քաղաքն, ել ընդ առաջ նորա դիւահար մի, աղաղակեաց առ Տրիփոն և ասէ. Փրկեա զիս, ծառայդ Աստուծոյ, 'ի պաշարմանէ թշնամւոյն՝ որ լլկէ զիս։ Իսկ սուրբն Աստուծոյ յարտասուս եղեալ, յոգւոց հանեալ և ասէ. Ճառագայթ փառաց և պատկեր բարերարին Աստուծոյ, անշիջանելի լոյս իրաւանց և արդարութեան, ահեղ և փառաւորեալ անուն քո, Քրիստոս, հալածեսցէ զայս չար 'ի ստեղծուածոյս քո. զի սրբեալ 'ի չարէն, զարարողդ օրհնեսցէ, զի դու կարող և հզօր ես յամենայնի։ Եւ նոյնժամայն լլկեալ սաստկապէս զայրն, ել 'ի նմանէ որպէս փոթորկեալ հողմ ուժգին յոյժ, չքացաւ յանապատն կոյս։ Եւ զերծեալ այրն յայսոյն չարէ՝ փառաւորէր զԱստուած. և գնաց 'ի տուն իւր ուրախութեամբ, և այլ ոչ ևս ետես զչարն յինքեան։

Այլ և այր ոմն նշանաւոր վտանգեալ 'ի դիւէ, իբրև լուաւ զայն՝ եկն առ սուրբն Աստուծոյ Տրիփոն, աղաչէր զնա զի արասցէ նմա ողորմութիւն, և փրկեսցէ զնա յայսոյն չարէ. և ասէ Տրիփոն. Ողորմեսցի քեզ լոյսն վտանգելոց. և կալեալ զձեռանէ նորա, շարժեաց զնա դևն. և ասէ սուրբն. Քեզ ասեմ, այս չար անիրաւութեան, երկիր յահաւորէն Աստուծոյ և ել 'ի սմանէ. և այլ մի ևս դառնաս յայս բնակա֊

Digitized by Google

թիւն։ Եւ վտանգեալ զայրն՝ որպէս ծուխ թանձրացեալ 'ի հողմոյ պակասեաց. և այրն զգաստացեալ՝ յարուցեալ փառաւորէր զԱստուած ընդ սրբոյն Տրիփոնինեայ։

Իսկ Ուղկիոս դատաւոր 'ի քաղաքին լուեալ զայս, առաքեաց արս հաւատարիմս ածել զնա, որպէս զի տեսցէ զսուրբն Աստուծոյ. և ել ընդ առաջ նորա առ դուրս իւր և ասէ ցնա. Բարի եկիր, ծառայ Աստուծոյ բարձրելոյ։ Պատասխանի ետ սուրբն Աստուծոյ և ասէ. Աստուած բարձեալն լուսաւորեսցէ ըղմիտս քո առ օգտակարագոյնսն. անձին քո։ Ասէ ցնա դատաւորն. Մանուկ գոլով՝ որպէս զայդպիսի շնորհս յԱստուծոյ ստացեալ ունիս, որպէս զկատարեալ այր հոգւով և ճշմարտութեամբ լցեալ յԱստուծոյ շնորհացն։ Ասէ ցնա սուրբն Տրիփոն. Ամենայն արարածոց Տէրն՝ ոչ ըստ արժանաւորութեան իմոյ, այլ ըստ ողորմութեանն իւրոյ գթացաւ յիս, և այցելութիւն արար ինձ, որպէս զի զէսն խափանեսցէ, զի մի՛ պարծեսցի կարողն մարմնով և գիտութեամբն իւրով առաջի սոցա. զի նա է գիտութիւն և զօրութիւն Աստուծոյ կամացն. և որով կամի՝ հալածէ զդևս և զցաւս 'ի մարդկանէ, և զախտ գիջութեան և զազդմունս չար խորհրդոց որ ապականեն 'ի 'ի գործ ապականութեան պէսպէս և զանազանս որ ընկղմեն զմարդիկ 'ի խորս ապականութեան չարեաց. զի ըստ Աստուծոյ եղեալ մանուկն՝ իմաստնագոյն է քան զծերսն, և տկարն Աստուծոյ՝ զօրաւոր է քան զզօրաւորս երկրի։ Արդ և դու, հաւատա յամենակալն Աստուած և ստացիր 'ի նմանէ զբարերարութեան շնորհս, զի 'ի ձեռն հաւատոյ և արդարութեան վարուց ժառանգեսցես զարքայութիւնն երկնից, և զանապական բարիսն՝ որ կայ պահի հաւատացելոց սրբոց և արդարոց, անհամեմատ լուսաւորութիւն և պայծառութիւն 'ի Քրիստոս Յիսուս։ Եւ ասէ դատաւորն. Աղօթեա վասն իմ, զի որպէս ասացերդ՝ եղիցի։

Իսկ սուրբն Տրիփոն օրհնէր զԱստուած և ասէր. Իմանալի զօրութիւն, լուսաւորեա զսա լուսով աստուածգիտութեանն, վերանձգելով 'ի խաւարէ 'ի լոյս,

որ լուսաւոր առնես զառ 'ի քեզ հաւատացեալս, զի լուսով քո տեսանելով զլոյս աստուածգիտութեան՝ փառաւորեսցէ զքեզ, Ճշմարիտդ Աստուած: Եւ յայնմ հետէ սրբեալ 'ի մեղաց ահիւն Աստուծոյ, կայր և մնայր 'ի հաւատս ուղիղս, և 'ի յոյս բարեպաշտութեան վարս: Իսկ այր ոմն 'ի նմին քաղաքէ ունէր դուստր մի, և ել առ սուրբն Աստուծոյ, աղաչէր զնա զի եկեալ փրկեսցէ զնա յայսոյն չարէ: Եւ խոնարհեալ սրբոյն յաղաչանս առնն, եկն զկնի նորա 'ի տունն. և իբրև ետես զվտանգեալն, յարտասուս եղեալ հառաչանօք կարդաց առ Աստուած և ասէ. Բաշխող բարեաց և ողորմած Տէր, հայեա՛ յարարածըս քո յըմբռնելոյ օտարի 'ի չար հոգւոյն. և արա զգութ մարդասէր շնորհաց քոց. հալածեա զայս չար 'ի ստեղծուածոյս քո, և նկուն լիցի. և սուրբ անուն քո փառաւորեսցի 'ի քոյոց արարածոց. զի դու ես փառաց և պատուոյ արժանի Տէր: Եւ զայս ասացեալ, նշանաւ խաչին Քրիստոսի կնքեալ զաղջիկն՝ յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ, և առժամայն սրբեցաւ, և փառաւորէր զԱստուած ամենայն տամբ իւրով, գոհանալով և օրհնելով զԱստուած:

Յետ այսորիկ ածին առ նա հիւանդ մի ջրգողեալ, որ զբազում ինչս էր ծախեալ և ոչինչ օգտեալ. և աղաչէր զսուրբն զի աղօթս արարեալ բժշկեսցէ զնա յանուն Տեառն: Եւ գթացեալ 'ի վերայ նորա արտասուեաց. և հառաչանօք կարդաց զանուն Տեառն, և յուշ առնէր զբժշկութիւնսն, յորժամ յերկրի երևեցաւ և ընդ մարդկան շրջեցաւ, զի գթասցի 'ի վերայ ախտացելոյն և տացէ առողջութիւն ըստ մեծի ողորմութեան իւրում. որ եղև իսկ աղօթիւք և բարեխօսութեամբ սրբոյն. և գոհանալով օրհնէր զԱստուած: Եւ այնպէս երանելին հանապազորդ աղօթիւք և պահօք պնդութեամբ, և ամենայն արդար կրօնիւք խոկայր յօրէնս Տեառն 'ի տուէ և 'ի գիշերի. և սաստիկ մարտ էր դիւացն ընդ սուրբն. այլ շնորհօքն Տեառն յաղթէր դիւացն մարտիցն: Եւ ապա դայր առ նա կին մի կոյր և կարկամեալ յայսոց չարեաց բազմաց. զոր տեսեալ սրբոյն՝ զարհուրեցաւ և ասէ. Ո՞վ ես դու, և ուստի՞ գաս: Ասէ կինն. Ես եմ

Digitized by Google

այսոց ընդունարան. ածեալ յանապատէ եկեալ՝ կամ առաջի քո։ Իսկ սուրբն ասէ. Ընդէ՞ր եկիր այսր։ Եւ նա ասէ. Գիտացի զզօրութիւն Աստուծոյ շնորհացն որ 'ի քեզ։ Եւ սուրբն Աստուծոյ ելաց դառնապէս 'ի վերայ Թշուառացելոյն. և յաղօթս եկաց արտասուօք առ Տէր 'ի բազում ժամս. և դևքն վտանգեալ յաղօթից սրբոյն, այլ և այլ ձայնս արձակէին զարհուրականս։ Իսկ սուրբն Աստուծոյ ասաց. Յանուն Տեառն զօրութեանց հալածեալք 'ի դմանէ, այլ մի ևս լիցի ձեզ իշխանութիւն դառնալ յայս բնակութիւն ձեր։ Իսկ այսքն աղաղակէին շփոթեալք յահէ Տեառն ամենակալին։ Աղաղակաւ ասէին ցսուրբն. Որ հալածեցեր զմեզ աղօթիւք քովք երթամք 'ի Հռովմ, զի և անդ գայցես ակամայ։ Եւ կնքեալ զզգայարան կնոջն նշանաւ խաչին Քրիստոսի զոր ունէր ընդ իւր, և եղև զգաստացեալ 'ի դիւացն և առողջացեալ 'ի ցաւոցն։ Եւ տեսեալ զայս ամենեցուն՝ փառաւոր առնէին զԱստուած զպարգևողն բարեաց 'ի ձեռն սրբոյն։ Իսկ դիւացն երթեալ 'ի Հռովմ, բնակեցան առ կնոջ ուրեմն պատուաւորի 'ի քաղաքի, որում անուն էր Գրոկղ. և 'ի սաստիկ տանջել դիւացն՝ կնոջն ոչ ուստեք մխիթարութիւն գտանէր։ Բայց զաղաղակ բարձեալ դիւացն, ասէին. Եթէ ոչ գայցէ Տրիփոն աստ, ոչ ելանեմք. և բազում հարցաքննութեամբ խուզէին, մինչև եկեալ գտին զնա 'ի Կեսարիա. և տարան զնա 'ի Հռովմ մեծաւ փութով։ Եւ իբրև եմուտ 'ի տուն վշտացելոյն, զաղաղակ բարձին դևքն և ասեն. Եկիր և աստ հալածել զմեզ։ Եւ ասէ սուրբն. Յանուն Տեառն զօրութեանց՝ որ զօրացոյցն զիս 'ի վերայ ձեր, անզօր եղեալ հալածեսջիք 'ի խաւարն արտաքին՝ որ պատրաստեալ է ըստ չարութեան ձերոյ յամենեցունց փրկչէն։ Եւ անդէն սրբեցաւ կինն յայսոց պղծոց և փառաւոր առնէր զԱստուած, և ետ զնա ցայր իւր. և բազումս խօսեցաւ վասն հաւատոց և արդարութեան. և օրհնեալ զնոսա, դառնայր 'ի գեօղն Սամփսոա, յորս և բժշկութիւնաբեր նովաւ Աստուած. որ մինչև ցայսօր պատմի զօրութիւն շնորհացն որ տուաւ նմա յԱստուծոյ՝ 'ի վերայ դիւաց յաղթութիւն, պարգևք որ 'ի Հայր և յՈրդի և

'ի սուրբ Հոգւին. որում փառք յաւիտեանս, ամէն։

Ընդ ժամանակս ընդ այնոսիկ, թագաւորեաց 'ի Հռովմ Գորդիանոս. սա բարեպաշտ եղեալ, և էր սորա դուստր մի համանուն, և վարժեալ զնա փիլիսոփայական իմաստութեամբ, էր իմաստուն և գեղեցիկ յոյժ. և յոլովք 'ի թագաւորական զարմից խնդրէին զնա կին։ Եւ մինչդեռ խորհէին, եղև այս չար 'ի դուստր թագաւորին, և նա աղաղակէր և կարդայր զանուն Տրիփոնի և ասէր. Օգնեա ինձ աղօթիւք քովք, սուրբդ Աստուծոյ։ Եւ թագաւորն և թագուհին ահաբեկեալք խուզէին թէ ով իցէ Տրիփոնն։ Եւ բազում խուզիւ և քննութեամբ եկեալ գտանէին զնա 'ի Սամուսա գեօղն, մերձ 'ի լիճն արածելով սագս, որ ցուցեալ եղև թէ նա է։ Եւ հարցեալ թէ դու ես Տրիփոնն, և ասէ. Ես եմ. զի 'ի Տեառնէ ազդեալ էր երթալ ընդ նոսա և մի յապաղել։ Եւ բռնութեամբ հանէին զնա յերիվարն, և փութացուցանէին ըստ հրամանի թագաւորին, և զպատճառս երթալոյն ծանուցանէին նմա. և նա 'ի ճանապարհին ոչ դադարէր յաղաչել զԱստուած զի բժշկեսցի դուստր թագաւորին նախ քան զմտանելն նորա առ նա. որ եղև իսկ հայցուածք սրբոյն։ Զի իբրև եհաս լուր գալստեան սրբոյն Տրիփոնի 'ի լսելիս թագաւորին և թագուհւոյն և դստերն, աղաղակեցին դևք չփոթեալք և ասեն. Արիք ելցուք 'ի յաղջկանէ յայսմանէ, զի գայ Տրիփոն հանել զմեզ 'ի բնակութենէս և հալածէ զմեզ ուր չէ մեր կամք։ Եւ անդէն ըլկեալ զաղջիկն, ելին 'ի նմանէ որպէս հողմ սաստիկ առաջի ամենեցուն, և առողջացաւ աղջիկն։ Եւ յետ երից աւուրց եկն Տրիփոն. և հաւատաց թագաւորն թէ աղօթիւք սրբոյն արար Տէր բժշկութիւն դստեր նորա. և մեծարեաց զսուրբն թագաւորն առաջի ամենայն մեծամեծաց իւրոց և ասէ. Սուրբդ Աստուծոյ, հաւատամ թէ 'ի ձեռն քո այցելութիւն արար Տէր դստերն իմոյ։ Բայց աղաչեմ զքեզ, սուրբդ Աստուծոյ, զի ցուցցես մեզ զդևն որ չարչարէր զդուստրն իմ։ Եւ նորա խնդրեալ ժամ 'ի թագաւորէն աւուրս եօթն զի յաղօթս կացցէ առ Տէր, և աղաչանք թագաւորին կատարեսցին։ Եւ պահեալ զշաբաթն և կացեալ յա-

ղօթս զտիւ և զգիշեր արտասուօք և պինդ հաւատովք, և տուան նմա 'ի Տեառնէ զոր խնդրեացն: Եւ կոչեցաւ առ Թագաւորն մեծաւ պատուով. և դարձեալ աղաչեաց զնոյնս: Եւ ասէ սուրբն. Քեզ ասեմ այս չար, զինչ և ոք իցես՝ երևեսցիս որք աստ կայք: Եւ նոյնժամայն եկն որ իշխանն էր այլոց դիւացն, և որք մտեալ էին 'ի դուստր Թագաւորին, կերպարանեալ որպէս զշուն և հրեղէն աչս ունելով, և զգլուխն ընդ գետինն քարշելով:

Ասէ սուրբն ցդևսն. Ա՛յ ամենաչար դև, յո՞ր սակս մտեր յաղջիկդ չարչարել զդա: Ասէ դևն. Հայրն իմ առաքեաց զիս հանդերձ ընկերօքս չարչարել զդա, և ապականել զգեղեցկութիւն դորա: Ասէ սուրբն. Եւ ո՞վ է հայրն ձեր: Ասէ դևն. Սատանայ, հակառակ բարւոյ, և չարին յորդորիչ, որ յափշտակէ զխորհուրդս բարեպաշտութեան 'ի մարդկանէ, զաստուածսիրութիւն, զարդարութիւն. և տնկէ զխորհուրդս անաստուածութեան և անօրէնութեան և հայհոյութեան, զորս և Պետրոս և Պօղոս քարոզեցին 'ի քաղաքիս յայսմիկ և ընդ ամենայն տիեզերս, հանդերձ այլ առաքելովք. զհաւատս և զարդարութեան վարս արհամարհանօք արհամարհեալ ուսուցէ մեզ. ոչ միայն խորհրդովք պատրել զմարդիկ, այլ և գործովք չարեօք, զհաւանեալսն մոլորեցուցանէ բազմաստուածութեամբն, երդմնահարութեամբն, սպանութեամբ, արբեցութեամբ, բամբասանօք, բարկութեամբ, մախանօք, ստութեամբ, ագահութեամբ, ամբարտաւանութեամբ: Եւ զի՞ ևս պարտ է ինձ ասել զամենայն չարաբարութիւնս մեր և հօրն մերոյ. զի գիրք ձեր զամենայն պատմեն ձեզ զչարութիւն մեր՝ խորհրդով և բանիւ և գործով, զոր 'ի ձեռն մարդկան կատարեմք, հեշտութեամբ քարշել յարդարութենէ 'ի մեղս: Զայս ակամայ ասացի քեզ կշտամբեալ 'ի հրեշտակէ Աստուծոյ. զի հայրն մեր չարի արարիչ է, և մեք որբանեակք չարին: Բայց առ արդարս որք սիրեցին զԱստուած, անզօրք առ միտս նոցա լինիմք. այլ առ խորհեալսն 'ի կամս մեր և առ ցանկութիւնս երկրաւորաց՝ զօրանամք. ահա ասացի քեզ զայս ոչ 'ի կամաց, այլ ակամայ զճշմարիտն ասա-

Digitized by Google

ցի, զի ոչ ընդունին առ մեզ ճշմարտութիւն քարոզի, այլ ստութիւն, զի կարասցուք որսալ զմարդիկ 'ի կորստեան վիհն և յանշէջ հուրն, որ պատրաստեալ է հօրն մերոյ և մեզ, որպէս ասաց Քրիստոս։

Եւ զայս լուեալ թագաւորին և մեծամեծացն, զարմացեալ հիացմամբ փառաւորէին զԱստուած. և բազումք 'ի լսողացն հաւատացին յԱստուած, և հաւատացեալքն առաւել հաստատեցան 'ի հաւատս։ Եւ ասէ սուրբն ցդևն. Երթ յետս, հակառակորդ ճշմարտութեանն, թէպէտ ակամայ ասացեր. և անդէն չքոտեցաւ այսն չար 'ի միջոյ նոցա։ Եւ թագաւորն մեծարեաց զերանելի այրն Աստուծոյ, և ետ նմա ինչս բազումս, ոսկի և արծաթ. և նա ոչ կամէր առնուլ. և բռնադատեալ զնա մինչև ամաչէր, և առեալ բաշխէր զնա կարօտելոց. և ինքն կանխէր յաղօթս զցայգ և զցերեկ. և գաղտագնաց եղեալ եկն 'ի տեղի իւր։

Եւ յետ այսորիկ մեռաւ թագաւորն Գորդիանոս, և թագաւորեաց Փիլիպպոս այր ամպարիշտ և թշնամի արդարութեան և Աստուծոյ ճշմարտի. և մտեալ 'ի կռոցն պաշտամունս և զոհս. յարոյց հալածանս 'ի վերայ քրիստոնէից, և հրաման ետ յամենայն գաւառս և 'ի գեօղս, որք ոչ պաշտեն զկուռս, չարաչար տանջանօք վախճանեսցին։ Եւ ամենեցուն ամպարշտացն ընկալեալ զհրամանն, խոշտանգէին և նեղէին զհաւատացեալսն, զի հնազանդեսցին կորստական հրամանի թագաւորին։ Ծանուցեալ եպարքոսին վասն երանելւոյն Տրիփոնի զհաւատս նորա, և զսրբութիւն վարուց նորա, և զքանչելեացն զոր 'ի ձեռն նորա ցուցանէր Տէր, և առաքեաց զինուորս ածել զսուրբն յատեան։ Եւ զի ոչ էր պարտ թաքչել լուսաւոր անձինն 'ի խաւարի, և ըմբռնեալ զինուորացն զսուրբն Տրիփոն, ածին յատեան եպարքոսին, որպէս զմահապարտ ոք։ Ասէ ցնա եպարքոսն. Զինչ անուն է քո, և որո՞յ բախտի ես։ Ասէ երանելին Տրիփոն. Անուն իմ և հաւատք շնորհեալ՝ քրիստոնեայ, այլ և յազատ ազգէ եթէ քեզ թուեսցի ինչ մեծ։ Ասէ եպարքոսն. Եւ ո՞չ լուար զհրամանս թագաւորին որ յաղագս քրիստոնէից. որ հրով և սրով և այլ ևս

Digitized by Google

դառն տանջանօք տանջել։ Ասէ երանելին. Եթէ արժան ինչ մահու գործեալ է իմ, ոչ հրաժարիմ 'ի մեռանելոյ։ Ասէ եպարքոսն. Զգաստացեալ զօհեա աստուածոցն և պաշտեա զնոսա որպէս և մեք. և սիրելի լինիցիս թագաւորին և մեծամեծաց նորա։

Ասէ սուրբն Տրիփոն. Հաստատեալ եմ 'ի ճշմարիտ հաւատսն որ 'ի Հայր, և յՈրդի և 'ի սուրբ Հոգին. անշարժ մնամ 'ի խոստովանութիւնս յայսմիկ։ Ասէ եպարքոսն. Նախ քան զչարչարանս ընդունել՝ հաւանեա ասացելոցս և զօհեա։ Սուրբն Տրիփոն ասէ. Զամենայն չարչարանս զորս ածելոց ես 'ի վերայ իմ՝ յօժարութեամբ ընդունիմ վասն սիրոյն Աստուծոյ։ Զայս լուեալ եպարքոսին՝ հրամայեաց կախել զսուրբն 'ի վերայ հրոյ. և այնպէս եկաց կախեալ զօրն ամենայն, և առ Աստուած աղօթս մատուցանէր։ Եւ տեսեալ բռնաւորին զժուժկալութիւն սրբոյն, հրամայեաց զմարմինն նորա սրով խոցոտել։ Իսկ սուրբն զխորհուրդս իւր առ Աստուած հաստատուն պահէր։ Եւ իբրև ժամք երեք անցանէին 'ի չար և 'ի դառն տանջանսն, ասէ բռնաւորն ցերանելին. Եթէ արդարև զղջացար 'ի մեծամտութենէդ յայդմանէ, զի ոչ ոք կարէ կեալ ընդդէմ թագաւորական հրամանի։ Ասէ սուրբն. Երկնաւոր հրամանացն բազումք ընդդիմացեալք չարաչար հրամանացն յաղթեցին, և առին զպսակն անապական յանմահ թագաւորէն. վասն որոյ և ես յուսացեալ եմ 'ի զօրութիւն անմահին, հաւատամ յաղթել քում բռնութեանդ և թագաւորին, և խորհրդակցին ձերոյ սատանայի. և ոչ պաշտեմ. զկուռս և ոչ պաշտօնատար լինիմ դիւաց, որ յորդորէ զիշխան աշխարհիս գործել զհաճոյսն իւր զլցեալսն ամենայն անիրաւութեամբ, զի յաւիտենական տանջանացն ժառանգորդս արասցէ որ պատրաստեցաւ նմա, և հնազանդելոց նմա յարդար դատաւորէն։

Զայս լուեալ բռնաւորին, հրամայեաց տանել զնա 'ի դաշտ մի ցրտային, զի էր ձմեռն խիստ և ձիւն յոյժ. ընկեցին զնա անդ. և հրամայեաց բազում զինուորաց ձիընթաց առնել 'ի վերայ նորա և կոխել զնա։ Եւ իբրև բազում ժամք անցանէին վտանգիցն 'ի

վերայ սրբոյն, կարդաց սուրբն առ Տէր և ասէ. Տէր, մի համարիր սոցա զայս մեղս, զի ոչ գիտեն զինչ գործեն։

Ասէ ցնա բռնաւորն. Եթէ ոչ զգաստացար յայդպիսի մտաց, և ես յաւելից չարչարանս և առաւել բարձից 'ի քաղցր կենացս։ Ասէ սուրբն Տրիփոն. Ես շնորհօքն Քրիստոսի զգաստացեալ էի և եմ իսկ, զի բազում չարչարանօք բազմացին ինձ պարգևք 'ի յաւիտենական թագաւորէն։ Եւ հրամայեաց բռնաւորն տանել զնա 'ի բանտ, թողացուցեալ առ վայր մի թերևս դարձցի և հաւանեսցի բռնաւորին կամաց. և յետ աւուրց ինչ հրամայեաց ածել զսուրբն յատեան։ Ասէ դատաւորն. Վարժեցար դու և քեզ ներումն ժամանակի զոր թողացուցի 'ի տանջանացդ։ Ասէ սուրբն Տրիփոն. Խրատեալ և վարժեալ էի 'ի մանկութենէ իմմէ, և արհամարհեցի զկուռս, և սիրեցի զԱստուած որ արար զերկինս և զերկիր, և որ 'ի նոսա արարածք իցեն, զնա օրհնեմ և փառաւորեմ և երկիր պագանեմ, և 'ի պատուիրանս նորա կամ յոյժ, զի որ ուրանայ՝ ուրացեալ լիցի առաջի հրեշտակաց Աստուծոյ որ յերկինս են։ Եւս բարկացեալ բռնաւորն, հրամայեաց բերել բևեռս երկաթիս և ցցել յոտս նորա. և այնպէս ընդ փողոց քաղաքին ընթացուցանէին 'ի վերայ ձեանն զօրն ամենայն, և ոչ այնպէս վտանգեալ լինէր, այլ կայր մեծաւ ուժով 'ի հաւատս հաստատուն, առնուլ զկեանսն յաւիտենից։ Եւ բռնաւորն զարմացեալ ընդ ժուժկալութիւն սրբոյն, և այլ ազգ տանջանս զմտաւ ածէր։ Հրամայեաց հարկանել զնա գաւազանօք արանց տասանց, և ոչ այնպէս խոնարհէր արդարն 'ի կամս բռնաւորին։ Եւ հրամայեաց այրել ջահիւք զկողս նորա, և յոլովից հաւատացելոց տեսեալ զսուրբն լուսով պայծառացեալ, և գերազանցեալ գեղեցկութեամբ զարդարեալ, և տային օրհնութիւն Աստուծոյ, և ամբարձեալ զձեռս իւր յերկինս սուրբն Աստուծոյ և ասէ. Տէր Աստուած Յիսուս Քրիստոս, մի զօրասցի 'ի վերայ իմ չարն գործակցօք չարչարել զիս, և խոտորել 'ի քո կամացդ. այլ արժանաւորեա զիս մտանել 'ի թիւ ընտրելոց քոց հօտից՝ շնորհելով զանապական պսակն,

Digitized by Google

զոր խոստացար ծառայից քոց սրբոց՝ յաւուրն յետնումն։ Ասէ բռնաւորն ցսուրբն. Զինչ ունիս ասել, կամ զինչ 'ի մտի եդեր առնել որ այդպէս պնդեցար 'ի կամաւոր չարչարանս և 'ի մահ։ Ասէ սուրբն Տրիփոն. Բազում անգամ լուար յինէն եթէ կենդանի է Աստուած որ յերկինս է. զնա միայն պաշտեմ, և երկիւղ իմ 'ի նմանէ և ոչ յայլ ումեքէ։ Զայս լուեալ բռնաւորին և գիտացեալ զանշարժ միտս նորա, եհատ 'ի վերայ սրբոյն վճիռ մահու, և հրապարակախօս եղեալ՝ ասէր. ԶՏրիփոն փռիւգիացի, որ հրամանաւ կայսեր վասն քրիստոնէութեան բազում չարչարեալ և ոչ հաւանեալ հրամանաց ինքնակալին, զոր հրամայէ արքունական դատաստանն սրով սպանանել։

Եւ իբրև ածին զսուրբն 'ի տեղի կատարմանն, ամբարձ զձեռս, եկաց յաղօթս առ Տէր և ասէ. Գոհանամ զքէն, Տէր ամենակալ, որ առաջնորդեցեր ինձ 'ի մանկութենէ իմմէ գնալ 'ի ճանապարհս արդարութեան և առնել զկամս քո բարիս, և ետուր շնորհս 'ի վերայ դիւաց հալածել զնոսա 'ի ծառայից քոց և յաղախնաց, և յաղթող երևելի ցուցեր զծառայս քո առ պատերազմունս նոցա. և նկուն արարեր զնոսա և յամօթ ամենայն ուրեք։ Արդ յետ կատարման իմոյ կեցցէ և մնասցէ շնորհս ողորմութեան առ վտանգեալսն յայսոսն, 'ի հաւատացեալս որ յիշեն զանուն ծառայի քո Տրիփոնի. և արժանի արարեր զիս վասն անուանդ քո չարչարել և մեռանել. ընկալ 'ի թիւ սրբոց քոց վկայիցն, որոց փառաւորեալ են մահ առաջի քոյոյ տէրութեանդ. զի ընդ նոսա արժանաւորեցայց փառաւորել զՀայր և զՈրդի և զսուրբ Հոգիդ, այժմ և միշտ և յաւիտեանս. ամէն։

Եւ ասացեալ զամէնն, վաղվաղակի հատին զգլուխ երանելւոյն Տրիփոնի սրով. և այսպէս աւանդեաց զհոգին 'ի փառս Աստուծոյ։ Եւ եղև այս 'ի Նիկիա, և եղբարք ոըք էին անդ գողացան զնշխարս սրբոյն և եդին 'ի տապանի. և յուղարկեցին նաւաւ 'ի գեօղն՝ որ և իսկ ասացեալ էր յառաջագոյն։

Այսպէս կատարեցաւ սուրբն Տրիփոն յերկուսն փետրուարի ամսոյ, հռչակաւոր և անուանի վկայու-

Digitized by Google

թեամբ. յորում տեղւոջ բազում այսահարաց լինէր բժշկութիւն։ Ընդ որս և ամենայն հաւատացելոց 'ի ձեռն սրբոյն Տրիփոնի աղօթիւքն տանէ այցելութիւն Տէր. զի զփառաւորիչս իւր փառաւորէ, աստ և 'ի հանդերձելումն. զի նմա վայելէ փառք, իշխանութիւն և պատիւ, այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

Digitized by Google

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Փեբրոնեայ կուսին.

Եւ եղեւ 'ի ժամանակս Դիոկղետիանոսի կայսեր, Անթիմոս ոմն եպարքոս անկեալ դնէր 'ի հիւանդութեան. կոչեաց առ ինքն զՍիղաւիանոս զեղբայր իւր, և ասէ ցնա. Ես աւասիկ 'ի մարդկային իրաց աստի վճարեալ եմ. զԼիւսիմաքոս զորդի իմ 'ի ձեռս քո թողում, և որպէս խոստեցաք դմա զդուստր Պորփիրայ՝ փութացիր յետ իմոյ վախճանիս զհարսանիս դոցա կատարել: Զայսոսիկ հրաման տուեալ՝ յետ երից աւուրց վախճանեցաւ:

Իսկ Դիոկղետիանոս կոչեալ առ ինքն զԼիւսիմաքոս զորդին Անթիմայ, և զՍիղաւիանոս զնորին հօրեղբայր, ասէ ցԼիւսիմաքոս. Ես, երիտասարդ դու, յիշելով զսէր հօր քո՝ խորհեցայ յետ վախճանի նորա յաթոռ նորա հանել զքեզ. այլ համբաւ իմն եհաս 'ի լսելիս իմ որպէս թէ ուրախ լինիս դու ընդ կրօնս քրիստոնէից, և վասն այնորիկ յապաղեցի: Արդ այժմիկ խորհիմ առաքել զքեզ յարևելս, որպէս զի լուծցես զկրօնս քրիստոնէից. և յորժամ դարձցիս առ մեզ՝ յառաւելագոյն աթոռն հանից զքեզ, որպէս զի վարեսցես զեպարքութիւնդ:

Զայս լուեալ ոչ իշխեաց տալ պատասխանի: Իսկ Սիղաւիանոս անկեալ յոտս թագաւորին՝ աղաչէր ասելով. Աղաչեմ զքեզ ներել սակաւ ինչ աւուրս, զի կատարեսցից զհարսանիս դորա: Իսկ թագաւորն ասէ ցնա. Երթիջիք նախ յարևելս և զքրիստոնէից լուծ-

Digitized by Google

ջիք զկարգն, և յորժամ դարձջիք՝ արժան է և ինձ փոյթ յանձին ունել վասն հարսանեաց Լիւսիմաքոսի։ Զայս լուեալ նոցա 'ի Թագաւորէն՝ ոչ իշխեցին տալ պատասխանի. այնուհետև զճանապարհորդութիւն յարևելս առնէին։

Իսկ Լիւսիմաքոս առեալ ընդ իւր զՊռիմոն կոմս՝ զիւր քեռորդին, և եդ զնա 'ի վերայ զօրացն. և ժամանեալ նոցա յարևելս 'ի գաւառն Պալմորացւոց [1], և զորս ըմբռնէին խոստովանելով զինքեանս քրիստոնեայս, զոմանս հրոյ տային և զոմանս սրով կոտորէին։

Իսկ անօրէնն Միղուխանոս զմարմինս նոցա շանց կերակուրս տայր ընկենուլ. բազում երկիւղ և դողումն ունէր զկողմանս արևելից վասն խստին և անօրինին Միղուխանոսի։ Իսկ 'ի գիշերի միում կոչեաց Լիւսիմաքոս զկոմսն Պռիմոն և ասէ ցնա. Դու գիտես զի հայրն իմ հեթանոս վախճանեցաւ. սակայն մայրն իմ քրիստոնեայ էր, և փոյթ յանձին կալեալ զի արասցէ զիս քրիստոնեայ, այլ վասն ահի Թագաւորին և իմոյ հօրն, զայս առնել ոչ իշխեաց։ Եւ արդ ունիմ զնորա պատուէր, մի՛ զոք 'ի քրիստոնէից ծախել, այլ բարեկամ ևս Քրիստոսի հարկաւորէր զիս լինել. և տեսանեմ զի որ 'ի բուռն անկանին քրիստոնեայք՝ անողորմ ծախին 'ի ժանտէ Միղուխանոսէ. և արդ կամիմ զի որ 'ի բուռն անկանին քրիստոնեայք՝ լռելեայն արձակեսցիս։

Զայս լուեալ Պռիմոնի ոչ տայր զոք ըմբռնել, նա և 'ի վանորեայսն զեկուցանէր զի փախիցեն։ Եւ 'ի շրջել նոցա 'ի տեղիսն յայնոսիկ, խորհէին հասանել 'ի քաղաքն Սաբա [2] որ մերձ յԱսորեստան է. Էր 'ի քաղաքին յայնմիկ վանք մի կուսանաց, յորում բնակեալ էին բազմութիւնք ճգնաւորաց։ Սոցա առաջնորդ որ կարգեալ էր Բրիոնէ ոմն անուն, որ աշակերտեալ էր Պղատոնին. սա որ յառաջ քան զնա սարկաւագուհի եղեալ էր. քանզի այս էր կանոն Պղատոնի. սա զի

1. Յոյն. Պողումորացւոց. և է քաղաքն Պալմիւրա կամ Արմաւենեաց քաղաք յանապատին Ասորւոց։

2. Բնագիրն յոյն ունի Սիբապոլիս կամ Սիբա քաղաք. այլք գրեն Նիսիբիս որ է Մծբին, և հաւանելի է այսմ։

յաւուր ուրբաթու ոչ տայր թոյլ գործել ինչ, այլ ամենեցուն ժողովել յեկեղեցին յաղօթս. և յորժամ զկանոնն կատարէին, զաստուածային գիրսն առեալ Պղատոնի, ընթեռնոյր յականջս քերցն՝ մինչև յերրորդ ժամն. իսկ յերրորդ ժամէն 'ի ձեռն Բրիոմնի տայր զգիրսն, և նա ընթեռնոյր մինչև յերեկոյն։ Վասն զի Բրիոմնայ էին երկու աղջկունք որ սնեալ էին ընդ նմա, անուն միոյն Պրոկղա, և երկրորդին Փեբրոնիա. և էր Պրոկղա ամաց քսան և հնգից, իսկ Փեբրոնիա քսանից. և Փեբրոնիա եղբօրորդի էր Բրիոմնեայ. և ինքն գեղեցիկ յոյժ երեսօք, որպէս զի անհնարին էր զայնպիսի նկարագրութիւն և զչափ հասակի ումեք ունել։ Բազում աշխատութիւն յանձին ունէր Բրիոմնիա, թէ որպէս կարասցէ ապրեցուցանել զՓեբրոնիա. վասն զի ամենայն քերցն ժամէ 'ի ժամ տայր ճաշակել, իսկ Փեբրոնիա զերկուս աւուրս պահել և ապա ճաշակել. նա և իւր իսկ տեսեալ զայնպիսի կազմութիւն մարմնոյ իւրոյ՝ ոչ հաց և ոչ ջուր յագ ոչ ընդունէր. բայց բաղդրանակ մի հրամայեաց առնել երից կանգնոյ զերկայնութիւն նորա, և թզաւ և կիսաւ զլայնութիւնն. յորոյ վերայ 'ի ժամ քնոյն զմարմինն իւր հանգուցանէր. վասն զի յոյժ ուսումնասէր եղեալ էր։ Իսկ յաւուր ուրբաթուն 'ի միասին ժողովէին յաղօթանոցն. հրամայեաց Բրիոմնիա Փեբրոնիայ ընթեռնուլ զաստուածեղէն գիրս յականջս քերցն. քանզի 'ի բարի ազգէ կանայք ժողովեալ էին յեկեղեցւոջն յաւուր ուրբաթու. և զառն մարդոյ ձև ոչ գիտաց Փեբրոնիա թէ որպէս իցէ։ Տարածեալ լինէր այնուհետև վարդապետութիւն նորա 'ի քաղաքին։

Զայս լուեալ Երեայ, կնոջ եպարքոսին՝ աստուածային ցանկութեամբ տոչորէր, թէ որպէս կարասցէ տեսանել զսուրբ կոյսն Փեբրոնիա։ Եւ Երիա էր հեթանոս, չև եկեալ 'ի մկրտութիւն։ Ցարուցեալ այնուհետև գայր 'ի վանս անդր, և ասէ ցդռնապանն. Ազդ արա վասն իմ Բրիոմնեայ. և լուեալ Բրիոմնեայ ել առ նա. և տեսեալ Երեայ զԲրիոմնիա, անկեալ երկիր պագանէր նմա և ասէր. Երդմնեցուցանեմ զքեզ յԱստուած որ արար զերկինս և զերկիր. մի արհա-

Digitized by Google

մարհեր զիս զպիղծս և զանօրէնս և զանսուրբս, որ մինչև ցայժմ խաղալիկ դիւաց և 'ի կռապաշտութեան էի. մի՛ զրկեր զիս 'ի վարդապետութենէն և 'ի ուսուլենէն սրբոյն Փեբրոնեայ: Փրկեցէք զիս յաստի յընդունայնութենէս և 'ի պղծութենէ կռապաշտութեանս, քանզի հարկաւորեն զիս ծնողք իմ երկրպագ անգամ ամուսնանալ. բաւական է ինձ առաջին ժամանակն անգիտութեան: Զայս ասելով և արտասուօքն թանայր զոտս Բրիոնեայ. 'ի բազում գութ և 'ի վշտակցութիւն ածէր զԲրիոնիա: Ասէ Բրիոնիա. Գիտէ Աստուած, տիկին իմ, զի երկեմեան էր յորժամ ընկալայ 'ի ձեռս իմ զՓեբրոնիա, և ունի ինն և տասն ամ. ոչ զառն մարդոյ պատկեր տեսեալ, և ոչ զաշխարհականի ձև գիտացեալ. իսկ արդ վասն փափաքանացդ քո զոր ունիս առ Աստուած և առ նա, մուծից զքեզ առ նա զգեցեալ զգեստ որպէս զիս: Առեալ Բրիոնեայ զԻերիա, եմոյծ առ Փեբրոնիա. և տեսեալ Փեբրոնեայ զկրօնաւորական ձևն, անկաւ յոտս նորա համբուրելով, կարծէր թէ 'ի նոյն ձևոյ իցէ օտար ոք. և ողջոյն տուեալ միմեանց՝ հրամայեաց Բրիոնիա երկոցունց նստել. և զգիրսն ընթեռնուլ սրբոյն Փեբրոնեայ. և այնչափ 'ի զղջումն եկեալ Իերիայ՝ որ ոչ ձանձրանայր 'ի լսելոյ և ոչ աշխատէր ինչ. մինչ զի ամենայն աւուրն սպառեալ լինէր յարտասուացն:

Իսկ յորժամ առաւօտ լինէր՝ հազիւ լռեցուցանէր զԻերիա իջանել. յայնժամ ողջոյն տուեալ Իերիայ իջանէր յեկեղեցւոյ անտի. և երթեալ առ ծնողսն իւր հաւանեցուցանէր զնոսա հրաժարել 'ի հայրենի աւանդութեանցն և դառնալ յԱստուած ճշմարիտ: Իսկ սուրբն Փեբրոնիա հարցանէր ցԹումայիս. Ո՞վ էր օտար քոյրն այն որ այնպէս զեղոյր արտասուօք, որպէս զի ոչ երբէք լուեալ էր նորա զաստուածային գիրս: Ասէ Թումայիս. Ո՞չ գիտացեր թէ ով է: Ասէ Փեբրոնիա. Ուստի՞ գիտէի, զի որպէս օտար քոյր տեսի զնա: Իսկ Թումայիս ասէ ցնա. Այդ Իերիա կին եպարքոսին էր: Ասէ Փեբրոնիա. Ընդէ՞ր խաբելով մոլորեցուցէք զիս, ես տգիտութեամբ իբրև ընդ քեռ խօսեցայ ընդ նմա: Ասէ Թումայիս. Տիկինն մեր հրամայեաց այսպիսի պատմուճանօք մտանել

առ քեզ։ Եւ եղև հիւանդանալ նմա մերձ 'ի մահ. իսկ Երիա ոչ մեկնէր 'ի նմանէ, մինչև փարատեաց 'ի նմանէ հիւանդութիւնն։

Եւ եղև համբաւ 'ի քաղաքին եթէ Սիղուիանոս և Լիւսիմաքոս հանդերձեալ են մտանել 'ի քաղաքն, զի տանջեսցեն զքրիստոնեայսն։ Այնուհետև որ 'ի քաղաքին էին քրիստոնեայք փախեան և թողին զիւրաքանչիւր տեղիս։ Ուստի և եպիսկոպոս քաղաքին փախուցեալ թաքչէր. ուսեալ այնուհետև զիրսն քերցն որ 'ի վանքն էին, մատուցեալ առ Բրիօնիա ասեն ցնա. Զինչ գործեսցուք, քանզի վայրենի գազանքն այն ժամանեցին 'ի քաղաքս մեր. և ամենեքեան փախեան յաղագս սպառնալեաց բռնաւորին։ Ասէ Բրիօնիա. Զինչ կամիք զի արարից ձեզ։ Ասեն ցնա. Հրամայեա զի՛ փախիցուք սակաւ ժամանակս, զի ապրեցուսցուք զանձինս մեր։ Ասէ Բրիօնիա. Զև ընդ պատերազմ տեսեալ՝ փախչել խորհիք. չև 'ի մարտ մտեալ՝ պարտեցարուք. մի, որդեակք իմ. հաստատուն կացէք վասն նորա՝ որ վասն մեր մեռաւ, որպէս զի և ընդ նմին կեցցուք։ Եւ զայս լուեալ քերցն՝ լռեալ դադարեցին։ Իսկ 'ի վաղիւն, մի ոմն 'ի քերցն որում անուն էր Եթերիա, ասէ. Գիտեմ ես զի վասն Փեբրոնեայ ոչ թողու մեզ ելանել աստի մեծ տիկինն մեր։ Քանզի կամի զամենեսեան վասն նորա կորուսանել. բայց ես մտից և խօսեցայց վասն ձեր որ ինչ պարտ է։ Ապա լուեալ ոմանց զայս՝ հաւատացին բանիցն Եթերայի։ Իսկ ոմանք ընդդէմ կային ըստգտանելով զմտածութիւն նորա՝ բազումք եղեն. ամենեցուն միաբանեալ մատուցեալ առ սարկաւագուհին տեսանել թէ զինչ խորհեսցի։ Եւ 'ի մտանելն նոցա առ նա յառաջագոյն ծանուցեալ զխորհուրդսն Եթերիայ, ասէ. Զինչ կամիս, քոյր Եթերիա։ Եւ նա ասէ. Եկաք առ քեզ զի հրամայեսցես մեզ փախչել և թաքչել. քանզի ոչ եթէ լաւագոյն եմք մեք քան զուխտաւորս և զնոյն ինքն զեպիսկոպոսն. պարտ է քեզ և զայս ածել զմտաւ, եթէ են 'ի մեզ նորահասակ աղջկունք, գուցէ յափշտակեալ 'ի զօրացն՝ անկցին 'ի փորձութիւն ապականութեան, և զվարս ձգնութեանն կորուսանեն. կամ տանջանաց ոչ կարեն համբերել և

նիցին պաշտօնէայք դիւաց. արդ եթէ կամեցիս ապրեցուցանել զմեզ, առցուք ընդ մեզ և զտիկինն մեր զՓեբրոնիա և գնասցուք աստի: Զայս լուեալ Փեբրոնեայ, ասէ. Կենդանի է Քրիստոսն՝ որում եմ հարսնացեալ և զոգիս իմ աւանդեցի, ոչ ելից աստի, այլ աստէն մեռայց, և թաղեցայց 'ի նմին տեղւոջ: Ասէ Բրիոճնիա ցՑեթերիա. Դու գիտես որում վաճառակուրդ եղէր. անպարտ եմ ես:

Ցայնժամ ամենայն քորքն հրաժարեալք 'ի Բրիոճնայէ և 'ի Փեբրոնայէ՝ բազում ողբովք բաղխէին ըղկուրծս իւրեանց, և ելեալ անտի գնացին: Իսկ Պրոկղիա որ էր սննդակից Փեբրոնիայ, գոչելով ասէր. Աղօթս արա, տիկին իմ և քոյր: Իսկ նա կալեալ զձեռանէ նորա ոչ տայր նմա թոյլ ելանել. ասէր ցնա. Երկի՛ր յԱստուծոյ, տիկին իմ Պրոկղեա. և դու մնա առ մեզ, զի դեռ ես հիւանդ եմ. գուցէ պատահեսցէ ինձ մահ, և ոչ ոք է որ 'ի գերեզման մուծանէ զիս: Ասէ ցնա Պրոկղիա. Հրամայեցեր քոյր իմ, ոչ թողից զքեզ: Իբրև երեկոյ եղև, ելեալ Պրոկղեայ արտաքս՝ աներևոյթ եղև: Եւ տեսեալ Բրիոճնեայ զմերկութիւն վանիցն, եմուտ յաղօթարանոյն, և ընկեցեալ զինքն 'ի գետին դառնապէս կական բարձեալ ողբայր: Իսկ Թովմայիս որ երկրորդ էր Բրիոճնիայի, մերձ 'ի նա նստէր և աղաչէր. Հանդարտեա, տիկին մայր իմ, զի կարող է Աստուած ընդ փորձութեանն և զելսն արագ հաստուցանել. ո՞վ հաւատաց 'ի Տէր և յամօթ եղև: Իսկ Բրիոճնիա ասէ ցԹովմայիս. Այո, տիկին իմ, գիտեմ զի այդպէս է, բայց ո՞ւր թաքուցից զՓեբրոնիա. կամ որո՞վ աչօք տեսից զդա յորժամ 'ի բարբարոսացդ ըմբռնեսցի: Թովմայիս ասէ. Մոռացա՞ր զառ յինէն ասացեալսն, եթէ որ կարողն է 'ի մեռելոց յարուցանել, նոյն ինքն զՓեբրոնիա զօրացուսցէ: Եւ այնպէս եկեալ մերձ 'ի բադրոնն՝ յորոյ վերայ անկեալ դնէր Փեբրոնիա, հայեցեալ 'ի նա Փեբրոնիա ասէ ցԹովմայիս. Աղաչեմ զքեզ, մայր իմ, վասն է՞ր այդպէս դառնապէս լալովդ մեծի տիկնոջդ իմում. ապա և ինքն Թովմայիս արտասուելով ասէր. Որդեակ իմ Փեբրոնիա, վասն քո հեծէ և ողբայ տիկինս մեր. վասն զի հանդերձեալ է գալ չարիքս 'ի բռնաւորաց

անտի. զի դեռ ևս մատաղագոյն ես դու և զուարթատեսիլ, յաղագս այսորիկ տառապի և ողբայ։ Ասէ սուրբն Փեբրոնիա. Աղաչեմ զձեզ աղօթս արարէք 'ի վերայ աղախնոյ ձերոյ, քանզի կարող է Աստուած զօրացուցանել զիս, և շնորհել ինձ համբերութիւն։ Ասէ Թումայիս. Դուստր իմ Փեբրոնիա, ահաւասիկ ժամանակ նահատակութեան հասեալ է, և ըմբռնեսցուք մեք 'ի զօրաց աստի. գիտեմ զի զմեզ իբրև զանցեալ ժամանակօք՝ արագ ծախեն բռնաւորքն։ Իսկ քեզ խնամ տանին, զի նորահասակ ես և գեղեցիկ տեսլեամբ։ Արդ եթէ ըմբռնեսցուք մեք, և յանկարծ փաղաքշելի բանիւք աղաչեն զքեզ՝ մի հաւանեսցիս նոցա. քանզի չիք պատուականագոյն քան զկուսութիւն. բազում վարձք և մեծամեծ հատուցմունք. վասն զի անմահ Փեսայն կուսութեան՝ անմահութիւն պարգևէ որք նմայն հաւանին. արդ փութասջիր զնա տեսանել։ Զայս լուեալ Փեբրոնեայ ևս քան զևս հաստատէր ընդդէմ սատանայի։ Պատասխանի տուեալ ասէ ցԹումայիս. Բարիոք առնես զի զօրացուցանես զիս զաղախին քո. բայց ես եթէ յօժարէի փախչել 'ի ջանէ նահատակութեան՝ ընդ քերցն էի փախուցեալ և յանքոյթ տեղի թագուցեալ. այլ զի նմա փափաքիմ որում զօգիս յանձն արարի, և առ նա իսկ անձկացեալ եմ, միայն թէ արժանի զիս իւր ցուցցէ։

Զայս լուեալ Բրիոնիա, սկսաւ խօսել և ասէ. Տես, որդեակ իմ, թէ որպէս ելկիր զհետ վարդապետութեան իմոյ. յիշեա զի դու եղեր վարդապետ այլոց, յիշեա զի որպէս ընկալայ զքեզ 'ի դայեկէն 'ի ձեռս իմ, զի երկու ամք էին քո, և ցայժմ այր ոչ ետես զպատկեր քո։ Զայս ամենայն խօսելով նորա և աւելի քան զայն, անցուցանէին և զայն ևս գիշեր յաղօթս Աստուծոյ։

Իսկ 'ի վաղիւն իբրև առաւօտն լինէր, խռովութիւն և շշուկ և աղաղակ 'ի քաղաքն լնոյր, 'ի մտանելն Սիղուիանոսի և Լիւսիմաքոսի՝ զբազում քրիստոնեայս ըմբռնեալ զօրացն, 'ի բանտ արկանէին և 'ի կապանս մատնէին։ Իսկ ոմանք 'ի հեթանոսացն մատուցեալք առ Սիղուիանոս, զեկուցին վասն վանացն այնորիկ։ Իսկ նորա լուեալ՝ առաքէ զօրականս մեծաւ

փութով։ Յայնժամ զօրաց պատեալ զվանքն՝ առին 'ի ձեռս տապարս և սատիրս և սատուրս, հերձուին զդուրս վանացն. և 'ի ներքս մտեալ բուռն հարեալ զԲրիոփսայի կալան զնա. իսկ ոմանք սպանանել կամէին զնա։ Եւ տեսեալ որդոյն Փերրոնեայ զեկեալ հասեալ բարկութիւնն, ընկէց զինքն 'ի գետին 'ի բադրանէ առաջի յոտս զօրացն և ասէ. Երդմնեցուցանեմ զձեզ յԱստուածն երկնի և երկրի, զիս յառաջ սպանէք, և մի տեսից զմահ տիկնոջ իմոյ։

Յայնժամ հասեալ 'ի տեղին կոմսն Պաւիմոն և տեսեալ զիրսն, զայրացաւ 'ի վերայ զօրացն. հրամայեաց արտաքս հանել 'ի վանացն։ Ասէ ցԲրիոփսիա. Ո՞ւր են որ բնակեալ են ընդ քեզ։ Ասէ Բրիոփսիա. Վասն ահիդ ձեր ամենեքեան թողին և փախեան։ Ասէ Պաւիմոն. Երանի թէ և ձեր էիք փախուցեալ. ասեմ ձեզ զի ահա ունիս ներումն յինէն, ելէք և փախիք։ Իսկ նորա առեալ զզօրս իւր ել 'ի վանացն, ոչ պահապանս կացոյց և ոչ խռովեցոյց զնոսա։

Յայնժամ առնու Պաւիմոն զԼիւսիմաքոս առանձինն և պատմեաց նմա, թէ ճշմարտութեամբ չոգայ 'ի վանսըն և ոչ զոք գտի՝ քանզի փախուցեալ էին, բայց երկու պառաւունք, և մի նորահասակ աղջիկ մի։ Բայց չքնաղ իրս ունիմ պատմել քեզ, տէր իմ. քանզի տեսի աղջիկ մի՝ զի յորմէ հետէ ծնեալ եմ մինչև ցայժմ ոչ է իմ տեսեալ. գիտեն աստուածքն, զի լոկ միայն տեսի զնա զի անկեալ դնէր 'ի վերայ բադդրանի միոյ, և զարհուրեցաւ սիրտ իմ. այս միայն եթէ բայց միայն յաղքատութենէն արժանի է նա տեառնդ իմում կնութեան։ Ասէ Լիւսիմաքոս. Ես պատուէր ունիմ չհեղուլ զարիւն քրիստոնէից. և զի՞արդ մարթացից նենգութիւն գործել ընդ քրիստոնեայսն. ոչ այդպէս, տէր իմ, այլ աղաչեմ հանցես զնոսա 'ի վանացն որպէս զի մի անկցին 'ի ձեռս անօրինին Սիղուիանոսի։ Իսկ մի ոմն 'ի չար զօրացն ընթացեալ առ Սիղուիանոս, ասէ. Գտաք զոմն նորահասակ աղջիկ մի, յոյժ ահագին գեղեցկութեամբ. և վասն նորա խօսի ընդ Լիւսիմաքոս կոմսն Պաւիմոն։ Զայս լուեալ Սիղուիանոս լի եղև բարկութեամբ. և առաքեաց 'ի վանսն պահապանս, և հրամայեաց քարշել 'ի քա-

Digitized by Google

դաքին, եթէ վաղիւ հրապարակաւ դատաստան է։ Զայս լուեալ բազմութեանն՝ ժողովէին 'ի տեսանել զնահատակութիւն սրբոյն Փեբրոնեայ։

Իբրեւ առաւօտն ծագէր՝ գային զօրականքն 'ի վանսըն. իբրեւ մտին 'ի ներքս, ձեռն արկին եւ ձգեցին զՓեբրոնիա 'ի բադրանէ անտի, եւ շղթայիւք կապեցին զնա, եւ անուր երկաթի արկին 'ի պարանոց նորա, եւ հանին զնա 'ի վանիցն։ Իսկ Բրիոզինիա եւ Թովմայիս խառնեալ զձեռս իւրեանց ընդ Փեբրոնեայ, գոչէին դառնապէս, աղաչէին զզօրականսն ներել Փեբրոնայի, զի խօսեսցին ընդ նմա։ Իսկ Բրիոզինիա եւ Թովմայիս աղաչելով ասէին, զի ինքեանք երթիցեն ընդ նմա 'ի նահատակութիւն, զի մի յորժամ միայն երթիցէ՝ զարհուրեալ երկիցէ։ Ասեն զօրքն. Չհրամայեաց մեզ զայլ ոք տանել բայց 'ի Փեբրոնայէ։ Սկսան այնուհետեւ Բրիոզինիա եւ Թովմայիս հաստատել զՓեբրոնիա. Ահաւասիկ եղանես 'ի նահատակութիւն, եւ հրեշտակային զօրքն պատրաստ ունին զքո յաղթութեան պսակն. տես, մի սարսափեսցիս 'ի տանջանացն, զի մի լինիցիս այպն սատանայի. մի ողորմեսցիս այս մարմնոյս որ լուծանելոց է. եւ արդ աւասիկ կամ ես 'ի վանս ողբալով, մինչեւ լուայց համբաւ ինչ զքէն կամ բարոյ ինչ կամ խոտան։ Իսկ դ տայր ինձ աւետիս, եթէ Փեբրոնիա մատնեաց զինքն 'ի տանջանս, եւ կամ թէ Փեբրոնիա կատարեցաւ 'ի Քրիստոս։

Ասէ Փեբրոնիա. Հաւատա, մայր իմ, որպէս ոչ երբէք անցի զպատուիրանաւ քով, եւ ոչ այժմ ինչ անցանեմ, արդ թող զի երթայց։ Ասէ ցնա Թովմայիս. Կենդանի է Տէր, որդեակ իմ, զի եւ ես զգեցեալ ըզգեստ աշխարհականի՝ եկից եւ տեսից զնահատակութիւն քո։ Ասէ ցնա Փեբրոնիա. Աղաչեմ զքեզ, մայր իմ, տուր օրհնութիւն ելից իմոց, եւ արարէք ինձ աղօթս եւ թողէք զիս երթալ։ Իսկ Բրիոզինիա ձգելով զձեռս իւր յերկինս՝ գոչելով ասէր. Տէր իմ Յիսուս Քրիստոս, որ երեւեցար աղախնոյ քում Թեկղի՝ 'ի կերպարանս առաքելոյն Պաւղոսի, յայտնեսջիր եւ տառապելոյս այսորիկ։ Զայս ասացեալ արձակեաց։

Յայնժամ զինուորքն առեալ ելին 'ի վանիցն։ Իսկ

Թոլմայիս զգեցեալ զգեստ աշխարհականի երթայր 'ի տեսարանն: Լուեալ Երեայ կնոջ եպարքոսին թէ Փեբրոնիա համատարած յատեան ածաւ, յարուցեալ գոչէր 'ի ձայն մեծ, մինչև հիանալ ծնողաց իւրոց և հարցանել թէ զի՞նչ դիպեցաւ քեզ: Ասէ ցնոսա. Զքոյրն իմ զՓեբրոնիա յատեան մատուցին: Դատափետ լինէր իբրև զքրիստոնեայ, և բազում սփոփանս ընդունէր 'ի ծնողաց իւրոց, զի դադարեսցէ յողբալոյն. նա ևս առաւել աղաչէր ասելով. Թողէք զիս՝ լացից 'ի վերայ քեռն իմոյ: Զայս ասելով նորա և ըզծնողսն յորդորէր յարտասուս, և հաւանեցուցեալ զծնողսն իւր՝ որպէս զի երթիցէ 'ի տեսարանն. և երթեալ Երեայ գտանէր զԹոլմայիս, և ծանուցեալ զիրեարս՝ արտասուօք թանային: Բազումք ժողովէին, իշխանք և դատաւորք: Եւ յառաջեալ իշխանն նստաւ և Լիւսիմաքոսն. և հրամայեցին ածել զՓեբրոնիա, և նորա մտեալ՝ ունելով կապեալ զձեռս իւր: Իբրև ածին զսուրբն 'ի մէջ, հրամայեաց իշխանն լռել ամբոխին. և ասէ ցԼիւսիմաքոսն. Տուր հարցումն նմա, և ընկալ պատասխանի 'ի նմանէ: Ասէ Լիւսիմաքոս ցՓեբրոնիա. Ասա ինձ, աղջիկ, որո՞յ բախտի ես, ծառա՞յ ես եթէ ազատ: Ասէ. Աղախին եմ: Ասէ Լիւսիմաքոս. Ո՞յր աղախին կոչիս: Ասէ Փեբրոնիա. Քրիստոսի: Ասէ Լիւսիմաքոս. Զի՞նչ անուն է քո: Ասէ սուրբն. Քրիստոնեայ: Ասէ Լիւսիմաքոս. Զանուն քո կամիմ ուսանել: Ասէ սուրբն. Ասացի թէ քրիստոնեայ եմ, իսկ եթէ զմարմնաւոր անուն իմ կամիս ուսանել՝ Փեբրոնիա կոչեաց զիս տիկինն իմ:

Յայնժամ իշխանն լռեցոյց զԼիւսիմաքոս, և ինքն սկսաւ հարցանել և ասէ. Գիտեն աստուածքն, Փեբրոնիա, զի ոչ կամէի հարցանել զքեզ. այլ տեսեալ զհեզութիւն քո հանդերձ գեղեցկութեամբդ և երևելի յօրինուածովդ, որով պարտեցաւ մեծ զայրացումն՝ զոր ունէի 'ի վերայ քո. բայց հայեցեալ 'ի գեղեցկութիւն քո՝ այն ամենայն 'ի բաց շիջաւ: Եւ արդ լուր ինձ, դուստր իմ. գիտեն աստուածքն, զի բազում ընչից և ստացուածոց տեարս զքեզ կացուցից. խօսեալ եմ կին տեառն իմոյ Լիւսիմաքոսի, բայց սակայն լուծից զվՃիռ հաստատութեանն զոր եդի ընդ

դստերըն Տրոփոնեայ, և ընդ քեզ հաստատեցից զդաշինսն, և եղիցիս դու կին Լիւսիմաքոսի, զոր այժմ տեսանես զսա նստեալ ընդ աջմէ. և սա ինքն զեղեալ է գեղեցկութեամբ իբրև զքեզդ: Եւ արդ լուր ինձ, և արարից զքեզ փառաւոր 'ի վերայ երկրի, և մի ինչ զքեզ զարհուրեցուսցէ թէ աղքատ ես. քանզի կին իմ ոչ ունի դուստր և ոչ որդի, այլ յայտ է եթէ զամենայն ինչս իմ քեզ շնորհեցից. և զայն առեալ փոխանակ վարձանաց՝ տացես Լիւսիմաքոսի. և ես եղէց քեզ հայր, և երանիցեն քեզ ամենայն կանայք. յայնժամ ընկրկեսցի և Դիոկղետիանոս թագաւորն մեր, և պարգևեսցէ քեզ բազում բարութիւնս, և խոստացի հանել 'ի մեծագոյն պատիւ իշխանութեան զԼիւսիմաքոս այր քո: Ահա զամենայն ինչ լուար, տուր ինձ պատասխանի որ աստուածոցն հաճոյ է և զիմ սիրտս ուրախ արասցէ. իսկ եթէ չհաւանեսցիս՝ առնեմ խրատ, գիտեն աստուածքն, զի ոչ կարես կեալ մինչև ցերիս ժամս:

Եւ պատասխանի սուրբն Փեբրոնիա և ասէ. Ո՛վ դատաւոր, առագաստ ունիմ ես յերկինս անձեռագործ, որոյ հարսանիքն ոչ անցանեն. իսկ վարձանք թագաւորականք և փեսայ ունիմ անմահ. վասն որոյ և ընդ մահկանացուի զուգիլ ոչ կամիմ: Արդ, ով դատաւոր, մի ինչ աշխատ լինիր, զի ոչ փաղաքշելովդ օգտիս ինչ, և ոչ սպառնալեօքդ երկեցուցանես զիս: Զայս լուեալ դատաւորն՝ բարկացաւ. և հրամայեաց պատառել զզգեստ նորա և ցնցոտուն արկանել. և լի խայտառակութեամբ առաջի ամենեցուն կացուցանէր. որպէս զի ամենեցուն տեսեալ զանարգանս դորա, եղկելի քան զամենայն ոք զդա համարեսցի, փոխանակ զի ինքն կամեցաւ անկանել յերևելի փառացն զոր ես խոստացայ նմա: Իսկ զինուորացն լուեալ՝ 'ի նմին ժամու ծուէնս ծուէնս պատառէին զզգեստիկ նորա, և ցնցոտուն գտեալ՝ զայն առիզած հարեալ, մերկ առաջի ամենեցուն կացուցանէին:

Յայնժամ ասէ իշխանն. Զի՞նչ ասես, Փեբրոնիա, տեսանե՞ս յորպիսի բարութեանց զրկեցար և որպիսի՞ անարգութեանց հասեր: Եւ պատասխանի Փեբրոնիա և ասէ. Թէպէտ և զամենայն զզգեստ իմ մերկացուցէք,

Digitized by Google

ոչինչ նշաւակութիւն համարիմ ինձ. վասն զի մի է արարիչ արուաց և իգաց. վասն զի ես ոչ 'ի հանդերձից ունիմ մերկանալ միայն, այլ և հրոյ և սրոյ և տանջանաց ակն ունիմ։ Սիղուիանոս ասէ. Անամօթ և ամենայն անպատուութեան արժանի, գիտեմ զի զուարճացեալ ես 'ի գեղեցկութիւն մարմնոյ քո, և ոչ զգաս զմերկութիւն մարմնոյ ամօթոյ քո։ Ասէ սուրբըն. Գիտէ Քրիստոս՝ զի՛ ոչ հայեցայ և տեսի զգեղ և զպատկեր առն մինչև ցայսօր. իսկ այժմ մինչ 'ի ձեռս քո մատնեցայ՝ անամօթ գտայ. բայց ասա ինձ, ով յիմար և անզգամ դատաւոր, յոլիմպիական մրցարանսն, միթէ հանդերձ զգեցեալ իջանեն 'ի մարտն, զի դիւրաւ ըմբռնեսցին. ոչ ապաքէն մերկ կատարեն զպատերազմն մինչև յաղթեն։ Իսկ ես որ հրոյ և տանջանաց ակն ունիմ, զիա՞րդ հանդերձիւ իջանեմ յայսպիսի մարտ. ո՞չ ապաքէն մերկ ընդունիմ զհարուածս մարմնոյս՝ մինչև յաղթեցից հօրն քում սատանայի ։

Ապա հրաման տայր Սիղուիանոս չորից զինուորաց արկել զնա, և 'ի ներքոյ նորա ջահ հրոյ մատուցանել, և դալար բրօք զկողս նորա հարկանել։ Իբրև բազում ժամս տանջեցին զնա, անձրևանման յերկոցունց կողմանցն յերկիր հոսէին. և ներքին կողմն հրով այրեցեալ լինէր 'ի սաստկութենէ հրոյն, քանզի ձիթով արծարծէին զհուրն։ Իբրև այնպէս բազում ժամս դառնապէս տանջէին զսուրբ կոյսն, միաբան գոչեալ ամբոխին՝ զդատաւորն աղաչէին, ասելով. Ո՛վ մարդասէր դատաւոր, խնայեա 'ի մանկահասակ աղջիկդ, և 'ի տուկ հրամայեա տանջել, թէպէտ և ոչ հաւանի հրամանի քում։ Եւ իբրև ետես դատաւորն զմարմին նորա պատառ պատառ արիւնաթաթախ յերկիր անկեալ՝ յայնժամ հրամայէր դահճացն դադարել 'ի տանջելոյ զսուրբն, քանզի կարծէր վախճանել 'ի կենացն։ Իսկ Թովմայիս տեսեալ զայնպիսի աղէտս ճըգնութեանն՝ ներգևելով վհատէր և անկանէր առ ոտս Երեայ տիկնոջն։ Իսկ Երիա իբրև զայն ետես՝ ձայն արձակեալ գոչէր ասելով. Վա՜յ ինձ, տիկին իմ Փեբրոնիա, վա՜յ ինձ հոգևոր սնուցիչ իմ. քանզի յայսմհետէ զրկեալ գտանիմ 'ի հոգևոր վարդապետութե-

նէգ. և ոչ ես միայն, այլ և Թովմայիս մնացից քո վհատեալ 'ի քոյոց տանջանացդ՝ անկեալ գնի մերձ 'ի վախճան։

Իբրև լուաւ Փեբրոնիա զձայն Երեայ տիկնոջն, աղաչէր զզինուորսն՝ բերել սակաւ մի ջուր և հարկանել ընդ երեսս նորա. իսկ նոքա կատարէին զխնդիրն. իբրև հարին զջուրն ընդ երեսս նորա՝ զօրացեալ ոգի առնոյր, սկսաւ աղաչել զզինուորքն ցուցանել նմա զԵրիա։ Իսկ դատաւորն հրամայեաց յարուցանել յոտն, զի պատասխանի տացէ նմա։ Ասէ դատաւորն. Զի՞նչ ասես, Փեբրոնիա. ո՞րպէս թուեցաւ քեզ առաջին մրցումնդ պատերազմիդ։ Ասէ սուրբն. Ուսար և 'ի միտ առեր յառաջին իսկ 'ի պատերազմիս՝ եթէ անպարտելի եմ, և զտանջանս քո արհամարհեցի։

Զայս լուեալ դատաւորին՝ հրամայեաց զՓեբրոնիա զփայտէն կախել. և երկաթի քերչաւ զկողս նորա քերել, և հուր սաստիկ 'ի ներքոյ նորա մատուցանել, որպէս զի ոսկերք նորա լուցեալ այրեսցին։ Առեալ դահճացն զքերիչսն և այնպէս ուժգին քերեցին, զի որպէս զառաջինն պատառ պատառ հատեալ յերկիր ընկենուին. իսկոյն զհուրն բորբոքեալ բերեալ մատուցանէին 'ի կողմն։ Իսկ սուրբն Փեբրոնիա ամբարձ զաչս իւր յերկինս և ասէ. Եկ, Տէր, ինձ յօգնութիւն, և մի անտես առներ զաղախին քո 'ի ժամուս յայսմիկ։ Զայս ասացեալ՝ լռեաց, քանզի դեռ ևս տաչորէր 'ի սաստկութենէ հրոյն. բազումք զարհուրեցան և 'ի բաց փախեան 'ի տեսարանէն ըստգտանելով զանհամբոյր և զանողորմ բարս Սեղուկիանոսի անօրէն իշխանին։ Եւ մինչդեռ կայր կախեալ զփայտէ սուրբ կոյսն, դարձեալ հարցանէր. իբրև ոչ ինչ կարէր տալ պատասխանի, ապա հրամայեաց իջուցանել և կապել զցցոյ միոյ. և հրամայէ կոչել բժիշկ, և ասէ ցնա. Անիծեալ և թշուառական պիղծս այս ոչ կամեցաւ յատենի տալ ինձ պատասխանի, վասն այդորիկ հատցի լեզու դորա և անկցի 'ի հուր. և սուրբն իւրովի իսկ հանեալ մատուցանէր զլեզուն, և աղաչէր զբժիշկն զի արագ հատցէ։ Իսկ Հիպասպիտէս բժիշկն իբրև մերձեցաւ առ նա, ամենայն բազմութիւնն երդմնեցուցանէին զնա 'ի փրկութիւն աստուածոցն մի

զայն առնել։ Իսկ երիցս նզովեալ և ամենապիղծն հրամայեաց ատամնախիլ առնել, և բժիշկն զգործիսն 'ի ձեռն առեալ՝ սկսաւ խլել զատամունսն նորա. իբրև խլեաց եօթն և տասն ատամն, յայնժամ սաստիկ հոսումն արեանն յերկիր իջանէր 'ի բերանոյն. ապա հրամայէր զի դադարեսցի 'ի խլելոյն։

Իսկ սուրբն նքթղեալ նուաղէր յարեանն հոսմանէն. զայն տեսեալ բժշկին՝ դեղ մատուցանէր դադարել արեանն։ Սկսաւ հարցանել Միգդոնիանոս ցսուրբն կոյսն. Գոնեա այժմ հաւանեա ինձ և խոստովանեա զաստուածսն։ Ասէ սուրբն. Նզովեալ լիջիր երբեք թշուառեան և անիծեալ ծեր. զի՞ խափանեալ զառս իմ 'ի ճանապարհաց իմոց, և ոչ տաս երթալ առ փեսայն իմ. քանզի մնայ այն որ հաճեալն է ընդ իս։ Ասէ Միգդոնիանոս. Առ փոքր մի հրով այրեմ զքեզ, զի գիտեմ դեռ զդժ մանկութեան և զհամարձակութիւն անամօթութեան ունիս։ Իսկ սուրբն Փեբրոնիա ոչ կարացեալ տալ պատասխանի 'ի սաստիկ տանջանացն՝ 'ի մեծ ցասումն ածէր զդատաւորն։

Յայնժամ հրաման տայր անօրէնն բժշկին, և ասէ. Զանամօթիդ զստինսդ հատեալ 'ի գետին ընկեսջիր։ Իսկ բժիշկն առեալ զսուրն՝ կամէր մերձենալ 'ի սուրբ աղջիկն. և անդէն վաղվաղակի բազմութիւնն զդատաւորն աղաչէին և ասէին. Ո՛վ դատաւոր, ներեա տղայ աղջկանդ, և մի ածեր 'ի վերայ դորա այնպիսի հարուածս։ Եւ դատաւորն ցասուցեալ 'ի վերայ բժշկին. Կտրեա արագ, ո՛վ թշուառական և 'ի սիրոյ աստուածոցն օտար։ Իբրև սկսաւ կտրել, սուրբ աղջիկն գոչեաց ձայնիւ յերկինս և ասէ. Տէր իմ Յիսուս, տես զհակառակութիւն բռնութեանս այսորիկ, որպէս զի եկեսցէ ոգի իմ առ քեզ։ Իբրև հատան երկոքին անդամքն 'ի մարմնոյն, հրամայեաց հուր մատուցանել. և 'ի բազում ժամս բորբոքելոյ զհուրն, խորովեալ լինէր որովայն նորա առ հասարակ։ Զայն տեսեալ բազմութեանն՝ գնացին յոլովք 'ի տեսարանէն ասելով. Դիոկղետիանոս նզովեալ լիցի և աստուածք նորա։

Իսկ Թովմայիս և Երիա առաքեցին 'ի վանս առ Բրիոնինիա՝ պատմել որ ինչ անցին ընդ Փեբրոնիա. և

հասեալ համբաւն [1] 'ի վանսն՝ գոչեաց արտասուօք և ասէ. Ցաղագս այսորիկ առաքեաց զիս տիկինն իմ Երիա և Թովմայիս՝ աղաչելով զորբութիւնդ քո, որպէս զի մի լքցին ձեռք քո 'ի տարածելոյ ընդ երկինս առ Աստուած, զի մեծ չարչարանք եկին 'ի վերայ դստերն քո Փեբրոնիայի: Իսկ նորա ընկալեալ զայնպիսի աւետիս՝ կարդաց առ Աստուած և ասէ. Տէր Աստուած, ժամանեա յօգնականութիւն աղախնոյ քում Փեբրոնեայ: Եւ ընկենոյր զինքն 'ի գետին, ողբալով ասէր. Բրա՛, բրա՛, Փեբրոնիա, ո՞ւր ես: Եւ տարածեալ զձեռս իւր յերկինս, ասէ. Տէր Աստուած իմ Յիսուս Քրիստոս, նայեա և տես զտառապանս և զնեղութիւնս աղախնոյ քո Փեբրոնեայ, և արագ ժամանեա յօգնականութիւն. և այց արա 'ի նեղութեան անձին նորա, որպէս զի տեսից զկատարումն նորա 'ի դասս սրբոց քոց վկայիցն, Տէր:

Եւ հրամայեաց դատաւորն լուծանել զՓեբրոնիա 'ի դժնդակ կախաղանից ցցոյն. և 'ի բազում տկարութենէ ուժոյն անկեալ 'ի վերայ երեսաց երկրի: Յայնժամ կոմսն Պրիմոն ասէ ցԼիւսիմաքոս. Ընդէ՞ր է կորուստ աղջկանս այս: Ասէ Լիւսիմաքոս. Թողացո՛ ինձ, տէր իմ. զի վասն բազմաց աշխատի դա, որպէս և ես լուեի բազում անգամ 'ի մօրէն իմմէ. ո՞չ ապաքէն իմ իշխանութիւն էր կեցուցանել զդա, այլ թող զդա մրցել՝ 'ի բազմաց փրկութիւն ջանայ: Յայնժամ Երիա յառաջ կացեալ՝ ասէ ցդատաւորն. Ո՛վ օտարացեալդ 'ի մարդկային բնութենէ. ո՞չ շատացար առաջին չարչարանօքդ որով տանջեցեր զորդայ աղջիկս զայս, կամ ո՞չ յիշեցեր զչար ծնունդ քո. ո՞չ ապաքէն կաթնաբուխ անդամօքս այսոքիւք մնար, և ապա 'ի չափ հասեր. իսկ ես զարմացեալ եմ՝ զի ոչ ինչ կարաց ածել զքեզ 'ի զղջումն, անողորմ և անգութ. և արդ մի խնայեսցէ 'ի քեզ երկնաւոր թագաւորն: Եւ բռնաւորն լի ցասմամբ արձակէր 'ի վերայ Երեայ տիկնոջ, և հրամայեաց իջուցանել յատեանն: Իսկ նորա մեծաւ խնդութեամբ իջեալ 'ի

1. Բնագիրն ասէ աղջիկն կամ աղախինն, քանզի աղջիկ մի էր զոր առաքեցինն առ Բրիոնիա:

տեսարանն՝ ասելով այսպէս. Աստուած Փեբրոնեայ, ընկալ զիս զհեթանոսս և զտառապեալս: Եւ յիջանել նորա 'ի տեսարանն, բարեկամք Սիղուիանոսի ասեն ցնա. Մի՛ իջցէ Երիա յատեանս, զուցէ բազումք մարտիրոսասցին, և առ հասարակ 'ի կորուստ մատնի քաղաքս և գաւառս. և ոչ հրամայեաց իջանել: Ի ձայն մեծ աղաղակէր և ասէր. Լուր ինձ, Երիա. կենդանի են աստուածքն, զի բազում չարչարանաց լինիս առիթ Փեբրոնեայ: Եւ հրամայէր հատանել զերկուս ձեռսն և զաջոյ ոտն սրբոյն. և այնպէս չարչարեալ, ոչինչ կարաց ազդել սրբոյն: Իսկ ապա սուրբն բովանդակ մարմնովն 'ի դողումն եղեալ. և յորժամ հանդերձեալ մերձ էր 'ի պակասել, աղաչէր զդահիճսն որպէս զի 'ի բաց հատցեն զամենայն անդամս մարմնոյ նորա: Իսկ դատաւորն տեսեալ զյօժարութիւնն՝ ըն ցասմամբ ասէր. Կտրեա 'ի բաց և զահեակ ոտն դորա:

Յայնժամ յարուցեալ Լիւսիմաքոս ասէ ցնա. Զինչ ես կամիս անցուցանել ընդ տառապեալդ ընդ այդ, ահա ժամ է ճաշոյ: Սիղուիանոս ասէ. Կենդանի են աստուածքն, ոչ թողից զնա կենդանի, այլ ամենեն մնացից մինչև վճարեսցէ զոգին: Յայնժամ հրամայեաց բառնալ զգլուխ սրբոյն. և զինուորացն կալեալ զգիսոյ գլխոյ նորա, և եդեալ զսուրն 'ի վերայ փողիցն՝ իբրև զոչխար, այնպէս փողոտեցին: Եւ իշխանքն գնացին 'ի ճաշս իւրեանց. և բազմութեան յարձակեալ 'ի վերայ՝ կամէին յափշտակել զմարմին սրբոյ վկային: Իսկ Լիւսիմաքոս հրամայեաց զօրացն պահել զմարմինն: Յարուցեալ Սիղուիանոսի ճեմելով գնայր 'ի գաւիթ ապարանիցն. զի և 'ի բազում տրտմութեան էր: Ի նմին ժամու յանկարծակի մինչդեռ ճեմելովն գնայր, հայեցեալ յերկինս և բազում ժամս պշուցեալ 'ի հիացման, մեծ ինչ և սքանչելի ինչ նշան տեսեալ, որպէս զցուլ մեծ 'ի խայտալոյ[1] 'ի բաց հերձեալ զգլուխ նորա, որպէս զի բաղխեալ 'ի միում սեան ուրուք, այնպէս հերձեալ տեսանէր զգլուխն. և այնպէս անկեալ յերկիր ձայն արձակեալ գոչէր. և ապա եհան զդառնացեալ ոգին:

1. Բնագիրն ասէ՝ խաստայիլով:

Բազում խռովութիւն և աղաղակ եղև 'ի ժամուն յայնմիկ։ Լուեալ Լիւսիմաքոս զձայն ամբոխին, հարցանէր թէ զինչ իցէ. իսկ նոքա պատմէին զոր ինչ եղևն։ Լիւսիմաքոս իբրև լուաւ, 'ի բազում ժամս շարժեալ զգլուխն կայր հիացեալ. ասէ ցայնոսիկ որ շուրջն կային. Մեծ է Աստուածն քրիստոնէից, մեծ է Աստուածն, և օրհնեալ է Աստուածն Փեբրոնեայ։ Եւ հրամայեաց 'ի թաղումն հանել զանօրէնն Սիղուկիանոս։ Կոչեաց զկոմսն Պռիմոն և ասէ ցնա. Երդմնեցուցանեմ զքեզ 'ի Ճշմարիտ Աստուածն քրիստոնէից, հրամայեա տանել տապանակ փայտեղէն. և առաքեա յամենայն կողմանս քարոզս, զի որ կամիցին գալ 'ի թաղումն սրբոյն՝ աներկիւղ իցեն. և այնպէս բարձցեն զսուրբ մարմինն և տարցեն 'ի վանս իւր. զի մի 'ի բազմութենէդ յափշտակեսցէ ոք 'ի սուրբ մարմնոյն, կամ ատամ յատամանցն. նա և անսուրբ անաստուն մի լիզեսցէ զսուրբ արիւն նորա որ հեղեալն է վասն Քրիստոսի. այլ եթէ հնար է զհող երկրին քերեալ տարցես 'ի վանսն ընդ սուրբ նշխարսն։ Յայնժամ հրամայեաց զօրացն բառնալ զմարմին սրբոյն. իսկ ինքն կոմսն Պռիմոն առեալ զգլուխ սրբոյն և զձեռսն և զոտսն, և զոր ինչ միանգամ հատեալ էր 'ի սուրբ մարմնոյն, և զայն առեալ յիւր պատուական քղամիդն ժողովէր։

Յայնժամ ընթանայր բազմութիւնն 'ի տեղի վկայութեանն, պատեալ զկոմսիւն, զի հատանել ինչ կարասցեն 'ի պատանացն. և 'ի մեծ նեղութեան եղեալ կոմսն՝ հազիւ զերծանէր 'ի բռնութենէ ամբոխին. և ոչ զոք թողլին 'ի վանսն, բայց զԹովմայիս և և զԵրիա։ Իսկ իբրև տեսանէր տիկինն Բրիոնիա պատառ պատառ հատեալ զմարմին սրբոյն, 'ի վհատութիւն թմբրութեան անկեալ՝ կայր անշունչ 'ի բազում ժամս. ապա եկեալ յինքն Բրիոնիա՝ անկանէր 'ի վերայ նշխարաց սրբոյն և ասէր. Այսօր վճարեցար 'ի տեսլենէ մոր քո, Փեբրոնիա. արդ ո՞վ ընթերցցի զաստուածաշունչ գիրս յականջս քերց քոց. ո՞ր ձեռք շօշափեսցեն զգիրս զոր դու շօշափէիր։ Եւ զայս ասելով ողբայր 'ի վերայ Փեբրոնիայի։ Ի նմին ժամու հասին քորքն որ ելեալ էին 'ի վանացն՝ հանդերձ Եթե-

ըռայլս. և անկեալ 'ի վերայ մարմնոյն Փեբրոնեայ՝ ողբային և ասէին. Թող համբուրեսցուք զոտս քո՝ որ կոխեցին զգլուխ օձին. համբուրեսցուք զվէրս մարմնոյ քո, որով բժշկեցան վէրք հոգւոյս. պսակեսցուք ծաղկեղէն պսակօք զսուրբ գլուխդ, որով պսակեցեր զազգըս մեր բարւոք նահատակութեամբդ։ Ապա գայր մերձենայր իններորդ ժամ աւուրն. ասէ Բրիոնիա. Ահա ժամ աղօթից է. եկ կեցցուք յաղօթս։ Սկսաւ ասորի խօսիւք հրաման տալ Փեբրոնեայ և ասէ. Բրա՛մ, բրա՛մ, բրա՛մ, եթա տաղիոս աւթայ, թակումիտի, տիղիթա, կումիտաւթայ. Որդեակ իմ Փեբրոնիա[1]։ Յայնժամ ասէ Թովմայիս. Որդեակ իմ Փեբրոնիա, ոչ երբէք անցար զպատուիրանաւ մեծի տիկնոջդ իմոյ, այժմ է՞ր ոչ տաս պատասխանի. և բազում արտասուս հեղոյր նա։ Յայնժամ լուացեալ զսուրբ մարմինն և եդին 'ի վերայ բադրոնի միոյ. և պատեալ յօրինէին զհատեալ անդամսն. ապա հրամայեաց բանալ զդուրս վանացն՝ զի մտցէ բազմութիւնն, և տեսեալ զսքանչելիսն փառաւոր առնէին զԱստուած. իսկ մեծամեծ կանայքն ողբային զմերժումն 'ի վարդապետութենէ սրբոյն։

Իսկ Լիւսիմաքոս կոչեաց զկոմսն Պրիմոս և ասէ ցնա. Ես, տէր իմ, զհայրենի մոլորութիւնն թողում, և անկանիմ առաջի Քրիստոսի և հաւատամ 'ի նա։ Ասէ Պրիմոս. Եւ ես նոյնպէս կամիմ. նզովեալ Դիոկղետիանոս և թագաւորութիւն նորա. մերձենամ առ Քրիստոս և հաւատամ 'ի նա։ Իբրև առաւօտ լինէր՝ բերին զտապան սրբոյն, և մեծաւ պատուով դնէին յարժանաւոր տեղւոջ. դնէին և 'ի նա զհատեալ անդամսն. իսկ զատամունսն զոր թափեցին՝ դնէին 'ի վերայ լանջացն. իսկ ժողովուրդն իւղս և խունկս բե-

1. Պակասէ կէս բանին. Ո՞ր էս, աղէ, էլ։ Ասորերէնն գրեալ էր յօրինակի մերում փոխանակ. Եթա տաղիոս, Թակումիթի, ղի Թակումի, տաթայ. զոր յոյնն գրէ. Խո՛ղի ղէլփօթա, գո՛ւմի ղալիթա՛, գո՛ւմիթա. և լատինն, teliothà, coume, talitha, coumethà. Իսկ ստոյգ ըստ Ասորւոց ձայնի, որպէս 'ի գիտնոցն նոցին տեղեկացաք, այսպէս է. Պրա, պրա, պրա. փոխէ՛տղա, ղո՛ւմի, փոլիճղա, ղո՛ւմի ամ պրա. այսինքն է բառ առ բառ, Որդեակ, որդեակ, որդեակ, ելէ. անմեղո՛ւկ, արի, զատրեկ, արի և ելէ։

րէին և լնուին զտապանն։ Յայնժամ մատուցեալ եպիսկոպոսն, աղաչէր որպէս զի թոյլ տացէ նմա տանել զնշխարսն. և ոչ հաւանէր ամբոխն։ Եւ կացեալ Բրիոնեայ 'ի բարձր տեղւոջ և ասէ. Աղաչեմ զձեզ, տեարք իմ, թողէք երթալ հանգչել 'ի սուրբ տեղիս իւրում. և թոյլ ետուն։

Բազումք 'ի հեթանոսաց հաւատացին և մկրտեցան 'ի Քրիստոս. մկրտեցաւ և Լիւսիմաքոս և կոմսն Պրիմոն, և հրաժարեալք յաշխարհէ՝ գնացին զհետ Մարկիւղոսի, որ էր գլուխ ամենայն վանականացն. սոյնպէս և Երիա հանդերձ ընտանեօքն հաւատացեալ մկրտեցան 'ի Տէր։ Յայնժամ աղաչէր զԲրիոնիա՝ Երիա և ասէր. Ընկալ զիս զաղախին քո 'ի տեղի Փեբրոնեայ տիկնոջն իմոյ, և ես քեզ սպասաւորեմ որպէս և նմա։ Առնոյր այնուհետև զզարդ իւր և առնէր 'ի զարդ տապանին Փեբրոնեայ։ Եւ յաւուր յիշատակի նորա ամենայն կանայք վանականք անդր ժողովէին. քանզի յաւուր յիշատակի նորա մինչդեռ յաղօթս կային հասարակ գիշերի, տեսանէին զսուրբն զի կայր յեկեղեցւոջն 'ի սովորական տեղւոջն իւրում, մինչև զաղօթսն կատարէին. և մեծ ահ լինէր 'ի ժամուն յայնմիկ. և ոչ ոք իշխէր մերձենալ 'ի նա, զի յառաջնում տարւոջ երևման նորա տեսեալ ամենայն քերցն, ահ և դողումն ունէր զամենեսին։ Իսկ Բրիոնիա տեսեալ և 'ի ձայն բարձր գոչէր, և ընթացեալ՝ կամէր բուռն հարկանել, և արկանել գիրկս և համբուրել զսուրբն. իսկ նա աներևոյթ լինէր։ Ապա այնուհետև յորժամ երևէր, ոչ ոք իշխէր մերձենալ 'ի նա, այլ արտասուօք լնուին, և ուրախութիւն մեծ լինէր յորժամ տեսանէին զայնպիսի տեսիլն։

Իսկ եպիսկոպոս քաղաքին տաճար զարմանալի շինէր յանուն սրբոյն. կոչէր զեպիսկոպոսունսն որ շուրջ զիւրեաւն էին, և մեծապէս ընդունելութիւն առնէին, և կատարէին նոքօք զհսկումն գիշերոյն 'ի յիշատակի սրբոյն, յունիս ամսոյ որ օր քսան և հինգ էր։ Իբրև այգ լինէր, յարուցեալ եպիսկոպոսքն գնացին 'ի վանսն, զի զյիշատակ սրբոյն կատարեսցեն ըստ սովորութեանն. և բազմութեանն լուցեալ ճրագունս և մոմեղէնս։ Իսկ եպիսկոպոսացն մտեալ կային

յաղօթս, և նստան յեկեղեցւոջն, և սկսան ասել այսպէս. Զերկրաւոր կարգաւորութիւն փառաց ընկալեալ քո, և արդ քանզի արժանաւորապէս ճգնաւոր մարտիրոսի գովութիւն ասել չէք ոք բաւական, բայց միայն լուռ լինել. և արդ որպէս առ մերձակայ քոյր՝ աղաչեմք զքեզ, զի և դու ընդ մեզ պատուեսցես զսուրբ վկայս, զի տարեալ զսա բնակեցուսցուք 'ի վկայարանին յանուն դորա: Իբրև զայս լուեալ քոյրքն ամենայն, ուժգին գոչմամբ անկանէին յոտս եպիսկոպոսացն՝ ասելով. Ողորմեցարուք մեզ տառապելոցս, և մի զրկէք զմեզ 'ի պատուական մարմնոյդ և յընտիր մարգարտէդ՝ զոր շնորհեաց մեզ Քրիստոս: Խօսել սկսաւ եպիսկոպոսն ընդ Բրիոճինեայ և ասէ. Լուր ինձ, քոյր իմ, 'ի փառս և 'ի գովեստ սուրբ վկային շինեցի զյարկն Աստուծոյ, այս վեց ամ է յորմէ աշխատեցայ շինել, մի առներ զիս անպտուղ: Պատասխանի ետ Բրիոճինիա և ասէ. Եթէ կամք սրբոյ մարտիրոսին այդ եղև, ես ով եմ որ կարեմ արգելուլ. արդ մնեալ առէք և երթայք խաղաղութեամբ:

Յայնժամ մտին եպիսկոպոսքն 'ի սենեակն՝ ուր կային նշխարքն, և զսովորական աղօթսն մատուցին. և իբրև կամեցան շարժել զտապանն, վաղվաղակի ձայն սաստիկ որոտման յանդնդոց լինէր. և բազմութեանն յերկիր անկեալ յահէ անտի: Դարձեալ եպիսկոպոսքն մերձենային 'ի տապան սրբոյն, և շարժումն մեծ լինէր, կարծելով թէ պատառեսցի երկիրն: Եւ յայնժամ գիտացին եպիսկոպոսքն եթէ ոչ կամի սուրբ վկայն մեկնիլ 'ի վանիցն: Ասեն ցԲրիոճինիա, թէ՝ Ոչ կամի մեկնել 'ի վանից, 'ի մի հատեալ անդամոց դորա տացես մեզ, և զայն առեալ տարցուք: Իսկ Բրիոճինիա բացեալ զտապանն, և տեսանէր զի իբրև զճառագայթս փայլէին 'ի սուրբ նշխարացն: Յայնժամ մեծաւ երկիւղիւ ձգեալ զձեռնն Բրիոճինիա, և բուռն հարկանէր զձեռանէ սրբոյն, կամելով տալ եպիսկոպոսին. և նոյնժամայն կալեալ եղև ձեռն նորա 'ի տապանակին. սկսաւ խօսել Բրիոճինիա հանդերձ արտասուօք. Աղաչեմ զքեզ, որդեակ իմ Փեբրոնիէ, մի բարկանար 'ի վերայ մօր քո, և մի խայտառակեր զծերութիւն մօր քո: Եւ ապա առեալ զձեռնն

յինքն ամբողջ, և առեալ ատամն մի տայր եպիսկոպոսին։

Իսկ եպիսկոպոսացն առեալ զոսկերս նշխարացն յոսկի շարի, հանդերձ ուրախութեամբ դառնային 'ի քաղաքն. և բազմութիւնն առաջի երթային սաղմոսիւք և օրհնութեամբ։ Եւ յորժամ հասին 'ի վկայարանն, եդեալ եպիսկոպոսացն 'ի բարձր տեղւոջ աշտիճանաց բեմբին, նշանակելով ժողովրդեան. 'ի նմին ժամու՝ կոյրք բանային, կաղք գնային և բազում ախտաժէտք բժշկէին, փառաւորելով զամենասուրբ զերրորդութիւնն, այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն [1]։

1. Ի յոյն օրինակս և 'ի հին լատին թարգմանութեան գտանի այլ ևս բան իբր կէս էջ, և յաւարտն ասի, յետ երկուց ամաց վախճանելոյ Բրիենեայ և յաջորդելոյ Թոմայիսայ. և սա ինքնին գրէ զգեղեցիկ վկայաբանութիւնս այս, հարցեալ, որպէս ասէ, և զԼիւսիմաքոս՝ զիրաց որոց չէրն ականատես։ Իսկ նահատակութիւն Փեբրոնեայ համարի եղեալ յամի Տեառն 304, յորում և սուրբ Յուլիտա վկայեաց 'ի Կեսարիա։

Վկայաբանութիւն Սրբոյ Վկային Փիթէոնի։

Յեօթն հարիւր և յիսուն և հինգ ամի թուին Հռոմոց, յորժամ երկերիւր քսան և չորք ամք էին թագաւորութեանն Պարսից, յհնգերորդի ամի թագաւորութեանն Իզդիկերտի արքայի Պարսից, այր ոմն մեծատուն և մոգ յազգէն Պարսից, ունէր երկու որդիս, և ուսուցանէր նոցա զմոգութիւն հայրենատուր։ Իսկ 'ի սիրտ միոյն որ կոչէր Յազտինոս՝ ծագեաց շնորհն Աստուծոյ, և թողեալ զմոգութիւն հօրն՝ չոգաւ յեկեղեցի գեօղջն այնմիկ յորում բնակէին, և խնդրեաց զաստուածային մկրտութիւնն։ Իսկ նոքա 'ի հօրէ նորա երկեան՝ զնա մկրտել. և նորա թողեալ զտուն հօրն՝ գնացեալ յօտարութիւն յերկրին Կերմիոյ, մերձ 'ի քաղաքն Սալուխ՝ զոր Սղաք կոչեմք, 'ի վանս մի որ կոչէր Պեթ Սահրտէ, յորում էր առաջնորդ սուրբ հայրն Յովհաննէս. և անդ ընկալաւ զաստուածային մկրտութիւնն. և ուսաւ և զսաղմոսարանն և զսուրբ գիրս և զկարգս ճգնութեան պահոց և աղօթից։

Եւ իբրև կատարեցաւ 'ի հաւատսն քրիստոնէական, դարձաւ յերկիրն իւր և 'ի գեօղն. և եգիտ մեռեալ զհայրն իւր, և աշակերտեաց զեղբայրն իւր 'ի հաւատսն Քրիստոսի, և զորդի եղբօրն իւր որ կոչէր Փիթէոն. զորս իբրև մկրտեաց զնոսա, զգեցոյց Փիթէոնի զսքեմ կրօնաւորութեան, և կրթէր զնա յամենայն բարիս։ Իսկ Փիթէոն էր մանուկ մաքուր և

զօրացեալ յամենայն ճգնաւորական վարս՝ շնորհօքն Աստուծոյ, որ և փայլէր նա յերկրին Պերշիփարա. զի ընկալաւ շնորհս նշանաց յԱստուծոյ, և հռչակեցաւ 'ի բազումս: Որով և յոլովք գային առ նոսա՝ որ նեղեալքն էին 'ի զանազան ախտից, և բժշկէին. և բազումք 'ի մոգուց անտի 'ի ձեռն սքանչելագործութեան նոցա դառնային 'ի հաւատս Քրիստոսի:

Եւ յետ բազում ամաց ճգնութեան՝ փոխեցաւ 'ի Քրիստոս երանելին Յաղտինոս 'ի մին օգոստոս ամսոյ: Իսկ Փիլթէոն բնակելով 'ի խցի վարդապետին իւրոյ՝ նովին ճգնութեամբն և սքանչելի գործովք զօրանայր 'ի բժշկել և 'ի դարձուցանել զբազումս 'ի մոլորութենէ. մինչ զի և զոմն մոգպետ՝ որ երևելի էր 'ի մեծամեծսն Պարսից, զդուստրն նորա որ լի էր բորոտութեամբ և էր այսահարեալ, բժշկելով 'ի դիւէն և 'ի բորոտութենէն՝ և հաւատաց 'ի Քրիստոս. զորոյ զհաւատոցն ծանուցեալ Թագաւորն Պարսից, ստիպեաց զնա դառնալ վերստին 'ի մոգութիւն, նոյնպէս և զդուստրն իւր: Որք իբրև անշրջելի միտօք խոստովանեցան զՔրիստոս՝ ընդ բազում տանջանօք արկեալ զնոսա, և եսպան ընդ այլոց մարտիրոսաց սրբոց: Իսկ դատաւորն որ եսպան զնոսա, ծանուցեալ եթէ 'ի ձեռն Փիլթէոնի դարձան նոքա 'ի քրիստոնէութիւն, կոչեալ զբազում մոգս՝ խորհեցաւ, և գաղտ 'ի բազմութենէ քրիստոնէից՝ որք վասն սքանչելի գործոցն կախեալ կային զսրբոյն, առաքեաց ըմբռնել զնա և բերել: Իսկ իբրև գնացին առաքեալ խնդրակքն 'ի դուռն խցկանն՝ յորում սուրբն ճգնէր, երանելին զմիջօրէին աղօթսն կատարէր. և նոքա զարհուրեալք ոչ իշխեցին մտանել 'ի ներքս: Իսկ իբրև կատարեաց զաղօթսն, ելեալ արտաքս խոնարհութեամբ երկիր եպագ նոցա և ասէր. Տեարք իմ, եկայք զովացիք վասն տապոյս 'ի շքի աստ. և զոր ինչ կամիք՝ աւասիկ է 'ի ձեռս ձեր: Եւ նոքա ասեն. Ոչ ողոքիմք 'ի հեզաբարբառ բանից քոց, այլ եկաք տանել զքեզ առ մոգպետն մեծ՝ երկաթի կապանօք, վասն զի հակառակ ուսուցանես դենիս մերոյ. և սուրբն ինքնակամ ետ զանձն իւր 'ի ձեռս նոցա: Յայնժամ որ վերակացուն էր նոցա՝ որում կոչէր Նիհուրմիզդ, հրամա-

Digitized by Google

յեաց մտում՝'ի դահճաց կապել զնա շղթայիւքն. և իբրև արկին շղթայսն զանձամբ սրբոյն՝ արձակեցան և անկան յերկիր: Իսկ Նիհուրմիզդն հրամայեաց բերել այլ ևս շղթայս երկուս զօրաւորս, և արկանել զմին յոտս նորա և զմիւսն 'ի ձեռսն. և իբրև արկին՝ առժամայն մանր մանր բաժանեալ ամենայն օղակքն և քակտեցան 'ի միմեանց: Իսկ արքն զարմացեալ ասեն. Կամ կախարդութեամբ առնէ զայս և կամ զօրութեամբն Աստուծոյ. և բերեալ պարան մի ստուարագոյն 'ի մազից խոզից, և չորս արք սկսան կապել զնա պնդագոյն յոյժ. և եղև որոտումն մեծ 'ի վերայ արանցն, և հարեալ էարկ զնոսա յերկիր իբրև զմեռեալս՝ իբրև ժամս երիս. և սուրբն մերձեցեալ՝ յարոյց զնոսա. իսկ զմի ոմն՝ որ առաւել հայհոյէր զսուրբս և կախարդութեամբ ասէր լինել զամենայն եղեալ սքանչելիսն, նախ հարեալ կայծակն հրոյ վառեաց զնա և այրէր: Յայնժամ ամենեքեան նոքա զաղաղակ բարձեալ ասեն. Ճշմարիտ նա միայն է Աստուած զոր դու քարոզես. և այրն զոր այրէր կայծակըն՝ աղաղակէր հաւատալով և ողորմութիւն խնդրելով. և սուրբն զհուրն շիջոյց և զվէրս այրմանն ողջացոյց. և առեալ զցուպն իւր՝ գնաց առաջի նոցա առ մոգպետն: Եւ իբրև մերձ եղեն, առ շղթայսն իւրովի և արկ զինքեամբ, զի մի՛ բարկասցի արանցն մոգպետն, և այնպէս եմուտ առ մոգպետն:

Ասէ ցնա մոգպետն. Դու ես Փիթէոն՝ գլուխն Նազովրացւոցն կախարդութեան: Ասէ ցնա սուրբն. Կախարդութիւն՝ մանաւանդ ձերդ է ուսումն, որ հեռացեալ էք 'ի գիտութենէն Աստուծոյ, այլ մերս վարդապետութիւն՝ է գիտութիւն Աստուծոյ և առաջնորդութիւն ճանապարհին կենաց: Եւ բարկացեալ դատաւորն՝ ձգեաց զձեռնն իւր 'ի ծայր շղթայիցն որով պահեալ էր սուրբն, և քարշեաց յինքն. և առժամայն հատան կապանքն 'ի պարանոցէ սրբոյն ընդ երկուս. և ծայր շղթայիցն զոր 'ի ձեռինն ունէր՝ եղև իբրև զշանթ հրոյ. և նա թօթափեալ զհուրն 'ի ձեռանէն՝ աղաղակեաց. Ո՛հ, զինչ է այս, տեսանէք ճշմարտապէս աներկբայ զկախարդութիւն սորա. և ետ տանել զսուրբն 'ի բանտի և փակել անդէն: Իսկ

'ի մէջ գիշերին մինչդեռ ծունր եդեալ սուրբն և յաղօթս կայր, յանկարծակի եղև ձայն մեծի որոտման, մինչ զի զարթեալ ամենայն բանտեալքն, և տեսին զի ամենեքեան արձակեալք էին 'ի կապանաց, և դուռն բանտին բացեալ էր. յայնժամ զարմացան յոյժ և աղաղակեցին և ասեն. Մեծ է Աստուածն քո, Փիլթէոն, և նա միայն է Աստուած։ Իսկ բանտապետն զարթուցեալ ետես զայն, և կարծեաց եթէ փախուցեալ էին բանտեալքն, և կամէր զիւրովի երթալ։ Իսկ սուրբն ձայնեաց առ նա և ասէ. Մի՛ ինչ երկնչիր, զի աստ եմք ամենեքեան. ել, փակեա զդրունս բանտին քո։

Իսկ այգուն լուեալ մոգպետն զամենայն եղեալսն՝ բարկացաւ յոյժ խստասրտութեամբ, և ածեալ ըզսուրբն առաջի՝ հարցափորձեաց բանիւ ընդ երկար. և իբրև անշարժ եգիտ զնա 'ի հաստատութիւն հաւատոյն Քրիստոսի, հրամայեաց կապել զնա և արկանել 'ի խորս գետոյն մեծի՝ որ մերձն կայր։ Իսկ իբրև արկին զսուրբն 'ի գետն, ջուրքն որ 'ի վերուստ դային՝ ընդ կրունկն դարձան, և դիզացեալք իբրև զպարիսպ՝ մինչև 'ի վեր կառուցեալ կանգնեցան. և որք 'ի ներքոյ էին վտակք գետոյն՝ 'ի յատակս երկրի իջեալք և կլեալք եղեն. մինչ զի ցամաքեցաւ ամենևին իսկ տեղին ուր սուրբն արկաւ։ Իսկ բազմութիւն ժողովելոցն՝ որք 'ի վերոյ կացեալ տեսանէին զահաւոր սքանչելիսն, երկիւղիւ մեծաւ ըմբռնեալք և զարհուրեալք աղաղակէին և ասէին, եթէ՝ Մեծ է Աստուածն քրիստոնէից, որ 'ի ձեռն հրեշտակի իւրոյ զջուրս գետոյս 'ի բաց արար 'ի ծառայէն իւրմէ Փիլթէոնէ։ Եւ 'ի յայս հռչակ համբաւոյ բազումք ժողովեցան անդէն, և տեսեալ զմեծ զսքանչելիսն զԱստուծոյ՝ յոլովք հաւատացին 'ի նոցանէ 'ի Քրիստոս։ Իսկ մոգպետն լուեալ զհրաշալի նշանն որ եղև՝ խրոխտացեալ սրտիւ տրտմեցաւ յոյժ, և տոչորէր բարկութեամբ յանձին՝ զամօթի հարեալ, և ետ հանել զսուրբն անտի։ Յայնժամ ջուրք գետոյն՝ յելանել սրբոյն՝ արձակեալք մեծաձայն գոչմամբ երթային ընդ նոյն գնացս իւրեանց։ Իսկ մոգպետն կախարդութիւն ասէր լինել զամենայն, վասն որոյ և փայտ բազում ժողովեալ կուտեաց, և հուր մեծ վառեալ՝

ետ արտաքոյ գեօղջն 'ի կողմն Հիւսիսոյ, մինչ զի 'ի սաստկութենէ հրոյն արտաքս փախչել 'ի տանց ամենայն գեղջելեացն. և նա կապեալ զսուրբն՝ ետ արկանել 'ի մէջ բոցոյն ։ Յայնժամ սաստկագոյն ճայթմամբ հուրն բարձրացեալ 'ի վերայ գլխոյ սրբոյն՝ խորանաձև կայր զնովաւ որպէս զառագաստ, իբրև ժամս չորս. և որպէս զլոյս արեգական ոչինչ վնասէր նմա ։ Իսկ սուրբն սաղմոսելով 'ի ձայն մեծ օրհնէր զԱստուած, յիշելով զմեծամեծս նորա և զնախնի սքանչելագործութիւնսն՝ որ 'ի դարս դարս առ արդարսն առաջինս եղեալս, և զոր առ երիս մանկունսն 'ի հնոցին Բաբելովնի արար ։ Իսկ սաստկութիւն հրոյն ցոլացեալ և տարեալ յայս և յայն կողմանէ՝ զբազումս 'ի հեթանոսացն այրէր, փախստական առնէր ։ Յայնժամ Նիհորմիզդն՝ որ նախ գնացեալ եբեր զսուրբն այլոք ևս զօրականօքն, տեսեալ զսքանչելիսն հաստատապէս՝ հաւատացին 'ի Քրիստոս, և առէին ցմոգպետն. Եթէ ոչ է գործ տանս այսորիկ կախարդութիւն, վասն զի ծառայեցուցանէ զհուրդ՝ զոր աստուածորդի Պարսից համարիք ։ Բայց մոգպետն 'ի նմին խստութեան կացեալ՝ 'ի դիւաց ասէր զամենայն եղեալսն լինել ։ Իսկ բազմութիւնն քրթմնջէին ընդ միմեանս, և համարէին եթէ յերկիւղէ թագաւորին պատճառս կարկատէ մոգպետն եղելոցն, և ասեն. Տեսանե՞ս զի հուրդ արտաքոյ ցոլացեալ կիզու զմեզ. գոնէ հրամայեա նմա ելանել արտաքս՝ զի դարձցի հուրն 'ի տեղի իւր, որպէս և տեսաք զի ջուր գետոյն եղև՝ յելանելն նորա անտի ։ Իսկ նա բազում բանս հայհոյութեան խօսէր զսրբոյն և զՔրիստոսէ ։ Յայնժամ սուրբն ել ամբողջ 'ի հնոցէն, և փառաւորէր զԱստուած. և հուրն անդէն մտեալ 'ի տեղի իւր ։ Իսկ մոգպետն առաւել մոլեալ՝ ետ ունել զսուրբն և արկանել 'ի կապանս և 'ի բանտ. և զկնի սակաւ աւուրց եհաս նմա երթալ յայլ քաղաք. և պատուէր ետ բանտապանին ոչ տալ սրբոյն կերակուր ինչ կամ ըմպելի՝ մինչև ինքն յետ դարձցի ։ Եւ այնպէս մնաց սուրբն անկերակուր 'ի բանտին զամիսս երկու և զվեց օր՝ մինչև դարձաւ մոգպետն 'ի Ճանապարհէն, և ոչ մեռաւ սուրբն. այլ հրեշտակ Աստուծոյ կերակրէր զնա. որով և ձայն

միշտ սաղմոսերգութեան նորա լսելի լինէր։ Իսկ մոգպետն իբրև եհարց և լուաւ զորբոյն եթէ տակաւին կենդանի է՝ զարմացաւ յոյժ. և 'ի միւսում աւուրն կոչեաց զՆիհորմիզդն և ասէ. Առեալ տարցես զկախարդն Փիլթէոն 'ի տեղի բնակութեան իւրոյ՝ ուստի բերեր, և անդ հատցես զգլուխ նորա։ Իսկ նա ոչ առյանձն առնել զայն։ Իսկ մոգպետն ծանեաւ զի հաւատացեալ էր Նիհորմիզդն 'ի Քրիստոս. և էառ զպատիւ իշխանութեան նորա և զայլոց՝ որք 'ի ձեռն սքանչելեաց սրբոյն մերձեցան առ ճշմարտութիւնն, և ետ 'ի կապանս արկանել զնոսա. և ինքն ընդ այլոյ ուրումն մոգի՝ որ եկեալ էր 'ի Թագաւորէն, առեալ տարաւ զսուրբն 'ի տեղի նահատակութեանն. և անդ բազում աղօքանօք և սպառնալեօք ջանայր որոշել զերանելին 'ի խոստովանութենէն Քրիստոսի։ Իսկ երանելին նահատակն Քրիստոսի իբրև աներկիւղ համարձակութեամբ դաւանէր զՔրիստոսի աստուածութիւնն, զնա միայն գոլ ճշմարիտ Աստուած, և անարգէր զպաշտօն հրապաշտիցն և զամենայն մոլորութիւն Պարսից. հրամայեաց մոգպետն դահճացն, և մատուցեալ սրով 'ի սուրբն՝ նախ հատին զունկն և զռնգունս նորա, և արկին յերկիր. և սուրբն անկաւ 'ի վերայ երեսաց իւրոց յերկիր՝ գոհանալով զԱստուծոյ. և առեալ զհատուածս անդամոց իւրոց համբուրէր և ասէր. Գոհանամ զքէն, Տէր, որ արժանաւորեցեր ընդունել պատարագ յանդամոց իմոց. աղաչեմ զքեզ, ոովաւ քաւեա զյանցանս իմ և հաշտեաց ընդ հօտս գառանց քոց։ Եւ 'ի միւսում աւուրն առաւել հարկանելով՝ ստիպէին զնա առնել զհրամանս Թագաւորին և դառնալ 'ի մոգութիւն։ Իսկ սուրբն ոչինչ լսէր նոցա, այլ զՔրիստոս վկայէր. և հատին զերկուս ձեռս նորա, և կախեցին 'ի ծառ մի ընդդէմ աչաց սրբոյն. և նա նոյնպէս գոհանայր զԱստուծոյ։ Եւ դարձեալ թողին զնա յայնմ աւուր զի առաւել մորմոքեսցի ցաւօք հատելոցն, և զի թերևս հաւանեսցի նոցա։ Եւ 'ի միւսում աւուրն հատին զերկուս բազուկսն 'ի թիկանցն, և սուրբն ասէր. Փառք քեզ, Տէր, որ արժանաւորեցեր զմեղաւորս զիս՝ բառնալ զլուծ քո 'ի թիկունս իմ. թեթև է լուծ քո, Փրկիչ,

Digitized by Google

և երանելի որ բառնայ և ընթանայ ընդ ճանապարհս քո ուղիղ։ Իսկ 'ի չորրորդում աւուրն դարձեալ հատին զերկուս ոտունս սրբոյն 'ի ծնգացն. և սուրբն սաղմոսէր՝ ասելով. Ոտք իմ կացցեն յուղղութիւն. յեկեղեցիս մեծս օրհնեցից զքեզ, Քրիստոս Յիսուս, որում կրկնի ծունր, և ամենայն լեզու խոստովան լինի՝ զի Տէր ես դու 'ի փառս Աստուծոյ Հօր։ Եւ յաւուրն հինգերորդի հատին զայլ ևս մնացեալ անդամս սըրբոյն. և զորս կարէին յանդամոց նորա՝ կախէին զծառոյն ընդդէմ նորա. և սուրբն զօրութեամբն Աստուծոյ տոկայր դեռ ևս. և յոգւոյ կալով՝ օրհնէր զԱստուած, և ոչ դադարէր յաղօթից և 'ի գոհաբանութենէ անուանն Քրիստոսի։ Իսկ 'ի վեցերորդում աւուրն եկին դարձեալ հատանել զգլուխ սրբոյն. և նա սկսաւ աղօթել և ասէ. Լուր Աստուած աղօթից իմոց, և նայեաց 'ի խնդրուածս իմ, և ընկալ զանարժան ծառայս քո ողորմութեամբ. և որք անուամբ իմով աղաչեսցեն զքեզ՝ փրկեա զնոսա յամենայն հարուածոց չարեաց և 'ի յանկարծահաս պատուհասից. այլ և որք 'ի չար այսոց չարչարին, և յանուն ծառայի քո կարդան առ քեզ՝ ազատեա զնոսա զօրութեամբ քով, խնայեա յամենեսեան ողորմութեամբ քով։ Եւ ձայն եկն յերկնից առ սուրբն որ ասէր. Լուեալ եղեն ամենայն խնդրուածք քո, և դու եկ ուրախութեամբ առ իս, բարի և հաւատարիմ ծառայ իմ։ Իսկ իբրև կատարեաց սուրբն զաղօթսն, եկեալ դահճապետն եբարձ սրովն զգլուխ սրբոյն. և կախեցին զնա 'ի գլուխ լերինն առ 'ի յերկիւղ բազմութեան հաւատացելոցն՝ որ ժողովեալ էին անդ. և մեծապէս ըղդուշացեալ մարմնոյն՝ պահէին, զի մի ոք առցէ զնա 'ի թաղումն. և նստեալ գոլով շուրջ զտեղեաւն արք իբրև հարիւր և յիսուն՝ զաւուրս տասն. և ապա թողեալ՝ գնացին 'ի տեղիս իւրեանց։

Իսկ կղերիկոսք ոմանք՝ որդիք գերութեան, հանդերձ բազմութեամբ հաւատացելոցն եկեալ լապտերօք և խնկովք՝ ժողովեցին զամենայն հատեալ անդամս սրբոյն առ մարմնովն, և թաղեցին 'ի ստորոտ լերինն, 'ի տեղին՝ որ նախ կատարեցան այլք ոմանք որ յառաջագոյն աշակերտեալք նմա հաւատացին 'ի

Քրիստոս և մարտիրոսացան ։ Իսկ Նիհուրմիզդն և վաղթասն և երկու այլ եւս արք ՚ի մոգուց անտի՝ որք հաւատացին ՚ի Քրիստոս սքանչելագործութեանն սրբոյն, մկրտեալ կրօնաւորեցան և առաքինական վաստակօք փոխեցան ՚ի Քրիստոս, պսակեալք ՚ի Նմանէ ։

Կատարեցաւ մեծ և մեծ մարտիրոսն և պայծառ վարդապետն Ճշմարտութեան, երանելին և ամենա-ժուժկալ կրօնաւորն և Ճգնաւոր վկայն սուրբն Փի-թէոն, զոր Մար Փիթէոն կոչեն, յամսեանն որ յետի թշրին կոչեն ՚ի քսան և հինգն, յաւուր չորեքշաբաթ-թի ։ Բայց եղաւ և միւս ևս յիշատակ չարչարանաց նորա ՚ի սեպտեմբերի ամսոյ յեօթներորդումն աւուրն, ՚ի փառս Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ, որ է օրհնեալ յաւիտեան ։

Digitized by Google

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Փիլիկտիմոնի, և թագաւորին Գորգիանոսի և կնոջ նորա Անատոլեայ և Թէոդոսեայ և այլոց սրբոց [1].

Ի ժամանակս հալածմանցն՝ յորժամ սատանայ զուարճացեալ քքուէր հրամանաւ իւրոց պաշտօնէից, էր խռովութիւն մեծ, բռնութիւն և յափշտակութիւն տարապարտ։ Ուստի և Գորգիանոս թագաւոր Իլու քաղաքի՝ հաւատարէր սատանայի, և մրմռեալ յարուցանէր հալածանս մեծ 'ի վերայ քրիստոնէից, և հրաման տայր հալածել զնոսա. և ածեալ զոմն անուն Փիլլիկտիմոն, զոր և ասաց իսկ, կարծեմ վասն քո եթէ զաստուածն քրիստոնէից պաշտես դու. այլ 'ի բաց կալ 'ի զուր խորհրդոց քոց, ուսիր և տեղեկացիր որ 'ի բազում աստուածս մեծ և փառաւոր հզօր և մարդասէր՝ Ապողոնն է, և զինչ և այլ ևս ասեմն, և միանգամայն և փրկիչ է ամենայն աշխարհի. արդ խորհեաց դու զօգուտն քո, այր դու, հաւանեաց գալ յերկրպագութիւն մեծին Ապողոնի։ Իսկ սուրբն Փիլլիկտիմոն խրատեալ օրինօքն Աստուծոյ և զբազմաբար առաքինութիւն ցուցանէր, մանաւանդ թէ ցուցեալ իսկ էր։ Եւ տեսեալ յինքեան զդրոշմն Քրիստոսի, բարբառեցաւ առ թագաւորն և ասէ.

1. Քանզի զսուրբ Փիլիկտիմոնի՝ որ յեկեղեցիս մեր տօնի յետ ութօրէից Սուրբ Խաչի, և ըստ Յայսմաւուրաց յ՚ 2 դեկտեմբ. որպէս և ըստ Յունաց և Լատինաց 'ի 29 Նոյեմբ., ցարդ ոչ ունէաք վկայաբանութիւն երկարապատում, և նորագիւտս այս օտարոտի իմն թուի, և իբրև աւանդ հնութեան՝ կարգեցաք 'ի շարս այլոցն, զհաւաստս և զստուգութիւն թողեալ 'ի փորձ գիտութեան և ժամանակի։

Digitized by Google

Լուր, ով թագաւոր, թէպէտ կալեալ ածայ մինչև յատեանս, ոչ ճարտարաբանութեամբ ինչ ասեմ քեզ, այլ անշարժ մնաց գիտացեալ զօգտակարն՝ անզեկացուցանեմ քեզ զԱստուած ունել բազմաժառանգ է [1], մոլորեալ և զբազումս մոլորեցուցանէ 'ի նորոգմանէ, գեղգեղեալ արհամարհի ասաց լինել նշանի. իսկ եթէ ոչ հաւանիս ինձ, երթիցուք 'ի միասին յանուանեալ տաճարն Ապողոնի, և ցուցանեմ քեզ զանօրէն և զաւաչօք տեսիլն և զբազում տկարութիւն կռոցն:

Զայս լուեալ թագաւորին, ոչ ինչ զայրանայր պատասնեկին, այլ ասէր ցնա. Երթիցուք 'ի միասին, և ցուցից քեզ զհզօրագոյն և զանյաղթ զշնորհսն Ապողոնի: Եւ յերթալն՝ գնաց ընդ նոսա և բազմութիւնն, տեսանել թէ զինչ ասիցէ քրիստոնեայն ընդ Ապողոնի:

Եւ հասեալ թագաւորին 'ի տաճար կռոցն՝ ասէ ցվկայն. Տեսանե՞ս որպիսի՛ նկարու զանազան կազմեալ շինուածքս, որահք կճայատակք, սիւնք և խոյակք ոսկեզօծք, և ամենայն գործ երաժշտական է. Արդ եթէ տաճարս այս այսպէս գեղեցիկ է տեսանելով, յայտ է թէ աստուածոյս Ապողոնի պարտ է երկիր պագանել: Զայս ասացեալ թագաւորին՝ հրամայեաց զօրականացն բառնալ զդուրս մեհենին: Իբրև բացին, ասէ թագաւորն ցվկայն. Տեսանե՞ս զփառաւորութիւնս որով պաճուճեալ իսկ է Ապողոնն և գեղեցիկ զարդարեալ: Եւ մինչ դեռ ևս խօսէր թագաւորն՝ եմուտ վկայն Քրիստոսի 'ի տաճար կռոցն տեսանել զԱպողոնն զանուանեալն թէ իցէ Աստուած. և պատասխանի տուեալ ասէ ցթագաւորն. Ա՞յս է՝ զորմէ ասէիրն, թէ սորա է հաստատեալ զամենայն երկիր և ունի 'ի կարգի իւրում՝ հրամանաւ սաստից իւրոց: Իսկ թագաւորն ասէ ցսուրբն. Ոչ միայն զերկիր՝ այլ և զերկինս և զերկիր դա է որ եցոյց հանդերձ ամենայն զարդուք իւրեանց, և ամենայնի յայտնապէս մատակարար է: Եւ զինչ իցէ մարդ առանց դորա, եթէ ոչ ունի օգնական զդա, և ոչ մի ինչ պատճառ բարե-

1. Յօր. եղծեալ և վերագրեալ. Թուի բազմաժամանակ:

յաղթ կարէ կենաց ունել: Սուրբն Փիլիկտիմոն ասէ ցթագաւորն. Թող մինչև խօսեցայց և ես ընդ նմա: Իսկ թագաւորն ասէ ցսուրբն. Որպէս կամիս՝ սիրաբանեսա ընդ նմա, խօսեաց ընդ նմա համարձակ: Սուրբն Փիլիկտիմոն ասէ. Քեզ ասեմ, Ապողոնէ, զմէ՞ ոչ գնաս 'ի վայելուչ տեղւոյն՝ վասն ողջութեան կենաց որ 'ի քեզդ են պատուիրեալ. քանզի և թագաւորն և ամենայն հրապարակն հեթանոսաց՝ զքեզ կոչեն աստուած, և քեզ ոչ ինչ փոյթ է վասն կորըստեան և առողջութեան նոցա: Զայս ասացեալ սըրբոյն, դարձաւ 'ի թագաւորն և ասէ. Ահա ոչ խօսի և ոչ ունի տալ պատասխանի աստուածդ քո, ով թագաւոր. արդ գոնեա դու պատմեա ինձ, ով թագաւոր, ընդէ՞ր մածեալ է փոշին 'ի վերայ գլխոյն Ապողոնի: Թագաւորն ասէ. Վասն զի անդադար աշխատի վասն փրկութեան ամենայն աշխարհի. անտի մածեալ է փոշիդ 'ի վերայ գլխոյ դորա: Սուրբ վկայն ասէ. Ո՞ւր են լուծք եզանցն. և կամ թէ գրաստս վարիցէ, ո՞ւր են էշք դորա. այլ ասիցես արտահունձ է, և ո՞ւր է մանգաղ դորա. իսկ եթէ հացարար է կամ խոհակեր իցէ, և ո՞ւր իցեն հացքն և պաճուճանք խորտկացն՝ զոր դորայն իցէ կազմեալ. այլ գիտեմ եթէ յօդական է այս, թագաւոր, սուտ և ընդ վայր կարծիք: Ասա ինձ՝ և ո՞ւր է զօրութիւն և կամ յի՞ր պարապեալ է, վասն զի ասացեր ինձ, ով թագաւոր, թէ յառաւել աշխատութենէ մածեալ ունի փոշին զգլուխ դորա. յորմէ՞ վաստակոց՝ ասա ինձ, զի տեսեալ զայն՝ գովեցից զդա: Թագաւորն ասէ. Սոյն փրկութիւն աշխարհի է: Սուրբն Փիլիկտիմոն ասէ. Ո՞ւր է փողն կամ ձայնն հնչման նորա, և կամ ո՞ւր են բանք բերանոյ նորա գրեալ առ յօգուտ ինչ ձեզ՝ որոյ անուանեալդ է աստուած: Այլ գիտեմ զի մոլորեալ ես այդոքիւք, ով թագաւոր. հրամայեա բերել ջուր և դաստառակ, և լուա զԱպողոնն, և մաքրեա դաստառակաւ, զի մի այլ ևս փոշի 'ի վերայ գլխոյ նորա կայցէ, զի թերևս այնպէս զգաստասցի. մի մոլորիր, ով թագաւոր, որպէս և յառաջ ասացի քեզ, այլ տուր ինձ հրաման և ես արկանեմ 'ի վայր զԱպողոնն՝ զկարծեալն աստուած ձեր, և ցուցանեմ քեզ զի ոչ

ցանոտ և ոչ բարկանայ և ոչ ակնարկէ և ոչ տեսանէ, ոչ փայլատակէ և ոչ որոտայ, ոչ սոսկայ և ոչ սարսափէ, ոչ դղրդի և ոչ ընկղմի, ոչ իբրև զԱստուած բարկանայ, այլ իբրև զպղինձ ցրտեալ կործանի: Իսկ Թագաւորն լուեալ զայս՝ ասէ ցսուրբ վկայն Քրիստոսի. Թէ այսպիսի զօրութիւն և իշխանութիւն է քո, և այդպէս քաջալերեալ և յուսացեալ ես յԱստուածն քո, արա զդա 'ի վայր: Իսկ սուրբ վկայն Քրիստոսի հրամայեաց բերել պարանս, և արկեալ զպարանոցաւն Ապողոնի՝ և ձգեալ ընկեաց զնա 'ի վերայ յատակին. և իբրև անկաւ՝ քակտեցան ամենայն յօդուածքն 'ի միմեանց. և զարհուրեալ Թագաւորին՝ 'ի բաց վազեաց 'ի տեղւոջէն, զի մի պատառք պղնձոյն սատուցեալ վիրաւորեսցեն զնա: Եւ յելանել նոցա 'ի մեհենէ կռոցն՝ կալաւ Թագաւորն զձեռանէ սրբոյն և գնաց: Իբրև եհաս յապարանսն՝ հրամայեաց կոչել զԱնատոլիա զկին իւր և զՄեքսատիանոս զորդի իւր և զԹէոդոսիա զդուստր իւր և զկուսակալս և զմեծամեծս և զզօրավարս և զպետս և զիշխանս՝ որք էին ընդ Թագաւորութեամբ իւրով:

Եբաց զբերան իւր Գորգիանոս Թագաւոր և սկսաւ բարբառել նոցա զտուեալ նմա բանն 'ի Տեառնէ և ասէ. Լուարուք, ով յիմարք և երկմիտք, և ծաներուք զեղեալսն, զի կարծեցեալ կենդանի աստուածն Ապողոնի՝ իբրև զոչինչ կորեաւ. որ սպառնայրն՝ սպառեցաւ, որ ձգէրն առ ինքն զազգս ամենայն՝ դիւթաքեայ չուանաւ անկեալ կործանեցաւ, և որ անկեալն էր՝ ոչ զօրանայր, որոյ բերան իւր բաց էր և ոչ խօսէր. զինչ և այլ ինչ ես ասեմ, եթէ ոչ ունէաք արուեստագէտս՝ և ոչ աստուածս ես սատանայաք. և եթէ էաք անարուեստ ամենեքեան և ոչ ունէաք շատութիւն ոսկւոյ՝ արդեօք և անաստուածք իսկ էաք: Զայս ասեմ իսկ, զոր և դուք ամենեքեան քաջ գիտէք, ո՞չ ապաքէն յայսմհետէ երևեցաւ մոլորութիւն մեր՝ յորժամ մեռաւ Ադոնիա որդի Քամնթու Թագաւորին: Այնչափ առաւել սուգ հասեալ 'ի վերայ՝ որպէս զի ոչ կամէր համբերել վշտացն, առաւել յանձկոյ որդւոյ իւրոյ մեռելոյ. և ներեալ յոյժ, գործեաց պատկեր նման որդւոյն իւրոյ Ադոնիայ. զոր և

տայր խոկ՝ որ միանգամ էլին ընդ իշխանութեամբ իւրոյ թագաւորութեանն՝ խորհուրդ, որպէս թէ գնել ունէր զպատկեր մանկանն, և այնպէս իբրև զԱրտուած կարծեցեալ լինէր: Ահա տեսէք զանձուկ հօրս որդի, որ արար սկիզբն ցուցանելոյ զկապաշտութիւն. զի զամենեսեան լկտեցուցեալ մոլորեցուցանէր: Այս ձեզ գիտութիւն լիցի, եթէ էր թշնամի Քսանթոս որդւոյն իւրոյ մեռելոյ, և ոչ մեք ունէաք արդեօք զնկարագիր որդւոյն իւրոյ կանգնեալ պատկերին: Ահա ասացի ձեզ զգործոցն դժոխոց և զգործօղէն կորստեան: Գիտութիւն լիցի ձեզ այսուհետև, եղբարք իմ, զի յայսմհետէ ոչ ես կամ 'ի մոլորութեանդ յայդմիկ, վասն զի քրիստոնեայ եմ և ողկոյզ հաւատն Ճշմարիտ այդւոյն, և բղխէ սիրտ իմ. և բազումօրինակ է բանս օգտեցուցանել զարժանիսն. եւ այժմիկ 'ի ժամէս յայսմանէ զգլխի և զչքի նուիրացն ոչ ընկալեմ՝ զի զօրացայց ուղիղ 'ի կարգս առաջխաղութեան: Զայս ասացեալ թագաւորն, պատասխանի ետ Սեբաստիանոս և ասէ. Ո՛ հայր, ընդդէմ ասել քեզ ոչ է բարի, և հակառակել ոչ ես է ժամ. բայց սակայն ասեմ քեզ զլինելոցն՝ հաստատուն բանիւք. ցաւօք լցեր զսիրտ իմ. ոչ որպէս դու կարծես՝ եթէ իբրև զմանուկ զայրանամ, այլ իբրև զառիւծ մռնչւիմ: Վասն էր մատնեցեր զմեծ աստուածն Ապողոնի՝ Փիլիկտիմոնի, ասացելոյն զինքեանէ եթէ քրիստոնեայ եմ. և արդ ամենայն քաղաքս հեծէ վասն նորա, և բիւրապատիկ մեղադրութիւնս դրէ 'ի վերայ քո, և ամբաստանեն զքեզ. բայց ասա մեզ քրիստոնեայ զքեզ կոչելով՝ այսուհետև ոչ կարես ունել զթագաւորութիւնդ:

Եւ մինչդեռ նա խօսէր, սկսաւ հակառակաբանել ընդ նմա Թէոդոսիա քոյր նորա և ասէ: Ասեմ քեզ, Սեբաստիանոս եղբայր իմ, մի թշուառանար և մի մոլորիր, և մի ցանկար պատուի և պաշտի և թագաւորութեանս հօրս մերոյ, զոր խոստեալ անարգեաց վասն Քրիստոսի թագաւորին երկնաւորի. և զսուտ աստուածն Ապողոնի հանդերձ իւրովքն ձեռնձեռահաս զոհիւքն՝ ուրացեալ անարգեաց, և զսուրբն Փիլիկտիմոն Ճշմարիտ ծառայն Քրիստոսի՝ սիրեաց. զի արժա-

նաւալ լեցի անուշահոտ պարգևաց Հոգւոյն սրբոյ 'ի ձեռն տիրասէր վկային։ Եւ արդ ո՞չ է քեզ ամօթ հայրատեաց և մայրատեաց և քոյրատեաց լինել. այլ քեզ կորուստ և մեզ թշնամանք և փղձկանք, նեղութիւն և տառապանք՝ խոտորելդ քո 'ի կենսատու Թագաւորէն մերմէ Քրիստոսէ։ Ոչ է քեզ պարտ առաջի Թագաւորի, և մանաւանդ հօր մերոյ՝ այդչափ յանդգնաբար բարբառել։ Դու ես որ յարուցանես զամբոխդ և խրոխտաս թագաւորել, և վասն այնորիկ կուրացուցեալ քեզէն զաչս մտացդ՝ ոչ տեսանես զկորուստ քո, այլ ժխտեալ ստահակս բարբառիս. միթէ երիցագո՞յն իցես քան զհայրդ քո. ո՞չ ապաքէն դորա ծնեալ է զքեզ՝ վարժելոյն ընդ բազում հրահանգս, առաւել 'ի գիտութիւն ծանուցեալ գիտաց զպատճառն, և եպագ երկիր Քրիստոսի երկնաւոր Թագաւորին։ Դու որպէս խոյս տաս 'ի խորտակելն Ապողոնի, և մեք պաշտեմք զՔրիստոս՝ որ խորտակեաց զմահ։ Արդ Ապողոնն դուզնաքեայ չուանով ձգեալ մանրեցաւ և եղև իբրև զաւազ, ուստի՞ դա Աստուած կոչի. մի՛ այսուհետև մոլորեցուցէ զքեզ սատանայ անմռունչ կուռքն, որ ոչ են աստուածք։

Զայս ասացեալ Թէոդոսիա ցեղբայր իւր, ասէ ցնոսա մայրն իւրեանց. Լռեցէք, որդեակք, և մի՛ դառնանայք և մի՛ ինչ ամբոխէք. Աստուած սրբոյն Փիլիկտիմոնի՝ որ կոչեաց զհայրն ձեր, նա գիտէ զինչ գործել պարտ է նմա։ Եւ 'ի խօսելն զայս ընդ որդիս իւր՝ մատեաւ առ այր իւր և ասէ ցնա. Թագաւոր Գորգիանոս, մարմին իմ, բնակակից իմ, տէր իմ, որ սնուցեր և զուարճացուցեր զիս զամենայն աւուրս կենաց իմոց մինչև ցայսօր. ծաղկեալ խնդացո և զմեր ոգիս, և ժուժկալեալ համբերեա. առաջակայիցն վասն սիրոյն Քրիստոսի. և լուր զոր ասեմքս՝ ես և Թէոդոսիա, տէր մեր և առաջնորդ նորոց կենաց մերոց, որ պարգևեցաւ մեզ 'ի ձեռն սրբոյն Փիլիկտիմոնի, այսինքն է աստուածածանօթութիւնս մեր։ Գիտութիւն լեցի քաջութեանդ քում, քանզի 'ի Քրիստոս յորժամ հաւատացաքն՝ ոչ միայն բերանով օրինադրեալ պատմի, այլ 'ի տեսանող սրտից հաւատարմացեալ լինի. մի՛ բանիւք միայն ճարտարել, այլ

գործովք դոյից: Քանզի աստուածային հրամանացն խորհուրդ ոչ միայն հաւատալն 'ի Քրիստոս, այլ և չարչարանս եւս կրել վասն նորա. արդ որպէս տեսանեմ՝ չար զաւակ է Սեբաստիանոս և ոչ են բարի հայեացք նորա ընդ մեզ. կարծեմ իսկ՝ եթէ և մեռանել ունիմք 'ի նմանէ. Ցարիցեն, ասէ, որդիք 'ի վերայ հարց ծնողաց իւրեանց և սպանանիցեն զնոսա, այլ և 'ի քոյրս իւր ձեռն արկեալ՝ մեզ հանդերձ սպանանէ զմեզ: Արդ դու, տէր իմ, ձեռն մխեա. որովհետև զՔրիստոս զգեցոյց քեզ սուրբն Փիլիկոսիանոս: Ի բաց մերկեա 'ի քէն զծիրանիսդ, և բարձ զպսակդ 'ի գլխոյ քումմէ, քանզի պատրաստ է սատանայ զենուլ զորդի քո որպէս տեսանեմ: Եւ իբրև լուաւ զայս Թագաւորն 'ի քրիստոնէութեան աներոյն իւրոյ, վաղվաղակի 'ի բաց մերկացաւ զթագաւորականն պատմուճանն յինքենէ, և վերացոյց զպսակն 'ի գլխոյ իւրմէ: Եւ ասէ ցորդին իւր. Զի՞ հեգգաս, որդեակ, և՛ա զամենայն 'ի ձեռաց իմոց, քանզի պարտ է քեզ թագաւորել որպէս տեսանեմ: Ասէ ցնա Սեբաստիանոս. Ո՛ հայր, զի թէպէտ և ես բարեյաղթ, ընդդէ՞ր առնես զայդ և ձգես լեցուցանես զսիրտ իմ: Գորգիանոս Թագաւորն ասէ. Դատաւորեա, որում փափաքէիրդ՝ տուաւ քեզ: Յայնժամ համարձակեցան՝ որ շուրջն կային հանդերձ ամենայն քաղաքաւն, աղաղակեցին և ասեն. Եթէ քրիստոնեայ ես, ոչ եւս կարես այսուհետև թագաւորել 'ի վերայ մեր, վասն զի զԱպողոնին մանրեցեր, զփրկիչն մեր կործանեցեր, զտէրն մեր սպաներ, զաստուածն մեր փշրեցեր, և զիա՞րդ յաւիտենէ թագաւորես 'ի վերայ մեր: Եւ մինչդեռ աղաղակէին, ասէ ցնոսա Թագաւորն. Զի՞ էք ամբոխեալ. ես ինձէն իսկ կամօք 'ի բաց եդի զապականացու պատիւ թագաւորութեանդ. դիք զայդ 'ի վերայ գլխոյ որդւոյ իմոյ և յինէն 'ի բաց գնացէք: Եւ յարձակեցաւ մի 'ի զինուորացն՝ որում անուն էր Բասոս, և առ 'ի ձեռաց Թագաւորին զծիրանին և զթագն, և ասէ. Սեբաստիանոսի վայել է թագաւորութիւնս: Յայնժամ եղեալ խորհուրդ մեծամեծացն հանդերձ ամենայն բազմութեամբ քաղաքին, պսակեցին զՍեբաստիանոս զորդի նորա, և թագաւորեաց 'ի վերայ նոցա:

Digitized by Google

Եւ իբրեւ թագաւորեաց՝ հրամայեաց փշրել և մանրել զԱպողոնն և վերստին նորոգել: Եւ իբրեւ անցին աւուրք եօթն՝ նստաւ յաթոռ թագաւորութեանն իւրոյ, և հրամայեաց կացուցանել յատենի զսուրբն Փիլիկտիմոն: Ասէ ցնա թագաւորն. Ի քեզ ցուցանեմ զառաջին տանջանսն. տես ինձ, երկիցս անիծեալդ, զիարդ քաջալերեցար արկանել չուան 'ի պարանոցն Ապողոնի և ձգեալ կործանեցեր զնա, և արարեր թշնամանս թագաւորութեան մերոյ: Եւ արդ կարծես եթէ ապրելոց իցես 'ի տանջանացն զոր պատրաստեալ եմ ածել 'ի վերայ քո. այլ հաւանեաց ինձ եթէ զոհեա կամիս 'ի մարմնաւորիս վայելել 'ի կեանս յայսոսիկ, վասն զի տեսանեմ զքեզ մանուկ և վայելուչ կերպարանօք. երթ և զոհեա աստուածոցն, զի տեսեալ զքեզ ծնողացն իմոց և քեռն՝ զնոյն արասցեն և կեցցեն: Իսկ սուրբն Փիլիկտիմոն ասէ. Որք ծնանն զքեզ, նոքա վերստին եղեն ծնողք յազատութիւն աստուածային և սուրբ Հոգւոյն հրամանաւ. այլ քեզ վայել է հասկ ազազուն և տարաժամ պտուղ, և վարեալդ յարքանեկութիւն սատանայի: Զայս լուեալ թագաւորն՝ զկծէր իբրեւ զգազան բեկանող և մեզանչող, և այնպէս անողորմ հրամայեաց ձգկել զնա խիստ գաւազանօք: Իսկ Աստուծոյ եկեալ 'ի յօգնականութիւն իւրոյ ծառային՝ զանց առնէին գաւազանքն զսրբոյն: Եւ 'ի տանջելն զինուորացն զարդարն՝ զմիմեանց կառափունս հարկանէին, և ճակատեալ մի 'ի գաւազանացն եհաս յերեսս թագաւորին, և 'ի բաց խլեաց զակն ական նորա: Եւ իբրեւ կուրացաւ թագաւորն՝ ասէ ցդահիճսն որք տանջէին զսուրբ վկայն Աստուծոյ. Աղաչեմ զքեզ, Տէր, մի բարկանար ինձ, այլ բեր զձեռն քո 'ի վերայ վիրաւորեալ ականս իմոյ, և պարգեւեա ինձ վերստին զկորուսեալ յինէն զլոյսն. գիտեմ իսկ՝ զի վասն քո պատահեաց ինձ վտանգս այս: Իսկ վկայն Աստուծոյ պատասխանի ետ և ասէ ցնա. Զփշրեալն Ապողոնն և զվերստին նորոգեալն 'ի քէն՝ կոչեա, եթէ կարող է՝ կեցուսցէ զքեզ և լուսաւորեսցէ զակն քո: Ասէ ցնա թագաւորն. Ոչ երբէք բացին աստուածք զաչս կուրաց: Փիլիկտիմոն ասէ. Եւ եթէ ոչ օգնեն քեզ, ընդէ՞ր ծա-

Digitized by Google

խնա զընծայս քո, և պաշտես զնոսա իբրև զբարերա-րըս: Եւ յետ այսորիկ տեսեալ սուրբ վկային զզօրա-կոյս թագաւորին՝ մերձեցաւ յակն նորա և բժշկեաց զնա: Եւ իբրև բժշկեցաւ բռնաւորին՝ ասէ. Գոհանամ զքէն, Ապողոնն աստուածդ իմ, վասն զի դու շնորհե-ցեր ինձ զլոյս իմ: Զայս ասաց, հրամայեաց կապել զսուրբն Փիլիկտիմոն և տանել 'ի բանտ: Եւ իբրև հանեին արտաքս զսուրբ վկայն Աստուծոյ, հրամայեաց ածել զհայրն և զմայրն և զքոյրն: Եւ 'ի մտանելն նո-ցա յապարանսն՝ յոտն եկաց Սեբաստիանոս և ասէ ցհայրն իւր. Նիստ, հայր: Գորգիանոս թագաւոր ա-սէ. Նիստ դու, որդեակ, վասն զի թագաւոր ես. իսկ մեք անարգեալք և աղքատք վասն Քրիստոսի: Սե-բաստիանոս ասէ. Ես նստիմ առանց պատկառանաց, և դուք զոհեցէք առանց տրտմութեան աստուա-ծոցն, և մի՛ հարկէք զիս անարգել զծերութիւնդ ձեր: Թէոդոսիա ասէ. Զծերութիւն ծնողաց անար-գե՞ս, ո՛ թշուառացեալդ, կամ ո՞չ գիտես զի բարկու-թիւն Տեառն ոչ յամէ. զայդ ո՞չ գիտես զի սատանայ զքեզ իւր զինուորեցոյց և կացոյց թագաւոր. բայց սակայն յիշեա զի 'ի դոցանէ ես ծնեալ, և ընդէ՞ր դարձար չար զաւակ, այլ մի՛ լիցի քեզ բարի, սատանայ, և դու ես արդեօք մի՛ կոչեսցիս զաւակ այդպիսի ծնո-ղաց: Սեբաստիանոս ասէ, եթէ՝ ծնողքդ ծերացեալ են և մոլորին, իսկ դու վասն զի մանուկ ես և այդպի-սի զարմանալի գեղ և սքանչելի հասակ, զորոյ և պատմել իսկ դժուարին է մարդոյ, զոր տուեալ է քեզ 'ի դիցն, ընդէ՞ր ոչ զոհես աստուածոցն և թա-գաւորես: Թէոդոսիա ասէ. Միթէ ո՞չ գուցէ իմ գա-ւազան՝ հարկանել զթիկունս այնորիկ որում ոչ է պարտ կեալ: Եւ զայս ասացեալ՝ ընթացաւ վաղվա-ղակի և բուռն եհար զնմանէ, և կորեաց զպսակն 'ի վերայ գլխոյ նորա, և պատառեաց զծիրանիս նորա. և այնպէս զօրացաւ 'ի վերայ նորա, որպէս որք յա-րանց, որոյ եդեալ զափ իւր 'ի վերայ մարմնոյ և ճմլեցէ զնա: Պատասխանի ետ մի ոմն 'ի զօրականացն որ կոչէր Բասոս և ասէ. Լուր, տիկին Թէոդոսիա, ոչ է պարտ քեզ հարկանել զայր թագաւոր: Իսկ նա ասէ ցնա. Բիւրադեւ սատանայանէր, շուն մեռեալ

ընդվայրահաջ, և գո՛մ հաչեր։ Եւ ընթացեալ մերձեցաւ 'ի նա և ասէ. Եւ դու ընդ հեթանոսս և ընդ այլազգիս գիտես պատերազմել. այլ առ քրիստոնեայս ոչ գոյ քեզ զօրութիւն, այլ սատանայ և արբանեակ չարի։ Եւ զայս ասացեալ՝ առ քար և յարձակեցաւ 'ի վերայ նորա, և եհար զերեսն և փշրեաց զատամունսն շրթամբքն հանդերձ, և այնպէս առ ոտս արեան հոսեցոյց 'ի նմանէ։ Իսկ 'ի վաղիւն նստեալ յատենի Սեբաստիանոս, և լցեալ բարկութեամբ և սրտմտութեամբ կրճտէր զատամունսն իւր. և հրամայեաց ածել զերանելին Թէոդոսիա։ Իսկ նա յարուցեալ գնաց ծիծաղելով՝ քաջալերեալ 'ի Քրիստոս. և մտեալ 'ի ներքս՝ ասէ ցեղբայր իւր. Ա՛յ վատթար վատ արանց, զի՞ է զի կոչեցեր զիս. ահաւադիկ մօտ եմ՝ զի՞նչ կամիս։ Սեբաստիանոս ասէ. Վասն երեկեան յանցանաց քոց լուեմ, իսկ վասն յառաջակայիցն ոչ լուեմ քեզ. երթ և զոհեա աստուածոյն, զի մի պատահեսցիս չար տանջանացն՝ զոր ածեմ 'ի վերայ քո։ Թէոդոսիա ասէ. Յաստուածդ քո նման է ցամաք տերևոյ որ անկանի 'ի ծառոյ, և սպառնալիք քո մրջմանց առժամայն անցելոց. երդուեալ 'ի Տէրն իմ Յիսուս Քրիստոս՝ որ խաչեալ 'ի Պիղատոսէ Պոնտացւոյ և վկայեաց զբարւոք վկայութիւնն, ոչ զոհեմ կռոց. առ այս՝ մարտիր ընդ իմ որպէս և կամիս. ոչ ուրուք իւրովք ձեռօք է առնել վրէժխնդրութիւն, այլ վրէժխնդիր Աստուած է, և օգնական՝ Քրիստոս։ Իսկ Սեբաստիանոս արտասուեաց, և ասէ ցքոյրն իւր. Զի՞նչ եղև քեզ, տիկին, զի զայդպիսի դեղ կորուսանել կամիս։ Սուրբն Թէոդոսիա ասէ. Այդպիսի են պատճառք կուրութեանդ քո որ 'ի դեղ և 'ի հասակ հայիս, քանզի դեղ 'ի դոյզն ինչ ախտէ թարշամեալ ապականի, իսկ զհասակ՝ ծերութիւն կարկամեցուցանէ. Մարդոյ, ասէ, իբրև զխոտոյ են աւուրք իւր. և այս եթէ ունիցի յինքեան զՔրիստոս. իսկ եթէ ոչ ունիցի յինքեան զՔրիստոս, սարդարքոյն է թռուցեալ 'ի հողմոյ։

Սեբաստիանոս ասէ. Սարդարքոյն պատառեալ 'ի կենաց, թոյնք քարբի, յարձակիս 'ի վերայ իմ. ո՞չ գիտես զի խնայեմ 'ի քեզ։ Սուրբն Թէոդոսիա ասէ.

կենդանութեան մեռանել, արա զինչ և կամիս։ Ցայնժամ Սեբաստիանոս հրամայեաց արկանել զայլ 'ի բերան նորա, զի արգելցէ զբանս ճշմարտութեան՝ որ բղխէին 'ի բերանոյ նորա. և եդեալ զայլ 'ի բերան վկային, և հրամայեաց տանել 'ի բանտ։ Տեսանէր սուրբն յաջ-մէ կողմանէ զհրեշտակ Աստուծոյ՝ մօտ կացեալ առ նմա, և ասէ ցնա. Մի երկնչիր, աղախին Քրիստոսի, քանզի առաքեցայ ես ծածկել և պահել և օգնել քեզ։ Զինչ հաճոյ է քեզ, առնում 'ի քէն զկապապդայժդ և զնեմ եղբօրն քում։ Եւ ասացեալ զայս հրեշտակին՝ եհարծ վաղվաղակի զերանեալսն, և առեալ զկապապդայ-ժըն հար 'ի բերան թագաւորին և եբարձ զնա յօդս առանց մեքենայից արուեստի մարդոյ։ Եւ իբրև կա-խեալ լինէր բանտաւորն և տանջեալ, ասէ ցքոյրն իւր. Տիկին Թէոդոսիա, լոյս աչաց իմոց, օգնեա ինձ, շնոր-հեա ինձ, և լոյծ՝ որ 'ի բարկութենէս եմ կապեալ։ Ցայնժամ սուրբ աղախինն Աստուծոյ բազմապատիկ աղօթս առաքէր առ Աստուած, և խանդաղատագին արտասուօք հայցէր և ասէր.

Աստուած՝ որ արարիչդ ես երկնից և երկրի, հայր Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որ ոչ թողեր զա-ղախինս քո, այլ այց արարեր ողորմութեամբ և փրկ-եցեր զիս 'ի դառն տանջանաց։ Լուր խնդրուածոց աղախնոյ քո, և ցոյց զմարդասիրութիւն քում 'ի մո-լորեալ եղբայրս, և իջո 'ի չար տանջանաց կախաղանի, զի ծանիցէ թէ դու միայն ես ճշմարիտ Աստուած։ Եւ զայս ասացեալ սրբոյն, յղմբանեալ 'ի բարկու-թենէ կախաղանին 'ի բաց արձակեաց զեղբայրն նորա՝ հրեշտակն, որ կախեաց զնա զօրոյ հրամանաւն Աս-տուծոյ։ Եւ իբրև արձակեցաւ թագաւորն, եղև ահ մեծ 'ի վերայ ժողովրդոցն որ շուրջն կային. աղաղա-կէին և ասէին. Մեծ է Աստուածն Փիլիկոսիմանի և Թէոդոսեայ, որ եցոյց մեզ զիւրոյ աստուածութեանն զանձս։ Այժմ ծանեաք և գիտացաք զի դու միայն ես Աստուած և ոչ գոյ այլ ոք Աստուած բաց 'ի քէն, որ արձակեցեր զկապեալս, և զմեռեալս բժշկեցեր։ Եւ էին որք հաւատացին 'ի Քրիստոս՝ եօթանասուն հա-զար և վեց հարիւր։ Իսկ իբրև ետես թագաւորն զբազմութիւն հաւատացելոցն՝ տրտմեցաւ, և դառն

սպառնալեօք խրոխտացեալ առէ ցքոյրն իւր. Երդուեալ յաստուածսն ամենեսեան՝ ազգի ազգի և անօղորմ տանջանօք ծախեմ զքեզ, եթէ ոչ զոհես Ապողոնի: Սուրբն Թէոդոսիա ասէ. Ոչ ծանեար որ կապեցան զքեզ և արձակեաց, վասն այնորիկ այդպիսի բարբառիս: Սեբաստիանոս ասէ. Որ կապեցան զիս՝ սատանայ էր, իսկ որ արձակեացն՝ Ապողոն աստուածն իմ: Սուրբն Թէոդոսիա իբրև լուաւ զդառն և զուրացողական զբանսն 'ի բերանոյ եղբօր իւրոյ, անկաւ 'ի վերայ երեսաց իւրոց և լայր դառնապէս. և Թափէին առուք արտասուաց յաչացն, և լնոյր զափսն և ցանէր ընդ երկինս: Եւ դնէր զբազուկսն 'ի վերայ միմեանց և առնէր զնմանութիւն սուրբ խաչին, և ասէր. Աստուած իմ և Տէր իմ, բարձ միւսանգամ զչարահնար մեքենայս սատանայի յօդս, և իջուսցէ զդա աստուած իւր Ապողոն, զի ծանիցէ զքեզ միայն ճշմարիտ Աստուած: Եւ մինչդեռ զայս.ասէր սուրբն Թէոդոսիա, կախեցաւ Թագաւորն զօդոյ. և մինչդեռ կայր 'ի կախաղանին՝ սկսաւ գոչել առ սուրբն և ասէ. Տիկին իմ քոյր, զայս ես օգնեա ինձ՝ զի մի կորեայց յուրացութեանս: Պատասխանի ետ սուրբ աղախինն Քրիստոսի և ասէ. Զայս ես անգամ եկեալ Ապողոնի ապրեցուսցէ զքեզ: Թագաւորն ասէ. Ճշմարտեալ գիտեմ, տիկին իմ Թէոդոսիա, զի մեծ կորուստ պահի ինձ՝ Ապողոն. եթէ այս անգամ ես լուծանես զիս, կործանել ունիմ ոչ միայն զԱպողոն զթշնամին քո, այլ և զամենայն աստուածսն զԱրեգ քաղաքի կորուսանեմ: Իսկ սուրբ վըկայն Քրիստոսի զհրեշտակական խորհուրդն առնոյր, և ոչ պահէր ոխս կորուսանել զնա. այլ հնարէր ածել զնա յաստուածածանօթութիւն՝ զկորուսեալն 'ի սատանայէ: Եբաց զբերան իւր սուրբն, սկսաւ աղօթել և ասել. Տէր Աստուած զօրութեանց, որ ընտրեցեր զճշմարտութիւն և ատեցեր զստութիւն. որ յայտնեցեր զգիտութիւն աստուածպաշտութեան, և զանգիտութիւն կործանեցեր. որ զՄիածին որդիդ քո առաքեցեր, և բազում քաղցրութիւն սերմանեցեր. Յիսուս Քրիստոս, որ զսուրբ խաչդ քո ծագեցեր և զխաւարեալ աշխարհս լուսաւորեցեր. Նայեա

Տէր, յաղախնն քո և տես, զի իբրև զմանուկ երկուցեալ՝ առ քեզ եմ փախուցեալ. արա քաւութիւն մեղաց իմոց, և կեցո զԹագաւորս 'ի վտանգէս՝ յորոյ տանջի: Եւ մինչդեռ մատուցանէր զաղօթս սուրբն Թէոդոսիա, արձակեալ լինէր Թագաւորն և ազատեալ 'ի տանջանացն՝ յորում էր, և ասէր. Մեծ առատածըն իմ Ապողոն, որ արար մեծ ողորմութիւն և եհան զիս 'ի մեծ վտանգէս յայսմանէ: Եւ զայս ասացեալ նորա, պատասխանի ետ սուրբն Թէոդոսիա և ասէ. Ո՛չ չար սատանայ, մինչև ցե՞րբ պարապեցուցանես 'ի չարութիւն զսիրտ Թագաւորիս: Յայնժամ ասէ Սեբաստիանոս ցպաշտաւորսն իւր. Ի բաց տարայք յինէն զթշուառացեալդ, և արկէք զդա 'ի բանտ:

Եւ իբրև տարան զսուրբն Թէոդոսիա 'ի բանտ, հրամայեաց զի ածցեն շղթայիւք զԳորգիանոս և զԱնատոլիա կին նորա, զծնօղս Թագաւորին. և կացուցեալ 'ի մէջ ատենին, ասէ ցնոսա Թագաւորն. Լուարուք որ ոչդ էք յագեալ տանջանօք 'ի բանտին, միթէ կամիցի՞ք ևս չարագոյն կտտանաց պատահել: Զայս գիտասջիք, զի ոչ խնայելոց եմ 'ի մարմինս ձեր, այլ կորացուցեալ բեկանեմ զծերութիւնդ ձեր. և առ սակաւ սակաւ 'ի բաց խլեմ զաչս ձեր և ցուցանեմ չար վախճան անձանց ձերոց: Ասէ ցնա Անատոլի մայր իւր. Քաջ առնես զայդ, որդեակ իմ Սեբաստիանոս, այդ է վարձ ծնօղաց, սոյդ իսկ հատուցեր չար փոխանակ ընդ բարւոյ. արդարև իսկ հայրասպան և մայրասպան եղեր: Միթէ ո՞չ կարեմ առ Քրիստոս Տէրն իմ, և բառնալ զքեզ 'ի կէս աւուրց կենացդ: Թագաւորն ասէ. Զոհեցէք աստուածոցն, և պատուեմ զհասունն և զվայելուչ ալիս ձեր: Անատոլիա ասէ, մայր Թագաւորին. Ո՛ բազմաչար, ո՛ դառն կորըստեան, ո՛ վատ, ո՛ անբոյս երկրի պտուղ, ո՛ բարի ծնօղաց չար զաւակ. ո՞չ երէկ գգուէի զքեզ 'ի գիրկս իմ, և զօպէի զքեզ 'ի գոգ իմ. արդ ո՞ յափշտակեաց զքեզ յինէն, ո՛ որդի. ո՛ լքումն գթոյ, ծերութեան անարգիչ, ո՛ խնդիրք մօր առ կորուստ որդւոյ. ո՞չ է բաւական քեզ զի մոլորեալ ես 'ի կենդանի Աստուծոյն մերմէ և ոչ ծանեար զնա, շուայլեալ ցանկութեամբդ շուայտեալ ոլկորստութեամբդ քո. այլ և

զծնօղս քարշես ատենիւ և առնես հարցուած 'ի վերայ նոցա. գիտեա, որդեակ, զի առժամայն զզջանալոց ես։ Եւ իբրև լուաւ զայս ամենայն 'ի մօրէն իւրմէ, սկսաւ արտասուել Թագաւորն և ասէ. Ա՛յ դըժոխք, բա՛ց զբերան քո և կուլ զիս կենդանւոյն յորովայն քո. զմէ՞ իսկ ծագէ արեգակն 'ի տուընջեան և կամ լոյս լուսնին 'ի գիշերի. և ընդէ՞ր է ինձ բարեբաստութիւն 'ի մարդկանէ զցերեկ, և բազմութիւն աստեղաց առ 'ի հայել ինձ 'ի գիշերի. և կամ ընդէ՞ր պատահեցին ինձ ծունկք մանկաբարձոյն, և ընդէ՞ր աճեաց երկարս իմն, և եհաս մանկութիւն յերիտասարդութիւն։ Իսկ յի՞նչ ոչ ծնաւ ընդ իմ չար պատուհասն, այլ ես միայն եղէ ծնեալ պատրաստ անիծից. զի թէ էր ծանուցեալ հօր և մօր իմոյ, եթէ այսպիսի վարք պատահելին ինձ՝ արդեօք տարաժամ իսկ կորուսանէին զիս։ Մայր իմ և տիկին իմ 'ի պարկեշտ ամուսնութենէ և 'ի բարի սերմէ ծնաւ զիս. և եղէ ծնեալ գայլ ապականիչ ծերութեանդ ձերոյ։ Ո՛ ջան ծնօղաց եղեալ անօգուտ, և ընդունայն համարեալ վաստակ դայեկաց։

Մինչդեռ նա խօսէր Թագաւորն, մատուցեալ սատանայ խօսէր յունկն և ասէր. Իմ զօրական ես, քաջ մարտիր։ Եւ եբարձ 'ի նմանէ զգութ ծնօղացն, և կուրացուցեալ զաչս մտացն՝ զի մի՛ հայեսցի 'ի դրեալսն որ ասէ. Պատուեա զհայր քո և զմայր, զի քեզ բարի լինիցի, հանդերձ այլօքն։

Միւս անգամ լցեալ խաւարաւ խորատուին սատանայի, ասէ ցհայր իւր Գորգիանոս, որ կոչեցաւ 'ի մկրտութենէն Գրիգորիոս. Քեզ ասեմ, ծերդ, նախ քան զտանջելդ իմ զմարմինդ քո, հաւանեաց և կարգա զԱպողոնն աստուածս, որ մինչև ցերեկ պատուեալ էր 'ի քէն։

Գրիգորիոս հայր Թագաւորին ասէ. Քաջալերեաց, որդեակ, եթէ զոր երէկն պատուեցի մինչև ցայսօր, թէ էին մեղքն իմ իբրև զաւազ ծովու մինչև ցայժմ, այսօր ապաշխարութեամբ իմով ամենայն ծաղիկ գործեցան։

Եւ մինչդեռ նա ամպարիշտն հարցաքննութիւն առնէր 'ի վերայ ծնօղացն իւրոց, և ահա իշավայրի մի

առաքեալ 'ի Տեառնէ՝ իջանէր 'ի լերանց 'ի կայանից իւրոց. և հասեալ 'ի մէջ քաղաքին՝ զտեղի տանդր առանձին, և բարբառեալ 'ի ձայն մեծ ասէր. Ո՛ յիմարք որդիք մարդկան, ոչ գիտէք եթէ յԱդամայ 'ի միջէ մարդոյ և 'ի նորուն կնոջէ Եւայէ եղեալ էք ամենեքեան դուք, վասն որոյ և լցէք իսկ զամենայն աշխարհ. և որչափ և լցէք իսկ զաշխարհ երկրածին մարդկաւ, ետ Աստուած միտս և գիտութիւն ամենայն արուեստից, որպէս զի մի եղեալք դատարկանձունք մարդիկ և կեցցեն 'ի վերայ երկրի։ Լուր, ով թագաւոր, քանզի առ քեզ է բանս իմ, ո՛ չար արուեստաւոր և այդչափ դառնացեալ առ ծնօղս քո, ոչ երբէք լուար յաստուածաշունչ գրոց՝ որ լուսաւորեն զոգիս և սրբեն զմիտս լսողացն օգտակար խրատուն. և ոչ զայս ընթերցեալ իցէ արդեօք՝ որ ասէ, թէ՝ Որհնութիւն հօր հաստատէ զտունս որդւոյ, և անէծք մօր քրեն 'ի հիմանէ. ո՛ թշուառացեալ Սեբաստիանոս, արբանեակ սատանայի։

Զայս խօսեալ իշավայրւոյն ընդ որդւոյն որ ունէր յատենի զծնօղն իւր, դարձաւ 'ի բազմութիւնն և ասէ. Ձեզ ասեմ՝ որ շուրջ կայք, մի՛ մոլորիք և դուք զմոլորութիւն նորա, և մի՛ նմանէք չարութեան օձին. քանզի այնպէս գայ, և իբրև զիժ՝ սպանողաթոյն խրատս մատուցանէ. եթէ հաւատայջիք նմա՝ ընդ նմին էք և դուք կորնչելոց։ Արդ դիք զայս ձեր 'ի Տէր Յիսուս Քրիստոս, և 'ի միտ առէք զի իբրև զանասունս վարիք, վասն այնորիկ և յանմանց խրատիք, որովք և հաւասարեալ էք անասնոց անմտից, եթէ նմանիցէք այդոցիկ որ կռոցն մատուցանեն զոհս. իսկ որք հաւատան եթէ Յիսուս Քրիստոս է թագաւոր յաւիտենից, նման են լուսաւոր աստեղաց երկնից։ Ցայսոսիկ հաւատացէք 'ի Հայր և յՈրդի և 'ի Հոգին սուրբ, և կեցցէք՝ ուղղեալ զսիրտս ձեր։

Զայս ասացեալ իշավայրւոյն հրամանաւ Աստուծոյ. Եւ իբրև լուաւ զայս թագաւորն Սեբաստիանոս՝ զարհուրեցաւ ուժգին, և ամենեքեան որ ոչ սակաւ աղաղակէին, և հաւատացին 'ի Քրիստոս եօթանասուն հազար, գոչէին և ասէին. Մեծ է Աստուածն քրիստոնէից, և ոչ գոյ այլ Աստուած, բայց միայն Յիսուս

Քրիստոս։ Եւ 'ի հաւատալն նոցա՝ դադարեաց և թագաւորն 'ի դատելոյ զծնօղսն իւր աւուրս ինն, ոչ ևս հարցանել զնոսա. գնաց և իշխանն ըստ հրամանին Աստուծոյ 'ի տեղի իւր՝ ուստի եկեալն է։ Եւ յետ կատարելոյ աւուրց իններորդի, ազդեաց սատանայ 'ի սիրտ թագաւորին՝ նստել յատենի և ածել հարցուած առ ծնօղսն իւր։

Եւ պատասխանի տուեալ ասէ ցհայրն. Զոհեա աստուածոցն, ո՛վ հայր, երդուեալ յԱսկղեպիաս՝ ոչ խնայեմ 'ի ծերութիւնդ ձեր։ Գրիգորիոս ասէ. Որդեակ, պարտ է մեզ 'ի քէն կատարել, քանզի ոչ եթէ զոր դուդ կամիս՝ զայն առնես, այլ գործակիցն քո սատանայ ձեռնարկէ յայդ։ Սեբաստիանոս ասէ. Ո՛ հայր, թուի թէ խուլ իցես, ո՞չ ասացի քեզ, երթ զոհեա աստուածոցն և կեաց։ Երդուեալ յաստուածսըն ամենայն՝ ոչ ևս խնայեմ 'ի քեզ. քանզի ասաց սատանայ՝ եթէ բարձ զդոսա 'ի կենաց։ Եւ սրտմտեալ թագաւորն, ասէ ցնա Գրիգորիոս հայր նորա. Երթիցուք 'ի տաճարն Ապողոնի, ես հայրս քո և Անատոլիա մայր քո։ Ի խնդութիւն մեծ եղեալ թագաւորն՝ գնաց և ինքն իսկ ընդ նոսա 'ի մեհեանն Ապողոնի. և մտեալ 'ի տուն կռոցն՝ յորում վերստին նորոգեալ էր զԱպողոնն, եբաց զբերան իւր հայր թագաւորին և ասէ. Քեզ ասեմ, Ապողոն, Փիլիկտիմոն վկայն Քրիստոսի կործանեաց զքեզ և դարձեալ վերստին նորոգեցար 'ի Սեբաստիանոսէ. արդ զի՞նչ ունիս ցուցանել՝ զի գիտասցուք եթէ դու ես աստուած։ Իսկ սուրբն Անատոլիա ասէ. Երևի եթէ պղինձ է և ղօղանջող ծնծղայք։ Սուրբն Գրիգորիոս ասէ. Ո՞չ խօսիս, Ապողոն։ Սուրբն Անատոլիա ասէ. Յիմարեալ է, և վասն այնորիկ ոչ կարէ խօսել։ Սուրբն Գրիգորիոս ասէ. Սա է գայթակղութիւն աշխարհի։ Սուրբն Անատոլիա ասէ. Քրիստոս է փրկիչ ամենայն արարածոց։ Սուրբն Գրիգորիոս ասէ. Ցոյց մեզ զթագաւորութիւնդ քո՝ զոր ստացեալ ունիս, ո՛վ յիմարեալդ Ապողոն։ Սուրբն Անատոլիա ասէ. Դա է տեսանիակ գեհենի հրոյն՝ այնոցիկ որ մոլորին 'ի ճշմարտութենէ Քրիստոսի։ Սուրբն Գրիգորիոս ասէ. Ստուերին է տունս, ո՛վ Ապողոն, եկ ել ընդ մեզ և ջեռիր 'ի նշո-

զից արեգական։ Սուրբն Անատոլի ասէ. Մի՞ զարթուցանեն զդա, 'ի ստուերիդ իսկ կամի մնալ՝ վասն զի ոչ ինչ է։ Սուրբն Գրիգորիոս ասէ. Զսա՞ պաշտես, որդեակ իմ Սեբաստիանոս. տես աւադիկ քանիցս անգամ ծաղր եղեալ Ապողոնն՝ ոչ ցասնու և ոչ բարկանայ, վասն զի ոչ գոյ 'ի դմա շունչ կենդանի։ Եւ մինչդեռ խօսէր սուրբն Գրիգորիոս, երանելին Անատոլիա ել արտաքս 'ի տանէ կռոցն. և առեալ քարինս թաքոյց ընդ ձորձովն և եմուտ անդրէն 'ի տուն կռոցըն, և ձգեաց զքարինսն և ընկէց զԱպողոնն 'ի գետին. և յանկանել պատկերին՝ ձգեաց զկնի իւր և զսիւնն՝ ընդ որ վարսեալն էր։ Այս եղև ըստ հրամանին Աստուծոյ, զի որ յառաջն էին հաւատացեալ՝ առաւել ևս զօրասցին 'ի հաւատոն։ Եւ յանկանել պատկերի կռոցն հանդերձ սեամբն ընդ որ հաստատեալն էր՝ պատառեաց Թագաւորն զպատմուճանն իւր և գնաց յարքունիսն, և նստաւ յատենի, և հրամայեաց կացուցանել առաջի զծնօղսն. և 'ի գնալ սըրբոցն, ասէ Թագաւորն. Զմեծ աստուածն զԱպողոնն միւսանգամ կարեմ նորոգել, այլ զձեզ վասն այդպիսի յանդգնութեանդ խեղդամահ արարեալ ծախեցից։

Սուրբն Գրիգոր ասէ. Ընկեր, յոր եկեալդ ես՝ արա զհրամայեալսն քեզ 'ի սատանայէ։ Յայնժամ զայրացեալ Թագաւորն՝ յոտն եկաց յաթոռոյ, և բուռըն եհար զմօրուացն Գրիգորի, անողորմ և անգութ եղեալ փետէր զալիս նորա։ Տեսեալ զայն սուրբն Անատոլիա՝ ասէ. Ընդէ՞ր գործես զայդ, չար որդեակ, զմի՞ այդպէս չարչարես զծերութիւն հօրդ քո. խանդաղատին 'ի քեզ աղիք իմ, և ոչ գիտեմ զինչ գործեմ. արա զոր ինչ կամիս, քանզի ոչ թողու զքեզ սատանայ եթէ ոչ մեղիցես։ Եւ իբրև ասաց զայս ամենայն սուրբն Անատոլիա, յայնժամ հրամայեաց Թագաւորն սպասաւորացն իւրոց գալ, և ասէ. Հանէք զդոսա արտաքս քան զքաղաքս և սպանէք օրով և բարձէք 'ի կենացս։ Ասեն ցնա սպասաւորքն. Ո՛ Թագաւոր, ոչ ևս պարտ է առնել քեզ զայդ, և ոչ մեզ արժան է ձեռն արկանել 'ի դոսա. վասն զի Թագաւորք են և ծնօղք քո։ Եւ խռովեալ յոյժ Թագաւորն՝ ասէ ցսպասաւորսն իւր. Երդուեալ յաստուածսն ա-

մենայն, եթէ ոչ բառնայք զդոսա՝ չարաչար տանջանօք կորուսանեմ զձեզ։

Եւ սպասաւորքն ասեն ցնա. Բարձ 'ի մէնջ զգլուխս մեր, յաղթեալ եմք կենօքս, վասն զի տեսաք զծնօղս 'ի ծննդոց իւրեանց սպանեալս, և զայս թագաւորազունս։

Սեբաստիանոս ասէ. Բերէք ինձ սուսեր. և իբրև բերին՝ առ 'ի ձեռն զսուրն, և մրմռեալ իբրև զգիշակեր գազան վայրագացեալ՝ գլխատեաց նախ զսպասաւորսն, որք ոչ արկին ձեռս 'ի ծնօղսն նորա՝ սպանանել զնոսա, և ապա սպան զհայր իւր և զմայր։ Եւ զայս արար իւրովք իսկ ձեռօքն արտաքոյ քաղաքին. ցուցանէր առ մեծ սպասաւորաց իւրոց և ամենեցուն որ շուրջն կային։ Եւ այսպէս կատարեցան սուրբ վըկայքն Քրիստոսի։

Եւ 'ի վաղիւն նստեալ յատենի, հրամայեաց ածել զսուրբն Թէոդոսիա զքոյր իւր։ Եւ իբրև եկն յատեանն՝ յառաջ քան զհարցանել թագաւորին՝ ասէ սուրբն Թէոդոսիա. Ահա այս հնգետասան օր է իմ 'ի բանտին լեալ և կերակրեալ 'ի սուրբ աղաւնոյն Աստուծոյ, և նշանակեալ ծանուցաւ ինձ 'ի հրեշտակէ որպէս սպաներ զհայր իմ և զմայր. ահաւասիկ ես մօտ եմ, բարձ յինէն զգլուխ իմ։

Զայս իբրև լուաւ թագաւորն՝ ասէ ցնա. Երդուեալ յաստուածսն ամենեսեան, ոչ տամ քեզ՝ որում ցանկաս, այլ առ սակաւ սակաւ չարչարեալ տանջանօք ծախեմ զքեզ. երթ զոհեա աստուածոցն, այլ չարագլուխ թշուառացեալդ։

Սուրբն Թէոդոսիա ասէ. Ոչ եղեալդ արժանի օրհնութեան ծնօղացն, ո որդի գեհենի, ո մասն խաւարի, ո ժառանգ դժոխոց, ո զէն սատանայի, ո թշնամի, արա զոր և կամիս, ըստ հրամանի չար վարդապետին քո սատանայի։

Իբրև լուաւ զայս չար բռնաւորն, կրճտէր զատամունսն, և ասէ ցսպասաւորսն իւր. Ի բաց ընկեցէք զձորձն 'ի գլխոյ նորա, և ոլորեցէք զհերս նորա, և կացցէ կախեալ մինչև ցերեկոյ։ Եւ երկուցեալ սպասաւորացն, թէ որպէս առաջինքն մեռան վասն ոչ կատարելոյ զհրամանն թագաւորին՝ սատակիցիմք և

մեք, վերացուցին 'ի նմանէ զարկանելի գլխոյ նորա, և այնպէս բուռն հարկանէին զնմանէ. և վտանգեալ սաստիկ տանջանօք զսուրբն. իսկ նա լուրջ երեսօք և բազմապատիկ գոհանալով զՏեառնէ՝ համբերէր տանջանացն։ Եւ ձգեալ դահճացն զհերացն սրբոյն Թէոդոսեայ՝ զի բարձցեն 'ի կախաղանն, ըստ հրամանի չար բռնաւորին. և լուծան ձեռք դահճացն և մնացին 'ի կախ զհերաց սրբոյն։ Իսկ իբրև ետես թագաւորն զեղեալսն՝ զարմացաւ յոյժ և ասէ ցքոյրն իւր. Լուր ինձ, տիկին իմ Թէոդոսիա, ոչ առ շողոքորթութիւնս ինչ ասեմ քեզ, եթէ կարես բժշկել զկրճատեալ զապաստաւորս իմ՝ արձակեմ զքեզ։

Սուրբն Թէոդոսիա ասէ. Հաւատամ 'ի Քրիստոս՝ որ բժիշկն է հոգւոց և մարմնոց, զի ոչ գոյ տկարութիւն առ 'ի բանէ նորա, և ոչ որք խնդրեն 'ի նմանէ արժանապէս. արդ ոչ վասն քո և ոչ վասն խոստմանցդ, զոր ասացեր՝ թէ արձակեմ զքեզ, բժշկեմ զկրճատեալ զձեռս ապաստաւորացն քոց, այլ վասն զի արտասուք նոցա բարեխօսեն նոցա, և ես ոչ կարեմ արգելուլ զգութ իմ 'ի նոցանէ, վասն մեծագութ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։

Եւ զայս ասացեալ սրբոյն՝ մերձեցաւ առ այնոսիկ որոց կրճատեալ էին մատունք իւրեանց, և ասէ. Տէր Աստուած, բժշկեա զնա. և բժշկեցան վաղվաղակի։ Իսկ 'ի բժշկել զնոսա սրբոյն, դադարեաց և բռնաւորն յառնելոյ հարցուած և 'ի տանջելոյ զերանելին Թէոդոսիա։

Եւ էր 'ի քաղաքին կին մի որ ունէր երկուս որդիս երկուորեակս։ Յարուցեալ ընդ առաւօտն եգիտ զնոսա մեռեալ 'ի մահիճսն, և աղիտանայր յոյժ։ Իսկ իբրև յիշէր զսուրբն Թէոդոսիա՝ ընթացեալ անկանէր առ ոտս նորա և ասէր. Տիկին աշխարհի, օգնեա ինձ՝ որ ունիսդ զՔրիստոս. էին իմ երկու մանկունք երկուորեակք. ննջեցուցի զնոսա երեկոյ 'ի մի մահիճս, և յարեայ ընդ առաւօտն և գտի զնոսա մեռեալս. եթէ է ինչ հնար՝ օգնեա ինձ, քանզի ոչ ուստեք ունիմ յոյս փրկութեան, եթէ ոչ նոքա իցեն տեսուչք և յանձանձիչք տառապելութեանս իմոյ։

Պատասխանի ետ սուրբն Թէոդոսիա և ասէ ցկինն.

Digitized by Google

Զինչ կարեմ առնել քեզ, քոյր, բանտարկեալ եմ աւասիկ՝ որպէս և տեսանես իսկ, և ուր կամիմ երթալ՝ ոչ կարեմ. երթ բողոքեա առ թագաւորն. եթէ թողու զիս գալ՝ գամ ընդ քեզ։ Ասէ ցնա կինն. Տիկին Թէոդոսիա, և դո՞ւ ընդ մահապարտս պահիս։ Ասէ ցնա երանելին. Այսպէս է, մահապարտ եմ վասն Քրիստոսի, զի արդարացայց նովաւ յաւուր յայնմիկ՝ յորում բանք սպառին և գործք թագաւորեն։ Իբրև լուաւ զայս կինն՝ գնաց 'ի նմանէ. և երթեալ առ թագաւորն ճչէր և ասէր. Ողորմեաց ինձ, տէր իմ և թագաւոր։ Եւ նա ասէ ցնա. Զինչ կամիս զի արարից քեզ։ Եւ կինն ասէ ցնա. Երկու որդիս ունէի երկուորեակ՝ որ վարձէին ինձ օր ըստ օրէ զհացիկն իմ։ Երեկ երեկունն 'ի մի մահիճս ննջեցուցի զնոսա, վասն զի այրի եմ և տառապեալ. և չոգայ ընդ առաւօտն զարթուցանել զնոսա, և ոչ ետուն ինձ պատասխանի. և մերձեցայ 'ի մահիճսն և գտի զնոսա մեռեալս. վասն այսորիկ աղաչեմ՝ զի եկեսցէ Թէոդոսիա քոյր քո և զարթուսցէ զնոսա։

Պատասխանի ետ թագաւորն և ասէ. Եթէ իցէ նմա հնար առնել զայդ՝ եկեսցէ և զարթուսցէ զորդիսն քո. բայց եկեսցեն և պահապանքն զկնի, զի մի փախիցէ։ Եւ գնաց կինն առ սուրբ Թէոդոսիա և ասէ. Գտի շնորհս 'ի թագաւորէն, տիկին. եկ 'ի տունն իմ յառաջ քան զհոտել որդւոցն իմոց։ Եւ գնաց զկնի նորա սուրբն Թէոդոսիա և ինն այր որ պահէին զնա։ Իբրև եմուտ 'ի տունն՝ յորում անկեալ կային մեռեալքն, և մերձեցաւ 'ի մահիճսն, և եբաց զբերան իւր, սկսաւ յաղօթս կալ և ասել.

Յայտնեսցին փառք քո, Տէր, և ծանիցին զօրութիւնք քո և սքանչելիք, Աստուած իմ. քանզի քո է, Տէր, սիրել և կեցուցանել զայնոսիկ՝ որ կարդան սուրբ զանունդ քո։ Դու միայն ես Աստուած՝ որ արարեր զերկինս և զերկիր, զծով, և զամենայն որ 'ի նոսա։ Դու ես հայր որբոց և այրեաց տեսուչ, քաղցելոց հոգեբարձու։ Դու ես, Տէր, ճանապարհ և ճշմարտութիւն, իմաստութիւն և փրկութիւն, կեանք և պարծանք։ Որ մեծդ ես և ահաւոր Յիսուս Քրիստոս, ճշմարիտ զօրութիւն, անջախջախ գաւազան, հանա-

պաշաբուղխ աղբիւր։ Լուր ինձ աղախնոյ քում, Աստուած իմ, որպէս լուար աղօթիցն Յուդթայ և կորուսեր զՀողեփառնէս, և լուար Թեկղի և կեցուցեր զնա ՚ի կիզմանէ հրոյն. որ լուար ամենայն սրբոց առաքելոց և մարգարէից, և ՚ի ձեռն ամենեցուն պարգևեցեր զփրկութիւն կենաց մարդկան. և այժմ դու Տէր, նոյն ինքն ես, և ոչ երբէք նուազեալ է զօրութիւն քո, Քրիստոս. որ յարուցիչդ ես մեռելոց, լուր աղօթից աղախնոյ քում, և յարո զմեռեալս զայսասիկ։ Հայեաց Տէր ՚ի կինս յայս, զի միայն է և այրի, որպէս զի առեալ սորա ՚ի քէն զորդիս կենդանի՝ գոհասցի զքէն զտուողէդ կենաց. և ամենեքեան երկիցեն եթէ դու միայն ես Աստուած և չիք այլ ոք բայց ՚ի քէն։

Եւ իբրև կատարեաց զաղօթսն սուրբն Թէոդոսիա, կանգնեցան և նստան երկոքեին մանկունքն, և յարուցեալ գնացին զհնի մօրն իւրեանց, և ասէին. Փառաւորեմք զքեզ, Քրիստոս, զպարգևատուդ ամենայն տիեզերաց։ Եւ անկեալ առ ոտս սրբոյն Թէոդոսեայ՝ հաւատային ՚ի Քրիստոս. հաւատաց իսկ և մայր նոցա, և ինն բանտապահքն որ տուեալ էին ընդ սրբոյն Թէոդոսեայ, որք օրհնէին և ասէին. Գոհանամք զքէն, Տէր, որ արժանի արարեր զմեզ զմեղաւորքս, և պարգևեցեր մեզ զկեանս և զլոյս յարութեանդ քո։ Եւ ՚ի հաւատալ նոցա՝ հրամայեաց Սեբաստիանոս ածել զկինն՝ որոյ կենդանացան որդիքն։ Իսկ իբրև եկն կինն՝ ասէ ցնա Սեբաստիանոս. Զի՞ եղև քեզ, կին դու, յարո՞յց զորդիսն քո քոյրն իմ։

Ասէ ցնա կինն. Այո, յարոյց. Քրիստոս յարոյց զնոսա ՚ի ձեռն Թէոդոսեայ քեռ քո և եւ ցիս. և ՚ի վերստին կենդանանալ նոցա՝ կենդանացայ և ես վերստին. վասն զի ծանեայ և ես զՔրիստոս՝ զճշմարիտ Թագաւորն երկնից և երկրի։ Եւ զայս գիտեա, մի Թագաւոր, զի ես հանդերձ որդւովքն վերստին տուեցելովքն ՚ի Քրիստոսէ և ինն բանտապահքն՝ քրիստոնեայք եմք։

Զայս լուեալ Թագաւորին՝ ասէ ցկինն. Որ յարոյց զնոսա՝ Ապողոնն աստուածն է։ Պատասխանի ետ կինն և ասէ ցնա. Ոչ, մի՛ ստեր, Թագաւոր. քանզի Ապո-

ղօղն երկիցս փշրեցաւ և դարձեալ նորոգեցեր զնա. փշրեալն յայլմէ՝ ոչ զոք կարէ յարուցանել։ Թագաւորն ասէ. Մի համարիր զնա իբրև զառաջինն, վասն զի երիցս նորոգեալ է, ոչ ևս այսուհետև տկարանայ։ Պատասխանի ետ կինն և ասէ. Կենդանի է Քրիստոս յոր հաւատացին, զի միւսանգամ փշրելոց է զօրութեամբն Քրիստոսի։ Բարկացեալ յոյժ թագաւորին՝ հրամայեաց կոչել զբանտապահսն և զորդիս կնոջ այրւոյն։ Եւ իբրև ածին՝ ասէ ցնոսա բռնաւորն. Քաջ գիտեմ զի քրիստոնեայք էք։ Պատասխանի ետ մի ոմն 'ի բանտապահացն՝ որում անուն էր Դիոս, և ասէ. Մի յանցաներ, թագաւոր, զի մեք ոչ միայն քրիստոնեայք եմք, այլ միանգամայն և քրիստոսազգեացք. և այս քեզ գիտութիւն լիցի, զի գտեալքս աստուածուսոյցք՝ առեալ զգլես, և վախճանեալքս բարեաւ՝ փոխիմք առ այն որ ասացն. Եկայք առ իս ամենայն աշխատեալք և վաստակեալք, և ոյք ունիք զբեռինս ծանունս և ես հանգուցանեմ զձեզ։ Թագաւորն ասէ. Ես ասեմ ձեզ, զոհեցէք աստուածոցն և կեցջիք։ Դիոս ասէ. Ոչ զոհեմ դիւաց։ Ռուսինէ մայր յարուցելոցն ասէ. Ամենեւին իսկ թագաւորս դև է, և հրամայէ այլ դիւաց զոհել։ Եւ մատուցեալ յառաջ՝ ասէ ցթագաւորն. Ո՛ հայրասպան և մայրափողոտ և քոյրատանջ. մի քոյր գտեալ էր քո և զնա հարկանել ոչ ամաչէիր, այլ քաղցալէրեալ ձեռնարկէիր 'ի նա. ոչ ապաքէն պայծառ և վայելուչ էր գեղով և հաւասարէր արեգականս. և զի՞ պիտոյ է և շատ ևս ինչ ասել քեզ. միանգամայն իսկ՝ որպէս է տեսանել՝ դու ես հնոցն որ ուտէ զմարմինս մեռելոց։

Իսկ իբրև լուաւ զայս թագաւորն՝ սրտմտեաց յոյժ և վազեաց յաթոռոյն և կամեցաւ հարկանել զնա ոտամբքն։ Եւ 'ի ձգել նորա զաջ ոտնն, լուծաւ ծրնկաւն հետ և ոտն։ Կայր անկեալ առ պարսպին և ողբայր ցաւագին սրտիւ՝ զի ըմբռնեցաւ 'ի մեծ հարուածսն։ Իբրև լուաւ սուրբն Թէոդոսիա քոյր թագաւորին և ասէ. Սրտմտեցաւ յոյժ թագաւորն և ասէ. Կոչեցէք առ իս վաղվաղակի զքոյրն իմ։ Իսկ իբրև եկն երանելին Թէոդոսիա՝ եմուտ առ թագաւորն և ետես զնա զի 'ի վերայ ոտինն կայր անկեալ 'ի վերայ

Digitized by Google

յատակին. և զամենեսեան որ էին յարքունիսն՝ զի կային շուրջ զնովաւ և լային։ Իբրև եսես սուրբն Թէոդոսիա՝ արտասուեաց, ոչ վասն վիրացն՝ յորոց 'ի մահն էր մերձիլ, այլ վասն մոլորութեան կորստեան հոգւոյն եղբօրն իւրոյ, և ասէ ցնա. Զի՞ է քեզ, եղբայր իմ, ընդէ՞ր ես մոլորեալ 'ի Քրիստոսէ և 'ի կենարարէն բոլորեցունց. եթէ էր Ապողոնն աստուած՝ գոնեա միանգամայն օգնեալ էր քեզ. այլ վասն այնորիկ եթող զքեզ խլել և ապականել, զի ծանիցես զՔրիստոս՝ զմիայն Ճշմարիտ Աստուած։ Իսկ նա գոչէր և ասէր. Փափաքելի տիկին իմ, ցանկալի քոյր իմ, փրկութիւն առաքեա ինձ յԱստուծոյ քումմէ, և բժշկեա զիս, զի մեռանիմ աւասիկ. ողջացո զատանջեալս 'ի չարաչար վիրացս, վասն զի իբրև զստուեր 'ի խուսափել իմում կորնչիմ. արդ գիտացի եթէ ոչ ինչ է մարդ, նոյնպէս և կեանս այս՝ վասն զի անցաւորք են. ժամանեցին ինձ անէծք հօրն և արտասուք մօրն, և իրաւունք նոցա սպանին զիս. այսպիսի վիրօք չարչարեցայ՝ որ տրտմեցուցանէ զհայր իւր կամ զմայր։ Երկիցս փշրեցին զԱպողոնն, և ես վերստին հրամայեցի կազմել զնա Ճարտարաց՝ բազում ոսկւով և արծաթով. զիարդ և ոչ միանգամ եկն յօգնականութիւն ինձ. զի թէ էր եւ ստոյգ աստուած նա՝ ընդէ՞ր ոչ օգնէր ինձ։ Հաւատամ 'ի Քրիստոս, քոյր իմ Թէոդոսիա, միայն բժշկեա զիս նովաւ։

Իսկ սուրբն Թէոդոսիա առնոյր զոտն և դնէր 'ի վերայ վիրին և պատշաճէր առ միմեանս զօղսն ծնկին, և կացեալ յաղօթս՝ բժշկեաց զնա. և նոյնժամայն իբրև ողջացաւ բռնաւորն՝ ասէ. Զքեզ միայն պաշտեմ զաստուածդ իմ զԱպողոնն, վասն զի յարուցեր զիս, վրէժխնդրութիւն թշնամեաց իմոց։ Եւ զայս ասացեալ՝ նստաւ յատենի։ Եւ հրամայեաց կացուցանել զՌուսինէ և զորդիսն նորա առաջի իւր, և զինն բանտապահսն։ Եւ իբրև եկին՝ ասէ ցնոսա թագաւորն. Զոհեցէք աստուածոցն երից թշուառացեալքդ։ Ռուսինիա ասէ. Ո՞չ ամաչես երբէք թշուառացեալդ և սատակեալդ, միանգամ ասացաք քեզ եթէ քրիստոնեայ եմք և ոչ զոհեմք դիւաց։

Բարկացեալ թագաւորն և հրամայեաց կոտորել

Digitized by Google

զնոսա: Եւ այսպէս կատարեցին զճշմարիտ վկայութիւնն 'ի Քրիստոս: Իսկ 'ի վաղիւն նստեալ յատենի՝ հրամայեաց ածել զքոյրն իւր Թէոդոսիա, և ասէ. Անդամ իմ, քոյր իմ, մի՛ այլ ևս զկծեցուցաներ զիս:

Պատասխանի ետ սուրբն և ասէ. Բնաւ իսկ ո՞չ երկընչիս 'ի Քրիստոսէ, և ոչ յիշես զերիկեան բարիսն՝ զոր արար քեզ: Ո՞չ ապաքէն խորտակեալ կայիր 'ի վերայ յատակի տան քո, և գթացեալ 'ի քեզ ոչ անտեսեաց, այլ մարդասիրեալ յարոյց զքեզ: Թագաւորն ասէ. Որ յարոյցն զիս՝ Ապողոնն էր, և յարոյց զիս սիրողութեամբ իւրով: Սուրբն Թէոդոսիա ասէ. Եթէ այդպիսի զօրութիւն է Ապողոնի, երթամ 'ի տաճարն Ապողոնի և փորձեմ զնա: Թագաւորն ասէ. Ոչ թողում զքեզ երթալ առ Ապողոնն, քանզի Փիլիկտիմոն չոգաւ առ նա, որպէս թէ զոհեսցէ ամենայն 'կամօք իւրովք, ընկէց և փշրեաց զնա 'ի վերայ յատակի տաճարին, զոր և դարձեալ նորոգեցի զնա: Յետ այսորիկ չոգան հայր իմ և մայրն իմ նոյնպիսի բանիւք՝ եթէ ամենայն կամօք զոհեմք մեծի աստուծոյն Ապողոնի, և քարամբ մանրեցին զնա և արարին իբրև զաւազ. և դարձեալ միւսանգամ կռեալ և կազմեալ և կանգնեալ զնա ահագին և գեղեցկահայեաց. և այժմ դու կամիս երթալ և զնոյն անցս անցուցանես ընդ նա. ոչ հաւատամ քեզ, մի՛ երթար: Սուրբն Թէոդոսիա ասէ. Ոչ է այդպէս, եղբայր իմ Սեբաստիանոս, քաւ լիցի ինձ նենգութեամբ մտանել առաջի Ապողոնի սիրելի աստուծոյն քո. քաջ գիտեմ՝ զի երիցս աշխատեցար և ամենայն իրօք կազմեցեր զնա քան զառաջինն, և կամիմ տեսանել զնա, զի արարից 'ի նա գովութիւն որչափ է բաւականութիւն մտաց իմոց:

Թագաւորն ասէ. Եթէ և այդպէս լաւագոյն իմացար վասն նորա՝ երթիցուք: Եւ իբրև հասին 'ի մեհեանն, ասէ ցթագաւորն. Արդարև իսկ լաւագոյն կազմեալ էք զԱպողոնն. բայց սակայն աջ ձեռնն կարճագոյն է քան զահեակն, և զճակատն տգեղագոյն է արարեալ արուեստագիտացն քան զարժանն. անկատար է և գլուխ դորա, և փոքրագոյն է հասակն. այդպիսի իսկ պարտ է գործել զդա. առ սակաւ սակաւ

կորուսանել 'ի հասակէ և յանդամոց դորա, քանզի անունդ իսկ Ապողոնն՝ կորուստ թարգմանի։ Բայց տակայն ասա ինձ, թագաւոր, քանի՞ ինչ ետուր վարձ արուեստագիտացն։ Թագաւորն ասէ. Հարիւր և երեքտասան դահեկան ետու։ Սուրբն Թէոդոսիա ասէ. Ո՛հ, ծանր գնոյ գնեցեր զաստուածդ քո։ Թագաւորն ասէ. Վասն զի դա է փրկութիւն ամենայն աշխարհի, ոչ ինչ են ծանր գինքն։ Սուրբն Թէոդոսիա ասէ. Հրամայէ կոչել զարուեստագէտսն՝ որոց արարեալ է զԱպողոնն։ Եւ հրամայեաց վաղվաղակի ածել զնոսա։ Եւ իբրև եկին Ճարտարքն, ասէ ցնոսա սուրբն Թէոդոսիա. Այդչափ ոսկի առեալ՝ ընդէ՞ր այդպէս տգեղ դրօշեցէք զԱպողոնն։ Պատասխանի ետուն Ճարտարքն՝ որոց արարեալ էր զԱպողոնն և ասեն. Տիկին Թէոդոսիա, որչափ էր զօրութիւն արուեստից, այդչափ կարացաք գեղեցկացուցանել զԱպողոնն։

Սուրբն Թէոդոսիա ասէ. Զայս միայն հարցանեմ զձեզ առաջի թագաւորին, ասացէք ինձ զարդարն, զի դուք ձեզէն պարտիք գիտել որչափ սիրէ զիս թագաւորն, նոյնպէս և ես երբէք ոչ ատեցի զնա. վասն որոյ և ձեզ առաւել ևս պարտ է զարդարն ասել. դուք և աստուածս այս՝ ո՞ր յառաջ եղեալ է։ Պատասխանի ետուն և ասեն. Մեք յառաջ եմք ծնեալ, իսկ դոքա յետոյ 'ի մէնջ արարեալ։ Սուրբն Թէոդոսիա ասէ. Նախածին եղբայրն՝ յայտ է եթէ հզօր է քան զայն որ յետոյն է արարեալ։ Ասացէք և առ այս. Ո՞ յումմէ՞ հայցէ զփրկութիւն։ Արուեստագէտքն ասեն. Այս յայտ է ամենեցուն, եթէ որ յետոյն է արարեալ՝ կարօտ է օգնութեան յայնմանէ՝ որ յառաջն է ծնեալ։ Սուրբն Թէոդոսիա ասէ. Զդոյն ասեմ և ես. քանզի Ապողոնն յետոյ է արարեալ և կարօտ է ձերում օգնականութեան. զի թէ ոչ էր ձեր ստեղծեալ զնա՝ ոչ ինչ էր, և դարձեալ եթէ ոչ հաստատէք և գնէք՝ անկեալ կործանի, և այդ այդպիսւոյդ արդեօք ակնկալութիւն ինչ բարւոյ իցէ. քաւ լիցի։ Արուեստագէտքն ասեն. Ուսո մեզ զբանդ, տիկին Թէոդոսիա։ Սուրբն Թէոդոսիա ասէ. Կամի՞ք լինել գործակիցք և

հաւատակիցք իմ: Եւ նոքա ասեն. Եթէ ոչ ունէաք՝ և ոչ հարցուածոյդ իսկ պէտս ունէաք: Սուրբն Թէոդոսիա ասէ. Ապա ուրեմն յետոյ եղեալն յառաջ ծնելոյն ունի զառաջնութիւն. այսպէս ասեմ զի և Ապողոնն վասն զի յետոյ է արարեալ՝ կարօտ է 'ի ձէնջ առաջնութեամբ: Սոտեղեքիոս պատկերագործ ասէ. Այդպէս է, տիկին Թէոդոսիա: Իսկ Սեբաստիանոս ցասեաւ և ասէ. Երդուեալ ամենայն իշխանութեամբ Ապողոնի, ոչ կարէք սպուժել զատեանս իմ: Եւ զայս ասացեալ գնաց յապարանսն իւր: Եւ 'ի վաղիւն նստեալ յատենի՝ հրամայեաց ածել զերեսեան զաստուածաստեղծսն. և իբրև ածին զնոսա՝ ասէ Թագաւորն. Ասացէք ինձ, ծնունդք իժից, միաբանեալ էք ընդ մոգութիւն քեռն իմոյ և հաւանեալ Քրիստոսի: Սոտեղեքիոս ասէ. Քոյր քո՝ լուսաւորութիւն է. այլ աստուածախօս կոյսն Թէոդոսիա՝ հեռի է 'ի քէն, որպէս արևելք յարևմտից հեռի են, այսչափ հեռի էք 'ի միմեանց. և զի՞ խնդրես դու հաւասարութիւն ընդ հոգւոյ արդարոյն. զի՞նչ հաւասարութիւն է լուսոյ ընդ խաւարի, և կամ զի՞նչ միաբանութիւն տաճարի Աստուծոյ ընդ մեհեանս, զանկուռսըն կուռք կոչես, այլ լուր 'ի մէնջ. 'ի բաց թողաք և մեք զեղծեալ կուռսդ քո զոր աստուածդ ասես, և հաւատացաք 'ի Քրիստոս 'ի կենդանին յաւիտենից: Եւ Թագաւորն ասէ ցդահիճսն. Հանէք զդոսա արտաքս, և սրով մաշեցէք զդոսա. և այնպէս կատարեցան սուրբ վկայքն Քրիստոսի: Իսկ 'ի վաղիւն ասէ Թագաւորն ցքոյրն իւր. Զոհեա աստուածոցն: Սուրբըն Թէոդոսիա ասէ. Շողոքորթող իմն թուիս ինձ, այր դու:

Սեբաստիանոս ասէ. Սպանանեմ զքեզ, քոյր իմ, եթէ ոչ զոհես Ապողոնի: Եւ մինչդեռ խօսէր Թագաւորն զայս՝ եմուտ շուն մի յապարանսն և անկաւ առ ոտս սրբոյն Թէոդոսեայ, աղաչէր և ասէր. Ո՛ մեծ յիշատակաց կոյսդ, քաջապէս մարտուցեալ պատերազմիս զպարեօք մարտ պատերազմիս. հեղեալ է լոյս հաւատոյդ զամենեքումբք իբրև զարեգական. և զանազանեալ են բանք բերանոյդ 'ի լսելիս ամենեցունց. Երանի՜ որոց վայելեսցեն աչօք 'ի լոյս քո և ականջօք 'ի

Digitized by Google

բանսող, և երանի որք տեսանեն զքեզ այժմ, որպէս պարտ է տեսանել զճառագայթս արեգական, զճշմարիտ վկայդ Քրիստոսի՝ մարտնչել ընդ չարաչար արբանեակսդ սատանայի, ընդ Սեբաստիանոսի եղբօր քոյ. մի՛ ինչ զարհուրիր, սուրբ կոյսդ, պարտ է քեզ կրել բազում չարչարանս զի պսակեսցիս։ Զայս իբրև լուաւ Աթանագինէս՝ երկրորդ թագաւորին՝ արտասուեաց և ասէ ցթագաւորն. Զգայուն է անբանդ, և անզգայ ես դու թագաւորդ իմանալեօքդ և տեսանելեօքդ։

Խռովեցաւ յոյժ թագաւորն և հրամայեաց սպանանել զշունսն, նոյնպէս և զԱթանագինէս զերկրորդն իւր՝ հրամայեաց գլխատել. և նովին սպառնալեօք ասէ թագաւորն ցքոյրն իւր. Զոհեա աստուածոցն, Թէոդոսիա, և մի՛ դառնամահ լինիր 'ի ձեռաց իմոց։ Սուրբն Թէոդոսիա ասէ. Արա զոր կամիսդ։ Յայնժամ հրամայեաց թագաւորն՝ ընկենուլ զնա գազանաց. և իբրև առին գնացին զսուրբն Թէոդոսիա, գնացին զհետ նորա բազմութիւն արանց և կանանց և մանկտւոյ՝ տեսանել զմահ սրբոյն։ Չոգաւ և ինքն իսկ թագաւորն, և հրամայեաց արձակել նմա առիւծըս երկուս. և իբրև ելին վայրենի գազանքն և յարձակեցան 'ի վերայ և հասին 'ի սուրբն, անկան առ ոտս նորա. Եբաց մի յառիւծոյն զբերան իւր և սկսաւ բարբառել մարդկօրէն բանս և ասէ. Քեզ ասեմ, բռնաւոր Սեբաստիանոս, դու ես երկիր ապառած, որ բերես փուշ և տատասկ և զամենայն անպիտան բոյս, անմիտ, անհիւթ, ընդվայրագործ, անսուրբ, անմուէր, անգութ, հակառակօղ, հաւատատեաց. զարմացեալ եմ զիարդ պատմեցից զվէրսն որ պատահելոց են քեզ. ամենայն մարմինդ քո վիրաւորեալ է։ Արդարքն խօսեցան և ոչ հաւատացեր. բարբառեցաւ իշավայրին և ոչ իմացար, շուն խօսեցաւ և ոչ ծանեար. առիւծ որ եմ ես իսկ՝ խրատեմ զքեզ և ոչ հայիս յիս. զի՞նչ առաւել այլ ես ունիմ ասել քեզ. զհայրն և զմայրն քո սպաներ և ոչ փոխեցար 'ի չարութենէդ. դարձեալ և քեռն ես ոչ ողորմեցար թշուառացեալդ, այլ մատնեցեր զնա գազանաց։ Արդ և զայս ես ո՞չ տեսանիցես որպիսի՜ սաստիւ ընդունի եր-

կրպագութիւն յանբան անասնոցս գազանաց. իսկ արդ զինչ առնեմ, արգելեալ եմ 'ի սրբոյս. արդ ելանէի ընդ կճեայ աշտիճանսդ և բերէի զքեզ 'ի վայր և պատառէի զորովայնսդ և 'ի բաց ցնդէի զաղիսդ 'ի քեզ անողորմաբար, որպէս և 'ի քեզ ոչ գտաւ ողորմութիւն խնայել 'ի քոյրս քո: Եւ դարձաւ 'ի բազմութիւնն և ասէ ցնոսա. Լուարուք ժողովուրդք՝ որ կայք զինև, յաղագս իշավայրւոյն եօթն հազար հաւատացին, և վասն իմ ոչ ոք գոչէ առ Տէր, վասն բարբառոյ անբան գազանացս. խոստովանեցարուք բանաւոր կենդանիքդ: Եւ հաւատացին 'ի Տէր յաւուր յայնմիկ եօթանասուն հազար, որ աղաղակէին և ասէին. Փառք քեզ, Յիսուս Քրիստոս, դու ես Աստուած միայն, և ոչ գոյ այլ ոք բայց 'ի քէն: Պատասխանի ետ Սեբաստիանոս թագաւոր և ասէ. Քեզ առնեմ, Թէոդոսիա, մոգեցեր զառիւծսդ և խոտորեցուցեր զժողովուրդսդ զայդոսիկ: Արդ այսուհետև եկ, ել այտի և 'ի բաց գնա յինէն: Եւ սուրբն մերձեցաւ 'ի նա: Յարձակեցաւ թագաւորն ինքնին, իւրովք ձեռօքն բուռն եհար զսրբոյն և եհատ զգլուխ նորա. և այսպէս կատարեցաւ սուրբն Թէոդոսիա վկայն Քրիստոսի: Եւ 'ի վաղիւն նստեալ յատենի՝ հրամայեաց ածել զսուրբ Փիլիկտիմոն առաջի իւր: Եւ իբրև ածին զնա, ասէ սուրբ վկայն Քրիստոսի. Տեսանե՞ս, ահա ես եկեալ եմ: Թագաւորն Սեբաստիանոս ասէ. Դու ես սուրբն ապականիչ որ մուծեր գայթակղութիւն 'ի քաղաքս մեր. դու սպաներ զհայրն իմ և զմայր իմ և զքոյր՝ սատակող հրապուրանօք բանից քոց, թշնամիդ Ապողոնի, և սիրելի մոլորին Քրիստոսի: Լուր այժմ զոր ասեմս, և զոհեա Ապողոնի. քանզի այս չորրորդ անգամ նորոգեալ է զնա: Սուրբն Փիլիկտիմոն ասէ. Ինձ չէ օրէն թշնամանել զայր թագաւոր, այլ թէ էիր և կամէիր, կատարէի արդեօք. այլ զի ոչ կամիմ, ոչ կարեմ. այլ մեծապատիւ և հզօր և փառաւորեալ և օրհնաւոր և անապական և յաւիտենական բանիւ բարբառիմ առ քեզ. տուր ինձ այժմ մանուկ մի երեմօրեայ զի հարցից: Եւ իբրև ածին զմանուկն հանդերձ մօրն իւրով, ասէ ցկինն՝ սուրբն Փիլիկտիմոն. Թող զմանուկդ, կին դու: Ասէ. Տէր, զիա՞րդ

Թողում զերեկի ծնեալս։ Սուրբն Փիլիկտիմոն ասէ. Թող զդա և կացցէ հաստատուն. և եդ կինն զմանուկն 'ի գետնի։ Եւ իբրև եկաց մանուկն 'ի վերայ ոտից իւրոց՝ զարմացան ամենեքեան որ անդն էին. և ինքն իսկ Թագաւորն և մայր մանկանն կայր զարմացեալ, և էր 'ի խնդութիւն մեծ։ Իսկ սուրբն Փիլիկտիմոն գոհանայր զԱստուծոյ. և 'ի սքանչանալն ամենեցուն՝ ասէ ցկինն սուրբն Փիլիկտիմոն. Զինչ կոչէ անուն որդւոյ քո։ Ասէ ցնա կինն. Տէր, երիկեան մանկիկ է մատաղիկ, արդ զինչ կոչէի զանուն դորա. և դարձեալ օրէնս ունիմք՝ յետ երից ամսոց դնել անուն, իսկ սա երեսնօրեայ է, զիա՞րդ կարեմ քան ըզժամանակն ինչ առնել։

Սուրբն Փիլիկտիմոն ասէ. Յայսմհետէ կոչեսցի անուն մանկանդ Փիլիկտիմոն։ Եւ ասէ սուրբ վկայն Քրիստոսի ցմանուկն. Քեզ ասեմ, որդեակ, երթա առ Ապողոնին աստուածն հեթանոսաց թէ առաքեմ զքեզ։ Եւ վաղվաղակի ընթացաւ մանուկն՝ և եկաց առաջի սրբոյն. և սկսաւ խօսել ճարտարապէս մատամբքն և ասէ. Տէր իմ Փիլիկտիմոն, հրամայեցեր, ես երթամ առ Ապողոնին աստուածն հեթանոսաց։ Եւ իբրև խօսեցաւ մանուկն՝ առաւել ևս զարմացան ամենեքեան։ Յայնժամ Փիլիկտիմոն գրեաց 'ի վերայ փոքրիկ տախտակի, ետ ցմանուկն և ասէ ցնա. Երթ կոչեա այսր զԱպողոնին. և պատճէն գրոյն էր այսպիսի. Ի Փիլիկտիմոնէ՝ Ապողոնինի։ Միանգամ ընկալեալ զգիրդ 'ի ձեռանէ մանկանդ՝ վաղվաղակի աստ եկեսցես։

Իբրև գնաց մանուկն և եհաս 'ի մեհեանն Ապողոնինի, զտեղի առ և հրամայեաց կոչել զերիցագոյնս 'ի դռնապանացն և ասէ. Բացէք ինձ զդուռն մեհենիդ, վասն զի առաքեալ եմ առ Ապողոնին, և գրով ունիմ ասել ցնա զհրաման տեառն իմոյ Փիլիկտիմոնի որ առաքեացն զիս։ Եւ տեսեալ դռնապանացն զմանուկն սխրացեալ՝ պապանձեցան. և թոյլ ետուն նմա մտանել 'ի տուն կռոցն։ Եւ իբրև եհաս մանուկն յանդրին Ապողոնինի, ասէ ցԱպողոնին. Ընկալ զգիր զոր ետ բերել առ քեզ Փիլիկտիմոն ծառայն Քրիստոսի 'ի ձեռն իմ, ըստ հրամանին Աստուծոյ։ Եւ վաղ-

վաղվաղակի ձգեաց զձեռն իւր անդրէն և առ զգրեալ տախտակն 'ի ձեռաց մանկանն. և իբրև ընթերցաւ զգրեալսն՝ շարժեցաւ ինքնին և գնաց զկնի մանկանն։ Եւ իբրև եհաս յապարանս Թագաւորին, ետես զԹագաւորն զի նստէր, և բազմութիւն շուրջ զնովաւ, և զսուրբն Փիլիկտիմոն առընթեր ատենին։ Ասէ Ապողոնիս ցսուրբն Փիլիկտիմոն. Աղաչեմ զքեզ, տէր իմ, յինչ պէտս կոչեցեր զիս այսր։ Սուրբն Փիլիկտիմոն ասէ. Բարձ զԹագաւորդ և 'ի վերայ ծնգաց քոց կըտրեա զդա ընդ երկու։ Ընթացաւ վաղվաղակի անդրէն և բուռն եհար զԹագաւորէն, և կտրեաց յերկուս 'ի վերայ ծնգաց իւրոց և ընկէց 'ի մէջ ատենին։ Եւ իբրև զայս արար, ասէ ցսուրբն. Կամիս զի ջաղխեցից զամենեսեան որ ժողովեալ են 'ի մոլորութիւն ինև։ Սուրբն Փիլիկտիմոն ասէ. Մի՛ ինչ ումեք վնասեր, անիծեալդ Ապողոնիս, վասն զի պարտ է դոցա լինել ժողովուրդ Տեառն։ Եւ մինչ դեռ ևս խօսէր սուրբն Փիլիկտիմոն, սկսան աղաղակել ամենք 'ի բազմութենէն իբրև եօթն հազար և ասեն. Մեծ ես Աստուածդ քրիստոնէից, մի՛ տար զմեզ 'ի սատանութիւն, Տէր Աստուած մեր. վաղվաղակի առաքեա առ մեզ զողորմութիւն քո և փրկեա զմեզ 'ի մոլորութենէս յայսմանէ։ Եւ 'ի հաւատալ նոցա 'ի Տէր՝ անց իբրև ժամ մի։ Ասեն ցմիմեանս ամենք 'ի հեթանոսաց. Զիարդ անկեալ կան հատուածք Թագաւորին. եթէ էր, և մօտ էր սուրբն Թէոդոսիա՝ յարուցանէր զնա. ինքն ընդ ինքեան մարտեաւ և սպան զկենդանարարն իւր. զի Թէպէտ և բազում անգամ տանջեաց զնա, սակայն ողորմէր և գԹայր յայդպիսի վտանգս մահու վասն հարազատութեան եղբօրն։ Իսկ սուրբն Փիլիկտիմոն ատրջացեալ 'ի հոգին, դարձաւ 'ի հատուած Թագաւորին, և կայր յաղօթս։ Եւ իբրև կատարեաց զաղօթսն, յարոյց զԹագաւորն. և կենդանացեալ Թագաւորին և տեսանէ զԱպողոնիս դեր 'ի վերայ իւր, որպէս յորժամ սպանն զնա։ Զարհուրեալ յոյժ՝ մերձեցաւ 'ի սուրբն, և բուռն հարեալ ունէր զմիջոյ նորա։ Իսկ սուրբն Փիլիկտիմոն հրաման ետ և ասէ ցԹագաւորն. Քեզ ասեմ, Թագաւորդ, որպէս արար ընդ քեզ Ապողոնիսդ քո, արա և դու ընդ նմա նմին

Digitized by Google

նման։ Եւ քաջալերեալ յինքեան թագաւորն ըստ հրամանի սրբոյն՝ եբարձ 'ի բազուկս իւր, և խորտակեաց 'ի վերայ ծնգաց իւրոց, և առ քարինս և մանրեաց իբրև զաւազ։ Եւ ասէ Սեբաստիանոս. Տէր Փիլիկտիմոն, մի թէ և այլ կարիցէ՞ չարչարել զիս։ Սուրբըն Փիլիկտիմոն ասէ. Ոչ ինչ կարէ վնասել քեզ, զի երկնչիր 'ի նմանէ. ոչ տեսանես զդա զի 'ի վերոյ պղնձի է և 'ի ներքոյ ունայն է փոր դորա։ Եւ իբրև փշրեաց զնա թագաւորն՝ ասէ. Աստուածք որ զերկինս և զերկիր ոչ արարին՝ կորիցեն. վասն զի ամենայն կուռք հեթանոսաց ոսկի են և արծաթ, ձեռագործք որդւոց մարդկան, և 'ի ժամանակին առնելոյ քննութիւն 'ի վերայ նոցա՝ կորիցեն. և դարձեալ, եթէ՝ Մի՛ երկիր պագանիցես աստուածոցն օտարաց։ Իբրև զայս ասաց, առ ինքնին զպսակն պատուի թագաւորութեանն և ընկէց 'ի գետինն, և պատառեաց զծիրանիսն և 'ի բաց ընկէց, և ասէ. Երանի է քրիստոնէից՝ որոց զՔրիստոս զգեցեալ են զյաւիտենական լոյսն. և եղկելի են հեթանոսք խաւարազգեցեալք՝ հանդերձ ծիրանեօքն և ոսկի պսակօքն իւրեանց։

Իբրև զայս ասաց՝ ետ փառս Աստուծոյ, և ասէ ցսուրբն Փիլիկտիմոն. Տէր, ահա և ես քրիստոնեայ եմ, եթէ հաշտեսցի ընդ իս Տէր Յիսուս Քրիստոս, բարեխօսութեամբ ծնօղացն իմոց որք հաւանեցան նմա, ընդ նոսին և քեռն իմոյ Թէոդոսեայ որ հաւատաց ընդ նոսա և սիրեաց զՔրիստոս։ Պատասխանի ետ սուրբն Փիլիկտիմոն և ասէ. Եթէ յամենայն սրտէ քումմէ հաւատաս 'ի Տէր Յիսուս Քրիստոս, շնորհէ քեզ Տէր զամենայն մեղս քո։ Սեբաստիանոս ասէ. Եթէ զղջասցի Տէր 'ի վերայ չարեացն զոր արարի, գիտեմ զի ապրիմ, վասն որոյ և հաւատացիր ինձ, երդուեալ 'ի Քրիստոս թագաւորն երկնի և երկրի, զի քրիստոնեայ եմ։ Յաւել ևս խօսել և ասէ. Աղաչեմ զքեզ, Տէր, տուր ինձ զքրիստոնեան մկրտութիւնն, զի թէ առից զտէրունական կնիքն, ոչ ևս ունի սատանայ պատասխանել ինձ, և ոչ մարտնչել ընդ իս, զի մի՛ յառաջ ևս այլ անձնեսցին մեղք իմ. այլ վասն արարեալ մեղացն ես գիտեմ զի որդեակք էին

ծնօղքն իմ, նոյնպէս և եղբայրասէր տիկինն Թէոդոսիա քոյրն իմ, որ և յառաջ իսկ արտասուեաց վասն իմ: Նա կարող է աղաչել զբարեգութն Քրիստոս՝ զի շնորհեսցէ ինձ զմեղս իմ: Իբրև ասաց զայս ամենայն, մկրտեաց զնա սուրբն Փիլիկտիմոն, վասն որոյ տուաւ նմա շնորհք յԱստուծոյ 'ի ձեռն ապաշխարութեան. և իբրև մկրտեցաւ, կոչեցաւ անուն նորա Մարիանոս Թագաւոր: Եւ եհատ խորխորատ արտաքոյ քաղաքին մինչև 'ի պարանոցն, և էջ ինքն 'ի ներքս 'ի ջուրն. և հրամայեաց ածել զհանեալ հողն 'ի վերայ՝ պարանոցաւն չափ. և եդեալ ուխտ մինչև աւուրս յիսուն խոստովանել և ապաշխարել զմեծամեծ չարիսն զոր արարեալ էր, և զմահ ծնօղացն:

Եւ 'ի հաւատալ Թագաւորին՝ էր խաղաղութիւն մեծ 'ի քաղաքին յաւուրսն յայնոսիկ: Եւ մինչդեռ էր ծածկեալ ընդ հողովն 'ի գբին՝ յաւուրս ապաշխարութեանն, 'ի գիշերի միում իջին առ նա արջք երկու յորջից իւրեանց, և հպիլ 'ի նա ոչ իշխէին և ոչ մերձենալ յերեսս նորա, այլ կամէին կտրել զձեռս նորա. և հասեալ 'ի գուբն գազանաբար և 'ի բաց հանէին զհողն ուսովքն չափ, և կտրեցին զձեռս նորա 'ի նմանէ: Եւ նա ասէ ցգազանսն. Եթէ առաքեաց Տէր ծախել զմարմինս իմ՝ ես պատրաստ եմ: Եւ մինչդեռ նա խօսէր ընդ գազանսն՝ յարձակեցան 'ի վերայ նորա և կտրեցին զձեռսն: Եւ ասէ. Գոհանամ զքէն Քրիստոս, որ արժանի արարեր զիս զմեղաւորս խրատել և ոչ մահապարտել. խրատելով խրատեաց զիս Տէր և 'ի մահ ոչ մատնեաց: Հայեցաւ 'ի ձեռսն և ասէ. Ուսարուք, ձեռք, մի՛ ևս հեղուլ զարիւն զհօր և զմօր և զքեռ, քանզի յայդպիսի յանզգնութեան կտրեալ էք: Եւ դարձեալ յիշէր զանօրէնութիւն և զմեղսն զոր արարեալ էր առ ծնօղսն իւր և ասէր. Վա՜յ Թշուառացելոյս. արդեօք բանայցէ՞ երկիր զբերան իւր և միանգամայն իսկ կլանիցէ զժանդացեալս 'ի վերայ երկրի. և երանի՜ թէ և հատան յինէն ձեռքս միայն այսուհետև, եթէ ոչ՝ ամենևին իսկ կորնչէի:

Եւ մինչդեռ խօսէր զայս, քուն զարմանալի անկանէր 'ի վերայ նորա. և երևէր նմա քոյրն իւր 'ի տեսլեանն Թէոդոսիա, և ասէր ցնա. Երանելի ես դու

Digitized by Google

յարս, զի ծանեար դու զմեծ Թագաւորն Քրիստոս, և ահա շնորհեցան քեզ մեղք քո. եղբայր իմ Մարիանոս, խնդացուցեր զմեզ, դասեալ ես դու ընդ մարտիրոսս. քաջալերեաց այսուհետև. ոչ դադարեմք ես և մայրն քո և հայրն՝ աղաչել զՔրիստոս վասն քո, զի ողորմեսցի քեզ և թողցէ զմեղս քո. զարթիր և տես զձեռս քո ողջ իբրև զառաջինն. և Էկ հաս մեզ յետ եօթն աւուր, անուամբ Տեառն մերոյ Յիսուսի:

Զարթուցեալ 'ի քնոյն Թագաւորն Մարիանոս, օրհնէր և փառաւորէր զՔրիստոս զտուիչն կենաց: Եւ 'ի կատարել աւուրն երկրորդի՝ Թագաւորեաց Կուբրիկիոս, և նստեալ յատենի՝ ասէր. Քրիստոնէից եղէր, Սեբաստիանոս: Եւ Սեբաստիանոս ասէ. Մ՛ի զըղանջեր զխօսելդ, քանզի Մարիանոս կոչիմ, որ Թարգմանի մասն բարի՝ զոր ետ ինձ Տէր: Կուբրիկիոս ասէ. Որպէս դու ոչ խնայեցեր 'ի ծնողսն քո, նոյնպէս և ես ոչ խնայեմ 'ի քեզ, զոհեա աստուածոցն և կեաց: Մարիանոս ասաց. ԶԱպողոնն ես ջախջախեցի, և որում աստուծոյ հրամայես զոհել: Կուբրիկիոս ասէ. Նորոգեցաւ վերստին Ապողոնն, լաւագոյն քան զառաջինն: Մարիանոս ասէ. Երթիցուք 'ի տաճարն Ապողոնին, և տեսցուք զզարմանալի զգործող զորմէ ասեսդ: Կուբրիկիոս ասէ. Եկ և տես. և գնաց ընդ նմա: Եւ իբրև մտին 'ի տաճար կռոցն, Մարիանոս ասէ ցԱպողոնն. Որչափ աշխատիմք մեղոյն իսկ վասն ողջութեան մերոյ, և դու բազում անգամ վասն ծեծելոյդ զքեզ քարամբ՝ աւելագոյն ևս աշխատեալ ես. քանզի շատ անգամ փշրեցար և նորոգեցար. և ես վասն զի 'ի բարի արմատոյ եմ, այսինքն է քրիստոսասէր ծնողաց որդի, և ահաւասիկ հասեալ կամ զօրութեամբն Քրիստոսի սատակել զքեզ:

Եւ իբրև զայս ասաց, ունէր 'ի ձեռին իւրում պատրաստական Թմբաքար[1] մի, և ընկէց զԱպողոնն 'ի վերայ յատակի տան կռոցն, և մանրեաց զնա, և եղև իբրև զոչինչ: Եւ եկաց յաղօթս և ասէ. Գոհանամ զքէն, Տէր, որ մեղաւորաց քաջալերել ուսուցեր, և ետուր ժամանակ կարդալ առ քեզ. առ քեզ կար-

1. Թերևս տմբաքար:

դամն, ճշմարիտ Թագաւորդ, և աղաչեմ զքեզ, Տէր, որ զանարժանս զիս կամեցար կեցուցանել վասն սուրբ և փառաւորեալ անուանդ քո։ Խնայեա յիս, Աստուած, և լուր ինձ՝ որ աղաչեմս առ քեզ, և պարգևեա ինձ զխնդրուածս զայս. բաց, Տէր, զբերան երկրի և ընկղմեա զմեհեանս զայս, զի մի ևս նորոգեսցի Ապողոնին 'ի տեղւոջս յայսմիկ։ Եւ 'ի մատուցանել նորա զաղօթս զայս, եբաց երկիր զբերան իւր և եկուլ զմեհեանն հրապարականն որ շուրջ զիւրեաւ։ Եւ 'ի լինել մեծի շարժմանն և յընկլուզանել մեհենիցն յերկիր, եղև ահ մեծ 'ի վերայ մարդկանն որ 'ի տեղւոջն էին, և հաւատացին 'ի Քրիստոս երեք հազարիւր ոգի յարանց և կանանց և 'ի մանկտւոյ։

Եւ իբրև գիտաց Թագաւորն Կուբրիկիոս, կրճտէր զատամունս իւր. քանզի յետ անցանելոյ ահաւորացն՝ դրդռեաց զնա սատանայ. և նստեալ 'ի Թագաւորական աթոռն՝ սկսաւ հարցանել զերանելին Մարիանոս. և իբրև հարցեալ լինէր երանելին՝ ասէ ցԹագաւորն. Կամիս եթէ կամ յաղօթս առ Տէր Աստուած իմ, և վարսեմ զքեզ հանդերձ Թագիւդ և ամենայն ապարանօքդ յանդունդս երկրի, որպէս և արարի զմեհեանս աստուածոցն քոց։ Իբրև լուաւ զայս Թագաւորն, մռնչեալ յոյժ՝ ասէ ցխորհրդականս իւր գաղտ. Զայրս զայս եթէ ոչ սպանանէք վաղվաղակի՝ սուզանէ զմեզ յերկիր։ Եւ նոքա ասեն. Տէր Թագաւոր, արա զոր կամիսդ։ Յայնժամ հրամայեաց զնա սրով սպանանել վաղվաղակի. և առեալ զնա դահճացն՝ հանին արտաքոյ քաղաքին, և յանկարծակի գլխատեցին զնա, յասել երանելւոյն զաղօթս զայս. Ընկալ, Տէր, խաղաղութեամբ զոգի իմ, և անցո զիս ընդ իշխանութիւնս և ընդ պետութիւնս խաւարիս այսորիկ, և կացո զիս առ հօրն և մօրն և քեռն իմոյ, զի քեզ վայելէն փառք, այժմ և յաւիտեանս. ամէն։

Եւ յետ կատարման երանելւոյն Մարիանոսի, նստաւ Թագաւորն յատենին և հրամայեաց ածել զերեմնօրեայ մանուկն հանդերձ մարբն իւրով. և իբրև եկն կինն առաջի Թագաւորին, ունէր և զմանուկն 'ի գիրկս իւր։ Ասէ Թագաւորն. Զինչ կոչի անուն մանկանդ քո. Եւ նա ասէ. Մարիանոս կոչիմ։ Կուբրիկիոս ասէ.

վասն էր այդպէս չար ծնունդ ծնար, որ յառաջ քան զխձուձն հասակի իւրոյ գնայ և շրջի. այլ և թուղթս 'ի մոգէն Փիլիկտիմոնէ տանէր առ Ապողոնի աստուածըն մեր, և շարժեալ խռովեցոյց զնա։

Մարիանոս ասէ. Այդ իսկ են սքանչելիք, զի 'ի մատաղեայ և յերեմնօրեայ մանկանդ ծաղր եղեալ աստուածն ձեր. և եւս մեծ այս է, զի երկիւղիւ ըմն որոց առաքեմն առ նոսա։ Այլ եւ, ով թագաւոր, զարմանալի որդի ծնայ, որով և ծանեայ իսկ զճշմարտութիւնն Աստուծոյ. ես փոխանակ որդեկիդ իմոյ, և ինքն է ողկոյզ հասուն և անթառամ։

Զայս իբրև ասաց կինն, ասէ ցնա Կուբրիկիոս. Զահեա մեծի աստուծոյն Արտեմեայ, ով կին դու, միթէ և նա ոչ իցէ բամբիշ ամենայն տիեզերաց։ Երանելին Մարիանոս ասէ. Արտեմիս այժմ սգացցի զայրութիւն իւր, վասն զի մեռաւ Ապողոնի այր իւր. և ոչ այսչափ միայն, այլ և 'ի սանդարամետէն իսկ անկեալ կորեաւ. Թուի ինձ՝ եթէ էր և գոյր իւր զօրութիւն՝ զայրն իւր ոչ կորուսանէր Արտեմիս աստուածըն ձեր։ Եւ սրտմտեալ թագաւորն, հրամայեաց սպանանել զնա և զորդին իւր։

Եւ յետ այնորիկ նստեալ յատենի, հրամայեաց ածել առաջի իւր զսուրբ վկայն Աստուծոյ զՓիլիկտիմոն։ Իբրև եկն երանելին՝ հարցեալ լինէր 'ի թագաւորէն. և ահա գոյժ մեծ եղեալ և աղաղակ 'ի քաղաքին, դադարեաց թագաւորն 'ի հարցանելոյ զսուրբն. և սկսաւ հարցանել վասն ամբոխին եթէ զինչ իցէ։ Յառաջ մատեաւ պատանի մի, և սկսաւ պատմել զեղեալսն և ասէ. Տէր թագաւոր, տուն կործանեցաւ 'ի քաղաքին, և կալաւ զայրն և զկինն իւր հանդերձ իննն որդւով և հեղձան ամենեքեան ընդ հողովն, վասն այսորիկ եղև գոյժս այս 'ի քաղաքիս։ Եւ յաւել եւս պատանին և ասէ. Տէր թագաւոր, արձակեա զքրիստոնեայդ զայդ, վասն զի դա կարող է յարուցանել զնոսա։ Եւ ասէ թագաւորն. Քեզ ասեմ, Փիլիկտիմոն, երթ և արա որ ձեզն հաճոյ իցէ։ Եւ գնաց սուրբն Փիլիկտիմոն 'ի տեղին ուր կործանեալ էր տունն 'ի վերայ բնակչացն իւրոց. եբաց զբերան իւր, սկսաւ կալ յաղօթս և ասէ. Տէր

Digitized by Google

Աստուած ամենակալ, որ առեղծեր զմարդն ըստ պատկերի քում և ըստ նմանութեան քում. որ զամենայն ինչ 'ի չգոյէ 'ի գոյ ածեր, որ հերձեր զանդունդս և փշրեցեր զնիգս աղամանդեայս, լուր ինձ Աստուած. վասն զի դու ես Աստուած որ կարդան առ քեզ ճըշմարտութեամբ. և այժմ կանգնեա զկործանումն տանս այսմիկ, և յարո զմեռեալս զայսոսիկ. ուղղեա զամենայն ինչ զբեկեալ տանս, և ծանիցեն ամենեքեան թէ դու միայն ես Աստուած որ կարող ես օգնել և կեցուցանել: Եւ մինչ դեռ ևս մատուցանէր զաղօթսն՝ մերձ առ տունն որ կործանեալն էր, երևեցան գունդք հրեշտակաց, և վաղվաղակի կանգնեցաւ տունն, և յարեան մեռեալքն. և ամենայն կահ տանն նորոգեցաւ իբրև զառաջինն: Եւ 'ի լինել այսպիսի սքանչելեաց՝ օգնութեամբ աստուածային զօրութեանն, հաւատացին 'ի Քրիստոս 'ի քաղաքին յայնմիկ վեց հազար արք և կանայք: Եւ յետ այսորիկ Կուբրիկիոս կոչեաց զսուրբն Փիլիկտիմոն և ասէ ցնա. Զայդ տեսաք զի յարուցեր զմեռեալսն, լեր այսուհետև և սիրելի Արտեմեայ աստուածոյն. և ունի զքեզ խաղաղութիւն, և կեաց 'ի քաղաքիս մերում մեծաւ պատուով:

Պատասխանի ետ սուրբն Փիլիկտիմոն և ասէ ցնա. Մի եղիցի քեզ բարի, ով սատանայ և օտարացեալ 'ի ճշմարտութենէ. խցցին աչք քո, վասն զի ոչ ետուր փառս Տեառն Աստուծոյ՝ որ յարոյց զմեռեալսն և կանգնեաց զկործանեալ տունն մեծ, և կացոյց ողջ անօթովքն որ 'ի նմա: Զայս իբրև ասաց սուրբ վկայն Քրիստոսի, կացին աչք թագաւորին. և իբրև այսպէս վտանգեալ լինէր թագաւորն՝ հրաման ետ կոչել զսուրբն առաջի իւր և ասէ ցնա. Այր դու, ծառայ Աստուծոյ, աղաչեմ զքեզ, տուր ինձ զլոյս աչացս իմոց, և հաւատամ յԱստուածն քո զոր դու պաշտես:

Եւ 'ի կալ յաղօթս սրբոյն, սկսաւ տեսանել թագաւորն Կուբրիկիոս. և իբրև բացան աչք բռնաւորին, ասէ ցսուրբն Փիլիկտիմոն. Երդուեալ իմ յամենայն աստուածսն, ոչ այլ ևս ունիս կեալ 'ի ձեռաց իմոց: Եւ հրամայեաց վաղվաղակի գլխատել զնա սըրով: Իբրև հանին արտաքս քան զքաղաքն, ասեն ցնա

դահիճքն. Ձգեա յառաջ զպարանոց քո։ Եւ սուրբն փաղփաղուկ մատոյց նոցա զպարանոց իւր. և վերացուցեալ դահճացն զսուսերս իւրեանց 'ի վերայ սրբոյն, և մնացին այնպէս ձգեալ զձեռս իւրեանց, և ոչ կարէին բառնալ 'ի նմանէ զգլուխ նորա. վասն զի հրեշտակն 'ի բաց դարձոյց զսուրն զեկեալ 'ի վերայ պարանոցի սրբոյն։ Յայնժամ ասէ ցնոսա սուրբն Փիլիկտիմոն. Անսացէք ինձ, եղբարք, ժամ մի, և կացից յաղօթս։ — Հրամայեցեր տէր, աղօթեա որպէս և կամիս։

Յայնժամ եբաց զբերան իւր սուրբ վկայն Քրիստոսի և ասէ. Գոհանամ զքէն, Աստուած, որ արժանի արարեր զիս հասանել մինչև 'ի ժամս յայս. հաստատեա 'ի հաւատս, Տէր Աստուած իմ, զանձինս՝ որք են և հաւատացին 'ի քեզ. և այժմ ընկալ, Տէր Քրիստոս, խաղաղութեամբ զոգի իմ։ Եւ 'ի մատուցանել սրբոյն զաղօթս զայս՝ յափշտակեցաւ յերկինս հոգի սրբոյն. և կացին սխրացեալք դահիճքն, միանգամայն և զարմացեալք, եթէ որպէս արագ արագ և առանց վէրս առնլոյ 'ի մարմինն՝ վերացաւ յերկինս հոգի սրբոյն։ Եւ երթեալ պատմեցին թագաւորին վասն սքանչելի կատարման սրբոյն. և լուեալ թագաւորին՝ զարմացաւ յոյժ ընդ ոչն առնլոյ վէրս 'ի մարմին իւր. և եւս առաւել բազումք հաւատացին 'ի Տէր, և խնդրեցին 'ի թագաւորէն զսուրբ և զպատուական նշխարս վկային Քրիստոսի։ Եւ իբրև աղաչեալ լինէր թագաւորն բազում բարեխօսիւք, հրամայեաց նոցա զի բարձցեն զնշխարս սրբոյն։ Յայնժամ հաւատացեալքն 'ի Տէր՝ բացին զշիրիմ մի, որ էր կնքեալ զգուշութեամբ, յորում կային նշխարք վկային Քրիստոսի՝ Գրիգորի թագաւորի Իլու քաղաքի, և Անատոլեայ կնոջ նորա, և Թէոդոտեայ դստեր նորա. և այպէս պատուական իւղովք օծեալք՝ եդին 'ի միասին զգուշութեամբ մեծաւ 'ի միում պահարանի, և շինեցին վկայարան անուամբ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. և ըստ յայտնութեան սուրբ Հոգւոյն՝ եդին զսուրբ վկային Քրիստոսի, յորոյ ընդ ամենայն երկիր տուան նշխարք սրբոցն, բարեխօս վասն մեր առաջի Տեառն։

Digitized by Google

Գործեցաւ այս յեօթներորդի ամի Գորդիանու թագաւորի և վկայի Քրիստոսի։ Փոխեցաւ սուրբն Գրիգորիոս 'ի թագաւորութենէն յարքայութիւն Աստուծոյ, և Անատոլիա կին նորա, որ օր հնգետասան էր յունուար ամսոյ՝ որ է Արաց, յաւուր ուրբաթու, 'ի չորրորդ ժամու։ Իսկ սուրբն Թէոդոսիա կատարեցաւ որ օր երկոտասան էր փետրուարի ամսոյ՝ որ է Մեհեկան, յաւուր կիւրակէի, յերրորդ ժամու։ Սեբաստիանոս եղբայր Թէոդոսեայ 'ի բաց կացեալ 'ի թագաւորութենէն, կատարեցաւ որ օր եօթն էր ապրիլի ամսոյ՝ որ է Ահեկանի, յաւուր չորեքշաբաթւոջ, 'ի հինգերորդ ժամու։ Զկնի բոլորեցունց կատարեցաւ սուրբն Փիլիկտիմոն, որ օր եօթն էր մայիսի ամսոյ՝ որ է Մարերի, յաւուր շաբաթու 'ի լուսանալ աւուրն սուրբ Յարութեանն։

Գրեցի ես Աղեքսանդրոս, դիւանադպիր Գորդիանու թագաւորի, ըստ բազում փափագման ընուլ զկարօտութիւն իմ, անուամբ Հօր և Որդւոյ և սուրբ Հոգւոյն, յաւիտեանս. ամէն։

Հաւատացին արք և կանայք 'ի ձեռն սրբոյն Փիլիկտիմոնի 'ի Տէր, երկերիւր և յիսուն հազար. և այլ ևս անուանք հնգետասան, որ օրհնէին զԱստուած և բարեբանէին զՔրիստոս՝ զտուիչն կենաց. որում փառք և իշխանութիւն, յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

Digitized by Google

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Փիլիմոնի Թոռոփի, որ թարգմանի Գլուխ գուսանաց՝ և Ապողղոսի գրակարդացի և Արիանոսի դատաւորին և այլոցն։

Յաւուրս երկրորդի Դիոկղետիանոսի կայսեր, Արիանոս դատաւոր Հնդկաց, հրամայեաց հրովարտակ առնել ընդ ամենայն քաղաքս և ասէ. Ուր և գտանիցէք զամենայն աստուածապաշտ զորս՝ կապեցէք և արկէք 'ի տուն չարչարելոցն, մինչև եկեսցէ առ իս։ Եւ իբրև ածին առաջի նորա զնահատակսն՝ ասէ ցնոսա. Զոհեցէք աստուածոցն իմոց, եթէ ոչ՝ չարաչար մեռանելոց էք։ Իսկ նահատակքն ասեն. Տեսէք, եղբարք, մի ուրասցուք զկենդանի Աստուածն, զի մի և նա զմեզ ուրասցի. և մի երկիցուք 'ի չարչարանացս յայսցանէ. գիտասցուք որպէս և Տէրն ինքնին ասաց. Երկիցուք յայնմանէ որ կարող է զհոգի և զմարմին արկանել 'ի գեհենի ։ Եւ զմիմեանս զօրացուցանէին բանիւքս այսոքիւք. և ժողովեալ էին 'ի մի վայր, և էին ոգիք իբրու երեսուն և եօթն։

Մի ոմն 'ի նոցանէ՝ զի անուն էր նորա Ապողղոս, իբրև ետես զչարչարանս նոցա՝ երկեաւ յոյժ. և կայր մօտ առ նոսա այր մի, զի անուն էր նորա Փիլիմոն, որ ուրախ առնէր զԱրիանոս դատաւոր։ Կարդաց զնա Ապողղոս և ասէ. Ե՛կ, տամ քեզ չորս դահեկանս, և զոհեա դու ընդ իմ։ Ասէ ցնա Փիլիմոն. Տուր ինձ ըզհանդերձս քո և կատարեմ ընդ քո զզոհդ. և ետ նմա զհանդերձս իւր։ Եւ պատեաց Փիլիմոն զերեսս իւր և եմուտ առ դատաւորն. և իբրև ետես դատաւորն՝ ասէ. Ո՞վ է սա։ Ետուքսիս ասէ. Արդեօք 'ի

քրիստոնէից անուն ոք իցէ. և ասէ ցԹարգմանն. Ասա ցդա՝ զի երթիցէ և զոհիցէ աստուածոցն, և անհոգ առնի 'ի տանջանաց անտի: Յայնժամ Փիլիմոն լցեալ Հոգւով սրբով՝ ասէ. Ոչ զոհեմ, քանզի քրիստոնեայ եմ: Դատաւորն ասէ. Տեսե՞ր զտանջանսդ զի հասին Ասկղաս և Ղևոնիդէս զի ոչ լուան ինձ:

Փիլիմոն ասէ. Որքան համբերէին տանջանաց՝ ըղպսակս իւրեանց բոլորեցին՝ զի քեզ յաղթեցին. այսպէս և ես. ո՞ արդեօք ոչ յօժարեսցի գալ 'ի կոչս յայս, վասն պատարագելոյն Ասկղեայ որպէս և Նայն եկաց, տարւոյ 'ի տարի 'ի մէջ գետոյն՝ որ պատրաստեցաւ մեզ տօնս ուրախութեան: Արիանոս ասէ. Զոհեա և ապրիս: Փիլիմոն ասէ. Ոչ գոյ փրկութիւն 'ի զոհելոյ: Իսկ դատաւորն ասէ. Աղէ կարդացէք զՓիլիմոն գուսանապետ, զի զուարթացուցէ զքրիստոնեայս զայս, զի զոհեսցէ և մի՛ չարաչար մեռցի: Շրջեցան ընդ ամենայն տեղիս և ոչ գտին զՓիլիմոն: Եւ հրամայեաց դատաւորն կոչել զեղբայր Փիլիմոնի զԹէոնիխաս, և ասէ ցնա. Ո՞ւր է եղբայրն քո: Պատասխանի ետ Թէոնիխաս և ասէ. Սա է որ առաջի քո կայ: Եւ հրամայեաց զերեսս նորա բանալ:

Ծիծաղեցաւ և ասէ. Ո՛վ Փիլիմոն, քանի՛ բազում սիրելի էիր իմ, ընդէ՞ր զայս արարեր ինձ. լաւ էր ինձ եթէ մի 'ի դստերաց իմոց էր մեռեալ, քան քեզ յինէն հեռանալ: Փիլիմոն ասէ. Զոր կամիսդ արա այսուհետև. քանզի ծագեցին առ իս շնորհքն Աստուծոյ: Արիանոս ասէ. Քեզ արևուն Հռովմ քաղաքին, զճշմարիտն ասա ինձ. սրտի՞ւդ ասես եթէ քրիստոնեայ եմ, եթէ 'ի բանս նոցա ասես: Փիլիմոն ասէ. Դու երդմնեցուցանես զիս յարևն Հռովմայեցւոց. ես քեզ հաւանութեամբ զճշմարիտն ասեմ. Քրիստոսիւ, ոչ եթէ լեզուաւ ասեմ, այլ յամենայն սրտէ թէ քրիստոնեայ եմ:

Յայնժամ բարկացեալ դատաւորին՝ ասէ ցբազմութիւնն. Զի՞նչ կամիք, վաղվաղակի բարձի՞ց զսա 'ի միջոյ, թէ երկայնամիտ լինիմ 'ի սա: Եւ բազմութիւնն սկսան ասել. Մի՛ կորուսանես զուրախարարն քաղաքիս: Յայնժամ դատաւորն ասէ. Տեսանե՞ս Փիլիմոն զի ամենայն քաղաքս կամին զքեզ, և տրտմեալ են

Digitized by Google

վասն քո, այժմ զոհեա աստուածոցն զի զուարթացուսցես զամենայն ժողովս։ Պատասխանի ետ Փիլիմոն և ասէ. Երկրաւոր ժողովս թշնամի են երկնաւոր շնորհացն, և վասն այսորիկ և ես թշնամի եմ երկրաւորիս, զի կցորդ եղէց երկնաւորին։ Դատաւորն ասէ. Զայս քեզ ողորմիմ, զի ոչ է 'ի համարի վկայութիւն քո; քանզի ոչ ունիս զմկրտութիւն քրիստոնէից. լուեալ է իմ թէ յառաջ մկրտին՝ և ապա հաւատան յԱստուած նոցա։

Լուեալ զայս Փիլիմոնի և կայր առաջի բազմութեանն, և ասէ ցնոսա. Աղաչեմ զձեզ, եթէ իցէ ոք 'ի ձեզ քրիստոնեայ՝ եկեսցէ մկրտեսցէ զիս։ Եւ քանզի ամենեքեան պակուցեալ էին յահէ դատաւորին. և դատաւորն ասէ. Տեսանե՞ս Փիլիմոն, զի ոչ ոք իշխէ արհամարհել զիս։ Իսկ Փիլիմոն սկսաւ արտասուել և ասել. Աստուած իմ Յիսուս Քրիստոս, մի՛ ընդ վայր համարիցիր զիս, այլ ցոյց ինձ զլոյս ճշմարտութեան քո, զի մկրտեցայց և ես որպէս և ամենեքեան։ Զայս ասացեալ նորա առաջի ամենեցուն, եկն ամպ մի հովանի եղև 'ի վերայ նորա՝ և ցօղեաց 'ի նմանէ և մկրտեցաւ։

Եւ ասէ Փիլիմոն. Ո՛վ որք երկերուքդ մկրտել զիս, ահա Տէր Յիսուս էջ մկրտեաց զիս. այժմ փութա Արիանոս, արա զինչ և կամիս։ Իսկ դատաւորն ասէ. Փիլիմոն, զինչ տեսեր, զի՞ այդչափ մոլեգնիս, յիշեա զի մօտ են ոսկք. և թէ տեսանեն որդիք քո զայլ ոք 'ի թէատրոնի քո՝ հեծեծեն և յոգւոց հանեն և ողբան զքեզ։ Լուեալ զայս Փիլիմոնի և լայր ողբայր և ասէր. Տէր Աստուած իմ, մի՛ թողուր զյիշատակ թերահաւատութեան իմոյ յերկրի, այլ որպէս լուար ինձ յաւազանին ջուրց՝ որ մկրտեաց զիս, և այժմ լուր ինձ և իջո հուր յերկնից և այրեսցէ զարինկն իմ և զփողն 'ի ձեռս Ապողոնիայի. զի մի՛ երբեք տեսցեն զնոսա և ասասցեն, եթէ ահա որինկն Փիլիմոնի արտասուադլոտի։ Եւ էջ հուր յերկնից և այրեաց զարինկն Ապողոնիայի։ Եւ իբրև տեսին զայն՝ սքանչացան, և ընթացեալ Թէոփիստոս եղբայր Փիլիմոնի և ասէ ցդատաւորն. Ոչ են յանցանք եղբօր իմոյ՝ այլ Ապողոնի, քանզի նա ետ նմա զհանդերձս իւր։

Digitized by Google

Եւ հրամայեաց դատաւորն ածել զԱպողղոս գրակարդաց։ Իբրև ածին զնա, ասէ ցնա դատաւորն. Ամենաչար, զի՞նչ է ամբաստանութիւնդ քո զմէնջ. ընդէ՞ր ետուր զհանդերձն քո Փիլիմոնի և տրտմեցուցեր զքաղաքս, և դարձուցեր զսիրտ նորա 'ի մոլորութիւն. եթէ դու երկնչէիր յինէն՝ քեզ պարտ էր ինձ յայտնել զխորհուրդն. բայց այժմ՝ աղէ դու զոհեա, և նա իբրև զքոյն տեսանիցէ՝ զոհէ. եթէ ոչ՝ ամենեքեան հասարակ ունիք մեռանել։ Ապողղոս գրակարդաց ասաց. Զայս գիտասջիր, եթէ մեղայ, մեղայ, այլ կարծեմ եթէ յանցանքս իմ բարեաց գործոց առաջնորդ եղեն նմա, և ածին զնա 'ի գիտութիւն ճշմարտութեան։

Յայնժամ հրամայեաց դատաւորն տախտապար արկանել զնա և գան հարկանել. և մինչդեռ հարկանէին՝ սկսան քաղաքացիքն աղաղակել և ասել. Ի բաց կաց 'ի Փիլիմոնէ, և մի՛ մեղանչեր դմա։ Եւ դատաւորն ասէ. Տեսանե՞ս, Փիլիմոն, քանի՞ գութ ունին քաղաքացիքս առ քեզ. և եթէ տեսանիցեն զքեզ 'ի դառն չարչարանս, զի՞նչ ևս առնիցեն ընդ իս. արդ խորհուրդ մի ասեմ քեզ, մի՛ կարծեր եթէ ոչ սիրեմ զքեզ, և եթէ կամիս գիտել և հաւատալ՝ այսպէս է. երթ զոհեա զի դադարեսցեն որ սրտմտեալ են վասն քո, զի ամենեքեան երթամք առ աստուածսն մեր։

Ասէ Փիլիմոն. Ես այսուհետև հրաժարեալ եմ 'ի ճաշոյ աստուածոց ձերոց, և հրաւիրեալ եմ յընթրիս երկնաւորին։ Եւ դարձաւ և ասէ ցբազմութիւնն. Դուք ընդէ՞ր տրտմեցարուք 'ի հարկանելն զիս. երբեմն ուրախ լինէիք ընդ բանս իմ, այժմ ընդէ՞ր տրտմեցարուք, զի հրեշտակք ուրախ են և ցնծան. այժմ հաւատացէք ինձ՝ զի քրիստոնեայ եմ և ոչ զոհեմ աստուածոցդ ձերոց։

Յայնժամ հրամայեաց դատաւորն զջիղս ոտից նորա հատանել և արկանել չուան, և քարշել ընդ ամենայն քաղաքն. և արարեալ այսպէս՝ ածին առ դատաւորն։ Ասէ ցնա դատաւորն. Տեսէ՞ք զսկիզբն տանջանացդ ձերոց. ընդէ՞ր ոչ փրկէ զձեզ 'ի չարչարանաց այտի՝ յոր յուսացեալ էք. այժմ զոհեցէք զի մի՛ չարաչար մեռանիցիք, և ոչ ոք կարէ փրկել զձեզ

Digitized by Google

'ի ձեռաց իմոց: Պատասխանի ետ Փիլիմոն և ասէ.
Շատ է քեզ այսուհետև. յամենայն 'ի տանջանս քո՝
լինի ինձ Տէր Յիսուս իմ իբրև զպարիսպ ապաւան-
դեայ, և փրկէ զիս յամենայն մեքենայից քոց: Եւ լը-
ւեալ զայս դատաւորին՝ բարկացաւ յոյժ. և հրամա-
յեաց զնա կախել զպարսպին զատոցն, և նետաձիգ-
աձել 'ի մարմինն Փիլիմոնի, յառիցն մինչև ցգլուխն.
և ասէ. Տեսանեմ թէ փրկէ՞ զքեզ Յիսուսն քո 'ի
ձեռաց իմոց:

Իսկ երանելին Փիլիմոն կախեալ՝ սկսաւ ասել այս-
պէս. Ո՛վ, Յիսուս, որ անօգնականաց օգնական ես, և
ցոյց այսմ անօրէն դատաւորին, զի ոչ կարասցէ առնա-
նել այնոցիկ՝ որ 'ի քեզ են յուսացեալ: Եւ թափեցան
նետքն նոցա և 'ի նա ոչ մերձեցան, և 'ի գետին ոչ ան-
կան, այլ 'ի յանօդն մնացին ցցեալ: Եւ յայտնեցաւ
դատաւորին այս և ասէ. Արդեօք կենդանի՞ իցէ
այրն: Ասեն ցնա. Կենդանի է և խօսի մեծամեծս:
Յայնժամ դատաւորն եկն 'ի տեղին, և համբարձ զաչս
իւր 'ի վեր զի տեսցէ թէ արդարև կենդանի է. և
անդէն արձակեալ նետ մի 'ի հողմոյ անտի և հարեալ
զակն նորա զաջոյ և անդէն կուրացոյց զնա. և հրա-
մայեաց առնել զնա և ասէ. Փիլիմոն, ուստի՞ եղև քեզ
այդ կախարդութիւն, ոչ յամեցուցից զքեզ ընդ նա-
սա. բայց ահա 'ի պատճառս քո կուրացաւ ակն իմ,
այժմ աղաչեմ զքեզ՝ բժշկեա զիս, հաւատամ թէ
կարող ես բժշկել՝ թէ կամիս:

Ասէ ցնա Փիլիմոն. Եթէ աղաչեմ այժմ առ Աս-
տուած իմ, ասես եթէ կախարդութեամբ արար
զայս. այլ յորժամ ելանեմ 'ի մարմնոյ աստի, եկեա-
ցես 'ի տեղին ուր դնեն զիս, և առցես հող և դիցես
'ի վերայ աչաց քոց և բժշկեսցիս: Լուեալ զայս դա-
տաւորին՝ հրամայեաց գլխատել զՓիլիմոն և զԱպող-
ղոս: Եւ առին զմարմինս նոցա և բերին ուր կայր
մարմինն Ասկղեայ. և իբրև թաղեցին, երթեալ յետ
երից աւուրց դատաւորին՝ ուր կայր մարմինքն նոցա, և
առ հող սակաւ մի և եդ 'ի վերայ ակինն, և ասէ.
Յանուն Յիսուսի՝ վասն որոյ սոքա վկայեցան՝ դնեմ
զհողս զայս 'ի վերայ աչաց իմոց և բժշկեցայց. զի ոչ
գոյ այլ Աստուած բայց 'ի քէն, Յիսուս: Եւ զայս ա-

տացեալ՝ անդէն վաղվաղակի ողջացաւ. եղև ուրախալից և ասէ. Եւ ես քրիստոնեայ եմ և ծառայ Յիսուսի Քրիստոսի:

Եւ հրամայեաց բերել ծիրանիս և խուզս անուշունս, և պատեաց զմարմինս նոցա, և թաղեաց 'ի միասին զՓիլիմոն և զԱպողղոս գրակարդաց և զԱսկղաս: Եւ հաւատաց նա յԱստուած, և հրամայեաց արձակել զամենայն քրիստոնեայսն: Եհաս համբաւ առ Դիոկղետիանոս Թագաւոր և ասեն, թէ՝ Արիանոս դատաւոր Հնդկաց՝ քրիստոնեայ եղև, և ոչ ևս զոհէ աստուածոցն: Յայնժամ Դիոկղետիանոս առաքեաց հրեշտակս կարդալ զնա առ ինքն: Եւ իբրև չոգան հրեշտակքն առ նա, ետ նոցա կաշառս դահեկանս և ասէ. Շնորհեցէք ինձ երթալ և խօսել ընդ եղբարցն իմ. և թողին նմա երթալ ժամ մի: Եւ չոգաւ առ մարմինն Փիլիմոնի և ասէ. Ողջոյն ձեզ, որ մերձաւոր 'ի լոյս էք, օրհնեմ զձեզ, աղաչեցէք զՓրկիչն մեր Յիսուս Քրիստոս վասն մեր, զի և ես զվկայութիւնս իմ կատարեցից: Զայս նորա ասացեալ՝ սկսաւ մարմինն Փիլիմոնի խօսել 'ի տապանին. Ահա յառաջ քան զԹագաւորելդ քո ծանեաւ զքեզ Յիսուս. զի արժանի եղիցիս պսակին՝ զոր տալոցն է քեզ և մեզ Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս, և մեծ զօրութիւնք կատարին քև: Ջանացիր՝ և փութակեա, զի ահա աթոռ քո պատրաստեալ է յերկինս, և զպսակն քո Միքայէլ ունի 'ի ձեռին, զի պսակեսցէ զքեզ 'ի գալստեան Փրկչին մերոյ: Եւ ասէ ցնա. Երթ ընդ հրեշտակսդ: Եւ խնդրեցին վասն նորա յԱստուծոյ, զի և նոքա եղիցին մերձաւոր գիտութեանն Քրիստոսի. զայս ասացին ննջեցեալ մարմինք վկայիցն:

Կային զարմացեալ չորք հրեշտակքն. իսկ Արիանոս ցնծայր և ուրախ էր 'ի հաւատոյն. և եմուտ 'ի տուն իւր համդերձ հրեշտակօքն, և ընտրեաց եօթն այր 'ի ծառայից իւրոց, և ասէ ցնոսա. Եկայք ընդ իս մինչև յԱղեքսանդր քաղաք, և մնացէք անդր վասն մարմնոյ իմոյ, զի անդ ունիմ կատարել զվկայութիւնս իմ. եթէ հրամայէ ինձ անկանել 'ի գուբ կամ ընկղմել 'ի ծով, եկայք դուք 'ի վերջ ժամու և գտանիցէք զմարմինս իմ, և տարայք դիք առ Փիլիմոնի վկայի:

Digitized by Google

Զայս ասացեալ նորա՝ չոգաւ առ Թագաւորն։ Իբրեւ ետես զնա Թագաւորն՝ ասէ. Ողջ եկիր Արիանոս, որ կիրդդ էիր Աղեքսանդր քաղաքի։ Պատասխանի տուեալ Արիանոսի և ասէ. Ողջ ես և դու, տէր իմ, որ առաջնորդես ինձ 'ի կեանսն յաւիտենից։ Եւ հրամայեաց նմա Թագաւորն՝ ընդ ինքեան երթալ 'ի բաղանիսն. և պաշտօնէից կացն հրամայեաց լուցանել զղամբարս իւրեանց 'ի դուրս բաղանեացն. և հրամայեաց բերել զԱպողոնին զմեծ աստուածն իւր՝ զի աղաչեսցեն զնա զոհել զդատաւորն Հնդկաց, յելանելն նորա 'ի բաղանեաց անտի։ Եւ ասէ ցնա Թագաւորն. Զոհեա մեծի աստուծոյն Ապողոնի յառաջ քան զմեր ընթրել։

Պատասխանի ետ Արիանոս և ասէ. Մեծ աքանչելիս տեսի, Թագաւոր, վասն վկայիցն Քրիստոսի, և ոչ կարեմ թողուլ զՓրկիչն մեր։ Եւ բարկացեալ Դիոկղետիանոսի՝ հրամայեաց զօրականին յերեկորեայ երթալ 'ի թէատրոն անդր. և հրամայեաց փորել ըզգետինն խոր յոյժ. և արարին որպէս և հրամայեաց նոցա։ Եւ իբրեւ առաւօտ եղև՝ չոգաւ Թագաւորն 'ի տեղին, և հրամայեաց և ածին զԱրիանոս դատաւոր. և հրամայեաց զծառայսն՝ կապել զոտս նորա և ըզձեռս նորա պղնձի շղթայիւք, և արկանել զնա 'ի խորխորատն և թաղել։ Եւ հրամայեաց արկանել զաթոռ իւր 'ի վերայ նորա և նստաւ։ Եւ ասէ ցզօրականսն. Աղէ խաղ ինչ խաղացէք և տեսանեմք այսուհետև զայն Յիսուսն փրկել զդա 'ի ձեռաց իմոց։ Եւ իբրեւ կատարեցին զխաղն՝ գնաց յապարանս իւր։ Եւ իբրեւ եղև Թագաւորն 'ի քուն, ետես զշղթայսն լուծեալ 'ի ձեռաց նորա և յոտից նորա. և մինչ դեռ Դիոկղետիանոս 'ի դողման կայր՝ ետես զԱրիանոս դատաւոր և խռովեցաւ յոյժ, և ասէ. Եթէ 'ի պալատէ աստի ոք յարեաւ 'ի վերայ իմ։ Ասէ Արիանոս ցԹագաւորն. Մի երկնչիր, ոչ ոք յարեաւ 'ի վերայ քո, ես եմ Արիանոս զոր արկեր 'ի խորխորատն, և ասէիր եթէ տեսանեմ եթէ կեցուցանէ զդա Յիսուսն՝ եթէ ոչ։ Ահա եկն Փրկիչն մեր յոր յուսացաք, և եհան զիս 'ի գբոյ անտի, և ելոյծ զկապանս իմ և հանգոյց զիս 'ի տառապանաց։ Լուեալ զայս Թագա-

Digitized by Google

ւորին և բարկացեալ յոյժ և կայր զարմացեալ և ասէ. Ոչ ոք տեսեալ երբէք զայսպիսի մոգութիւն։ Եւ հրամայեաց բերել քուրձս և լնուլ աւազով և թաղել 'ի ներքս զնա։ Յայնժամ սկսան աղաղակել չորք զօրականքն և ասեն ցթագաւորն. Եւ մեք քրիստոնեայք եմք և ծառայք Աստուծոյ, զի՞նչ մեղաւ քեզ ծառայդ Աստուծոյ։ Ասէ ցնոսա թագաւորն. Վասն զի կախարդ է։ Ասեն ցնա. Ոչ է կախարդ, այլ ծառայ Յիսուսի Քրիստոսի. Նշանս յաղթութեան եցոյց մեզ, զի ամենայն մարդ եթէ մեռանի 'ի ներքոյ լերանց՝ կարող է Աստուած յարուցանել զնա. որպէս և մեք զի զմարմինս մեր տայցուք 'ի մահ Արիանոսի, զի ընդ նմա յարիցուք։

Բարկացաւ թագաւորն յոյժ և ասէ. Զառանցեալք, զոր խնդրէքդ՝ այժմ շնորհեմ ձեզ. յառաջ սիրելի էիք իմ. բայց այժմ զիա՞րդ ատեցէք զիս, և զմահն Արիանոսի ընկալարուք, դուք գիտէք։ Պատասխանի ետ աստուածաբախտն և ասէ, քանզի նա էր մեծ 'ի նոսա. Կարող է Աստուած՝ առ որ դիմեցաքն, ապրեցուցանել զմեզ յամենայն չար խորհըրդոց. քանզի Քրիստոսի շնորհքն՝ մեզ կեանք են. յայնժամ Դիոկղետիանոս կայր հիացեալ։ Ասէ Արիանոս դատաւոր ցԴիոկղետիանոս. Մի խափաներ զմեզ, քանզի ծարաւի եմք մեք երթալ յաղբիւրն մեր։ Եւ հրամայեաց և զնոսա արկանել 'ի քուրձս աւազախառն և ընկենուլ 'ի ծով։ Եւ յընկենուլ անդր՝ պատահեաց դելփին ձուկն մի և եկուլ զքուրձն։ Եւ ծառայք Արիանոսի իբրև տեսին՝ սկսան ասել. Տէրն ասէր, եթէ զիս միայն գտանէք. արդ ահա սոքա չորք են ընդ Արիանոսի, արդեօք ո՞չ իցէ նա։

Յայնժամ դելփինն սկսաւ խօսել իբրև զմարդ, եթէ՝ Արիանոս դատաւոր է և չորք զօրականքն ընդ նմա. քանզի շնորհք Աստուծոյ ծագեաց 'ի վերայ տեառն ձերոյ, և չորս զինուորս առ 'ի կեանս յաւիտենից, և պսակեցին 'ի միասին և փառաւորեցին։ Եկայք առէք զսոսա հանդերձ քրձօքս, և տարայք դիք ընդ Փիլիմոնի և ընդ Ասկղայ և ընդ Ապողղոսի դրակարդացի։ Երանի տեղւոյն այնմիկ որ ընդունի զմարմինս սուրբ վկայիցն, և երանի որ ընթեռնուն և

եկեսցեն 'ի գիտութիւն ճշմարտութեան և ծանիցեն զի գլուխ է զուսմանց և մեղաւորաց, և ընտրեաց զնա Աստուած։ Եւ զայս ասացեալ ձկանն՝ մեկնեցաւ 'ի նոցանէ։

Եւ նոքա առին զմարմինս որբոցն հանդերձ քրձովքն և մտին 'ի նաւ. և նաւեցին զերիս տիւս և զերիս գիշերս. և ամենեքեան ննջեցին 'ի նաւ անդր։ Եւ զեկավարն մինչդեռ ննջէր՝ ձայն եղև առ նա և ասէ երկիցս անգամ. Թէոդիտոս, այս ինքն է տեղի՝ ուր դնելոց էք զմեզ։ Եւ յարեաւ զեկավարն և ուրախ եղև ընդ աքանչելիսն զոր ետես, և փառաւորէր զԱստուած։ Եւ երթեալ 'ի քաղաք անդր՝ պատմէր քաղաքացւոցն. և ելեալ ընդ առաջ հանդերձ մոմովք և պատկօք, և տարան 'ի տեղին՝ ուր կայր մարմին որբոյն Փիլիմոնի և Ասկղայ և Ապողլոնի, և եդին անդ։ Եւ փառաւոր առնէին զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս, զի նմա վայելէ փառք և պատիւ ընդ Հօր և Հոգւոյն սրբոյ, այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

Digitized by Google

Պատմութիւն վարուց Սրբոյն Փոկասու եպիսկոպոսի։

Ընդ ժամանակս բարեկարգութեանն յեօթներորդի հինգերորդի հաւատոցն հաստատութեան, Պանփիլոս անուն պոնտացի՝ բարեգործ և քրիստոնեայ, և ունէր կին առաւել ևս բարեգործ. և էր այրն նաւավարժ և նաւապետ և հմուտ ամենայն նաւարկութեան գնացից։ Եւ ոչ գոյր նոցա որդեակ. ուխտիւք և աղօթիւք խնդրէին 'ի Տեառնէ Աստուծոյ տալ նոցա որդիս՝ 'ի սփոփանս իւրեանց կենացն։ Եւ լուաւ Աստուած աղօթից նոցա, և յղացաւ կին նորա Մարիամ, և ծնաւ որդի յաւուր ծննդեանն Քրիստոսի. և ուրախ եղեն զի մեծ արար Տէր զաւանեալն իւր ընդ նոսա. և տուաւ աղօթից նոցա պտուղ որդի։ Եւ ասէ հայր նորա. Սա հանգուցէ զմեզ, ոչ միայն 'ի զբօսանաց կենցաղավարութեանս, այլ և 'ի մեղաց ապրեցուսցէ զմեզ, և յորդորեսցէ յաստուածգիտութեան հրահանգս։ Եւ յութերորդ աւուրն տան նմա զքրիստոնէական կնիքն և անուանեն զնա Փոկաս. և սնուցանէին զնա առաւել երկիւղիւ՝ քան որ ինչ 'ի տղայութեանն յարմարի կերակուր և ըմպելի։

Եւ իբրև եղև նմա հինգ ամ՝ ետուն զնա յուսումն դպրոց սրբոց, և ուսանէր և իմաստնանայր առաւել քան զհասակակիցս իւր. և 'ի պահս պնդութեան զինքն կրթէր, և յամենայն վարս բարեգործութեան տարրանայր, և հանապազորդ աղօթէր 'ի տուէ և 'ի գիշերի։ Եւ հայր և մայր նորա զարմացեալ կային

ընդ յառաջադիմութիւն մանկանն օր ըստ օրէ 'ի լաւագոյնսն, և գոհանային զՏէառնէ 'ի լաւագոյնան կրթութեան մանկանն, 'ի շնորհաց սուրբ Հոգւոյն առաջնորդել յարդարութիւնսն։

Եւ իբրև եղեն ամք տասն, խորհէին ծնօղք նորա զի զնաւարկութեան արուեստ ուսցի։ Եւ եղև ձմերել նաւու միոյ աղեքսանդրացի 'ի Պոնտոս. և իբրև եհաս գարունն՝ կամեցան գնալ, և ժողովէր բազմութիւն յոյժ զի արկցեն զնաւն 'ի ծով։ Եւ էին արք հազար և եօթն հարիւր, որք շուրջ առեալ ըմբռնեցին հրամանաւ նաւապետին, որում անուն էր Թէոն, կամեցան ընկենուլ զնաւն 'ի ծովն. և անդէն լծարան նաւին խորտակեցաւ։ Եւ երիտասարդք երեք ընկրկեալք 'ի բազմութենէն՝ վախճանեցան. և սաստիկ խռովութիւն լինէր ամենայն բազմութեանն. և 'ի տրտմութենէն նաւապետին նիրհեալ՝ տեսանէր զոմն զի ասէր. Թէոն, Թէոն, արի կաց այր դու, և մուտ 'ի քաղաքն, և խնդրեա զՓոկաս զորդին Պամփիլայ և Մարիամու, զի նա եկեալ փրկեսցէ զձեզ 'ի վտանգիցդ՝ զոր բանսարկուն ածեալ 'ի վերայ բազմութեանդ՝ որք 'ի նաւիդ էք։ Եւ նոյնժամայն յարուցեալ ընթացաւ 'ի քաղաքն. աղաղակեաց 'ի ձայն մեծ և ասէ. Ողորմեցարուք մեզ, ով արք քաղաքիս, և ցուցէք զմանուկն Փոկաս՝ որդի Պամփիլայ և Մարիամու։ Եւ ժողովեցան առ նա քաղաքն ամենայն, և պատմեաց նոցա զեղեալսն, և զտեսիլն որ երևեցաւ. և ասէ ցնոսա. Աղաչեմ զամենեսեան լինել մեզ առիթ փրկութեան։ Եւ ստուգեալ զհայր մանկանն և զմայր՝ ածեն զմանուկն Փոկաս 'ի ժողովն։ Եւ տեսեալ նաւապետն զմանուկն Փոկաս՝ յերևմանէն ծանեաւ թէ ըստ տեսլեանն նա է. և անկաւ առ ոտս նորա արտասուօք և ասէ. Ծառայ Աստուծոյ բարձրելոյն՝ Թագաւորին անմահի, մի դանդաղիր գալ առ մեզ և փրկել զմեզ 'ի վտանգաւոր վշտացն՝ որ պատահեցաւ մեզ 'ի բանսարկուին չարութենէ. և դարձեալ պատմեաց նմա զտեսիլն և զոր ինչ եղեն։ Իսկ սուրբ մանուկն Փոկաս յօժարութեամբ երթայր զհետ առնն։ Եւ իբրև մերձ եղև 'ի նաւն՝ ճչեաց դևն և ասէ. Փոկաս, ծառայ Աստուծոյ, զի՞ գաս

հալածել զիս 'ի նաւէս՝ որ համարձակեալս էի կորուսանել զոսա․ զայս ոչ 'ի կամաց՝ այլ 'ի հրեշտակաց խոշտանգեալ ասաց։ Եւ լուեալ բազմութեանն՝ ազանչացան․ և ահիւ ըմբռնեալ՝ աղաղակէին առ սուրբն Աստուծոյ Փոկաս և ասէին․ Փրկեա զմեզ 'ի խարդախութենէ չարիս՝ որ այսպէս խոստովանի ակամայ զկորուստն մեր։ Իսկ սուրբն Աստուծոյ քաջալերէր զնոսա մի զարհուրել 'ի խարդախութենէ չարին։ Եւ ասէ առ դևն․ Քրիստոս որդի Աստուծոյ, որ եղծ զզօրութիւն քո՝ կամաւոր խաչելութեամբն իւրով, հալածեսցէ զքեզ յանապատն՝ որ ոչ կարես մեղանչել ազգի մարդկան։ Իսկ չար դևն շարժէր զնաւն որպէս թօթափելով 'ի ծով անդր զմարդիկն և որ ինչ 'ի նաւին էր․ և զահի հարեալ բազմութեանն՝ աղաղակեցին առ սուրբն Աստուծոյ միաբան և ասացին․ Օգնեա մեզ, զի կործանիմք ահաւասիկ 'ի վտանգէս՝ որ յարոյց 'ի վերայ մեր։ Եւ նա քաջալերէր զնոսա և ասէր, մի երկնչել 'ի չարէն․ և եդեալ ծունր՝ կայր յաղօթս և ասէր արտասուօք առ Աստուած․

Թագաւոր արդար և բարերար, որ խորտակեցեր զգլուխ վիշապին 'ի վերայ ջուրցն, և զըմբռնեալս 'ի նմանէ կորզեցեր 'ի կեանս, և ետուր զօրութիւն քոց ծառայից՝ լուծանել զնորա խարդախութիւն և զզօրութիւն, և այժմ արա զգութ մարդասիրութեան քո առ ծառայս քո, և զչարն գործակցօք իւրովք նկուն արա, և ապրեցո զոսա 'ի բռնութենէ չարին, զի փառաւորեսցի անուն քո սուրբ 'ի քոյոց արարածոց․ զի դու ես փառաց և պատուոյ արժանի․ և քեզ փառք յաւիտեանս։ Եւ ասացեալ բազմութեանն զամէնն․ սաստեաց այսոյն, և անդէն վաղվաղակի որպէս փոթորկեալ հողմ սաստիկ՝ չքոտեցաւ 'ի միջոյ, և եղև խաղաղութիւն մեծ 'ի ծովուն և 'ի նաւին։ Եւ ապրէին ամենեքեան և փառաւոր առնէին զԱստուած ամենակալ․ և նա խրատէր զնոսա երկիւղիւն Աստուծոյ՝ 'ի հաւատս և 'ի սէր և 'ի յոյս կենացն յաւիտենից, և մի երկնչել 'ի դիւաց․ զի ոչ զօրեն հաւատացելոց մերձաւորաց Քրիստոսի, թէպէտ և 'ի կերպս կերպս լինել զարհուրեցուցանեն զպարզամիտսն՝ որք ոչ գիտեն զնորա դաւաճանութիւնն։ Եւ այլ

ևս բազումս խօսեցաւ ընդ նոսա յաղագս Քրիստոսի զօրութեանն, և դիւացն առաջօք երևութից, և յուղարկեաց զնոսա խաղաղութեամբ. ուր երթալոցն էին. և ինքն դարձաւ 'ի տուն իւր առ ծնօղսն իւր։ Եւ տեսեալ՝ խնդութեամբ ընկալեալ զտոհմայինն զԱստուծոյ 'ի վերայ անպատում շնորհացն զոր Տէր եցոյց նոցա 'ի վերայ մանկանն։ Եւ ել հռչակ զնմանէ ընդ ամենայն երկիրն Պոնտոսի. և որ ընդ ծովն նաւէին՝ պատմէին զայս ամենայն։ Եւ եղև նաւու մի կառացեալ 'ի ծովուն 'ի մէջ վիմաց և ծփեալ 'ի սաստիկ ալեաց որ մերձ էր յԱմասիա, աղաղակեցին առ Աստուած։ Եւ տեսին քաղաքացիքն զի մերձ էր 'ի խորտակել, և ազդ արարին սրբոյն Փոկասու. և նա վաղվաղակի անդր հասանէ յեզր ծովուն. և ելեալ 'ի կուրծն երկու արամբք՝ փութանակի հասանէր 'ի նաւն. և մերձեալ՝ կայր յաղօթս հանդերձ արտասուօք առ Աստուած, զի փրկեսցէ զնաւակոծեալսն և դադարեցուցանէ զալիսն, և ապրեցուսցէ զվտանգեալսըն. և անդէն խաղաղանայր ծովն։ Եւ երիտասարդ մի զոր ունէր այս չար, աղաղակեաց 'ի ձայն մեծ և հնչեաց ծովն և ասէ. Զի՞ եկիր այսր, Փոկաս, հալածիչ դիւաց, գիտեմք զքեզ ով ես դու որ առեր իշխանութիւն 'ի Քրիստոսէ՝ նաւաց և նաւավարաց և ծովու, փրկել յորոգայթից մեր՝ յանուն նորա։ Եւ սուրբն Աստուծոյ սաստեաց այսոյն, և վաղվաղակի որպէս ծուխ պակասեալ եղև 'ի ծովէն և 'ի նաւէն։ Եւ եղև խնդութիւն մեծ որք 'ի նաւին էին. և քարշեալ ընկեցին զնաւն 'ի ծովն, և յուղարկեաց զնոսա ուր երթալոցն էին։ Եւ մատուցին նմա ոսկի, և նա ոչ առնոյր յանձն. և աղաչեցին զնա զի առցէ և տացէ աղքատաց. և ետուն նմա հարիւր դահեկան։ Եւ դարձաւ 'ի քաղաքն Ամասիա և բաշխեաց զայն կարօտելոց։ Եւ որպէս զանմարմինն 'ի մարմնի վարս ստացեալ ունէր, հանապազորդ աղօթիւք և պահօք և ուսմամբ աստուածայնոց գրոց զօրանայր. և բազում հիւանդաց և այսահարաց եղև բժշկութեան առիթ, յանուն Տեառն Յիսուսի Քրիստոսի։ Եւ այնպէս հռչակեցաւ անուն նորա ընդ ամենայն երկիրն. և երանէին ըղծնօղսն նորա արք և կանայք, մեծամեծք և տնանկք։

Digitized by Google

Եւ դէպ եղեւ նաւու միոյ գալ 'ի Պոնտոս, եւ ծըփեալ յալեաց ծովուն 'ի բազում աւուրս, եւ ոչ եւս կարացին 'ի նաւահանգիստն հասանել ուրեք. եւ աղաչեցին առ Աստուած, եւ բարեխօս առ Տէր զսուրբն Աստուծոյ զՓոկաս ունէին։ Եւ ազդումն լինէր սըրբոյն Փոկասու 'ի վերին տեսչութենէն, վտանգք եւ ծփանք արանցն եւ նաւին յալեացն։ Եւ հասանէր ազդեցութեամբ Տեառն 'ի ծովեզրն, եւ ըստ բարի պատահման գտանէ նաւակ մի պատրաստական փոքրիկ 'ի ծովեզերն, հանդերձ երեք արամբք. եւ ըստ յաջողելոյն Աստուծոյ եհաս առ նոսա, եւ աղաղակեաց առ Տէր, եւ եկաց յաղօթս ամենեքումբք հանդերձ եւ ասաց այսպէս.

Տէր Աստուած ամենակալ, որ ետուր զօրութիւն ծառայի քո 'ի վերայ ծովու՝ ապրեցուցանել յանուն քո զնաւապետս եւ զնաւակածեալս, զի դու ես տէր ծովու եւ ցամաքի. որ եւ 'ի ձեռն ծառայի քո Մովսէսի հերձեր զծովն Կարմիր եւ անցուցեր զժողովուրդն Իսրայէլ, եւ զԹշնամին նոցա զՓարաւոն հանդերձ զօրօքն իւրովք ընկղմեցեր. որ եւ զՅովնան ապրեցուցեր՝ զանկեալն 'ի ծով 'ի խռովութենէ քումմէ եւ կլեալ կիտին։ Որ եւ 'ի ձեռն սրբոյն Գրիգորի Սքանչելագործի զծովն ցամաքեցուցեր, եւ արարեր խաղաղութիւն երկուց եղբարց բարբարոսաց, զերկիրն միջակաւ տըւեալ՝ առաւել քան զառաջինն շահիւք մեծարեալ, 'ի փառս եւ 'ի պատիւ քեզ։ Եւ այժմ արա 'ի ձեռն ծառայիս քո զփրկութիւն վտանգելոցս՝ յանուն քո, որով կեան առ հասարակ արդարք եւ մեղաւորք, զի քո են արարածք. եւ քեզ գոհութիւն եւ փառս մատուցանեն այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից։ Եւ ասացեալ ամենեցուն զամէնն. եւ դադարեաց ծովն 'ի խռովութենէ իւրմէ. եւ յուղարկէր զնաւորդսն հանդերձ խնդութեամբ՝ 'ի փառս եւ 'ի գովութիւն Արարչին։ Եւ դառնայր 'ի տեղի իւր առ ծնօղսն իւր. եւ օրհնէր նոքօք հանապազ զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս։ Եւ լնոյր քան զամ Փոկասու, եւ առաւել 'ի յառաջադէմն նկրտէր. եւ այլ եւս բազմաց նաւակոծելոց լինէր նաւահանգիստ խաղաղութեան յանուն Տեառն։ Եւ նա ոչ հպարտանայր յաղագս այսպիսի

չնորհի տուելոյ նմա 'ի վերուստ, այլ էր խոնարհ սըրտիւ և հեզ բարուք, և առ կարօտեալս բարեգործ, աստուածասէր և եղբայրասէր, անվեհեր 'ի բարեպաշտութեան ջանս. անյագ ցանկութեամբ յաստուածային վարուն, հանապազորդ աղօթիւք և պահօք պնդութեամբ. ոչ 'ի գովութիւնս զուարճանայր, այլ Աստուծոյ զփառսն մատուցանէր մաքուր սրտիւ, մաքուր և ամենայն զգայարանօք։ Եւ ոչինչ ոչ նուազէր 'ի բարի գործոց, այլ օր ըստ օրէ յաւելուածովքըն լինէր. և ոչ 'ի կենդանութեանն միայն էր աղէկոծելոց փրկիչ, այլ և յետ վախճանի տուեալ նմա պարգև յԱստուծոյ որք վտանգին 'ի ծովու. բարեխօսութեամբ նորա որք կարդան առ Տէր՝ գտցեն զփըրկութիւն անձանց։ Եւ յառաքինութեան վարս երևելի և սքանչելագործ էր 'ի տղայութենէ մինչև ցվախճան, և հաշտակաւոր առ ամենեսեան, առ հաւատացեալսն և առ անհաւատսն։

Եւ յետ քսան ամի՝ կոչեցաւ 'ի սարկաւագութիւն, և առաւել ևս յորդորէր 'ի բարեպաշտութեան ջանս. և ապա յետ երեսուն ամի՝ 'ի քահանայութիւն. ևս առաւելոյր և առատանայր 'ի բարեգործութիւնս ամենայն։ Եւ յետ երեսուն և երից ամաց յեպիսկոպոսութիւն կոչեցաւ։ Ի սարկաւագութիւն ոչ բռնազբօսելով էանց ընդ ամենայն աստիճանսն, այլ 'ի սըրբոցն բռնադատեալ եղև 'ի կոչումն սարկաւագութեան և քահանայութեան և եպիսկոպոսութեան. և զկրօնաւորութեան զվարսն ընդ ամենեսեան խառնեալ՝ արդարև վերին կոչմանն որ 'ի Քրիստոս՝ խորհէր։ Եւ ըստ ճշմարտութեան աւետարանին հովուէր զժողովուրդն Տեառն. ուշ եդեալ 'ի յառաջադէմն խորհելով, և գործով միշտ լինէր. ոչ յումեքէ 'ի հակառակացն դրդուեալ, այլ հոգւով վայելչութեամբ՝ անսասանելի հանապազ կեայր 'ի պատուիրանս Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ. որում փառք յամենայն սրբոց յաւիտեանս. ամէն։

Պատմութիւն վարուց Սրբոյն փոկասու եպիսկոպոսի։

Քանզի բազում անգամ 'ի գալստենէ Փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի գթասիրի և մարդասիրի և իմաստնոյ և հզօրի և բժշկի և հովուի և վարդապետի և Տեառն և Աստուծոյ, զհռչակաւոր և զանձառ, ընդսուրբ և զանարատ խորհուրդն կալեալ քրիստոնէից, և կրեալ 'ի ձեռն բազում և մեծամեծ նեղութեանց և պահոց և հալածանաց և փախստեան և համբերութեան, և անարգութեան և փառաց, և չարչարանաց և փրկութեան. և բազում անգամ սուրբք և անարատ և հաւատար հրեշտակաց առաքեալք՝ չարչարեալք վասն անուանն և փառաւորեալ խորհրդեանն, ետուն մեզ օրինակ զՔրիստոսի չարչարանքն, և զիւրեանց զանպարտ և զանխոտոր հաւատոցն։ Կարեւոր համարեցաւ և մեզ ամենեցուն և ամենայն ումեք՝ զանբիծ և զգեղեցիկ և զփառաւոր կրօնաւորութիւն երանելեաց վկայիցն և յիշատակարան՝ 'ի ձեռն գրոյս այս նշանակել ձեզ, եղբարք, որ բնակեալդ էք 'ի Պոնտոս և 'ի Բիւթանիա և 'ի Պամփիղագոնիա և 'ի Միւսիա և 'ի Գաղատիա և 'ի Կապպադովկիա և 'ի Հայս. զի նմանողք եղեալք նոցա նահատակութեանցըն՝ և մեք նախանձաւոր լիցուք։ Քանզի յիշելով զնոցա չարչարանսն, որ հրով և սրով և խաչիւ և գազանօք և հեղձամղձուկ լինելով 'ի ջրակոյտս, և քերանօք և պէսպէս տանջանօք և զանազան խոշտանգանօք. զի և մեք խրատիմք յառաջադէմն նկրտել, և

մեծամեծ բարեաց բաժանորդ լինել մեզ անդ ունիմք 'ի Տեառնէ մերմէ Յիսուսէ Քրիստոսէ, որում փառք յաւիտեանս. ամէն:

Յոյժ և առաւել յայտնի և երևելի քաջութիւն և համբերութիւն երանելւոյն Փոկասու, որ ոչ միայն 'ի ձեռն հրոյ և տանջանաց, այլ մինչդեռ էր յաշխարհական կեանս, գեղեցիկ և անարատ կրօնաւորութիւն կրօնաւորեցաւ, միշտ առաջի աչացն ունելով զՓրկիչն Յիսուս Քրիստոս. զի եթէ էր հնար այնչափ երկայն պատմութիւնս 'ի յիշատակարանս կարգել զնմանէ, զիարդ արդեօք մեծ սոսկումն չլինէր լսողաց:

Եւ արդ էր կրօնաւորութիւն որքոյն Փոկայ այսպիսի. Մինչդեռ յատուկ մանկութեանն էր, ոչ պատրեցաւ 'ի ծանր և յապականիչ օձէն. այլ սուրբ և անբիծ աղաւնին Տեառն՝ 'ի տղայութենէն լծաքարշ և բարեպաշտօն և առ ամենեսեան երևելի՝ որոց 'ի կեանս աշխարհիս. որք աղքատ էին՝ օգնական և ձեռնտու լինէր. մեծատանց խրատող և յորդորիչ 'ի գեղեցիկն և յօգտակարն. և միանգամայն ասելով, որ միանգամ բարեպաշտութեամբ՝ ընդ ամենեսեան ամենայն ինչ եղև: Այլ և զհանդէս ճգնութեան նորա ոչ ոք 'ի մարդկանէ ըստ արժանեացն պատմել կարասցէ. սակայն և մեք խուն մի նշանակեսցուք ձերում աստուածպաշտութեանդ:

Ի ժամանակս Տրայիանոսի թագաւորութեանն, բազմաց յափշտակեալ 'ի քրիստոնէից երամէն յաղագս զոհից մոլեկան կռոցն, առաւ և այնմ երանելւոյ 'ի խնդիր լինէին իբրև ական պատուականի, զոր կորուսեալ ստացողին՝ կոչէ զբարեկամս իւր և զդրացիս զի խնդրեսցեն գտանիցէ: Նոյնպէս և մեծ խազիւ զհովիւն հետազօտէին աստուածամարտքն. քանզի էր արդար և սուրբ և ճշմարիտ հովիւն բանաւոր հօտին Տեառն. և ըմբռնեալ զերանելին ածին յատեան:

Ափրիկանոս եպարքոս ասաց. Ա՞յդ է Փոկաս որ ասէ չլինել աստուածս, և ոչ զինքնակալն Տրայիանոս համարի աստուած: Արդ ասա ինձ, ո՞չ ամենայն պատերազմողք ընդ ձեռամբ նորա ընկրկեցան. արդ ո՞վ այլ ոք իցէ աստուած: Իսկ Փոկաս լուռ կայր: Ափրիկանոս ասաց. Զի՞նչ ասես առ այդ, չտաս պա-

Digitized by Google

տասխանի, եթէ ո՛չ գիտես յիմ եկիր։ Փոկաս ա-
սաց. Եթէ վասն Աստուծոյ իմոյն ասես որ յերկինսն
է՝ բարիոք է, ապա եթէ վասն մարդոյ ասես եթէ
աստուած է, ամենեւին մի ակն ունիր յինէն լսել ինչ։
Ափրիկանոս ասաց. Ինքնակալքն չե՞ն աստուածք։
Փոկաս ասաց. Այդ միայն չէ՞ շատ Տրայիանոսի՝ զի
թագաւոր անուանի, այլ դու և զանզուգական անուն
դնես նմա։

Ափրիկանոս ասաց. Զքե զի՞ գան քրիստոնեայքդ՝
իբրև զաստուծով։ Փոկաս ասաց. Քաւ լիցի և զմի-
տաւ անգամ ումեք ածել զայդ, քանզի մարդիկ որ
յարեան թաթաւեալ և ընդ մահու գրաւեալ և ընդ
մեղս զանկեալ, և պարտականք համար տալոյ ընդ կե-
նացս և ընդ աստի գործոցս և ընդ կրօնիցս, և ընդ
դատաստանաւ աներևութին Աստուծոյ վարեալք,
զիա՞րդ կարեն զայնպիսի ահաւոր անուն բաւական
կրել։ Ափրիկանոս ասաց. Զիա՞րդ վասն քո համբաւն
մինչև ցինքնակալն եհաս։

Փոկաս ասաց. Ոչ իբրև զԱստուծոյ՝ այլ իբրև ըզ-
մարդոյ Աստուծոյ. քանզի յոյժ աննման եմ առաքե-
լոցն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի կրօնաւորու-
թեանն։ Ուստի և զայս զոր տեսանես զիս անարժան
եղեալ եպիսկոպոս, ոչ իբրև զԱստուած որպէս դուդ
կարծես, այլ իբրև զհովիւ բանաւոր հօտին Տեառն
պատուեն զիս։ Արդ և դուդ զի զիշխանութիւնդ հա-
ւատացար 'ի Տեառնէ՝ այնու աղագաւ Աստուած
անուանել։ Ափրիկանոս ասաց. Բազում քողաստիկո-
սաց[1] պէտք են աստ՝ զի կարասցեն վիճել ընդ քեզ։
Փոկաս ասաց. Եթէ զամենայն զաշխարհիս քողաս-
տիկոսս 'ի մի վայր ժողովես, ոչ գտցեն արժանի պա-
տասխանի տալոյ միում ումեք 'ի Տեառն աշակերտաց։
Ափրիկանոս ասաց. Այնպիսի՞ վարդապետութեան
ուշ ունիս խաչեցելոյն։ Փոկաս ասաց. Առաւել յայ-
դըմ տես զնորա անհամեմատ իմաստութիւնն. զի թէ
ոչ էր քան զամենայն իմաստութեան առաւելու-
թիւնն, մանաւանդ թէ ամենայն իմաստունք 'ի նմա-
նէ առին, ոչ արդեօք էր գրեալ, թէ՝ Ուր տայ իմաս-

1. Իմա Scolasticus:

Digitized by Google

տութիւն իմաստնոց. և դարձեալ, թէ՝ Որ ըմբռնէ զիմաստունս 'ի խորագիտութեան իւրեանց. և դարձեալ՝ Կորուսից զիմաստութիւն իմաստնոց, և զհանճար հանճարեղաց պախարակեցից. գիտիցես արդեօք զոր ասեմ: Ափրիկանոս ասաց. Մի թէ վասն օրինաց և խնդրոց իրիք առաքեցայ խօսել ընդ քեզ, այլ վասն հաւանութեան հրամանաց թագաւորացն:

Փոկաս ասաց. Նա միոյ աներևութին Աստուծոյ ասեմ, և ոչ հաւանեցուցանեմ զքեզ, և դու վասն մարդոյ ինձ նմանւոյ ասելով՝ որ այսօր է և վաղիւն մեռանի, և երանի թէ բարեաւ և ոչ չարեաւ, կարասցես արդեօք հաւանեցուցանել զիս: Ափրիկանոս ասաց. Զայդպիսի բազմարուեստ և բազմապաճոյճ բանս ընկեա, և իմաստացիր 'ի ճշմարիտ կեանս քո, զի մի հարկիցես զիս 'ի ձեռն բազում տանջանաց հաւանեցուցանել զքեզ: Փոկաս ասաց. Ցաւղնիւ ընթրիս կոչեցեալ՝ ոչ հրաժարեմ. և այս զի ահա ժամք քաջ անցեալ են: Ափրիկանոս ասաց. Մանաւանդ այդու փիլիսոփայութեամբ, քանզի վասն այդմ ողորմիմ քեզ: Փոկաս ասաց. Եթէ ողորմէիր՝ արդ 'ի կալ իմում առաջի քո՝ վաղվաղակի առնէիր զոր ինչ առնելոց ես. այլ զի գիտասցես զի թէ ոչ մեռանիմ՞ կեալ ոչ կարեմ: Ափրիկանոս ասաց. Ապանողք և կախարդք՝ ոչ են արժանի զարև կրելոյ, կեալ աղաչեն. և քո այդպիսի իմաստութիւն 'ի փոխելութիւն զառածեալ, և յամառութիւն վստահ եղեալ մեռանել կամիս: Արեգակամբ, զի կարծեմ թէ քան զԱրիստոտելէս փիլիսոփայագոյն իցես: Փոկաս ասաց. Փիլիսոփայել չառնեմ առժամիս. այլ քրիստոնեայ կամիմ լինել. քանզի զնա Աստուած իմ և թագաւոր իմ ճանաչեմ. քանզի Արիստոտելի փիլիսոփայութիւնն մնոտի և պատիր ասոյց. իսկ Քրիստոս աստուածխօսութիւն և կրօնաւորութիւն, և իմաստութիւն և ժուժկալութիւն, և անմահութիւն վարդապետեաց, որոց հաւատան 'ի մի Աստուած չնորհեաց: Ափրիկանոս ասաց. Ցայտ արարեր զքոյին շաղփաղփանս բարբանջանաց ընդ խաչեալն հայելով:

Փոկաս ասաց. Զինչ է որ գայթակղեցուցանէ զքեզ. քանզի գրեալ է. Հրէից գայթակղութիւն և

հեթանոսաց յիմարութիւն. բայց մեզ հաւատացելոցս՝ Քրիստոս Աստուծոյ զօրութիւն և Աստուծոյ իմաստութիւն։ Ափրիկանոս ասաց. Զինչ աստուած խաչեալ։ Փոկաս ասաց. Իսկ են աստուածք արուականք և իգականք և քարեղէնք ձեռագործք. այլ զՔրիստոսի Ճանապարհն յամպարիշտ մարմնաւորաց հետազօտել ոչ ոք կարէ։ Ափրիկանոս ասաց. Սթափեաց 'ի փոխելութենէդ, զուարթացիր և տես զերկինս, զարեգակն և զլուսին և զարուսեակն, և զայլոց աստեղաց բազմութիւն, զոր թողուլ կամիս և մեռանել։ Փոկաս ասաց. Զծիր երկրի և զջահ արեգական, և զբոլորութիւն լուսնին և զդիրս աստեղաց տեսանես, և զոցա արարիչն ոչ տեսանես Աստուած, և ոչ զմտաւ ածես։ Քանզի ոչ եթէ արեգակն երբեք զլուսինն արար, և ոչ լուսինն՝ զաստեղս. այլ այս ամենայն երևոյթ՝ բանիւ Աստուծոյ եղեալ են։ Ափրիկանոս ասաց. Արդ դարձեալ զերկին և որ 'ի նմա՝ յայլմէ ասես եղեալ նոցա, և ոչ հնազանդիս։ Փոկաս ասաց. Քաւ լիցի ինձ զարարեալս աստուած կոչել։ Ափրիկանոս ասաց. Ցոյց ինձ զաստուածն քո, ես զինքնակալն հաւանեցուցանեմ։ Փոկաս ասաց. Յառաջագոյն ասացի քեզ վասն աներևութին Աստուծոյ. քանզի Աստուած որ 'ի վերայ երկնից նստի, զիա՞րդ մարդոյ երևել կարասցէ. ապա եթէ կամիս զԱստուած ճանաչել, անսա ինձ և ուսուցից քեզ։ Տեսանես ապաքէն զերկինս, զարեգակն և զլուսին, զաստեղս և զամպս, այլ ոչ եթէ յորժամ կամին ծագեն, այլ յորժամ հրաման առնուն։ Ամպք ոչ եթէ յորժամ կամին ժողովին 'ի միախառն՝ լցեալ ջրով, այլ յորժամ կառավարին հրամանաւ Տեառն։ Լինի ամառն՝ ոչ եթէ յորժամ կամի, այլ յորժամ կարծի։ Ծով ոչ եթէ յորժամ կամի՞ խաղաղանայ կամ ալէկոծի, այլ յորժամ վճիռ ընդունի 'ի Տեառնէ։ Մարդ ոչ եթէ յորժամ կամի՝ առողջանայ, այլ յորժամ ստեղծիչն հրամայէ. զգազանս՝ ոչ եթէ յորժամ կամիս՝ որսաս, այլ յորժամ 'ի ձեռն քո տացի։ Պատերազմի ազգաց ոչ եթէ յորժամ կամի թագաւորն՝ յաղթէ, այլ յորժամ Տէրն պաշտպանեսցէ։ Թագաւոր ոչ եթէ յորժամ կամի՝ թագաւորէ, այլ յոր-

ժամ Տէր տացէ զօրութիւն թագաւորելոյ։ Զայն Աստուած պարտ է գիտել և փառաւորել, և նմա երկիր պագանել, որ տայն. Ես սպանանեմ և ես կեցուցանեմ։

Ափրիկանոս ասաց. Արդ ոմն է 'ի վերայ այդր ամենայնի իշխան, աստուածն խաչեալ զոր ասացեր։ Փոկաս ասաց. Զիարդ զչարչարանս նորա լուար՝ և զզօրութիւն յարութեան նորա ոչ նկատես. ուստի՞ իցէ քեզ այդ՝ զխաչեալն խոստովանել, և այդ մեծ է։ Արդ եթէ կամիս ճանաչել, սա 'ի ձեռն զաստուածաշունչ գիրս, և ծանիր զարարիչն քո և զփրկչականն քո. և յայնժամ գիտասցես եթէ է Աստուած Հայր, և Որդին որդի Յիսուս Քրիստոս, խաչեալ և թաղեալ, և յարուցեալ և յերկինս վերացեալ և ընդ աջմէ Հօր նստեալ։ Ափրիկանոս ասաց. Զչատ ուսմանէդ քումմէ լուայ, որպէս կարծեմ՝ Դեմոսթենէս թէ կարող այդքան ուսանել։ Այլ այսուհետև հաւանեաս ինձ և զոհեա, զի մի հարկիցես զիս բազում տանջանօք և հրով վատնել զքեզ. զի ոչ գիտես եթէ աւելի. քան զհինգ հարիւր արանց կան աստ և յայլ նահանգէ՝ զոր դու հրապուրես չզոհել աստուածոցն։ Փոկաս ասաց. Եւ որչափ առաւելագոյն իցէ, որպէս դուդ ասացեր, մեռանել ինձ՝ քան աշխարհի ամենայնի վասն իմոյ անօրէնութեանն կորնչել։ Այլ հրճուելով մնասցիմ 'ի հրատն. զի մի վասն միոյ դժուարի ամենայն հօտն վարատեսցի. քանզի այսպիսի պատուէր ընկալայ 'ի Տեառնէ Յիսուսէ Քրիստոսէ։ Ափրիկանոս ասաց. Ես վասն քո տխրեմ յոյժ, և ողորմիմ իբրև հանճարեղի և երևելւոյ առն, և դու հակառակել ընդ իս և խաղալ առնել փորձիս։ Փոկաս ասաց. Տրտմեալդ քո կորուսանես զիս. քանզի զամենայն զտանջանս քո որով սպառնաս՝ արհամարհեալ եմ, այլ ես թքալից առնեմ. այսուհետև զոր ինչ կամիս առնել՝ արա. զի ոչ բանից իմոց տիրեսցես և ոչ խորհրդոց. քանզի ընդդիմանութիւն Տեառն իմ առ իս է, և դաւանութիւն, քան զբիւրուց Դեմոսթենեաց քոց արուեստագոյն։ Ափրիկանոս ասաց. Եթէ էիր զառանցեալ՝ ասէի եթէ գագաչիս. և եթէ էիր տխմարն՝ ասէի թէ վասն այնորիկ կամիս մեռանել։ Փոկաս ասաց. Յանձ-

նայն աշխարհակիր մեծութենէս և յընչից և 'ի ստացուածոց զերծայց՝ զի զմիայն մարգարիտն ստացայց, զոր ոչ դու և ոչ իշխանական քո շորթել կարէք։ Արդ եթէ հաճոյ է քեզ տանջել զիս վասն չզոհելոյ պղծոցն՝ ահաւասիկ կամ, որպէս պարտ է քեզ՝ տանջեա։ Ափրիկանոս ասաց. Սրբոց և անարատից աստուածոցն զոհեմք, և դու պիղծս կոչես։ Փոկաս ասաց. Ոչ միայն պիղծ, այլ և ամբարհաւաճք և կախարդք և չնացողք և տաճարակողոպուտք և դևք և որ անշունչք են. և ոչ նոքա ասեն այլ ես աստուած՝ բայց 'ի միոջէն, որ 'ի վերայ ամենայնի և Աստուած ամենակալ. որում փառք և պատիւ առաքչին 'ի ձեռն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, յաւիտեանս յաւիտենից։

Եւ բազմութեան եղբարց որ անդ կային՝ ասացեալ զամէնն, յանկարծակի հնչիւն եղեւ 'ի ձայն բազմութեան ջուրց և սասանումն մեծ, մինչև յահէն անկեալ Ափրիկանոսի և կիսամահ դնէր 'ի գետնի անմռունչ, և ամենայն որ շուրջ զնովաւ կային զօրքն՝ զոր տեսաք, որոց կամեցաւ Տէր ցուցանել։ Քանզի յորոց ծագեալ լոյս սաստիկ երկնից տասնպատիկ առաւել քան զարեգակն, և երևեցան հրեշտակք երկու 'ի վերայ հրեղէն երիվարաց, և երկիւղ և դողումն յոյժ զմեզ անկեալ, և ամենեքեան 'ի միասին անշունչ կայաք։ Եւ նոցա ողջագուրեալ յերանելւոյն Փոկայ՝ անդրէն յերկինս վերացան. և յետ կէս ժամու եղելոյ, ընթացեալ Տիրինտինա կին Ափրիկանոսի՝ հերարձակ,. հինգ որդւովքն և ամենայն սպասաւորօքն անկանէին առաջի երանելւոյն Փոկայի. և ժտէր մեծաւ պաղատանօք զի շնորհեսցէ նմա զայր իւր, և յանձին ունելով հաւատալ ամենայն տամբ իւրով, զոր արար իսկ։ Յայնժամ երանելին Փոկաս կոչեաց զամենայն գունդն եկեղեցւոյն, աղօթս առնէր վասն առն փրկութեան։ Իսկ նորա չքնաղական ակնկալեալ մարդապուր փրծեալ, չոգաւ պատմեաց Տրայիանոսի զանհամեմատ զօրութիւնն Քրիստոսի, և զմեծ յոյսն քրիստոնէից։

Եւ Տրայիանոս կոչեալ զՓոկաս՝ ասէ ցնա. Դո՞ւ ես Փոկաս, որ ոչ գիտացեր զինքնակալ զօրութիւնն. ընդդէ՞ր ոչ հաւանիս հրամանաց մերոց. յո՞վ պանծա-

ցեալ ես, կամ զո՞ր աստուած պաշտես։ Բայց սակայն
համարիմ թէ այդպիսի հաւատովք ոչ պիտոյանան
խրատու. այլ քեւ խորհել զարժանն, և մի՛ ստուգա-
նել. զի եթէ ոչ 'ի միտս քո լիցիս և զմեծարանս քո
պահեսցես, գիտել ունիս թէ ո՛վ է Տրայիանոս և ո՛վ
է զոր դու պաշտես։ Փոկաս ասաց. Եթէ պա՞րտ իցէ
խօսել ինչ առաջի քո, թագաւոր, և այնպէս առա-
յառաջիկայ մրցմունս ընթանալ։ Տրայիանոս ասաց.
Այո՛, պարտ է քեզ խօսել և մանաւանդ զօգտակարն։
Փոկաս ասաց. Իշխանութիւն թագաւորութեանդ
քո, ո՛վ Տրայիանէ, յԱստուծոյ տուեալ են քեզ,
պարտ էր թէ և ծանուցեալ էիր զպարգևատուն։
Տրայիանոս ասաց. Իմ թագաւորութիւնս 'ի բազմա-
տուածոցն տուեալ է ինձ՝ որոց պարտ է զոհել։ Այդ
պարտ է փրկչաց մերոց զպարտոյ պատիւն մատնաւո-
րել, վասն որոյ և պարտիմք իսկ զոհել վասն մերոյ
փրկութեան։ Փոկաս ասաց. Իրաւունք են, ո՛վ թա-
գաւոր, Աստուծոյ ամենակալի զոհել և նորուն հրա-
մանացն անսալ, այլ սակայն և իշխանութեան հնա-
զանդել պարտ է, ոչ յամպարշտութիւն՝ այլ 'ի
բարեպաշտութիւն։ Տրայիանոս ասաց. Փիլիսոփայել
կոչեցար այսր եթէ զոհել։ Փոկաս ասաց. Ո՞ւմ ունիս
զոհել՝ կամ որո՞ց աստուածոց։ Տրայիանոս ասաց. Ա-
կղեպայ։ Փոկաս ասաց. Ո՞ւր է աստուածն քո, ցոյց
ինձ զի տեսից։ Եւ երթեալ նոցա 'ի մեհեանս կռոցն,
ասաց Տրայիանոս. Ահա աստուածք որ զամենայն պա-
հեն։ Փոկաս ասաց. Քեզ ասեմ, ո՛վ քարեղէն, կա-
միս ուտել, կամիս ըմպել, կամիս զգենուլ, կամիս
հոտոտել, պիտո՞յ են քեզ զոհք։ Ահա դատարկ կան
աստուածք քո. 'ի կանգուն կան և ոչ նստին. բերա-
նաբաց կան և ոչ խօսին. ականջեմք և ոչ լսեն. աչք
նոցա ոչ տեսանեն, ձեռք նոցա ոչ ընդունին զոհս.
կամիս թէ կործանեմ զմի 'ի նոցանէ, և ոչ կարեն
փոխարէն առնել առնելոցն, ոչ տրտմի և ոչ կոչէ
զինքնակալդ յօգնականութիւն, և եթէ կոչեսցէ՝
աստուած անկարօտ լինի. աստուած որ մարդկանէ
խնդրէ զիւր վրէժն՝ զիա՞րդ զմարդիկ փրկեսցէ։ Ահա
թագաւոր, տես զանարգ պաշտօնդ ձեր։ Տրայիանոս
ասաց. Հիացուցեր զմեզ բանիւք քոյովք. ո՞չ նաւորդ

Digitized by Google

էիր և զՔրիստոսն պաշտէիր։ Փոկաս ասաց. Ես ոչ նաւորդ միայն այլ և նաւապետ յամենեցունց Տեառնէն առաջնորդեալ՝ զպատշաճ պարտ զոհս մատուցանեմ։ Տրայիանոս ասաց. Գիտասցուք և մեք թէ ծով կամիցիս զոհել։ Փոկաս ասաց. Ոչ կարես գիտել, քանզի գրեալ է. Բա, մի՛ ընկենուցուք զմարգարիտս ձեր առաջի խոզաց։ Տրայիանոս ասաց. Արդ մեք խոզ եմք՝ որպէս դուդ ասես։ Փոկաս ասաց. Երանի թէ անբան անասունք էիք, զի ոչ անկանէիք ընդ դատաստանօք՝ զքարինսդ պաշտելով, զոր անասունք ոչ մի ինչ փոյթ ունին։ Արդ ասա ինձ, ո՞ լաւ է, դո՞ւ՝ որ ունիս զայդչափ զօրութիւն, եթէ նոքա՝ որ ոչ տան պատասխանի առ ասացեալսդ։ Տրայիանոս ասաց. Զփայտէ հրամայեմք կախել զքեզ, և տեսցուք զինչ օգնէ քեզ մնոտի փիլիսոփայութիւնդ։ Փոկաս ասաց. Ես եթէ զփայտէ կախեսցայց՝ 'ի վերոյ քան զամենայն լերինս և զօդս ընդ Տեառն եղէց. և դու աստուածովքն քո 'ի դժոխս 'ի խաւարն արտաքին եղիցիս, և յայնժամ գիտասցես եթէ Աստուածն երկնաւոր հզօր է։

Եւ քերեալ զմարմին նորա յամենայն կողմանց՝ ոչ ուրանայր, և ոչ բարբառ ոք լսէր 'ի բերանոյ նորա. բայց միայն շրթունքն իւր շարժէին 'ի խնդրուածս։ Եւ կատարեալ նորա զաղօթսն և առաքեալ զամէնն, հնչիւն եղև յերկնից, ձայն՝ որ ասէ. Քաջալերեաց, Փոկաս, զի ես ընդ քեզ եմ. ահա պատրաստեալ է քեզ տեղի 'ի դրախտն ընդ սուրբ հայրապետսն, և ընդ ոչ ուրացողսն զիս և զհայր իմ. և Տրայիանոս երթիցէ 'ի տեղին ուր հրամայեսցէր, առ ընդունել նմա զտանջանս յաւիտենականս։ Յայնժամ զահի հարեալ Տրայիանոս՝ ասաց իջուցանել զնա, և հրամայեաց չորից զինուորաց պահել զնա։ Եւ նոցա առեալ տարան զնա 'ի բանտն և մեծաւ զգուշութեամբ պնդեալ 'ի կոճեղն։

Իսկ սուրբն օրհնէր և փառաւորէր զԱստուած. և նոքա փակեալ զդուրսն՝ պահէին արտաքոյ կողմանէ զբանտն։ Եւ զմէջ գիշերաւն կայր յաղօթս երանելին այսպէս. Յիսուս, որդի Աստուծոյ Քրիստոս Տէր, որոյ անուն սուրբ է, տէր հրեշտակաց և ամենայն անուան

անուանելոյ. հովիւ բանաւոր ոչխարաց, պահեա ըզ-հօտս քո անխախուտ, հալածեա զգայլն բազմատամնի, զմոլորեցուցիչ և զյափշտակողն. մի տացես նմա տեղի 'ի քո վաստակն. մի ապականեսցէ կինճն զքո որթն քրիստոսատունկ. մի պղծեսցէ զսրբութիւն քո, որ-պէս նաբուգոդոնոսորն. մի բծեսցէ զանբիծ աղաւնին քո՝ օձն բազմաբիծ. մի արատեսցէ զծառայս քո՝ ամենաբիծ հարաւայնոյն. այլ պահեա զքո այգին՝ զոր տնկեաց ամենազօր աջ քո. մի թոյլ տացես կործանել խաչին քում, զոր մեծաւ և պատուական ա-րեամբ քո ստացար. մի տացես քակումն տաճարին քում, որում քեզէն եղեր նաւապետ և առաջնորդ: Գոհանամ և փառաւորեմ զՀայր քո և զքեզ, զի ար-ժանի արարեր զիս այսօր ընթրել առ քեզ, քանզի անբիծ եկից յառագաստ քո. մի արտաքոյ մերժեր զիս այսօր 'ի գալս իմ առ քեզ. պահեա զհոգի իմ իբրև զՀայր, իբրև զԱստուած, իբրև զՏէր, իբրև զհովիւ, զի մի չնչեսցէ 'ի վերայ իմ վիշապն, և ազք նորա մի կաքաւեսցեն 'ի վերայ իմ: Քանզի ոչ ոսկւով և արծաթով հաւանեցոյց զիս կորուսանել զպա-տուական մարգարիտն. այլ առհա զամենայն լքեալ թողի, զի զքեզ միայն զլոյժ պատուականդ ստացայց, զբազմագութ, զլուսաւոր Տէրդ: Մերձեցո զիս առ Հայր քո. մոյծ զիս ընդ նեղ դուռնն 'ի տաճարն թա-գաւորական. և քեզ փառք և Հօր քում և Հոգւոյդ սրբոյ:

Եւ ասացեալ նորա զամէնն՝ բացաւ բանտն, և ջահ լուցեալ յամրոցին: Զայն տեսեալ զինուորացն՝ 'ի ներքս վազեցին, և անկեալ առ ոտս նորա խնդրէին զլուա-ցումն աւազանին: Իսկ երանելւոյ եպիսկոպոսին ա-ռեալ զնոսն՝ երթայր մինչև յեզր ծովուն արտաքոյ քաղաքին, և ետ նոցա զառ 'ի Քրիստոս կնիքն, որով և Տէրն զինքն երևեցոյց: Երթեալ և արարեալ զա-մենայն օրէնսն՝ մտաք միւսանգամ 'ի բանտն: Եւ ընդ առաւօտանալն՝ ամենայն բազմութիւն քաղաքին 'ի հրապարակին ժողովեցան, ակն ունելով նահատակու-թեան երանելւոյն Փոկասու: Եւ կոչեցեալ զնա յա-տեան՝ Տրայիանոս, ասաց. Զոհեա Պիսիդոնի: Փոկաս ասաց. Ես դիւաց ոչ զոհեմ: Տրայիանոս ասաց. Ա-

Digitized by Google

տուածքն դևք են, և մեք խոկ. արդ, ասա, այլ ո՞վ է աստուած։ Փոկաս ասաց. Որ քեզ զիշխանութիւնդ ետ. զի անբան անասունք էք և ոչ գիտէք զարարիչն Աստուած։ Տրայիանոս ասաց. Իսկ զոհեա Աստուծոյն քում։ Փոկաս ասաց. Աստուածն իմ ոչ իմիք կարօտ է, բայց միայն աղօթից և պահոց և սրտից սրբոց. քանզի ամենայն եղեալքս՝ նորա արարածք են. նա տայ ամենայնի շունչ՝ որոց ենս, և որոց հանդերձեալ են լինել։ Տրայիանոս ասաց. Այժմ սկսար փիլիսոփայել, զոհեա աստուածոցն, քանզի խաչեալ աստուած չիք։ Փոկաս ասաց. Լուար զձայն խաչելոյն և զարհուրեցար. եթէ շարժեցի 'ի վերայ քո, ո՞վ կարասցէ ընդդիմանալ նմա. զի սպառնացուցմն նորա հալէ զլերինս, և սրտմտութիւն նորա ցամաքեցուցանէ զծով։ Տրայիանոս ասաց. Ոչ գիտես ընդ ում խօսիս, կամ ընդ ում բանս ունիս։ Փոկաս ասաց. Վասն զի գիտեմ ընդ ում ունիմ, այնր աղագաւ ոչ զոհեմ. այլ ինչ աւելի չես լսելոց յինէն, արա զոր ինչ կամիս. այլ զայս խոստովանիմ քեզ զի քրիստոնեայ եմ։ Տրայիանոս ասաց. Բաղանիք վասն քո այրին, և ահա ջեռնուաւազանն. այս երեք աւուրք են զոր ոչ ոք եբաց, անդ հրամայեմ ընկենուլ զքեզ։ Եւ Փոկաս զտէրունական կնիքն արարեալ յինքեան՝ եմուտ 'ի լուանալին. և այն էր իբրև զպղինձ շողացեալ 'ի հրատից փայլարձակ։ Եւ կացեալ երանելւոյն 'ի միջոցի անդ՝ սկսաւ օրհնել զԱստուած և ասել. Գոհանամ զքէն, Տէր, Տէր, զի արժանի արարեր զիս վասն քոյոյ անուանդ՝ տանջանաց, և բանտից և կապանաց և փորձութեանց բազմաց։ Եւ արդ, Տէր իմ, առաքեա զհրեշտակ քո և փրկեա զիս 'ի ձեռաց Տրայիանոսի, զի մի երբէք ասասցէ թշնամին թէ ուր է աստուած նոցա։ Եւ կատարեալ նորա զաղօթսն, և ասացեալ զամէնն՝ հատոյց զհոգին 'ի մտանել արեգականն։

Յայնժամ Տրայիանոս հրամայեաց բանալ զբաղանիսն, և մտեալ 'ի ներքս՝ եգիտ զնշխարս մարմնոյ սրբոյն Փոկայի իբրև զվարդ անուշահոտ, և իբրև զսառն պնդեալ և իբրև զիւղ անոյշ և պատուական։ Եւ բաղանիքն այնպէս էին զով՝ իբրև թէ ամենևին չէր ջեռուցեալ։ Տեսեալ Տրայիանոսի զմարմին երա֊

նեղութեան Փոկայի, և մտախոհ եղեալ ընդ այնպիսի համբերական հաւատովն, աղաղակեաց և ասէ ցզինուորսն որ ընդ իւրն էին. Ճշմարիտ չիք այլ աստուած բայց 'ի միոջէն միայն որ յերկինսն է: Եւ յահի և 'ի դողման եղեալ եւ 'ի բազմանալոյն. և երևեալ նմա Փոկաս առաջի դրացն՝ ասէ ցբռնաւորն Տրայիանոս. Երթ 'ի պատրաստեալ տեղին քո, յոյն յանհնարին անդունդսն. քանզի ինձ բացաւ դրախտն փափկութեան, և քեզ բացաւ վիհն կորստեան և կայոյն քոյ: Այլ չիք քեզ ժամանակ ներելոյ՝ բայց միայն զերիս աւուրս. զի բազում արիւն արդար հեղեր 'ի կեանս քո: Եւ երթեալ Տրայիանոս 'ի յարքունիսն զարհուրագին, և էր 'ի մեծ վտանգ՝ սաստիկ ջերմամբ նեղեալ, և անկեալ յախտի պատուհասի՝ որդնալից եղեալ սատակեցաւ:

Զայսպիսի վարուց ուղղութիւն և զմեծ քաջութիւն նահատակութեան նախ եցոյց երանելին Փոկաս 'ի Պոնտոս, որ պատմի մինչև ցայսօր: Նաւապետ նաւավարաց և հովիւ բարի անձնային աշխարհաց եղեալ, որոյ ճշմարիտ է վկայութիւնն փառաւորեալ: Համբաւի 'ի կողմանս Հայոց և Պոնտացւոց և Պամփիլագոնացւոց. այլ առաքելական երևեալ մեզ, խարկ 'ի միոյ ուրուք յերամէ որքոցն. առեալ զնշան յաղթութեան, և զառհաւատչեայ կենացն հանդերձելոյն զխոստումն 'ի Տեառնէ Աստուծոյ. որում փառք և զօրութիւն յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

Վկայաբանութիւն Սրբոյ կնոջն Փոտինայ.

Սրբուհին կինն Սամարացի՝ յորմէ Քրիստոս ջուր խնդրեաց, յորժամ նստէր 'ի վերայ աղբերն Յակովբայ, և բազում խօսէր ընդ նմա, և ոչ գարշէր 'ի անեղծանածոյ ձեռաց իւրոց. զի վասն այնորիկ խոնարհեցոյց զերկինս և էջ՝ զի զանարգեալ անօթն 'ի պատիւ փոխարկեսցէ. և յառաջ քան զառաքեալսն առաքելուհի առաքէր զնա 'ի քաղաքն քարոզել զգալուստն Քրիստոսի. որ և բազումք հաւատացին 'ի Քրիստոս՝ վասն բանի կնոջն քարոզելոյ. զոր պատմէ կարգաւ 'ի սուրբ աւետարանին։ Իսկ նորա հաւատացեալ 'ի Քրիստոս, հետևող առաքելոցն լինէր. և երթեալ 'ի Կարթագինէ քաղաքն Ափրիկոյ, և մկրտեցաւ 'ի սրբոց առաքելոցն, և անուանեցաւ Լուսաւոր իմն. որ լուսաւորեաց զբազումս, քարոզելով ամենեցուն զՔրիստոսի աստուածութիւնն, դարձուցանելով 'ի կռոցն մոլորութենէ յաստուածգիտութիւն ճշմարտութեան։ Եւ գնացեալ եկն յԵրուսաղէմ, 'ի սպասաւորութիւն տէրունական սուրբ գերեզմանին, զի առցէ զվարձս վաստակոց Իւղաբերից սուրբ կանանցն։ Եւ անդ լուեալ զսուրբ առաքելոցն Պետրոսի և Պօղոսի, և զայլ առաքելոցն զքրտնախոնջ աշխատութիւնն, լաւ համարեցաւ չարչարել ընդ նոսա վասն անուան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. և եկեալ աշակերտեցաւ Պետրոսի և Պօղոսի, և եղև հետևող նոցա 'ի քարոզութիւն սուրբ աւետարանին.

Digitized by Google

և ոչ թէ հրապարակախօս լինէր՝ որպէս զառաքեալսն, այլ 'ի տունս տունս մտանէր և բժշկէր զհիւանդս և զամենայն ախտաժէտս յանուն Տեառն Յիսուսի Քրիստոսի. զդևս հալածէր, և յանդիմանէր զկռոցն տկարութիւնն, և հաւանեցուցանէր զդիւրադարձ կանայսն և նոքօք զարսն իւրեանց, և առեալ տանէր առ սուրբ առաքեալսն, և մկրտէր զամենեսեան լուսաւորելով 'ի շնորհս Հոգւոյն սրբոյ: Գնացեալ զկնի առաքելոցն և 'ի Հռովմ քաղաքն. և անդ ևս մեծաւ քաջութեամբ ուսուցանէր ամենեցուն, դառնալ 'ի կռոցն մոլորութենէ և հաւատալ 'ի Քրիստոս: Եւ եղ լուր համբաւոյ նորա 'ի լսելիս Ներոնի անօրէն թագաւորին, և առաքեաց զօրական զի զըկցեն զնա: Եւ կալեալ զերանելին Փոտինա, և կացուցին առաջի Ներոնի արքային. և նա սկսաւ հարցափորձել զնա բազում բանիւք, ուրանալ զՔրիստոս, և ոչ շրջել զկնի սուրբ առաքելոցն: Իսկ սուրբն յուսացեալ յԱստուած և յաղօթսն Պետրոսի և Պօղոսի, աստուածիմաստ բանիւք յանդիմանէր զամպարշտութիւն թագաւորին. ոչ ողոքանացն ակն ածէր, և ոչ 'ի սպառնալեացն զարհուրէր. մինչև յոյժ բարկացեալ թագաւորն՝ արկ զնա ընդ դառն և անհնարին տանջանօք, և քերանօք կախել զփայտէն, արկին 'ի հնոց հրոյ. և նա աղաղակէր սրտադող ձայնիւն առ սուրբ առաքեալսն Պետրոս և Պօղոս, աղօթիւք օգնել նմա, որպէս երանելւոյն Թեկղեայ, որ ոչ մերձենայր 'ի նա հուրն և ոչ ժանիք գազանաց. քանզի պահպանէր նմա բազուկն այն որ 'ի խաչին տարածեցաւ. և աղօթիւք սրբոյն Պօղոսի նոյն շնորհք սուրբ Հոգւոյն հովանի լինէր սրբոյն Փոտինայ. քանզի արբուցին նմա դեղս մահաբեր երեք անգամ, և կապար հալեալ արկին 'ի բերան նորա, և մոխիր հնոցի քացախով շաղախեալ արկին ընդ քիթս նորա, և հրացեալ շամփրով այրեցին և խորովեցին զմարմին նորա, և ապա փորեցին զաչս երանելւոյն. և նա կայր կենդանի, և զինչ հարցանէին տայր պատասխանի. և հրաման ետ թագաւորն տանել զնա 'ի բանտ խոր և խաւարին, ուր էին օձք և թունաւոր սողունք, որ վասն մահապարտաց շինեալ էր: Եւ երևեալ նմա Տէր հան-

Digitized by Google

դերձ Պետրոսիւ և Պօղոսիւ, և եդին ձեռս, լուսաւորեցին զաչս նորա, և բժշկեցին զվէրս ոսկերաց նորա. և իբրև ետես՝ ծանեաւ զՏէր, և անկեալ յոտս նորա և ասէ. Ողորմեա, Տէր, աղախնոյս քո, և յիշեա զսակաւ աշխատութիւնս՝ որ համբերի վասն անուանդ քում սրբոյ, և տուր շնորհս անուան իմոյ, զի որք ցաւագնեալ լինին յաչաց, և աղաչեսցեն զքեզ իմով բարեխօսութեամբ, օգնեսցես և բժշկեսցես զաչս նոցա լուսաւորելով. բազմագութ Տէր, քաւեա և թող զյանցանս իմ, և յիշեա զիս, Տէր, յարքայութեան քում։

Եւ ասէ Տէր. Զամենայն զոր խնդրեցեր՝ եղիցի քեզ. նոյնպէս և սուրբ առաքեալքն բանիւք մխիթարականս սփոփեցին զնա. և դիւրացաւ բանտն, և գնացին 'ի նմանէ։ Եկաց երանելին 'ի բանտին զերիս ամս, յետ այնչափ չարչարանաց. և համբեր քաղցոյ և ծարաւոյ և ցրտոյ և ժահահոտ բանտին. և յետ երից ամաց հանգեաւ 'ի Քրիստոս։ Իսկ յետ կատարման սուրբ առաքելոցն Պետրոսի և Պօղոսի, և 'ի մեռանել անօրինին Ներոնի, ծագեաց հաւատս քրիստոնէութեան, և շինեցան եկեղեցիք յանուն սրբոցն. հանին և զնշխարս սրբոյն Փոտինայ, և եդին 'ի սուրբ և 'ի պատուական տեղւոջն, և լինի բժշկութիւն աչաց և լուսաւորութիւն, բարեխօսութեամբ սրբոյն. և փառք Քրիստոսի յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

Digitized by Google

Վկայաբանութիւն Սրբոց Քառասուն վկայիցն ։

Ընդ ժամանակս Լիկիանէ Թագաւորի՝ էր հալածումն քրիստոնէից. և զամենեսեան որ բարեպաշտութեամբ կէին 'ի Քրիստոս, հարկէին զոհել կռոցն. այլ և քրիստոնեայք որ էին 'ի զօրուն՝ բռնադատէին զոհել։ Եւ եղև 'ի դատաւորութեան Ագրիկողայոսի, որ էր այր ժանտ և ապարասան և փոյթ յարբանեկութիւն սատանայի, էին զինուորք ոմանք 'ի Գամրաց գաւառին, 'ի գնդի միում՝ որ կէին բարեպաշտութեամբ ըստ Աստուծոյ, թուով քառասուն, առաքինիք և յաղթողք 'ի պատերազմունս. որոց անուանք են այսոքիկ. Դոմետիանոս, Կիւրղոս [1], Վաղէս, Եւտիքոս, Եւնուկիոս, Վաղենտիանոս, Փղաւիդոս [2], Մարոգդոս, Սխսինիոս [3], Ղևոնդիոս, Մելիտոս, Սևերիանոս, Փիլիկտիմոն, Անտիոս, Երակղիոս, Աքղեկիոս, Կիւրիոն, Աւետիոս, Աղեքսանդրոս, Ակակիոս, Վաղերիոս, Նիկողայոս, Եւտիքոս, Յովհաննէս, Լիքիանոս, Գուդիոն, Լիւսիմաքոս, Գաղիտոս, Կղաւդիոս, Կանդիտոս, Եղիոս, Սարկեդոն, Դոմնաս, Դիդիանոս [4], Աթանասիոս, Սուգղոս [5], Արիսկոս [6], Թէոփիլոս, Մելիտոս, Անգղէոս ։

1. Երկ. օր. Կիւրեղիոս։
2. Երկ. օր. Փղաւիոս։
3. Երկ. օր. Սիսինիոս.. Մէղիտոփիոս.. Փիլոկտիմոն. Անգէոս.. Եքսիկիոս.. Վաղերիանոս. Եւտիքիոս.. Բիբիանոս. Գադդիոս. Կղաւդիոս. Եղիաս. Սակերդոն. Դոմնինոս։
4. Մի օր. Գորգիանոս։ Միւս օր. Գորգոնիանոս։
5. Երկ. օր. ուրեմն Թէոդուղոս։
6. Երկ. օր. Պրիսկոս... Մեծփան, Անգէոս։

Սոքա ամենեքեան ընթացեալ էին 'ի ձեռս դատաւորին, և ստիպէին զոհել դիւաց։ Սկսաւ այնուհետև և դատաւորն խօսել ընդ նոսա և ասել. Զհանդէս միաբանութեան ձերոյ ցուցեալ 'ի պատերազմունս, զյաղթութիւն երկուց կողմանց ընծայեցուցէք[1], արդ ցուցէք և այժմ զմիաբանութիւնդ ձեր, և հաւանեցարուք օրինաց թագաւորին, և զոհեցէք աստուածոցն յառաջ քան զտանջանսն։ Նոսուն պատասխանի սուրբքն և ասեն. Զի եթէ վասն մահկանացու թագաւորին պատերազմեալ յաղթեցաք, որպէս և դու իսկ վկայես, ո՜րչափ ևս առաւել վասն անմահին՝ ճգնեալք յաղթեսցուք քում չարահնար խորհրդոցդ։ Դատաւորն ասէ. Մի յերկուց առաջի կայ ձեր, կամ զոհեցէք աստուածոցն և յառաջանալ ձեզ 'ի պարգևս և 'ի պատիւս. ապա թէ ոչ հաւանիք՝ բառնալ 'ի կենաց։ Սուրբքն ասեն. Զօգտակարն մեր Աստուած հոգասցէ։ Դատաւորն ասէ. Մի՛ շատախօսիք, այլ վաղվաղակի եկեալ զոհեցէք աստուածոցն։ Եւ հրամայեաց տանել զնոսա 'ի բանտ։

Եւ մտեալ սրբոցն 'ի բանտ՝ խոնարհեցուցին ծունր, և կացին յաղօթս և ասեն. Զերծո զմեզ, Տէր, յորոգայթից և 'ի գայթակղութենէ՝ որ գործեն զանօրէնութիւն։ Իբրև երեկոյ եղև՝ սկսան երգել զսաղմոսս զայս. Բնակեալն յօգնութիւն բարձրելոյն՝ ընդ հովանեաւ Աստուծոյ յերկնից հանգիցէ։ Ասա Տեառն՝ ընդունելի իմ ես դու. Աստուած ապաւէն իմ և ես յուսամ 'ի նա. զի նա փրկեսցէ զմեզ յորոգայթից որսողաց։ Եւ կատարեալ զաղօթսն և աւարտեալ զամէնն. և դարձեալ կացին յաղօթս մինչև 'ի մէջ գիշերին, բայց առաջնորդէր նոցա յաղօթսն սուրբն Կիւրիոն, իսկ 'ի պատասխանիսն[2] սուրբն Կանդիդոս և Դոմնոս։ Յայնժամ երևեալ Փրկիչն ասաց. Բարւոք է յօժարութիւնդ ձեր. բայց որ համբերեսցէ իսպառ՝ կեցցէ։ Եւ ամենեցուն լեալ 'ի մեծի երկիւղի, և անքուն լինէին մինչև ցառաւօտն։ Իսկ դատաւորն կոչեալ զսիրելիս իւր, հրամայեաց ածել

1. Այլ օր. Երկուց գնդիցն ընծայեցէք։

2. Այլ օր. 'Ի պատասխանատրութիւնն։

զսուրբսն յատեան։ Իբրև եկին՝ ասէ ցնոսա դատաւորն. Զոր խօսեցայս եմ ընդ ձեզ, ոչ առ շնորհակս ինչ առնելոյ [1] ասեմ, այլ որպէս էն իսկ. զի որ միանգամ զինուորքն ընդ ինքնակալ թագաւորին են՝ չեն իբրև զձեզ հանձարեղք, և ոչ այդպէս գեղեցիկք, և ոչ դոյնպէս սիրեցեալք 'ի մէնջ։ Արդ մի զսէրն յատելութիւն գործուցանէք, քանզի 'ի ձեր ձեռն է ատելն և սիրելն։ Սուրբն Կանդիդոս ասաց. Ըստ բարուց քոց եղաւ քեզ անուն Ագրիկողայոս, քանզի վայրենի փաղաքշոտ ես։ Դատաւորն ասէ. Զասացիք եթէ 'ի ձեր ձեռն է ատելն և սիրելն։ Կանդիդոս ասաց. Եթէ 'ի մեր ձեռս է սիրելն և ատելն՝ զքեզ ատեմք և զԱստուած մեր սիրեմք. բայց դու, օտարացեալդ յԱստուծոյ, մի ակն ունիր սիրելոյ 'ի մէնջ անասունդ, ծածկեալ 'ի խաւարի, վայրենի անուն։ Իբրև լուաւ զայս բանսաւորն՝ մոլեգնեալ իբրև զգազան, հրամայեաց կապել և 'ի քարշ տանել 'ի բանտն։ Ասէ Կիւրիոն. Զաւեր իշխանութիւն դատել [2] զմեզ, այլ հարցանել։ Յայնժամ երկուցեալ դատաւորն, արձակ հրամայեաց տանել զնոսա 'ի բանտ, պատուէր տուեալ Ագղեայ բանտապետի զգուշութեամբ պահել զնոսա. քանզի անսայր գալստեան դքսին։ Իսկ սուրբքն զտիւ և զգիշեր ուսանէին 'ի սրբոյն Կիւրիոնէ. քանզի ասէր ցնոսա. Եթէ ըստ մատակարարութեան Աստուծոյ ընկերք եղեաք յայսմիկ 'ի ժամանակեայ զինուորութեանս, արդ մի անջատեսցուք 'ի միմեանց. այլ որպէս կացաք համաշունչք և միախորհուրդք, նոյնպէս փութասցուք հաձոյ լինել Աստուծոյ անմահին։ Եւ իբրև անցին աւուրք եօթն, մինչդեռ 'ի բանտին էին, եկն դուքսն 'ի Կեսարիա, և մտեալ 'ի Սեբաստիա՝ նստաւ յատենի հանդերձ դատաւորաւն, յաւուր ութերորդի, և ետ ածել զսուրբսն։ Խրատէր զնոսա սուրբն Կիւրիոն և ասէր. Եղբարք իմ, մի երկիցուք. ո՞չ ապաքէն մինչ 'ի ճակատուն լինէաք, կարդայաք առ Աստուած և օգնէր մեզ և յաղթէաք։ Յիշեցէք յորժամ անդ խառնեցաք 'ի մեծ պատերազմին, և փա-

1. Այլ օր. ոչ եթէ շնորհակս ինչ առնելոյ ասեմ... 'ի ձեր ձեռն է։

2. Այլ օր. դատելու։

խեան ամենայն ընկերակիցքն մեր, և մեք միայն քառասունքս մնացաք 'ի մէջ թշնամեաց. և հանդերձ արտասուօք կարդացաք առ Աստուած, և ետ մեզ զօրութիւն, մինչ զոմանս 'ի նոցանէ սպանաք, և զոմանս փախստական արարաք, և 'ի մէնջ մի ոք վրիպեցաւ յանհնարին բազմութեանն: Իսկ արդ երեք են որ մարտնչին ընդ մեզ. դուքսն և դատաւորն և սատանայ. և ընդ բնաւ մի, և այն աներևոյթ. և արդ մինն քառասնիցս յաղթիցէ. մի եղբարք, աղաչեմ զձեզ, այլ կարդասցուք որպէս երէկն և այժմ առ Աստուած. և ոչ մերձեսցի 'ի մեզ տանջանքն և ըլկանք: Ո՞չ յամենայն ժամ մինչ դիմէաք 'ի պատերազմ՝ ասէաք ըղսաղմոսս զայս. Աստուած, յանուան քում կեցո զիս, և 'ի զօրութեան քում իրաւ արա ինձ. Աստուած, լուր աղօթից իմոց, ունկն դիր բանից բերանոյ իմոյ. և արդ զնոյն սաղմոս ասասցուք: Եւ ամենեքեան ժողովեցան 'ի տեսիլ սրբոցն:

Եւ իբրև կացին առաջի դքսին և դատաւորին, հայեցեալ 'ի նոսա դուքսն՝ ասէ. Սոքա կամին եթէ բռնադատեսցին, զի առաւել ևս պատուոյ արժանի եղիցին. այլ, ընկալջիք յինէն մեծամեծ պարգևս և պատիւս առաւել քան զայլս. արդ՝ մի յերկուցս առաջի կայ ձեզ այսուհետև, կամ զոհել աստուածոցն և պսակաց մեծաց և պատուոյ արժանի լինել, և եթէ ոչ հաւանիք՝ բառնալ տանջանօք 'ի կենացս: Ասէ սուրբն Կանդիտոս [1]. Առաջնորդ խաւարի և անօրէնութեան վարդապետ, ձեռնամուխ լեր առնել զայդ, և տեսջիր զգօյին պատուհասն: Եւ կրճտեալ դատաւորին՝ ասէ ցդահիճսն. Ո՛վ ամենաչար սպասաւորք, ընդէ՞ր ոչ առնէք վաղվաղակի զոր հրամայեմք ձեզ: Եւ առեալ սպասաւորացն քարինս՝ ձգէին 'ի վերայ սըրբոցն, զիրեարս ծեծէին: Իսկ երանելեացն տեսեալ զեղեալս՝ քաջալերեցան. և դուքսն զեղեալ ցասմամբ, առ վիրդ մի՝ զի հարցէ զոք 'ի սրբոցն, և ընկէց 'ի վերայ երեսաց դատաւորին և ջարդեաց զերեսս նորա: Ասէ սուրբն Կիւրիոն. Մարտուցեալքս ընդ մեզ թշնամիքս մեր, ահա խափանեցան և անկան. արդարև

1. Երկ. օր. Կիւրիոն:

սուրբք սոցա մնացեն 'ի սիրտս նոցա, և աղերսանք նոցա փշրեսցին: Ասէ դատաւորն. Երդուեալ յաստուածս ամենայն, կախարդութիւն իմն հնարեցան [1]: Սուրբըն Դոմնա ասէ. Աստուծով երդուեալ, Աստուած մեր հնարեցաւ, զի զկուռս երեսս որ խօսի զԱստուծոյ անիրաւութիւն՝ անարգութեամբ լցոյց: Զգգաս խորային և խաւարային սատանայ, օտարացեալ 'ի ճշմարտութենէ և բաշխիչ դայթակղութեանց. դու Ապրիկողայոս գլուխ ես սատանայի, և Լուսիա դուքսդ որ ընդ քեզ նստի, և երկոքին դուք գլուխ էք սատանայի. արդ եթէ ոչ հաւանեցոյց զձեզ սկիզբն առաջնոյ նշանին, ձեռնամուխ լերուք յերկրորդն: Ասեն դահիճքն ցսուրբսն. Ա՛յ ափշեալք, և ամենայն երկայնմտութեան աստուածոց թշնամիք, ընդէ՞ր ոչ զոհէք: Ասէ սուրբն Կիւրիոն. Մեք միայնոյ Աստուծոյ ընծայեալ եմք, 'ի ձեռն Յիսուսի Քրիստոսի և սրբոյ Հոգւոյն [2], կատարել զյօժարութիւն ընթացից ճգնութեան մերոյ, առ 'ի յընդունել մեզ զանապական պսակն, և յաղթել ձեռում չարարուեստ խորհրդեանդ: Յայնժամ հրամայեաց դուքսն տանել զնոսա 'ի բանտն, որպէս զի խորհեսցի ինչ վասըն նոցա: Եւ մտեալ սրբոցն 'ի բանտն, սկսաւ սուրբ Կիւրիոն հանդերձ նոքօք ասել. Առ քեզ համբարձի զաչս իմ որ բնակեալդ ես յերկինս. ահա որպէս աչք ծառայի 'ի ձեռն Տեառն իւրոյ, որպէս աչք աղախնոյ 'ի ձեռն տիկնոջ իւրոյ, այնպէս են աչք մեր առ քեզ, Տէր Աստուած մեր, մինչև ողորմեսցիս 'ի վերայ մեր: Եւ նոյնպէս կարգաւ զսաղմոսն ասէին և կային յաղօթս: Եւ 'ի մէջ գիշերին ձայն եղև առ նոսա, և երևեալ Փրկիչն ասէ. Որ հաւատայ յիս՝ թէպէտ և մեռանի՝ կեցցէ. քաջալերեցարուք և մի երկնչիք 'ի տանջանաց նոցա, զի առժամայն են. համբերեցէք փոքր մի, և օրինօք ճգնեցարուք զի և պսակիցիք: Անցուցանէին և զայն ևս գիշեր ցնծութեամբ 'ի համարձակութենէն Քրիստոսի: Եւ իբրև եղև առաւօտ

1. Այլ օր. համարեցան:
2. Երկ. օր. մեզ միայնոյ Աստուծոյ ծառայեմք, և նմա մատուցանեմք զոհ անարատ 'ի ձեռն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի և Հոգւոյն սրբոյ:

Digitized by Google

'ի փողոտեան աւուրն՝ հրամայեցին ածել զնոսա 'ի բանտէն. և կացեալք սուրբքն առաջի բռնաւորացն՝ ասեն. Զինչ կամիք առնել՝ արարէք վաղվաղակի. և երեւեալ սատանայի ունելով յաջոյ ձեռինն սուսեր, և 'ի ձախոյն վիշապ, ասէ յունկն Ագրիկողայոսի. Իմ ես, քաջ մարտիր. և հրամայեաց դատաւորն կապել զնոսա, և արկանել տոռունս 'ի պարանոցսն, և ածել զամենեսեան միահամուռ 'ի լիճն. քանզի էր 'ի Սեբաստիա լիճ մի որ ունէր ջուր բազում յոյժ, և 'ի ժամանակին յայնմիկ յորժամ վկայեցին սուրբքն՝ էր պարզ և ցուրտ սաստիկ։ Եւ ածեալ կացուցին զնոսա 'ի մէջ լճին մերկս. և էր ժամն ձմեռնային և օդն դառնաշունչ. քանզի քաջ ընդ երեկս էր օրն, և կացուցին զնոքօք պահապանս 'ի զինուորաց և զբանտապանն [1]. և էր մօտ 'ի լիճն բաղանիք մի զոր ջեռուցին, որպէս զի թէ ոք կամեսցի զանց առնել՝ անկցի 'ի բաղանիսն։

Եւ յառաջին պահու գիշերոյն՝ պնդէին ձուլելով 'ի սառամանեաց անտի սուրբքն. և 'ի պրկել պաղոյն՝ մարմինքն պատառէին։ Իսկ մի ոմն 'ի սրբոց քառասնիցն, իբրև ոչ կարաց ժուժկալել, փախստեայ անկաւ 'ի բաղանիսն, և հասեալ 'ի ջերմութիւննն՝ իսկոյն եհան զոգին [2]. և սուրբքն իբրև տեսին զանժուժկալութիւն նորա, ասէին մեծաձայն իբրև 'ի միոջէ բերանոյ. Մի՛ 'ի գետս բարկացիս մեզ, Տէր, կամ 'ի գետս սրտմտութիւն քո, կամ 'ի ծովու դիմեցուածս քո։ Քանզի որ 'ի մէնջ վարատեցաւ՝ իբրև զջուր հեղաւ, և ցրուեցան ամենայն ոսկերք նորա. բայց մեք ոչ մեկնեսցուք 'ի քէն՝ մինչև կեցուսցես զմեզ, և մեք կարդասցուք զանուն քո՝ զոր օրհնեն ամենայն խոտք, հուր և կարկուտ, ձիւն և սառն, հողմ և մրրիկ՝ որ առնեն զբան քո։ Որ գնաս 'ի վերայ ծովու՝ իբրև յատակի, և 'ի մրրկել ձեռին նորա՝ ազդեցութեամբ ձեռին քո ցածուցանես։ Եւ արդ դու նոյն ես Տէր՝ որ լուար աղօթիցն Յակովբայ փախուցելոյն 'ի սպառնալեացն Եսաւայ. որ ընդ Յովսեփայ վաճառեցար և կե-

1. Այլ օր. զբանտապանսն Ա4. զնոսա։

2. Այլ օր. և հասեալ անդ, 'ի ջերմութիւննն իսկոյն եհան զոգին։

ցուցեր զնա։ Որ լուար Մովսիսի տալով նշանս 'ի փարաւոն և 'ի զօրս իւր, հերձանելով զծովն Կարմիր, և առաջնորդելով յանապատ՝ ժողովրդեան քում։ Որ լուար որդւոց քոց աղաղակելոյ, լուր և մեզ, Տէր, զի մի ընկղմեսցէ զմեզ պտոյտք ջուրց. և մի ընկլուզցէ զմեզ խորք՝ զի աղքատացաք մեք յոյժ. օգնեա մեզ, Աստուած փրկիչ մեր, վասն անուան քում. զի կացաք 'ի խորութեան ծովուս, և նորկան մարմինք մեր յարեանց մերոց. Թեթևացո, Տէր, զծանրութիւն և ըղղանձութիւն օդոյս, Տէր Աստուած մեր, և ծանիցեն ամենեքեան՝ թէ առ քեզ աղաղակեցաք և կեցաք։

Եւ յերրորդ ժամու գիշերոյն, արև ծագեաց զնոքօք ջերմ իբրև յամարայնի, լուծաւ պաղն և եղև ջուրն ջերմ։ Իսկ պահապանքն ամենայն խոր 'ի քուն էին, բայց միայն բանտապանն արթուն էր և անձն դնէր աղօթից նոցա, և զմտաւ ածէր եթէ զիարդ որ ապաւինեցաւ 'ի բաղանիսն՝ 'ի ջերմութենէն իսկոյն լուծաւ, և սոքա կենդանի են։ Եւ եսես լոյս զնոքօք, հայեցաւ յերկինս նկատել թէ ուստի լոյսն իցէ. և եսես պսակս որ իջանէր 'ի վերայ սրբոցն թուով երեսուն և ինն. ապա մտախորհ լինէր յինքեան եթէ քառասունք են սոքա, զիարդ մին պսակն պակասէ. և գիտաց եթէ որ փախեաւ 'ի բաղանիսն՝ չթուեցաւ 'ի քառասունսն։ Յայնժամ զարթոյց զպահապանսն որ ընդ իւրն էին, և ընկէց զհանդերձս իւր 'ի նոսա, և վազեաց 'ի լիճն, աղաղակելով թէ և ես քրիստոնեայ եմ. և սկսաւ ասել. Տէր Աստուած, հաւատամ 'ի քեզ՝ յոր սոքա հաւատացին. ընդ սոսա համարեա և զիս, և արժանի արա փորձութեան, զի և ես ընտիր գտայց։ Իսկ սատանայ 'ի պարտութիւն մատնեալ, և կերպարանեալ զինքն իբրև զմարդ, խիղա զծնկօք արկեալ՝ ասէր առաջի ամենեցուն. Վայ ինձ, զի յաղթեցայ 'ի սրբոց արանցս, և եղէ ծաղր ամենեցուն. չունէի համաշունչ արբանեակս, այլ ոչ արդեօք պարտեալ լինէի։ Բայց արդ շղջեցից զսիրտս իշխանաց 'ի միասին, և այրեցից զնշխարս սրբոցն, և ընկեցից 'ի գետ. և զայս արարից զի մի գտցին մնացուած ոսկերաց նոցա։ Իսկ սուրբն Կիւրիոն ասէ. Ո՛վ է աստուած մեծ՝ որպէս զԱստուած մեր. կամ ո՞վ է ա-

տուած բայց յԱստուծոյ մերմէ։ Դու ես Աստուած որ առնես զսքանչելիս միայն. զի զհակառակորդն 'ի մեր կողմն արարեր, և զպակասութիւն չորրորդ տասինն լցուցեր, և զստանայ յամօթ արարեր։ Եւ սկսաւ ասել զսաղմոս զայս. Կեցո զիս, Աստուած, զի պակասեաց սուրբ։ Եւ իբրև եղև առաւօտ, եկին ամպարիշտ բռնաւորքն[1], և տեսեալ զբանտապանն ևս ընդ նոսա, հարցանէին ցգլխաւորսն եթէ զինչ տեսեալ գործեաց զայն։ Ասեն զինուորքն. Մեք 'ի քնոյն ընդարմացեալք էաք, բայց նա զգիշերս ամենայն արթուն էր. և յանկարծակի զարթոյց զմեզ 'ի քնոյն, և տեսաք լոյս սաստիկ զնոքօք. իսկ նա վաղվաղակի ընկէց զհանդերձս իւր 'ի մեզ, և վազեաց 'ի ներքս առ նոսա, աղաղակելով՝ թէ և ես քրիստոնեայ եմ։ Իսկ բռնաւորացն լցեալ ցասմամբ՝ հրամայեցին քարշել զնոսա 'ի լճէն[2], և բրօք զբարձս նոցա ջարդել։ Իսկ մայր միոյ ուրումն 'ի նոցանէ՝ էր ցանկորդեալ առ նոսա, քանզի էր որդի նորա մանկագոյն քան զամենեսին. երկնչէր թէ գուցէ վատասրտիցէ, յոր 'ի նա պշուցեալ հայէր, և կարկառեալ 'ի նա զձեռս իւր՝ ասէր. Քաղցրիկ որդեակ, սակաւիկ մի համբերեա զի կատարեալ լինիցիս. մի երկնչիր, ահա հասեալ է Քրիստոս յօգնականութիւն քեզ։ Եւ սուրբքն խորտակեալք 'ի ջալոտիցն՝ աւանդեցին զհոգիսն, և ասեն. Ոգիք մեր ապրեցան որպէս ճնճղուկ յորոգայթէ որսողաց. որոգայթ նոցա փշրեցաւ և մեք ապրեցաք. օգնութիւն է մեզ յանուանէ Տեառն՝ որ արար զերկինս և զերկիր։ Եւ ասացեալ միաբան զամէնն՝ աւանդեցին զոգիսն։ Բայց պատանին Մելիտոն որ մխիթարէր 'ի մօրէն՝ դեռ ևս յոգւոց էր. և հրամայեցին բռնաւորքն ածել սայլս և եդին զմարմինս նոցա 'ի վերայ սայլիցն, բերէին յեզր գետոյն. և թողեալ անդէն զպատանին՝ կարծէին թէ ապրեսցի։ Եւ մօրն տեսեալ զնա միայն մնացեալ, 'ի բաց դնէր զկանացի տկարութիւն, և առեալ առն միտս և ոյժ՝ բարձեալ զորդին իւր յուսն, և առաքինաբար երթայր զհետ սայլիցն։ Իսկ պատանին մինչդեռ յուս մօրն էր՝ ա-

1. Այլ օր. դատաւորքն։ 2. Այլ օր. 'ի լճեղն։

ւանդակաց պղնձիքն ցնծալով, և բերեալ զնոսա մերձ՝ ընկեց 'ի վերայ սայլիցն, և սպասաւորացն լուցեալ հուր՝ այրեցին զոսկերս սրբոցն: Յայնժամ խորհուրդ արարին ընդ միմեանս բանսաւորքն և ասեն. Զնշխարս զայսորիկ թէ այսպէս թողուցումք՝ առնուն զսոսա քրիստոնեայք և լի առնեն զաշխարհս: Ապա քերեցին և մաքրեցին զոսկերս սրբոցն և ընկեցին 'ի գետն. և ժողովեցան նշխարք սրբոցն ընդ գարիւ միով, և ոչ մի 'ի նոցանէ կորոյս գետն: Իսկ յետ երկուց աւուրց[1] յայտնեցաւ եպիսկոպոսի քաղաքին, եթէ՝ Են 'ի պահեստի նշխարք մեր յայս ինչ տեղւոջ. արդ եկ 'ի գիշերի և հան զմեզ 'ի գետոյս: Եւ առեալ ընդ իւր եպիսկոպոսն ուխտաւորս յեկեղեցւոյն՝ արս երկիւղածս, եկն եկաց յեզր գետոյն: Եւ ահա փայլէին նշխարք սրբոցն 'ի ներքոյ ջրոյն իբրև լուսաւորք. և եթէ ուրեք և մնացեալ լինէր 'ի նշխարաց սրբոցն՝ 'ի ճաճանչ լուսոյն երևէր. Եւ իբրև ժողովեցին զնշխարս սրբոցն՝ դարձան 'ի քաղաքն մեծաւ ցնծութեամբ:

Եւ արդ սոքա այսպէս կատարեալք 'ի նահատակութեան իւրեանց՝ փայլեն որպէս լուսաւորք աշխարհի. յԱստուած հաւատացեալք և 'ի Քրիստոս դաւանեալք և 'ի սուրբ Հոգւոյն զօրացեալք, փառաւորեցան ընդ Քրիստոսի. և յիշատակ բարի թողին 'ի փրկութիւն ամենայն հաւատացելոց, 'ի Հայրն, յՈրդի և 'ի Հոգին սուրբ. որում փառք յաւիտեանս. ամէն:

1. Այլ օր. երից աւուրց:

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Քսենոփոնի և Մարիամու կնոջ նորա, և երկուց որդւոց նոցա Յովհաննու և Արկադիոսի։

Էր ոմն Սինկղիտոս և անուն նորա Քսենոփոն, և էր մեծատուն յոյժ և փոյթ 'ի պատուիրանսն Աստուծոյ։ Եւ էին նորա երկու որդիք, զորս բազում աշխատութեամբ խրատէր՝ կամեցեալ իւրոյն առաքինութեանցն հաստուցանել և ժառանգորդ ամենայն ընչից իւրոյ կացուցանել։ Առաքեաց զնոսա 'ի Վերիտոն քաղաք՝ ուսանել զօրէնս և զպատուիրանս, զի մի մնասցեն յանգիտութեան. և իբրև հասին անդ՝ զամենայն զկարօտեալսն որ էին 'ի քաղաքի անդ՝ կերակրէին, զփոքունս և զմեծամեծս, մանաւանդ զօտարս և զանքնակս. և ելանէր յոյժ առաքինութեան նոցա համբաւ ընդ ամենայն աշխարհն։

Դէպ եղև 'ի միում[1] աւուրցն հիւանդանալ հօրն, և գրէ առ նոսա մայրն իւրեանց թուղթ, փութով հասանել մինչչև վախճանեալ հօր նոցա։ Եւ լուեալ զհիւանդութիւն հօրն իւրեանց՝ վաղվաղակի անդր հասանէին։ Եւ սկսաւ հայրն խրատել զնոսա այսպէս. Որդեակք իմ, ես այսուհետև հրաժարեմ յայսմ աշխարհէ 'ի հանդերձեալսն. և դուք ձեզէն իսկ գիտէք՝ թէ որպէս վարեցայ յաշխարհիս, և որպէս յամենեցունց զսէր և զպատիւ ընկալայ, ոչ եթէ ընչիւք բազմօք, այլ հեզութեամբ և խոնարհութեամբ։ Ոչ զոք երբէք անգոսնեցի, ոչ զոք տրտմեցուցի, ոչ զոք

1. Յօր. 'ի միում։

թամբասեցի. ոչ ընդ ումեք նախանձեցայ, ոչ ումեք բարկացայ, ոչ հեռացայ յեկեղեցւոյ զգայդ և զգեբեկ, և ոչ երբէք խափանեցի զաղօթս իմ. ոչ արարի զանց զաղքատօք, ոչ ցանկացայ գեղոյ օտարի, և ոչ ծանեայ զկին բաց 'ի ծնողէդ ձերմէ, այլ և ոչ զդա՛ յորմէ հետէ ծնաւ զձեզ. Նոյնպէս և դուք, որդեակք, այսպէս եղերուք, զի օրհնեսցէ զձեզ Աստուած և երկայնակեացս արասցէ: Զորբս ընկալարուք, այրեաց ապաւէն լերուք, դատապարտելոց օգնական լերուք, զզրկեալս փրկեցէք, զխաղաղութեան զհետ երթայք, զսուրբս ընկալարուք, մանաւանդ. որ յանապատս և 'ի լերինս և յայրս և 'ի ծերպս բնակեալ են՝ առաւել յիշատակեցէք: Վանականաց յառաջագոյն տեսողք լերուք. պատուեցէք զդասս միայնակեցաց, վասն զի աղօթիւք նոցա թագաւորութիւնք պարգևին աշխարհի: Գիտէք, որդեակք իմ, զի ոչ երբէք պակասեաց 'ի տանէ և 'ի սեղանոյ իմոյ կրօնաւոր. այլ և յաղօթից և 'ի ժողովրդականացս մի հեռանայք, և զպատուիրանաւ ծնողին ձերոյ մի երբէք անցանէք, զհրամանս դորա կատարեցէք երկիւղիւ: Զայս ամենայն արարէք, զի արժանի լինիցիք զՔրիստոս տեսանել. և Աստուած խաղաղութեան եղիցի ընդ ձեզ:

Եւ լուեալ զայս Յովհաննու և Արկադիոսի՝ սկսան ողբալով ասել. Ո՛վ ամենաբարի հայր մեր, մի թողուր զմեզ տարաժամ. այլ աղաչեա զԱստուած զի սակաւիկ մի կեցցես, և կատարելապէս զխորհուրդս քո հաստատեսցես 'ի մեզ: Եւ հայրն արտասուելով ասէ ցնոսա, եթէ՝ Յորմէհետէ այց արար ինձ Աստուած և անկեալ դնիմ 'ի մահիճս յայս, զայս աղաչէի զԱստուած. և 'ի գիշերիս յայսմիկ զհասարակաց խնդրուածս շնորհեաց ինձ Աստուած, և յաւել ես 'ի ժամանակս կենաց իմոց: Եւ լուեալ զայս մանկանցն՝ ուրախանային և գոհանային զՏեառնէ: Եւ իբրև ողջացաւ հայրն, ասէ ցնոսա. Որդեակք, երթայք 'ի Վաղիտան քաղաք, կատարեցէք զուխտս ձեր, և փութով դարձարուք՝ զի ամուսնութեան հասանիցէք: Եւ արկեալ զնոսա 'ի նաւ՝ յուղարկեաց: Եւ իբրև մեկնեցան 'ի ցամաքէն, շնչեաց հողմ սաստիկ յոյժ, և մերձ

էր նաւն յընկղմել. և իջուցեալ զառագաստն՝ այնպէս ալէկոծէին ։ Յայնժամ մանկունքն զամենայն սուրբսն յօգնականութիւն կոչէին. և արտասուեալ՝ առ Աստուած կարդային այսպէս.

Բարեգութ Տէր մեր, մի անտես առներ զստեղծուածս քո. այլ վասն բազմագութ մարդասիրութեան քո՝ տուր մեզ օգնականութիւն 'ի նեղութեանս, և փրկեա զմեզ 'ի վտանգէս յայսմանէ. զի մեք արժանի եղիցուք առնել զկամս քո, Տէր, և գտանել զողորմութիւն 'ի քէն։ Յիշեա, Տէր, զվաստակս ծնօղաց մերոց, և մի հաներ զմեզ 'ի կէս աւուրց մերոց։

Իսկ նաւն յալեացն առեալ՝ և տագնապէր. և նաւավարացն տեսեալ զտագնապն՝ խնդրէին փախչել. և մտեալ 'ի կուրն պատճառանօք որպէս թէ յօգնականութիւն հասանիցեն նաւին՝ փախեան։ Եւ մնացին մանկունքն 'ի նաւ անդր հանդերձ ծառայիւքն իւրեանց։ Եւ տեսեալ զամենեւին կորուստն, զձեռս զձեռօք արկեալ՝ մեծաւ հառաչանօք աղաղակէին. Ողջո՛յն քեզ, հայր աստուածասէր և բարեպաշտ. ողջո՛յն քեզ, մայր աստուածասէր և հաւատարիմ աղախին Քրիստոսի. ողջո՛յն ձեզ սիրելիք, ողջո՛յն ձեզ ծառայք և աղախնայք. ողջո՛յն քեզ, եղբայր. ու՞ր են խրատք ծնօղացն մերոց, ու՞ր են պատուիրանաց գիտութիւնք, ու՞ր և իմաստասիրական ուսմունքն, ու՞ր և վաստակք հարցն մերոց, ու՞ր և աղօթք միայնակեցացն. ամենայն յոչ ինչ համարեցան, ամենայն սնոտի եղև, վասն զի մեղք մեր հեռացուցին զմեզ յարդարոցն բարեպաշտութենէ։

Ասէ Արկադիոս ցՅովհաննէս. Արդեօք ո՞չ գտաւ մի ոք արժանաւոր յամենեցունց որք մտանէին 'ի յարկս ծնօղաց մերոց, զի 'ի ձեռն աղօթից նոցա փըրկէր զմեզ Աստուած։ Պատասխանի ետ Յովհաննէս և ասէ ցնա. Այո՛ եղբայր, ամենեքեան են արժանաւոր, բայց միայն մեք անարժանք 'ի կենաց աշխարհիս. այլ միթէ և զայս բարի համարեցաւ Աստուած մեզ։ Եւ անկեալ զմիմեամբք ողբալով՝ զմիմեանս համբուրէին ասելով. Ողջո՛յն քեզ, սիրելի եղբայր։

Եւ յետ այսորիկ նաւն 'ի բռնութենէ ալեացն

յերկուս հերձաւ, և բուռն հարեալ իւրաքանչիւր ոք 'ի նոցանէ ոմն 'ի տախտակ և ոմն յայլ ինչ փայտ նաւուն. և 'ի շնորհացն Աստուծոյ առաջնորդեալ՝ հան զնոսա 'ի սահմանս Տիւրոսի. իսկ Արկադիոս 'ի Տերբապիւղագա և Յովհաննէս 'ի Տաբաթելա: Եւ Յովհաննէս ածէր զմտաւ եթէ ո՛ւր մարթացից երթալ, քանզի մերկ եմ և ամաչեմ 'ի տեսողացն. հայր իմ երանէր միշտ զվարս միայնակեցացն, և արդ բարիոք է՝ կամացն Աստուծոյ խոնարհութեամբ և աղքատութեամբ ծառայել քան մեծութեամբ: Վասն այսորիկ ոչ լուաւ Աստուած աղօթից մերոց 'ի նաւին անդ, և ոչ ինչ համարեցաւ զկեանս մեր. զի թէպէտ և մեք ոչ ինչ իմանալով հայցեմք զօգուտն 'ի Տեառնէ, սակայն բարեգութն Աստուած ոչ լսէր աղօթից մերոց, այլ զօգտակարսն հոգւոց մերոց կատարէր. արդ երթայց 'ի վանս և անդ լռեցից: Եւ գոհացեալ զՏեառնէ յաղագս փրկութեան իւրոյ՝ ասէ. Տէր, որ փրկեցեր զիս 'ի վտանգէս յայսմանէ, փրկեա և զծառայս քո զեղբայրն իմ, և արժանի արա միայնակեցութեան: Եւ ել 'ի սահմանսն յայնոսիկ, և գտանէ արգելավանս մի, յորում բնակեալ էին բազումք միայնակեացք: Եւ բախեալ զդուրսն՝ եբաց նմա դռնապանն. և տեսեալ զնա մերկ՝ ընկալաւ զնա զուարթութեամբ և ասէ. Բարիոք ած զքեզ Աստուած այսր, որդեակ. և բերեալ հանդերձ զգեցոյց նմա և եդ առաջի նորա սեղան: Եւ իբրև ուրախացան, ասէ ցնա միայնակեացն. Ուստի՞ իցես որդեակ: Եւ նա ասէ ցնա. Օտար եմ և աղքատ, և մտեալ 'ի նաւ երթայի 'ի գործ իմ, ընկղմեցաւ նաւն, և ես աղօթիւք հօրն իմոյ փրկեցայ, և ընկեցայ 'ի սահմանս յայս: Եւ լուեալ զայս միայնակեցին՝ ետ փառս Աստուծոյ, և ասէ ցնա. Ո՞ւր կամիս երթալ: Ասէ ցնա Յովհաննէս. Եթէ կամք են Աստուծոյ և զանց առնէ զմեղօք իմովք և արժանի լինիմ առնուլ զլուծ նորա՝ կամիմ միայնակեաց լինել: Ասէ ցնա միայնակեացն. Բարիոք է յօժարութիւնդ քո, որդեակ: Ասէ Յովհաննէս. Աղաչեմ զքեզ, հայր, կարե՞մ աստ լռել: Ասէ միայնակեացն. Գիտացուցից զայս վանականին, և որ ինչ կամք են Աստուծոյ՝ այնպէս եղիցի: Եկաց սակաւ մի

և պատմեաց վանականին զամենայն։ Ասէ ցնա աբբայն. Ած զնա այսր։ Եկն Յովհաննէս անկաւ առաջի նորա։ Սկսաւ աբբան խօսել ցնա բանս փրկութեան, և զամենայն վարս միայնակեցութեան պատմեաց նմա, և ասէ. Օրհնեալ է Աստուած ծնօղաց քոց՝ որ փրկեաց զքեզ ՚ի նաւէ անտի. և արարեալ զնշան խաչին՝ հրամայեաց փոքրել զհերս նորա։ Եւ լաւեաց նա անդ պահօք և աղօթիւք և տքնութեամբ. և հոգայր վասն եղբօրն իւրոյ, քանզի համարէր զնա մեռեալ։

Իսկ եղբայր նորա Արկադիոս ելեալ ՚ի ցամաքն անկաւ ՚ի վերայ երեսաց իւրոց, հայցէր ՚ի Տեառնէ ասելով. Աստուած ծնօղաց իմոց, գոհանամ զքէն, որ փրկեցեր զիս յանհնարին ալեաց ծովուն. և որպէս փրկեցեր զիս փրկեա և զծառայն քո զեղբայրն իմ, զի մի ընկղմեսցեն զնա անդունդք խորոց, և մի ընկղմեսցեն զնա պտոյտք ջուրց. այլ արա զիս արժանի տեսանել զնա։ Եւ զայս ամենայն նորա ասացեալ, գնաց ՚ի տեղի մի, խնդրեաց հաց և եկեր և սակաւ մի զօրացաւ։ Եւ մտեալ յեկեղեցին՝ եկաց յաղօթս և ննջեաց ՚ի վերայ աթոռոյն. և եսես ՚ի տեսլեանն զեղբայրն իւր զՅովհաննէս, զի ասէր ցնա. Եղբայր իմ Արկադիէ, զի՞ լաս վասն իմ, ահա ես կենդանի եմ, մի՛ ինչ հոգար վասն իմ։

Եւ յարուցեալ ՚ի քնոյ անտի՝ ուրախացաւ և գոհացաւ զԱստուծոյ, և ասէ ցմիտս իւր. Զի՞նչ արարից. դարձայց անդրէն առ հայրն իմ. բայց յաղագս ոչ լինելոյ ընդ իս եղբօրն իմոյ՝ տրտմութիւն յոյժ լինի ծնօղաց իմոց. թէ ասեմ յուսումն է, մնացի է. արդ զի՞նչ արարից ոչ գիտեմ։ Հայր իմ յամենայն ժամ երանէր՝ թէ մեծ է պատիւ միայնակեցաց և մերձ առ Աստուած վարս նոցա, և ՚ի միւսանգամ գալստեանն առաւել փառաւորագոյն. և արդ զի՞նչ ածից զմտաւ։ Եւ կացեալ յաղօթս՝ գնաց ՚ի կողմանս Երուսաղէմի։ Եւ իբրև եգև անդր՝ շրջէր ընդ եկեղեցիսն ընդ որ Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս չարչարեցաւ. և մինչդեռ երթայրն զճանապարհն՝ պատահեցաւ նմա ծեր ոմն, և ընթացեալ անկաւ առաջի նորա և ասէ. Աղօթեա վասն իմ, հայր. վասն զի ՚ի բազում տրտմութեան եմ։ Եւ ասէ ծերն. Մի՛ տրտմիր, հայր

քո և մայր քո կենդանի են և եղբայր քո, և ամենեքեան որ ընդ քեզ էին 'ի նաւին՝ բազում աշխատութեամբ փրկեցան. այլ և ծառայքն որ ընդ քեզ էին 'ի նաւին՝ միաբանակեացք են, և եղբայրն քո. լուաւ Աստուած աղօթից քոց, տեսցես զնա աչօք քո և ապա 'ի կենացս փոխեսցիս։

Եւ լուեալ զամենայն Արկադիոսի, անկաւ առ ոտս ծերոյն, պաղատէր և ասէր. Աղաչեմ զքեզ, հայր սուրբ, ահաւասիկ Աստուած ոչ ծածկեաց 'ի քէն զվարս իմ, այլ զամենայն յայտնեաց քեզ. և արդ մի՛ ընկենուր զիս յերեսաց քոց, այլ որպէս կամիս՝ կեցո զտառապեալ անձն իմ, և արա զիս միաբանակեաց։ Ասէ ծերն. Օրհնեալ եղիցի անուն Տեառն, որդեակ, եկ զկնի իմ։ Եւ տարաւ զնա 'ի վանսն Սուկա, ետ նմա զխրճիթն իւր զառաջին՝ յորում բնակեալ էր ծերն ամս յիսուն և երեք. ուսոյց նմա զամենայն վարս միաբանակեցութեան, եդեալ նմա կարգաւորութիւն. և ինքն գնաց յանապատն, ասէ. Յետ երից աւուրց գամ առ քեզ։ Իսկ Արկադիոս առեալ զկարգաւորութիւն ծերոյն՝ փութապէս կատարէր զհրամայեալսն։

Եւ հաւատարիմ ծառայն Քրիստոսի Քսենոփոն ոչ գիտէր զպատուհասն որդեկաց իւրոց. առաքէ 'ի Վռիտոն քաղաքն առ նոսա։ Եւ եկեալ պատանին 'ի Վռիտոն՝ քննէր զքաղաքացիսն. և ոչ գտեալ, ասէ ցմիտս իւր. Ապաքէն յԱթէնս երթեալ իցեն։ Գնացին ընդ պողոտայն մինչև յԱթէնս. և մինչդեռ երթայր՝ եկն 'ի պանդոկի մի. և տեսեալ զմի 'ի ծառայից ընկերաց իւրոց որ զգեցեալ էր զգեստ միաբանակեցի և երթայր յԵրուսաղէմ, կոչեաց զնա առ ինքն և ասէ ցնա. Վասն անուանն Տեառն, ասա ինձ, ո՞չ դու ես ծառայակիցն իմ։ Եւ նա ասէ. Այո։ Ասէ. Ո՞ւր են տեարքն մեր։ Եւ նորա արտասուեալ ասէ ցնա. Ի ծովու անդ ընկղմեցան, և ես միայն ապրեցայ և լաւագոյն համարեցայ զվարս միաբանակեցութեան՝ քան եթէ դառնալ առ տէրն մեր և լինել հրեշտակ չար, և տրտմութիւն հասուցանել նոցա և ծառայակցաց իմոց։ Եւ լուեալ զայս պատանւոյն՝ սկսաւ ձեռօքն կոծել զկուրծս իւր, և մեծաւ հառաչանօք

Digitized by Google

ողբայր զտեարսն իւր, ասելով. Վա՜յ ինձ, բարի տեարք իմ. ո՞ պատմեսցէ մեծագութ հօրն ձերոյ զմահս ձեր, ո՞ աչք բաւական է տեսանել զնորա տրտմութիւնն, ո՞ ժառանգեսցէ զինչս նորա, ո՞ նմանիցէ բարի բարուց նորա, ո՞ զօտարսն ընդունի, ո՞ պատրաստէ սեղան աղքատաց, ո՞ զկալանաւորսն արձակեսցէ, ո՞ հիւանդաց զպէտս պատրաստէ, ո՞ զսուրբ զեկեղեցիսն զարդարեսցէ, ո՞ արթնութեամբ և աշխատութեամբ զԱստուած փառաւորեսցէ: Վա՜յ ինձ, բարի տեարք իմ. պակասեաց լոյս իմ, շիջաւ ճրագ իմ. ամենեքեան մեծապէս ողբացէք զիս, քանզի հանգիստն մեր էանց, պաղատանքն մեր դադարեաց, ուրախութիւն մեր էանց, գանձն մեր գողացաւ: Վա՜յ ինձ, բարի տեարք իմ, ո՞ զծառայակիցս իմ զարդարեսցէ, ո՞ վանականացս պէտս պատրաստեսցէ. ամենայն էանց և յոչ ինչ համարեցաւ: Եւ զինչ արարից՝ ոչ գիտեմ. եթէ դարձայց առ տէրն իմ, ո՞վ կարասցէ պատմել եթէ որդիքն քո 'ի ծովուն վախճանեցան. կամ ո՞ կարէ լսել զարտասուս մօրն, ո՞ր լսելիք կարող լինի լսել զողբումն ծառայիցն, և զսիրելեացն զհեծութիւն ո՞ դադարեցուսցէ: Զայս ամենայն ողբալով ասէր: Իսկ որ էին 'ի տեղւոջն՝ աղաչէին զնա լռել և երթալ պատմել նոցա, և ասէին. Գուցէ եթէ ոչ երթաս՝ բարկանայցեն քեզ տեարքն քո և ընջեսցիս 'ի կենացս: Եւ հաւանեալ նորա՝ դարձաւ առ նոսա. և մտեալ 'ի տունն՝ նստաւ տրտմեալ:

Յայնժամ լուաւ տիկինն զգալ պատանւոյն, հրամայեաց կոչել զնա առ ինքն և ասէ. Զիա՞րդ կան որդեակքն իմ: Եւ նա ասէ. Բարիոք: Եւ իբրև խնդրեաց զթուղթն՝ ասէ ցնա. Ի ճանապարհին կորուսի. և սկըսաւ խռովել սիրտ նորա: Ասէ ցնա. Երկիւղիւն Աստուծոյ, ասա ինձ զճշմարիտն: Յայնժամ հոգւոց հանեալ պատանւոյն՝ ասէ ցտիկինն. Վա՜յ ինձ, տիկին իմ, զի լոյսն քո 'ի ծովուն շիջաւ: Եւ լուեալ կնոջն՝ ետ փառս Աստուծոյ, և ասէ ցպատանին. Մի՛ ումեք ասես որ ինչ եղև. Տէր ետ և Տէր էառ. եղիցի անուն Տեառն օրհնեալ յաւիտեանս:

Եւ իբրև երեկոյ եղև՝ եկն տէրն Քսենոփոն 'ի պալատէն, և բազում սպասաւորք գային առաջի և զկնի

Digitized by Google

նորա. յուղարկեաց զնոսա, և մտեալ 'ի տուն իւր փա-խեաց զհանդերձն, բազմեցաւ և կամէր ճաշակել, քանզի յամենայն օր յիններորդ ժամուն ճաշակէր։ Եւ մինչդեռ կայր բազմեալ՝ ասէ ցնա կինն իւր. Տէր, գիտացի՞ր զգալ պատանւոյն զոր 'ի Վախտան աւագե-ցեր։ Եւ իբրև լուաւ զգալ պատանւոյն՝ ետ փառս Աստուծոյ, և ասէ. Ո՞ւր է պատանին։ Ասէ ցնա կինն իւր. Հիւանդ անկեալ դնի։ Ասէ ցնա տէրն Քսենո-փոն. Բերցի Թուղթ մանկանցն։ Ասէ ցնա կինն. Թոյլ տուր նախ զի կերիցուք հաց, և վաղիւն տեսանես զի ունի ինչ ասել քեզ։ Եւ նորա զայրացեալ ասէ. Բեր այսուհետև զԹուղթն, զի գիտացից Թէ որպէս են որ-դեակքն մեր, և 'ի վաղիւն ինքն եկեսցէ և ասասցէ զպատուիրեալսն։

Իսկ մայրն ոչ կարաց ժուժել վասն գԹոյ աղեացն, արտասուելով ոչ կարաց տալ պատասխանի. և տե-սեալ զնա զի լայր, ասէ ցնա. Միթէ արդեօք հիւան-դացեալ են որդեակքն մեր։ Եւ նա ասէ. Ոչ են հի-ւանդացեալ, տէր, այլ զմարգարիտն քո 'ի ծովու անդ կորուսեր։ Եւ նորա յոգւոց հանեալ՝ ետ փառս Աս-տուծոյ և ասէ. Տէր ետ և Տէր եառ, որպէս հաճոյ Տեառն Թուեցաւ՝ այնպէս եղիցի. և եղիցի անուն Տեառն օրհնեալ յաւիտեանս։ Ո՛վ կին, մի տրտմիր, քանզի ոչ Թողացուցանէ Տէր այսպիսի լինել, և ոչ տրտմեցուցանէ զծերուԹիւն իմ. քանզի ոչ երբէք անցի զպատուիրանաւն նորա, յորմէհետէ եկի 'ի չափ հասակի։ Արդ եկ տքնեսցուք 'ի գիշերիս յայս-միկ, և Տէր յայտնեսցէ մեզ զպատահումն որդեկաց մերոց. և կային յաղօթս առ Աստուած զամենայն գիշերն բազում արտասուօք և հառաչմամբ։ Եւ իբրև առաւօտ եղև՝ անկան 'ի վերայ քրձի և ննջեցին, և տեսանէին 'ի տեսլեան զերկու որդիսն իւրեանց՝ զի կային առաջի Քրիստոսի. Յովհաննէս ունէր 'ի գլուխ իւր պսակ պատուական յոյժ. իսկ Արկադիոս պսակ աստղանման ունէր, և խաչ 'ի ձեռին իւրում. և յարուցեալ պատմեցին միմեանց զտեսիլն։ Եւ ասէ Քսենոփոն ցՄարիամ. Որդեակքն մեր մեծ պատուոյ արժանի են, և գիտեա զի յԵրուսաղէմ են, և յոյս ունիմք 'ի Տէր Աստուած՝ զի հանդիպիմք նոցա։ Եւ

յարուցեալ առին ինչս բազումս և գնացին։ Իբրև անդ շրջեցան ընդ ամենայն եկեղեցիս՝ խնդրեին զնոսա և ոչ գտանեին. և գտեալ զմի 'ի ծառայից իւրոց՝ որ զգեցեալ էր զգեստ միայնակեցի, համբուրեաց զնա և անկաւ առ ոտս նորա. և նա դարձեալ անկաւ առաջի նորա և աղաչէր զնա՝ մի այնպէս խոնարհել նմա։

Ասէ ցնա տէրն Քսենոփոն. Ոչ եթէ քեզ մատուցանեմ զերկրպագութիւնդ, այլ զզգեստիդ զոր ունիս, քանզի սրբոց առաքելոցն է. մի տրտմիր, այլ ասա՝ ո՞ւր են որդիքն մեր։ Պատասխանի ետ և ասէ. Ոչ գիտեմ. բայց յընկղմել նաւուն իւրաքանչիւր ոք անձին իւրում յօգնականութիւն փութայր. եթէ վախճանեցան և եթէ կենդանի են՝ Աստուած միայն գիտէ։ Եւ նոցա թողեալ զնա՝ գնացին 'ի կողմանս Յորդանանու, զի տայցեն և անդ յընչից իւրեանց։ Եւ մինչդեռ երթային, դէպ եղեն ծերոյն որ ընկալեալ էր զԱրկադիոս 'ի միայնակեցութիւն։ Եւ անկեալ առ ոտս նորա՝ աղաչէին զնա զի արասցէ 'ի վերայ նոցա աղօթս։ Եւ իբրև կատարեաց զաղօթսն, ասէ ծերն ցՔսենոփոն. Ո՞վ տրիպեաց զքեզ և զՄարիամ գալ 'ի կողմանս Երուսաղէմի։ Եւ նա ասէ. Ոչ ոք, բայց միայն որդեկաց մերոց վտանգն։ Եւ ասէ ծերն. Մի տրտմիք, քանզի որդեակքն ձեր կենդանի են. այլ և 'ի տեսլեանն յայտնեաց ձեզ Աստուած զփառս նոցա. գնացէք կատարեցէք զուխտս ձեր, և 'ի դառնալն ձեր տեսանէք զորդեակսն ձեր։ Եւ աղօթս արարեալ յուղարկեաց զնոսա։ Եւ եկեալ ծերոյն 'ի սուրբ Յարութիւնն՝ աղօթս արար և նստաւ. և ահա գայր Յովհաննէս կալ յաղօթս. և իբրև ետես զծերն, անկաւ առաջի նորա։ Եւ ծերն աղօթս արարեալ յարոյց զնա. և ասէ ցՅովհաննէս. Ահաւասիկ հայր և մայր քո խնդրեն զքեզ, և դու եկիր այսր 'ի խնդիր վասն եղբօրն քո։ Ասէ Յովհաննէս ընդ ծերն. Վասն անուանն Տեառն ասա ինձ, ո՞ւր է եղբայրն իմ, վասն զի յոյժ տրտում եմ վասն նորա մինչև ցայժմ. զհաւաստեաւն ոչ երբէք գիտացի զկենդանութիւն նորա, բայց միայն լուայ 'ի բերանոյ քումմէ։

Եւ ահա գայր Արկադիոս, և էր տկարացեալ յոյժ,

Digitized by Google

մինչև լոյս աչաց իւրոց պակասեալ էր 'ի քաղաքն Ճգնութենէն. և կացեալ յաղօթս՝ ետես զծերն, անկաւ առաջի նորա և ասէ. Հայր, այս երեք ամք են զի թողեր զագարակն, և ոչ եկիր 'ի տեսանել զնա, բազում փուշք ելին 'ի նմա: Եւ ասէ ցնա. Որդեակ, հանապազ անցանէի ընդ նա, և ակն ունէի չբուսանելոյ 'ի նա փուշ, այլ ողկոյզ բարի և ցորեան պարարտ, յորմէ կերակրի թագաւորն թագաւորաց և ուրախանայ: Եւ յայտնեաց նմա ծերն վասն եղբօրն:

Ասէ ծերն ցՅովհաննէս. Յորմէ՞ աշխարհէ ես, որդեակ: Նա պատասխանի ետ և ասէ. Հայր, օտար եմ և աղքատ, և հայցեմ 'ի Տեառնէ զողորմութիւն և 'ի սուրբ աղօթից քոց: Ասէ ծերն. Այժ, զայդ և ես գիտեմ. այլ պատմեա ինձ զազգէ քումմէ և զքաղաքէն՝ յորում դու ես ծնեալ. և այնպէս փառաւորեաց զԱստուած: Եւ սկսաւ Յովհաննէս պատմել մի ըստ միոջէ: Եւ յորժամ պատմեաց յաղագս նաւակոծութեանն՝ թէ եղբայր ունէի և անուն նորա Արկադիոս. և իբրև լուաւ Արկադիոս, ոչ հանդուրժեաց վասն աղետական գթոյ եղբօրն. ասէ ցծերն. Արդարութեամբ ասեմ, հայր սուրբ, սա է եղբայրն իմ: Ասէ ծերն. Եւ ես գիտէի, բայց յաղագս որոյ լսեցի, զի դուք ձեզէն ճանաչէիք զմիմեանս: Եւ խնդրէին 'ի ծերոյն՝ զի արասցէ 'ի վերայ նոցա աղօթս. և գոհանային զՏեառնէ՝ որ արժանի արար տեսանել զմիմեանս այսպիսի զգեստիւ, և անկան առաջի ծերոյն:

Եւ յետ երկուց աւուրց գայր ծերն, և ունէր ընդ իւր զեղբարսն զերկոսեան: Եւ ահա եկին ծնօղք նոցա 'ի Գողգոթա, և ետուն անդ գանձս բազումս 'ի գերեզմանն Տեառն: Եւ իբրև ելին՝ տեսին զծերն, և ծանուցեալ զնա անկան առ ոտս նորա. և արարեալ 'ի վերայ նոցա աղօթս՝ յարոյց զնոսա: Եւ ասեն ցնա. Վասն անուան Տեառն, ցոյց մեզ զորդեակսն մեր, որպէս ասացեր մեզ: Եւ նոքա կային առաջի նորա, բայց պատուէր առեալ 'ի ծերոյն ոչ բարբառել: Իսկ ծնօղքն ամենեւին ոչ ծանեան զնոսա, քանզի ապականեալ էր գեղ նոցա 'ի քաղաքն Ճգնութենէն: Ասէ ցնոսա ծերն. Գնացէք պատրաստեցէք կերակուր ազնիւ, զի եկից աշակերտօքս իմովք, և ապա տարայց

զձեզ առ որդեակսն ձեր։ Եւ նոքա լի եղեն ուրախութեամբ, ոլ արժանի արար զնոսա ծերն այնպիսի հրամանի. և փութապէս գնացին պատրաստեցին կերակուր։ Եւ ասէ ծերն ցեղբարսն. Պարկեշտացարուք։ Եւ ասեն. Որպէս կամիս, այնպէս արասցուք։ Ասէ ծերն. Եկայք, որդեակք իմ, գնասցուք առ նոսա, քանզի այս ոչ վնասէ ձեզ, զի որքան ես աշխատիք, չափոյ աշխատութեան հօր և մօր ոչ կարէք հասանել. և այսպիսի առն և կնոջ խօսել՝ մեծ օգտակարանօք։ Զայս ասացեալ գնացին։ Եւ իբրև բազմեցան, ասեն ցծերն. Հայր սուրբ, ո՞րպէս են որդեակքն մեր։ Եւ ասէ ծերն. Բարիոք, և փութան կատարեալք լինել։ Եւ ասեն ծնօղքն. Տէր Աստուած օգնեսցէ նոցա, և արժանի արասցէ մշակ այգւոյն իւրոյ, և զմեզ փրկեսցէ 'ի հրոյն յաւիտենից։ Ասէ ծերն ցԱրկադիոս. Որդեակ, պատմեա ինձ յորմէ՞ քաղաքէ ես, և ո՞յք են ծնօղքն քո, կամ ո՞ւր սնար։ Եւ ասէ տէրն Քսենոփոն. Արդարութեամբ ասեմ, հայր սուրբ, բարի աշակերտք ունիս, քանզի սիրտ իմ յօժարութեամբ սիրեաց զնոսա, ամենևին հաճոյ թուեցան ինձ, զի տեսանեմ զդոսա արժանաւորս Աստուծոյ։ Արդ աղաչեմ զքեզ, հայր սուրբ, զի և որդեակքն մեր այսպիսիք լինիցին կատարեալք։ Ասէ Արկադիոս ընդ ծերն. Ես 'ի Բիւզանդիոն քաղաքէ եմ, որդի մեծի և փառաւորի 'ի թագաւորի պալատէ, հօր բարեպաշտի և մօր աստուածահաճի[1]. ունէի և այլ եղբայր և սնուցին զմեզ ծնօղքն մեր, ուսուցին զմեզ բարիոք և փոյթ 'ի պատուիրանս Աստուծոյ. ուսուցին մեզ զամենայն հելլենական և զհռովմէական դպրութիւն, և զինուորեցին զմեզ ըստ աքքայական պատուոյ, և առաքեցին զմեզ 'ի Վռիտոն քաղաք ուսանել զօրէնս։ Եւ մինչդեռ երթայաք՝ ընկղմեցաւ նաւն, և ըստ կամացն Աստուծոյ անկաք 'ի կողմանս այս։ Եւ մինչդեռ պատմէր նա, ոչ հանդուրժեցին ծնօղքն նորա. յարուցեալ գիրկս արկանէին զպարանոցաւ նոցա, և ողբալով ասէին. Սոքա են որդեակքն մեր. և արդ, հայր սուրբ, արի՛ք տացուք փառս Աստուծոյ,

1. Յօր. Աստուածն։

և արասցուք աղօթս զի արժանի արասցէ զմեզ Տէր Աստուած ողորմութեան իւրոյ. և արարեալ աղօթս, ծերոյն տուեալ փառս Աստուծոյ։ Եւ աղաչեցին զծերն զի փոքրեսցէ զհերս նոցա և տացէ զսուրբ ըզգեստն։ Իսկ ծերոյն աղօթս արարեալ, ըստ կարգաւորութեան փոքրեաց զհերս նոցա. պատուիրեաց նոցա զի մի ևս տեսանել զմիմեանս։ Եւ եղբարցն հրաժարեալ գնացին զհետ ծերոյն, և անդ կատարեցան և արժանի եղեն շնորհի բժշկութեան։

Եւ հայրն նոցա արձակեաց և վաճառեաց զինչս իւր և ետ աղքատաց, և ազատեաց զծառայս իւր և ետ նոցա յընչից իւրոց։ Իսկ մայրն 'ի կուսանոցն գնացեալ, բարի և առաքինասէր վարուք կացեալ՝ բազում բժշկութիւն առնէր. զկոյրս լուսաւորէր, զդևս հանէր. և այսպէս փոխեցաւ 'ի Քրիստոս։

Իսկ տէրն Քսենոփոն զգեցաւ քուրձ և գնաց յանապատն, կացեալ անդ զժամանակս իւր, արժանի եղև յառաջգիտութեան մեծի խորհրդոյն. և այնպէս փոխեցաւ 'ի կենաց։

Զայս պատուիրեմ ձեզ, եղբարք, զի գիտասջիք, թէ որպէս բարի և առաքինի վարուք զկեանս իւրեանց անցուցին. ոչ թողացուցանէ Տէր Աստուած կորնչել, այլ զօգտակարսն հոգւոց նոցա կատարէ 'ի ձեռն փորձութեանց և տրտմութեանց. և որպէս նոցա եցոյց զմարդասիրութիւն իւր, զի կեցցեն որք փափագին 'ի նա, և զխոստացեալ պարգևսն ժառանգեսցեն։ Եւ մեք այսուհետև մի յապաղեսցուք զժամանակս ապաշխարութեան, արկանելով 'ի սիրտ մեր զերկիւղն Աստուծոյ. և փութասցուք հասանել յաւիտենական կենացն, 'ի Քրիստոս Յիսուս 'ի Տէր մեր. որում փառք յաւիտեանս. ամէն։

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Քրիստափորի։

Յամն թագաւորութեանն Յուլիանոսի և դատաւորութեանն Դեկոսի՝ էր հալածումն մեծ քրիստոնէից, և հայհոյէր անուանն Տեառն, և նեղէին զքրիստոնեայս ամենայն ուրեք։ Եւ էր այր մի Շանագլուխ, գտեալ զնա կամնի մի 'ի պատերազմի, և ած զնա առ թագաւորն և զինուորեցոյց զնա ընդ զօրս իւր. որոյ անուն էր Մարգարիտ։ Եւ տեսեալ զգործս ամպարշտութեանն՝ խռովէր, և շարժեալ սիրտ նորա 'ի շնորհաց սուրբ Հոգւոյն՝ աղաչէր զԱստուած լինել ձեռնտու և օգնական յամենայնի, զի համարձակեսցի խօսել զբանն կենաց նովիմ բարբառով և լեզուաւ, և ոչ էր տեղեակ լեզուին։ Եւ շնորհեալ նմա 'ի վերին զօրութենէն՝ հաւատոյ հաստատութիւն և գիտութիւն ճշմարիտ բանի և համարձակութիւն սիրոյն Աստուծոյ և ցանկութիւն որ առ Աստուած. և զօրացեալ փառաւորէր զԱստուած։ Եւ տեսեալ զի չարչարէին զքրիստոնեայսն զինուորք դատաւորին, ասէ ցնոսա. Ո՛հ, պաշտօնեայք ամպարշտութեան և ըմբռնեալք 'ի ձեռն սատանայի, դուք զերկիւղածսն Աստուծոյ ընդ ձեռն կամիք կորուսանել։ Եւ զարհուրեցուցանէր զնոսա ահաւոր բանիւ և տեսլեամբ. որք երթեալ պատմեցին դատաւորին զառնն վրէժխնդրութիւն 'ի վերայ քրիստոնէից. միաբանգամայն զի և զՔրիստոս փառաւորէր և զաստուածսն արհամարհէր և զհրամանս թագաւորացն։ Վասն այսորիկ, ասեն, ծանուցաք քեզ, զի որպէս հաճոյ թուի քեզ՝ արասցես։

Յայնժամ առաքեաց զօրականս երկերիւր զի բերցեն զնա։ Եւ նոցա գնացեալ՝ ածէին զնա յատեանն, զի ստուգագոյնս գիտասցէ վասն նորա։ Իսկ երանելին երթեալ 'ի տուն Աստուծոյ՝ կայր առաջի բեմին, և զայս առանձին աղօթս մատուցանէր. Գոհանամ զքէն, Տէր, վասն մեծի շնորհացդ զոր շնորհեցեր ինձ ճանաչել զքեզ և առնել զկամս քո։ Եւ այժմ մի թողուր զիս 'ի քումմէ օգնականութենէդ, այլ առաջնորդեա ինձ 'ի խորհուրդս կամաց քոց ըստ հաճութեան քում, զի բարձրասցի անուն քո և փառաւորեսցի. զի դու միայն ես պատուելի և փառաց արժանի։ Եւ բազում արտասուս հեղոյր առաջի բեմին պաղատելով։

Եւ անդէն վաղվաղակի հասին զինուորքն մինչդեռ յաղօթսն էր, և կալեալ զնա տանել յատեանն հանդերձ կապանօք, և պատմեցին նմա զբանս թագաւորին։ Եւ ասէ երանելին. Քրիստոս արձակեաց զիս 'ի կապանաց սատանայի և յամենայն պատրանաց նորա, և առաջնորդեաց ինձ 'ի խաւարէ 'ի լոյս, յանաստուածութենէ յաստուածգիտութիւն ճշմարիտ։ Խնդութեամբ ընդունիմ զկապանս և զչարչարանս և զմահ վասն Քրիստոսի, զի նա վասն իմ կրեաց զայս ամենայն կամաւորութեամբ, որ տէրն է երկնի և երկրի. և որք ծանեան զնա և հաւատացին, զամենեսեան լուսաւորէ և կոչէ յիւր արքայութիւնն. և եթէ դուք կամիք, բաց է դուռն ողորմութեանն և ընդունի զձեզ։ Եւ զահի հարան յերեւմանէն՝ զոր Տէր եցոյց նոցա. և եբաց զմիտս նոցա ընդունել զբանն կենաց՝ զոր քարոզեաց երանելին յանուն Տեառն Յիսուսի Քրիստոսի։ Եւ այլ բազում ևս խօսեցաւ երանելին. և հաւատացին արքն այնոքիկ յամենասուրբ Երրորդութիւն, որք առաքեցան 'ի թագաւորէն։ Իսկ երանելին սկսաւ գոհանալ զՏեառնէ, և ասէր զսաղմոսս զայս. Աստ օրհնեցէք ամենայն ծառայք Տեառն զՏէր, որք եկիք 'ի տուն Տեառն, 'ի գաւիթս Աստուծոյ մերոյ. համբարձէք զձեռս ձեր 'ի սրբութիւն և օրհնեցէք զՏէր։

Եւ կատարեալ զսաղմոսն, և կացեալ յաղօթս հանդերձ նոքօք՝ գոհանայր զՏեառնէ։ Ապա կոչեաց

զերեց տեղւոյն այնորիկ, որում անուն էր Պետրոս, զի մկրտեսցէ զնոսա հանդերձ նովաւ յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ։ Իբրև մկրտեաց՝ անուանեաց զերանելին Քրիստափոր, որ յառաջն կոչէր Մարգարիտ, և յանձն արար շնորհացն Քրիստոսի։ Իսկ երանելին Քրիստափոր մխիթարէր զնորահաւատսն և ասէր. Որդեակք իմ, զորս 'ի Քրիստոս աւետարանաւրն ծնայ, ում ետուք զանձինս ձեր 'ի զինուորութիւնս. հաստատուն կացէք յամենայն գործս արդարութեան, զի հաճոյ եղեալք Քրիստոսի յուսոյն մերոյ՝ ժառանգեսջիք զյաւիտենական փառսն։ Եւ միաբան պատասխանի տուեալ ասեն. Ընդ քեզ եմք 'ի կեալ և 'ի մեռանել. զոր ինչ կամիս արա։ Ասէ ցնոսա. Արիք, երթիցուք միաբան յատեանն, և կապանօք տարջիք զիս, որպէս հրամայեաց ձեզ դատաւորն։ Եւ նոքա ոչ կամէին։ Ապա երանելին հաւանեցոյց զնոսա քաղցր բանիւք իւրովք. և նոքա հաւանեալ տարան զնա կապանօք առաջի դատաւորին. և էր ահաւոր տեսլեամբ 'ի ձեռն շնորհացն Քրիստոսի։

Ապա հարցանէր դատաւորն, թէ՝ Վասն է՞ր վրէժխնդիր լինիս քրիստոնէիցն և զաստուածսն արհամարհես և զհրամանս թագաւորացն. և եթէ՝ զինչ անուն է քո և կամ յորմէ՞ ազգէ ես, ասա ինձ ստոյգ։ Պատասխանի ետ սուրբն և ասէ. Զազգն իմ կերպարանքս ցուցանէ, և անուանեցայ մկրտութեամբ Քրիստափոր, այսինքն քրիստոսազգեաց, զի զՔրիստոս զգեցեալ՝ մերկացայ 'ի խաւարէ կռապաշտութեանն, և զաստուածսն ձեռագործս արհամարհեմ և զհրամանս թագաւորաց. և միայն երկնաւոր և անմահ թագաւորին երկիր պագանեմ և փառաւորեմ։ Ասէ դատաւորն. Մի այդպէս յանդուգն բարբանջեր, այլ հաւանեա զոհել, և պարգևս մեծամեծս ընդունիցիս 'ի թագաւորէն և պատիւ։ Ապա թէ ոչ կամիցիս լսել, ազգի ազգի տանջանօք նեղեմ զքեզ՝ մինչև անդէն մեռցիս, և ոչ կարասցէ փրկել զքեզ Քրիստոս 'ի ձեռաց իմոց։ Ասէ սուրբն Քրիստափոր. Ոչ իշխանութիւնդ քո պիտոյ է ինձ և ոչ պատիւ և ոչ պարգևք՝ զոր խոստանաս, և ոչ 'ի տանջանաց քոց երկեայց և ոչ 'ի մահուանէ զոր ածելոց ես 'ի վերայ իմ. զի

յուսացեալ եմ յԱստուած փրկիչ իմ, որ կարօղն է անշարժ պահել զիս 'ի ճշմարիտ խոստովանութեան. և զայս գիտա՝ զի դիւաց ես ոչ զոհեմ. զոր ինչ առնելոց ես արա վաղվաղակի։

Յայնժամ հրամայեաց դատաւորն զսուրբն Քրիստափոր կախել և քերել։ Իբրև այսպէս յերկար տանջեցաւ՝ ամենևին ոչ խոտորեցաւ 'ի բանս թագաւորին, այլ միայն գոհանայր և օրհնէր զԱստուած մինչև զարմանալ դատաւորին, զի առ ոչ ինչ համարէր զտանջանս. ապա խորհէր թէ զինչ արասցէ։ Եւ այր մի մատուցեալ ասէ ցդատաւորն. Կոչեսցին կանայք պոռնիկք և արգելցին 'ի տան ուրեք նորօք, և այնպէս պահեսցի։ Եւ հաճոյ թուեցաւ դատաւորին, և հրամայեաց կոչել զարդարեալ. և խրատէր զնոսա զի կերպարանօք պոռնկութեան լուծցեն 'ի զգաստութենէն, զի այնպէս հաւանեսցի։ Իբրև տարան 'ի տունն ըզսուրբն Աստուծոյ և զպոռնիկսն զկնի, յայնժամ յաբուցեալ սուրբն՝ կայր յաղօթս առ Տէր, և խնդրէր զդարձ պոռնկացն և հեղձուր արտասուս առաջի Քրիստոսի վասն նոցա փրկութեան և թողութեան մեղաց. զի քո են արարածք, ասէ, և քեզ լիցին երկրպագուք որբեալք 'ի մեղաց՝ հաւատով և մկրտութեամբ 'ի փառս Աստուծոյ։ Եւ յետ աղօթիցն՝ քարոզեաց նոցա զՔրիստոս. և վաղվաղակի հաւանեցան յազդմանէ Աստուծոյ 'ի ձեռն աղօթից սրբոյն. և հաւատացին յԱստուած, և խոստովան եղեն զմեղս իւրեանց, և յանձն առին զսրբութիւն, և մեռանել վասն Քրիստոսի, միայն թէ ընկալցի Աստուածն ողորմած։

Եւ անդէն եհաս հրաման դատաւորին կոչել յատեան՝ թէ հաւանեցուցէ՞ք զայրդ 'ի կամս ձեր և 'ի փառս աստուածոցն։ Ասեն ցնա. Ոչ դա 'ի մերս, այլ մեք դովաւ ծանեաք զՔրիստոս, և զկուռս արհամարհեմք, և զգաստացաք 'ի սրբութիւն, և յայսմհետէ Աստուծոյ փառս հատուսցուք։ Բարկացեալ դատաւորն՝ հրամայեաց կախել զնոսա և տանջել յերկար մինչև անդէն մեռցին։ Իսկ սուրբն յաղօթս կայր առ Աստուած վասն նոցա՝ խնդրել զշնորհս մարդասիրութեանն Քրիստոսի և զհամբերութիւն տանջանացն։ Ապա աւանդեցին զոգիսն բարի խոստովանութեամբ

Digitized by Google

’ի Քրիստոս, սրբեալք ’ի մեղաց շնորհօքն Քրիստոսի, ’ի ձեռն հեղման արեան իւրեանց, որոց անուանք էին միումն Կալլինիկիա և միւսումն Ակիւլինիա, և հրամայէր այրել զերանելիսն։

Յետ այսորիկ ետ ածել զսուրբն Քրիստափոր առաջի իւր և ասէ. Զարամիտ և չարարուեստ, մինչև յե՞րբ կաս յամառութեան և ոչ հաւանիս հրամանի թագաւորին, ’ի փառս աստուածոցն։ Ասէ սուրբն. Ես հրամանի Աստուծոյ իմոյ հնազանդեալ եմ՝ արարչին ամենեցուն, և նմա միայնոյ մատուցանեմ զփառս, այժմ և յաւիտեանս։ Որոց ասացեալ զամէնն՝ արանց երկերիւրից որք յառաջ հաւատացին ’ի Քրիստոս, խոստովանեցան զինքեանս քրիստոնեայս առաջի դատաւորին, յորոց վերայ սուր եդեալ կոտորեցին։ Որոց ասացեալ և նոցա զայս. Փառք քեզ, Քրիստոս, որ արժանի արարեր զմեզ մեռանել վասն անուանդ քո մեծի, և այժմ ընկալ զմեզ յանուն քո ’ի հոտ անուշից։

Իսկ զերանելին Քրիստափոր ’ի դառնագոյն տանջանս հրամայեաց արկանել. զի մի, ասէ, արագ լիցի դմա ընդ այլսն վախճան իբրև սակաւամեղի։ Եւ հրամայեաց բերել ձիւթ և ձէթ և արկանել ’ի սան մի պղնձի, և հրամայեաց եռացուցանել և կացուցանել զնահատակն յեռանդանն. և այրեալ լինէր ’ի վերին զօրութենէն։ Իբրև տեսին զսքանչելիսն, բազումք հաւատացին, և բռնաւորն յամօթ լինէր գործակցաւն իւրով սատանայիւ։ Եւ բարկացեալ բռնաւորն ’ի վերայ այնոցիկ որք հաւատացին, հրամայէր սրով բառնալ ’ի կենացս և այրել զմարմինս նոցա։ Ապա հրամայէր քար կապել ընդ սուրբն Քրիստափոր և քարշել յերկար. սակայն և այնպէս ոչ մեռաւ, այլ կայր մեծաւ ուժով շնորհիւն Տեառն, և գոհանայր զԱստուծոյ։ Եւ զարմանայր բռնաւորն ընդ ժուժկալելն նորա՝ թէ զիարդ ոչ մեռաւ վաղվաղակի։ Եւ ասէ ցսուրբն. Զի՞նչ եդեր ’ի մտի, թէ արդ չհաւանեսցիս որ յայդպիսի տանջանս մատնեցար, և Քրիստոսն քո քեզ ոչ օգնեաց՝ յոր յուսացեալ էիր զերծանել նովաւ։ Ասէ սուրբն Քրիստափոր. Ծանիր զամպարշտութիւն քո և զյաղթութիւնն Քրիստոսի, զի ոչ կարա-

ցեր զիս հաւանեցուցանել տանջանօքդ քո՝ զոր ածեր 'ի վերայ իմ, զի զօրութեամբն Քրիստոսի մարտեայ և յաղթեցի, և փութամ ելանել 'ի մարմնոյս և մտանել առ Աստուած ընդ այնոսիկ՝ որք փոխեցան առ Աստուած Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս 'ի ձեռն քո:

Իբրև ետես բռնաւորն զհաստատուն միտս սրբոյն և զինքն յաղթահարեալ, զմտաւ ածեր սրով բառնալ զերանելւյն փութով 'ի կենացս, զի մի և այլք ես նովաւ հաւատասցեն 'ի Քրիստոս, և արհամարհեսցեն զնորա պաշտամունքն. ապա հրաման տայր գլխատել զսուրբն Քրիստափոր: Իբրև տարան 'ի տեղի կատարմանն, աղաչեաց ներել սակաւիկ մի՝ զի յաղօթս կացցէ. և խոնարհեցուցեալ ծունր հանդերձ արտասուօք, ասէր այսպէս. Տէր Աստուած իմ, յիշեա զիս որ վասն անուան քո մեռանիմ. և ընկալ զիս ընդ այնոսիկ՝ որոց փառաւորեալ են մահք իւրեանց առաջի քո. որ փրկեցեր զիս յամենայն նեղութենէ չարչարանաց, և զատելիս իմ յամօթ արարեր. և զյոյս իմ որ 'ի քեզ՝ հաստատուն պահեցեր: Եւ ես զինչ տաց տրիտուր Տեառն ընդ ամենայնի զոր ետ ինձ. այլ զբաժակ մահու ընկալայց և զանուն Տեառն կարդացից, և խոստովան եղէց քեզ վասն ողորմութեան և ճշմարտութեան քո: Յիսուս, յոյս իմ և կեանք և փառք, տուր շնորհս հանգստեան իմոյ վասն փառաւորեալ անուանդ քո. զի որք յիշեսցեն զչարչարանս իմ որ վասն մեծի անուանդ քո, և մերձեսցին 'ի նշխարս ոսկերաց իմոց, որք նեղեալ իցեն 'ի պէսպէս ցաւս և 'ի տանջանս, եղիցի բժշկութիւն մարդոյ և անասնոյ, դիւաց հալածումն, մեղաց լուծումն, հիւանդաց առողջութիւն, պատերազմաց հաւատացելոց զօրաւիգն յաղթութեան, և ամենայն կենդանեաց որ տուան 'ի պէտս մարդկան՝ բժշկութիւն, բուսոց և տնկոց աճումն և պահպանութիւն 'ի վերայ երկրոյ բարկութեանց 'ի հրամանէ քումմէ. զի դու ես որ հարկանես և դարձեալ բժշկես ողորմութեամբ քով որպէս և կամիս. որ արարիչդ ես ամենայն արարածոց, և զիս ընկալ ընդ արժանաւորսդ քո 'ի յարկսդ յաւիտենից, յորմէ փախուցեալ են մեղք, և արդարութեամբ հանգուցեալ 'ի Քրիստոս Յիսուս 'ի Տէր մեր.

ընդ որս և ես հանդերձ, և արժանի եղէց փառաւորել զամենասուրբ զԵրրորդութիւնդ. այժմ և յաւիտեանս յաւիտենից:

Եւ եղև որոտումն և ձայն՝ որ ասէր. Ե՛կ, զինուորդ Քրիստոսի, ՚ի տեղին զոր պատրաստեաց Աստուած սիրելեաց իւրոց, և վայելեսցես զանպատում բարիսն ընդ զինուորակիցս քո յաւիտեան: Եկին ՚ի տեղւոջ տապանմանն ՚ի հաւատացելոց արք հաւատարիմք, որոց լուեալ պատմեցին զայս ամենայն: Եւ անդէն վաղվաղակի հատաւ գլուխ երանելւոյն սրով, յամսեանն Մեհեկի, որ օր հինգ էր ամսոյն:

Եւ լուեալ եպիսկոպոսին Աթանասի ՚ի քաղաքէն Տալիա [1], որ է սահմանակից Պարսից, եկն յԱնտիոք, և ետ երեք հարիւր դահեկան որք պահէին զոսկերս սրբոյն, և տարեալ ՚ի քաղաք իւր՝ շինեաց վկայարանս, և եդ անդ զնշխարս սրբոյ վկային մեծաւ պատուով: Յորում տեղւոջ բազում բժշկութիւնք լինին բարեխօսութեամբ սրբոյ վկային: Եւ տօնախմբեցին զօր յիշատակի նորա ամ յամէ ՚ի փառս և ՚ի գովութիւն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ, այժմ և միշտ և յաւիտեանս:

1. Այլ օր. Իտալիա:

Digitized by Google

Վկայաբանութիւն Սրբոյ կուսին Քրիստինէի որ վկայեաց 'ի Տիւրացւոց քաղաքին։

Էր ոմն զօրավար Ուրբանոս անուն, և կնոջ իւրում Անիկորու' 'ի քաղաքին Տիւրացւոց, և երևելիք աշխարհի և թագաւորաց, և առ ամենայն իշխանս մեծամեծս։ Եւ էր նորա դուստր մի որ 'ի տղայութենէ սիրեաց զքրիստոնէութիւն. և շնորհս տուան նմա յԱստուծոյ և անուանեցաւ Քրիստոնիա, 'ի ձեռն լուսաւոր աւազանին' զոր ընկալաւ 'ի ծածուկ 'ի սրբոց, և աշակերտեցաւ աւետարանին Քրիստոսի. Նուիրեաց զինքն Աստուծոյ, պահել զկուսութիւնն իւր. և էր գեղեցիկ յոյժ։ Եւ եղեալ նորա ամք երկոտասան' շինեաց հայր նորա Ուրբանոս աշտարակ բարձր, և տեղի պատրաստական յաշտարակին իւր, և աղախնացն երկոտասանիցն, և աստուածս ոսկեղէնս, զի պաշտեսցէ զնոսա, և մի երևեսցի մարդկան' պատուելով զկուսութիւնն։ Իսկ կոյսն սուրբ' պաշտօն մատուցանէր Աստուծոյ և արհամարհէր զկուռսն, և աղաչէր զԱստուած 'ի տուէ և 'ի գիշերի, զի փրկեսցէ զնա յաշխարհէ աստի չարէ. զի էր սիրտ նորա տագնապեալ վասն կռոցն մոլորութեան պաշտաման հօր և մօր իւրոյ։

Ասեն աղախնայքն. Տիկին մեր, զիարդ ոչ պաշտես զաստուածսն հօր և մօր քո, այլ զայլ ոմն խոստովանիս Աստուած' զոր ոչ գիտեմք. գուցէ գիտասցէ հայրն քո և կորուսցէ զքեզ և զմեզ։ Եւ ասէ ցնոսա.

Digitized by Google

Ընդէ՞ր մոլորեալ էք 'ի մնոտիսն՝ որ 'ի ձեռաց մարդկան արարան, որ ոչ բարի ունիք կարեն առնել և ոչ չար: Ես զկենդանի Աստուածն պաշտեմ՝ որ արար զերկինս և զերկիր. և որ 'ի նոսա արարածք իցեն՝ երևելիք և աներևոյթք, որ տայ զկենդանութիւն ստեղծուածոց իւրոց միշտ. այլ զկուռս անմռունչս ոչ կալայ ասել աստուածս, և մի՛ լիցի այլ ասել կամ ունել: Եւ պատմեցին զայս ամենայն աղախնայքն հօրն նորա. և մտեալ հայրն ասէ ցդուստր իւր. Զի՞նչ է այս զոր լսեմս 'ի քէն, պաշտել զաստուած օտար, զոր ոչ թագաւորք մեր և ոչ մեք պաշտեմք: Եւ ասէ երանելին, իմաստութեան շնորհացն առաջնորդեալ. Ի մարգարէութենէ գիտեմք պաշտել զանմահն Աստուած, որ և մահկանացուացս անմահութիւն շնորհէ, և արդարոց և սրբոց շնորհէ զկեանսն յաւիտենից 'ի յայտնութեանն իւրում և յարքայութեան. և ես այսմ հաւատացեալ՝ ցանկամ ժառանգորդ լինել սրբոց, և փախչել 'ի բարկութենէ և յանվախճան տանջանացն՝ զոր պատրաստեալ է սատանայի և հրեշտակաց նորա, և ամպարշտաց և ամենայն մարդկան մեղաւորաց, որ իբրև զքեզդ իցեն ամպարիշտ և առ ճշմարտութիւնն անհանճար: Զայս լուեալ հայրն՝ բարկացաւ 'ի վերայ նորա սպառնալեօք, չար անցս անցուցանել ընդ նա՝ եթէ ոչ դարձցի յայնպիսի խորհրդոց. բայց առ ժամայն տեղի տուեալ բարկութեանն՝ յուսայր հաւանել նմա ըստ մոլորութեան խրատուն իւրոյ զոր տայր:

Եւ իբրև գիտաց եթէ գնաց հայրն նորա, յարուցեալ երանելի աղջիկն և զկուռսն մանրեաց, զոսկին և զարծաթն ետ աղքատաց, և փառաւորեաց զԱստուած 'ի վերայ եղելոցն. և ոչ դադարէր յաղօթից զցայգ և զցերեկ, և պահօք զմիտքն պնդէր, և առ ամենայն բարի գործս անվեհեր փութով զմիտքն հաստատէր հոգևոր սիրով: Եւ յետ աւուրց՝ լուաւ զայս հայրն նորա, և եկն առ նա. և հրամայեաց հարկանել զերանելին սաստիկ յոյժ, և կապեալ երկաթի կապանօք զոտս և զձեռս, և տանել յաշտարակէն 'ի բանտն. համարէր պաշտօն մատուցանել աստուածոցըն՝ զդստերն իւրոյ զմահ: Եւ յետ աւուրց՝ հրամա-

յեաց ածել զառաջեաւ և ասէ ցնա. Վասն զի ոչ կամեցար պաշտել զաստուածսն մեր՝ վասն այդորիկ հատուցան քեզ պատիժք. արդ եթէ զգաստանաս և պաշտես՝ քաւիչ քեզ լինին, և ես առաւել մեծարեցից զքեզ մեծարանօք և գթով։ Եւ ասէ երանելին. Ես ոչ լինիմ պաշտօնատար դիւաց և նոցին բագնաց, այլ պաշտեմ զկենդանին Աստուած, որ զօրացոյց զիս 'ի համբերութեան ճգնութեանս։ Բայց դու օտարացեալդ յԱստուծոյ, և անողորմ առ ծնունդս քո, որ զճշմարիտն Աստուած քարոզեցի քեզ և ոչ լուար, մի ակն ունել ապրել 'ի բարկութենէն՝ որ գալոցն է 'ի վերայ քո։ Եւ բարկացեալ 'ի վերայ նորա հայրն, հրամայեաց քերել զնա երկաթի քերչօք և 'ի վերայ կայծականց ընկենուլ զսուրբն։ Իսկ նա զօրացեալ յԱստուծոյ՝ կարդաց առ Տէր և ասէ. Հայր երկնաւոր, տուր ինձ ժուժկալութիւն[1] պնդութեան՝ համբերել չարչարանաց որ վասն քո կրեմ զայս վտանգ, զի ծանիցեն ամենեքեան եթէ դու ես Աստուած որ փրկես զյուսացեալս և զապաւինեալս 'ի քեզ. Հայր ողորմ և անդորրիչ նեղելոց, և մխիթարիչ անօգնականաց, որ 'ի տղայութենէ առաջնորդեցեր ինձ 'ի ճշմարտութեան քում, զի կատարեցից զընթացս իմ 'ի հաճոյս քո. զի 'ի քո փառս կատարի ամենայն ինչ այժմ և յաւիտեան։ Եւ զայս ասացեալ՝ զօրացեալ լինէր 'ի Հոգւոյն սրբոյ, և զինչ հարցանէին՝ վաղվաղակի տայր պատասխանի։

Զայս տեսեալ հօրն նորա՝ զարմացեալ և հիացեալ կայր, և հրամայեաց տանել զնա 'ի բանտ. և անդ մխիթարեալ լինէր 'ի վերին զօրութենէն շնորհօքն Քրիստոսի։ Եւ 'ի գիշերին յայնմիկ եհար հրեշտակ Աստուծոյ զհայրն նորա, և սատակեցաւ ամպարիշտն, զի ոչ ետ փառս Աստուծոյ։ Եւ փոխանակեաց զտեղի նորա Դիոս հալածիչ քրիստոնէից, և ծանուցին նմա վասն երանելւոյն Քրիստոնէի, և վասն չարչարանաց նորա՝ զոր էած 'ի վերայ հայրն իւր։ Եւ հրամայեաց Դիոս ածել զսուրբն առաջի իւր և ասէ. Դուստր մեծաց, որ յաղագս աստուածոցն սիրոյ չարչարեալ ե-

1. Յօր. ժուժկալին։

Digitized by Google

զեր ’ի հօրէն քումմէ, դարձո այժմ զկամս քո ’ի պաշտօն աստուածոցն, և փառաւորեցից զքեզ ամենայն մեծութեամբ. ապա եթէ յամառեալ կայցես՝ ածից ’ի վերայ քո դառն տանջանս. և եթէ հայրն քո ոչ խնայեաց ’ի քեզ վասն աստուածոցն, գիտասցիր և զիմրս՝ եթէ որքան սաստկանայ ’ի վերայ քո չար տանջանքս:

Ասէ երանելի կոյսն. Ո՛վ ամպարիշտ և անիրաւ օտարացեալդ յԱստուծոյ. վասն որոյ ողոքես զիս և պատիւ և մեծութիւն խոստանաս, և դարձեալ սպառնաս չարաչար տանջանօք, զի յերկոցունց հրապուրեսցես զիս ’ի պաշտօն աստուածոցն. չեմ լսելոց հրամանաց քոց կորստականաց, այլ հաւանեալ եմ պահել զաւանդն իմ զոր ընկալայ ’ի Տեառնէ իմմէ Յիսուսէ Քրիստոսէ, և ոչ թողուլ զնա որ յամենայն ժամ ընդունի զշնորհն, որով զամենայն վտանգաւորսն փրկէ. և ես յուսացեալ եմ ’ի Քրիստոս փրկել զիս ’ի տանջանացդ՝ որով սպառնաս ինձ. և քեզ արագահաս մահուամբ վճարել ’ի կենացս, զհետ ամպարիշտ հօրն իմոյ, որ ոչ ետ փառս Աստուծոյ. ըստ նմին օրինակի և դու կորիցես: Եւ հրամայեաց Դիոս զինուորացն հարկանել զսուրբն. և տանջեցին զնա ըստ հրամանին, և ստիպէին ասելով. Յանձն առ զպաշտօն աստուածոցն և զերծիր: Եւ սուրբն ասէ. Ո՞ւր են աստուածքն, ցուցէք ինձ: Զայս լուեալ՝ հաւանեալ համարեցան, և առեալ տարան զնա ’ի տաճարն Ապողոնի. և Դիոս զհետ:

Եւ իբրև եմուտ ’ի տաճարն սուրբ կոյսն հանդերձ Դիոսիւ և ամենայն բազմութեամբն, հայեցաւ յերկինս և ասէ. Տէր Աստուած, հայեաց յերկնից ’ի սրբութենէ քումմէ, և տես զմոլորութիւն անօրինաց և ամպարշտաց, որք զքո սուրբ անունդ՝ դիւաց պատկերաց կարդան. և դու անսա՞ս, Տէր, և լռե՞ս, և անտե՞ս առնես զհայհոյութիւն անաստուածիցս. բարձ, Տէր ամենակալ, զպատկերս զայս ’ի միջոյ, և մանրեա և ցրուեա զսա, որպէս հողմով զփոշի որ հոսէ ’ի վերայ երկրի. զի աստուածք որ պատրեն զմարդիկ և զերկինս և զերկիր ոչ արարին՝ կորիցեն. զի դու ես Աստուած և կարող յամենայնի:

Եւ զայս տեսեալ սրբոյն՝ անկաւ պատկերն առաջի ամենեցուն, և եղև մանր իբրև զփոշի, և յուժգին հողմոյ ցրուեցան. և քարոզն իմն աղաղակէր և ասէր. Կախարդութիւն ինչ հնարեցաւ։

Եւ առ ահի թագաւորացն վասն խորտակելոյ պատկերին՝ հրամայեաց հրով այրել զսուրբ կոյսն. և իբրև կազմեցաւ հնոցն՝ ընկեցին զսուրբն 'ի ներքս, և նա ամբարձեալ զձեռս իւր 'ի մէջ հնոցին՝ կայր յաղօթս և ասէր. Քրիստոս, որդի Աստուծոյ, որ իջեր 'ի մէջ հնոցին և փրկեցեր զերիս մանկունսն 'ի հրոյն, արա և աղախնոյ քում ողորմութիւն. զի ծանիցեն ամենեքեան՝ եթէ դու ես փրկիչ արարածոց քոց։ Եւ տեսեալ զամէնն, հաւատացին յԱստուած արանց իբրև երից հազարաց, և փառաւորեցին զանուն նորա 'ի վերայ անպատում սքանչելեացն՝ զոր եցոյց 'ի ձեռն սրբոյ կուսին. զի հուրն շիջանէր և ոչ ինչ վնասեալ սրբոցն։ Եւ զարհուրեցաւ Դիոս, և սրտմտեալ բարկացաւ սիրտ նորա, և ետ տանել զսուրբն 'ի բանտ և զգուշութեամբ պահել, և ոչ գիտէր զինչ արասցէ։ Եւ 'ի գիշերին յայնմիկ զարհուրեալ Դիոս՝ սաստակեցաւ ըստ յառաջ տեսցելոց սուրբ կուսին, զի ոչ ետ փառս Աստուծոյ։

Եւ յետ աւուրց բազմաց եկն դատաւոր 'ի քաղաքն 'ի թագաւորէն. և էր երանելին 'ի բանտին և ծանուցին դատաւորին։ Եւ հրամայեաց և ածին զսուրբն յատեան, և խօսեցաւ պէսպէս ողոքանօք և խոստմամբ՝ փառք և մեծութիւն և այլ որ ինչ յաշխարհի։ Իսկ սուրբն Աստուծոյ պատասխանի տանէր և ասէր. Զինչ կարիցես փոխանակ անանցանելի կենացն և փառացն և մեծութեանցն զանցաւորս համեմատել. զի այս կեանքս որպէս երազք են, և ունայնութիւնք ունայնութեանց՝ ասաց իմաստունն. և զարմանամ թէ ո՞րպէս մոլորեալ էք 'ի պաշտօն կռոցն, զի ամենայն կուռք հեթանոսաց ոչինչ են և յոչինչ համարեցան ճշմարտին Աստուծոյ, որ արար զերկինս և զերկիր. բայց դուք խաւարեալք առ լոյսն ճշմարտութեանն, և ոչ իմանայք պաշտել զարարիչն Աստուած, այլ և զքրիստոնեայս հրապուրէք. ոչ խաբիմք 'ի խոստմունս ձեր, այլ Աստուծով կեցցուք և վասն սուրբ անուան

Digitized by Google

նորա մտացուք։ Եւ բարկացեալ դատաւորն՝ սպառնայր, սրտմտէր և ասէր. Զի՞նչ ես դու որ կախարդութեամբդ քո հերքեցեր զամենեսեան՝ որք զքեզ 'ի պաշտօն աստուածոցն յորդորէին։ Սուրբն ասէ. Ես եմ մարդ և 'ի մարդկանէ ծնեալ, և Քրիստոսի նուիրեալ զկուսութիւնս իմ, և պաշտեմ զՀայր և զՈրդի և զսուրբ Հոգին. զի Հայր ամենակալ սիրեաց զիս, և Որդին միածին առաջնորդեաց ինձ՝ յարդարութիւն, և Հոգին սուրբ զօրացոյց զիս 'ի ժուժկալութիւնս. և այժմ ընդ իս է շնորհք Հոգւոյն սրբոյ, և նովաւ կեամ և շարժիմ, և ամենայնի յաղթեմ. այլ ես ոչ խաբիմ յողողանս քո, և ոչ երկնչիմ 'ի սպառնալեաց քոց, զի փութամ ելանել 'ի մարմնոյս և մտանել առ Աստուած։ Եւ իբրև գիտաց դատաւորն Յուլիանոս զանփոփոխ միտս նորա՝ եհատ 'ի վերայ նորա վճիռ մահու. և իբրև տարան 'ի տեղի սպանման զսուրբ կոյսն՝ ամբարձ զձեռս իւր յերկինս, յաղօթս եկաց առ Տէր, և ասէ.

Հոգիդ ճշմարտութեան, նորոգօղ անձին իմոյ, մի՛ ընկենուր զիս 'ի շնորհաց քոց, այլ կատարեա զընթացս իմ 'ի հաճոյս կամաց քոց՝ ճշմարիտ խոստովանութեամբ. արդ փոխանակ այսր ամենայնի հեղցի արիւն իմ 'ի հաճոյս կամաց քոց՝ պատարագ 'ի հոտ անուշից։ Այսպէս արագապէս փոխեցայց յաշխարհէս առ քեզ՝ յօթեվանս սրբոցն. զի ընդ ամենայն սուրբս՝ 'ի կուսանացն դասս՝ զյաղթական օրհնութիւնսն հատուցից քեզ յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։ Եւ ձայն 'ի վերուստ լսելի լինէր առ սուրբ կոյսն, որ ասէր. Անարատ և անբիծ կոյս, որ բարիոք յաղթեցեր չար բռնաւորացն չարչարանօք և ժուժկալութեամբ, արդ պատրաստեալ է քեզ անանց ուրախութիւն և անսպառ բարիքն և անթառամ պսակն, զոր վայելեսցես յաւիտեանս յաւիտենից։ Եւ անդէն հարին երկու տիգաւորք զկիրտն, ըստ հրամանի բռնաւորին. և այնպէս կատարեցաւ սուրբ կոյսն Քրիստոնիա։ Եւ եկն ոմն յազգէ նորա, հաւատացեալ յԱստուած 'ի ձեռն սրբոյն, ա՛ռ զսուրբ մարմին նորա, և պատեաց պատուական հանդերձիւք, և օծ իւղով անուշիւ, և անուշահոտ խնկօք եդ 'ի տապանի. և շի-

նեաց վայելուչ վկայարան, և եդ անդ զնշխարս երանելւոյն. յորում անդուստ բժշկութիւնք բազում լինին մինչև ցայսօր ժամանակի։ Կատարեցաւ սուրբ կոյսն Քրիստոնեա յամսեանն Նաւասարդի, 'ի թագաւորութեան Ադրիանոսի. 'ի փառս ամենասուրբ Երրորդութեան, որ է օրհնեալ յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

Այլ վկայաբանութիւն Սրբոյ կուսին Քրիստոնէի.

Ի ժամանակս թագաւորութեան Տրայիանոսի, էր այր մի անուն Ուրբանոս, և կին նորա Նիկէ. և էր նոցա դուստր մի գեղեցիկ և վայելուչ, զօրացեալ 'ի յոյսն Աստուծոյ, ամաց իբրև տասն և հինգ ամաց: Եւ ինքն Ուրբանոս էր մեծատուն յոյժ և իշխան բազում աշխարհաց, և կին նորա 'ի թագաւորական ազգէ, և զնա միայն ունէին միամօր: Եւ արար հայր նորա աշտարակ մի բարձր, և տարաւ եհան զդուստրն իւր յաշտարակն, և երկոտասան աղջկունս ընդ նմա: Եւ արար պատկերս ոսկեղէնս և արծաթեղէնս և եդ զնոսա յաշտարակի անդ, զի երկիր պագցէ դուստր նորա, և մի իջցէ տեսանել 'ի մարդկանէ, զի բազումք ցանկային տեսանել զնա, և յուսով մեծատանց որդիք խնդրէին փեսայանալ նմա: Իսկ հայր նորա ոչ ումեք հաստատեաց զդաշինս, այլ ասէր, եթէ՝ Բարւոք է նմա այնպէս կուսութեամբ կեալ և պաշտել զաստուածսն: Իսկ կոյսն յաւուր միում առեալ զբուրուառն՝ կամէր արկանել խունկ կռոցն Ուրբանոսի. և 'ի խղճմտութեան եղեալ, տարեալ եդ 'ի պատուհանին, և հայէր ընդ արևելս և տեսանէր զզարդ երկնից, զլուսին և զաստեղս, և յոգւոց հանեալ 'ի միտս իւր ասէ. Ոչ մատուցից խունկս կռոցն Ուրբանոսի մինչև ցեօթն օր: Եւ դարձեալ զմտաւ ածէր զպարկեշտ վարս քրիստոնէից և զչարչարանս սրբոցն և զհամբերութիւն նոցա, և ասէր. Աստուած քրիստոնէից,

Digitized by Google

դու ես Աստուած իմ, որ արարիչդ ես երկնի և երկրի և որ 'ի նոսա արարածք իցեն. յայտնեա ինձ զանուն քո՝ զի մի պաշտեցից զկուռս անմռունչս հօրն իմոյ։

Զայս ասէր և բազում արտասուս հեղոյր։ Եւ 'ի գիշերի միում երևեցաւ նմա Փրկիչն՝ ասէ. Քաջալերեա, Քրիստոնէ, և մի երկնչիր, զի ես ընդ քեզ եմ և ոչ թողից զքեզ, և դու համբերութեամբ ստասցիր զոգիդ քո։ Իբրև այդ եղև, յարուցեալ նստաւ 'ի նոյն 'ի պատուհանին և խորհէր կործանել զկուռս հօրն իւրոյ, քանզի նենգ ակամբ հայէր 'ի նոսա։ Եւ ասեն աղախնեայքն նորա. Տիկին մեր, աւուրք են զի ոչ ընկալան զոհս աստուածքն, դուցէ բարկասցին 'ի վերայ մեր և կորնչիմք։ Ասէ ցնոսա Քրիստոնէ. Զի՞նչ խօսիք, մոլարք, վասն կռոց անշնչից, որ ոչ չար կարեն առնել և ոչ բարի, յայսմհետէ չէ ինձ պիտոյ ինչ վասն նոցա, այլ մատուցից խունկս և զոհս Տեառն Աստուծոյ իմոյ որ արար զերկինս և զերկիր և որ 'ի նոսա արարածք իցեն։ Եւ անկեալ յոտս նորա աղախնեայքն՝ ասեն. Մի՛, տիկին մեր, մի՛ զպատկեր թագաւորական արհամարհեր. արդ զիա՞րդ մոլորեցար և զաստուածսն օտար պաշտես. և եթէ լուէ հայր քո, ունի կորուսանել զքեզ և զմեզ։

Եւ մինչդեռ նոքա զայս խօսէին, եկն եմուտ Ուրբանոս հայր նորա, և տեսեալ զդուստր իւր՝ ուրախ եղև, և մատուցեալ երկիր եպագ աստուածոցն և զոհեաց նոցա, և եկեալ նստաւ։ Եւ մատուցեալ աղախնեայքն՝ ասեն. Աղաչեմք զքեզ տէր մեր, զի ահա դուստրն քո աւուրք են որ ոչ զոհս և ոչ խունկս մատուցանէ աստուածոցն։ Եւ նա կոչեալ զդուստրն առ ինքն՝ ասէ. Մի՛, տիկին իմ, մի՛ դուստր իմ Քրիստոնէ, զի՞նչ համբաւեն զքէն, և կամ զի՞նչ մոլութիւն յարեցաւ 'ի քեզ, զի թողեր զողորմած աստուածսն և զզոհս նոցա, և պաշտես զոմն մարդ հալածեալ 'ի քաղաքէ 'ի քաղաք, և յետ այնորիկ խաչեալ, որ ոչ կարաց օգնել իւր. ո՞չ գիտես եթէ քանիցս խնդրեցաք յաստուածոցն զի շնորհեսցիս մեզ։

Ասէ երանելին. Մի՛ կոչեր զիս դուստր քեզ, այլ ասա զիս դուստր երկնաւորին Աստուծոյ։ Եւ նորա համարեալ եթէ վասն աստուածոցն ասաց, ուրախ

եղեալ չոգաւ 'ի տուն իւր։ Իսկ Քրիստոնէ մտեալ ուր կուռքն էին, կարդաց զանուն Աստուծոյ, զօրացեալ 'ի վերայ նոցա, և մատուցեալ փշրեաց զնոսա՝ զոսկեղէնս և զարծաթեղէնսն, և տայր կարօտելոց։

Յետ սակաւ աւուրց եկեալ հայրն նորա երկիր պագանել կռոցն. և իբրև ետես զնոսա կործանեալս, սրտմտեալ բարկութեամբ հար զերեսս և զգարշապարս նորա. ապա մերկացուցեալ գաւազանեաց զնա։ Իսկ նորա աղօթեալ 'ի սրտին իւրում՝ ասէր. Աստուած, որ ոչ թողեր զիս 'ի կռոցն մոլորութիւն, ողորմեա ինձ զի 'ի քեզ ապաւինեցաւ անձն իմ։ Ապա սկսաւ խօսել և ասել ցնա նախատանօք. Ուրբանոս, ո՛չ ամաչես և ո՛չ 'ի միտ առնուս, զի կուռքն քո ոչ իւրեանց կարեն օգնել և ոչ քեզ, և ոչ բարի կարեն առնել և ոչ չար։ Իսկ նա իբրև լսէր զայն՝ յոյժ նեղեցաւ, և ապշեալ պակուցաւ 'ի մտաց իւրոց, զի 'ի դստերէն իւրմէ թշնամանեցաւ. և ետ արկանել 'ի պարանոց նորա անուր երկաթի և 'ի ձեռս նորա շղթայս, և եդ արկանել զնա 'ի բանտ. և ինքն գնաց 'ի տուն իւր տրտում և տխուր վասն աղջկանն, և վասն կռոցն կործանմանն. և անկեալ դնէր 'ի մահիճս իւր կիսամահ։

Հարցանէր կին նորա ցծառայսն և ասէր. Զի՞ է զի տրտում է տէրդ մեր. իսկ նոքա պատմեցին նմա զիրսն։ Յայնժամ իբրև լուաւ՝ պատառեաց զպատմուճանն իւր, և լալով կոծէր զինքն, արկանէր մոխիր զգլխովն և այնպէս երթայր 'ի բանտն առ դուստրն իւր, և անկեալ 'ի վայր ասէր. Որդեակ իմ և դստրիկ և միամոր իմ, ողորմեա թշուառացեալ մօր քո և ընկալ զաղաչանս թախանձանաց իմոց, զի մերձ եմ 'ի մահ վասն գթոյ աղեաց իմոց. յիշեա զի ծնայ զքեզ, խնդրելով զքեզ յաստուածոցն՝ շնորհել մեզ ես և հայր քո։ Եւ հանեալ զստինսն առաջի՝ ասէր. Յիշեա զկաթն և զսնունդն որով սնուցի զքեզ, և մի՛ անարգեր զծերութիւն իմ, յիշեա զի ես սնուցի զքեզ. զիա՛րդ մոլորեցար և զայլ աստուած պաշտես զոր մեք ոչ պաշտեմք, և տրտմեցուցանես զիս և զհայր քո և զբարերար աստուածսն անարգես. մի՛ որդեակ իմ, մի՛, աղաչեմ զքեզ։

Յայնժամ ասէ երանելին. Զիա՞րդ կարդաս զիս դուստր քո. մի՞թէ յազգի քում կոչեցեա՞լ է անուն Քրիստոնէ: Եւ նա ասէ. Ոչ: Ասէ երանելին. Ո՞չ գիտես զի զորոյ զանուն ունիմ, նա է իմ մայր և հայր, և նմա նուիրեցի զիս. և նա փառեաց զիս 'ի զէն արդարութեան և յաղթութեան, զի յաղթեցից այնմ որ 'ի ձեզ զօրանայ 'ի կամարարսդ իւր, և նովաւ խորտակեցից զկուռսդ ձեր՝ զոր պաշտէք յանմտութեան ձերոյ. և դուք եթէ կամիք կեալ, դարձարուք 'ի կռոց անտի և ծաներուք զայն որ եկն 'ի խնդիր մոլորեալ ազգին, զոր մոլորեցոյց կամակոր վիշապն 'ի կուռս անմռունչս, պաշտել զարարածս և ոչ զարարիչն Աստուած, որ է օրհնեալ յաւիտեանս. ամէն:

Եւ լուեալ զայս ամենայն մօրն, յարուցեալ գնաց 'ի տուն իւր լի տրտմութեամբ և պատմեաց առն իւրում զամենայն ինչ՝ զոր լուաւ 'ի նմանէն: Ասէ Ուրբանոս. Լաւ է ինձ սպանանել զնա տանջանօք քան նախատ լինել 'ի մարդկանէ: Եւ ընդ այգն ետ ածել զնա յատեանն, և ամենայն քաղաքն ժողովեալ էր 'ի տեսանել զնա՝ քանզի էր կապեալ: Իբրև ածին, ասէ ցնա Ուրբանոս. Քրիստոնէ, լուր ինձ իբրև հօր քո և զոհեա աստուածոցն, ապա թէ ոչ՝ ոչ ես կոչեմ զքեզ դուստր իմ, այլ ածեմ 'ի վերայ քո տանջանս մեծամեծս: Ասէ ցնա երանելին. Մեծ շնորհս առնես ինձ՝ եթէ ոչ կոչես զիս դուստր քո, քանզի չես արժանի կոչիլ իմ հայր, անկեալդ 'ի կուռսդ անմռունչըս՝ որ ոչինչ են: Եւ բարկացեալ Ուրբանոս՝ հրամայեաց մերկացուցանել և հարկանել զնա, մինչև յոգնեցան՝ որք հարկանէին զնա: Իսկ սուրբն գոհանայր զՏեառնէ, և զօրանայր 'ի շնորհաց Հոգւոյն սրբոյ:

Խօսել սկսաւ և ասէ. Հնացեալ աւուրբք չարութեան, ոչ զգաս և ոչ 'ի միտ առնուս զզօրութիւն Քրիստոսի. ահաւասիկ դահիճքդ յոգնեցան. արդ հրամայեա՝ այլ արս հզօրագոյնս գալ, զի այսպիսի տանջանօք ծանիցես զզօրութիւն Աստուծոյ իմոյ: Եւ բարկացեալ Ուրբանոսի, հրամայեաց կապել զնա և երկաթի քերչօք քերել. և այնպէս անողորմ քերէին և յերկիր ընկենուին զմարմին նորա. և առեալ 'ի քէ-

րանաց մարմնոյն, ընկէց յերեսս հօրն և ասէ. Ցանկացար ուտել զմարմին իմ, արդ ահաւասիկ կայ առաջի աչաց քոց, առ և կեր զամօթ կապանաց քոց։ Ասէ Ուրբանոս. Զօհեա բարերար աստուածոցն և կեաց. ապա թէ ոչ զոհես, ածեմ 'ի վերայ քո առաւել տանջանս քան զայս, և ոչ կարէ փրկել զքեզ աստուածն քո՝ զոր դու պաշտես։

Ասէ երանելին. Ո՛վ քան զամենայն մարդիկ հէք և թշուառական, ո՛չ գիտես զի որդին Աստուծոյ լոյս եկն յաշխարհս, զի լուսաւորեսցէ զամենեսեան, եկն յերկիր զի փրկեսցէ զազգս մարդկան 'ի ծառայութենէ բանսարկուին. այժմ կարող է կեցուցանել զիս ըստ մեծի անուան իւրոյ, զի յաղթեցից հօրն քո սատանայի՝ որ զօրացեալ է 'ի քեզ։ Իսկ անօրէնն ոչ կարաց ժուժկալել թշնամանացն, հրամայեաց բերել անիւ մի ժանեօր և եռ կապել զնա ընդ անուոյն, և 'ի ներքոյ հուր արկանել և ձիւթ և ճարպ և ծծումբ 'ի վերայ սրսկել հրոյն, որպէս զի արագ սպանցէ, զի մի նախատեսցի 'ի նմանէ։ Եւ շրջեալ անուոյն առ հասարակ ջաղջախէր զոսկերս անհաւատիցն, և եղանէր հուրն և սպանանէր զբազումս 'ի կռապաշտիցն։ Յայնժամ երանելին համբարձեալ զձայն իւր և ասէ. Աղաչեմ զքեզ, Տէր իմ Յիսուս Քրիստոս, մի անտես առներ զիս 'ի տառապանս իմ, այլ ձգեա զհզօր ձեռն քո և շիջո զհուրս զայս, 'ի պարծանս հաւատացելոց քոց և յամօթ անհաւատից։

Եւ զայս իբրև ասաց, եղանէր հուրն և սպանանէր զբազումս 'ի կռապաշտիցն։ Եւ սուրբն էր հանգուցեալ 'ի վերայ անուոյն, որպէս 'ի դահոյս կազմեալս։ Իբրև տեսին հաւատացեալքն՝ տային օրհնութիւն Աստուծոյ։ Եւ հրամայեաց իջուցանել զնա յանուոյն և ասէ ցնա. Ասա ինձ, ո՞վ ուսոյց քեզ զկախարդութիւնդ զայդ. այլ ոչ կարես ապրել 'ի ձեռաց իմոց, զի դառն նեղութեամբ կոտամահ առնեմ զքեզ, և առից զվրէժ աստուածոցն՝ յոտարացեալդ 'ի սիրոյ նոցա։ Ասէ երանելին. Ասացի քեզ եթէ հայր իմ Քրիստոս է՝ որ ուսոյց ինձ զամենայն արդարութիւն. Նա է ճանապարհ մոլորելոց և անդորրիչ նեղելոց և

համբերութիւն տանջելոց վասն անուան նորա։ Նա է որ ուսոյց ինձ արհամարհել զկուռս ձեր, և զումեացիս 'ի կորուստ դատապարտեալ, որ ոչ ծանեաք զճշմարտութիւնն, ատելի Աստուծոյ։

Զայս իբրև լուաւ, յիմարեցաւ 'ի խորհուրդս իւր և ետ տանել զնա 'ի բանտ։ Իսկ երանելին մնեալ 'ի բանտն, կայր յաղօթս և ասէր այսպէս. Գոհանամ զքէն, Տէր իմ Յիսուս Քրիստոս, որ արժանի արարեր զիս չարչարել վասն անուանդ քո մեծի և ահաւորի։ Եւ 'ի գիշերին յայնմիկ եկն հրեշտակն և եբեր նմա ճաշ փրկութեան, և եդեալ ձեռն 'ի վերայ վիրացն՝ բժշկեաց զնա։ Իսկ Քրիստոնեէ ասէ. Գոհանամ զքէն, Տէր իմ Յիսուս Քրիստոս, զի ոչ անտես արարեր զիս զապաւինեալս 'ի քեզ, մարդասէր. այլ առաքեցեր ինձ հաց 'ի բարձրութենէդ քումմէ 'ի ձեռն հրեշտակի քո. և ես զինչ տաց տրիտուր քեզ, բայց ահաւասիկ պատրաստ եմ 'ի մեռանել վասն անուան քում։ Եւ 'ի մէջ գիշերին առաքեաց հայր նորա առ հինգ զօրաւորս, և հրամայեաց արկանել 'ի պարանոց նորա երկանաքար և տանել ընկենուլ զնա 'ի ծով։ Եւ իբրև ընկեցին, վաղվաղակի ընկալաւ զնա հրեշտակն և եհան զնա 'ի ցամաքն. և սկսաւ երանելին գոհանալ զԱստուծոյ և ասել. Օրհնեալ ես ամենազօրդ Աստուած, որ ոչ երբէք հեռանաս յերկիւղածաց քոց. արդ հրամայեա ինձ, Տէր, յաւուրս յայսմիկ վերստին ծնանել, զի սրբեցայց յամենայն աղտեղութեանց հոգւոյ և մարմնոյ։

Եւ յանկարծակի եկն ամպ մի լուսաւոր և մկրտեաց զնա. ձայն եղև առ նա և ասէ. Ես եմ Յիսուս Քրիստոս, ընդ քեզ եմ 'ի փրկել զքեզ, զի կատարեցեր զընթացս քո նեղութեամբ, յոր խոստովան եղեր և կոչեցեր զիս հայր քեզ և յաղթեցեր թշնամւոյն քո։ Եւ իբրև այդ եղև, եկն ոմն և պատմեաց հօրն նորա վասն նորա, եթէ ահաւասիկ կեայ դուստրն քո։ Եւ իբրև լուաւ՝ հրամայեաց ածել զնա։ Եւ իբրև ածին, ասէ ցնա. Զարիմաց և զդժուարամեռ, զիարդ կախարդեցեր զջուրս ծովուն։ Եւ Քրիստոնեէ ասէ. Զարացեալ սիրտ և կուրացեալ 'ի սիրոյն Քրիստոսի, ոչ գիտես եթէ զօրութիւն

Աստուծոյ է՝ որ առնէ զսքանչելիսդ, և ես առի զկնիքն Քրիստոսի և վերստին ծնայ 'ի ճշմարիտ հօրէն իմմէ Յիսուսէ Քրիստոսէ. և դու ոչ կարես ապրել 'ի բարկութենէն՝ որ գալոցն է 'ի վերայ ամպարշտացդ որ իբրև զքեզդ իցեն. և դու արագամահ վճարեսցիս, զի հասեալ է 'ի վերայ քո չարիք, և երթաս 'ի խաւարն արտաքին ընդ հօր քո սատանայի, որ ոչ ծանեար զճշմարտութիւնն։ Իսկ Ուրբանոս բարկացեալ՝ հրամայեաց տանել 'ի բանտ, որպէս զի վաղիւն սպանցէ զնա սրով։ Եւ 'ի նոյն գիշերի տանջեալ 'ի հրեշտակաց, հանեալ զսատանացեալ ոգին Ուրբանոսի։

Եւ յետ սակաւ աւուրց եկն այլ դատաւոր փոխանակ Ուրբանոսի՝ որում անուն էր Դիոս, և նա ևս փոյթ էր յարբանեկութիւն սատանայի և 'ի պաշտօն կռոցն. և զգացուցին նմա վասն Քրիստոնէի, զի գրեալ իսկ էին զամենայն իրս տանջանացն։ Եւ իբրև ընթերցաւ դատաւորն՝ ասէ. Առ այսքան տանջանս ո՞չ հնազանդեցոյց զնա զոհել։ Եւ ասեն. Ոչ։ Եւ հրամայեաց ածել զնա յատեան։ Եւ իբրև ածին զնա զառաջեաւ, տեսին զերեսս նորա զուարթ և պայծառ. կոչեաց մօտ առ ինքն և ասէ. Աղջիկ դու, ազատ ես և 'ի թագաւորական ազգէ, և բազում նեղութեան համբերեալ, որպէս լուայ 'ի սպասաւորացս։ Արդ դարձ առ աստուածսն որ տիրեն երկնի և երկրի և կեցցես. ապա եթէ ոչ լսես ինձ, երդուեալ իմ յաստուածսն, ծանր և դառն պատրաստեմ քեզ տանջանս, և ոչ կարէ փրկել զքեզ Աստուածն քո զոր պաշտես։

Ասէ երանելին. Զար բարուք քովք զքեզ մխիթարես. իսկ աղախնոյ Քրիստոսի ոչ կարես յաղթել և զարհուրեցուցանել, ոչ դու և ոչ թագաւորն քո. և ոչ ես թողից զՏէր Աստուած իմ, որ յամենայն ժամ մերձ է առ երկիւղածս իւր, և ոչ թողու զնոսա յամենայն նեղութիւնս նոցա, այլ փրկէ և յամօթ առնէ զհակառակորդն։ Սրտմտեալ դատաւորն, հրամայեաց բրօք հարկանել զնա։ Ասէ երանելին. Անամօթ դատաւոր, չամաչես փոքր տանջանս մատուցանել ինձ, մեծամեծս խոստովանելով քո. եթէ դու

այլ խստագոյն տանջանս ածես 'ի վերայ իմ, ոչ գի-տես զի որքան առաւելուն չարչարանքս՝ այնքան առաւելուն պսակքն. քանզի հաւատամ 'ի Փրկիչն իմ Քրիստոս, զի և զքեզ յամօթ արասցէ որպէս զգործակիցն քո Ուրբանոս։ Դատաւորն ասէ. Ցանձն առնում քեզ իբրև դստեր իմոյ, ընդունիմ 'ի քէն զանարգանքդ քո ողորմելով տղայութեանդ քո, դարձ առ աստուածսն որ տիրեն երկրի։

Ասէ երանելին. Զինչ անուն է քո. Դատաւորն ասէ. Զանուն իմ կամիս ուսանել, Դիոս է անուն իմ։ Սուրբն ասէ. Ցիրաւի կոչեցեր Դիոս, զի կոյր կուրից, խլից և անշնչից տացես զանունդ։ Եւ բարկացեալ դատաւորն, հրամայեաց բերել սալս երկաթիս և ջեռուցանել սաստիկս և դնել 'ի ներքոյ ոտից նորա։ Եւ արարին սպասաւորքն այնպէս։ Իսկ սուրբն Քրիս-տոնէ ամբարձ զաչս յերկինս, ասէ. Օրհնեմ զքեզ և փառաւորեմ զանուն քո, Տէր իմ, որ արժանի արա-րեր զիս դարձեալ չարչարիլ վասն քո։ Եւ հուրն ոչ մերձենայր 'ի նա զօրութեամբն Քրիստոսի։

Ասէ ցնա դատաւորն. Տեսանես զի ոչ մերձենայ 'ի քեզ հուրդ, զի աստուածքն ոչ կամին զմահ քո։ Ասէ երանելին. Անօրէն և ամպարիշտ որդի սատա-նայի և արբանեակ դժոխոց, որ զզօրութիւնն Քրիս-տոսի պղծոյդ համարիս. բայց ես յուսամ յԱս-տուած որ տանի զքեզ 'ի խաւարն արտաքին՝ ուր գոր-ծակիցն քո է Ուրբանոս։ Եւ բարկացեալ Դիոս՝ ասէ. Կակղագոյն բանքս զքեզ համարձակագոյնս արարին. և հրամայեաց գերծուլ զգլուխ նորա և շրջեցուցանել ընդ քաղաքն մերկ։ Ասէ երանելին. Գոհանամ զքէն, Տէր իմ Յիսուս Քրիստոս, զի ար-ժանի արարեր զիս 'ի ժամու յայսմիկ ճանաչել յա-մենեցունց, զի ամենեքին գիտասցին զիս՝ եթէ քո աղախին եմ։ Քանզի տեսիլ եղև ամենեցունց. և ե-ղեալ ցոյց ամենեցունց՝ եդաւ 'ի բանտի։ Իբրև այգ եղև, ետ ածել զնա 'ի տաճարն Ապողոնի։ Իբրև եկն, ասէ դատաւորն. Քրիստոնէ, զոհեա Ապողոնի և այլոց աստուածոցն, որք բազում անգամ սիրեցին զքեզ 'ի թշնամանելն զնոսա։ Իսկ սրբոյն տարածեալ զձեռս իւր յերկինս՝ ասէ. Տէր Աստուած արարիչ

Digitized by Google

ամենայն արարածոց, որ արարեր և ունիս քո խնամովդ և շարժին բանիւ հրամանաւ քով. և այժմ լուր աղաչանաց աղախնոյ քում, և արա սոցա ելանել 'ի տաճարէս յայսմանէ: Եւ ապա դարձեալ 'ի կուռսն՝ ասէ. Անշունչք և անմռունչք, ելէք 'ի տաճարէս: Եւ վաղվաղակի բախեցան և ելին արտաքս: Եւ իբրև ետես դատաւորն՝ ասէ. Տեսանե՞ս, զի մեծամեծ աստուածքն քաւիչ են քեզ, և լսեն հրամանի քում. նոքա փրկութեան քո ցանկան և մարդասիրեն առ քեզ, և վասն այնորիկ ելին արտաքս. տեսանե՞ս զմեծ իրսդ՝ զոր առնեն վասն քո:

Քրիստոնէ ասէ. Անօթ խաւարեալ, ոչ իմանաս զմեծամեծս Աստուծոյ, որ արար առ իս տառապեալ աղախինս իւր, այլ 'ի սատանայական գործս դարձուցանես, ատելի Աստուծոյ: Եւ դարձեալ սկսաւ ասել այսպէս. Տէր Յիսուս Քրիստոս, ըստ բազում գթութեան քո զոր ցուցեր առ իս, և զանմահ գթութիւն քո հեղեալ առ ազգս մարդկան, ո՞ բաւականասցի պատմել: Արդ հրամայեա խորտակել գարշելի կուոցն և լինել մանր իբրև զաւազ, զի ծանիցեն զքեզ միայն ճշմարիտ Աստուած: Եւ վաղվաղակի անկեալ փշրեցան և եղեն իբրև զփոշի: Զայս իբրև տեսին բազումք՝ հաւատացին, որք և ասացին. Աստուած սրբոյն Քրիստոնէի՝ օգնեա մեզ, և մի թողուր 'ի խաւար անգիտութեան զմեզ, որ մոլորեալ պաշտէաք զԱպողոնն, որ ոչ երբէք իւր կարաց օգնել. այլ առաքեա 'ի մեզ զլոյս աստուածութեան քո, զի դու ես փառաց և պատուի արժանի, և քեզ փառք յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

Եւ որք հաւատացին՝ էին երեք հազար ոգիք. և երկեաւ դատաւորն յոյժ վասն այնորիկ զի անկեալ կործանեցաւ պատկերն Ապողոնի. զի ասէր եթէ լուիցէ թագաւորն և չարիւ կորուսցէ զնա. և բեկաւ սիրտ նորա և մեռաւ. իսկ որք 'ի կռապաշտիցն էին զինուորք, պահէին զսուրբն զգուշութեամբ 'ի բանտին. մինչև եկն այլ դատաւոր, որ կոչէր Յուլիանոս, և նստաւ յաթոռ դատաւորութեան: Զգացուցին նմա զինուորքն վասն սրբոյն Քրիստոնէի. իբրև լուաւ զգործս կուսին, հրամայեաց ածել զնա զառաջեաւ:

Digitized by Google

Իբրև եկն, ասէ դատաւորն. Բազում գործ գործեցեր դու կախարդութեամբ քով, այլ ինձ ոչ կարես յաղթել. այլ մատո զոհեա վաղվաղակի աստուածոցն, և զերծիր յառաջիկայ տանջանացն, զի ոչ կարէ օգնել քեզ աստուածն քո, զոր դուն պաշտես և հանել 'ի ձեռաց իմոց։ Իսկ երանելին մեծաւ համարձակութեամբ ասէ. Չարամիտ և չարախորհուրդ մշակ սատանայի և թշնամի արդարութեան, ոչ երկնչիմ 'ի սպառնալեաց քոց, որդի սատանայի և պաշտօնեայ դիւաց։

Իսկ Ցուլիանոս մոլեգնեալ իբրև զչար գազան, հրամայեաց վառել հնոց մի սաստիկ յոյժ և արկանել զնա 'ի ներքս, և ծեփել զդուռս նորա զեօթն օր։ Իսկ երանելին մտեալ 'ի ներքս 'ի հուրն, և անդէն շիջաւ հուրն զօրութեամբն Քրիստոսի, և օրհնէր զԱստուած հանդերձ հրեշտակօք. և ձայն մեծ լսելի լինէր 'ի հնոցն օրհնութեան. և լուեալ պահապանացն՝ երկեան յոյժ, և եկեալ պատմեցին դատաւորին և ասեն, եթէ՝ Ձայն հնչման լուաք 'ի հնոցէն։ Իսկ նա իբրև լուաւ, փութանակի եկն 'ի հնոցն 'ի դուռնն՝ հանդերձ բազում զօրականօք. և ետ բանալ զդուռս հնոցին. և ելեալ սուրբն արտաքս իբրև 'ի բաղանեաց, քրտնեալ և պայծառ երեսօք իբրև զոսկի 'ի բովս լուսաւորեալ։

Իբրև ետես դատաւորն, զայրացեալ ասէ ցնա. Զամենայն բնութիւնս կախարդեցեր կախարդութեամբ քով։ Արդ ասա ինձ զկախարդութիւնդ քո, ապա թէ ոչ՝ դառն տանջանաց մատնեմ զքեզ՝ զոր ոչ կարես կախարդել։ Ասէ երանելին. Բարիոք կոչեցեալ է անուն քո Ցուլիանոս, վասն զի Ցուլիանոս գայլ թարգմանի. նոյնպէս և միտք քո և բարք. բայց ոչ կարեն խածել զիս և պատռել։ Յայնժամ հրամայեաց անօրէնն կոչել թովիչ մի, զի արկցէ նմա իժս երկուս և քարբս երկուս և այլ օձս եղջիւրաւորս երկուս։ Իբրև եկին, ասէ Ցուլիանոս ցսուրբն. Զամենայն զբնութիւնս կախարդեցեր հմայիւք քո. միթէ և զգազանս զայս կարես կախարդել։ Քրիստոնէ ասէ. Հաւատամ 'ի Փրկիչն իմ Քրիստոս՝ որ յամենայն ժամ օգնեաց ինձ, և այժմ 'ի սողնոցս յայս-

Digitized by Google

ցանէ փրկեսցէ զիս։ Եւ հրամայեաց արձակել զսողունսն. և ընթացեալ սողնոցն՝ անկանէին յոտս սրբոյն Քրիստոնէի ։ Եւ ցասուցեալ դատաւորին, ասէ ցթովիչսն. Թուլեցէք զգազանսն զի սպանցեն զնա սաստիկ յոյժ ։

Ցանկարծակի յարձակեցան 'ի վերայ Թովչին գազանքն և սպանին զնա. և էին գազանքն 'ի ծառայութիւն սրբոյն, և ոչ ոք իշխէր մերձենալ առնուլ զնա։ Իսկ երանելին ասէ. Գոհանամ զքէն, Տէր իմ Յիսուս Քրիստոս, զի արժանի արարեր զիս և 'ի սողնոցս յայսցանէ ճանաչիլ, և սոքա զտանջանս իմ վճարեն։ Ապա ասէ ցնոսա. Ձեզ ասեմ, սողունք, յանուն Յիսուսի Քրիստոսի, երթայք 'ի տեղիս ձեր և մի ումեք վնաս առնէք. և վաղվաղակի գնացին յիւրաքանչիւր տեղիս. և ինքն գնացեալ առ Թովիչն և համբարձեալ զձեռս իւր յերկինս՝ ասէ. Հայր Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որ առաքեցեր զՄիածին որդիդ քո 'ի փրկութիւն ազգի մարդկան, որ եկեալ մարմնացաւ 'ի սրբոյ Կուսէն, բժշկելով զամենայն ախտս ոգւոց և մարմնոց՝ զորս ինքեամբ և զոր 'ի ձեռս աշակերտացն, բազմաց յարութիւն շնորհեցեր. և այժմ Տէր Աստուած, լուր աղաչանաց աղախնոյ քո և յարո զմեռեալս զայս, որպէս զի փառաւորեսցի անուն քո առաջի ժողովրդեանս այսորիկ։ Եւ բուռն հարեալ զմեռելոյն՝ ասէ. Յանուն Յիսուսի Քրիստոսի, արի կանգնեաց, այր դու. և անդէն յարեաւ վաղվաղակի մեռեալն և եկաց 'ի վերայ ոտից իւրոց ողջ. և անկեալ յոտս սրբոյն՝ ասէ. Օրհնեալ ես դու 'ի կանայս, զի 'ի ձեռն քո յարոյց զիս Քրիստոս 'ի մեռելոց. վասն որոյ ես հաւատամ 'ի նա, և օրհնեմ զանուն նորա առաջի ատելեաց նորա։

Բարկացեալ դատաւորն, ասէ ցնա. Ցայտ արարեր զկախարդութիւն քո ընդ ամենայն երկիր. շատ է քեզ այսուհետև, դարձ առ աստուածսն, որ այդչափ ներեցին քեզ՝ ողորմելով տղայութեանդ քո։ Ասէ երանելին. Ո՛ անմիտ սիրտ ծուլացեալ և միտք շիջեալ, որ ոչ իմանաս զմեծամեծս Աստուծոյ, որ զքարինս կակղագոյնս առնէ. իսկ դու խաւարեալ, որ ոչ 'ի միտ առեր զզօրութիւն Աստուծոյ՝ զոր եցոյց

’ի ձեռն աղախնոյ իւրոյ, այլ և դիւաց պղծոց համարեցար։ Յայնժամ հրաման ետ անօրէնն կտրել զերկուս ստինս երանելւոյ կուսին։ Եւ իբրև հատին, ընդ արեանն կաթն բղխեաց։ Ասէ երանելին. Գոհանամ զքէն, երկնաւոր Թագաւոր, որ արժանի արարեր զիս չարչարել վասն անուանդ քո սրբոյ։ Ասէ դատաւորն. Յայսմ հետէ ոչ ինչ օգտիս ’ի քոց աղօթիցդ, թէ ոչ զոհես աստուածոցն. ապա հրաման ետ տանել ’ի բանտ։ Յայնժամ երթային ամենայն ազատաց կանայք, տեսանել զերանելին կոյսն, քանզի տեսանէին զչարչարանսն և զարմանային ընդ համբերութիւն նորա. և բազումք հաւատացին ’ի Տէր Յիսուս Քրիստոս արք և կանայք։

Եւ ընդ այգն ընդ առաւօտն ետ ածել զերանելին յատեանն, և ասէ ցնա. Զարիմաց և չարամեռ և ամենայն անարգանաց արժանի. այժմ մերձեալ է ժամանակ հանել զքեզ ’ի կենացս, դարձիր առ աստուածսն և զոհեա նոցա, զի մի կորիցես, այլ ընկալցիս պարգևս ’ի թագաւորէն և ’ի մէնջ։

Ասէ երանելին. Պարգևք քո ընդ քեզ լիցին ’ի կորուստ, որդի սատանայի. զի ոչ գոյ քեզ փրկութիւն, և քո իսկ յայսմ հատեալ է ’ի կենաց։ Իսկ անօրէնն ոչ կարաց հանդուրժել անարգանացն, ետ հրաման հատանել զգլուխ նորա։ Եւ իբրև հատին, առաջի ամենեցուն սկսաւ պայծառ ձայնիւ օրհնել զԱստուած և ասէ. Տէր իմ Յիսուս Քրիստոս երկնաւոր Թագաւոր, որ ոչ հեռանաս երբէք յերկիւղածաց քոց. որ պահեցեր զիս բարեբարութեամբ քո, այժմ ընկալ զոգի իմ ընդ կամարարսդ անուանդ քո՝ յարկսն յաւիտենից։

Ձայն եղև յերկնից և ասէ. Եկ, հանգիր յանդորրութեան ’ի կեանս, զոր կազմեցեր քոյին աշխատութեամբդ և ցաւօցդ զոր համբերեցեր. մոռասցիս զտանջանսդ մարմնոյդ, և ’ի լոյս անստուեր հանգիր ընդ նահատակակիցս քո։ Եւ առեալ զհատուած լեզուին, ընկէց յերեսս դատաւորին, և հար զաչս նորա, կուրացոյց, և ասէ. Յուլիանոս, բնակիչ խաւարի, ցանկացար ուտել զմարմին իմ և հատեր զփառաբանիչս Աստուծոյ. վասն այնորիկ և զլոյսդ քո

կուրացուցէ 'ի քէն, զի փառաբանիչ Աստուծոյ եկն և խաւարեցոյց զքեզ։ Եւ բարկացեալ Յուլիանոս՝ հրամայեաց փութով սպանանել զնա։ Եւ մատուցեալ երկու տիգաւորք, մին խոցեաց զկողն նորա. և այնպէս աւանդեաց երանելին զոգին իւր 'ի ձեռն հրեշտակաց բարի խոստովանութեամբ, 'ի Քրիստոս Յիսուս 'ի Տէր մեր։ Եւ առեալ զմարմին նորա, եդին յաշտարակին՝ ուր էր զառաջինն։

Կատարեցաւ սուրբն Քրիստոնէ յամսեանն Նաւասարդի, որ օր եօթն էր, բարի խոստովանութեամբ, 'ի փառս և 'ի գովեստ ամենասուրբ Երրորդութեանն, այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

ՎԵՐՋ ԵՐԿՐՈՐԴԻ ՀԱՏՈՐՈՑՆ

Digitized by Google

Digitized by Google

ՅԱՆԿ

ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆՑ Ի ՀԱՏՈՐՍ

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Մամասայ		1
Այլ վկայաբանութիւն Սրբոյն Մամասայ		6
Վկայաբանութիւն Սրբոյն Մարկոսի Արեթուսայ եպիսկոպոսին, և Կիւրղի սարկաւագին և որք ընդ նոսա վկայեցին		9
Պատմութիւն վարուց Երանելւոյն Մարութայի		17
Վկայաբանութիւն Սրբոյն Մելեսի եպիսկոպոսի		33
»	Սրբոյն Մեաբնոսի քահանայի	38
»	Սուրբ և ճգնազգեաց վկայքն Քրիստոսի Մեռկուրիոսի	47
»	Սրբոյն Մինասայ Եգիպտացւոյ. . . .	57
»	Սրբոյն Մինասայ, Երմոգինեայ և Գրափոսի	64
»	Սրբոյն Մովկիմայ քահանայի	74
»	Սրբոյն Յակոբայ Մծբնայ հայրապետին .	83
»	Սրբոյն Յակովկայ	108
»	Սրբոյն Յիզտիբուզանեայ	124
Պատմութիւն վարուց Սրբոյն Յովհաննու Ոսկեբերան Վարդապետին		131
Վկայաբանութիւն Սրբոյ Կուսին Յուլիանեայ		140
Պատմութիւն վարուց Սրբոյն Նիկողայոսի		165
Վկայաբանութիւն Սրբոյն Պանդալէոնի և Երմողեայ քահանայի և Երմոկրատեայ		189
»	Սուրբ և փառաւորեալ վկայուհւոյն Պարասկեւեայ	202
»	Սրբոյն Պետրոսի Աղեքսանդրու Հայրապետի	218
»	Սրբոյն Պղատոնի	228
»	Սրբոյն Պօղիկարպոսի, եպիսկոպոսի Զմիւռնացւոց քաղաքի	233
»	Սրբոյն Պօղիքտոսի	239

Digitized by Google

Վկայաբանութիւն Սրբոյն Ռոմանոսի և Մանկանն խոստովա-
նողի և Հիւսիքոսի զինուորին . . . 255
» Սրբոյն Սահակայ և Յովսեփայ 266
» Սրբոյն Սարգսի և Բագոսի 272
» Սրբոյն Սարգսի զօրավարի և որդւոյ նորա
Մարտիրոսի 280
» Սրբոյն Սեբերիանոսի 300
» Սրբոյն Սոփիայ և երից դստերաց նորա՝
Պիստեսի, Ելպիսի և Ագապեայ . . 310
Պատմութիւն վարուց Սրբոյն Ստեփանոսի և երեսուն և ե-
րեք ընկերաց նորա 322
Վկայաբանութիւն Սրբոյն Ստեփանոսի Հռովմայ հայրապե-
տին և որք ընդ նմա վկայեցին . . 340
» Սրբոյն Վառվառեայ և Յուլիանեայ . . 355
» Սրբոյ Կուսին Վասիլուհեայ 366
» Սրբոց Վարսուեանց 370
» Սրբոյ քահանայապետին Վլասայ . . 382
» Սրբոյ Առաքելոյն Տիմոթէի 390
» Սրբոյ Առաքելոյն Տիտոսի 392
» Սրբոյն Տրիփոնի 396
» Սրբոյն Փեբրոնեայ կուսին 409
» Սրբոյ Վկային Փիթէոնի 430
» Սրբոյն Փիլիկտիմոնի, և Թագաւորին Գոր-
գիանոսի և կնոջ նորա Անատոլեայ և
Թէոդոսեայ և այլոց սրբոց 438
» Սրբոյն Փիլիմոնի Փորողի, որ Թարգմանի
Գլուխ դասանաց, և Ապողոսի գրա-
կարդացի և Արիանոսի դատաւորին և
այլոցն 476
Պատմութիւն վարուց Սրբոյն Փոկասու եպիսկոպոսի . . 485
» » » » . . 499
Վկայաբանութիւն Սրբոյ կնոջն Փոտինեայ 503
» Սրբոց Քառասուն վկայիցն 506
» Սրբոյն Քսենոփոնի և Մարիամու կնոջ
նորա, և երկու որդւոց նոցա Յովհան-
նու և Արկադիոսի 515
» Սրբոյն Քրիստափորի 527
» Սրբոյ կուսին Քրիստոնէի՝ որ վկայեաց ՚ի
Տիւրացւոց քաղաքին 534
Այլ վկայաբանութիւն Սրբոյ կուսին Քրիստոնէի . . . 541

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

THE BORROWER WILL BE CHA
AN OVERDUE FEE IF THIS BOOK I
RETURNED TO THE LIBRARY O
BEFORE THE LAST DATE STA
BELOW. NON-RECEIPT OF OVE
NOTICES DOES NOT EXEMPT
BORROWER FROM OVERDUE FEE

WIDENER
BOOK DUE
FEB 23 1984
10904

CANCELLED
JAN 1984

Digitized by Google

Widener Library
3 2044 079 354 312

Google